

REVISTA NOASTRĂ

Publicatie a Colegiului Național "Unirea", Serie nouă, Numerele 11-12/1999

Număr special: Speculum millenium(saeculum) - Oglinda mileniului

In memoriam

Fugit irreparabile tempus! În zilele sfinte ale Crăciunului, se vor împlini 5 ani de când Profesorul Petrace Dima, sufletul, spiritus rector al acestei reviste, pe care a ridicat-o pe culmile gloriei timp de peste 20 de ani, ne-a părăsit pentru o Eternitate, ca trup, nu și ca spirit. Prezența extrem de vie a Domniei Sale continuă să ne urmărească, iar exemplul său *ne obligă* să-l urmăm cu pioșenie. O nobilă dar și extrem de dificilă încercare! Abia acum înțelegem rigurozitatea severă cu care a abordat presa de înaltă ținută culturală. Acum, mai mult ca oricând, timpurile sunt tot mai vitrege cu litera tipărită, iar a face presă culturală, înseamnă a face mucenicie, înseamnă a fi martir. Domnia sa a fost un martir al literiei scrise pentru care a avut un adevărat cult. În speranța că unul dintre cele mai frumoase visuri ale dumnealui (în afară de revistă, bineînteleas), *Muzeul Revistei Noastre*, va lăua ființă căt de curind, ne facem datoria de onoare de a reînvia memoria marelui dispărut, asigurîndu-l că unicul mod de a ispăși greșeli inerente ale acestei vieți este de a continua dificilul și nobilul demers al domniei sale! În fața memoriei faptelor mari și nobile rugina Timpului este neputincioasă! Acum, la cinci ani de când suntem printre îngerii buni ai Literelor Frumoase, noi, modeștii dvs ucenici, vă spunem: Fie-vă țărâna literelor ușoară!

O, tempora...! Mane, thekel, phares !

Responsabil de număr:

prof. Toader Aioanei

Tehnoredactare:

Valentin Burghișan

Mihai Bogdan Dorobăț

La realizarea acestui număr au contribuit în mod deosebit clasele a X-a B, a XI-a B, a XII-a A și a XII-a C, fiecare după posibilități, cărora le mulțumim! Mulțumim, de asemenea, pentru ajutor și solicitudine colegilor: Cristian Georgescu, Andrei Părlătescu, Mihaela Enache. Cerem scuze celor ale căror materiale, foarte bune, n-au fost cuprinse în paginile revistei, din motive tematice și de spațiu.

Tiparul: RomRal COMEX

Cuprins:

În orice sfârșit un început

pag. 1

Spații poetice în pastelurile lui Vasile Alecsandri

pag. 5

Culianu - personalitate necunoscută

pag. 11

Odobescu antropolog?

pag. 12

Din jale se intrupează Electra

pag. 19

Mecca - orașul magnific

pag. 21

Grefa inimii și persoana umană

pag. 22

A patra dimensiune

pag. 23

Poesis

pag. 24

Descoperirea sfârșitului de mileniu

pag. 26

Speculum Millennium (Saeculum). Profiluri genii

pag. 27

General și specific în comunicarea în masă

pag. 144

Fizică distractivă

pag. 146

Scama mileniului

pag. 148

Tigonometria, bat-o vina!

pag. 149

Energia atomică - o problemă de viitor

pag. 152

Câte ceva despre istoria aeronauficiei

pag. 153

Secretul Marii piramide

pag. 154

Privind cerul

pag. 157

Marele zid chinezesc

pag. 157

Există extratereștri ?!

pag. 159

Un model viu: Constantin Bălăceanu Stolnici

pag. 159

Ridendo

pag. 166

În orice sfârșit, un început

(*Ecce, mitto angelum meum*)

«Nous laisserons ce monde-ci aussi sot et aussi méchant que nous l'avons trouvé en y arrivant» (Vom lăsa această lume la fel de proastă și de rea cum am găsit-o sosind în ea) (Voltaire)? «E apus de zeitate și asfintire de idei» (Eminescu)? Sunt timpurile apocaliptice ale destrămării unei lumi, e un «paradis în destrămare», iar noi suntem martorii neputincioși, victime sub vremurile tăvălug? Iată întrebări ce revin frecvent, într-o formă sau alta, la acest final de secol și de mileniu. Idea de temporalitate, istoricitate, este asociată de marii filosofi ai culturii, de antropologi, cu cea de decădere, de destrămare. Este oare chiar atât de riscantă iesirea noastră în timp, în istorie, arzând, iubind, urând, murind odată cu ceilalți, iar întoarcerea în noi, plonjonul în sine, deși atât de măntuitor, garant al înțelepciunii și eternității, atât de dificile? Putem fugi din timp în noi însine? Oct. Paler a scris o carte despre «neobarbaria» la care e condamnată majoritatea ignorantilor acestui final de secol și mileniu de uzurocul civilizației tehnice, a confortului excesiv, în detrimentul cărtii pentru care nu mai este timp și... dispoziție! Visul ieșirii din temporalitate și al trăirii intensive a realității este vechi de la Platon ori Plotin, în timpurile moderne mitul trăiește încă: Aleph sau Istoria eternității ale lui Borges, Sein und Zeit al lui Heidegger, Schopenhauer, Russell, Unamuno, Whitehead sau Bergson cu *Essai sur les données immédiates de la conscience*, în care spunea, în consens cu Daseinul heideggerian: «Cea mai mare parte a timpului, trăim în exteriorul nostru, noi nu percepem din interiorul nostru decât fantoma sa decorată, umbra(s.n.) pe care o durată pură o proiecteză în spațiul omogen... Suntem acionați, mai curând decât acționăm noi(s.n.)». Prin urmare, deconectați de la divin, de la sinele nostru cel mai adânc! La

granite de ere suntem înclinați spre meditații asupra acestui mister nerezolvat care este Timpul. «Toate apele timpului bat în prezent», iar «timpul care bate în stele bate pulsul și în tine», «într-un timp nemărginit, un secol e o clipă suspendată» și poate fi oricără dilatată sau comprimat subiectiv: «Anii tăi se par ca clipe, clipe dulci se par ca veacuri», medita poetic Eminescu. «Viața –adică Dumnezeu– este vibrație» (Edgar Cayce), iar vibrația dă timpul. «Clipa de timp este lucrul cel mai mic care există în lume. Dacă depășești această clipă de timp, te afli pretutindeni și stăpânești totalitatea timpului... Desprinde-te însă, așa fel încât să nu mai fi nici un lucru anume, și atunci ești toate lucrurile și stăpânești toate lucrurile. Si astfel, dacă nu te afli în nici un loc anume, ești peste tot, dacă nu ești nici un lucru anume, ești toate lucrurile...» (Meister Eckhart (1260-1328)), ca-n Sârmanul Dionis, plonjând suficient de adânc în noi, substituim timpul și putem fi oricând și oriunde, foarte asemănător cu El Aleph-ul lui Borges (prima literă din alfabetul limbii sacre, En Soph, divinitatea pură și nemărginită): «punctul în care se află, fără a se confunda, toate locurile, văzute din toate unghiiurile... Un punct în care converg toate punctele». Plonjonul din Istorie în «istoria personală», împrospătează și fortifică. Clarifică. Civilizația a ucis spiritul, dezbinând și tensionând (divide et impera, conform lui Mane, thekel, phares – numărăt, cântărit, împărțit (divizat)), sfărâmarea în particule, cioburi. Dumnezeu unește, diavolul separă, iar sectarismele dau intoleranțe. Izolareea omului modern – Erich Fromm, *Fabrica de libertate* – nu este izolareă înțeleaptă a sihaștrilor, ci este povara independentei, care a devenit povara angoasei de sine, frica de Dasein (de sine însuși) și de Destin. În Tentăția inocenței, Pascal

Bruckner spunea că societățile moderne sufără de patologia infantilismului, de victimizare și efeminare, care produc surogatele puerile, imature, necoapte ale societății actuale, o societate a îmbuibării, a hiperinflației civilizației tehnice, inclusiv informatiche, ce dă confortul, comoditățile de... leagăn, răsfățarea bolnavă, ucigașă a marilor virtuți bărbătești, usurparea valorilor autentice. De aici retractilismul din vîrstă în durată, dezertarea de la vîrsta de fier a rațiunii puse pe bigudiuri de formule și ecuații în intelectul adânc. Acest retractilism însă este excepția de la fuga rusinoasă, dar sănătoasă. Timpul terorizează, chinuie ființa istorică. «Acolo unde este freamătul dorinței, acolo – să știi – este Tinutul trecerilor și al prefacerilor» (Aforism sanscrit). Abolirea sentimentului de timp se face concomitent cu conectarea la divin, la sacru, fuga îndărătat chiar din istoria proprie, pe care e «placată» istoria culturii și civilizației umane, fuga din istorie, din timp, ca reflex al celeilalte fugi, de sine și de Sine sau de Sinele din sine! Ieșirile iluzorii din efemer se fac pe orizontală, printre perpețuă fugă din clipă-n-clipă, întocmai lui Don Juan, o fugă după umbra, mirajul unui paradis pierdut, abia intuit, niciodată regăsit. Există și căutarea de rădăcini în spațiu și timp, fixative în lumea arhetipurilor, care este încercarea oamenilor de a se desprinde de lipsa de maturitate, infantilismul prelungit, bolnav. Oamenii sunt cu atât mai diformi, labili, monstruoși chiar, cu cât n-au acel suport adânc, rădăcini ce i-ar feri de mișcări și aspirații improprii, de ridicoul instabilității, deci limpezirea clasică de cristal până-n adâncuri. Înrădăcinăți profund în toate straturile, nivelele, fără dislocări tectonice și rupturi prin dezrădăcinări bruște, eterna rein-toarcere la obârșii, la centru, circulația fiorului divin prin toate straturile sunt mult înlesnite. Modernul fragmentat, dezrădăcinat, dislocat, fărămitat nu mai reușește această unitate, furat de prezente himerice cum este. Nu are timp să adaste și, cu atât mai puțin să prindă rădăcini, să deguste, să-și contemple liniștit, senin, originile, straturile prin care a trecut, pentru a le lămuri și a se

lămuri. Prizonieri ai clipelor, fragmentelor, lipsesc rădăcinile invizibile de legătură în direct cu divinitatea și durata eternă. Tradiția sacră străveche este uitată, nemairefăcând arhitectonica armonioasă a ființei. Intuirea statorniciei în tradiția sacră, acea căutare a timpului pierdut pentru recuperarea veșniciei din noi, a rădăcinilor pierdute, a stabilității, a imuabilității într-o lume haotică, se opun corupției de orice fel, ce agresează stabilitatea și valorile autentice. Fascinația aceluia *regressum ad originem*, nostalgia mitului eternei reîntoarceri, ca și sentimentul rădăcinilor, le au doar cei chemeți de adâncuri (înălțimi). Înfățișarea multiplă a aceleiași individualități, discontinuitatea eului spart în «n» euri-măști..., conectarea ființei la aceste euri multiple de circumstanță și fuga din Eul autentic, pe care mulți nici nu-l mai găsesc, nu-l mai au sau nu-si deloc siguri de el, duc la mobilitatea vieții interne, lipsa de ancorare într-un Eu autentic. Alcătuirea conștiinței este haotică, nestructurată arhitectonic, sustrasă voinței și legilor sacre nescrise, tot mai expusă eruptiilor căci ea «danse sur un volcan» instinctiv, inconștient. Căutarea structurilor sufletești inaparente, căzute în inconștient, aducerea din albia inconștientă sub reflectorul conștiinței, pentru a le developa, a le determina nervurile și a le conecta întregului, pulsului ființei vii, acesta ar trebui să fie demersul fundamental, de salvare, al Omului modern, aflat în situația naufragiatului în Marele Ocean lansând alarmat S.O.S.-uri! Timpul regăsit ar fi o developare a memoriei inconștiente pentru a restructura ființa noastră ascunsă și a o conecta la Marele Tot. Esența lucrurilor eliberată, trezim din letargie adevaratul nostru Eu autentic: «O clipă eliberată din succesiunea timpului a recreat în noi, ca s-o simtă, pe omul eliberat de ordinea timpului». Rădăcinile conștiinței se înfig în momentele extratemporale ale sinelui, găsind fixație în durată. Fixarea spiritului nostru în rădăcini arhetipale, limpezește sufletul, care se odihnește astfel pe o ordine fermă de valori regăsite. Astfel spiritul, susținut din agitata istorie a conștiinței,

odihnește în eternitatea valorilor perene, garantate de arhetipurile regăsite, în imediata apropiere a lui Dumnezeu și a duratei eterne. *** Începând cu Renașterea și clasicismul, am început să devenim «de stânga», raționali, dubitativi: *Dubito ergo cogito, cogito ergo sum*, iar în iluminism fenomenul s-a accentuat, punând totul la îndoială. Totul s-a focalizat în emisfera stângă a creierului, cea dreaptă fiind lăsată în paragină. Emisfera stângă e cea a rațiunii clare, limpezi, structurate, a certitudinilor geo-metrice, geografice, analitice. Dacă mileniul nostru începe cu schisma de la 1054 și cruciadele, mijlocul lui înseamnă călătoriile, migrațiile spre Indii, iar sfârșitul expansiunea în spațiu cu nostalgia altor sisteme planetare și galaxii, o perpetuă goană! ieșirea din Europa în Mediterana, ieșirea din Mediterana în Ocean, ieșirea din Ocean în marele Ocean cosmic și informațional. Nelinistit, angoasat, omul mileniului nostru a iesit din sine, dintr-o uriașă groază de sine, a fugit în spațiu, flămând de spații și de valori materiale, palpabile, care să compenseze uriașele hăuri interioare, a avut fascinația orizonturilor fugitive apparent fixe, cu un cer «fix» și de neescaladat deasupra, acestea s-au accentuat de la eră la eră. Deplasările se făceau – clasic – cu viteza calului, era dezvoltată emisfera dreaptă, iar înima e legată de emisfera dreaptă a creierului, prin chiasmul, încrucișarea din chakra frontală. Părăsiți pretempurii de Dumnezeu, precum puiul de mama sa, «lăsați asupra-ne», «în voia puterilor proprii», înainte de-a ne fi maturizat complet, am fugit speriat de tăriile sacrului ce izvodeau din sinele nostru adânc. După nașterea prematură, dezrădăcinarea de sub bucată noastră de cer în căutarea timpului nu ne-a maturizat, nu ne-a copit, dimpotrivă, foarte puțini ajung la desăvârșirea de sine. Omul sedentar avea timpul să contemple și aprofundeze *Imaginea*, care nu se derula cu nervozitatea de azi. Omul se reculegea frecvent în meditații, rugăciuni, avea destul de vie imaginea paradisului recent pierdut. Cucerirea de noi teritorii și permanentul neastămpăr al nefixării, permanenta fugă de sine, dintru sine,

dezrădăcinarea omului au fost nevoile mileniului pe care tocmai suntem gata să-l părăsim ca pe-o corabie naufragiată. Descartes a raționalizat totul prin îndoială, a fondat geometria analitică, a evidențiat legile refracției, descoperă fizica mecanică și animalele-mașini, ca militar globe-trotter și-a schimbat des locul sub soare, cu vitezele de pe atunci. Apoi au venit Newton, Leibniz, clasicismul... Tot Descartes a observat dedublarea, reflexia și refracția luminii, falsificarea luminii, crearea iluziei, atunci când se frângă, el însuși rupându-se-n două, îndoindu-se. Dorința certitudinii celui ce naviga pe suprafața unei oglinzi jucăușe, ebluisante, ce reflectă și refractă un miraj. Orbește. Secolul nostru este un secol al vitezei: imaginea aleargă, se derulează cu viteze fascinante, devine miraj, nu certitudine. Nici ea – împreună cu noi – nu mai are timpul fixării, al contemplației și meditației, dar ea devine iar imagine, nu mai sublimează în compuși raționali, prin reflexii multiple. Emisfera dreaptă a gândirii intuitive, sintetice, a imaginii și a limbajului simbolic, metaforic al reprezentării anagogice, a trăirii artistice, imaginativ, idealist-metafizice, filosofică și religioasă, a miturilor este zonă părăginită a Paradisului în destrămare, pierdut, dar și emisfera stângă, atât de dezvoltată în această a doua jumătate de mileniu, începe să pâlpâie. Prima noastră oglindire a fost în mit, prima noastră înstrăinare, dedublare, sfâșiere, a fost «fuga din Paradis» și din mit, după ce am gustat din Pomul Cunoașterii. În fine, au apărut marele și micul ecran, care reabilităază imaginea, fascinează, hipnotizează. Emisfera stângă e sediul gândirii logice, raționale, discursive, decodificând simbolurile verbale, grafice, scrisul, emisfera materialist-dialectică («de stânga!»), a lui *Mane, thekel, phares*, a tranzitivității în afară, excentric, în ființare, reflectarea în lumea fragmentelor din jur, nu în sine. Gândirea raționalistă carteziană intră însă în letargie; războaiele mondiale, o sumedenie de alte crize ale ființei umane și corpului social îi sunt grave simptome. Spiritul critic,

capacitatea de gândire, sistemele realității sunt amenințate de criza imaginii ce se derulează înneburitor: automobilul, trenul, avionul, navele și navetele spațiale. Televizorul, cu derularea fantastică de imagini fugitive, nu permite adăstarea asupra imaginii. Deși fascinează hipnotic, e o privire absentă, neglijentă. «Cercetătorul american Herbert Krugman a demonstrat că, o dată cu apariția imaginii tv, emisfera cerebrală dreaptă, mai specializată în prelucrarea informației analogice și [anagogice] simbolice, este de două ori mai solicitată decât emisfera cerebrală stângă, care operează cu structurarea limbajului în idei abstracte, contribuind... la hipertrrofiearea laturii prereflexive a gândirii». Prinși în mrejile acestei fascinații moderne, un soi de semi-hipnoză, cu o relaxare și o atenție minime, apropiate de ritmul alpha, ideile transmise prin tv(chiar computer) sunt acceptate pe criterii emotionale, spațiul virtual e resimțit mult mai puternic decât realitatea, prin selecție, concentrare, manipulare, se creează iluzia, sugestia unei experiențe reale, iar creierul n-are timp să adaste, să analizeze imaginea, conștiul face distincția real-virtual, dar în subconștiul o trăiește aidoma unei experiențe reale: «ceva în noi nu o percepă ca atare, ci se implică, ca și copiii [infantilismul], care cred că personajele există în cutia magică, și adulțul adoptă acest mod de percepție infantilă, la nivel subconștiul. E un mijloc împotriva lecturii, în detrimentul lecturii și activității ce favorizează dezvoltarea cognitivă. Fragmentarea imaginilor televizate, clipurile în ritm straboscopic [încrucișat, deviat de la axă], flash-urile [fulger], filmele fără timpuri morti [de meditație asupra derulării de scene, imagini] favorizează discontinuitatea atenției, inducând o deteriorare a capacitatii de gândire, diminueză capacitatea de a construi imagini mentale». Deci criza cărtii din acest final de mileniu are temeuri mult mai profunde și mai serioase decât ne-am fi putut imagina! Se produc acum mutații extrem de serioase, ce ar putea realiza acel salt calitativ imprevizibil,

existând numeroase indicii în acest sens. Aceasta ar putea fi sfârșitul unei lumi și începutul alteia, treurea de la «Galaxia Gutenberg» la «Galaxia Internet» din «Al treilea val». (Nu mai vorbim de poluarea creierului și a celulelor vii, în general, de câmpurile electromagnetice, care ar putea provoca, și ele, serioase bruijaje, mutații în dinamica mentalului). Înima –ultimele cuceriri din știință certifică ceea ce bătrâniștiau de când lumea! – ar amintiri, memorie, de unde ipoteza noastră de mai sus. Aceasta ar putea fi mutația fundamentală care se produce în ființa umană: trecerea de la stânga la dreapta, prin inimă, adică sinteza. Emisfera dreaptă își va reîntra în drepturi, se va produce nu o părăsire a celei stângi, ci o echilibrare a lor, prin inimă, sediul intelectului și al ființei umane în multe școli antropologice. Mileniul III ar putea fi mult mai altfel decât acesta, în care ne-am simțit foarte încorseatați, mutilați, vitregiți, ar putea fi un mileniu al echilibrului dintre emisfere, un mileniu al sintezei superioare. E și problema trecerii de la excesul de... patriarhat viril, la un echilibru, o sinteză armonioasă cu feminismele tot mai excesive! Reîntoarcerea fiului rătăcitor, Omul, în paradisul părăsit se face treptat, sfios, cu teamă și rușine, dar este inevitabilă. Este în spiritul mitului eternei reîntoarceri și al ciclicității destinului cosmic și antropocosmic. Atemporalul, durata eternă, îmbrățișează temporalul, însă acesta din urmă nu poate îmbrățișa atemporalul, orbit de propriile sale proiecții. Dumnezeu îl vede pe om însă omul nu-l vede permanent pe Dumnezeu. «Universul este în stare profundă de meditație», deci și omul, integrat holistic acestui univers, noi însine structurați integronic, vedem particula (sublimare a undei) și nu unda integrală, subtilă, dar o resimțim confuz, or, «Particulele nu sunt decât condensări pasagere ale câmpului», undei (Chew). Pătrunderea în meditația universului se face cu inima, care pulsează odată cu ornicul cosmic, simțindu-i pulsăriile. Veni-va timpul inimii, Omeniei, a ne-timpului, deci îmbăierii în durată și-n sacru?! Întrebare retorică. Timpul este atât de diferit perceptul,

chiar de aceeași persoană, e atât de misterios, încât va rămâne subiect viu de meditație..... de-a lungul timpurilor. Călătoria spre noi însine, în noi însine, prin tunelul stratificat al Timpului e un «voyage autour de mon ombre», însă miezul noptii inconștiului este sămburale de lumină a lui El Aleph. Ieșind din timpul nostru biologic prin cultură, putem reuși, parțial măcar, visul atâtorei generații de gânditori de-a fi contemporani cu orice înaintă, din oricare secol, a coborâr scara temporală din noi însine și a ne redescoperi arhetipurile, prin mersul îndărăt în adâncime. Perpetuum-ul miraj al verticalității metafizice a timpului, al unei alte dimensiuni, imperceptibile prin simțurile obișnuite, ne duce din nou la cele două spații cu timpurile lor, cel mioritic, al ființării, orizontal, cu timpul istoric și cel hyperionic, al Ființei, vertical, cu timpul metafizic, arhetipal, durata. Meditațiile asupra timpului sunt stranii și paradoxale, izvorând dintr-o unilaterală percepere a imaginii pulsânde, și nu una totală, din perspectiva lui El Aleph: «Nu există trecut, nu există prezent și nici viitor. Prezentul este doar o clipă care durează infinit de puțin, când trecutul deja nu mai este, iar viitorul încă nu este. Prezentul, luat în sine, reprezintă un oarecare punct abstract, lipsit de realitate. Trecutul este fantomatic, pentru că deja nu mai este»(Berdiaev). Și Marguerite Yourcenar scria în *Memoriile lui Hadrian* că «Prezentul nu există. Nu există decât revărsarea viitorului în trecut», iar Eminescu că «Trecutul nu poate fi interpretat decât prin cea mai mare putere [tărie] a prezentului». «Sinele, mai mic decât mic, mai mare decât mare, este ascuns în inima acestei creațuri», omul(Upanishade), dar este intens solicitat și colorat de apele prezentului. «În interiorul acestor Aiones, al acestor Aevo, se reproduc aceleasi situații, care s-au produs deja în ciclurile anterioare și se vor reproduce în ciclurile următoare - la nesfârșit»(M. Eliade – *Sacru si profanul*), «Tot alte unde-i sună același părâu», dar «Omul – ființă superioară sieși» (Culianu), le poate cuprinde și assimila adânc pe toate. *Hommo sum et nihil humani a me alienum puto*, prin

urmare, tot ce este uman există ipotetic sau virtual în mine, iar cu orice clipă se naște și moare căte un eu. Omul este prezentă a timpilor concentrați, timp esențializat, iar cind «toate apele timpului bat în prezent», numai unul din timpi este activ, timpul conștiinței fiind actualizare intensivă, cum intuise Heidegger. Implanțăți în prezent, «Timpul mort și-ninde trupul și devine veșnicie», iar noi «balansăm între începuturi imemoriale și finaluri succese». – Ciopraga –, «în individul universal se intersectează veșnic timpul regresiv, orientat spre începuturi și timpul proiectiv, timpul fizic, obiectiv, și timpul spiritual, subiectiv, timpul profan și timpul sacru – toate într-o rotire caleidoscopică». În Dumnezeu s-a născut în exil, Horia Vintilă spunea «Orice om care îmbătrânește, trebuie să aibă aceste [...] vedenii], care-l desfac de iluziile zilnice și-l fac să vadă inutilitatea tuturor faptelor făcute și a tuturor celor trăite, dar imensul mecanism al minciunii cotidiene, familia, bogăția, casa, prietenii, pământul pe care s-a născut sunt lângă el, ca să-l reducă la începutul unor noi iluzii. Suntem astfel făcuți din minusculă eternitate» [«eternitate de-o clipă»] care ne poartă spre moarte, printre lugubrele poieni ale acestor clipe realiste ce ne-ar ucide foarte iute, dacă am avea tăria să le prelungim», idee extrem de orientală! «Eternitățile de-o clipă» ne sustrag morii de clipe a timpului, aruncându-ne fulgurant și fluctuant în durata divină, reamintindu-ne paradisul uitat. Teama de sfârșit, de la Ghilgameș, la Iov sau Apocalipsă până la Cioran, este «revolta unei vieți surpăndu-se în moarte, în absurd» (existențialiștii: Camus, Sartre, Heidegger), a celor ce au avut vizuirea fulgerărilor de-o clipă a eternității, în noianul de clipe al prezentei. *** *Saeculum* nu are granițele calendaristice precise, este o stare de spirit, un *Zeitgeist* (spirit al timpului), curentele sau modele nu stau cu ceasornicul sau calendarul în mână. Spiritul veacului sau al secolului (*Saeculum*) se rupe de timpul concret, este un timp spiritual. Tendințele ascunse, care pulsează în sinusoide, pliuri de pli-

nuri și goluri, corsi et ricorsi, incrementa et decrementa, interferează, se întrețes, dând suful unei dominante, esența, sinteza mai multor timpi, rezultanta astrală a unei «istorii celeste», cu cadența sa, cu încetinirile sau accelerările sale, cu tempourile vivace, alegro, alegreto, alert, care nu țin seamă de calendarele noastre, iar noi suntem prinși în această pânză a timpului rezultant. Cum putem ieși din acest război astrologic complicat, de tesere a timpurilor? Fiecare cu începuturile, punctele culminante și deznodământele lor. Unii cred că pot. De cele mai multe ori ne dăm seama în ce tesere am fost, numai la finalul fenomenului trăit implicit, după conștientizarea lui. Nu ne putem croi proiecte, dacă nu ne sunt clare timpurile ce-au bântuit planeta înaintea noastră; suntem cel puțin pregătiți să înfruntăm alte furtuni de timpuri, imprevizibile. Căci sunt fenomene cu bătaie lungă de timp, uneori secole, iar altele cotidiene sau de fracțiuni de timp foarte scurte: clipele destinație, nodale. Începuturile ne pot găsi pregătiți, și atunci ele pot fi faste sau nepregătiți și devin nefaste pentru noi. Informații, am fi mai puternici. Începuturile și sfârșiturile, fascinează, oamenii le mitifică și mistifică. Orice nod sau ruptură este o aglomeratie de timp sau vid de timp, ambele acționează, fortând mintea la fabulație, umplând sau golind. Numai că începuturile și sfârșiturile nu se găsesc în calendar, au termene tainice. Legendele despre sfârșitul primului mileniu, cu așteptarea unui dezastru iminent, inchietudini, epidemii, spaime, apocalipsă, cu evenimente ce puteau fi premonitorii: cutremure, inundații, comete, nu s-au confirmat, pentru că divinitatea – știm, ne-o spune splendid Blaga în *Mesterul Manole* – lucrează cu alte măsuri decât cele umane. Anticrist ne încercă la sfârșituri de ere mai mult ca-n rest și numai aglomerarea de catastrofe, angoase, crize, săracia, maladiile incurabile, poluările, «puterea [ce] covârșește universalul drept» prevestesc parcă un astfel de final, ce s-ar putea să coincidă cu cel divin, dar nu este sigur, aşa cum n-a fost la anul 1000, când mulți și-au mân-

tuit averile și s-au sinucis, luând-o înaintea apocalipsei ce n-a mai venit... Nimeni nu mai crede astăzi într-un final planetar sau cosmic, însă semne ale unui «al treilea val» sunt, dar nu-s motive de serioasă îngrijorare, ci de-o oarecare anxietate, tensiune firească, mai ales că timpul incert, adesea malefic, pare să nu mai aibă răbdare. Noica spunea că, dacă sfârșitul lumii ar fi aproape, am putea să-l presimtим unii dintre noi.

Ecce, mitto angelum meum «Întrăm în al treilea mileniu – timp de speranțe precare», dar: «Dumnezeu ființează în toate lucrurile și le este mai lăuntric decât își sunt ele însăși» (conținătorul absolut conținut în interioritatea absolută sau interioritate absolută) și astfel, «el este nedespărțit de toate lucrurile și este toate lucrurile (...)» (Meister Eckhart), omul să «nu trebuiască să se gândească la nimeni și la nimic altceva decât la divinitate în sine însăși». Iar cum divinitatea este durată eternă, vibrație și viață, ieșind din timp, nu poti adăsta decât în divinitate, adică în durată și viață veșnică. E modul nostru de a ne salva de coșmarul Timpului, de-a nu ne teme prea tare de apocalipsă, de-a fi optimiști și încrezători în eternitatea substanței noastre adânci. Aceasta este, probabil, morala celebrei sentințe a lui Malraux, pe care-o cunoșc până și copiii: «Secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc!». *** Noi am făcut un tur de fortă, traversând mileniul de la anul 1000 până-n pragul anului 2000, încercând să surprindem momente-cheie din derularea timpului, cu omisiuni și adaosuri irerente. Acest demers se dorește a fi un *Speculum milenium* (oglinză a mileniului – și a secolului) în care să ne reflectăm, să regăsim rădăcinile a ceea ce suntem, eventual tăria pentru ceea ce dorim să ajungem! În 2000 de ani de eră creștină au avut loc peste 20.000 de războaie! De meditat!! Am rezisit-o ca o întoarcere necesară, nostalgică chiar, pentru că – spunea cineva – nu ne putem lansa prea departe înainte, dacă n-am rezolvat mai întâi problemele din urmă! T.A.B.

Spații poetice în pastelurile lui Vasile Alecsandri

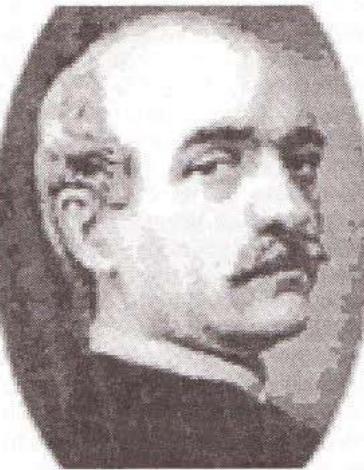
Nou apărutele „Converbirile literare” (1867) îi cereau colaborarea. După o perioadă de tăcere, intuind exigentele timpului, Vasile Alecsandri îi scrie lui Hurmuzachi, în 1865: „Am scris bucăți mai mult sau mai puțin usoare, a venit timpul ca să scriu ceva mai serios, mai literar”. Peste trei ani îi mărturisește același: „Am început o galerie de pasteluri ce va cuprinde diferite tablouri de frumuseți ale naturii și de munca câmpului”. Alecsandri îi trimite lui Iacob Negruzzî 9 pasteluri care apar la 1 aprilie 1868. Ulterior, până în 1869, poetul va publica întregul ciclu. În felul acesta, ciclul, în întregul său, pare construit din juxtapunerea a două zone distincte: una centrală, unitară și masivă, alcătuită din 30 de poezii cu caracteristici fizionomice pregnante, alta, marginală, de dispersiune și eterogenie, cuprinzând 10 piese. Primul segment marchează intenția autorului de a prezenta întreg ciclul calendaristic, succesiunea celor 4 anotimpuri. Echilibrul formal, atât la nivelul structurii volumului, cât și în alcătuirea poezilor, fac din Alecsandri un poet clasic. E important să atrage atenția că termenul „pastel” nu avea în epocă sensul acceptat astăzi de „poezie descriptivă cu fond liric, în care se evocă un peisaj” sau de „poezie lirică în care se dă o copie fidelă și expresivă a naturii” (I. A. Candrea). Th. Gautier, de la care e probabil, după cum a arătat Ch. Drouhet, ca Alecsandri să fi împrumutat cuvântul, înțelegea prin „pastel” o anumită „tehnică picturală” a limbajului, aplicabilă atât la zugrăvirea naturii cât și la evocarea oamenilor. Bolintineanu, făcând unele considerații asupra drumului poeziei românești, spunea cu privire la apariția „Doinelor”: „De atunci poezia se români”. Printr-un fel de analogie, credem că se poate spune, pe bună dreptate, că, de la apariția „Pastelurilor”, poezia românească a devenit cu adevărat modernă. În

„Direcția nouă în poezia și proza română”, Titu Maiorescu, după ce definește această specie literară: „pastelurile sunt un sir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate însuflite de o simțire așa de curată și de puternică a naturei, scrise într-o limbă așa de frumoasă ...”, le fixează locul în poezia lui Alecsandri, în literatura română, printr-o apreciere exactă și reală: „au devenit fără comparare cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturii române îndeobște”. „Pastelurile” lui Alecsandri contribuie la cunoașterea naturii românești cu inefabilul ei, cu farmecul vieții rurale. „Pastelurile” au reprezentat „una din insulele cele mai izolate de furtoni din arhipelagul... poeziei noastre descriptive. Sunt „Georgelele” noastre ajustate la meridianul nostru moldav” (Perpessicus). Călinescu observa organicitatea pastelurilor, care ar corespunde unei vizuni atotcuprinzătoare asupra existenței omenești: „Luate în vizuini de ansamblu, pastelurile reprezintă o lirică a liniștii și a fericirii rurale, un horationism. Până la Alecsandri avem doar elemente de pastel în poezii de factură romantică, unde, cu rare excepții („Însurare” de Vasile Cârlova, tabloul al doilea din „Zburătorul” de I. H. Rădulescu), natura e zugrăvită în mod abstract și general, ca mijloc de a crea atmosferă sau de comunicare a unor stări sufletești. Meritul lui Alecsandri în „Pasteluri” este acela de a fi izgonit din lirica noastră peisajul sabloanelor pastorale sau romantice, fie acel „locus aemoni” al lui Iancu Văcărescu, fie decorul ossianic al lui Bolliac, în pelerinaj pe culmile Caraimanului, fie lamartiniana noapte lunară, cu filocele, ruine sau cu misterioase șoapte înghițite de întuneric. Alecsandri are plăceri subtile de artist, văzând și în cele mai însăpămantătoare fenomene grandoarea și sublimul. Este căutată lucrarea echili-

brată, un soi de trândăveală melancolică îl copleșește pe omul care privește natura în dăinuirea ei eternă. Alecsandri visează la „aurea mediocritas” horațiană. După o carieră diplomatică și o activitate de militant național și social, Alecsandri se retragea la Mirceaști, în 1860, apreciind că și-a îndeplinit datoria politică. În centrele mari de civilizație omul se pierde și se simte apăsat de tristul egoism ce domnește în atmosferă: „Prefer de o mie de ori simplitatea patriarhală a țăranilor noștri și acea pacinică mulțumire ce pătrunde suful în mijlocul câmpilor noastre, unde tot încă suflă căte o boare de poezie”. În tihă (otium), poetul are seninătatea și mulțumirea omului care și-a văzut realizate profetiile și, cu ochi de estet, privete plaiurile țării, descifrându-le permanența și frumusețea. Izolare de lume nu micșorase gloria poetului. În stare de contemplație, poetul „vede” natura românească în ciclica ei dăinuire calendaristică, stăpânită de lumina solară atotbiruitoare: „Eu mă duc, în faptul zilei, mă asez pe malu-i verde/ Si privesc cum apa curge și la cotiri ea se perse./ Cum se schimbă-n vălurile pe prundișul luncos,/ Cum adoarme la bulboace,/ Spălând malul năsipoș” („Malul Siretului”). „Gândirea furată” a poetului, asociată metaforic celebrei „panta rei” (panta rei, este starea de grație a lui Alecsandri când scrie „Pastelurile”, poezii care au rezistat cel mai bine timpului. Într-un ținut al peisajelor calme, între munte și câmpie, în lunca Siretului, străjuită de plaiuri blânde, poetul simte aceasta recluziune la conacul său ca oază de liniște. Având în față poezia clasică, Teocrit sau Vergiliu, sau pe cea neoclasică, la modă pe vremea sa prin numeroasele traduceri, Alecsandri mută Arcadia greacă în lunca Siretului, „rai frumos al țării”, elogind miracolul naturii în toate anotimpurile și momentele zilei. Stând la gura sobei, notând impresii și urmărand un joc al plăcerii, poetul creează pastelurile; fiind furat de gândirea sa lenesă, contemplativă, și vedea viața proiectată în ritmurile eterne ale naturii. Pentru întâia oară se cântă la noi intimitatea, recluziunea poetului, meditația la masa de

scris, fantasmele desprinzându-se din fumul tigării, somnolarea în fața sobei cu cătelușul în poală" (câinele apartine mereu aceleiași dinastii, fiind alb, cu păr lung și mătăsos). „E nemaipomenit – scria contemporanul lui Alecsandri, marele romantic Victor Hugo – ca tocmai înăuntrul tău trebuie să privești ce e afară. Profunda și întunecata oglindă e în adâncul omului... Ceea ce se oglindește în adâncul oamenilor e mai amețitor decât văzut direct... Aplecându-ne Spiritul peste acest puț, întreazărim aici, undeva în adânc, ca într-o prăpastie, într-un cerc îngust, întreaga imensitate a Firi". Dacă „scopul principal al religiei nu e de-a introduce pe om în cer, ci de a introduce cerul în om" (Lubbock), scopul poeziei peisagiste nu e de a introduce omul în natură, ci natura în om, umanizând-o. Nichita Stănescu spune în elegiile sale: „La capătul priveliștilor, acestea ne construiesc interior, ne modeleză" sau „Mă voi privi în toate lucrurile" („11 Elegii"). „Suntem înăuntrul fenomenelor, mereu/ înăuntrul fenomenelor" (Id.). Suntem înăuntrul, nu doar al fenomenelor, ci și al domeniilor, l-am parafraza noi, precum ele sunt înăuntrul nostru. Câmpurile de clipe domeniale „ne izbesc pervažurile (simțurile) și curg mai departe", iar noi oprim câte una și o obligăm să... trăiască puțin, omenește, interogând-o. Câte clipe nu ne „izbesc", nicicând trăite?! Unda fiecărei priveliști ce ne rănește simțurile este firul de nisip al clepsidrei ce naște perla, lacrima din suflet: „dar mai înainte de toate, noi suntem semințele", „a fi sămânță și a te sprăjini de propriul tău pământ". Eul poetic se împlineste când reușește să „cosească" domeniile-priveliști, să le culeagă fructele coapte, obligându-le să încolțească în sera Sinelui, în fiecare sămânță locuind câte un zeu sau câte un inger. Nu putem contempla steril lumea dinafară, dacă priveliștile nu dau semințe care, semănate în câmpul nostru interior, să lucreze de la sine, deschizându-se spre Divin. „Ea, privirea, ne ține/ la un capăt al ei, fructificația..., părând a ne arăta îngerii copacilor și ai celor-lalte priveliști" (Id); da, Nichita

„vede" mai departe, în timp ce Alecsandri este un grădinar sau gospodar cuminte ce ară, seamănă, seceră, cosește, culege rodul și o face jucându-se, e boierul ce mimează doar plăcerile acestor demersuri, pe care le presimte demurgice, înfioret, nebănuind explicit, ci doar instinctiv adâncimea gestului său horațian sau hesiodian. Orice priveliște e o uriașă promisiune de Frumos, Armonie, Bine, Adevăr, de Sacru, în primul rând, e presimțirea Grădinii Edenului Pimordial. Un palimpsest adânc ce „suge din noi căt poate", ființând în imperiul Sinelui nostru și... ființându-ne. Locuindu-ne, trăind în noi, odată cu noi, ne luminează, ne determină interior, „trăim în numele lor", prelungiri adânci ale căror

Vasile Alecsandri

suntem. La Alecsandri, „magnetul" sensibil al ființei înregistrează pasiv instantanee, precum grădinul calm și senin culege liniștit fructele cu semințe coapte în vederea răsadurilor viitoare. Nu toate priveliștile „prind" în solul nu totdeau-nă afănat, „se scutur multe moarte", cad inerte, nesemnificative. O clipă-priveliște culeasă este o deschidere spre zeul sau îngerul ei tutelar, e un fir „în direct" cu Sacrul, un fir bun conducător de fior divin. Marele Domeniu al lui Alecsandri este Lunca Mirceștilor, acel „Picioară de plai, /Gură de rai", din care își selectează priveliștile preferate, ce-i încântă ființa. Poetul se oprește și contemplă, chiar meditează asupra priveliștii delimitate. E la un pas de miracolul blagian al seminței ger-

minânde, gata să-și desfășoare corola de minuni a lumii, însă, pentru aceasta, trebuie să aibă „exercițiul Eminescu". Menirea omului este tocmai această conectare la ființele ascunse ale firii, iar pentru aceasta, trebuie culese în suflet cele mai alese semințe, lăsate să germeze. Căci spațiile realului ne ispitesc cu eternitatea sensurilor ascunse, bănuite doar de oamenii deosebiți. Privelîștea, delimitată întocmai unui tablou de rama sa, creează, recompone tabloul interior, pastelul fiind un spațiu interior, pictat cu cuvinte, deci poetic. Privelîștea interiorizată și recompusă surprinde clipe și ceasuri, anotimpuri ce le luminează din perspective unice. Pastelul alecsandrian este un prim demers al regăsirii eului, după interiorizarea tabloului, ce se dovedește un palimpsest, generând adâncuri sub straturi succesive de vopsea. Oprirea timpului, a clipei, este o invitație la o inevitabilă deschidere. Alecsandri are această intuție și bunul gust al colecționarului de palimpseste vechi, cărora patina timpului le măreste valoarea, colecționate cu bucurie și înfirare, bănuindu-le adâncimile uluitoare, ca orice estet rafinat. Relatarea aventurii plonjonului din priveliște în priveliște îi revine lui Eminescu, lui Blaga, Barbu sau Nichita, ce supun palimpsestele unor fine radiografii de adâncime, făcându-le transparente. „Profunda și întunecata oglindă e în adâncul omului...". „Eu"- nu poate gândi decât o unitate, o prezentă *hic et nunc* (aci și acum), în spațiu-timpul delimitat al unui domeniu încheiat. Eul poate să iasă din propriul domeniu sau autoprezentă, intrând în altele, ce acționează ca persona, mască, subordonându-și „eurile" lor centrale. Numai conectarea la câte un „eu" domenal permite adjudecarea domeniului respectiv. Fără un domeniu prezent eu nu sunt nimic. Fără lunca Siretelui, pastelistul Alecsandri nu este nimic. Domeniul exterior, interiorizat, devine priveliște subiectivă față de care „eul" are o atitudine de fericire, bucurie etc. Domeniul devine astfel habitatul sau câmpul ființei, suportul ei existential. Domeniul sinelui este imperiul cosmic, al cărui centru absolut

este pretutindeni, iar circumferința, nicăieri. Eu nu sunt un corp, ci o tesere de domenii subjective subordonate eului regent. Sunt prezent aici și acum, în domeniul conștiinței, deci eu locuiesc într-o lume ce mă locuiește; fiecare e stăpân pe „imperiu” său interior, fiecare „eu” este îndreptățit să se creadă în centrul domeniului său, având ca repere topurile. Câmpul meu vizual mă plasează într-un domeniu al meu, un domeniu-subiect, o priveliște în care mă instalez. În fiecare clipă se naște și moare în mine câte un „eu”. Pastelurile sunt expresia temperamentului clasic al lui Alecsandri înclinat spre soare. Ele constituie: „într-o lirică a liniștii și a fericirii rurale”, „un calendar al spiritului rural și al muncilor câmpenești” (Călinescu). Poeziile compuse numai din catrene au puncte de plecare hesiodice, horațiene, vergiliene, cărora le adaugă puternice valențe personale de sensibilitate modernă. Din punct de vedere tematic, pastelurile se pot organiza, clasifica, în 5 grupe(după domenii): anotimpurile („larna”, „Miezul ierniei”, „Sfârșitul iernii”, „Oaspeții primăverii”, „Sfârșit de toamnă”); fenomene ale naturii („Gerul”, „Bradul”, „Noaptea”, „Dimineata”, „Tunetul”); aspecte ale naturii de la Mircești („Serile la Mircești”, „Lunca din Mircești”, „Concertul în luncă”, „Malul Siretelui”); muncile câmpului („Plugurile”, „Semănătoarea”, „Secerisul”, „Rodica”, „Cositul”); priveliști exotice („Mandarinul”, „Pastel chinez”). Poetul retrăs la Mircești meditează în liniște, ferit de intemperiile naturii: „Perdelele-s lăsăte și lampele aprinse;/ În sobă arde focul, tovarăș mângâios;/ Și cadrele-aurite, ce de pereti sunt prinse / Sub palida lumină, apar misterios// Afara plouă, ninge! afară-i vijelie./ Și crivățul aleargă pe câmpul înnegrit,/ iar eu retrăs în pace, aștept din cer să vie/ O zână drăgălașă cu glasul aurit.” („Serile la Mircești”). Ciclul se deschide cu această poezie meditativă, de atmosferă, „Serile la Mircești”. Aerul intim, familiar, motivul claustrării cu perdelele lăsate, visând la

gura sobei, apropie atitudinea eului liric de aceea a lui Eminescu din poezia „Singurătate”. Poetul se detașează de spațiul poetic, pe care-l privește prin geam (admiră exponatele dintr-o vitrină). Aceste versuri conțin ideea poetică generală a tuturor poeziielor în care Alecsandri va cânta natura. Conacul de la țară se află în centrul domeniului (lunca din Mircești). În momentul retragerii la Mircești și al elaboreării pastelurilor, Alecsandri s-a voit un Horațiu român, spirit latin prin excelенță, poet al clarităților solare și al bucuriei de a trăi, urând moartea și tenebrele, savurând viața așa trecătoare cum este, fiind conștient că opera sa va intra în patrimoniul cultural național și va rămâne mai tare decât piatra și decât bronzul. Seria „Pastelurilor” lui Alecsandri e deschisă de cele inspirate de peisajul iernii („Sfârșit de toamnă”, „larna”, „Gerul”, „Viscolul”, „Miezul ierniei”, „Bradul”) cu topuri precum: câmpia, țara (câmpuri, dealuri, sate), codri, păduri, culmi muntoase. Mantia albă cu care se împodobeste natura în acest anotimp nu încântă ochiul poetului, ci mai curând îi produce ororare de frig și teamă în fața stihilor dezlațuiti. Odată cu venirea iernii, tabloul devine sumbru: păsările călătoare pleacă, natura intră în amortire: „Ziua scade; iarna vine, vine pe crivăț călare! Vântul șuieră prin hornuri răspândind înfiorare. Boii rag, caii râncează, câinii latră la un loc,/ Omul, trist, cade pe gânduri și s-apropie de foc” („Sfârșit de toamnă”, poezie în care întâlnim un alt spațiu poetic: casa, gospodăria). Adjectivul „trist” nu trebuie înțeles decât în chipul alecsandrian și sătul. E vorba numai de tristețea acceptată, oarecum convențională, ce cuprinde pe autohton la venirea timpului rece, fără complicații intelectuale romantice. larna, deși neiubită de ființă meridională a lui Alecsandri, populează universul său poetic oferind un spectacol fascinant, presărat uneori cu amintirea unor întâmplări parcă uitate cu zboruri fantastice, cu vise. larna acoperă câmpurile(alt topos, spațiu poetic) cu troiene, scoate lupii la pradă în noptile cu viforină: „Tot e alb pe câmp, pe dealuri,

împrejur, în depărtare,/ Ca fan tasme albe plopii înșirați se pierd în zare, /Si pe-nținderea pustie, fără urme, fără drum/ Se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum” („larna”). În afară de orizont poetul percep și alte repere topice: brazi, plopii, stejari și chiar satele. Poet al luminii, „bardul de la Mircești” o percep fără dificultate și oriunde. Soarele și pietrele prețioase ce simulează lumina astrului zilei devin motive frecvente în pasteluri, oaze de lumină și tîhnă: „În păduri trănesc stejarii! E un ger amar, cumplit!/ Stelele par înghețate, cerul pare oțelit,/ Iar zăpada cristalină pe câmpii strălucitoare/ Pare-un lan de diamanturi ce scărtăie sub picioare” („Miezul ierniei”). În interiorul toposului (cadru lui) există sau nu mișcare, viață, animație. Un exemplu de topoz încremenit, înghețat, static întâlnim în „Miezul ierniei” care evidențiază un tablou al unei nopti de iarnă, când, datorită gerului „amar, cumplit”, natura terestră și cosmică s-a transformat complet, dând impresia de nemîșcare („tot e în neclintire, fără viață, fără glas”), oferind imaginea unui „templu maiestos” ale cărui componente sunt, prin transfigurare, elemente ale naturii: fumurile albe care sunt echivalente coloanelor templului, cupola, care e reprezentată de bolta cerului; luna și stelele, care luminează, în timp ce munții au rol de altare, iar codrii formează o amplă orgă sonoră. Se observă că albul este culoarea dominantă în prima parte a ciclului. Poetul asociază anotimpul friguros cu prezența exhaustivă a acestei culori („tot e alb pe câmp, pe dealuri, împregiur, în depărtare”). Imaginea picturală e construită cu pregnanță. Elanul existential, bucuria de a trăi iau locul meditației, poetul oferind un spectacol al naturii, o panoramă complexă a acesteia. El alternează imaginile statice cu componente de dinamism. În „Miezul ierniei” autorul compune un tablou al liniștii absolute, al neclintirii totale, care duce parcă la neoprirea timpului. Imaginea nemîșării naturii este înlocuită abia în final de o formulă dinamică. Autorul operează o îngustare a câmpului vizual până la surprinderea lupului care aleargă

după pradă. Alternanța static – dinamic este proprie pastelurilor lui Alecsandri. Imaginele vizuale domină universul liric al pastelurilor. Numai bradul, ca un simbol al rezistenței în fața geniului rău, care amenință acum întreaga natură își păstrează cu semetie podoaba sa verde: „În zadar îmi pui povara/ De zăpadă și de gheată! / Fie iarnă, fie vară/ Eu păstrează a mea verdeață!” („Bradul”). Înaintea lui Eminescu, Alecsandri a transformat codrul într-un interlocutor. Așa se întâmplă în poezia „Bradul”, poezie pe care lorga o consideră o „întrupare sprintenă a iernii” („Istoria literaturii române contemporane”). În același spațiu poetic apare mișcarea sau nemișcarea, se derulează, anotimpurile, poetul înregistrând aspecte specifice, deosebite, care-l impresionează. Bucuria primăverii, anotimp întâmpinat cu entuziasm, este pictată în aceeași manieră, poetul constatănd, că „s-a dus zăpada albă de pe întinsul terii”, „lumina e mai caldă” și „muguri pe creangă se văd îmbobocind” („Sfârșitul ierniei”). Acum sosește cocostârcul tainic „al primăverii dulce iubit prevestitor./ Să cerul și pământul preschimbă sărutări! Prin raze aurite și vesele cântări” („Oaspeții primăverii”), vin „din fundul lumii” cucoare „Aducând pe aripi întinse calde raze de la soare” („Cucoarele”) „zori de ziua se revarsă peste vesela natură,/ Prevestind un soare dulce cu lumină și căldură” („Dimineata”). Anotimpul primăvara ocupă în pastelul românesc o suprafață redusă fiind înfățișată în două registre: unul de suprafață, ca anotimp al copilăriei, al izbucnirii naturii la viață, ca o revansă la amorteala iernii, și celălalt, de adâncime, de meditație lirică. La poetul Alecsandri se găsesc ambele aspecte. Strigătul triumfător al victoriei vietii izbucnește din cele mai mici glasuri: pârăie, muguri, firul de iarba și gândacul, copilașii veseli, ca în: „Oaspeții primăverii”, „Cucoarele”, „Dimineata”, „Tunetul”, „Florile”, „Păstele”, acea clocotire și triumf al vietii, reprezentând germinația minusculelor semințe. În spațiu său poetic coexistă monumentalul și miniaturalul. Dacă în „Miezul iernii”, Alecsandri dovedea

capacitatea de a surprinde monumentalul, într-o poezie ca „Sfârșitul ierrei” autorul observă cu acuitate natura miniaturală: „În câmpul ședea lată un fir de iarba verde/ Pe care-nchet se urcă un galbin gândacel”. Prezența detaliului se va transforma într-o adevărată frenzie a înregistrării amănuntului, așa cum găsim în poezia „Concertul în luncă”: lumânările, bujorelul, odoleanul, frățiorii, romanitele... alcătuiesc o adevărată simfonie a miroșurilor și a culorilor redată prin diminutive. Originalitatea și prospețimea imaginilor, dinamismul și lirismul, caracterizează „Concertul în luncă”, în care Alecsandri cântă natura, descrie pregătirile făcute în „poiana tăinuită”, unde se adună „Floarea oaspeților Luncii” pentru concertul ce urmează a fi dat de privighetoare, în cele din urmă ea vrăjind auditoriul cu o „divină melodie”, alt topoz, de această dată, analogia se face cu o sală de concerte, mai sus făcându-se cu o un templu (domă), ceea ce duce cu gândul la înăltare și purificare sufletească (catharsis). Prezența omului completează armonia naturii. Chiar dacă viața omului de la țară ocupă un spațiu și reprezintă o pondere sub cele pe care poetul însuși simtise nevoie să le exprime, ea e prezentă. În aceste poezii este elogiată munca îndeplinită cu voie bună, cum apare și la Eminescu, și la Coșbuc („Sara pe deal”, „Noapte de vară”), elogiu adus vietii simple și curate a oamenilor din popor: „Sfântă muncă de la țară, izvor sacru de rodire,/ Tu legi omul cu pământul într-o dulce înfrâtere!...”. Omul integrat plenar naturii se simte implicat în muncile specifice anotimpului, iar rezultatul muncii este „izvor sacru de iubire”. Renașterea naturii sub razele calde ale soarelui răspândeste peste tot voie bună și sete de viață. În acest cadru luminos, „veselul Alecsandri” vede țăranul desfășurând cu placere și ceremonie etapele principale ale unei munci legate intim de existența lui: aratul, semănatul, culesul recoltelor, în poeziile: „Dimineata”, „Plugurile”, „Sămănătorii”, „Rodica”, „Secerișul”, „Cositul”. El aduce un elogiu muncii și iubirii, considerându-le generatoare ale fericirii. În

zugrăvirea vietii de la țară și a muncilor agricole, pe care o face Alecsandri în „Pasteluri”, țăranul e prezentat pe planul al doilea și în mare măsură idilizat, folosind unele formule artistice facile ale romanticismului și privind viața țărănimii doar prin prisma convingerilor sale umanitare, fără a scruta realitatea socială. În „Plugurile” Alecsandri face apologia muncilor câmpului. Imaginea țăranului din acest pastel cât și satul, ca topoz, apare în ipostaze extrem de variate: de la muncă la sărbătoare, priveliște, peisaj. În „Pasteluri”, Alecsandri precede idilismul din poezia lui Coșbuc. Latura idilică din această poezie e dublată de o dimensiune patriotică: „Bătrâni cu fețe stinse, români cu fețe dalbe/ Românce cu ochi negri și cu ștergare albe/ Pe iarba răsărita fac praznic la un loc,/ lar pe-mprejur copiii se prind la luptă-n joc”. Natura proteică, vie, apare într-un cadru bine delimitat, cu centrul la Mircea. Viziunea autorului este optimistă; poetul surprinde dinamismul naturii. Ciclul anotimpurilor e pus în directă legătură cu activitățile omului. Secerișul devine un prilej de bucurie la care participă, în egală măsură, natura și omul. Mai mult, secerișul este momentul prietic înfiripării unei noi idile: „mai departe, lucrând iute, un flăcău ș-o fată mare/ De tot snopul își dau gingăs o furișă sărutare”. Vara binecuvântează holdele cu ploi fertile și soare cald, răsplătind osteneala cosașilor: „Faptul zilei se aprinde 'pe a dealurilor frunte/ Si un râu falnic de lumină se revarsă peste munte./ Iarba coaptă strălucește, ea se clătină la vânt/ Ș-a ei umbră lin se mișcă în dungi negre pe pământ./ Iată, vin cosașii veseli, se pun rând. Sub a lor coasă,/ Câmpul ras rămâne verde, ca o apă luminoasă./ Unii brazdele răstoarnă, în căpăti, alții le-adună,/ Le cădesc apoi în stoguri și cu stuh le încunună” („Cosașii”). Zilele se scurg calme, înserarea urmează luminii, liniștea satului adormit succedă forțofei neastămpărate a vietăilor: „Acum însă viața-i lină; țara doarme-n nepăsare!/ Când și când, un câne latră la o umbră ce-i apare/ Și-ntr-o baltă mii de broaște în lung chor

orăcăiesc./ Holbând ochii cu țintire la luceafărul ceresc!" Vara la Alecsandri este un anotimp ce amintește de iarnă prin acea liniște deplină, dar diferit de aceasta prin mișcare, flora și fauna specifică luncii Siretului, ca și prin verdele ce apare atât de rar în cromatică pastelului. „Lunca din Mircești”, „Concertul în luncă”, „Rodica”, „Balta”, „Secerisul”, „Cositul”, „Bărăganul” (un topoz extrem de diferit de cel al luncii din Mircești și atât de îndepărtat!) compun un scenariu original al anotimpului simțit ca o simbioză a omului cu natura. Vara lui Alecsandri o anticipează pe cea a lui Cosbuc din poezile „Vara” și „Noapte de vară”, pe Blaga din „Vara”, St. O. Iosif din „Pasteluri”, V. Eftimiu din „Secetă”, O. Cazimir – „Iulie”. De asemenea, „Cosași o-dihnhindu-se” și „Tărâncuța”, cunoscutele picturi ale lui C. Ressu și Grigorescu se pot asocia celebrării acestui anotimp nuntit cu soarele. Alt segment al pastelurilor se caracterizează printr-o interesantă prezență a exoticului în „Mandarinul” și „Pastel chinez”, poezii în care autorul dovedește o mare subtilitate, făcând o schimbare radicală a registrului imagistic dominant în primul ciclu al pastelurilor. G. Călinescu apreciază aceste adesea stampe chineze ca fiind „delicate ca niște desene pe porțelană”, iar „Pastel chinez” apare ca o pictură interesantă pe mătase. În veșnică rotire a anotimpurilor, toamna este cea mai răsfătată de poetii români, dar Vasile Alecsandri nu are decât un singur pastel - „Sfârșit de toamnă”. Imaginele ei contrastează cu cele ale verii, având corespondente cu pictura lui Andreescu: „Pădurea desfrunzită”. Alecsandri conturează imaginea unui spațiu dominat de ordinea ritmului natural departe de ritmul uman convențional, spațiu al repetabilității, timp al trecerii reversibile. Pastelurile au ca notă dominantă elementul impersonal, natura fiind capabilă să condiționeze o anumită stare sufletească în sensul de potențare a trăirii intime, opinia lui Călinescu fiind edificatoare în acest sens: „Atitudinea poetului față de natură nu este contemplativă, ci practic hedonică”.

Natura, în cuprinsul unui an, iar în chip simbolic în cuprinsul unei vieți omenești, se înfășoară sub două aspecte antitetice: unul stimulator al vitalității (vara, tineretea), altul paralizant (iarna, bătrânețea). Natura văzută de „acel rege al poeziei veșnic Tânăr și ferice”, cum a fost numit de Eminescu, degajă un sentiment de seninătate și optimism, ea fiind o natură a rodniciei, cu frumuseți care îi stârnesc poetului admirarea, trezind în sufletul cititorului sentimentul de dragoste față de frumusețea peisajului național („luncă, dragă luncă! raiu frumos al tării mele” - „Lunca din Mircești”); a se observa analogia clară dintre lunca Mirceștilor și Eden(raiul). În seria de pasteluri care zugrăvesc frumusețea peisajului de la Mircești („Lunca din Mircești”, „Malul Siretului”, „Concertul în luncă”, „Balta”) se revărsă aceeași bucurie a vietii, același optimism care caracterizează de altfel întreaga operă literară a scriitorului. Cursivitatea versurilor și naturalețea cu care poetul a surprins ceea ce este specific unui peisaj, unui anotimp sau unui moment al zilei acordă „Pastelurilor” să fie o irezistibilă putere comunicativă. Mișcarea e puțină și introdusă de obicei în final, pastelurile care prezintă munci ale câmpului sunt pline de viață. Din punct de vedere cromatic pastelurile sunt monochrome, paleta e săracă: alb, negru și rar: galben, verde, culori întunecate ori sumbre. Notațiile auditive sunt mai rare decât cele vizuale: „Alecsandri nu ne oferă un tablou de natură în care să se simtă farmecul ei muzical” (T.Vianu). Dintre culori domină albul specific iernii prezentat direct („tot e alb”, „valuri albe”, „fumuri albe”, „zapada albă”, „albe năluciri”, „umeri albi”, „sânuri dalbe”) sau sugerat (ninge, nori de zăpadă, fulgii zbor, oceanul de ninsoare). Dar elementul vizual este reprezentat și de alte culori: verde („malu-i verde”, „vesela verde câmpie”, „bradul verde”, „iarba verde”), albastru („cer albastru”, „viorele albastrii”, „albastru cer senin”), galben – auriu („raze aurite”, „bobocei de aur”, „solzii lui de aur”, „ganguri de aur”), negru („sânge negru”, „neagra-ntunecime”, „nouri negri”,

„negru punct”) și altele: „mătase vișinie”, „nasturi de opal”. Poetul folosește o tehnică a discontinuității din pictură și poezia chineză impresionistă „avant la lètre”, care prezintă instantanee nelegate laolaltă, dar dispuse să creeze în ansamblu efectul unei închegate unități de atmosferă. Edgar Papu subliniază faptul că vidul dintre aceste instantanee este pus mai puternic în relief când intervine „o specifică negură fantomatică”. Alecsandri se vede astfel atras de tot ceea ce acoperă în tăcere natura, prin urmare și de acea ceată groasă, vătuită, lăptuoasă, ce invadează prin răcire unele peisaje umede. Este tocmai elementul care în pictura peisagistică extrem-orientală învăluie, în mare parte aspectele firii, lăsând să se vadă numai un vârf de munte sau creștete stingheră de copaci” (Edgar Papu - „Din clasicii noștri”). Este extrem de interesantă această apropiere între spațiile poetice surprinse ca pasteluri de Alecsandri și expresiile figurative din pictura clasică chineză. Nu lipsesc nici imaginile auditive („lunca-n giuru-mi clocostește”, „boii rag”, „cail râncăză”, „câinii latră”, „troșnesc stejarii”, „vâjăie prin vijelie”, „scârțăie sub picioare”), nici cele de mișcare („trece-un cîrd de corbi”, „lupii suri ies după pradă”, „caili zboară ca doi zmei”). Între figurile de stil, frecvența cea mai mare o are epitetul simplu, dublu și chiar triplu de obicei antepus: „palida lumină”, „zâna drăgălașă”, „jalnic dor”, „nouri negri”, „zale argintie”, „umeri dalbi”, „fantasme albe”, „gerul aspru și sălbatic”, „câmpia înălbită, netedă, strălucitoare”. Frecvențe sunt epitetele, mai ales cele fizice în structuri nominale, dar și verbale: „Alecsandri este un pictor impresionist, mai înainte ca impresionismul să fie reprezentat în Tânără școală românească” (Vianu). De remarcat sunt și epitetele morale personificate („Toamna, mândră harnică”, „Tăcutul miez de noapte”), epitete cu caracter enumerativ („Vesela câmpie acu-i tristă, veste-jită”). Analiza epitetelor evidențiază tehnică picturală a poetului. Un rol important îl joacă și comparațiile mono- și polisemantice, statice ori dinamice, simple sau complexe,

obiective și subiective („Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi”, „Aburii ușori ai noptii ca fantasme se ridică”, „se înaltă cărd de răte ca un nou”, „Soarele rotund și palid se prevede printre nori /Ca un vis de tinerețe...”). Personificările folosite în poezie oferă dinamism („Siretul se-nconvoia, adoarme la bulboace”, balta care „se ascunde sub un vâl misterios”, „țara doarme-n nepăsare, un bârlan păsind încet,/ Zice : Nu-i pieirea lumei... vânătorul e poet...”), personificarea florilor din „Concertul în luncă”. Astfel focul printr-o personificare devine „tovărăș mângâios”, câmpul peste care aleargă crivățul este „înnegrit”, efectul fiind de întărire a contrastului dintre interiorul primitor și exteriorul ostil. Prin urmare, întâlnim și antiteza: („Românce cu ochi negri și cu ștergare albe”). O altă figură de stil întâlnită este anafora („Când o salcie pletoasă.../ Când o mreană.../ Când sălbaticele rate...”). Metafora este la Alecsandri o sinteză a influenței populare culte, pe de o parte, pe de alta o influență a clasicismului și romantismului: („Săniuța, cuib de iarnă e cam strâmtă pentru doi”, „Clăbucii albi de fum”). Se întâlnește și alegoria, „Concertul în luncă” are la bază o alegorie, natura cu privighetori este sală de concerte. Tablourile alegorice ne întâmpină peste tot, fiindcă fenomenele naturii, inclusiv anotimpurile, sunt înfățișate ca în credințele noastre populare drept ființe mitologice. Aceste apariții sunt închipuirile ale unui poet care își construiește un habitat artistic, el însuși motiv de inspirație de la primul pastel („Serile la Mircești”). Frecvent întâlnite în pasteluri sunt: interogația („E vro tabără de care sau un rond de tricolici?”), exclamația („O! tu, gerule năprasnic...”, „O, tablu măret, fantastic!”), repetiția („Luncă, luncă, dragă luncă”), enumerarea („Tot e alb, pe câmp, pe dealuri, împreguri, în depărtare ”, „peput, inima și ochii”) chiar și tau-tologia („Și casa casă, și masa masă...”). Lexical, constatăm folosirea unor regionalisme și cuvintele populare, mai ales moldovenisme („cată”, „nour”, „năsipur”, „giuru”, „peput”, „moșuroaie”), neologisme („orizon”, „divina”, „extaz”, „super-

bă”, „meteot”), cât și a diminutivelor („vălurele”, „sprintioară”, „drăgălașă”, „săniuță”, „copiliță”). Din punct de vedere strict gramatical, observăm predominarea propozițiilor principale, cu predicatul exprimat prin verbe la indicativul prezent: „perdelele-s lăsată”, „lampele-s aprinsă”, „arde focul”, „plouă”, „ninge”, „aștepți”, „scriu”, „ochiu-mi întâlnescă”, „ea pare”. După cum se observă, timpul „Pastelurilor” este prezentul, întrucât poezia ne implică în postura de spectator acordându-ne privilegiul simultaneității. „Pastelurile” au o anume uniformitate ce nu duce totuși la monotonie”, toate fiind formate din catrene, cele mai multe din 4 strofe, dar și din 8, 10, 12 și chiar 14 strofe. Ele au două tipuri de rime încrucisată și mai ales împerecheată, versurile fiind lungi de 14, 15 și 16 silabe, dar existând și poezii cu versuri de 8 silabe („Bradul”). Formula compozitională, de obicei din 4 strofe, recurge la o mică înscenare terminată adesea în poartă pentru destinderea atmosferei. Tabloul se încheagă prin juxtapunere, este dinamic și concis. Deloc neglijabilă apare prozodia. Inefabilul melodiei vine din modificarea ritmului iambic pur, cuvântul „perdelele” precum și simetricul lui din emistihul imediat următor „lampele”, impunând dacătilul, după anacruză măcar parțial iambul rămâne neutris la fiecare sfârșit de emistih. La aceasta se adaugă alternarea rimelor feminine cu cele masculine: „aprinsă” - „prinsă”, „mângâios” - „misterios”, „vijelie” - „să vie”, „înnegrit” - „aurit”. Aparent se poate evidenția o predispoziție romantică în pastelurile sale, chiar parnasiană, cum sesizează George Călinescu și având preferință pentru pietre și metale prețioase, l-am putea alătura simboliștilor de tipul Anghel, Minulescu, Macedonski, iar Tudor Vianu asemănă arta lui Alecsandri cu cea a pictorilor impresioniști: „Precizarea detaliului este minunată... Alecsandri a prins cu un ochi delicat atâtea fugitive nuante”. Peisajele sunt marcate de o euforie vitală, de un consimțământ la minunea creației, un strigăt de jubilare și de plenitudine. Apar mereu contraste hazlii ca și cum poetul, având

oroarea afectării și a solemnității, și-ar cenzura prin umor ispita de a ateriza în plină efuziune lirică. Principalele trăsături ale stilului poetului din „Pasteluri”, și anume concizia, claritatea, topica frazei, ordinea, armonia, impun înscríerea lui în sfera artei clasice. Farmecul pastelurilor survine nu numai din aranjamentul calendaristic al acestora, deci din particularizarea peisajului după anotimpuri ci și din prospetimea privirii care creează tabloul într-o clipă extatică. Poetul vede peisajul integrat tării, așa încât și pastelurile au în comun cu întreaga operă o dominantă psihologică, dragoste de țară și de neam. Tocmai acest lucru le dă poezilor o notă personală. Din instantaneele surprinse de Alecsandri se degajă un aer de armonie cosmică, ființe de toate neamurile se „îngâna”, aluziile erotice devenind elemente comune ale întregului ciclu. Timp și spațiu românesc sunt temele instantaneelor întrucât au o singură motivație. Spectacolul măret al naturii în orice anotimp exprimă dăinuirea noastră pe pământ cu toate fluxurile și refluxurile ei, cu semnele înghețării și/sau ale dezmortirii naturii. Organizarea acestui spectacol natural a făcut ca pastelurile să fie complementare și să dea vizuinii ampolare, continuitate și unitate. „Pastelurile” reprezintă o operă de maturitate, privite în ansamblu. Alecsandri creează o poezie a echilibrului compozitional și a clarității. Sunt o operă exemplară pentru ceea ce înseamnă clasicismul românesc. Luate în total, „pastelurile” reprezintă o lirică a linii și a fericirii rurale, un horatiatism”, arăta George Călinescu, „Pentru întâia oară se cântă la noi intimitatea, recluziunea poetului, meditația la masa de scris, fantasmele desprinzându-se din fumul țigării, somnolarea în fața sobei cu „cățelușul în poală”. Și tot el arăta că „pastelurile lui Alecsandri sunt un calendar al spațiului rural și al muncilor câmpenești respective”. Ceea ce dorește Vasile Alecsandri să pună în lumină este felul fantastic în care îi apar peisajele și aspectele generale ale naturii. Cuvintele „fantastic”, „fantasmă” revin necontentit în scrisul său.

Aceasta stilizare în fantastic și oniric a atâtora din înfățișările pe care le observă dovedește în ce măsură simțul de observație colaborează cu fantezia în descrierile lui Alecsandri. Alecsandri este cel mai important poet român de până la Eminescu. A dăruit contemporanilor și urmașilor săi o uriașă operă cu largă deschidere către poezie, proză și dramaturgie, cu înnoiri remarcabile pentru fiecare gen sau specie literară. El a dăltuit și modernizat limba literară. Hasdeu spunea despre Vasile Alecsandri: „El este reprezentantul cel mai puternic, cel mai complet al gândirii și al simțirii românești. El a cântat toate dorințele, el a plâns toate nevoile și necazurile românilor... El este gloria. Dacă judecăm dintr-o perspectivă istorică și urmărim rolul lui Alecsandri în procesul constituirii literaturii moderne ca deschizător de drumuri în assimilarea modelului folcloric, creator de limbă și prima întrechipare a ideii de scriitor național, vedem imediat că poezia este cea care l-a impus notorietății publice în timpul vieții - a stabilit profilul specific în ansamblul mișcării literare. Georgeta Dumitrescu evidențiază talentul poetului și caracterul peren al pastelurilor sale: „Poet grădios și echilibrat, discret, dar vibrând în fața frumuseții, atent la armonia ansamblului și la imaginii surprinse fugitive în evanescența anotimpurilor” („Iarna”, „Sania”, „Malul Siretului”), „sensibil la farmecul naturii genuine, dar și la sugestiile rafinate ale unui obiect de artă” („Pastel chinez”). „Alecsandri rezistă cel mai bine trecerii timpului în asemenea poezii care manifestă calitatea reală a talentului său, răspunzând totodată unei nevoi de armonie înăscută sufletului omenesc” (Georgeta Dumitrescu - „Scriitori români”).

Adrian Leica
X-B CNUFO

*eseu prezentat la finala olimpiadei de română,
Brăila-Brașov, 1999*

Culianu personalitate necunoscută

Un necunoscut al pieței de carte românești până acum 9-10 ani, strălucitul istoric al religiilor - Ioan Petre Culianu, elev al nu mai puțin celebrului Mircea Eliade, a pledat și a studiat în întreaga sa activitate orizontul gîndirii umane, din preistorie și pînă astăzi. Stilul său este definit printr-o remarcabilă ușurință de mișcare; mare maestru în manipularea ideilor și cuvintelor, excelent scriitor și eseist, a fost profesor de istorie a religiilor la "Divinity School" din Chicago unde și maestrul său Mircea Eliade predase. Scrierile sale dovedesc o impresionantă erudiție; fiind posesorul cheii unui fulminant balet intelectual, Culianu ne poartă "din paleolitic la Einstein și de la Ghilgamesh la Borges, printre shamani și magi, fascinat de lumea de dincolo..." (Lawrence E. Sullivan). Referitor la marele talent al studentului de pe atunci, Mircea Eliade, autorul celebrelor: "Istoria credințelor religioase", "Maitreyi", "Povestiri fantastice", scria despre geniul încă crud la acea vreme al lui Culianu următoarele: "Important este să subliniem acum faptul că un tînăr savant, stăpîn pe mai multe filologii, a rezisit nevoie imperioasă (...) de a scrie un roman" (și o operă) "care este în același timp o călătorie filozofică în istoria comparată a ascensiunii extatice în religiile antichității, în Iudaism și Islam". Aflată în plină ascensiune, viața și opera lui Ioan Petru Culianu a fost fulgerător întreruptă de glonțul tras de un asasin încă necunoscut. Deși s-au făcut speculații pe marginea motivelor și implicit a autorului acestor crime, totuși misterul morții, exprimată de atâtea ori în lucrările sale printr-o paralelă echivocă cu lumea cunoașterii, este încă nedezlegat. Întrebă dacă se consideră a fi un discipol al lui Eliade, Culianu răspunde foarte diplomatic: "Eu am spus totdeauna că sunt un discipol al lui Mircea Eliade în măsura în care domnia sa îmi recunoaște această calitate. Întrucît, în repetate rînduri recunoașterea s-a produs - sunt un discipol al domniei sale". Deceniul al optulea conferă alte cîteva puncte de reper în strînsa relație Culianu-Eliade: din 1971, Culianu începe să corespondeze cu profesorul din Chicago; în 1974 are posibilitatea să-l cunoască personal la Paris, în 1975 el devine discipolul lui Eliade la propriu, fiind - timp de 4 luni - studentul (post-doctorat) al acestuia, toate acestea culminînd cu publicarea unei monografii Mircea Eliade - o carte analitică, în lipsă de considerații artistice, și care este departe totuși de a fi un simplu exercițiu hagiografic, aşa cum îi scrie însuși Eliade. Recunoscut de critică, de maestrul său și chiar de el însuși ca fiind urmașul lui Eliade, totuși trebuie subliniat talentul nativ și stilul personal imprimat operei sale. Cititorul avizat este obligat să recunoască aportul specific al scriitorului Culianu și nu al celebrei personalități în umbra căreia talentul său înăscut a căpătat contur. Cu toate că ascensiunea sa a fost parțial bulversată de unele crize existențiale și profesionale datorate emigrării din România (1972), că este încă o personalitate necunoscută pentru cititorii generației actuale, noi nu putem decît spera ca generația viitoare să-i cunoască și să-i aprecieze la adevărata sa valoare (absolută) meritele și opera.

Mihai Alexandrescu și Cornel Nourescu
CNUFO

cean, feciorul de împărat nu a reușit să obțină o victorie asupra balaurului cu sapte capete și sapte suflete ceea ce duce la decăderea sa treptată. Pe meleagurile acestea el zărește acel râs (lynx) cu "părul de pe dânsul lung și subțire, alb cu pete negre", cu "ochii lui vîi și pătrunzători ca de femeie" ce "scăpărau scântei", care atacă o "biată căprioară rătăcită". Feciorul de împărat încearcă să-l omoare, însă animalul îl convinge să-l cruce în schimbul "rubinului, cloicotirea săngelui", "piatră mare și frumoasă, roșie și vie, mai roșie decât para focului și întocmai ca săngele voinicului". Cu ajutorul acestei pietre, el obține controlul asupra răului deoarece: "picau sub secură/iepuri fricoși" și "toate fiarele pre care iuțeala săngelui le împinge, în fuga lor, a se așterne ca iarba câmpului la suflarea vântului, toate cele care trăiesc din vârsarea săngelui, toate din căte își iau puterea și prin sănge o și pierd se supuseră la vointele voinicului". Nu trebuie trecută cu vederea comparația "întocmai ca săngele voinicului" ce sugerează legătura dintre feciorul de împărat și aceste vietuitoare. Exact în acest moment, povestea este întreruptă de o revenire în planul real determinată de neamul care era denumit sugestiv de bisocean "ininger" (o stâlcire a cuvântului "inginer"). Acesta reprezenta un element negativ al civilizației din Occident, care nu putea înțelege adevărurile străvechi dezvăluite de bisocean, lucru evident și prin acel "Donner-Welter-Saperment!". În cele din urmă, firul povestirii fu reluat de bisocean la asfintitul soarelui, când mai avău o oră de mers până în sat. Pentru că nu era nimeni la fel de priceput ca el în ale vânătorii, voinicul fu numit: "Feciorul de împărat cel cu noroc la vânăt". Viața lui se desfășura lin și liniștit, nefiind tulburată de nimic. În paralel cu coborârea călătorilor spre satul Bisoca, feciorul urca treptele acelei scări uriașe pe care se dovedesc a fi prezente două curente de sens diferit. Cu fiecare piatră nestemată primită de la vultur, dihor și râs, feciorul de împărat își îmbogățește sufletul care devine mai pur și mai puternic și se leagă de natura

înconjurătoare. Până la un moment dat, totul decurgea după un anumit tipar. La apariția unei porumbite "usoară, albă ca spuma laptei la mulsoare, ca florile crinului la raza de soare" sufletul voinicului este tulburat de un fior necunoscut. În tradiția creștină porumbelul simbolizează pacea, căci porumbelul a fost pasărea trimisă de Noe, care s-a întors cu o rămurea verde de măslin, iar la vechii greci, deoarece purta rădvânul din petale de trandafiri al zeiței Afrodita, simbolizează dragostea și puritatea. În Biblie porumbelul simbolizează Sfântul Duh, ceea ce ar putea explica de ce "zamfirul cel fermecat" nu a avut nici o putere asupra ei. Cu glasul galeș, aceasta îi spuse despre darul pe care dorea să îl ofere "Fata din piatră". În același săn în care avea cele trei pietre "se aprinseră dorințe nedeslușite, pe care în ceasul acela nici în vis nu le încercase", adică dragostea pământească. Sunt enumerate "simptomele" acesteia: „Fără a mai sta să cugete, el se ridică iute în picioare; săngele îi se încinsese ca focul prin vine; pieptul îi zvânea; în tot trupul simtea un avânt neinstrunat ce-l pornea să meargă supus și ascultător la chemarea porumbitei". Feciorul de împărat este fermecat de mesajul porumbitei care îi era cu totul necunoscut și care l-a luat prin surprindere. Imaginea lui este acum a unui om obișnuit. Zborul lin și cumpătat al porumbitei este în antiteză cu drumul greoi al voinicului: scobora vâi, suia dealuri, străbatea păduri, trecea lunci și pârâie și, de ce umbla, părea că mai ușor pășea. Chemarea porumbitei conturează chipul angelic, de Ileană Cosânzeană, părând o flință din altă lume. Această imagine a ei prevăzeste imaginea din tabloul VIII al poemului "Călin (file din poveste)". Feciorul de împărat este vrăjit de fata comparată cu "o nălucă încântătoare". În paralel cu sufletul său, întreaga natură pare a reacționa în același mod: "munții răsună, apele se turbură, brazi se scutură, codrii se treziră, frunzele șoptiră, stelele scripă și în loc se opriră", atât de plină de vrajă era întâlnirea celor doi. În schimbul bobului de mărgări-

tar (perle), "Fata din piatră" îi cere cele trei pietre nestemate pe care el îi anunță cu multumire în poala drăgușelor copile". Tânărul schimbă astfel toate cele trei pietre pe dragostea fetei simbolizată prin acel "mărgăritar". În locul celor trei pietre prețioase în locul dragostei pentru fire încolțește dragostea, dar dragostea pământească. Schimbul acesta este decădere omului, îspătria lui Adam, ce au dus la situația sa de decădere actuală. Mărgăritarul nu este bine păzit de Feciorul de împărat și astfel este furat de porumbita. Curând și Fata din piatră î-a părăsit, văzându-l că nu mai este pasionat de vânătoare și că nu mai are nicio putere asupra vietuitoarelor. Brusc portretul acela magic de zînh este redus la doar un singur cuvânt: „muiere”. Ca urmare, în sufletul lui "se făcu adânc întunerici, în piept înima-l zdrobită se încolacea ca crâmpie trunchiate de șarpe veninos". Făt-Frumos începu a se tângui amarnic amintindu-și de lucrurile ce îl legau de acea copilă, de imaginea ei. În zadar era acum totul, căci Fata din piatră atrasă de civilizație precum "fluturele la lumină" luă cu ea pietrele și le transformă în bijuterii. Astfel el deveni străin în locurile unde altă dată era stăpân. Putem privi acest fapt atât din perspectiva stării spirituale, deoarece era ca "un suflet călător și fără tărie", dar și a pierderii puterii asupra vietuitoarelor pădurii. După cum ne-a avertizat bisoceanul la începutul basmului, există și o pildă: "Câți altii pe lume își văd ca dânsul virtutea și norocul spulberate prin nesocotinta lor! Când e omul Tânăr, el nu știe, biet, să prețuiască bunurile cu care propria cerească, mumă darnică și iubitoare, îl-a înzestrat". Basmul acesta spus de bisoceanul înțelept cu "o limbă spornică, vârtoasă și limpede" este o proiecție în plan suprareal a locurilor din împrejurimile Buzăului și are rol de a face cititorul să înțeleagă mai bine, intuitiv, adevărurile spuse de acel "Apollon muntenesc", care în plan real ar fi putut apărea ca niște lucruri incredibile.

Anca Sterian

Basmul este locul de întâlnire a nenumărate simboluri, venind din

Odobescu antropolog ?!

lecturi încrucișate

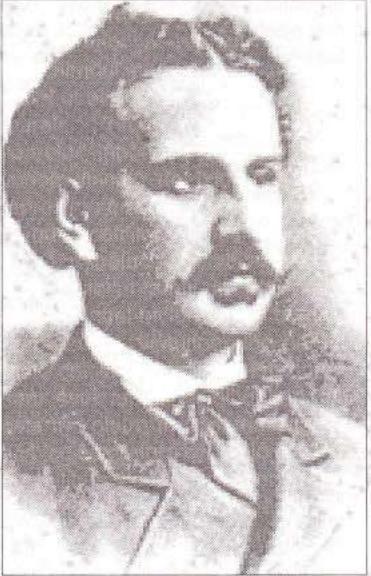
„Alexandru Odobescu a fost unul dintre cei mai de seamă scriitori și învățători români ai secolului trecut și una din figurile cele mai atrăgătoare ale generației lui. Întrând în viață cu oamenii de la 1848, el a primit îndemnurile acelei vremi și a păstrat de-a lungul întregii lui activități, aspirația de a întemeia societatea românească pe baze noi și mai departe, un patriotism ardent, o mare iubire pentru tot ce a fost curat, drept și frumos în trecutul țării și o încredere nezguduită în viitorul ei. Înălțimea și puritatea iubirii sale de țară și de poporul ei îl alătură pe Odobescu de N. Bălcescu, de care îl leagă de altfel nu numai comunitatea idealurilor lor naționale și sociale, mai ales în anii tinereții, dar și o mulțime de alte aplecări intelectuale și artistice” (T. Vianu). „Pseudo-kinegeticos ”apare în 1874 și este considerată de critica literară esențială pentru înțelegerea scriitorului și a intențiilor sale, fiind concepută ca un „Fals tratat de vânătoare” în care se îmbină eruditia cu gluma subțire a omului de spirit, așa încât, ca într-o discuție de salon aristocratic, protagonistul „pune în scenă un material divers pentru a evidenția tema. Basmul bisoceanului cu „Feciorul de împărat cel cu noroc la vânăt” nu este cum s-a crezut, un adaos la temă, ci „împrejurările care îl nasc, felul povestirii ca și încheierea, care i se dă, lasă să se vedea tipul simfonic, dacă să-putea spune așa, al intuiției cele sustinute” (Vladimir Streinu). Citind acest basm se observă că există două planuri: real și supreal care sunt prezentate alternativ, dar care se îmbină perfect. Cadrul natural joacă un rol important făcând subtilă trecerea de la real la atmosfera de basm. Firul acțiunii, din planul real, se conturează într-o zi de vară, undeva în inima muntelui, pe lângă schitul de la Găvanul, întregul ținut fiind învăluit de o atmosferă senină și plină de armonie și echilibru.

Vajra sau fulgerul. Legătura dintre arma lui Apollon și fulger, fenomen care se definește prin indivizibilitate și inalterabilitate, îl face sinonim cu diamantul. Fulgerul înseamnă în esență puterea de creare și de distrugere, binele și răul, yin și yang. Ceea ce ne face să bănuim aceste sensuri profunde ale basmului este personalitatea acestui bisocean misterios, care, pe lângă vânător, mai este și cioban, și cosăș, și cântăret la biserică și are darul de a spune basme, o personalitate complexă. Caracterul sugerat de ocupațiile enumerate de scriitor este a unui om care cunoaște înțeleasurile cele mai profunde ale miturilor străvechi evocate aici prin „basme”. Povestirea lor este importantă și prețioasă, asemenea unui har dumnezeiesc. Întrebările călătorului despre plantele întâlnite la tot pasul și răspunsurile sigure și complete ale bisoceanului aduc în atenția cititorului un alt dar prețios și respectat de tărani: acela de a fi vraci. Cu toate cunoștințele lui, bisoceanul era complet rupt de restul lumii, de civilizație. În cele din urmă, cei trei călători au ajuns pe „muchea plaiului” de unde se putea vedea „starostele muntjilor din Buzău”, „culmea Penteleului” la poalele căreia erau aşezate ca niște trepte culmile Războiul, Neharnița, Îmbele Muse, Măcieșul, Brezeul, Piatra Penei, Carâmbul. Aceste trepte apăreau ca o scară de uriași. În partea cea mai joasă a acestei scări se aflau „stâncele Năculelor”. Scara este un simbol întâlnit în toate religiile, reprezentând o punte verticală care traversează toate lumile și care permite parcurgerea întregii ierarhii, treaptă cu treaptă. Fiecare treaptă reprezintă un nivel al Existenței Universale. De remarcat este faptul că numărul treptelor este șapte, număr al perfecționii, al divinității sugerându-se scara cu cele șapte trepte ale masoneriei scoțiene din Evul Mediu, în cadrul căreia fiecare treaptă reprezinta un număr egal de „științe” care se identificau cu „cerurile”. Diferența de înălțime dintre „culmea Penteleului” și „stâncele Năculelor” sugerează apartenența acestora la un nivel inferior al Existenței Superioare. Acea poiană „largă și desfăștată” „ca un lăicer

verde și înfloră" este lumea oamenilor obișnuiți destul de bine creionată prin cele două epite „lărgă” și „desfățată”. Începutul basmului este plin de subînteleșuri, cum rezultă din precizarea pe care o face bisoceanul înainte de a-l povesti: „Basmul meu boieri davoastră, basmul meu e cam copilăros, dar pare-mi-se nu e tocmai fără folos”. Fraza prevestește mai mult o pildă, o povestire cu tâlc, decât un basm în adeveratul sens al cuvântului. Atmosfera de început a basmului este a unor timpuri arhetipale, când înțelepciunea omenească se află mult deasupra celei din prezent: „În vremea de demult, pe când oamenii de pe lumea astăzi și știau și puteau mai mult decât pot și știi cei de acum, pe când pruncul de trei zile îți număra numai într-o clipă toate stelele de pre cer, și vedea cu ochișorii cum crește iarba câmpului și auzea cum sfârâje fusele când toarce păianjenul(...). Doamna Neaga, precum spune și scriitorul, este un personaj real a cărui prezentă nu se poate explica decât prin faptul că face legătura dintre planul real și cel din basm, dar și deoarece a rămas în istorie ca un personaj misterios: „unde stă și acum puțul cu colac de piatră, săpat cu slove, pe care zău, nici cei mai cărturari din ziua de astăzi nu le mai pot ghici”. Cel care îi lumina viața era singurul copil rămas în viață care arăta „mândru ca strălucitul soarelui la amiazi, bland ca razele liniști măngâietoare ale lunii, sprinten ca luceafărul scliptor al dimineații și înțelept ca și întreaga tărzie a cerurilor”. Descrierea feierului de împărat este asemănătoare cu cea a lui Apollo: „Tu ești lumina, cântau ei (...) Tu ești căldura scumpă muritorilor (...). Zeus și toți zeii văzându-l pe Apollo atât de frumos în vesmântul său de aur, parfumat cu esențe, înțând în brațe lira de aur nu știau ce să admire mai mult.” (Legendele Olimpului). Tot ce a putut învăța din cărți micuțul învăță până la vîrstă adolescentei: „De micuț îl lăsase Doamna la carte, și când începuse să-i umbrească pielea copilărească, el vorbea pe-de-rost toate limbile de pe lume, ba încă înțelegea și graiurile tăinuite ale paserilor și ale

fierelor”. Dintre toate cunoștințele lui cele mai însemnate sunt ultimele. Faptul că de mic copil el a reușit să învețe aceste două graiuri tăinute care sunt binele și răul, cu un suflet pur și neprăhuit, arată deosebirea voinicului de ceilalți oameni, ridicându-le pe o altă treaptă a Existenței Universale. În cele din urmă, Doamna îl trimite într-o călătorie inițiatică pentru a cunoaște și a învăța din lumea întreagă pentru „ca să încerci și să îspășești viața prin tine însuți” și „să afli multe și mărunte ale lumii, care se vede că în carte nu se pot scrie”. Feierul de împărat pleacă a doua zi însă nu singur, ci însotit de un alai domnesc care, după modul cum este redat, nu este alcătuit decât din oameni obișnuiți. În timpul drumului, ei pornesc la vînătoare, iar când ajung la „înfurcatura Buzăului”, voinicul își propune să ajungă pe culmea Penteleului. Dacă la coborârea pe Scărișoară, „unde-i lesne cui coboară”, „răsunau dealurile, văile și apele râului”, pe unde trecea „mândra ceată de voi-nici” de la „apa Buzăului în sus” nimeni nu a mai putut să fie pasul cu feierul de împărat (mîscare ascendentă), care, „asemeni unui fulger se repezi pe valea îngustă a pârâului”. Cu ajutorul calului său, feierul de împărat reușește să ajungă în vîrful muntelui unde a putut privi imaginea întregii țări și nu i-a venit să credă diferența care există între acel loc și locul de unde venise: „Soarele dogorează drept de-asupra amiazului, pare că conține orice adiere; nici o suflare nu se simtează; nici un sunet, nici o mișcare”. Sta mărmurit voinicul: „nici că pomenește el aşa tacere, aşa pustiu, aşa mândrețel! Imaginea vulturului încadrat în discul solar este de o deosebită plasticitate: „pe sub roata aurită a soarelui se ivi o pasare măiastră măreață, un vultur negru cu aripile falnic întinse”. În acest moment săgeata cu care era amenințat vulturul simbolizează puterea de distrugere a lui, vajra (fulgerul), care este împiedicat însă de rugămintea păsării. Din nou apare limba păsărilor, care sugerează îngerii. Având posibilitatea de a zbura, aceste ființe sunt mai aproape de Centrul Lumii, de Soare, de Principiul Divin. Lucrul

acesta este mai însemnat cu cât vorbele vulturului au un anumit ritm prezent în „Cărțile sacre”. Acest ritm produce în inima oamenilor, deci și a feierului de împărat, iluminarea solară și angelică manifestată în centrul ființei umane, reprezentată în basm de „piatra zamfirului limpezimea cerului”. Ca urmare, voinicul „domnea acum cu voie bună peste toată furia zburătoare cătă fălfâia sub soare”. Întreaga atmosferă este tulburată la un moment dat de o furtună care reprezintă eliberarea stihilor naturii, toate acestea alcătuind un tablou apocalitic: „deodată, fără veste, pe la asfintiul soarelui, se ridică din vale un vânt mare și turbat, care îndoia fagii, frânează plopii, smulgea ulmii și cleteană cu urlet tot codrul și tot muntele”. Podul „întunecat de fier și de aramă” deodată se sparge „brâzdat de mii de săgeți luminoase și începu să curge pre pământ ploaie groaznică”. Podul este trecerea la o stare superioară a ființei, iar distrugerea lui este asemenea unei piedici pentru feierul de împărat. Pentru moment, el este dezorientat și aproape un om obișnuit. Cel care îl ajută și contribuie la restabilirea echilibrului este „coteiul lui cel mai bărbat”, care nu putea fi influențat de fortele întunericului: „prin-tuneric o simțea/noaptea tocmai ca ziua” și care îl va însobi din acel moment tot drumul. Străbătând mai departe plaiurile Buzăului, voinicul întâlneste un dihor care îi vorbește în același mod ca și vulturul. Această lighioană îi dăruiește în schimbul vieții „piatra smaraldului, verdeata pământului”. În urma acestei întâmplări el era „prin văzduh, pe sub pământ, mai tare, mai mare, de aceea și traiul lui era acum și mai mult portit pe vînătoare”. O să două încercare a feierului de împărat este lighioana cea înfricoșată, cu o falcată-n cer și cu una-n pământ care trăia pe „dealul Balaurului” și se ascundea pentru a nu putea fi răpusă. Conform „Dicționarului de simboluri” al lui Guénon, victoria asupra dragonului, asemenea lui Siegfried din legenda nordică, are drept consecință cucerirea nemuririi, figurată prin acel lucru la care dragonul interzicea accesul. În cazul basmului povestit de biso-

Alexandru Odobescu

dăruindu-i în schimb piatra smaraldului. Tânărul îi crută viața dihorului și-i pune darul lui alături de cel al vulturului, căpătând astfel noi puteri și devenind stăpânul "tuturor jivinelor căte se târasc prin târână și căte se ascund pe sub pământ". Tot așa procedează și cu un râs care-i oferă "piatra rubinului, colcotirea săngelui". Zamfirul sau safirul îl face pe om pașnic, smaraldul înfrânează poftele trupești și întărește memoria, iar rubinul ocrotește sănătatea, apără de otrăvuri și împacă. Exact ca și atunci când a primit darul vulturului, după ce primește darurile dihorului și râsului au loc alte încercări pentru Tânărul vânător. El trece de dealul Balaurului unde apar vulcanii noroioși. Dacă balaurul sau dragonul apare ca un simbol al răului și al tendințelor demonice sau ca un paznic al comorilor ascunse și reprezintă adversarul care trebuie înfrânt pentru a le cucerii, râsul sau lynxul este cel care îi dăruiește cea de a treia piatră, rubinul, o credință medievală atribuind privirii linxului puterea de a străpunge ziduri sau pereți; gravuri din timpul Renașterii, reprezentând cele cinci simțuri, înfățișeză Văzul printr-un linx. Mai există și credință că linxul percepă în imagini reflexul obiectelor care îi erau ascunse. În felul acesta, linxul este luminat și îl luminează pe cei din jur cu privirea sa ce poate desluși unele lucruri pe care cei

obișnuiați nu le-ar putea vedea. Povestea Tânărului bisocean se întrepruse subit, atunci când se auzi "o detunătură de pușcă". Inginerul neamț, nefiind interesat de poveste păstorului, adormi pe cal și, fiind trezit de tipetele unei gaite, se mișcă greșit, scapând pușca ce se descarcă "cu zgomot". În urma acestui eveniment, gaita se sperie și-i scăpă prada, o mică ciocârlie (pasare solară!), iar neamțul, pe care bisoceanul l-a denumit «inginer», se trezește cu un vânat gata jumulit. Astfel, mitul este întreprupt de cel care face parte din epoca fierului, căci "in inger" are înțelesul de ne-înger, și de gaia, ce semnifică diavolul. Nu mai insistăm asupra bogăției de semnificații a vînătorii inititice! Într-o zi, pe când soarele apunea, iar lumina lui, ce reprezintă cunoasterea intelectivă, începea să se stingă, zări o porumbiță. Primul impuls a fost să captureze acea delicată pasare, simbol al iubirii, Sfântului Duh, printre altele, dar aceasta îi făgăduiește în dar un "alb mărgăritar" sau perlă, de asemenea cu o extrem de bogată simbolică, și iubirea minunatei zâne, "Fata Pietrelor, din valea Năculelor". Fără să mai cugețe, Tânărul urmări zborul lin al porumbiei, care de-a lungul întregii simbolistici iudeo-crestine, începând cu Noul Testament, va reprezenta Sfântul Duh, este un simbol al puritatei, al nevinovăției, al păcii. Totuși, într-o acceptie păgână, care evaluatează în mod diferit noțiunea de puritate, nu opunând-o dragostei carnale, ci asociindu-i-o, porumbelul, pasarea Afroditei, reprezintă împlinirea dintre doi amanți. În aceste două acceptii, care nu se deosebesc decât în aparență, porumbelul reprezintă de cele mai multe ori ceea ce are omul în sine nepieritor, adică principiul vital, inima. Când feierul de împărat decide să urmărească porumbiță, care se numără printre cele mai cunoscute metafore care celebrează femeia, el ia această hotărâre cu ajutorul înimii și nu cu cel al rațiunii, care se pare că era afectată de crepuscul apusului soarelui și dispariția luminii acestuia. În cuvântarea ținută de porumbiță pentru ivirea "Fetei din piatră" apare cuvântul de «sortit», deci în destinul feierului fusese înscris faptul că el va întâlni această încântătoare fată: "vie și frumoasă... cu chip luminos, cu trup mlădios...". În momentul acesta, are loc eliberarea fetei din stâncă, dar tot acum esența ei î se fură, ea intră într-o lume dominată de materialism, de aceea cere, în schimbul albului mărgăritar, ceea ce reprezinta odinioară pentru Tânăr, "toată puterea și toată bucuria lui". El îl dă fără nici o obiecție, de altfel săormanul îndrăgostit și-ar fi dat viață, dacă fetei i-ar fi căsunat să-i o ceară. Dacă la început între cei doi a existat o scânteie dintr-o dragoste sublimă, sacră, o dată cu trecerea timpului aceasta se pierde, căci în mijlocul acestei lumi fata "blândă, răcoroasă" devine *muiere*, adică o femeie obișnuită, ca toate celealte. Arcul și săgetile sale încep să ruginească, iar bratul său să se molesească. Din zi în zi, fata regretează timpurile trecute în care feierul fusese acel desăvârsit vânător și visăză viața tumultuoasă la oraș, în care lumina și zgomotul petrecerilor sunt niște lucruri neobișnuite și de care Tânără a fost și este lipsită. Fata fugă la oraș cu pietrele. Pietrele autentice fuseseră luate de porumbiță, cu puterile lor cu tot, cei doi rămân cu simulacrele lor lipsite de orice forță. Rămas singur, fără nici o alinare, îngrozit, se vede în imposibilitatea de a nu să încotro să se îndrepte, aceasta semnificând totala sa debusolare, lipsă de sens. Ceea ce înainte i se părea ceva cunoscut, acum î se pare învăluit în ceată, iar animalele, ce odinioară îl ascultau și îl recunoșteau ca stăpân, acum îl trătau" ca pe un oarecare. Povestea bisoceanului se încheie tragic, această întreprere a cursului destinului a fost... predestinată. În final, se introduce o concluzie menită a avertiza pe cel care se simte cuprins de un elan nebunesc în pragul tinereții și care lasă judecata aruncată în vreun ungher mai întunecat, folosindu-se de ea tocmai când realizează că este prea târziu și că a pierdut "bunurile cu care pronia cerească, mumă darnică și iubitoare, l-ar fi înzestrat".

Gabriela DOICARU

Regi, 7, 7). David era păstor de oi. Dumnezeu l-a făcut povătitorul poporului său(2 Regi, 7, 8; 24, 17). Iisus este păstorul popoarelor. Simbolismul păstorului cuprinde și un sens de înțelepciune intuitivă și experimentală. Acest Tânăr extrem de dotat se oferă a povesti un basm "cam copilăros", ducându-ne cu gândul la copilaria umanității. Își începe povestea pe când treceau printr-un ținut care amintește de balada pastorală "Mioriță": "acel picior de plai este întocmai o gură de raj". Basmul debutează cu evocarea unor timpuri superioare celor de astăzi, epoca aurului, deși cronicile atestă existența personajelor în secolul al XVI-lea. Împăratul era văduvă și, din trei toți copiii pe care îi născuse, rămase doar cu unul singur, care este hărăzit pentru un destin ales, ieșit din comun, iar acest destin este anunțat de moartea frăților lui, neînțezați. Înșiruirea calităților sale este încununată de înțelepciunea care este "ca și întreaga tărie a cerurilor". Cerul este simbolul cvasiuniversal prin care se exprimă credința într-o ființă divină, creatoare a universului și garantă a fecundității. Astfel de Ființe sunt înzestrate cu o capacitate de pre-viziune și cu o înțelepciune infinită. Aceste calități erau recunoscute de către cei din jur, de aceea toată lumea încearcă să-i facă pe plac copilului care este ridicat deasupra celor ce-l venerează. «Sprintenimea» este demonstrată prin puterea lui de a învăța și a profunda lucrurile, deoarece "pe când abia începuse tuleiele bărbii", "el vorbea pînă de rost toate limbile de pe lume, ba încă înțelegea și graiurile tăinuite ale paserilor și ale fiarelor". Putând înțelege graiul vietăților, feierul putea să înțeleagă multe din misterele lumii. Cu toate că poseda o mare știință culeasă din cărti, băiatul nu știa un lucru: Scoala Vietii, de aceea el este sfătuitor să plece la drum spre a se putea întregi. În același timp, mama îl sfătuiește să nu se îndepărteze prea mult de locurile natale, rădăcinile lui și dragostea de mamă. Tânărul apucă spre miazănoapte, în pofida faptului că răul se află la miazănoapte, orientarea benefică în filosofia sanscrită. Un alt loc prin care au trecut

cei porniți la drum e "Scărișoara"; scara simbolizează ascensiunea către cunoaștere și transfigurare spirituală. Drumul feierului este ascensional, scara este îndreptată către cer, fiind vorba de cunoașterea lumii aparente sau divine. Tot scara este un simbol ascensional clasic, desemnând nu doar urcarea într-o cunoaștere, ci o elevație integrată a întregii ființe. Ea ține, prin natura sa, de axa lumii, de verticalitate și de spirală. Mânăt de o dorință de sublimare, de căutare a armoniei interioare, de o depășire a conflictelor, feierul trece ca în zbor, "cu fugarul spumegând" prin "valea Roșilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Teghii" etc. La amiază, feierul de împărat se trezește "singur-singurel" într-o altă lume, situată dincolo de nori, într-o zonă în care accesul era interzis celorlalți muritori. Este interesant și momentul în care băiatul intră în această lume. Amiaza reprezintă un fel de moment sacru, o oprire în mișcarea ciclică, înainte ca fragilul echilibru să se rupă și lumina să coboare spre asfințit. Ea sugerează o imobilizare a luminii în mersul ei –singura clipă fără umbră– o imagine a eternității. Lumea pe care o descoperă feierul este dominată de pustiu și tăcere. Tăcerea constituie un preludiu al deschiderii spre revelație și deschide o cale de trecere, un pasaj. Conform tradițiilor, înainte de creație ar fi fost tăcere și tăcere va fi la sfârșitul timpurilor. Tăcerea acoperă marile evenimente, conferă lucrurilor măreție și maiestate, iar regulile monastice spun că este o mare ceremonie. Dumnezeu ajunge în sufletul în care domnește tăcerea, în vreme ce-l amușește pe cel ce se împrăștie în limbiu și nu pătrunde de loc în cel ce se închide și se blochează în mutism. În cele din urmă tăcerea și pustiul vor fi spulberate de apariția "vulturului negru" ce plutea cu "aripile falnic întinse". Vulturul îl recunoaște pe băiat ca împărat chiar înainte să-i propună târgul și se oferă a-i fi sclav până la moarte: "Împăratele luminat, nu-mi lua zilele toate; ia-mi-le pe jumătate". Rege al păsărilor, vulturul încununează simbolismul general al păsărilor, care este acela al stăriilor spirituale superioare și a îngerilor, cum apare în Biblie. Tot el mai poate fi și mesager al celei mai înalte divinități. Darul făcut de vultur este pus în sân, lăcașul înimii, care simbolizează omul interior, viața lui afectivă, sediul inteligenței și al înțelepcii. Inima este pentru omul interior ceea ce este corpul pentru omul exterior, de aceea, în momentul când băiatul introduce piatra în sân, se contopește cu ea și capătă puterile ei magice. El devine un crai al păsărilor, dar, după această reușită, are loc o revoltă a naturii. Un vânt "mare și turbat", simbol de vanitate, de instabilitate și de inconstantă, "se ridică din vale". Valea este goală și deschisă în partea de sus, deci receptivă la influențele creștini, iar vântul este pe de altă parte sinonim cu suflul (prana) și, în consecință cu Duhul, cu influxul spiritual de origine crească, deci acest vânt care se ridică dintr-o vale, această furtună este trimisă de Cel de Sus, cu un scop, iar feierul de împărat, pentru a putea merge mai departe, trebuie să treacă de acest obstacol-vamă. În această furtună, ploaia, simbolul influențelor creștini ce se exercită asupra pământului, "curge în șiroaie", ca un potop. Ca și botezul, potopul purifică și regenerează, arătând cum viața poate fi pusă în valoare de o altă conștiință decât cea umană. Tânărul se adăpostește într-o scorbură, dar, după furtună, constată că totul era învăluit într-un haos din care nu mai putea desluși nimic cunoscut. Însă, cu el avea pe câinele lui credincios, Miclăuș, cel îndrumă prin Labirint. A treisprezecea și ultima constelație a vechiului zodiac mexican este constelația câinelui. Ea introduce ideea de moarte și de sfârșit, de lume subterană, dar și de inițiere, de reinnoire. Deci câinele este un inițiator, un îndrumător în lumea de dincolo, psihopomp, care caută urma ce reprezintă tiparul acestei lumi. Câinele încearcă să repună lumea, din întunericul și haosul în care se află, în tiparul ei inițial. "La lumina scăripitoare a văpăielor", vânătorul văzu un dihor și se pregăti să-l vâneze, dar acesta îi vorbi, întocmai ca predecesorul lui. El se oferă să trăiască sclav pentru restul zilelor, numai pentru a i se lăsa viață,

terea acestuia și puterea smaraldu lui. Astfel capătă capacitatea de a se "strecu" printre greutățile vietii și puterea asupra animalelor "cât se ascund pe sub pământ". Datorită smaraldu lui, piatră a cunoașterii secrete, piatră solară, expresie a reînnoirii, a tinereții, a forțelor pozitive, a rodnicii, feciorul ajunge pe o altă treaptă a evoluției, împrumutându-i caracteristicile. În urma obținerii acestei pietre, el trece peste o altă probă. Ajuns la "gura iadului", înfruntă balaurul (dragonul), simbol al diavolului, și lese victorios. Este o luptă interioară, cu demonii din el. În cele din urmă, primește o a treia piatră prețioasă – rubinul – de la râs, în schimbul crățării vietii acestuia; astfel el este ascultat de toate răpi-toarele. Precum râsul, simbol al soarelui, Tânărul are puterea de a vedea dincolo de "ziduri". Rubinul reprezintă emblema fericirii, o piatră a fărdăgostitilor, a pasiunii, ochiul unic cu străluciri roșiatice pe care-l au în mijlocul frunții dragonii, șerpilor, cerbul. Astfel feciorul avea controlul atât asupra vietuitoarelor pământești, cât și celor diavolești. Interesant este faptul că el dobândește cele trei pietre în vânătoarea inițiatică, cu coloratură cosmologică și cu posibilitate de transcendere metafizice. Legătura dintre vânător și vânăt e aceea dintră cunoșcător și cunoscut, cei doi termeni identificându-se (cf. Eliade). De remarcat este faptul că feciorul pune pietrele în sân. Deci el, pune pietrele, efectele și valorile pietrelor în sine, în suflet. El se împingește sufletește puțin câte puțin, treptat. Cu fiecare probă, cu fiecare piatră, el este mai aproape de perfecțiune. Cu fiecare probă, el vede lumea într-o altă lumină, este cu un pas, cu o treaptă mai sus decât lumea cealaltă. Cele trei pietre îi întregesc sufletul, întregesc Eul spiritual și sufletul feciorului. Cele trei pietre, efectul și caracteristicile lor, îmbracă concentric sufletul feciorului, de la exterior spre interior. Astfel feciorul de împărat ajunge ca un semizeu, cu puteri aproape depline. Recucerind puterile lumii, se recunoaște pe sine. Îi mai lipsea o piatră: centrală. Cea de-a treia probă, dragoste, nu va fi trecută. Scriitorul nu dorește însă să păstreze caracterul naiv, eti-

ologic al basmului, ci îl transformă într-un exemplu despre felul în care tinerețea nesăbuită risipește darurile ei naturale (ale firii), fără să se gândească la urmări. Astfel Tânărul fecior urmează "porumbita usoară, albă ca spuma laptelui", care îi apare și îi oferă "un scump alb mărgăritar" în schimbul celor trei pietre. Ceea ce interesează este faptul că porumbita nu se supune feciorului, chiar dacă acesta avea puterea asupra zburătoarelor, deoarece porumbita reprezintă Sfântul Duh, iubirea, pacea, armonia, speranța, fericirea regăsită. El nici nu bănuie că astfel "puterile îi vor seca și fericirile i se vor stinge". Fata îi apare "ca un vis, ca o păreare", creîndu-se atmosfera specifică basmului, de visare: "mândră albă fată năltă, mlădioasă ca o trestie, cu părul de aur, cu ochii de balaur, ruptă din soare" (solară și eal), întocmai ca Ileana Cosânzeana. Fata îi cere însă în schimbul mărgăritarului, cele trei pietre divine. Mărgăritarul, care trebuia să fie încununarea fericirii, este însă luat de porumbita gingășă "în vecie". Feciorul, lipsit de pietrele prețioase, este că Făt-Frumos ajuns pe tărâmul "Tinereții fără bătrânețe și al vietii fără de moarte". Vânătoarea este uitată, arcul, săgețile, ghoaga și prășia erau pline de rugină și putregai, poienița devine Valea Plângerii. Porumbita pleacă, o dată cu ea dispărând și scânteia divină a perlei din Centru, el redevenind omul obișnuit, la statutul de om normal. Se remarcă substantivul folosit de Odobescu, "muiere", sugerând că zâna (Fata din stâncă) a devenit o femeiușcă obișnuită, cicăloare. Feciorul este părăsit de către fată, aceasta folosind pietrele (lipsite de duh) drept podoabe exterioare, nu interioare. Atributul fetei ne duce cu gândul la Adam și Eva, la păcatul capital al acestora. Putem crede că bisoceanul este un urmaș al fiului de împărat, datorită înțelepciunii și pricerierii acestuia, un Avatar prin metempsihoză. Se întâmplă ceea ce se întâmplă în "Sârmănuș Dionis". Eroul nu este pregătit pentru o astfel de lume superioară și cade pierzind totul.

Serban Talida

Bisoca amintește într-un fel de biserică, ce simbolizează imaginea lumii, Ierusalimul, împăratia alesilor, biserică paradisiacă, microcosmosul și sufletul omenesc. Să fie oare vrevo legătură între această Bisoca și bisericuța de bârne ce poartă numele de Cercubeata? Denumirea ei ne duce cu gândul către curcubeu, cunoscut ca o cale și mediere între lumea de aici, de jos și cea de dincolo, ascunsă în înalțul cerului. De obicei, curcubeul anunță evenimente fericite, legate de reînnoirea ciclică, dar el mai poate preceda și anumite tulburări în armonia universului și uneori are chiar o semnificație rău prevestitoare... Voinicul bisocean este numit, Apollon. Zeul Apollo sau zeul solar, zeul luminii reprezintă idealul de înțelepciune ce definește miracolul grec. În cântul întâi din *Iliada*, el apare ca un zeu răzbunător, care poartă săgeți aducătoare de moarte: e Zeul-Arcăș, toxophorus, argyrotoxos, cel cu arc de argint. Inițial s-a manifestat sub semnul violentel, apoi a devenit din ce în ce mai complex. Apollo realizează echilibru și armonia dorințelor, orientând pulsuile omenești către o spiritualitate treptată, atinsă prin dezvoltarea conștiinței. Este cunoscut în general ca zeul primitiv al culturilor agrare, răzbăinicul impulsiv și răzbunător, stăpânul fiarelor sălbaticice și totodată păstorul plin de milă, ocrotitor al turmelor și recoltelor, un binefăcător al oamenilor, pe care-i vindecă și purifică. Tânărul bisocean facea parte dintre "cei mai frumoși bărbăți din tot plaiul" ce împrejmua râul Peceneaga, satul Bisoca și bisericuța Cercubeata, "cunoștea ca în palmă toate cotiturile munților și se mai pricepea și la multe altele, căci era și vânător, și cioban, și cosă, și cântăreț la biserică, și cântăreț cu cavalul...". Imaginea păstorului capătă un simbolism religios. Dumnezeu este păstorul lui Israel (Psalmul 22, 1; Isaia, 40, 11; Ieremia, 31, 10). El își păstrează turma, o păzește și o apără. Dar cum Dumnezeu deleagă o parte din autoritatea sa șefului pământesc și religios, acesta este de asemenea numit păstor al poporului. Judecătorii au fost păstorii ai poporului lui Dumnezeu (2

toate orizonturile traditionale, cu reconstituirea unor legende buzoiene în jurul feciorului Doamnei Neaga, înregistrat de Odobescu într-unul din memorile sale arheologice despre ruinele din codrii Cislăului. Este un basm cu motive populare vânătorești, oferit ca exemplu de proză artistică. Scriitorul se face a auzi basmul din gura ingeniosului tăran din Bisoca, acel Tânăr deosebit de dotat, care vorbește o limbă spornică, vârtoasă și limpede, "oacheș Apolon munte-nesc". Această călăuză, e initiator în ale tainelor, un îndrumător în lumea reală, pe căile muntilor, dar și în lumea ireală, a basmului, datorită înțelepciunii sale. Din real suntem propulsati în fabulos: "ai fi zis, ca balada păstorească, că acel picior de plai este întocmai o gură de rai" (aluzie la "Miorita"). În acel loc se găsesc niște stânci numite "Pietrele fetei de la Năcule" sau "Stâncile Năculelor". Basmul, etiologic la origine (relatănd cauzele, explică apariția stâncilor în poiană respectivă), e prelucrat potrivit intențiilor și vizuinii artistice și antropologice a lui Odobescu, lăsându-ne unul dintre basmele culte cele mai ciudate. În acest tinut edenic, că în vremurile arhaice, bisocianul creează atmosfera specifică basmului, introducându-ne într-o epocă de aur: "În vremea de demult, pe când oamenii de pe lumea acesta știau și puteau mai mult decât ce pot și știu cei de acum [...] trăia [...] o împărtăreasă tare și mare", ilustrându-ne astfel o lume superioară celei de azi, o lume mai aproape de perfecțune. Doamna Neaga, "împărtăreasă tare și mare", este o femeie văduvă care și crește cu devotament și dragoste fiul, arătând prin capacitatele și bunătatea sa semnele unui destin excepțional, fără avea palatele "tocmai colo în codrii Cislăului". Doamna Neaga e absorbită în mit, într-o lume atemporală, ca și faptul real. Fiul Doamnei Neaga era "mândru ca strălucitul soarelui la amiezi, bland ca razele liniști și măngâioase ale lunei, sprinten ca luceafărul sclipitor al dimineții, și înțelept ca și întregă tără a cerurilor". Asemănător celui din "Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte", feciorul de împărat este idealul frumuseții, al

înțelepciunii și inteligenței: "vorbea pe-de-rost toate limbile de pe lume, ba încă înțelegea graiurile tăinuite ale paserilor și ale fiarelor". El este fiul văduvei, simbol cunoscut în toate tradițiile, prin importanța lui. Orfanul are atribute de zeu și destinul său incipient tragic condiționeză marele lui destin de mai târziu. Fără tată, el este fiul adoptiv al lui Dumnezeu și al Soarelui. Însuși bisoceanul (Apollo) pare a fi un Avatar al Feciorului. La dorința mamei sale, cu inimă îngânănată între dor și veselie, "feciorul pleacă în lume" pentru a ispiti viața pentru el însuși, luându-și zborul din cuibul părintesc, aceasta dându-și seama de destinul fiului ei, de puterile și capacitatele lui. Condiția impusă de Doamna Neaga este să nu se depărteze de casă, sfatul ei fiind o presimțire ce anticipă parca ceea ce se va întâmpla: "cată a nu te depărta de pe aici". Basmul urmează în prima sa parte structura basmului popular. Sunt prezentate semnele neobișnuite ale feciorului de împărat. Plecând de la curtea domnească în compania unui număr mare de boieri înarmați, la sfârșitul drumului el rămâne singur. Poposind într-o poienită la "înfurcatura Bâscei", feciorul de împărat se desparte de alaiul domnesc, testându-le iscusința și testându-și propriile puteri totodată. Ajuns la răscruce (înfurcitură), un adevarat centru al lumii, el trece granița de la o lume la alta, lăsându-și situația terestră în urmă, țepădându-și titlul de "fecior de împărat". El trece de la o lume plină de imperfecțuni, de durere, de lacrimi, unde amintirea este mai mare decât speranța, unde trecutul înseamnă mai mult decât viitorul (popul), spre o lume ideală, măreată, solidă, puternică, caracterizată de înălțimea și forța fizică și morală (stejar, fag). Astfel el se întâlnește cu propriul Destin. Urcă panta Penteleului "cu mințile răpite de mulțumire, sorbind cu desfătare în piept miroslul răcoros al braziilor și al florilor", iar calul "zbura [...] nebun cu coama și cu nara în vânt". Drumul lui pe munte este, drumul ascensional al Destinului, el este cel care este dintre cei mai alesi, un drum ireversibil, imediat după trecerea feciorului ridicându-se alte obsta-

cole, precum norul de praf. Calul reprezintă aspectul de putere al divinității, instinctul stăpânit, strunit, sublimat, el este cea mai nobilă cucerire a omului. Sub soarele amiezelor, calul galopează orbește, iar călărețul cu ochii larg deschisi îl alungă spaimele și îl îndreaptă spre tântă propusă; dăr noaptea, printre tenebre, când călărețul e orb, calul devine călăuză clarvăzătoare, conducând. El conduce, căci singur poate trece nepedepsit pragul misterului inacceptabil ratăunii. Ajuns în vârful Penteleului, el ajunge într-o altă lume, o lume unde nici un murtor nu avea acces, unde terestru se unește cu cosmicul, unde cerul reprezintă acoperișul pentru o lume și fundalul altelor. În această lume măreată, i se înfățișează "un vultur negru cu aripile întinse", ale cărui aripi evocă linia fulgerului sau brațele crucii. În schimbul vietii sale, vulturul, trimis parcă de Dumnezeu, îl dă o piatră prețioasă, "zamfirul". Aceasta îl dă controlul asupra păsărilor, ca rege al păsărilor, îl dă calitatele lui. Pasare solară, vulturul, îl dă lumină intelectuală, îl dă lumina divină. Safirul, piatră celestă prin excelенță, refacă întreaga simbolistică a Azurului. Aceasta îl apără de trădare și de judecăți strâmbi, îl sporește curajul, vitalitatea, îl ridică pe o nouă treaptă morală, îl dă capacitatea de clarvăzător. Imediat, se pornește o furtună vijelioasă, o răbufnire a stihilor naturii, ce reprezintă o verificare, o nouă probă, care închide un ciclu. De fapt, răbufnirea stihilor, ca un adevarat potop, este o cădere în sine, o luptă interioară, o transfigurare a interiorității ce corespunde cu conversiunea cosmică. Pentru a-și duce la îndeplinire destinul, el își continuă drumul, cu ajutorul câinelui său, Micleaș, în întuneric. Astfel câinele este un adevarat îndrumător (psihopomp) ce-i conduce sufletul în întunericul morții, în umbra spiritelor, ceea ce este, bisoceanul pentru ceilalți, o călăuză, un inițiator în haos pentru a-și găsi calea, pentru a-și găsi ieșirea din labirintul vietii plină de păcate, urma devenind tiparul. Întunericul este tulburarea interioară, haosul din sufletul feciorului de împărat. În urma întâlnirii cu dihorul, Tânărul capătă pu-

Semnificația pietrelor

Pietrele primite de feciorul de Imperator erau un safir, un smarald și un rubin. Safirul, folosit în text sub forma veche de zamfiru, este împrumutat din limba slavonă-samfiru. Piatra este de culoare albastă și transparentă semnificând eternitatea, infinitul. Faptul că piatra îi fusesese dată de un vultur, asociat cu albastrul, reprezintă purtarea feciorului de Imperator pe aripile unui vultur spre tările înalte, spre zeii din Olimp, căci, o dată căptătate cele trei pietre, voinicul devine un semizeu, stăpân al tuturor animalelor, de unde și titlul basmului: "...cu noroc la vânăt". Cea de-a doua piatră primită este un smarald, o piatră prețioasă de culoare verde ce semnifică vesnica putere și tinerețe a deținătorului. Faptul că piatra se află chiar la picioarele feciorului demonstrează că-i era destinat să ajungă în posesia ei și a animalelor supuse verdelui și smaraldului. Aceasta amintește de piatra filosofală *ascunsă* la... vedere în norioil drumurilor sau de piatra din vârful unghiului. Ultima piatră cucerită, un rubin, de culoare roșie, reprezinta cloicotirea săngelui și focul voinicilor. Această a treia piatră întregescătriunghiul și reprezintă penultima treaptă în drumul feciorului de la simplu muritor la zeu. Voinicul căstigă safirul datorită bunătății inimii sale, iar celealte două sunt consecința, rezultatul primei întâlniri cu vulturul, deci nu mai este mânat direct de vocea inimii. Dintre cele trei culori (albastru, verde, roșu), una este rece, una este caldă, cea de-a treia este complementară, menținându-se echilibru triunghiului și deci al feciorului de Imperator. Pierderea celor trei pietre reprezintă pierderea scânteii divine din voinic și deci a calității de semizeu, căștigată deja. Surprinzător, într-o legendă despre cei trei magi care merg pe urma stelei călăuzitoare spre Bethlehem, ar fi trebuit să fie și un al patrulea, înțîrziat pe drum din cauza binelui ce-l face cu trei pietre, darul pentru măntuitor, aceleași din basm(!), safir, rubin și smarald, dăruite la trei nenoroci! Rătăcind 30 de ani, ajuns la Iisus abia în momentul răstignirii pe cruce, se scuză că nu mai are darul, însă acesta îi spune că acesta a fost cel mai de preț dar din cîte a cunoscut vreodată!

Simona Anghel

(Acest translocator a fost realizat în clasa a IX-a de echipa menționată din clasa a XI-a BJ)

Teme antice în interpretare modernă:

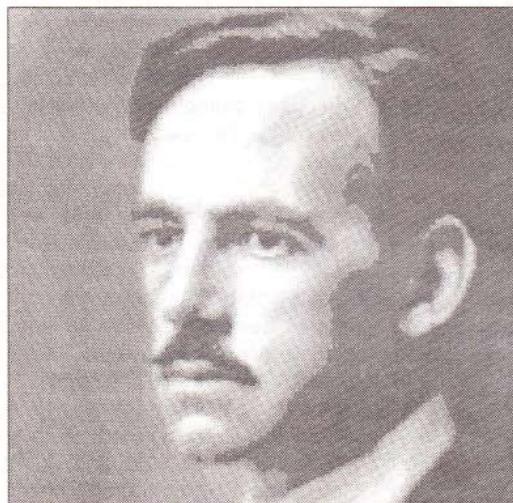
Eugene O'Neill

Din jale se întrupează Electra

Fiu al unui actor ambulant, irlandez de origine, Eugene O'Neill este definit în peisajul teatral al secolului nostru ca "un răzvrătit" împotriva moralei promovate de societatea americană. Pieșele sale exprimă incertitudinile americanului dezamăgit de o civilizație care îl dezumanizează pe om. De aceea, personajele sunt ferm convinse că nu vor atinge niciodată frumusețea sau puritatea în această viață, ci, poate, dincolo, în moarte. Visul și realitatea formează în dramaturgia lui O'Neill două lumi incompatibile, pentru că visul este interzis și pedepsit de către real. Aspirația spre fericire și frumusețe este plătită cu suferință. Resortul dramatic al marilor sale tragedii trebuie căutat tocmai în această năruire, în destrămarea violentă a visului. Ajuns la maturitate, O'Neill construiește cu ajutorul concepțiilor psihanalitice câteva piese valoroase, în care se inspiră din miturile antice (clasice) pe care le transpună în lumea contemporană, pe pământ american. Își dezvoltă tehnica dramatică în direcția prezentării și explicării reacțiilor subconștientului, a instinctelor refulate. Sunt reluate o serie de idei vechi, întâlnite la Ibsen și Strindberg, prin intermediul corzii irlandeze din sufletul dramaturgului. O'Neill va identifica Destinul nu cu voința divină, ci cu elementele naturii și cu puterile subconștientului. În concepția sa, omul își trăiește viața într-un "straniu interluu", între două stări de neființă. Trilogia *Din jale se întrupează Electra* este o transpunere modernă a unui vechi mit antic: prăbușirea familiei Atrizilor, mit care trece de la Homer la Eschil și apoi își regăsește interpretări moderne în secolul nostru la: O'Neill, Giraudoux, Sartre. În Orestia (compusă din Agamemnon, Haeforele și Eumenidele), Eschil prezintă destinul tragic al lui Agamemnon asupra căruia planează hybris-ul comis de Atreu: își ospătase fratele, pe Tieste, cu bucate preparate din carne propriilor săi copii. Întors victorios din războiul troian, Agamemnon este ucis de soția sa, Clitemnestra, ajutată de iubitul său, Egist. Oreste, ajutat de sora sa Electra, va răzbuna moartea tatălui său, ucigându-și mama și pe Egist, act de dreptate aprobat de corul care cântă triumful moralei și restabilirea dreptății stîrbite. Trilogia sfârșește într-o ambianță optimistă: Oreste este grăbit, iar în cetatea Atena se întronează fericirea și prosperitatea. O'Neill transpună vechea tragedie din familia regală a Atrizilor în marea familie americană a Mannonilor, surprinsă în timpul și după Războiul de Secesiune (primăvara și vara anilor 1865-1866). Acțiunea se dezvoltă în peisajul celor al unui mic port din Noua Anglia (nordul Statelor Unite), atât de deosebit de cel al însoritei Grecii și se derulează, ca și la Eschil, pe parcursul unei trilogii (întoarcerea acasă, Prizonii și Stafile). Se reîntâlnesc personajele eschiliene într-o nouă vizionare, în care un accent deosebit se pune pe influența subconștientului, pe fatalismul biologic și pe sentimentele refulate: Agamemnon - Ezra Mannon, Clitemnestra - Christine Mannon, Oreste - Orin, Electra - Lavinia și Egist - Adam Brant. Dacă în tragedia lui Eschil, rolul important în restabilirea adevărului și a moralei îl avea Oreste, în trilogia lui O'Neill, acțiunea se centrează în jurul Laviniei, personajul cel mai complex, care va accepta în final osânda claustrării, pentru a ispăsi vina tragică ce plană asupra familiei Mannonilor. Astfel, finalul este dominat de pesimism, spre deosebire de vizionarea antică propusă de Eschil. Străvechiul cor care avea menirea să comenteze, să dea

sentețe apare și în tragedia lui O'Neill prin intermediul unui grup de orășeni ce și prezintă opiniile despre "edificiul" Mannonilor pentru care cea mai importantă trăsătură este chiar familia lor. Simbolul central al acestei familii care-i atrage pe toți cu puternice forțe centripete este chiar casa aceea solemnă în clasicitatea ei, albă și încunjurată de verdeață, monumentală și sfidătoare, casă construită de bunicul Abe Mannon "ca un templu al urii și al morții". Într-adevăr, familia Mannonilor este un conglomerat de vicii, de pasiuni și de sentimente, care îi mână din delict în delict împotriva celorlalți și împotriva lor însăși. Îndepărțarea de acest centru generator de iluzii și de imagini este rară și nu rămâne fără a fi sanctionată. Cel care părăsește casa pentru insulele din Mările Sudului, unde domnește inocența, unde dragostea duce la fericire și unde niciodată nu apăsa sentimentul vinovăției, va fi aspru pedepsit pentru această îndrăzneală. Cu fiecare nouă ieșire, "edificiul" se subrezește din ce în ce mai mult, până când, în cele din urmă se va transforma într-un mormânt, unde Lavinia, singura supraviețuitoare a Mannonilor, se închide, autopedepsindu-se să trăiască până la sfârșitul vieții printre stafile membrilor familiei sale care "refuză să moară". Mannonii fac parte din marea familie a cuceritorilor. Pentru ei, istoria se formează din cuceriri, din jafuri, din violențe, din omoruri. A purta războaie nu mai înseamnă nimic, moartea pe front nu-i mai emoționează, din contra, îi fortifică pentru că: "Viața înseamnă un fel de a muri. A te naște înseamnă să pornești către moarte. A muri înseamnă a te naște", spune Ezra Mannon, imediat după întoarcerea sa de pe front. Înfățișarea le trădează trăirile interioare. Toți Mannonii au privirea rece, fixă, implacabilă, remarcându-se rigiditatea feței întocmai ca o mască. Astfel apar în relațiile cu cei din jur, pentru ca nimeni să nu afle secretul vieții lor și să nu le conteste renumele și moralitatea. - Așa-s toți Mannonii! Toți au privirea asta. Nu

vor să li se afle tainile." (Afirmăția aparține unui concitadin, tâmplarul Ames.) Dar acești oameni, mai curând sau mai târziu, plătesc totul: simt asupra lor umbra permanentă a vinovăției și nu se pot sustrage datoriei de a restabili adevărul. Acest lucru nu se poate înfăptui decât prin moarte. Iată de ce toți Mannonii mor, stingându-se în noaptea veșnică. Dincolo de viață nu există decât tacere. "Noaptea veșnică - întunerul morții în viață - acesta-i climatul celor vinovați", spune Orin, cel care, simțindu-se vinovat de moartea mamei sale, nu-și va găsi liniștea decât prin moarte. Fiecare personaj al tragediei are o slăbiciune tragică. Christine este victimă unei căsătorii fără dragoste și a unui mediu cu totul convențional. Se va prăbuși, victimă a uneltilor lui Brant (care

Eugene O'Neill

Vizita în Insulele Sudului care a făcut-o să iasă din casa cu stafii, de sub vraja morții, să uite de ce a fost înainte, o va pedepsi cumplit. Acum ea este pe deplin vinovată și va trebui să plătească. Aspirația emoționantă spre puritate nu-i-a fost îngăduită și, rămasă ultima din neamul ei, se va prăbuși cu aripile frânte, amețită de înlătărea visului. Replica sa din finalul piesei este cutremurătoare: "Sunt cea din urmă Mannon. Trebuie să mă pedepsesc eu însămi. A trăi aici, singură cu morții, este o pedeapsă mai cumplită decât moartea sau închisoarea! Nu voi mai ieși niciodată de aici și nu voi mai vedea pe nimeni. Voi trăi singură cu morții - numai cu morții. Le voi păstra tainele! Voi lăsa stafile să mă urmărească până ce goana se va sfârși și ultimul Mannon va avea voie să moară. Mannonii trebuie să se pedepsească pentru păcatul de a se fi născut. "Orin este construit sub influențe freudiste. El suferă de "complexul lui Oedip", manifestând o atracție maladivă spre mama și sora lui. Ideea că numai datorită lui Christina s-a împușcat îi provoacă remușcări amarnice. Nu-l mai poate salva nimic de la autopedepsire, nici chiar iubirea sau călătoria în Insulele Sudului. Teatrul lui O'Neill tulbură conștiințele, răscolește sentimentele. Drama-maturgul nu a fost preocupat să construiască un spectacol, ci a încercat să vorbească oamenilor despre destinul lor tragic. O'Neill este un artist al deznașejdii.

caută să se răzbune și el, doarece nu este recunoscut oficial ca membru al familiei Mannon). Silită să devină o Mannon, Christine trebuie să-și plătească vina de a-și fi ucis soțul, de a cărui moarte nu se va elibera decât prin propria sa moarte. Cât timp trăiește sub atracția casei sale, Lavinia reprezintă masca Mannonilor, dar nu este o ființă vie ("pe atunci eram moartă", va spune ea mai târziu). După sinuciderea mamei, sufletul său se transformă în sufletul Christinei, devine ceea ce mama ei fusese odată, dezrobindu-se într-un fel, personalitatea ei nemaiavând nici o concurență.

prof. Crina Capotă
CNUFO

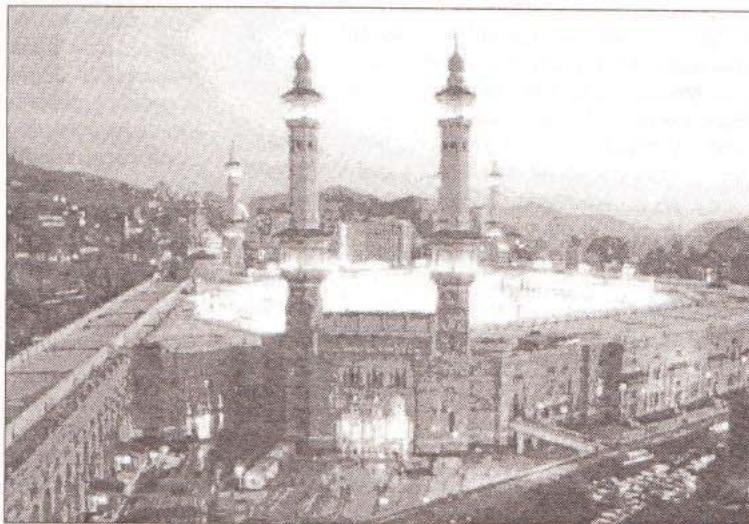
Mecca

orașul magnetic

Orașul sfânt al islamului se află în Peninsula Arabică, la 64 km distanță de Marea Roșie și Jeddah, și cam la 320 km la sud de Medina. În ciuda unei clime desertice foarte aspre, Dumnezeu nu a năpăstuit acest loc, căci Profetul Mahomed s-a născut în Mecca pe care a desemnat-o ca centru al lumii musulmane. Nici un alt oraș din lume nu este înconjurat de această atmosferă mistică și magică și nici nu este la fel de mult venerat ca Mecca. La mijlocul distanței dintre Suez și Aden, în Peninsula Arabică, Mecca atrage mai mult de un milion de pelerini în fiecare an. Și zi de zi, milioane de musulmani credinciosi se închină în direcția acestui oraș magnetic, asemenea unor ace de compas îndreptate toate în același punct. O aşezare cu domuri licărinde în soare, cu minarete ca niște sulițe străpungând cerul, Mecca este un centru de industrie și comerț, deoarece Islamul se infiltrează în toate activitățile din viața unui musulman, de la artă la știință, și până la mâncat și spălat. Mecca este locul de bastină al profetului Mohamed. El s-a născut în jurul anului 570 e.n. și și-a scos poporul din negurile păgânismului, arătându-le calea către unicul Dumnezeu, Allah. Singurii care au voie să intre în incinta orașului sunt discipoli lui Mahomed și, dintre aceștia, doar cei ce se află într-o stare de puritate rituală pot intra în Marea Moschee și se pot apropiă de Ka'ba sacră sau de Puțul Zemzem pentru a îndeplini ritualurile cerute. Toți pelerinii se îmbracă în străie simple, fără podoabe, fiindcă în interiorul moscheii pătrate deschise, Al-Haram, toți credinciosii sunt egali. Cea mai sacră structură a întregii arhitecturi islamică, Ka'ba se spune că a fost construită de Abraham și de fiul lui, Ismail. Cuvântul Ka'ba înseamnă "clădire pătratică". Acest motor al lumii musulmane are 12 m lungime, 10 lățime și 15 m înălțime, este

așezat pe o platformă și acoperit cu brocart negru. Draperia ce se lasă peste usă și restul de țesătură care acoperă cubul poartă inscripții brodate cu aur. Clădirea din piatră cenușie și marmură este orientată în aşa fel încât cele patru colțuri corespund celor patru puncte cardinale. În interiorul Ka'bei sunt așezate lămpi de argint și de aur, dar obiectul cel mai important este Piatra Neagră, pe care pelerinii trebuie să o înconjoare și să o sărute de sute ori după ce au terminat aşa-numitul "Hajj" sau călătoria la Mecca. Originile Pietrei Negre se pierd în ceața legendei și a aurei de sfîntenie pe care a instaurat-o Mahomed. Geologii sunt de părere că piatra este de origine meteorică, dar legenda spune că ea a căzut din ceruri în Eden și a fost dată lui Adam ca să-l ușureze de păcate după ce l-a alungat Dumnezeu din Rai. Legenda mai spune că inițial piatra era albă, dar ea s-a înnegrit după ce tot a strâns păcatele oamenilor. Se spune că piatra i-a fost transmisă lui Abraham de către arhanghelul Gabriel pentru a o folosi ca piatră de temelie a templului său, și că poartă urma pasului lui

Abraham. Înainte de apariția islamului, popoarele arabice trăiau într-o Eră a Ignoranței, practicând o religie animistă, a naturii, venerând pietrele, copaci și soarele. Lumea lor spirituală era populată de duhuri bune și rele. Ka'ba era un sanctuar al păgânilor, iar Piatra Neagră era un obiect de cult ce atrăgea pelerini din întreaga Arabie. Adoratori ai zeilor și ai idolilor, păgânii atingeau și sărurau Piatra pentru a se împregna de puterea ei, un obicei preluat și de Mahomed după ce a purificat-o în numele lui Allah. Există mai multe legende care atestă puterea magică a Pierei Negre. Într-una din ele Abaha, un luptător abisinian, a jurat să distrugă Ka'ba păgână. De îndată ce a ajuns cu armata în afara porțiilor Meccăi, elefantul care îl purta a îngrencheat și a refuzat să îl ducă înapoi. Apoi au venit stoluri întregi de păsări care au aruncat pietre cu atâtă precizie asupra trupelor lui Abaha, încât oamenii au luat-o la fugă. În Era Ignoranței, Ka'ba era sufocată de idoli închinăți unor zeiță cum ar fi Venus sau Fortuna, dar una dintre acestea, un zeu semit numit Allah, îi vedea pe toti ceilalți dispărând. Când Mahomed avea cam 40 de ani, i s-a arătat în vis arhanghelul Gabriel, care i-a poruncit să "recite în numele domnului tău, Creatorul, care a creat omul din cheaguri de sânge". Când s-a trezit Mohamed, Coranul sau "recitarea" se afla înscris în

Mecca

inima profetului și el știa deja că toti zeii falși aveau să fie distruși lăsându-l pe Allah să domnească singur, necontestat. Dar, deși păgânismul decădea deja ca putere, lui Mahomed nu i-a fost ușor să convertească lumea de la Mecca la monoteism. Legitimizarea Ka'bei și a Pietrei Negre nu a fost decât una din multiplele lui acțiuni politice inspirate. În Vechiul Testament, povestea este spusă de Hagar, mama primului fiu al lui Abraham, Ismail, care a fost dusă în deșert de către Sarah, soția geloasă a lui Abraham. Sarah spera ca Hagar să moară de seze în deșert împreună cu bebelușul. Cu toate acestea, Dumnezeu a îndreptat-o pe Hagar către un loc de unde din nisip izvora apă limpede, și astfel s-au salvat printre minune mama și copilul. Musulmanii mai cred că atunci când Hagar a văzut apă revârsându-se pe nisip, ea a strigat: "Zem! Zem!", care înseamnă "Stai! Stai!" și tot ei mai sunt convinși că izvorul dătător de viață este unul și același cu puțul aflat la câțiva pași distanță de Piatra Neagră a lui Adam din Mecca. Înainte Puțul Zemzem era singura sursă de apă din oraș. Acoperit de o cupolă din coloane de lemn de tek, era folosit pentru spălat, băut și curățat Ka'ba. Încă se mai folosește apa din puț pentru spălătul și curățirea Ka'bei de trei ori pe an. Deși necredincioșilor li se interzice intrarea în Marea Moschee, în ultimii 200 de ani, aventurieri deghiizați ca pelegrini musulmani au încălcăt legea islamului. Johann Ludwig Burckhardt, exploratorul anglo-elvețian care a acoperit Petra, a fost primul care și-a lăsat însemnările despre vizita lui din 1814. Poate că cel mai cunoscut necredincios care a vizitat Mecca a fost englezul Sir Richard Burton care a intrat în oraș în 1830 și a scris mai târziu: "Pot spune cu mână pe inimă că dintre toți credincioșii care s-au agățat plângând de draperie sau care și-au lipit pieptul de piatră, nici unul nu s-a simțit pentru moment mai profund mișcat decât hagiul venit din nordul îndepărtat". Islamul este o religie ce cucerește prin forță sabiei mai degrabă decât prin puterea cuvântului, aşa că neîntelegările sunt cel mai adesea rezolvate prin acțiuni violente (jihadul). Nici Mecca n-a fost lipsită de asemenea conflicte. Spre exemplu, în 1802, fiii puritanului Muhammad Abdul Wahhab au intrat în Mecca după un măcel groaznic la porțile ei, au distrus toate templele și imaginile din oraș și i-au acuzat pe locuitori de idolatrie. În 1979 a avut loc o bătălie sângheroasă în incinta moscheii. Mecca este cufundată în mister și întrigi. Ea este locul de baștină a lui Mahomed și a Islamului, și deși a asistat la multe evenimente violente, ea este totuși un loc al păcii desăvârșite.

Cosmin Calindere
XII-C CNUFO

Grefa inimii și persoana umană

Aspirația către o "inimă nouă" a fost în fapt împlinită, căci o inimă nouă de carne a devenit o posibilitate medicală începând cu data de 3 decembrie 1967, cînd profesorul Chr. Barnard a efectuat prima grefă a inimii; pe de altă parte, inima omului este centrul vieții spirituale și fizice. Un corp omenesc poate supraviețui ani de zile cu activitate cerebrală redusă, într-o comă completă, dar fără prezența inimii care bate, viața se stinge rapid. "Le voi da aceeași inimă de piatră și le voi da inimă de carne" (Iezuchiel— 11,19). Profetul vorbește într-o manieră simbolică despre lucruri spirituale, dar el subliniază în același timp și cele două fenomene, prezентate mai sus, care aparțin vremii noastre. Așa cum observă unul din marii noștri scriitori contemporani "Înlocuirea inimii omenești, organ esențial al vieții, cu inima unui om mort prematur, ni se pare un eveniment nu mai puțin tulburător și epocal decît evenimentele care au dat un caracter atât de uluitor vremii noastre, începând cu desfășurarea energiei nucleare și proiectarea omului în cosmos. El a trezit maxima vibrație a conștiinței mele, umplindu-mă de bucurie și uimire, în care, adeseori, răzbate frica... Dar după ce m-am lăsat tentat de ele, căutând să-mi imaginez tot ceea ce se poate imagina, în cele din urmă m-am întors, cam cu amărițiune, la problema fundamentală. Iar problema fundamentală este însăși inima omenească. Nu căreia, de la început, toate popoarele, toate religiile, toată poezia și morala lumii, i le-au atribuit făcind din ea lăcașul simțămîntelor care caracterizează - care degradează sau înnobilează - ființa umană. Oricit de epocală ar fi, și eu o salut ca epocală, înlocuirea unei inimi de alb cu inima unui metis, înlocuirea unei inimi de bărbat cu inima unei femei, mult mai important mi se pare, în ordinea lucrurilor care mă preocupă mai mult, dacă inima celor cu inima de hienă ar putea fi înlocuită cu o inimă de om, dacă inima celor cruci, egoiști și meschini și mai ales dacă inima tiranilor, în orice domeniu și-ar exercita tirania ar putea fi înlocuită cu o inimă mai omenească. Dar aceasta e o treabă la care, din păcate, nu se angajează cutezătoarea medicină modernă. Aceasta e o treabă pe care, de mult de tot au început-o profetii și înțelepti și pe care, apoi, tot mai încintat de desăvîrșirea uneltelelor sale, omul a neglijat-o, uitând de propria-l desăvîrșire". Geo Bogza are dreptate și în acest lung citat. Grefele inimii pun serioase probleme dintre care destul de ordin moral. Mijloacele de informare ne-au adus la cunoștiță în decembrie 1967 o știre senzatională: înlocuirea prin transplant a inimii bolnavă a "celebrului pacient" Louis Waschkansky de 55 de ani, cu aceea a unei tinere de 24 de ani, Denise Darvall. El a supraviețuit, în urma intervenției chirurgicale efectuate, 18 zile, în tot acest timp bătîndu-i în piept o inimă nouă. Lăsând la o parte aspectele pur științifice, dorim să poposim asupra semnificației morale pe care ne-o sugerează efortul vrednic de întreaga noastră admirăție de a înlocui o inimă bolnavă cu alta sănătoasă. Inima este motorul vieții fi-

zice. Ea este organul care asigură și condiționează viața. Viața în sens biologic, dar chiar și în sens moral. Inima cuprinde în sine atât manifestările vieții fizice cît și ale vieții psihice. "Toate manifestările vieții ies din ea și se întorc în ea, acționează asupra inimii". Religiile, fără excepție, și în special creștinismul îi acordă de aceea un rol primordial. "Fericiti cei curați cu inima" - spune Mintuitul (Matei 5,8). Inima este considerată centrul vieții morale a credinciosului, acesta fiind bun sau rău, virtuos sau păcătos, după cum are o inimă bună sau rea, curată sau împătimită. "Din inimă purced cugetele cele rele, desfrâñările, hoțiile, omorurile, preacurviile, violențile, înselăciunea, necumpătarea, pizma, hula, trufia" (Matei— 7, 21, 23), dar tot din inimă pornesc atîtea fapte mari și nobile. Între inimă și conștiință este o graniță care greu poate fi indicată. Oricum de inimă mai mult se leagă faptele credinciosului. Cînd ești bun, inima devine "tronul lui Dumnezeu". "Prin credință sălășluieste Hristos în inimiile noastre" zice Sf. Pavel(Efeseni-3, 6, 52). Inima "rea" trebuie înlocuită cu o inimă "bună". Avem astfel de a face cu o transplantare care necesită o operație complicată și anevoieasă. Pe cît de greu este de a înlocui inima ca organ fizic, tot pe atî este a înlocui inima înțeleasă drept conștiință. Medicii zilelor noastre depun eforturi immense spre a găsi mijloace prin care să redea sănătatea prin înlocuirea inimii bolnave. Nu merită oare aceleași strădani îasanarea morală prin transplantarea unei inimi virtuoase? În cazul grefelor trebuie satisfăcute toate exigențele științifice și etice, mereu sporite. Dar oare morala va reproba faptul de a încerca a face să supraviețuiască un om datorită unui organ al altuia care în mod împlacabil a trecut pragul morții? Problema "schimbului" de organe este în acest sens prejudiciată doar de egoismul îngust, care ține să-și prelungească oarecum existența terestră și dincolo de mormînt. Or, un astfel de schimb poate fi apreciat și drept un mijloc de a se dovedi util semenilor al "donatorului". În acest sens, vezi și articolul *În orice sfârșit, un început*, ce aduce noi argumente împotriva grefei.

NOTĂ:

1. Geo Bogza, *Inima*.
2. *Insemnatatea inimii în religie*, trad. prof. D. Stăniloae în Revista Teologică, Sibiu.
3. *Inima curată*, Pr. prof. dr. D. Belu.
4. *Inimă bună și inimă rea*, prof. dr. I. Petreută.

Pr. Liliana Răducan

A patra dimensiune

La efortul oamenilor de a-și explica experiențele religioase, experientele în afara corpului și la limita morții privind călătoriile în alte lumi și-au adus contribuția și științele exacte. Fizica și matematica au deschis noi perspective, afirmînd că universul vizibil este numai o convenție bazată pe percepția noastră și că lumi minunate și inimaginabile sunt ascunse în particule minusculе și poate chiar în spațiul familiar din jurul nostru. În mod experimental, nu putem ajunge la cunoașterea dimensiunilor superioare, ci doar cu ajutorul intuiției. Pentru aceasta să ne imaginăm o lume în două dimensiuni, aşa cum a fost descrisă de Edwin Abbot (1838-1926) în cartea sa *Platlanda, Tara platilor*. Universul în care trăiesc ființe bidimensionale este plat. Un perete este o linie, la fel ca și pielea unui individ, în spatele căreia se află organele sale interne. Ei se pot deplasa doar în două direcții: înainte-înapoi și stînga-dreapta. Pentru ei este necunoscută a treia dimensiune. Dacă ne imaginăm că această țară este situată pe o masă și noi punem un măr pe masă, ființele bidimensionale vor percepe doar punctele de contact ale mărului cu masa. Pentru ca un platlandez să vadă mărul, el ar trebui determinat de o ființă din lumea tridimensională să traverseze, precum o lamă de cuțit, mărul. Deși în încăperile lor liniare platlandezii sunt protejați de privirile indiscrete ale vecinilor lor, ei nu au secrete față de noi; putem privi în camerele și sertarele lor închise și putem vedea interiorul corpului lor în orice moment. Față de ei ne putem manifesta ca niște zei: putem face obiectele să apară sau să dispară, îi putem muta într-o clipă dintr-un loc al spațiului lor în altul. O ființă cvadrilaterală va putea acționa în lumea noastră tridimensională în același mod în care noi acționăm într-o lume bidimensională. După cum știm din miturile și religiile popoarelor, zeii se comportă ca și cum ar fi ființe ce trăiesc în hiperspațiu. Cum ne-ar vedea pe noi o ființă cvadrilaterală? Așa cum ființele plane sunt deschise pentru noi, dar nu și pentru celelalte ființe plane, tot așa și noi suntem deschisi vederii unei ființe din hiperspațiu. Imaginată inițial în sec. al XIX-lea, dimensiunea a patra a fost o ipostază nouă, care a sugerat pentru prima dată o explicație simplă, atractivă și probabil convingătoare din punct de vedere științific, a multor fenomene misterioase, asociate de regulă cu religia sau magia. Ea nu acredează în mod necesar posibilitatea existenței teoretice a zeilor, fie și complet invizibili pentru noi, deoarece este evident faptul că, chiar dacă nu avem organ pentru perceperea celei de-a patra dimensiuni, putem vedea în trei dimensiuni lucruri a căror explicație nu devine clară decît într-o perspectivă mai finală. Unul dintre aceste lucruri este Timpul.

Surse consultate:

- Luis Borges - *Cărțile și noaptea*,
Ioan Petru Culianu - *Călătorii în lumea de dincolo*

Cristea Diana
X-B CNUFO

Dintre sute de catarge - Poesis

fără titlu (IV)

mă zbăteam în materie;
eram încă un increat,
atunci, de necreat.
încercam să mă nasc...
îmi lipeam osemintele
neștiind cum ar trebui,
când ar trebui,
dacă ar trebui.
întindeam pieile
slute și tocite,
primite în dar.
iar când totul a fost gata,
am privit menirile
care treceau una câte una
prin fața mea.
am întrebat:
"tu ești menirea mea?"
"nu."

TH'eli - Ionuț Crcl

Întrebare (V)

cenușă să-mi plouă
lacrimi să-mi curgă
sânge să mi se închege
carne să mi se desfacă
durere să-mi crispeze tot
inima-mi să se opreasca
pumnul meu tot are să fie
strâns
îndreptat
spre cer și pământ
spre apă și foc
spre voi și spre el

Până când ?

TH'eli

Alb mat

Antagonist al legii firii, entitate fără scrupul,
Exiști ca o himeră trecătoare,
Amorf – o altă dimensiune care
Te face să fii zeu ireversibil, "a fi" sau nu, doar "
Timpul"!

Accelerarea energiei agregată-n ploaie fină,
Marcă-a materiei, aparent fără sursă,
Exiști imaterial – o forță infinită – ascunsă:
Constituie diferența pe scara Întuneric-Lumină.

Ce vrei tu oare de la noi? Ai început prin a strica...
Mulți te-au urât pentru ce-ai fost și ai făcut:
Sfârșit... pentru a lua totul de la început.
Prietenă a vieții, crudă împărăteasă – "Frica".

Aliindu-se-n triumvirat, aceste elemente-n cumul:
Măreț sună cuvântul – "Omul"!

Întrebare (IV)

o dată cu fiecare cuvânt,
moare un inger
dar să nu ne facem griji
avem destui

o dată cu fiecare cuvânt,
moare un canonizat
dar să nu ne facem griji
avem destui

o dată cu fiecare cuvânt
moare un dumnezeu
dar să nu ne facem griji
mai avem ?

TH'eli

Alex Mihăiuc
VIII-B CNUFO

problematica impotenței Eului (I)

eu nu sunt ceea ce voi
eu nu sunt nici clasic nici romantic
eu nu pot zbura mai sus de cer
eu nu aud decât șoaptele altora
eu nu văz culoarea albă ori neagră
eu nu cunosc fericire nici durere
eu nu mă supun legilor scrise au
nescrise
eu nu mai sunt copil
eu nu mai sunt...
eu încerc să fiu...
Eu .

TH'eli

problematica impotenței Eului (II)

eu sunt asemeni vouă
dar voi nu ati găsit niciodată
arheus
eu am învățat a fi asemeni vouă
dar voi vă schimbați mereu
aurele
eu vreau să fiu asemeni vouă
dar voi însivă nu știi oricum
aievea-vă existență
eu aş putea să fiu mai bun decât
voi
dar voi veți impune legea egalității
aşa găsită

nu. eu nu sunt sabia lui damocles
iară voi nu sunteți capetele
deasupra căruia să aștept

eu voi fi orișicum.

TH'eli

problematica impotenței Eului (V)

mă-ntorc la tine iubita mea
deschide întâi beciul
și lasă-mă să iau lumină
îmbăta-m-aș cu ea
voi veni de jos
nu pot găsi calea
dar voi ajunge sigur
iar nu singur
când are să vină
clipa
mai așteaptă-mă puțin
doar atât de puțin
voi urca spre tine
e-o promisiune
îți voi desena pe sânul plin
un sărut
ce va fi fost uitat și el
îl voi aduce cu mine de jos
din adâncuri
îl voi lua cu mine înapoi
în adâncuri

stai !!!
nu astupa beciul !!!...

Descoperirea sfârșitului de mileniu

„Cred că omenirea a făcut două mari descoperiri de când a fost creată: focul și microchipul”, iată ce declară cel pe care l-am putea numi regele industriei IT Bill Gates într-un interviu acordat postului de televiziune NBC acum doi ani. Oare ce a stat la baza acestei afirmații?! neam putea întreba. Poate că s-a referit la faptul că, o dată cu descoperirea focului, omul avea posibilitatea de a se hrăni cu preparate din carne arsă fapt care a dus la o creștere cât se poate de semnificativ a creierului uman. Dorința de a descoperi, de a-și realiza visele și de a învăța omului era satisfăcută de posibilitățile creierului uman, dar s-a ajuns, cu timpul, la o dezvoltare de asemenea nivel, încât capacitatele de calcul ale creierului uman nu mai făceau față dorinței și omul a cerut ajutorul mașinii. Avantajul este cât se poate de vizibil, căci, în timp ce în anul 237 matematicienii chinezi reușeau să calculeze primele cinci zecimale ale lui pi, acum computerele pot calcula chiar primele câteva sute de milioane de zecimale ale binecunoscutului număr. Acum 30 de ani calculatoarele erau foarte scumpe, iar cercetarea în acest domeniu era finanțată și coordonată de către anumite guverne interesate, căci nu existau organizații care să dispună de asemenea fonduri sau posibilități. Aparatele în sine erau uriașe ocupând o sală întreagă și, în același timp foarte sensibile, lămpile arzându-se des... La acea vreme poate doar scriitorii de

SF și puteau încăpui ce ar putea face computerele, căci omul de zi cu zi aproape că nu le putea defini, iar cercetătorii erau loviți de dezna-dejdile ce își făceau apariția la fiecare defectare a unui terminal. E ciudat că nu cercetătorii au fost cei ce au descoperit principiul prin care sunt realizate calculatoarele din ziua de azi, ci un grup de tineri ce aveau câteva cunoștințe de baza bine definite și multă imagine. La acea vreme, toată lumea era bucurioasă că un calculator, în urma introducerii unor date, afișa un anumit rezultat, dar astăzi... Era de înțeles că pentru anumite persoane cu handicap locomotoriu se puteau realiza membre artificiale cu un anumit grad de mobilitate, conduse prin diferite procedee mecanice, dar cine s-ar fi gândit că, acum aceste persoane ar putea avea din nou o mână sau un picior cu aceeași mobilitate sau chiar mai mare ca un braț natural, membre care acum pot fi conduse prin puterea gândului cu ajutorul unor chipuri care vor intermedia impulsurile nervoase umane și comenzi de care are nevoie membrul artificial pentru a se pune în mișcare. Încă din 1986 orbii reușeau să „vadă”. Un cercetător suedez reușise să realizeze, prin impulsuri electrice, contururi simple formate din puncte albe pe care persoanele cu handicap total al vederii le puteau percepe. Acum calculatoarele sunt folosite ca material didactic în școli, mașini de scris în aproape orice secretariat sau supraveghetori în spitale. Industria

IT-ului a realizat diferite rețele prin care se poate comunica mult mai diversificat decât într-o simplă scrisoare, acum poți trimite poze din excursia în care te află sau chiar filmele pe care le-ai capturat cu camera digitală. Influența informaticii s-a manifestat și în industrie, acum multe întreprinderi au fost robotizate și computerizate exemplu fiind fabricile firmei Toyota, fabrici în care nu lucrează mai mult de 50 de oameni, restul fiind făcut de roboții conduși de computere. Majoritatea sistemelor de securitate și tacticile de intervenție la ora actuală se bazează pe sisteme complexe de senzori coordonați de computere. Dacă acum 10 ani foloseam hărți și de multe ori, obosită fiind de drum, nu alegeam cel mai scurt traseu spre destinație acum, cu ajutorul senzorilor de poziție și GPS-ului, coordonate de computere, ne putem culca în mașină și să comandăm computerului de bord să ne trezească atunci când vom ajunge la destinație, bineînțeles nu înainte de a-i spune unde vrem să ajungem. Încă de acum 5 ani, au început să existe programe ce conțin algoritmi de recunoaștere a vorbirii umane și computere suficient de puternice ca să susțină aceste aplicații nemaifiind nevoie de tastatură. Baza de date a sondei Voyager conținea doar 30.000 de cuvinte, iar acum un HDD de capacitate 18,3 GB poate stoca un text, care, dacă ar fi scris pe foi A1, teancul ce să ar forma ar fi de 4 ori mai înalt decât Empire State Building, N. Y. Viteza cu care se dezvoltă industria IT este cu atât mai mare cu cât se fac cât mai multe descoperiri în domeniu.

Murariu - Radu Constantin
X-B CNUFO

Symposion - Clepsidra

1. Să iubim și prietenia și adevărul, totuși e o datorie sfântă să prețuim mai mult adevărul.(Aristotel)
2. Minciuna este vacanța adevărului. Să nu aibă adevărul nevoie de vacanță?(Lucian Blaga)
3. Adevărul este un fruct care nu trebuie cules decât când este complet copt.(Voltaire)
4. Iubește și ajută. Iubește și ajută neamul. Iubește și ajută pe cine te ajută și te iubește. Iubește și ajută fără a precugeta în folosul tău. (B. P. Hasdeu)

SPECULUM MILLENIUM

(SAECULUM)

Imperi și civilizații:

În Africa, la anul 1000, două civilizații erau în floare: cea ghaneză și cea arabă, la care s-au adăugat, în cursul mileniului II, la jumătatea lui, civilizațiile Marele Zimbabwe, Mali, Benin și Songhai. Asia anului 1000 este dominată de civilizațiile arabă și Khmeră, Imperiul Mongol fiind între 1000-1500. La 1500, sunt în ascensiune sau în înflorire Imperiul Ming și Imperiul Otoman, iar în partea a II-a a mileniului, imperiile Moghul și Safavid, ca și civilizația Manchu, în China. În Europa, lunga istorie a Imperiului Bizantin este la anul 1000 în apogeu, în timp ce Imperiul Romano-German se află la începutul ascensiunii sale. La 1500, era în înflorire uriașul imperiu al micului dar dîrzului stat portughez și la începuturi, imperiul spaniol și cel rus. După 1500, pentru o scurtă perioadă, durează imperiul olandez, apoi imperiul britanic, dominant în a doua jumătate a mileniului II. Ultimul imperiu ce s-a dezintegrat a fost cel sovietic (1917-1989). În Americi, la anul 1000, erau în punctul lor culminant civilizația Hohokam, Imperiul maya și cel toltec. Până la venirea europeanilor, după anul 1000 (pe la 1500), imperiile aztec și incaș sunt în înflorire.

Sec. XI-XII: 1000-1200
De la clopot la... orologiu!
Marea schismă
Era cruciadelor și a invaziilor

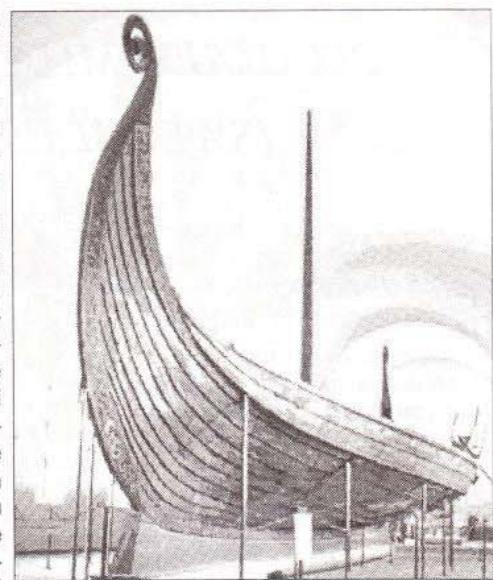
Datele între care se vorbește de Evul Mediu sunt extrem de controverse. În general se optează pentru trei diviziuni ale Evului Mediu: «timpuriu» (VI-X), «dezvoltat» (XI-XIII) și «înflorit» (XIV-XV). În secolul XI suntem în plin feudalism «dez-

voltat», ca o forță stabilizatoare după haosul prăbușirii Imperiului Roman și al migrațiilor. Un istoric italian compara Europa secolelor V-X cu o cetate asediată, în care vechile popoare ale continentului erau atacate de popoare barbare venite dincolo de Marea Mediterană sau stepele Asiei, popoarele de la periferia continentului: spaniolii, italienii, inclusiv români, alcătuind «centura de apărare», iar la anul 1000 civilizația Europeană respinge asediu începându-si expansiunea și creând condițiile propice dezvoltării statelor. În timp ce slavii se stabilesc deja în viitoarele state, la 1000 atacul pecenegilor, cumanilor, ungurilor atinge apogeul. Cultura și civilizația Evului Mediu – ICC-OD, IV, 8 – este rezultanta a trei factori: elementul greco-latîn (tradiția gîndirii grecești și politico-juridice romane), aportul popoarelor germanice și ideologia creștină instituționalizată. Secolul al XI-lea este, în Occident, epoca juxtapunerii de suveranități teritoriale – forme embrionare ale statelor moderne – și a unei efervescente vieți a orașelor, embrioni ai capitalismului împotriva puterii episcopalui și a seniorului. Dacă mileniul I poate fi considerat mileniul tezei afirmării christice, prin creștinism, mileniul II este mileniul antitezei, antichristice, al schismei bisericii. După ce-n prima parte a sec. X apăruse bogomilismul, anul 1000 coincide cu apariția mișcării gnostico-eretice a catarilor. În 1054, are loc celebra schismă dintre bisericile creștine: ortodoxă și catolică, patriarhul Bizanțului și papa de la Roma excomunicându-se reciproc. Tot acum începe «schismă» civilizației de cultură, a sacrului de profan, a satului de oraș, cu accent pe valori și acu-mulări materiale, ce dău iluzia Puterii, dezbinarea sufletului și mariile catastrofe provocate de lipsa de înțelepciune, mileniul III, putind fi mileniul sintezei, armoniei, păcii sau... să nu fie deloc! În Evul Mediu

ideea predominantă era a Imperiului Universal, dar apar două imperii: Imperiul Romano-German și Imperiul Bizantin, una dintre marile dispute. Cealaltă dispută religioasă: se dorea o biserică creștină universală, dar apar două biserici, apoi și confesiunea protestantă, în sec XVI. Disputa aceasta Est-Vest pe probleme religioase, politice, economice durează pînă la sfîrșitul mileniului cu cele două blocuri aflate în războiul rece. Sfîrșitul de mileniu este marcată de căderea cortinei de fier, a zidului Berlinului, și ideea de unitate: Europa unită și biserică refăcută, vizita papei în România din mai 1999, fiind simptomatică în acest sens. Anul 1000 a fost marcat de atingerea Americii de vikingii lui Leif Erikson, fiul lui Eric cel Roșu, de apariția clopotului mare în tururile bisericilor din Apus, biserici, unde existase doar toaca de lemn și clopote mici (la noi primelă clopotă mare s-a instalat în bisericile Cotmeana (1385) și Cozia (1395)). Pe la 1000, are loc răscoala aristocrației din Roma și execuția lui Otto III de a restabili Imperiul Roman cu centrul în Italia; totuși el își numește imperiul Renovatio Regni Francorum. La apul 1000, civilizația Maya începe declinul strălucirii maxime atinse între 900-1000, iar tolteci construiesc noi și uimitoare centre de cultură în Mexic, ca vestitul templu, Templul Jaguarului Uriaș, din Tikal. Tolteci oficiau dese sacrificii umane în cinstea zeilor, iar populația Hohokam din "vestul sălbatic" al Americii de Nord practica jocuri cu mingea pe terenuri speciale, încă de pe la anul 800! Populația Chimú era cea mai puternică din Anzi. Imediat înainte de anul 1000, Hawaii erau insulele paradisiace ale belșugului, iar polinezienii rivalizau cu vikingii în navigație, desigur se cunoșteau (celebrele canoe dintr-un lemn al populației maori nu au fost întrecute de europeni decât prin sec. al XVIII-lea). Probabil că s-au întîlnit totuși în... America! Oricum, migrație din platoul Eurasic, îi corespunde o altă din Pacific, mult mai misterioasă ca prima. Deçi în anul 986 celebrul Eric cel Roșu, explorator viking, întemeiașe o colonie în Groenlanda, iar la 1000, Leif Ericson, fiul său,

pleacă din Groenlanda, atingând America de Nord. *Lumea vikingilor* inspiră mister și teamă. Urmași ai barbarilor, ei s-au stabilit în Scandinavia, unde au realizat o strălucită cultură și civilizație. Erau stăpini mărilor, atât ca pirati, cât și ca negustori aventurieri. Literalele scrisului lor, celebrele rune, cu semnificații magice, erau încrustate în piatră, lemn, metal și consemnau cunoșcutele saga, legende despre eroi și zeități, unele preluate și de Eminescu, Odin (zeul luptei și al morții) și Thor (zeul Cerului). S-au aventurat pe toate coastele atlantice ale Europei, pe cele mediteraneene, au coborât pe Volga și Nipru pînă-n Marea Neagră, au stat la baza primelor state rusești, au ajuns în Constantinopol, capitala Bizanțului și sănă primii care au atins coastele Americii, înainte de 1000. Cu cca 11 ani înainte de 1000, Vladimir I, Mare Kneaz al Kievului (980-1015), alege creștinismul ortodox drept religie a neamului său, după celebra discuție cu învățății evrei, musulmani și creștini bizanți. Cu 5 ani înainte de 1000, chinezii experimentaseră tiparul cu litere refolosibile, păstrate în casete rotative; și tot în acel an, 995, se semnalează piramida-tempiu din piatră de la Phimeanakas, din orașul khmer Angkor. În Asia sunt două centre de putere: China, cu celebra dinastie Song(Sung), și regatul Khmer din sud-estul Asiei, în timp ce-n India, cavaleria musulmană a lui Mahomed din Ghazni (conducătorul Imperiului Afgan) înfringe de 17 ori armata de elefanți (elefanterial) a indienilor (997-1030), lichidând statul Pratiahara și anexând Punjab. De remarcat, întemeierea uneia din primele Universități din lume, cea musulmană de la moscheea Al-Azhar din Cairo, 970-972 (la 969, dinastia Fatimizilor ridicaseră capitala Cairo a Egiptului). Cu 45 de ani înainte de 1000, la 955, Otto I al Sfintului Imperiu Romano-German, îi învinge pe maghiari în bătălia de la Lechfeld, lîngă Augsburg, stăvind astfel invazia spre Vestul Europei și îndreptîndu-i spre Est, începînd astfel cucerirea Transilvaniei, printre altele. La cumpăna mileniilor, împăratul al Imperiului Bizantin, ce

atinsese apogeul, era longevivul Vasile II (a domnit 65 de ani!), Bulgaroctonul, "omoritorul de bulgari", cel ce a înfrînt țaratul Româno-Bugar al țăranului Samuil (1014). La cca 1000, maorii se stabilesc în Noua Zeelandă, trăind din cules și vînat, polinezienii încep să construiască temple din piatră și călătoresc în canoe solide în căutarea de noi insule, populația de păstorii bantu din Africa de Sud se organizează în regate, populația chimu din America de Sud tese textile viu colorate, peruanii cultivau cartofii dulci și porumbul, în timp ce chinezii folosesc praful de pușcă în război și busola, în India se construiesc dantelatele temple Hindu Chola, comemorînd regii Chola, în Japonia doamna Murasaki Shikibu scrie cunoscutul roman Povestea lui Genji(1008-1020), iar în Europa apare Domesday Book (Cartea Judecății de Apoi). Dinastia Chola din India este una dintre cele mai populare prin înflorirea artei ce cuprindea orașe-tempie, cum este cel de la Tanjore, statui în bronz etc. La 1120 chinezii foloseau cărți de joc colorate, incasii consumau cocaină din frunze uscate de cola, atenuate cu tei! Pe la 1150, începe în Cambodgia construirea complexului de temple de la Angkor Wat. În Europa apar orașele-stat: Roma, Florența și Venetia. Între (997) 1000-1038 domnește Ștefan, primul din dinastia Arpad a Ungariei, creștinindu-i pe maghiari (românii se creștinaseră cu un mileniu mai înainte, prin apostolul Andrei). După 1050, înfloreste cultura yoruba din vestul Africii (va dăinui pînă pe la 1400), almoravizii întemeiază capitala la Marrakesh (cca 1062), unul dintre cele mai temute orașe din nordul Africii, se întemeiază Katanga, în centru, puternicul Benin și multe alte state efemere, declinul imperiului Ghana, din vestul Africii, pătrunde islamismul în sud. În 1156, în Japonia, între împărații de la Kyoto s-a declansat un război civil

Corabie aparținând vikingilor

în care s-au remarcat familiile de samurai Taira și Minamoto, intrate apoi într-un dur conflict(1159-60), prima fiind zdrobită de ultima, Yorimoto devenind shogun (începutul perioadei Kamakura (1192-1333). Samuraii erau o clasă de războinici ce apăruse prin secolul IX. Detineau o tehnică de luptă impecabilă, artele martiale fiind legate, se pare, de acești războinici. Shogunul era un mare general(generalissim) numit de împărat. Din secolul XI, acești războinici, samuraii, au impus și apărăt legea în Japonia timp de secole, fiind întrucîntă asemănători cavalerilor Europei. După 1075, are loc conflictul dintre Sfîntul împărat Henric IV al Imperiului Roman de Apus și Sfîntul Scaun pentru investitură, ce va continua pînă în sec. XII. La 1100 civilizația Chimu din N-V Peru este în apogeu, ca și incasii din aceste înălțări. În Oceania, în Insula Paștelui, înainte de 1100 s-au ridicat primele statui, misterioșii megaliti din piatră. Pe platforme dreptunghiulare, lungi de 45 m, "ahu", ce susțineau 15 statui, au ridicat statuile masive, mai intens în jurul anului 1300, folosind un sofisticat sistem de pîrghii; aveau probabil puternice conotații religioase, ca și piramidele. Erau cioplite în stîncă în cariere de piatră, în interiorul craterelor, erau detașate și lustruite, deplasate la platformă cu un fel de sanie, ridicate

pe o rampă din pămînt, de unde luncesc pe platformă în poziție verticală. Multe aveau creste (mot) din discuri de piatră roșie, erau de 3-12 m înălțime și aveau pînă la 84 de tone! Erau plasate, preferențial, de-a lungul coastelor insulei. Anul 1163 este anul nașterii lui Gingis Han, realizator al uriașului imperiu mongol, același an în care "spaima cruciadelor", Saladin, devine conducător în Egipt și cînd s-a început construirea celebrei catedrale Notre Dame din Paris. Palatul Alcazar din Sevilla este rezultatul invaziilor arabe în Spania, care au adus aici cunoscuta lor cultură (pe la 1100 întreaga Spanie musulmană era parte a imperiului Almoravid). Acum trăiește unul din cei mai mari eroi legendari ai Spaniei, El Cid-Campionul (ar. "Stăpînul"), Rodrigo Diaz de Bivar, senior castilian, tipul ideal al cavalerului medieval, care, în ciuda inconveniențelor, îl ajută pe Alfonso VI să recupereze teritoriile pierdute de la musulmani, încununându-se cu numeroase acte de bravură și fiind cîntat în balade de poeți medievali (epopeea Poema de mio Cid), dar și de Corneille. Conflictul cu arabii a durat patru secole, pînă s-a liberat și ultima provincie musulmană din sudul Spaniei, Granada (1492). În Scandinavia se remarcă danezul Canut cel Mare care reuneste într-un regat Danemarca, Anglia, Norvegia și Scotia (1018-1035). Viața bisericescă este foarte activă în această perioadă. Mănăstirile erau foarte puternice, adevărate bastioane ale credinței, se construiesc catedralele, cu tronurile episcopale, ordinele monastice se înmulțesc: pe lîngă cel benedictin (529), apar și altele, cel Cistercian și al Gilbertinilor în 1098, respectiv, 1131, iar în 1197 se înființează Ordinul Teuton. "Operațiuni militare de cea mai mare anvergură pe care le-a întreprins Occidentalul medieval, cruciadele au constituit și sub alte raporturi un moment semnificativ în istoria civilizației. Considerate mult timp (pînă către 1806) exclusiv sub raportul lor religios, în realitate aceste expediții au avut drept cauze (și rezultate) elemente de natură diferită – economice, sociale, politice, morale – deși au fost mobi-

lizate și s-au desfășurat sub lozinca "războiul sfînt" de eliberare a Ierusalimului și a "Sfîntului Mormînt" de sub ocupația "păgînilor" musulmani" (OD – ICC, V, 310). Mileniul debutează cu războaiele sfinte ale cruciadelor și sfîrșește, vedem, cu mari neînțelegeri etnice, la care factorul religios are un rol prepondent. Mileniul sfârșimării religiilor este și un mileniu al marilor *Babelonii*: neînțelegerile etnice se acutizează pe fond sectarist. Or, fanatismele sunt fundături ale istoriei, mileniul fiind plin cu astfel de fundături. Precedentele cruciadelor au fost lupta de Reconquista din Spania împotriva arabilor musulmani, "epopeea bizantină" împotriva păgînilor, luptele orașelor italiene împotriva arabilor, lupta armenilor contra musulmanilor. Există o adevărată psihoză, un miraj al Orientului, care facea ca mase uriase de oameni să-și lase familie, avut, totul în grija bisericii și să plece în aceste expediții extrem de riscante. Portretul era unul spiritual, "o penitență prin excelență", "a suferi și a lupta pentru Hristos", Ierusalimul fiind încărcat cu valențe simbolice deosebite: "o inventie minunată a lui Dumnezeu" pentru mintuirea chiar și a celor mai păcătoși dintre ei, eliberați din ocne pentru a se salva. Pelerinajele creștinilor în grupuri mari, cîntînd imnuri religioase, către locurile sfinte, cu relicvele lui Iisus și ale sfîntilor, erau ceva firesc, mai ales după anul 980. Erau mai multe trasee, pe uscat și pe mare, extrem de lungi și anevoie, cu numeroase obstacole naturale sau umane, durînd luni întregi. Războiul sfînt n-a fost totdeauna atât de pios, de nevinovat, cel puțin din partea unora, soldîndu-se cu numeroase acte de banditism, vandalism, violențe, masacre. Mai mult, provoacă celălalt "război sfînt", în spirit islamic, djihadul, și reaprinde vechea rivalitate dintre cruciați și Imperiul bizantin, care nu era totdeauna de acord cu acțiunile cruciaților îndreptate de multe ori împotriva priorilor interese (cucerirea,

jefuirea și masacrul Constantinopolului la 1204 i-a dat lovitura de grătie din care nu-și mai revine pînă-1453, cînd are loc răsunătoarea sa cădere). Turci și selgiucizi invadă Asia Mică la 1065, în 1071 înving rușinos Bizanțul la Manzikert (l-a luat ostatic pînă și pe împăratul bizantin, eliberat ulterior) și capturează Ierusalimul în 1076, după care turci și selgiucizi au început să-i atace pe pelerini creștini la locurile sfinte. În 1096 are astfel loc prima cruciadă a creștinilor din Europa pentru recuperarea Palestinei, în 1099, Ierusalimul este temporar eliberat. Cruciaidele au loc între 1096 și 1291, astfel: I. 1096-1099, II. 1147-1149, III. 1189-1192, IV. 1202-1204, în 1212-misterioasa și incertă "Cruciadă a copiilor", V. 1217-1221, VI. 1228-1229, VII. 1248-1254, VIII. 1270, IX. 1291, cînd cetățile creștinilor cad rînd pe rînd, ultimele bastioane ce cad fiind Acra, Sidon, Beyruth, aceasta însemnînd sfîrșitul erei cruciadelor propriu-zise. Cruciaidele de apărare a creștinătății împotriva turcilor, duse pînă pe la 1444, sunt impropiu numite așa. Saladin, un kurd născut în Irak, unul dintre cei mai cruzi dușmani ai cruciaților, se declară sultan al Egiptului (1163-1193), după care învinge Palestina și Siria, cucerește Damascul, iar în 1187 îl învinge pe creștini și recucerește Ierusalimul. Eroi ai cruciadelor intră în legendă, în special ai celei de-a III-a, au fost Richard I Inimă de Leu al Angliei, Frederick I

Richard I - Inimă de Leu

Barbarosa al Germaniei (cel mai strălucit comandant cruciat) și regele Filip II al Franței. "Bilanțul cruciaadelor este – esențialmente – negativ" (OD – ICC, V, 346), noi credem că este o trezire a Europei înainte de Renaștere. Pe lîngă mănăstiri-cetăți, din sec. VIII și pînă prin secolul XVII s-au construit *castele medievale*, ca reședințe fortificate ale regilor, nobililor și chiar obștilor. "Celule" din piatră și lemn, de obicei pe ridicături de pămînt, cu un turn interior, cu ziduri și turnuri de apărare, sănături cu apă și poduri mobile, cu biserici, garnizoane și tot ce era necesar unor îndelungi asedii pentru populația de pe domeniul feudal limitrof, serveau numeroaselor conflicte dintre nobili, nobili și rege, contra invadatorilor păgâni sau conflictelor religioase.

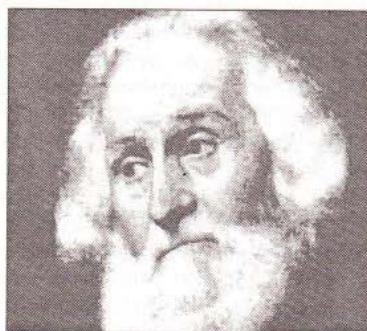
*** Secoul XI găsește un popor valah sau român format deja în mai multe state: Valahia, Dobrogea, Moldova, Transilvania. Stăpînirea bizantină atinge Dunărea, prin desființarea țaratului bulgar(1014-1018). La 1018 se întemeiază thema bizantină Paradunavon sau Paristrion, în Dobrogea, lîngă Dunăre, iar la mijlocul secolului XI, cumanii se aşază pe teritoriul românesc, alături de care, la 1199, vlahii, românilor nord-dunăreni luptă în campagna antibizantină a Asăneștilor, în Balcani. Între 681-1018 a existat un țarat româno-bulgar, desființat de Imperiul Bizantin. După răscoala bulgaro-valahă împotriva Bizanțului (1185), între 1187-1396, se instaurăză al II-lea țarat româno-bulgar al Asăneștilor: Ionită, Petru și Asan. Printre primele formațiuni politice mai cunoscute au fost, la începutul sec. X, cele ale lui Gelu, Glad și Menumorut, iar la Dunărea de jos: Vlașca (țara Vlahilor sau Blachilor). În jurul anului 1000, voievozii bănești și cel transilvănean al Regatului Ultrasilvaniei(Gyula, nepotul regelui ungar Ștefan I) se află în luptă cu acesta. Acum valahii sunt menționați în Saga lui Eymund din Islanda și în Cîntecul Nibelungilor, dar și în Cronica Notarului Anonim, celebru fiind răspunsul lui Menumorut, ducele Bihariei, dat lui Arpad, regele ungar (la începutul sec. X, cînd triburile ungare pătrund în Transilvania): "Spuneți lui Arpad,

ducele Hungariei, domnului vostru. Datori îi suntem ca un amic unuia amic, cu toate ce-i sunt necesare, fiindcă e om străin și duce lipsă de multe. Teritoriul însă ce l-a cerut bunei vinețe a noastre nu i-l vom ceda niciodată, cîtă vreme vom fi în viață (...) Noi însă, nici din dragoste, nici de frică nu-i cedăm din pămînt nici cît un deget, deși a spus că are un drept asupra lui. Si vorbele lui nu ne turbură inima, că ne-a arătat că descinde din nemul regelui Attila, care se numea biciul lui Dumnezeu. și chiar dacă a răpit prin violență această tară de la strămosul meu, acumă însă, grătie stăpînului meu, împăratul din Constantinopol, nimeni nu poate să mi-o mai smulgă din mîinile mele". La sfîrșitul secolului XI, se întinde stăpînirea maghiară în Transilvania, iar căpeteniile dobrogene se află în luptă cu bizanții. Între sec. XI-XIII, are loc colonizarea secuilor și a sașilor în Transilvania. La începutul sec. XII, are loc organizarea Voievodatului transilvan de către unguri. *Literatură, artă, filosofie:*

În literatura evului mijlociu, în epică înfloresc poemele epice sau eroice de curte, celebre fiind Cîntecul Nibelungilor (Germania), Cîntecul lui Roland(c.1100) și Tristan și Isolda (Franța), Cîntecul Cidului (Spania), Cîntecul oastei lui Igor (Rusia), sau romanele cavaleresti din ciclul antic: Romanul Troiei, Romanul lui Alexandru sau ciclul breton cu Romanele Graalului, Lancelot, Perceval. Lirica este răspîndită de celebrii trubaduri și truveri francezi, minnesängerii germani sau în "dulcele stil nou" italian. Dramaturgia este sub puternica influență a misteriilor (subiecte biblice), miracolelor (subiecte laice rezolvate miraculos) sau mult gustatele farse (a jupînului Pathelin). Si genul alegoricu-didactic este foarte bine reprezentat: snoave cu pilde de viață (Fabliaux), fabule propriu-zise (Romanul lui Renart) sau Romanul trandafirului. Invenții, descoperiri, întemeieri în Evul Mediu timpuriu, după dispariția Academiei și Liceului din Atena, între 530-1000, știința europeană este în declin. Cultura islamică arabă, în schimb, e-n mare înflorire între 700 și 1300, venind în contact cu știința orientală, prin legăturile comerciale. Arabii au o contribuție deosebită la dezvoltarea astronomiei și algebrei, a medicinelor și a chimiei. Declinul este pînă pe la 1453, cînd, după căderea Constantinopolului, savanții aduc în Vest numeroase manuscrise valoroase grecești, în care era cules și sintetizat tot ce era mai valoros în gîndirea Orientului. Europeanii au învățat multe lucruri noi de la arabi din perioada cruciaadelor, 1453 negăsind terenul complet nepregătit. Civilizația chineză, de exemplu, avea în jurul anului 1000 progrese tehnologice, ce vor fi redescoperite de europeni mult mai tîrziu: praful de pușcă, busola, ceasornicul, mecanisme complicate. Întelepciunea confucianistă i-a făcut să nu separe niciodată lumea materială de cea spirituală și să n-ai bătă convingerea că omul poate domina natura. Alchimia este acum în floare însemnînd un mod magic sau mistic de a privi lumea. Născută probabil în China, odată cu taoismul, preconiza obținerea elixirului nemuririi și transmutarea prin forța spiritului a oricărui element în elementele dorite: metale nobile, în primul rînd. Din China a trecut în India, apoi la arabi și greci, e foarte puternică la egipteni. Contine în germene farmacologia și chimia moderne, astronomia, prin astrologia continută, de asemenea, pentru că reacțiile chimice aveau loc datorită influenței planetelor, ca și "reacția" viului. Numerele și formele geometrice își aveau rolul lor magic, de aceea erau atent studiate. În alchimie, elixir vietii se completa cu piatra filosofală, capabilă a transmuta orice substanță în aur. Paracelsus este unul dintre alchimiștii celebri (ca și discipolul său, Libavius, ce scrie Alchimia, 1597), care a obținut rezultate strălucite pentru știința viitoare, în medicină îndeosebi, pretinzînd că stăpînea secretul pietrei filosofale. Secoul XI este secolul lui Avicena și Ommar Kayyam. În 1020, Avicena (980-1037), filosof, matematician și medic tadžic, comentator critic al lui Aristotel, demonstrînd materialitatea corpuriilor și legătura timpului de mișcare) redactează "Canonul medicinii practice". Ommar Khayyam (1048-1123), matematician

astronom și poet persan, autorul Rubayyatelor, a soluționat ecuația generală de gradul trei (cubice), (cca. 1100, cu sute de ani înaintea lui Tartaglia), a făcut un pas decisiv spre unificarea algebrei și geometriei. Indienii introduc calendarul, în care anul are 360 de zile, divizat în 12 luni, de cîte 27-28 de zile. Al-Biruni scrie o Istorie a Indiei, în 1030. În 1005, la Cairo ia ființă biblioteca de științe Dar al-ilm. La 1006, este observată o supernovă strălucitoare, "stea oaspete", timp de mai mulți ani, iar în 1066, apare o cometă uriașă, cunoscută astăzi drept cometa Halley. Între 1000-1250 se dezvoltă stilul "romanic" în arhitectură și în mobilier. În 1041, în China se inventează tiparul cu litere mobile, individuale, de argilă. Din perioada 1071-1101 datează cel mai vechi document scris pe hîrtie, în greacă și arabă, cunoscut în Europa: ordinul Adelaidei, soția lui Roger, mare conte al Siciliei. Din 1084-1086, două cărți chinezești contin date despre "peștele de fier magnetizat" sau compasul magnetic: busola. Ceasul cu apă gigantic și sfera inelară mecanică ale chinezului Su Sung, din 1092, cea mai fină realizare mecanică a vremii. Secoul XII e secolul filosofului arab, Averroës (Cordoba, Spania 1126-1198, Marrakesh, Maroc), ce face comentarii detaliate ale operei lui Aristotel, cu un mare impact asupra Europei medievale, prin filosof și medicul evreu contemporan, tot din Cordoba, care încearcă să concilieze ideile lui Aristotel cu Vechiul Testament, Maimonide (1135-1204), în Ghid pentru nedumeriți. Al Bitrogi combată concepția geocentrică a lui Ptolemeu, Adelard din Bath scrie în 1111 *Questiones naturales*, metodologia științelor împrumutate de la arabi. Tot el elaborază și alte lucrări de popularizare a științei, dintre care celebră este traducerea din arabă a Elementelor lui Euclid, în 15 cărți (1142). Acum se utilizează intens piatra în construcții și lemnul, mai ales la etajele superioare, se adoptă la nave cîrma rotativă, iar pentru orientare se folosește astrolabul și busola. La 1105, chinezii construiesc o pagodă din fontă de 28 m înălțime, fiecare nivel fiind turnat

dintr-o bucată și tot ei inventează tipărire multicoloră, în special pentru protecția bancnotelor de falsificare, poveste eternă! La 1150, prima bancă din Europa, la Venetia, în timp ce chinezii foloseau pulberea neagră, ca exploziv de luptă, se construiesc primele mori de vînt europene, se răspîndește războiul de țesut cu pedale și începe fabricarea hîrtiei și în Europa (Spania, Franța). Pe la 1150, Siddhanta siromani a lui Bhaskara II, rezumă cunoștințele indiene asupra astronomiei, aritmieticii și algebrei. Același autor descrie o roată perpetuum mobile. În 1154, Edrisi întocmește unul dintre primele atlase geografice, iar cea mai veche hartă tipărită cunoscută, apare la chinezii, în 1155. La 1181, în China și Japonia se observă o supernovă timp de 183 de zile, iar în 1189, se construiește în China podul Marco Polo, foarte rezistent și azi. În 1190, alchimistii obțin hidrogen din pulbere de fier atacată de acid sulfuric. Fibonacci, autor al «seriei lui Fibonacci», introduce în Europa

Marco Polo

simbolul 0, și scrie *Liber abaci* și *Liber quadratorum* (1225). Pe la 1200, chinezii inventează un simbol pentru zero, deși –știm– indienii au inventat semnul, preluat de arabi. În acest secol apar primele universități: în 1088 (1119), este întemeiată Universitatea din Bologna, Italia, una dintre primele din lume, în 1150, Salerno, Italia, iar în 1160, se stabilește la Paris școala superioară de filosofie și teologie, care între 1253-1257 devine Universitatea Sorbona, după numele fondatorului ei, Robert Sorbon, în 1167, University College, Oxford. Întemeieri, atestări: în 1020, la Delhi se construiește "Fortul Roșu", în 1063,

începe construcția basilicii San Marco din Venetia și a Domului din Pisa, după 1066 a fost construit nucleul originar al Turnului Londrei, Turnul Alb, în 1078, Turnul Londrei, între 1163-1320 se construiește catedrala Notre-Dame de Paris, în 1155, începe construirea Kremlinului, în 1176, începe clădirea Alcazarului din Sevilla și a domului din Strasbourg, în 1200, se construiesc castelul fortificat Luvru. Înainte de 1200 sunt atestate Alba-Iulia, Arad, Sibiu.

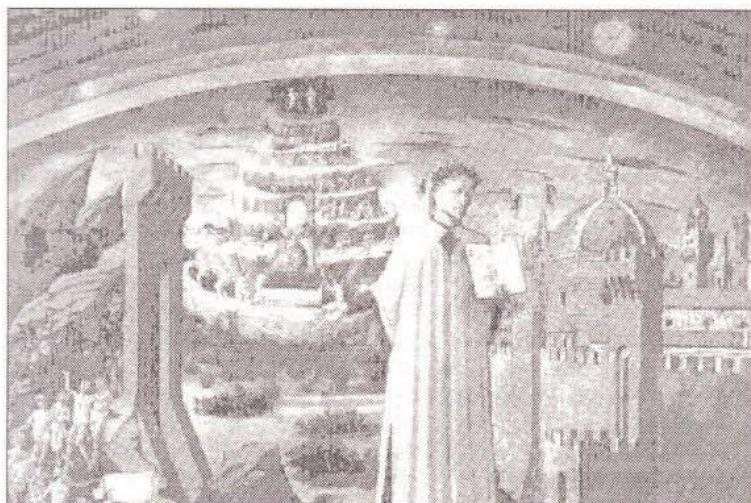
Sec.XIII-XIV: 1200-1400 Cuceriri și molimă

În America de Nord, pe valea fluviului Mississippi, oamenii locuiesc pe platforme înalte de pămînt, amintind de castelele europene, iar pe Valea Mexicului cavalerii războinici ai aztecilor se remarcă, în frunte cu temuții cavaleri jaguar, fondind pe la 1325 celebra capitală, Tenochtitlan, zidarii incăi din Peru rivalizează cu...gogii aromâni din Balcani în construcțiile de piatră. Pe la 1390 în sudul muntilor peruvieni, în Valea Cuzco, a apărut dinastia Sapa Inca, al cărei conducător, Hutan Tapac, a fondat Imperiul Inca. În Africa dominantă imperiul Mali, datorită bogăților fabuloase de aur cu care face comerț, Lalibela, împăratul Etiopiei creștinat, construiește biserici mari în stîncă, în timp ce Mansa Musa, împărat de Mali, face un pelerinaj la Mecca (1324), consemnat pe o hartă a timpului. Puternicul regat al Ghanei este înlocuit de regatul Mali. La 1260, mamelucoi (arab. "stăpînit", rob, sclav) conduc Egiptul. Soldați ai dinastiei Ayyubizilor din Egipt, ei îi răstoarnă pe stăpîni, preiau locul sultanatului lui Saladin, instaurând Imperiul Mameluc și deținând supremăta asupra drumurilor mătăsii și mirodeniilor. Meșteșugarii mameluci din Egipt sunt neîntrecuți, iar cultura Ife din Africa vestică realizează obiecte de aramă vestite. Înflorește comerțul cu caravelele («corăbiile») desertului, cămilele, prin Sahara. Asia și Europa sunt în centrul tăifunului: la 1206 Temugin [Genghis (Gingis) Han] întemeiază statul mongol și devine conducătorul mongolilor, care călăresc de-a lun-

gul și de-a latul Asiei și Europei, semănind moarte și urgie. Astfel, la 1211, fioroasele hoarde mongole trec Marele Zid și cuceresc China, iar, după alte campanii (au atacat Coreea, India, Rusia ajungând pînă dincolo de Kiev), la 1281, atacă Japonia pe apă, dar un taifun (jpn. "Kamikaze" – "vînt divin") îi nimiceste. Sunt alungați și din China (1368). Hulagu, nepotul lui Gingis Han, întemeiază regatul mongol al Persiei (1256). În 1260 e stopat de mame-luci în Palestina, în același an, Kubilai, alt nepot, devine Mare Han, cu capitala la Beijing (1271), unde a zdrobit dinastia Song, întemeind dinastia Yuan. Puterea uriașului imperiu mongol din timpul marilor hani se datoră vitezei și cruzimii trufulor călăreți arcași. Mongolii erau un popor migrator din Asia centrală, ce locuia în iurte ambulante, case-cort rotunde. La 1241, Marea invazie tătaro-mongolă este consemnată și în ținuturile noastre, iar în 1243 se întemeiază Hoarda de Aur. Otomanii devin tot mai puternici. Pe la 1299-1300 Osman (Othman) I – unul dintre prinți (beg) – întemeiază dinastia otomană, conform celebrei legende a visului de inspirație divină. Dinastia Otomană s-a întemeiat pe ruinele Imperiului Bizantin, fără împărat în mici principate, cucerite treptat de otomani, și a terorizat peste 600 de ani Europa, Asia și Africa. Împăratul otoman își antrenează robii ca pedestrași, celebri ieniceri, gărzile sale de corp. După un asediu de 9 ani asupra orașului fortificat Brussa (1317-1326), acesta devine capitală, iar prin 1390, otomanii cuceresc și Asia Mică. În India, la 1336, domină regatul Hindu de la Vijayanagar (Harihara I), centrul rezistenței contra Islamului. Ascensiunea Tuguzilor musulmani (1321-1336) în India accentuează tensiunile și luptele puternice dintre islamism și hinduismul cu centru în Vijayanagar, întemeiat de cinci frați, plini de palate, temple, într-un stil arhitectonic de vis (templele Madurai). Creștinii reciștagă Ierusalimul (1229), și-l pierd (1244). La 1271, venetianul Marco Polo, de numai 17 ani (n. 1254), îi însoțește pe tatăl și unchiul său în China, unde, după ce traversează Palesti-

na, Persia, Asia Centrală, deșertul Gobi, ajung la Curtea lui Kubilai, în 1274. Aici se bucură de multă considerație din partea hanului mongol, are numeroase demnități, chiar și cea de guvernator, iar, după 17 ani petrecuți aici, revine la Venetia, în 1292, cu o uriașă avere în pietre prețioase și povești fabuloase despre China, imortalizate în cunoscutul său jurnal de călătorie. După 1369, Timur "Lenk" (șchiopul), Tamerlan, devine unicul conducător al Samarkandului și, considerindu-se moștenitorul lui Gingis Han, a început să recreeze marele imperiu, intrat în descompunere după 1300. Cu o oaste strălucită de călăreți, cucerește Persia, Irak, Afganistan, Siria, o parte din Rusia, în 1398,征服ește Delhi, masacrind aproape toți locuitorii săi, în 1402, la Angora, îl înfringe pe sultanul Baiazid Ildirim și îl ia prizonier, însuși moare apoi în drumul spre cucerirea Chinei, în 1405. În 1204, Constantinopolul este cucerit de cruciați și se înființează Imperiul latin de răsărit, pînă-1261. La 1209, Sf. Francisc din Assisi, întemeiază Ordinul franciscanilor. Se întemeiază și alte strălucite ordine cavaleresti și religioase ale călugărilor-cavaleri, renumite fiind cele ale Ospitalierilor, Templierilor și Teutonilor. După modelul lor, s-au creat numeroase alte ordine. "Supunindu-se riguroz unui triplu legături – de săracie, de castitate și de obedieneță –, acești cavaleri-călugări duceau o viață comunitară perfect disciplinată, antrenindu-se continuu și dînd doavadă de un exemplar spirit de abnegare și de sacrificiu" (OD - ICC, V, 332). Uriașele donații primite îi au făcut extrem de bogăți, capabili să întrețină armate de cavaleri bine dotate și discipline, gata oricind să apere Ierusalimul, dar sunt expuși și invidiilor, și cupidității celor puternici. Ospitalierii s-au refugiat în Cipru, au recuperat Rhodosul, pe care îl au guvernat între 1310-1552, iar din acest an se stabilesc în Malta, dînd naștere Ordinului de Malta. Templierii stau, se pare, la originea Masonilor (zidarii), iar Teutonii propagă celebrul «stil gotic» în arhitectură. În 1240 are loc bătălia de pe Neva, unde comandanțul rus Alexandru, zis Nevsky, îi

înfringe pe suedezi. Pe la 1358, în Europa au loc mari răscoale (Jacquerie, Wat Tyler și.a.), după ce în 1347 Marea Molimă începește să decimeze și populația Europei, venind dinspre Asia și lăudând un tribut înspăimîntător: o treime dintre europeni. Orașele nord-germane alcătuiesc Liga Hanseatică (Hansă) sau Hansa Teutonică pentru protecția flotei comerciale, controlind comerțul european din Marea Baltică și Marea Nordului. Inițiată pe la 1161, de la două orașe, Lübeck și Hamburg, ajung pînă la 70-80 de orașe, care formau nucleul activ, împînzind practic Europa (sec. XII-XVII). Aveau sedii la Novgorod, Bergen, Londra, Bruges. Declinul îi-a fost accelerat după înfringerea suferită la Lübeck, din partea Danemarcei (1534-'35). În 1337, Edward III al Angliei pretinde tronul Franței, declarând cel mai lung război din istorie: Războiul de 100 de ani dintre francezi și englezi (1337-1453), cu întreruperi și reveniri (Henric V, 1415). Deși sultanul e ucis, sărbii creștini sunt învinși de turci otomani la Kossovopolie (Cîmpia Mierlei) (1389), ce înving și în lupta de la Nicopole, 1396, dintre turci și «cruciați». Mircea cel Bătrîn, învingătorul de la Rovine, s-a crezut că a fost printre «cruciați», fapt neconfirmat. * * * În 1210, avea loc expediția comitelui Ioachim de Sibiu cu o armată de români, secui, sași și peceneși în ajutorul țărului Asan Borilă din Vidin. La 7 mai 1211 sunt colonizați cavalerii teutoni în țara Bîrsei, dar în 1225 ei sunt alungați de aici. În 1222, e consemnată țara Românilor (Terra Blachorum) în Făgăraș și țara Brodniciilor în sudul Moldovei, în Ardeal se consemnează și alte «țări», adevărate insule românești: Bîrsei, Almașului, Hateg, Maramureș. În 1224, se acordă sașilor Diploma andreiănească, iar, în 1227, are loc întemeierea episcopiei cumană în sudul Moldovei, Civitas Milcoviae (din țara Vrancei). Români (Walatti) din jurul Episcopiei Cumanilor de la Curbura Carpaților, erau ortodocși. Această episcopie este distrusă de invazia tătaro-mongolă de la 1241, la 1279 e reînființată episcopia catolică a Milcoviei. Este menționat, la 1247, ducele Olahă la curtea hanului

Dante Alighieri

Hoardei de Aur, de un călător franciscan. Miscelau din țara românilor negri și Bezeremban din țara Litua se află în luptă dîrzhă cu tătarii, la marea invazie (1241). În Diploma Ioaniților, 1247, sunt pomenite formațiuni politice românești precum: țara Severinului, Cnezatele lui Ioan și Farcaș, voievodatelor lui Litovoi și Seneslau. Astfel la 1277 e consemnată lupta dintre voievozii români Litovoi și Bărbat cu regele ungur Ladislau Cumanul. În 1277, moldovenii din nord se luptă cu rutenii. În 1290, legenda consemnează "Descalecatul" lui Negru-Vodă de la Făgăraș la Cîmpulung, primele tentative de unificare a formațiunilor dintre Dunăre și Carpați, fiind încă din timpul lui Litovoi 1272-1277. În jurul lui 1300, sunt menționate orașele Cîmpulung (Longo Campo) și Baia (Civitas Moldaviae), iar la 6 ianuarie 1300, țara Maramureșului și, în 1307, Wlachenland (Bucovina?), țara românilor, în nordul Moldovei. La 1317, Basarab cel Bătrân este în conflict cu regele Carol Robert de Anjou, iar în octombrie 1330 Cetatea Argeș e atacată de același rege, dar în 9-12 noiembrie 1330, prin lupta de la Posada dintre Basarab I și Carol, ultimul este sever învins, consfințind independenta Valahiei. Semnalizăm tendința de expansiune a angevinilor în estul și sudul Carpaților (Culuarul angevin), pentru catolicizare și cucerire, unul dintre cei ce s-a opus categoric fiind Vlaicu Vodă, fiul lui Nicolae Alexandru Basarab, care în 1366-1369 se

instăpînește asupra Almașului, Severinului și Făgărașului. Pe la 1342-1359, și voievodul maramureșan Bogdan luptă împotriva regelui ungar, iar în 1346, Balica, conducătorul Dobrogei, luptă cu bizantinii. În 1352-1353, voievodul maramureșan, Dragoș, este conducătorul unei "mărci" din Moldova, consemnată de legenda sau mitul descălecătului lui Dragoș. Însă în 1359, descenderea, "descălecătul" lui Bogdan din Maramureș în Moldova, recunoașterea lui ca domn al acestei țări, consacră întemeierea Moldovei. Tot în 1359 se întemeiază mitropolia țării Românești. Prin 1364-1365, sub Bogdan I, Moldova cucerește independența, neafîrnarea. În 1366, e consemnat Dobrotoci "despot" al Dobrogei, ce ia Chilia de la genovezi. Apar primele statute de breaslă în Transilvania (1376), germani ai capitalismului. În 1368 începe construirea bisericii Sf. Mihail din Cluj și tot aici, în 1373, se realizează statuia lui Sf. Gheorghe de sculptori clujeni, Martin și Gheorghe. Între 1387-1388 este construită biserică mănăstirii Cozia, în timpul domniei unuia dintre cei mai prestigioși voievozi ai românilor, Mircea cel Bătrân (1386-1418). În 1388 se consemnează înstăpînirea lui Mircea asupra Dobrogei, iar în oct. 1394, luptă victorioasă de la Rovine a lui Mircea împotriva lui Baiazid.

Literatură, artă, filosofie:
Între 1225-1274, trăiește Sf. Toma

de Aquino. În aceste secole se creează premisele Renașterii. Când începe și cind se termină Evul Mediu, stilul romanic sau cel gotic? Cultura și civilizația este o țesere în flux continuu, practici astrologice, magice sau alchimice au existat înainte de feudalism, triumfă acum, dar ajung pînă astăzi, atitudini umaniste se întîlnesc din sec. al XIII-lea sau mult mai devreme, iar cultul pentru antichitatea greco-latiană era la fel de vie în Evul Mediu, între ele n-a existat o fractură, ci o continuitate, primele elemente ale Renașterii sunt identificate încă în epoca «renașterii carolingiene» (768-814), amplu dezvoltate în secolele XII-XIII, Jacob Burckhardt găsind că primul exponent al Renașterii, primul om «modern» este Dante, «personificarea cea mai vie și mai completă a Evului Mediu» (OD-ICC, VI, VII, VIII, 6). Secolele XII-XIII constituie acea magnifică explozie în toate domeniile culturii a forțelor spirituale, intelectuale, artistice, cunoscută ca «Renașterea medievală», cu interes pentru cultura clasică, istoriografie, știință și filosofie, afirmarea limbilor naționale, generind Renașterea propriu-zisă. Între 1265-1321, trăiește poetul florentin Dante Alighieri, unul dintre cei mai mari poeți ai lumii, cu o uriașă erudiție. Îndrăgostit la 9 ani de Beatrice Portinari, o va iubi mereu, eternizînd-o în opera sa: Vita Nuova, dar, mai ales, în capodopera ce-l face nemuritor, Divina comedie (1307-1321), operă perfectă arhitectonic și stilistic, în trei cantice, a către 33 de cînturi+1: Infernul, Purgatoriul și Paradisul, consemnînd o călătorie a sa imaginării, însotit de poetul latin Vergilius, apoi de însăși Beatrice, în cele trei niveluri ale lumii, observînd, criticînd, dar –îndeosebi – semnificînd. A mai scris tratate filosofice, politice, literare, scrisori. Exilat în 1302, își petrece restul vietii de departe de Florența, murind la Ravenna. Acum trăiește și Francesco Petrarca (1304-1374), unul din deschizătorii umanismului italian, admirator fervent al antichității latine, descoperitor al unor documente antice, ce scrie în latină, dar și celebrul Canzonier (Rime Parse), compus în mare parte din sonete, dedicate

Laurei de Noves. Primește pe Capitoliu Cununa de Iauri, 1341. Mai scrie Italia mea, Triumfurile. Între 1314-1375, trăiește alt mare scriitor italian iubitor de antichități, *Giovanni Boccaccio*, autorul celebreului Decameron (1350-1355). De menționat printre precursorii Renașterii și poetul Fr. Villon (1431-1463), autorul nonconformist al Testamentelor și baladelor, și Ch. d'Orleans, autorul galantelor rondeluri.

Ivenții, descoperiri, intemeieri : La 1200 apar primele hărți maritime, "portulanele", El Baitar scrie Corpus medicamentorum, importantă lucrare de botanică și farmaceutică, în China se produc perle de cultură, apar scările de sinteză ale lui Albert cel Mare: De vegetalibus și De animalibus. Între 1200-1537 incasii execută importante lucrări rutiere, exploatază mine de aur, cupru. Între 1200-1450 înfloresc stilul gotic în arhitectură și mobilier (elemente gotice apăruseră dinainte). În 1221, chinezii folosesc ghiumele cu mitralii, ce produc pagube și groază adversarilor. Este secolul lui *Toma d'Aquino* (1225-1274), mare teolog și filosof italian, «doctorul angelic», autorul vastei sinteze în care dorează echilibru și armonia dintre credință și rațiune, *Summa theologiae*. În timpul asediului mongol din 1232, chinezii folosesc zmeiele pentru transmiterea mesajelor în spatele inamicului. Tratatul matematic al chinezului Chiu-Shao analizează ecuații cu grad mai mare de trei, iar în 1248, Li E, formulează reguli pentru rădăcina unor ecuații de grad superior. Între 1250-1272, astronomi celebri editează, la ordinul lui Alfons X al Castillei, celebrele Tabele alfonsine. În aceste tabele, folosite trei secole, se lăsă ca bază meridianul Toledo, iar anul avea 365 zile, 5h, 49', 16''. În 1250, busola se completează cu roza vînturilor, Roger Bacon descrie lupele pentru citit, iar Marco Polo menționează existența, în China, a unei ţesături incombustibile din azbest, în 1256, se semnalează primele oroglii publice și de interior. În 1257, Roger Bacon dovedește că arderea nu se produce fără oxigen. În 1261, în China, se obține hîrtie cu filigran. În *Perspectiva* (1270), Witelo

respinge ideea că razele luminoase ar fi emise de ochi și abordează probleme de refracție, reflexie, optică geometrică. Între 1282-1290, apar primele lentile, primii ochelari de vedere, în Italia. Prima armă de foc cunoscută - 1288 - un tun, în China. În 1290, în Europa se tipărește "în bloc" prin xilografie. Sud-americanii construiesc podețe suspendate peste râuri și prăpăstii. *Universități* : 1205- Valladolid, Spania, 1209-1231 [1284], Cambridge, Anglia, 1222-Padova, 1224-Napoli, 1229-Toulouse, 1230-Salamanca, Spania, 1245-Valencia, Spania, cca. 1300-Lyon. *Intemeieri, atestări* : 1210- catedrala din Reims, Franța, 1230- Berlinul, 1247-1291- catedrala Sf. Mihail din Alba Iulia, 1248- catedrala din Köln, 1250-biserica din Densuș, Hunedoara, 1257-intemeiate Praga și Stockholm, pînă-n 1280 sunt atestate Timișoara, Brașovul și Sighișoara. În sec. XIV se dezvoltă școala mecanică de la Oxford, primele exploatari de sare de la Ocna Mures, la Urbino, Italia se fabrică faianță, la Paris străzile sunt iluminate cu felinare. Alchi-mistul Pseudo Geber descrie acidul sulfuric (1301). La 1303 - Ciju și (Shih) te (Chieh), formulează reguli pentru diverse rezolvări de ecuații, referințe la triunghiul de numere al lui Pascal, triunghiul aritmetic. În 1304, în *De iride* (Despre curcubeu), Theodoric din Freiburg, explică corect multe aspecte legate de formarea curcubeului. În 1314, primul orologiu public instalat în Franța, la Caen, apoi și alte ceasuri mecanice acționate de o greutate. În 1330, se prepară în Europa (Veneția) pulberea neagră folosită în artillerie. În 1346, prima folosire a tunurilor în luptele de la Crécy și aducerea de corăbii italieni (1346-47) a şobolanilor cu purici infectați, care vor declanșa epidemia de ciumă negră, ce va ucide 25 milioane de oameni (1/3 din populația Europei), înainte de 1351. În următorii 80 de ani, boala revine cu o frecvență de opt ani ucigând cîte 3% din populație. Boccaccio începe în 1348 Decameronul, care reflectă chiar această ciumă. Prin 1350 se construiesc primele furnale înalte, în Nordul Europei, în China se fabrică hîrtie

din paie de orez. În 1354, la ceasornicul catedralei din Strassbourg este adăugat un "cocos", care apare la fiecare oră, una din primele "jucării" automate. Filosoful francez Jean Buridan dezvoltă ideea de impuls, "înrudit" cu inertie, respingind ideea că Dumnezeu și înțelegere propulsă corporile ceresti, un impuls inițial fiind suficient pentru întreaga mișcare. În 1370, apar primele tunuri din bronz la Venetia și primele xilografii din Europa. În 1359, e menționată podgoria Cotnari, odată cu întemeierea Moldovei, iar în 1377 se bat primele monede de argint în Moldova și se folosesc ceramica smălțuită la finisarea bisericilor. Gravura adîncă în metal apare în 1379 în Europa. La 1380, se folosesc catapultele în bătălia de la Chioggia dintre genovezi și venețieni, iar în 1383 este folosită fonta la fabricarea ghiulelor de tun. În 1397, se naște Paolo Toscanelli, medic și cartograf florentin, a cărui hartă eronată despre distanță pînă-n Asia îl determină pe Columb să pornească în călătoriile sale. *Universități* : Roma și Avignon (1303), Perugia (1308), Orléans (1309), Grenoble (1339), Pisa (1343), Praga (1348), Jagiellonski din Cracovia (1364), Viena și Orange (1365), Pecs (1367), Heidelberg (1386), Köln (1388), Buda (1389). *Intemeieri, atestări* : Înainte de 1241, atestate orașele: Cluj, Oradea, 1350-Alcazarul din Sevilla, 1378-prima atestare a cetății Bran, 1385-Biserica Neagră-Brașov și Domul din Milano, 1388-Cetatea de scaun, Suceava, drept capitală a Moldovei.

*Sec.XV: 1400-1500
Călătorii, contacte,
cunoaștere și
comunicare: Renastere*

Se prefigurează și încheagă deja mondializarea globului, prin comerț și marile expediții exploratoare. Singure, continentul american și Oceania rămân relativ izolate. În America Centrală domină azteci, iar în cea sudică incasii. În anii 1400, Imperiile Aztec și Inca se extind. Celebreu este împăratul aztec Montezuma I. La 1500 Imperiul Aztec se află în apogeu în Mexic. Templul de la Tenochtitlan a fost centrul absolut al imperiului și un loc sfint. Ceremonia religioasă de hrănire a Soarelui aflat în cel de-al V-lea ciclu, pentru a nu pieri, cu inimi și sânge omenesc, o făceau extrem de crîncenă. Apreciați erau cavalerii vultur, pe lîngă cei jaguar. Azteci foloseau un cod pictografic pentru a comunica. În 1440, incasii construiesc o mare fortăreață la Cuzco, iar în 1450 orașul de la Machu Picchu. Ei foloseau lamele pentru transport, nu cunoșteau roata, dar drumurile și podurile susținute erau foarte bine puse la punct. Aveau un sistem de comunicații, pentru care foloseau alergători, ce străbăteau pînă la 250 de km pe zi. Nu aveau scriere, însă foloseau ceva asemănător răbojului sau abacului pentru a ține socoteala anilor, evenimentelor, un șnur cu noduri, divers colorate, atîrnate de o frîngie, numit quipu. În Oceania domină dinastia Tui Tonga, cu centrul de ceremonii la Mu'a. Se cultivă pe scară mare taroul umed, un fel de legumă. În Africa, bogatul Imperiu Mali cade, înfloritoarele orașe de la Timbuktu fac comerț cu Europa și cu India și China, se dezvoltă cultura Engaruka, iar populația Zimbabwe prosperă, producînd masive cantități de aur și aramă comerciale zidurile mari din piatră, precum principalul zid de la Marele Zimbabwe, construit de-a lungul a peste 400 de ani, ce avea 5 m lățime la bază, 9,75 m înălțime și semăna strâniu cu forma și structura unei... celule

vii! La 1450, Marele Zimbabwe atingea apogeul puterii. Păsări uriașe sculptate în steatit au fost ridicate pe coloane pe un zid împrejmuit în afara palatului de la Marele Zimbabwe. Scoicile Kauri, importate din China, odată cu ceramica, mătasea și mărgelele, erau folosite drept monedă de mulți africani. Timbuktu din N-V Africi devine un puternic centru comercial și de învățătură musulmană. Pe la 1420, portughezii încep explorarea coastei vestice a Africii, la 1482 explorează estuarul fluviului Congo. Deși Tamerlan îi învingea pe otomani la Ankara, în 1402, agresiunea mongolă a slăbit, iar asiaticii luptă pentru independentă. China își reface vechea putere, între 1368-1644 domină dinastia Ming, fondată de un tăran, Hong Wu, devenit eliberatorul țării de sub mongoli și inițiatorul unei ilustre dinastii. Thailanda este reformată administrativ și juridic pentru secole întregi de marele rege Traïlok din Siam (1448-1488), dinastia Yi, din Coreea, regele Sejong în mod special (1419-1451), patronează o eră de renastere culturală și introduce o scriere oficială, Han'gul, dezvoltă tiparul cu litere mobile. Japonia este devastată de războaiele civile Onin de înțelietate a shogunilor, în India Sultanatul de la Delhi slăbește, se fărimitează, influența musulmană scăzînd brusc. Unul din sultanatele mai mici, Gujarat, are un strălucit conducător, pe Ahmad Shah, care va întemeia o splendidă perla, capitala Ahmadabad(1411-1442), unul dintre cele mai frumoase orașe ale Indiei din toate timpurile. Corăbile flotei împăraților Ming, conduse de celebrul Zheng He, ating, în a saptea expediție spre vest, 1431-1433, coastele Africii. Devine extrem de căutată ceramica Ming. În 1488, împărații Ming comandă reconstrucția Marelui Zid. Puternicele regate ale Franței, Spaniei, Portugaliei, Angliei privesc cu visuri imperiale peste Ocean, lansînd ambițioase expediții exploratoare, căutînd noi trasee comerciale, noi bogății și noi teritorii. Concomitent cu marile descoperiri geografice, există și o sete pentru studiu, cunoaștere și creație, precum și un curent reformator în biserică. La

1453 războiul de 100 de ani era terminat, odată cu alungarea englezilor din forturile de pe malul rîurilor sau porturi. Războiul se încheie în 1453, după victoria francezilor, din 1452. Cel mai spectaculos moment al războiului este la 1429-1431, cînd Ioana d'Arc îi învinge pe englezi, apoi este arsă pe rug, ca vrăjitoare. Ioana d'Arc, «Fecioara din Orléans», 1412-1431, fiica unui fermier, pioasă, cu viziuni divine de la 13 ani, a avut un vis inspirat și a reușit să-l convingă pe Delfinul Carol să-i dea comanda armatei, cu care a repurtat strălucitele victorii de la Orléans și Patay, însă, în asaltul asupra Parisului, a fost trădată, prinsă și arsă pe rug, în 30 mai 1431. E modelul și inspiratoarea a numerosi artiști de prim rang, în 1920 e sanctificată. În același an, 1453, a avut loc, după nenumărate asedii, căderea Constantinopolului, singurul bastion rămas necucerit din marele și strălucitul Imperiu Bizantin. Poziția cheie între mările Mediterană și Neagră, supremația asupra Cornului de Aur, au făcut Constantinopolul astăzi de rivnit. După un bombardament de 8 săptămîni, Mohamed II, în fruntea celor 80.000 de otomani ai săi, a intrat în Constantinopol, care a opus o rezistență îndîrjită. Însuși împăratul Constantin XI a murit în luptă, simbolizând sfîrșitul Imperiului Bizantin. În iulie 1410, are loc bătălia de la Grünwald, dintre poloni și teutoni, cu participarea moldovenilor lui Alexandru cel Bun, iar în 1422, din nou, moldovenii sunt prezenti la Marienburg în confruntarea dintre aceiași combatanți. În 1415 este ars pe rug Jan Hus, iar între 1419-1434 au loc războaiele husite. Între 1455-1485, Războiul celor Două Roze din Anglia a caselor Lancaster (Roza roșie) și York(Roza albă) pentru

Eduard I

tron. Venetia, cea mai importantă putere din zona Mediteranei, este asaltată de turci 16 ani, 1463-1479, fiind învinsă și obligată la uriașe concesii, inclusiv un mare tribut. O mare parte a Rusiei era sub mongoli-tări din Hanatul Hoarda de Aur, doar Moscova rezistându-le. Când Ivan III, Mare Cneaz al Moscovei, își extinde teritoriul în detrimentul lor, tătarii îl atacă (1480), dar sunt respinși, lăsând liberă calea Rusiei de a deveni un stat foarte puternic, iar Ivan devine țar (de la latinescul Caesar). În 1456, lansu de Hunedoara asaltează Belgradul și îl alungă pe turci. În timp ce Europa trăia strălucita epocă a Renașterii, la 1480 în Spania este înființată Inchiziția pentru a descoperi ereziile, torturând cu besimalitate, mai ales pe evrei și musulmani mări, dar și creștinii bănuiti de vrăjitorii de toate categoriile, reale, dar mai cu seamă închipuite, semănând teroarea. * * * La începutul secolului, ofensiva otomană asupra Principatelor este în plină desfășurare. În 1400, Mircea cel Bătrân îl instalează pe Alexandru, domn al Moldovei. La 1405 mai multe orașe din Transilvania se înconjoară cu ziduri. În 1412, Dobrogea e transformată în sangeac turcesc, iar în 1415, Mircea plătește tribut turcilor, în schimbul unor garanții, dar, în 1417, Turnu și Giurgiu sunt transformate de turci în raiale, după deseale intervenții în luptele pentru putere din Imperiu. În 1437-1438 are loc răscoala de la Bobîlna, la 1437-Unio Trium Nationum, exclude români, ca tolerați. Strălucitul voievod și strateg lansu de Hunedoara (1441-1456) repurtează cîteva victorii de prestigiu între numeroasele ciocniri pe care le are cu turci: Sibiu și pe Ialomița, 1442, iar în 1443-1444 are loc Campania cea lungă a lui în Balcani, victorioasă, dar și o luptă nenorocoasă la Varna. Între 1446-1452, lansu e guvernator al Ungariei, participând în octombrie 1448 la Kossovopolie (Cimpia Mierlei), și e înfrînt de turci. În 1452 reamenajează castelul de la Hunedoara. La 22 iulie 1456, are loc victoria de la Belgrad a lui lansu de Hunedoara împotriva turcilor, dar la 11 august 1456 moare de ciumă.

Între 1457-1504, domnia genială a lui Ștefan cel Mare și Sfînt, cel mai mare voievod român din toate timpurile, «print al creștinătății, atlet al lui Christ», cum îl numea papa Enea Silvio Piccolomini (Pius II). Autoritar, drept, înțelept, bun strateg și general strălucit, a organizat, întărit și dezvoltat Moldova din toate punctele de vedere: prosperitate economică, comerț, armă și cetăți fortificate (Suceava și Neamț), sunt ridicate numeroase lăcașe de cult, celebre fiind mănăstirile Putna și Voronet. Dăruieste bunuri mănăstirii Zograful de la Athos. La 10 iulie 1466, întemeiază mănăstirea Putna. Păstrează independența țării cu mari sacrificii, ducând numeroase bătălii, învingând mari imperii și regate: Baia-1767, Vaslui-10 ianuarie 1475, Codrii Cosminului-1497, cu ostile suveranilor Ungariei, Imperiului Otoman sau Poloniei. După ce la 26 octombrie 1496 Ștefan îl înfringe pe poloni îl Albert la Codrii Cosminului, la 12 iulie 1499, încheie tratatul cu Ioan Albert, regele Poloniei, iar în 1475 încheie tratatul de alianță cu Matei Corvin. În alte bătălii, în 1465, Ștefan cel Mare cucerește Chilia și Cetatea Albă de la turci, în august 1470, Ștefan îl bate pe tătarî la Lipnic. La 20 iulie 1476, însă are loc și o victorie a turcilor la Războieni asupra lui Ștefan cel Mare, iar în 1484, pierde Cetatea Albă și Chilia, transformate în raiale. Si Vlad Tepeș-Dracula, la 16 iunie 1462 îl bate pe turci la Tîrgoviște. Pe la 1486-1496 circulă, în rusă și germană, Povestiri despre Dracula Voievod, adică Vlad Tepeș, care a dominat în trei rînduri în Muntenia, bun aliat al lui Ștefan; acele legende vor sta la baza pseudomitului modern al «vampirului din Carpați». Între 1493-1568 trăiește Nicolaus Olahus, unul din marii umaniști români, între 1498-1542, Ioan Honterus, alt mare umanist, alături de cronicari, marii voievozi, ceilalți mari învățăți, cum ar fi Petru Movilă, Udrîște Năsturel, Nicolae Milescu, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, de mai tîrziu. În 1495, funcționa școala românească de la Scheii Brașovului, la granița sec. XV-XVI, apar primele traduceri în limba română, cu focalul în zona

Maramureș. Tot acum se scrie la curtea lui Ștefan cronică oficială a Moldovei, cunoscută din variante, ecourile Renașterii fiind tot mai puternice. Arhitectura cetăților și mănăstirilor din timpul lui Ștefan dau celebrul «stil moldovenesc», o îmbinare dintre bizantin și gotic, meșterii moldoveni, aducînd și mari inovații.

Literatură, artă, filosofie:

Renașterea Mișcare caracteristică prin mari invenții și descoperiri geografice, prin înflorirea culturii, a științei, literaturii și artelor, trezirea interesului pentru cultura și gîndirea antică, dând oameni universali, titani ai creației polivalente, teocentrismul fiind înlocuit cu antropocentrismul. Savonarola a «temperat» ateismul inițial al unor umaniști. «Te-am așezat în mijlocul lumii ca să poti privi mai ușor în jurul tău, să vezi tot, să pătrunzi tot. Te-am creat ca pe o ființă nici cerească, nici pămîntească – nici muritoare, nici nemuritoare, ca să fii tu însuți liberul tău plăsmuitor și biruitorul tău; tu poti cobra pînă la a deveni animal, și poti să te înalți pînă la a renăște ca o ființă divină. Restul vietăilor primesc cînd vin pe lume ceea ce le trebuie – spiritele înalte sunt de la început, sau îndată după aceea, ceea ce vor trebui să fie și să rămînă pentru vecie. Numai tu poti crește și înflori după propria tavoie – tu singur porti în tine sîmburele unei vieți universale» (Picco della Mirandola-Oratio homini). Pe lîngă studiul umanoarelor, studiul anti-chității, se promovează noul ideal uman plin de temerare impulsuri spre perfectiune, ideea afirmării personalității omenești în plenitudine, a dezvoltării armonioase întrucătărea microcosmosului cu macrocosmosul, crezîndu-se sincer că individul poate învinge destinul, fortuna, prin virtuți alese și cultivate, prin educație aleasă. Stăpîn pe muzică și literatură, pe filosofie, practicînd sporturile timpului și dansul ce mlădiază trupul și dă gratuitățile, informat în descoperirile științifice, orator desăvîrșit și cu aptitudini pentru conversație în societate, interesantă, cu glume fine, în sens filosofic și instructiv, umanistul trebuie să înfățișeze idealul întrupat al lui Homo universalis, ca-n

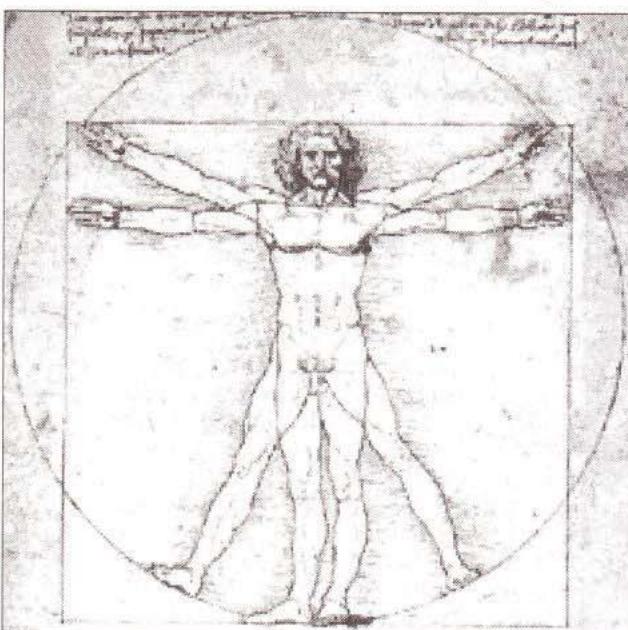
Gargantua și Pantagruel, de pildă. Conceptul de *Homo universale* cu toate corolarele lui, a stîrnit puteri creative și nobile competiții, acestea fiind un timp de emulație creatoare fără precedent în istoria umanității. Ideile estetice antice sunt reluate pe un plan superior. Scopul moral al artei – *katharsis* – era completat cu ridicarea mimesisului la estetica idealului, afirmarea bucuriei de a trăi, exaltarea valorilor antichității clasice la nivelul unei arte savante, ambițioase, profane, însetate de absolut. Cruciadele, căderea Bizanțului, nostalgia Romei puternice, dezvoltarea orașelor, a burgheziei, marile explorări, feudalii ce-și trăiesc cu voluptate și rafinament averile și declinul, înfînd la curte artiștii progresului, toate sunt condiții ideale ce s-au întîlnit convergent în același timp astral. Apar marii mecenăți care subvenționează cu bani grei gloria de a intra prin artiști în posteritate: papi, regi, duci, condotieri, care-și asigură nemurirea aducînd la curți artiști celebri, umanisti, poeti, pictori, sculptori, arhitecti, gînditori, măscărici. Existau și puternice familii protectoare ale artelor, adevarăți Mecena, cum ar fi Visconti și Sforza din Milano, bogății și puternici Medici (Lorenzo, în primul rînd) din Florenta, familia ducilor d'Este din Ferrara, curtea căror a devenit un centru de gîndire nouă și învățatură, Malatesta, papii Leon X, Iuliu II, Pius II, toți au comandat construcții, sculpturi și picturi, fiind și protectorii unor artiști precum: Titzian, Botticelli, Raffael, Michelangelo, Leonardo da Vinci. Rolul social al artiștilor a crescut, odată cu prestigiul lor. Erau extrem de cultivați și polivalenți. Aveau harul creației și sacrificiului pentru frumos, fiind dispușioricind să lucreze cu pasiune și elan, chiar o viață, pentru capodopera care să îl reprezinte. Puternicele orașe-state italiene: Genova, Pisa, Venetia, apoi Milano și Florența («un adevarat muzeu al Renașterii»), Roma («cetatea eternă»), extrem de bogate, aveau dorința de a-și etala bogăția și altfel. Papalitatea organizează concursuri pentru înfrumusețarea Vaticanului cu opere de artă sau pentru construirea de noi catedrale. Acum se construiesc bi-

serici, castele, palate, fintini, vile, clădiri municipale, împodobite cu opere de artă, statui, picturi, tapiserii, mobilă fină cu mult gust, proporții elegant măsurate între volume ("sectiunea (numărul) de aur, 1,61803398"). Se identifică astfel un stil al Renașterii din contopirea și prelarea unor elemente din arhitectura antică sau din cea romanică și gotică, constînd din construcții armonios proporționate. Sunt comandate opere de artă care să înfrumuseze clădiri publice, piețe sau parcuri. Așa cum omul este considerat armonios, perfect, și în arhitectură triumfă stilul purității geometrice, armonios, la un Brunelleschi, Bramante, Michelangelo, Leon Baptista Alberti. Se identifică impunătoarele palate din piață cioplite în relief ale Senioriei, Medici-Riccardi, Pitti, Uffizi, cu splendide curți interioare, celebrul dom la Florența (unde s-a descoperit recent capul Sf. Ioan Gură de Aur), palatele mai mici și grațioase ce străjuiesc canalele, pe insule sau piloni, grațioase, elegante, bogat decorate cu dantelării din marmură: Palatul Dogilor, Casa de aur, Palatul Vendramini din Venetia, Catedrala Sf. Petru din Roma, cea mai renomată construcție a Renașterii, începută de cel mai mare arhitect Donato Bramante, continuată de Michelangelo, care face și Capela Medici din Florența și sistematizează piața Capitolului din Roma. Monumentalitatea trădează puternica individualitate a omului ce-și regăsește măreția și demnitatea. Acum se schimbă radical vizualul ptolemeică asupra lumii, apare gîndirea preștiintifică ce va duce, în timp, la explozia tehnico-știintifică. Nicolai Copernic arată că "Soarele e o stea fixă înconjurată de planete care se învîrtesc în jurul ei și al căror centru și flacără este el". Galileo Galilei confirmă teoria copernicană, perfecționînd aparatul matematic de astronomie sau luneta, iar Giordano Bruno, care a aderat la teoria copernicană, plătea cu arderea pe rug, la 1600. Literatura este în spiritul dialogului platonizant, lirica și de inspirație mitologică sau creștină, ca și misterele, liberă în expresie, optimistă, exprimînd bucuria simplă a vieții zilnice, palpitînd

erau pictați sau sculptați mai realist. Rafael pictează Logile din Palatul Vatican, iar Giotto, Sărutul lui Iuda sau scenele din biserică din Assisi, loc de pelerinaj la Sf. Francisc din Assisi. Geniile absolute ale Renașterii artistice italiene rămân Leonardo, Rafael și Michelangelo. *Raffael Sanzio da Urbino*(1483-1520), pictor și arhitect strălucit, rămas orfan de mamă la doar 4 ani, va picta preferențial figuri de mame fericite cu prunci în brațe, nemuritoarele sale Madone, pline de grătie, gingăsie și frumusețe, pictate la Florența, celebre fiind Frumoasa grădinăreasă, Madona cu sticletele, Madona del Prato și Madona sixtină, Madona del Granduca, Maica Domnului fiind modelul mamei absolute. Pictează Stanzele Vaticanului, reprezentând teologia (Disputa) poezia (Parnas), justiția, filosofia și știința, școala din Atena din Camera semnării tratatelor fiind o lucrare genială, pe un perete întreg, întreaga lucrare fiind remarcabilă prin perfecțiunea desenului, colorit și compoziție. "Dacă lucrările altor artiști pot fi numite într-adevăr picturi, cele ale lui Rafael nu pot fi socotite decât lucruri însuflețite; căci în ele carnea frea-mătă, răsuflarea se sim-te, iar simțurile perso-najelor se află în plină desfășurare, lăsând să se vadă o însuflețită vioiciu-ne"(Giorgio Vasari-Viețile artiștilor). Multe capodopere renascentiste n-au egal în arta lumii. Inspirația clasică, vaporoașă a unui Botticelli, unul dintre artiștii care au decorat Capela Sixtină de la Vatican, inspirat din miturile antice, a dat capodopera Primăvara, de pildă. Erau oameni universali, mulți artiști fiind și oameni de știință sau filosofi. Arhitectul Brunelleschi, care între 1418-1428 construiește domul de la Florența, era și inginer, dar nimeni nu-l-a întrecut pe *Leonardo da Vinci*(1452-1519). Pictor, sculptor, arhitect, și polivalent savant italian, inginer: "nici o cercetare ome-

nească nu se poate numi cu adevarat știință, dacă nu este dovedită prin demonstrații matematice. Universul ascunde sub aparențele sale o realitate matematică". Mona Lisa (Gioconda) este cel mai cunoscut tablou din toate timpurile, în 1496-1497 pictează în Sala de mese a mănăstirii Santa Maria din Milano Cina cea de taină, dar el a fost și

sophisticat cu turbină de apă, a făcut studii de anatomie, fiind, se spune, cel mai intelligent și complet om din toate timpurile. "Era astăzi de iscoditor încă, filosofind despre lucrurile din natură, se căznea să priceapă însușirile plantelor și, observând mișcarea cerului, drumul lunii și al soarelui" (Vasari). A descoperit legile sistemului solar, a construit mașini hidraulice, se ocupă de teoria formării și propagării undelor, construiește canale și stăvilare în Lombardia, mori, mașini de dragat canale, arme. În arhitectură, se folosea o varietate de stiluri grecești, romane, cupole, coloane și cornișe, așa cum se întâlnesc la splendida catedrală, Domul din Florența, proiectat de Brunelleschi, dar început din 1296, construit între 1420 și 1436, mulți artiști vestiți lucrând la ea timp de peste 165 de ani, printre care și Giotto. Sculptorii Renașterii au revenit la arta anticilor de a reda fidel corpul

Canonul proporțiilor - schiță a lui Leonardo da Vinci

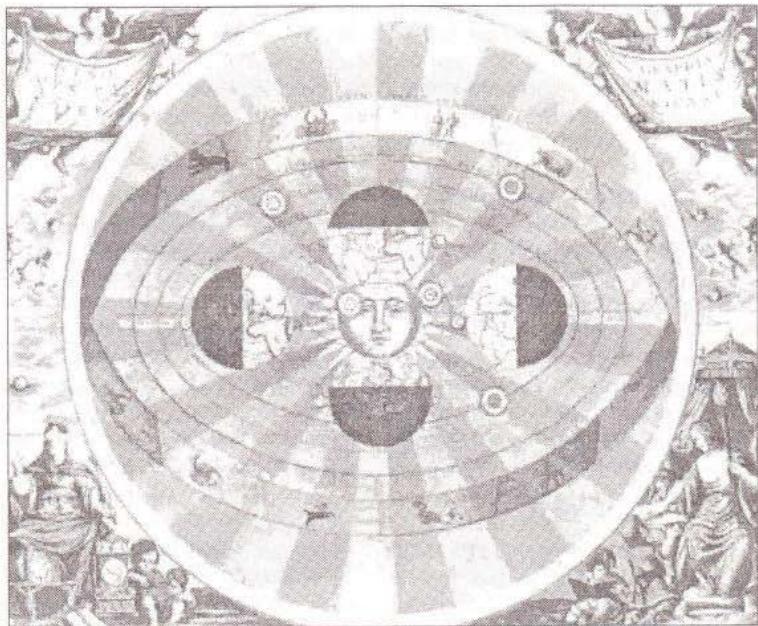
sculptor, arhitect, inventator, muzician talentat. S-a ocupat de mecanică aplicată, "paradisul cunoștințelor matematice", și de optică, imagine și perceperea ei. A studiat centrul de greutate, compunerea forțelor, echilibrul forțelor în scripeti, imposibilitatea mișcării perpetue, frecarea și percuția corporilor. A întocmit numeroase schițe și proiecte de mașini textile, de slefuire a sticlei, de săpat, tipografice, de război, un strung, o piesă hidraulică, o balanță etc. Ingenioase au fost proiectele sale de aparate de zburat (în 1480, Leonardo descrie o parașută manevrabilă manual, iar pe la 1483, schizează vehicole și aparate de zbor (un elicopter, 1500)). În 1494, desena un ceas cu pendul, iar în 1496, proiectează rulmentii cu bile și un laminor. A înțeles principiul zborului, cu 400 de ani înaintea inventiei avionului, elicopterului sau parașutei, a realizat un motor

uman, aici strălucind genial furtunosul, agitatul și mereu tensionatul, *Michelangelo Buonarroti*(1475-1564), «maestrul celor trei arte», cel mai mare sculptor al tuturor timpurilor, pictor și arhitect de geniu, inginer și poet, preferind sculptura, celebre fiind capodoperele: David, Moise, Pietà, Gîndito-rul, Sclav, Ziua, Noap-tea, Crepusculul, Aurora. Florentin, participă la cercul umaniștilor din Palatul Medici: «Academia Platoniană» (înființată în 1459, la Florența). Sustinea că orice idee poate fi redată în marmură, creând capodopere în care exprimă minie și revoltă. A scris și sonete. Cele nouă panouri ale boltelor Cipelei Sixtine de la Vatican, realizate într-o artă desăvîrșită, părind sculptate, contin Geneza, cu celebrele Crearea omului (Adam), Păcatul originar, Potopul, profeti, sibile, figuri profane de o stranie frumusețe și expresivitate. Pentru sclavi a avut

ca model pietrari sau lucrători pe santierul basilicii San Pietro din Roma. "Operele sale, atât cele de pictură cât și cele de sculptură, vădesc o asemenea desă-vîrsire încit aproape că nu pot fi imitate; grația, arta și o anumită viocinușe pe care a izbutit s-o dea lucrărilor sale au făcut ca el (...) să-i întreacă și să-i biruie pe antici, Michelangelo pricepeindu-se să-și scoată operele din impas cu atită usurință încit acestea nu par a fi făcute cu trudă" (Vasari). În anul morții sale, se năștea în Anglia marele Will. Venetianul Tizian, care a trăit 99 de ani (1477-1576) a dat peste 4000 de picturi, făcind portrete celebre: Frumoasa, Flora, Lavinia (fiica pictorului), Carol Quintul, Filip II. Dacă Italia a dat peste 25 de mari personalități (Dante, Petrarca, Boccaccio, Giotto, Donatello, Leon Batista Alberti, Piero della Francesca, Visconti, Bellini, Bruneleschi, Verrocchio, Ghilberti, Bramante, Perugino, Botticelli, Machiavelli, Leonardo da Vinci, Michelangelo, Giorgione, Rafael, Tizian, Correggio, Tintoretto, Pico della Mirandola, Galilei, Bruno), restul Europei dă abia cu puțin peste 15 (Cervantes, Shakespeare, Erasmus, Guttemberg, Dürer, Morus, Luther, Paracelsus, Rabelais, Holbein, Calvin, Copernic, Ronsard, Montaigne, Holbein cel Tânăr, El Greco, Cranach, Kepler, Komenski (Didactica magna)). În nordul Europei, a căpătat un caracter mai subliniat religios. Trecutul era consultat pentru a cunoaște prezentul, dar ei se opreau la creștinismul timpuriu, la textele biblice în ebraică și greacă, pe care le învățau, au dus campanii împotriva corupției din biserică, au refăcut sistemul de educație în sensul formării caracterului. Arta Renașterii în țările de Jos se dezvoltă mai lent, în orașele de aici construindu-se mult în stil gotic: Amsterdam, Delft, Leyda, Bruges, Anvers, Bruxelles. Arta flamandă se dezvoltă în aceste teritorii pînă-n secolul XVII. Pe fațadele gotice ale clădirilor (unele celebre, precum: primăriile din Amsterdam sau Bruges, măcelăria din Haarlem) au fost integrate elemente decorative renascentiste. Aici nu se dezvoltă fresca, ci pictura pe panouri mobile

de lemn, uneori în tandem: dipticuri, tripticuri sau polipticurile, folosind cu succes pictura în ulei. *Jan van Eyck* (1390-1441) pictează Altarul mielului mistic, Omul cu ticha albastră, Corul îngerilor, *P. Breugel cel Bătrân* (1525-1569), Uciderea pruncilor, Nuntă tărănească sau Dans tărănesc, Ospățul de nuntă, Anotimpurile. Germanul *Albrecht Dürer* (1471-1528) pictează Cei patru apostoli (temperamente), Sf. Jeronimus, dar este și un strălucit gravor: Melancolia, Patimile lui Christos, Apocalipsul, iar *Hans Holbein cel Tânăr* (1497-1543) pictează pe Erasmus de Rotterdam, Thomas Morus sau ilustrează cu gravuri Elogiul nebuniei a lui Erasmus sau Dansul morților, în timp ce Lucas Cranach (1472-1553) pictează Odihna în timpul fugii în Egipt sau Martin Luther. Pictorii flamani au adus un nou tip de realism în pictură, sculptura în lemn să dezvoltat mult în restul Europei, ca și grafica. Muzica îngearească a Renașterii fascinează și astăzi omenirea. Acum este vîrstă de aur a polifoniei. Muzicieni italieni, francezi, englezi, flamanzi se exprimă în mese, madrigale, psalmi, corale, imnuri: Des Prés, Janequin, Arcangelo Corelli, Giovani Perluigi da Palestrina, Claudio Monteverdi și alții. Albrecht Dürer, Hieronymus Bosch, Erasmus din Rotterdam, Thomas Morus (1478-1535), autorul celebrei Utopia, au fost doar cățiva dintre umaniștii timpului. Astfel Erasmus de Rotterdam (1466-1536) a fost liderul noului tip de umanism. Erasmus Desiderius Rotterdamus scrie celebra Laus stultiae sau Moriae encomium (Lauda-elogiul prostiei/nebuniei), Colocvii, propagând în întreaga Europă, prin scrieri și învățătură, noua educație. Suverana prostie este demascată, e batjocorită ignoranța clerului și pseudofilosofilor, corupția, abuzurile bisericii, satirizează societatea medievală, egoismul monarhilor, îndrumînd spre alt tip de viață; era considerat cel mai înțelept om, «lumina lumii». Franța, în război cu Italia, «importă» Renașterea aici, cultivînd antichitatea și gustul cel nou. Se prezintă cu înaltă școală de la Fontainebleau, ce a creat un stil arhitectonic în celebrele casteluri și

palate de pe Loire, cu grădini și terase, scări monumentale, balcoane, turnuri, coloane, arcuri, contraforturi (Chambord, Blois, Cheverny, Azay le Rideau și.a.) sau Louvre și Tuilleries. Celebre sunt și sculpturile lui Jean Goujon, ca Diana, Punerea în mormînt sau basorelieful cu nimfe de la Fântâna Inocenților, Cariatidele de la Luvr. Invenții, descoperiri, intemeieri (Sec. XV): Secol al Renașterii și al marilor genii, Renașterea propriu-zisă înfloreste după căderea Constantinopolului. Prima jumătate a secolului e dominată de Nicolaus Krebs din Cusa (Cusanus) (1401-1464), matematician, astronom, teolog, învățăt scolastic german, care arată că universul este fără centru și fără limite (infinit), nerecunoscind geocentrismul lui Ptolemeu. Pămîntul fiind din aceeași substanță cu alții aștri, animat de o mișcare triplă, în De docta ignorantia. A confectionat ochelarii pentru miopi. Nici asiaticii nu se lasă mai prejos. La 1403, apare Yung lo ta tien, encyclopedie chinezescă de... 22.937 de volume! Chinezii știu că anul are 365,25 zile. Tot acum (1405) apare cel mai vechi manuscris slavo-român de pe teritoriul românesc, Tetraevanghelul lui Nicodim. În 1415, la Gibraltar încep expedițiile pentru Africa, ce vor dura ½ mileniu. În 1420, astronomul mongol Ulug Beg (Muhammad Taragay) construiește la Samarkand (Uzbekistan) un celebru observator astronomic. Tot la 1400, apar strungul actionat cu piciorul sau cu manivelă, primele oglinzi cositorite, primele pistoale care se încarcă pe teavă, se introduc în Europa funicularele pentru materiale. Etiopenii știu să prepare cafea din cafea sălbatică, iar olandezii folosesc o moară de vînt pentru aruncarea în mare a apei strîns pe uscat (1408), iar în 1427, e folosit prima dată resortul la ceasornice, în Germania. În 1452, Universitatea din Paris impune studenților să citească primele 6 cărți ale lui Euclid. *Știința și tehnica Renașterii*: După căderea Constantinopolului și a Imperiului Bizantin (1453), după Moartea Neagră, orașele se înviorează. Eruditii din Constantinopol fug – am văzut – în

Sistemul solar al lui Copernicus

Vest cu Marile Cărți ale Greciei și ale Orientului, producindu-se o simbioză extrem de fertilă între înțelepciunea veche și nouă poftă de viață a europenilor decimată de ciumă și războaie. Sec. XV, al Renașterii timpuri, este al acumulărilor clasicelor și matematicii arabe, a fizicii aristoteliene. Domină artele și literatura, dar și alchimia sau astrologia. Exploratorii Lumii Noi aduc numeroase plante și animale în Europa, care produc importante mutații în alimentație, cel puțin! Pictorii aduc științei contribuții deosebite, în privința desenului în perspectivă, dissecarea și studiul anatomiei. Simbioza dintre savant și artist a fost prezentă la majoritatea renascentiștilor, Michelangelo, de pildă, care acționează ca inginer, cind proiectează domul San Pietro sau fortificațiile Florentei. Este secolul unor savanți geniali, precum: Leonardo, Copernic, Gutenberg sau Paracelsus, care au marcat fundamental umanitatea. Despre omul de știință Leonardo, am văzut. *Nicolaus Copernicus* (Mikolaj Kopernik) (1473-1543)-astronom polonez, care în lucrările sale: *Commentariolus*(1510) sau *De revolutionibus orbium coelestium* (1543, Nürnberg) a răsurnat teoria geocentrică a lui Ptolemeu, a fundamentat științific, simplu, teoria heliocentrică a lumii, revoluționând

sustine rolul chimiei în prepararea medicamentelor(iatrochimie), respingind unele teorii sterile ale alchimiștilor; a descoperit H. În *Paragranum*(1530), Paracelsus sustine că la baza medicinii ar trebui să stea natura cu legile ei. În 1471, Regiomontanus construiește un observator astronomic la Nürnberg. Leon Baptista Alberti, în *De Re Aedificatoria* (Despre clădiri), descrie și studiază orașul ideal, solar(1450). Scrie *Tratatul de pictură* s.a. publicate pustum. Sunt traduse sau apar cărți fundamentale, precum: prima ediție completă a *Canonului de medicină* a lui Avicena, tradus la Milano(1473), Elementele lui Euclid de Campanus, prima carte semnificativă de matematică tipărită (1482), *De rerum natura* al lui Lucretius, la Venetia apare o encyclopedie a științelor matematice a lui Luca Pacioli, *Summa di Arithmetica, Geometria etc*(1487). În 1489, într-o lucrare practică de matematică din Germania a lui Johann Widmann, apar pentru prima oară semnele + și -. Cind Michelangelo pictează tavanul Capellei Sixtine (1473) se dezvoltă și stilul de construcții moldovenesc, în timpul lui Stefan cel Mare(c.1475), iar la 1480 se construiesc primele poduri de piatră, în Moldova. În 1492, în Germania, apare primul glob terestru cunoscut. În 1495, cucerind Neapole, armata franceză a lui Charles VIII ia sifilisul, boală contractată de spaniolii lui Columb din America(ca și SIDA) și o răspândesc apoi în toată Europa. *Marile descoperiri geografice*: Europenii, în frunte cu portughezii, caută trasee scurte și economicoase spre Asia. Regele Juan I al Portugaliei l-a desemnat pe printul Enrique Navigatorul să organizeze călătorii pentru noi descopeririri. În 1444 marinarii săi ajung în Senegal, în 1471, în Ghana, în 1482-1484, Diego Cão atinge gurile râului Congo. În 1472, Lopo Gonsalves traversează Ecuadorul. Între 1492-1504, genovezul Cristofor Columb, sub pavilion spaniol, întreprinde cele patru călătorii transatlantice, care au dus la descoperirea Americii, altă descoperire epocală ce va schimba umanitatea(in 1492, Columb pune piciorul pe pămîntul Americii), după

vikingi, atingînd insulele Bahamas, Cuba și Haiti din Caraibe. După prima expediție, a mai efectuat trei voiaje în America Centrală, ajungînd pînă-n Venezuela. După ce în 1487-1488 Bartolomeu Diaz a înconjurat Capul Bunei Speranțe (Africa), descoperind Oceanul Indian, în 1497-1498, Vasco da Gama descoperă drumul spre Indii pe la capul Bunei Speranțe. Cînd în Moldova Stefan era spre sfîrșitul domniei, între 1499-1504, are loc expediția lui Amerigo Vespucci, cel ce va "împrumuta" numele Americii. În 1500, Pedro Cabral a debarcat în Brazilia, navigînd spre India. Portughezii navigau cu celebrele caravele, erau bine dotați cu hărți îmbunătățite, astrolaburi, toate datorită spiritului întreprinzător al lui Enrique Navigatorul.

Universități: Torino(1405), Leipzig și St. Andrews, Scoția(1409), Louvain, Belgia (1426), Bordeaux (1441), colegiul Eton, Anglia (1442), Freiburg, Germania(1455), Bâle, Elveția (1460), Bratislava (1467), München (1471), Upsala, Suedia (1477), Copenhaga(1479).

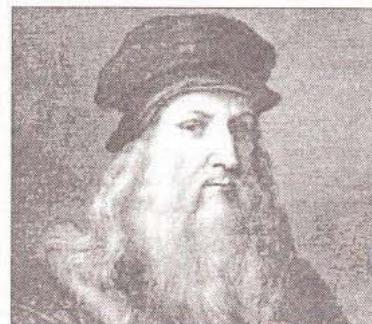
Întemeieri, atestări: Mănăstirea Humor(1415), Cetatea București (1459), Capela Sixtină (Vatican) (1471), zidurile Kremlinului(1485), biserică Sf. Gheorghe din Voroneț (1488).

Personalități

Renasterea italiană

(Cinci titani)

La începutul secolului al XIV-lea apare în Italia un curent determinat de redescoperirea valorilor culturilor și civilizațiilor antice care puneau în centrul lor omul și nu pe Dumnezeu. Principiul moral al umanismului este cel al toleranței. Filosofia umanistă apără ideea de progres și civilizație umană înspre o formă ideală de umanitate în care omul va fi liber față de contingentele naturale și sociale. Termenul de "umanism", care pare a fi fost creat în 1808 de F.I. Niethammer, pentru a "indica teoria despre educație, care încerca să apere locul acordat de tradițiile studiilor clasice", are două sensuri: unul larg, de dragoste față de oameni și unul restrâns, de interes față de valorile antichității greco-romane. Această nouă concepție - omul ca centru al universului - a dus la apariția umanismului, la crearea unei culturi și literaturi laice și se va răspândi rapid în toate țările din Europa. În Italia scriitorii, geografi, filozofi și artiști manifestau un interes enorm pentru filosofia antică grecească, latină, față de geografie, principiile filologiei, astronomiei și vor crea diverse lucrări prin care principiile Renașterii se vor răspândi în rîndul populației. Influentele Renașterii sunt evidente în creațiile lui Francesco Petrarca, Giovanni Boccaccio, Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti și alții. Există nenumărate locuri comune în istoria literaturilor și unul dintre cele mai cunoscute este constatarea evidentă pentru orice cititor atent, a puternicului contrast - la Francesco Petrarca - între omul medieval și cel al Renașterii, între creștin și păgân, între idealul ascetic și frumusețea vieții. Francesco Petrarca a fost o adâncă oglindă în care s-au reflectat multiform imaginile vieții, ale lumii și ale gândirii contemporane. Petrarca a căutat să experimenteze totul, să încerce, să caute și să se bucure de toate marile speranțe ale vieții, a vrut să se întreacă cu alte mari modele. A aspirat să-l egaleze

Leonardo da Vinci

pe Cicero în "Epistole", pe Titus Livius în "De Viris", pe Vergiliu în "Africa", pe Seneca cu "De Vita Solitaria" și pe Sant Agostino cu "Secretum". Petrarca a fost printre primii scriitori care au avut ca temă realitatea cotidiană, obișnuită, realitatea noastră umană, plină de durere și de iubire, plină de soare sau de furtuni. În Francesco Petrarca este fundamentală sensibilitatea, facultatea celei mai sublimi emoții, tendința subtilă de a sesiza în jurul său sentimente și pasiuni, de a le simți forță, de a le confrunta cu propriile sentimente și pasiuni. El este deci primul mare poet liric al lumii. Poemele de dragoste sunt într-adevăr de o rară frumusețe, dar n-ar fi trebuit să fie uitate poemele - să le numim filozofice, politice ale lui Petrarca, nici cele patriotice, expresie a spiritului înaintat al Renașterii. Francesco Petrarca a fost cântărețul Italiei care renăștea și pe care a cuprins-o în oglindirea adâncă a perfectiunii visurilor sale. Cel de-al doilea mare umanist italian, autorul nemuritorului "Decameron" și contemporanul mai Tânăr al lui Petrarca este Giovanni Boccaccio. Sub influența lui Dante în ceea ce privește orientarea poeziei și cea a lui Petrarca în ceea ce privește interesantele sale preocupări pentru știință umanistică, în special pentru filologie, Giovanni Boccaccio nu a cunoscut gloria și faima lui Petrarca, dar în opera sa literară se oglindesc mai profund noile particularități și caracteristici ale orientării progresiste care prevestește cotitura Renașterii italiene. Prin opera lui Boccaccio, cultura începuturilor umanismului cunoaște aspectul său caracteristic

italian, amprenta specificului național. Pentru un observator atent opera lui Boccacio s-ar putea divide în două perioade distincte. În tinerețe el poate fi considerat ca nuvelist, romancier, poet care are drept principală preocupare tematică iubirea. Într-o a doua perioadă a vieții îl putem considera un umanist, unul dintre cei mai savanți oameni ai vremii sale. Lucrările literare "Filocolo", "Filostrato", "Il Ninfale d'Ameto", "L'amorosa visione", "Il Ninfale Fiesolano", ca și creația desăvârșită a sincerității "Decameronul" pun în evidență arta extraordinară a lui Boccacio de poet și de povestitor. Boccacio, neobosit explorator al sufletului uman, a deschis literaturii italiene vastele perspective ale sincerității absolute în fața vieții și a sentimentelor, opera sa putând fi considerată fără nici un dubiu ca o vastă comedie umană. Între reprezentanții Renașterii se înscrive în primul rând multilateralul Leonardo da Vinci, cel mai strălucit reprezentant al acestui curent, acela care prin creațiile lui de artist și de om de știință domină puternic epoca sa, deschide era științelor moderne. Peste cinci secole au trecut de la nașterea sa (13 aprilie 1452) și opera sa nu a fost atinsă de vreme. În permanentă Leonardo a căutat să facă din artă și din știință un instrument de creație al fericirii omenești, al libertății. El a prezentat puterea malefică a aurului, a căutat să pătrundă în tainele naturii pentru a ușura viața și munca omului, s-a ocupat de geologie, de geografie, de botanică, de meteorologie, de fizică sau de hidrotehnică. A dat o lovitură puternică sistemului lui Ptolemeu, a studiat sistemul vaselor de sânge al omului, s-a apropiat mult de descoperirea ulterioară a lui Harvey, a elaborat proiectele unei vaste rețele de irigație a Lombardiei și de canale navigabile, a explicitat acțiunea fluviilor asupra reliefului. Matematicianul a înțeles importanța formulelor și a cifrelor, ca expresie a unor posibile și până la urmă necesare frecvențe în activitatea creatoare. Si în domeniul artei Leonardo este multilateral, el oglindind concepția sa despre lume,

a pus problema reflectării în artă a lumii interioare a omului, a plasat, deci, omul în centrul artei sale. Se pare că tot ce este capabil să perceapă ochiul atrage mâna fermă a maestrului. Care a fost prima operă a maestrului nu se știe, în orice caz, cea dintâi ajunsă la noi este "Peisaj toscan" (1473), o vizuire asupra frumuseților pământurilor natale. "Cina cea de taină" este expresia unui moment dramatic, datorită aducerii la cunoștință a trădării. Reacțiile personajelor sunt variate, conform cu natura fiecăruia; unii sunt revoltăți și gata de acțiune, alții copleșiți, vânzătorul, surprins, strâng și parcă ar vrea să ascundă punga cu prețul trădării și își îndreaptă mâna liberă într-un gest de apărare. Astfel "Cina cea de taină" devine un studiu de psihologie într-un moment de intensitate dramatică. Artă extraordinară a lui

Michelangelo Buonarroti

Leonardo este relevată și în alte picturi: "Sfânta Ana, Maria și copilul Iisus", "Gioconda (Mona Lisa)". Leonardo da Vinci a descoperit în lume o ordine rațională și o frumusețe deplină. Un alt reprezentant de seamă al Renașterii italiene este Michelangelo Buonarroti (1475-1564), care a conceput încă o dată lumea mai puternică și mai frumoasă prin extraordinara energie vitală care, socotea artistul, se cuvine să-i fie proprie omenirii. El l-a dat pe "David" dintr-un bloc uriaș socotit de ceilalți inutilizabil. A conceput și a așezat în frescă, fără ajutoare decât cele tehnice, de rutină, uriașul complex decorativ din Capela Sixtină. Nu a folosit ajutoare în creația artistică efectivă, de aici poate și acele mari proiecte abandonate, poate și acel "nonfinito" din

sculptura sa, dar de aici sigur și formidabila forță a lui "Moise" sau a operei din finalul Capela Sixtină. Prin sculpturile sale de mare sensibilitate, "Pieta" (1499), "Madona din Bruges" (1501), sau prin operele picturale de mare amploare, "Bătălia de la Cascina", "Geneza", "Judecata de Apoi", Michelangelo se face unic în ceea ce privește arta, în general. Pictând Capela Sixtină, și împodobind-o cu cele patru statui alegorice, "Aurora", "Asfințitul", "Ziua" și "Noaptea" pictate între anii 1524 și 1531, Michelangelo a deprins arta și a dus-o până la cele mai depline posibilități de expresie. Preocuparea lui Michelangelo pentru arhitectură se face pe deplin simțită. El a devenit arhitect principal al Catedralei din Vatican; totodată a făcut planuri pentru sistematizarea cadrului "Columnei lui Traian", pentru podul "Santa Trinită" sau pentru "Porta Pia". Printre aceste opere exceptionale se află și cupola bisericii "San Pietro de Vaticano" din Roma, edificiu întins pe o suprafață de 24.000 mp cu o înălțime prin care cupola atinge aproape 140 m. Geniul lui Michelangelo se manifestă și în lirică, în "Rime" și "Sonete", scrise în jurul anului 1555. În anul în care lumea îl pierdea pe Michelangelo, vedea lumina zilei cel ce avea să fie Galileo Galilei, iar sub cerul nordic se naștea William Shakespeare.

"Literatura umanismului și Renașterii"-Cornelia Camcrovschi
"Studii italiene"- Alexandru Balaci

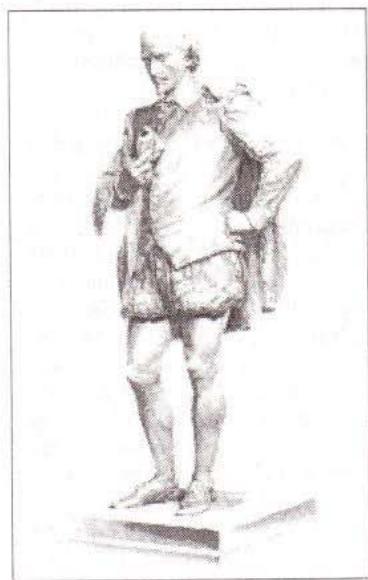
Lazăr Eduard-Claudiu
X-B CNUFO
Costorel Anca
Școala Nr.5

*Sec. XVI: 1500-1600
Secoul marilor principi,
monarhi*

Este secolul marilor expansiuni, un secol centrifugal, al marilor aventure ale cunoașterii și supremației, al depărtării de țărurile bătrânilor continent și al interferențelor de culturi și civilizații, reededitând, pe alt plan, interferențele din perioada cruciadelor, acum apărind mai conțurat germanii noțiunii de globalizare. Călătoriile lui Cristofor Columb, înconjurul lumii al lui Fernando Magellan(1519-1522), ca și alte explorări, fac multe state extrem de puternice, conduse de principi la fel de puternici, și nu doar în Europa cu Rusia, Franța, Anglia, Spania sau Olanda, ci și-n Asia cu Turcia Otomană, Persia, Japonia, în India întemeindu-se Imperiul Mogul. Africa acestui secol înseamnă extinderea învățăturii islamică în nord, în Imperiul Songhai (răsturnat de armata marocană, la 1591), portughezii, deosebit de activi, întemeiază Mozambicul pe coasta de est (1505), își consolidează pozițiile și în Congo african, apoi în Etiopia, pe care o eliberează de sub musulmani (1529), încep colonizarea Angolei (1575), ce se va solda cu peste un secol de lupte, pe la 1530 începe una din cele mai crude și rușinoase pete ale acestui secol în Africa, comerțul cu sclavi africani, inițiat de portughezi; la 1560, și englezii se lansează în această miserabilă afacere; otomanii îl înving pe mameluci, în 1517, cucerind Egiptul, bogatul și elegantul regat Benin se remarcă prin sculpturi extrem de fine în aur, lemn, piatră, teracotă, lut, alamă, bronz, fildeș. Orașul Benin era comparat cu Amsterdamul. Și-n Asia este veacul marilor imperii și al marilor conducători. De la 1300 dinastia turcilor otomani este în expansiune. Astfel între 1359 și 1451 ei cuceresc o mare parte a Turciei și Balcanilor, iar, după răsunătoarea cădere, Constantinopolul devine Istanbul, făcând legătura dintre teritoriile lor asiatici și cele europene. Treptat, orașul devine o mare capitală musulmană, unde Suleiman construiește moschei (celebrează este cea

care-i va adăposti mormântul), spălate, poduri și băi publice. La 1500, în timpul lui Ștefan cel Mare, Imperiul Otoman era unul dintre cele mai puternice din lume, iar Suleiman I Magnificul sau Legiuitorul (1520-1566) l-a dus la apogeu. În numele Islamului, bate la porțile Europei, în 1526 invadă Ungaria (Mohács), iar în 1529 asediază Viena și în 1541 transformă Ungaria centrală în pasalîc, corăbiile sale dominau Mediterana, a continuat invazia Africii de nord și a Irakului. Suleiman conducea direct prin sclavi creștini, convertiți de la cinci ani la islamism și educații pentru slujbe importante de conducere. În 1571, flota creștină condusă de Ioan de Habsburg sau Don Juan de Austria, fratele regelui Filip II al Spaniei, spulberă flota otomană în marea bătălie de la Lepanto. Liga Sfintă între Roma, Venetia și Spania, formată de Papă, a alcătuință o flotă uriașă de 200 de corăbi și a înțîlnit-o pe cea otomană, egală ca mărime, la Lepanto, lîngă Corint, în Grecia, luptând cu furie și în numai trei ore, turci au fost învinși, pierzînd peste 200 de corăbi, dar n-au fost zdrobiti definitiv, cum sperau creștinii, căci în scurt timp s-au refăcut, recăștigînd controlul asupra Mediteranei. Turci n-au avut o cultură originală, ci au suferit puternica influență a culturilor străine, persană, chineză, indiană, a celei grecești, în ceramică și covoare, în prelucrarea metalelor, în construcția și decorarea moscheilor și palatelor, cunoscut fiind palatul Topkapi, din Istanbul. Legea islamică permitea bărbătilor să aibă un harem de cel mult patru neveste. La 1600 Imperiul Otoman intră în declin, la 1877-1878 suferă o severă înfrângere în Balcani, iar la sfîrșitul primului război mondial imperiul este dizolvat(1920). Persia fărâmîtată se reface sub safavizi, musulmani șiiti, ce sunt în permanent conflict cu otomanii sunni și uzbecii. Safavizii (Sefevizii) pretindeau că se trag din Ali, un văr al lui Mohammed. Șahul Ismail I a capturat Tabrizul, în 1501, apoi a fost înfrînt de turci în nordul Persiei(Chaldiran), în 1514 și, 10 ani pînă la moarte, se spune, n-a mai zîmbit niciodată. Persia se remarcă prin vestitele covoare țesute din lînă și mătase, cu modele complicate de flori, păsări și animale, spirale, în fabrici special construite de safavizi, în care lucrătorii erau foarte apreciați. Între 1587-1629, Persia este sub șahul Abbas I cel Mare, ce consolidează și mărește imperiul, aflat, și el, la apogeul puterii sale. La fel, Japonia este unită după dezbinări și războaie civile de Oda Nobunaga(1568-1582), continuante de Hideyoshi, locotenentul lui. Negustori portughezi și misionari iezuiți vin pe la mijlocul secolului al XVI-lea în Japonia, introducînd armele de foc și Biblia, fiind relativ bine «tolerate», pînă la 1587, cînd creștinismul este interzis. La moartea lui Hideyoshi, după mari lupte pentru putere(1598-1600), se instaurează perioada Tokugawa (1600-1868). India este condusă de dinastia musulmană a Mogulilor, urmași ai lui Gingis Han și ai lui Tamerlan. Este disputată și sfîrșită de statele rivale hinduse și musulmane, mai ales după 1504, cînd Kabulul cade sub Babur, înființul împărat mogul, ce are astfel drum liber spre a cucerî India. Babur invadează India și în bătălia de la Panipat(1526) învinge sultanul din Delhi, ajungînd la granitul Bengaliului, instaurînd Imperiul Mogul, care sub fiul său cade în 1540-1555 sub afgani, este recuperat de același Humayun, dar capătă străluçire abia sub Akbar(1556-1605), nepotul lui Babur, care, căpătînd sprijinul hindușilor și tăranilor, a dus la o splendidă înflorire a imperiului. Armatelor mogule erau vestite pentru cruzimea în luptă, pentru care se antrena prin organizarea unor vînători de lei, tigri sau elefanți, animalele fioroase fiind ucise de împărat și nobili într-un cerc de asistenți. Babur nu suportă arșița, praful și vîntul uscat din India, de aceea a creat grădini de vis, cu flori, pomi și pîrîiase, ce-i aduceau aminte de pămîntul natal de la Samarkand și de Paradisul musulman. Sichismul, o nouă religie dezvoltată în India în secolul XVI, a avut ca întemeietor pe guru Nanak, ce susținea un Dumnezeu unic, nega deosebirile de castă, iar al X-lea și ultimul guru, Gobind Rai, a dat sîchilor numele Singh și i-a organizat militar împotriva mogulilor

musulmani. Purtau un pumnal și un pieptene, iar părul nu și-l tundeau niciodată. După 1600, sub săul Jahangir curtea mogulă a cunoscut cea mai mare strălucire, acesta fiind un mare protector al artelor, construind în timpul domniei sale(1628-1658) splendide clădiri, celebră fiind Taj Mahal, dedicat memoriei soției, Nur Jahan. După 1720 Imperiul Mogul decade, la 1739, Nadir, săh al Persiei jefuieste Delhi, iar la 1858, ultimul împărat mogul este exilat de britanici. Europa Renașterii devine Europa Reformei, mișcare de reorganizare a Bisericii catolice, generind puternice conflicte între catolici și reformanți, mișcare portată din Germania lui Martin Luther, care critică abuzurile bisericii în cele 95 de teze (argumente), bătute în cuie pe ușa bisericii din Wittenberg (1517) și întocmeste planul pentru reformarea ei(1520-1521). Acum începea o adevarată revoluție religioasă, partea de nord a Europei ieșind practic de sub influența Vaticanului. Deși biserică reacționa prin introducerea de reforme din interior (în Consiliul de la Trent, 1545-1563), au urmat totuși conflicte violente între catolici și protestanți. Apar noi biserici protestante, inspirate de lutheranism: Jean

William Shakespeare

Calvin, în Elveția(1536-Repubica teocratică a lui Calvin), Jan Hus și alții, care cereau respectarea doar a preceptelor biblice, renunțând la ba-

lastul tradiției bisericii. Înființarea ordinului iezuit marchează începutul reformei în Anglia(1534). Cîțiva regi și prinți puternici i-au sprijinit. Lupta dintre catolici și protestanți prin intermediul pamfletelor a fost înlesnită de înflorirea tiparului, prin care s-au răspândit și Bibliele traduse în limbile naționale: Biblia lui Luther (1530), versiunea engleză a Bibliei, ce au avut influențe covârșitoare în dezvoltarea limbior germană și engleză și la stimularea științei de carte. În 1527, armata lui Carol V, Sfînt împărat roman(1519-1556), atacă Roma și-l ia prizonier pe Papa Clement VI. La 1547, Marele Cneaz Ivan IV cel Groaznic (1533-1584) preia puterea în Rusia, devenind țar. Ivan cel Groaznic a reformat armata și justiția, era uneori foarte crud, a fost afectat psihic după moartea primei soții, a avut șapte neveste și i-a propus chiar Elisabetei, regina Angliei, să se căsătorească cu el, însă Regina Fecioară, a preferat să rămînă necăsătorită, deși în jurul ei roia un cortegiu de bărbați aventurieri. Ivan a împărtit Rusia în două, una condusă de un consiliu, cealaltă, tiranic, de el și temuta sa armată, Opriciniki, ducând-o la pierzanie. Între 1558-1603 Anglia este sub domnia reginei Elisabeta I, printesa protestantă. Și-a ales drept sfetnic și prim-ministru pe William Cecil, din clasa de mijloc, cel mai bun sfetnic pe care l-a avut vreodată monarhia engleză. Tinând echilibrul între catolici și protestanți, domnia ei a fost amenințată de pretendenta catolică la tron, Mary a Scoției, și, mai ales, de Filip al Spaniei, care atacă Anglia cu Marea Armada sa. Flota engleză condusă de amiralul Howard și Drake(ce juca bile, cînd a zărit uriașa flotă spaniolă de 130 de vase), a atacat-o, la 1588, apoi a distrus-o complet, în Marea Nordului, unde fusese împinsă de o furtună. Între 1564 și 1616 trăiește marele dramaturg englez *William Shakespeare*, cel mai mare din toate timpurile, jucînd și afirmîndu-se la Teatrul Globe cu multe din piesele sale, ce rezistă timpurilor, fiind la fel de gustate de publicul de azi. În Spania domnește între 1556-1598, Filip II, un om profund religios. Între 1559-1584 se constru-

iește Escorialul, în afara Madridului, vast complex format din palatul regilor Spaniei, mănăstire și biserică, loc de reculegere al regilor, precum Filip, de pildă, la gravul eșec al Armadei. Între 1580 și 1640 Spania se unește cu Portugalia. Familia Habsburgilor de nobili austrieci a dat Sfintii împărați romani, între 1438-1806, cînd Napoleon a abolit Sfîntul Imperiu Roman. Tările de Jos făceau parte din Imperiul Habsburgic, plătind taxe uriașe Spaniei, spre nemulțumirea olandezilor, iar, cînd Filip a vrut să conducă direct din Spania, ei s-au revoltat, sub conducerea lui Wilhelm, duce de Orania (ucis în 1584), ce a organizat un război de guerilă, continuat apoi de fiul său, Maurice, care în 1597 a învins marea armată spaniolă, la Turnholt. Marinarii rebeli, "golanii mărilor", capturaseră portul Brill, în 1572. Filip II a trimis o armată uriașă, sub comanda Ducelui de Alba, care a măcelărit mii de oameni (cf. tabloul Masacrarea pruncilor al lui Pieter Brueghel sau piesa Don Carlos, de Schiller). Armistiul pe 12 ani din 1609 n-a fost respectat și doar Pacea de la Westfalia, din 1648, va consfinții independența Olandei. Sub slabii regi Valois, în Franța anilor 1560-1598 au loc războaie religioase între protestanți și catolici, dar și lupte pentru putere între nobili. În aug. 1572 are loc masacrul din noaptea Sf. Bartolomeu. Calvinii (huguenoti) cîștigau teren în Franță și erau în conflict cu catolicii. Carol IX și mama sa, Caterina de Medici, erau catolici. Astfel la nunta pretendentului protestant la tron, Henric de Navara, la ordinul Caterinei de Medici, în noaptea Sf. Bartolomeu, conducerea și mii de protestanți au fost masacrati în Paris și apoi în întreaga Franță. Henric IV, cînd va ajunge rege, va încerca să stingă conflictul, devenind catolic și dînd edictul de la Nantes, de tolerantă religioasă (1598). Americile se află sub ispita goanei după aur(Auri sacra fames) și a decimării băştinașilor. Este o altă pată rușinoasă a acestui secol: încă din 1494, prin Tratatul de la Tordesillas, Papa împarte Lumea Nouă între Spania și Portugalia. Apar mulți exploratori ai fascinan-

telor tinuturi, exista mirajul lui El Dorado și dorința de a coloniza noua lume. Spaniolilor și portughezilor li se adaugă francezii, britanicii, olandezii. Aici ei au găsit fructe noi și cereale, precum ananas, ardei, rosii, porumbul sau cartoful, dar și uriașe cantități de aur și argint. În capitala Imperiului Aztec al lui Montezuma, Tenochtitlan, a pătruns Cortés, conchistador spaniol sosit din Cuba, în 1519, cu 500 de soldați bine înarmați, în timp ce pe cer era o cometă rău prevestitoare. A fost bine primit de împărat, însă Cortés l-a trădat, închis, masacrând sute de nobili din frumosul oraș. În replică, nobilii rămași vii au ucis spaniolii lăsați de Cortés. La întoarcere, Cortés i-a ridicat pe vecini împotriva aztecilor, a ucis pe Montezuma, capitala a fost distrusă, iar el a devenit guvernator al Mexicului. Azteci au fost surprinși de caii și armele de foc ale spaniolilor, iar după înfrângere au fost vînați ca niște animale, decimate. Si Imperiul Inca intră în anarhie, din cauza luptelor pentru tron dintre fiii împăratului Huayna Capac. Învingătorul Atahualpa, în drum spre Cuzco pentru încoronare, este atacat de 168 de cavaleri ai conchistadorului Francisco Pizzara, întreaga suită incașă ucisă, în afară de Atahualpa, păstrat pentru răscumpărare, acesta s-a conformat, predind o încăpere uriașă cu aur și argint, dar a fost strangulat pe loc. Si Pacificul a început să fie explorat. Portughezii și spaniolii se aflau în Pacific, la 1521. Prin vestul Magellan, portughez sprijinit de împăratul spaniol Carol V, reușesc să traverseze Pacificul, trecând pe lîngă două insule polineziene, au atins Guam din Mariane, dar pe insula Samar din Filipine, pe 16 martie 1521, Magellan este ucis de niște băstinași furioși, doar o singură corabie, Victoria, condusă de unul din locotenенții săi, Sebastiano del Cano, revenind în Spania, în 1522, desăvîrșind astfel înconjurul lumii (1519-1522). La 1567, spaniolul Alvaro de Mendana, plecînd din Peru, atinge insulele Marchize, unde a provocat un masacru în rîndul populației băstinașe. Portughezii cuceresc marele centru comercial Malac, din Malaezia, 1511, apoi

au explorat insulele estice, croindu-și drum spre Pacific, încurajați și de legenda că pămîntul biblic Ophir, sursa de aur a lui Solomon, s-ar afla în Pacificul de S-V, în emisfera spaniolilor; ajung astfel la Insulele Molucce, Spice, Caroline, Palau. Maorii din Noua Zeelandă construiesc așezări fortificate, "pa", pe întinderi între 2000 mp pînă la 40 de hectare, amintind de cetățile tărănești de la noi, iar populația Tonga a întemeiat două mari dinastii.
 *** Secolul debuteaază cu asfintul glorioasei domnii a lui Ștefan, cu prima tipăritură din România, Liturghierul slavon (1508 -Tîrgoviște), sfintirea la 17 august 1517 a catedralei de la Curtea de Argeș, ctitorită de Neagoe, și se încheie cu epopeea triumfală a unirii tuturor românilor de către Mihai Viteazul. În mai 1514, începe răscoala lui Gh. Doja, iar între 1525-1529 au loc cele 19 bătălii purtate de Radu de la Afumați cu turcii dunăreni. Trei sau patru domni strălucesc în acest secol: Neagoe Basarab (1512-1521), Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546), chiar Alexandru Lăpușneanul (1552-1561 și 1564-1568), Ion Vodă cel Cumpălit (1572-1574) și Mihai Viteazul (1593-1601). Petru Rareș, prestigiosul fiu al lui Ștefan, "Luceafărul", a pus stăvilă decăderii Moldovei și i-a salvat independenta, stăpînind și întinse domenii din Transilvania, după ce în 1529 are loc victoria armatelor sale și ale lui Ioan Zapolya împotriva armatelor imperiale ale lui Ferdinand de Habsburg, la Feldioara. În august 1531, Petru Rareș este învins de poloni la Obertyn, iar în 1535 are loc ocuparea Brăilei de turci și transformarea ei în raia și tratatul de alianță dintre Petru Rareș și Ferdinand de Habsburg, împotriva turcilor ce-i măriseră tributul. În 1538, Rareș e prins ca-ntr-un clește din trei direcții de 200.000 de turci, de nobilii poloni și de tătari. Hotărît să reziste, e trădat de boierii români și, ajutat de secui, ajunge la cetatea sa de la Ciceu. În 1538 și Tighina e ocupată de turci și transformată în raia. A doua domnie a fost fără strălucire. Între c.1530-1583 trăiește diaconul Coresi, un pionier strălucit al tipografiei în limba română, care între 1557-1581 tipăreste 9 cărți în

română și 11 în slavonă. În 1544, se tipărește prima carte în limba română, la Sibiu, Catehismul românesc, iar în 1562, aventurierul Despot Vodă înființează o școală latină la Cotnari. În 1541, este format Principatul autonom al Transilvaniei. În 1551-1556 acesta e ocupat de habsburgi, iar în 1552 Timișoara e ocupată de turci și o parte a Banatului e transformat în pașalîc. În 1574 are loc victoria de la Jiliște a lui Ioan Vodă cel Cumpălit (1572-1574) asupra turcilor, apoi o altă victorie, în iunie, dar e înfrînt la Roșcani, trădat și ucis prin sfîșiere de cămîle. În 1594, începe războiul antiotoman al lui Mihai Viteazul, într-o succesiune de bătălii cu turci și tătarii, în nordul și sudul Dunării. La 23 august 1595, Mihai Viteazul obține o strălucită victorie împotriva turcilor la Călugăreni. În 1595 are loc legarea de glie a tăranilor, "legătura lui Mihai". Tot acum turci recunosc independența Munteniei. În 1599 are loc victoria de la Șelimbăr a lui Mihai împotriva lui Andrei Bathori, la 1 noiembrie Mihai Viteazul intră în Alba Iulia, ca principe al Transilvaniei, iar în mai 1600 cucerește și Moldova lui Ieremia Movilă, devenind primul domn al celor trei state românești unite din spațiul carpato-danubiano-pontic. În sept. 1600, pierde bătălia de la Mirăslău și are insuccese în luptele cu polonii în Muntenia. După întrevaderea cu împăratul Rudolf II, Mihai și comandanțul trupelor imperiale, primesc misiunea de a supune Transilvania lui Sigismund Bathory; în august 1601 are loc lupta victorioasă de la Gorăslău, dar pe 19 august 1601 oamenii generalului Basta îl asasinează pe Mihai, lîngă Turda. În secolul XVI, un secol extrem de zbuciumat, voievozi precum Bogdan și Petru Rareș, fiul marelui Ștefan, Alexandru Lăpușneanul, nepot, sau Ieremia Movilă, descendent și el din marele înaintaș, rodeste ceea ce a semănat marele Ștefan, o perioadă de 60 de ani de strălucire a artelor în Moldova, cînd au fost realizate cele mai frumoase monumente arhitecturale din țara noastră: s-a pictat pe dinafară Voronetul, s-au construit și pictat Humorul, Vatra Moldovitei, Arbore și Sucevița, capodopere de

artă universală, cu splendide picturi murale exterioare, misteriosul albastru de Voronet concurind cu misterul zîmbetului Giocondei lui da Vinci. Decoratiile sculptate, o broderie în piatră de mare rafinament, întîlnim la mănăstirea Curtea de Argeș, cum vom întîlni peste un veac la Trei Ierarhi din Iași.

Literatură, artă, filosofie:

Literatura Renașterii italiene continuă spiritul satiric al lui Boccaccio din Decameronul în *Commedia dell'arte*, poemă eroi-comică se manifestă prin Ludovico Ariosto (Orlando furioso) și Torquato Tasso (Ierusalimul eliberat). În Franța renascentistă posteritatea satirică a capodoperei lui Rabelais dă roade, apare Pleiada, în care strălucește Pierre Ronsard (1524-1585), cu lubirile imortalizate în sonete. Criza umanismului francez este consemnată strălucit în Eseurile părintelui eseului universal, Michel Montaigne (1533-1598). În Iberia, genul liric (Luis de Gongora, ce dă stilul gongoric: prețios, încifrat, metaforic, cu imagini căutate, erudit, referiri mitologice, stil baroc) și poemul cavaleresc coexistă. În poemul epic va străluci Iusitanul Luiz de Camões, cu a sa Lusiada, iar romanul picaresc va culmina cu Don Quijote (1605-1615), frescă critică genială a Spaniei timpului, curând romanul cavaleresc, și având sensuri simbolice uluitoare. Teatrul spaniol este strălucit reprezentat de Lope de Vega (Fîntîna turmelor, Cîinele grădinărilor) și Calderon de la Barca (Viata e vis). În Anglia, pe lîngă filosoful umanist Th. Morus, căruia în 1516 îl apare Utopia, domină categoric geniul absolut al dramaturgiei universale și al sonetului, William Shakespeare (1564-1616). Scrie 154 de sonete (1609) și 37 de piese de teatru, grupate tematic în drame istorice: Richard III, Henric IV, Henric V, Iulius Cesar, Antoniu și Cleopatra, marile tragedii: Romeo și Julieta, Hamlet, Othello, Regele Lear, Macbeth sau comedii: Comedia erorilor, Îmbînzirea scorpiei, Năvestele vesele din Windsor unele feerică: Visul unei nopti de vară, Cum vă place, amare: Neguțătorul din Venetia, Timon din Atena sau creații testamentare: Furtuna.

Germania este sub puternica influență a lui Erasm, a poeziei pamphletare și a Reformei, iar Italia sub cea a lui Machiavelli cu Princepele (1531) său, o lucrare de gîndire politică atât de discutată și atât de puțin înțeleasă, sau cu splendida comedie, Mătrăguna. *Arta exotică orientală* este în plină eflorescență. Arhitectura indiană din sec. XVI-XVII e sub înînfurirea artei arabe de care dinastia mogulilor era legată: mariile clădiri de la Agra (1556-1605), mausoleul Taj-Mahal, impunător templu de marmură albă, după planurile unui francez, adaptate artei orientale. Templele, porticurile sunt adevărate piramide etajate, mărete și masive, cu coloane interioare, etaje terasate, galerii cu turnuri. Chinezii s-au întrecut pe ei însăși în construirea pagodelor în plan hexagonal sau octogonal, cu colțurile mai înalte decât streașina. Basoreliefurile sunt simbolice, religioase, într-o aglomerare a motivelor viguroasă, cu aspect organic de immense plante tropicale. Domină dansul sacru, imaginea arborelui sfînt, unii din cei mai cunoscuți zei: Brahma, Chrishna, Shiva, Vishnu, Buddha, reprezentă scene din Vede, sau celebrele epopei: Ramajana și Mahabharata. Statuile, îndeosebi Buddha, au dimensiuni colosale, ca și unele temple, cum ar fi cea de la Kamakura din Japonia, tară puternic influențată de religia și arta chineză și indiană. (Deși vechi de milenii, consemnată aici și controversatele practici yoga, ce par eterne, proaspete, fascinante, neatinse de Timp, intrate în durată. Aceste tehnici conțină opt stadii: Yama, Niyama, Asana, Pranayama, Pratyahara, Dharana, Dhyana și Samadhi, grupate în trei nivele: etic(2), psihologic(3) și intelectual(3), urmărind perfectionarea spirituală a omului, detașarea treptată de iluziile lumii materiale ale Mayei, integrarea în Fîntîna absolută, Brahman (Nirvana sau Samadhi). Practicate de mari maestri indieni sau tibetani, au dus la performanțe incredibile. Ele continuă să fascineze, extinzîndu-se la nivelul întregii planete. Celebră este carteau lui Patañjali, Yoga-Sutra, care sintetizează genial această artă spirituală). Pictura în frescă e atotprezen-

tă în templele orientale, unele capodopere. Prezente și aici sunt scene din marea lor mitologie, Vede și epopei, dansurile rituale, fauna și flora sacră ce irump de viață, vigoare. În China pictura și arta caligrafică erau practicate în masă, ocupîndu-se de ele și împărații. Temele sunt istorice, religioase, filosofice sau peisagiste. Celebri centru, Hang-Ceu. Frecvențe sunt stampele, peisajele cu munți sălbatici, lacuri, cascade, bambuși agitați de vînt, nori, păsări și animale, reale sau fantastice, dragonul fiind preferat, dramatice scene de vînătoare. În India, ca și în China, înfloreste miniatura, celebrele chinezerie pe un bob de orez. Stampele chinezee au mare ecou în Japonia, unde înfloreste scoala japoneză de pictură: Sesshu, Motonobu sau Ogata Korin. S-au făcut și xilogravuri policrome, create odată cu tipărirea cărților, cu maestri geniali: Harunobu, Hokusai. Vestitele portelanuri chinezesti sunt viu colorate în roșu viu, albastru, galben intens, auriu și violet, negru, cu motive dovedind fantazie și ascuțit simt de observație. Surprinătoare este arta amerindienilor sau populațiilor precolumbiene, ce amintește de vechile civilizații agrare ale egiptenilor sau mesopotamienilor. Aztecii sau otomii din Mexic, au o ceramică variată, figurine pe teracotă antropomorfe sau zoomorfe. Tolteci preiau arta otomilor, creînd o arhitectură a piramidelor ce impresionează și astăzi: cea a Soarelui și cea a Lunii de la Palenque, etajate în terase, deasupra sitându-se templul cu sanctuar, la care se ajunge pe treptele săpate în piatră. Lîngă ele se află palatul Castillo, împodobit cu basoreliefuri cu serpi înaripăti, celebrul zeu Quetzalcuatl sau zeul ploilor, Hurakan. Cucerind pe tolteci, aztecii preiau, continuind, cultura acestora: hieroglifele, sculptura, pictura pe stuc(praf de marmură), mozaicul, calendarul lor. Artă maya, continuă pe cea a aztecilor și se compară cu cea a grecilor, prin măreția ei: Templul Jaguarilor cu picturi de felini și monștri terifianti de piatră, Templul războinicilor pe o piramidă de granit cu pereti ornați cu basoreliefuri de animale, păsări, războinici,

Templul fecioarelor preotese din Uxmal, o adevărată broderie în piatră și, tot aici, clădirea rotundă Caracol folosită ca observator astronomic. Sculptura și basoreliefurile mai conțin păsări și animale reale sau fantastice înzestrate cu puteri magice, pline de robustețe, mișcare și dramatism. Sculpturi de mari dimensiuni, cu guri fioroase, erau aşezate la intrarea templelor. Pictura aztecă, cît s-a păstrat, prezintă similitudini cu cea egipteană. Încăsi, care au locuit un teritoriu vast din America de Sud (Peru, Bolivia, țările învecinate) se prezintă cu o arhitectură impresionantă: Poarta Soarelui din piatră vulcanică, templul uriaș al Creatorului lumii, sculptură monumentală în monolit de piatră, oameni cu picioare de jaguar, cu sceptre în mîni. Arta decorativă pe ceramică prezintă scene de luptă, demoni, fauna, flora, de multe ori stilizate, cu un colorit bogat pe fond alb-gălbui sau negru. Multe mistere planează încă asupra acestor fascinante civilizații, ca și asupra celor africane. În Africa, arhitectura este o combinație asiore-egipteană și chineză cu tradiția locală, cu piramide, obeliscuri sau palate, orașe în terase, împrejmuite de forturi, ziduri fără mortar, celebri fiind Zimbabwue, cu clădirea elipsoidală. Sculptura este extrem de pitorească, cu figuri de regi sau șefi, preoți-magi, vînători, muzicanți, artele decorative se remarcă prin bogăția ornamentelor. Sunt de menționat în special măștile de aur de la Asanti, ca și celebrele statuete fine și precise africane.

Invenții, descoperiri, întemeieri (Sec. VI):

Odată cu introducerea în Europa a porumbului și, probabil, frunzelor de tutun, aduse de Columb(1493), pătrund acum în Europa plante și animale fără de care nu este de imaginat civilizația actuală: în 1500 este adus ardeul din America de Sud, în 1519, este introdus tutunul în Europa, iar în 1520, cacao, portocali din China, curcanul, din America Centrală, în 1535, fasolea din America de Sud, în 1550, floarea soarelui, în 1553, cartoful. Secoul este dominat de Bruno sau Galilei, Machiavelli, Luther, Th. Morus, Magellan, Kepler sau Tycho Brahe,

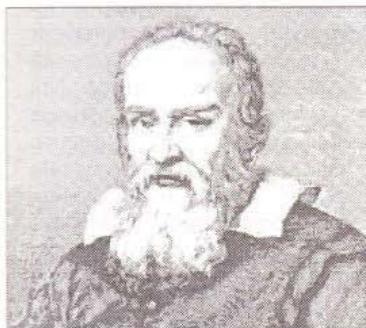
se naște Descartes (1596). Se impun cărți fundamentale. Arta de a conduce Cetatea și a menține puterea sau soluții clasice pentru realizarea unui stat perfect îi preocupă pe oamenii timpului: II Principe (1513) a lui Machiavelli sau Utopia(1516) lui Thomas Morus. În Philosophia sensibus demonstrata (1591), Tommaso Campanella (1568-1639), autorul celebrei utopii Cetatea Soarelui, se opune aristotelismului. Ars magna(1545) a lui Cardano este prima carte de matematică modernă. La Basel se publică editia completă(1589) a lucrărilor lui Paracelsus(1493-1541), părantele medicinii ermetice. Au loc și dispute aprinse, precum celebrul duel dintre matematicienii Tartaglia ("bilbîtul") (autor, printre altele a

Ferdinand Magellan

cărții, ce pune bazele balisticiei, Della nova scientai) și Fiore în chestiunea rezolvării de ecuații date reciproc (1541). Tartaglia le rezolvă toate, inclusiv cubica generală, Fiore niciuna. Martin Luther inițiază Reforma Protestantă. Între 1519-1522, știm, Magellan înconjoară lumea, în 1521, e ucis de filipinezi, expediția fiind înconunată de secundul său. O hartă germană a Lumii Noi(1507), a lui Waldseemüller, menționează pentru prima dată numele America (după numele exploratorului italian Amerigo Vespucci, primul ce și-a dat seama că noul continent nu este Asia). În 1513, același cartograf pregătește un atlas cu 200 de hărți. Kremer realizează un glob terestru cu toate cunoștințele geografice ale timpului (1541). Mercator realizează un atlas geografic general, Atlas sive cosmographicae (1595). Medicul și botanistul italian Caesalpinus va anticipa atât circulația sîngelui, teorizată de Harvey, cît și schema

de clasificare a plantelor a lui Linné(1519). Istoria animalelor (1551) a lui von Gesner marchează începutul zoologiei, ca știință. Altă carte celebră, De humani corporis fabrica (1543), a flamandului Andreas Vesalius, pune bazele anatomiei moderne. Încă de acum (1560) e popularizată de Mendes acupunctura chineză. În Ben-zao gang-mu, Li Shi-Chen descrie 1000 de plante și 1000 de animale și 8.000 de posibilități de utilizare medicală a lor; în Marea farmacopee este descrisă tehnologia fabricării spiritului din vin, cunoscută de chinezi demult. În 1555, în Colligatul de la Sibiu, sibianul Conrad Haas dă prima idee a utilizării rachetelor în trepte și primele schițe din lume a rachetelor compuse cu mai multe trepte reactive și aripioare stabilizatoare de direcția zborului tip-«delta». În aceeași perioadă, savantul chinez Wan Hu leagă 47 de încărcături de praf de pușcă de spătarul scaunului său pentru a fi propulsat și a zbura, dar moare în explozie. Della causa, principio ed uno(1583), a lui Giordano Bruno(1548-1600, mare filosof renascentist, ce susținea pluralitatea lumilor), arată ideile metafizice ale autorului, iar în Dell' infinito universo e mundi(1584) presupune că stelele sunt grupate în sisteme planetare, iar universul e infinit, în La cenna delle ceneri (Banchetul cenușii) (1585) susține concepția copernicană. Galileo Galilei (1564-1642), unul din cei mai mari mecanicieni, matematicieni, fizicieni și astronomi ai Renașterii, care a efectuat primele observații astronomice cu luneta inventată de el; în 1609 observă relieful lunii, cercetează stelele, fazele lui Venus, 4 sateliți "galileeni" ai lui Jupiter, inelul lui Saturn, rotația Soarelui, petele solare etc. A formulat corect legea căderii libere a corpurilor în vid, a studiat mișcarea pendulului greu, a formulat principalele noțiuni cinematice (viteză și accelerăție), a emis principiul lui Galilei al relativității mișcării, a enunțat principiul egalității acțiunii și reacțiunii, a exprimat "legea de aur a mecanicii": "ceea ce se cîștigă în forță se pierde în viteză", totul experimentat cu aparate și dispozitive create de el:

Galileo Galilei

luneta, termoscopul, planul înclinat etc. În 1592-97, Galilei, concepe termometrul. Opera sa fundamentală este *De motu*(Despre mișcare) (1590), *Dialog asupra celor două principale sisteme ale lumii*(1632), în care combată sistemul geocentric, susținând sistemul heliocentric al lui Copernic. Condamnat de Închiziție, 1633, Galilei ar fi rostit totuși, celebra abjurăție: e pur și muove! În 1564, se naște o «supernovă», Shakespeare, moare alta, Michelangelo. Johannes Kepler (1571-1630), astronom german, unul dintre fondatorii astronomiei moderne, emițind ipoteza atracției dintre Soare și planete, formulează între 1609-1619 cele trei legi de miscare a planetelor, ce pun bazele mecanicii cerești, sugerind lui Newton legea atracției universale. În cartea sa *Astronomia nova aitioletos*, stabilește, plecînd de la observațiile danezului Tycho Brahe, cu care a lucrat la Praga, legea I, a elipticității orbitelor planetare. Soarele aflindu-se într-unul din focare, legea II, referitoare la constanța vitezelor areolare ale planetelor, iar în 1619, în *Harmonices mundi*, legea III, a proporționalității pătratelor perioadelor de revoluție a planetelor cu cuburile semiaxelor mari ale orbitelor descrise. În 1604, Kepler explică reflexia luminii și descoperă refracția, în 1611, construiește o lunetă perfectionată, explică cozile cometelor prin vîntul solar (1619), introduce conceptul razei de lumină. Tabelele rudolfine (1627) ale lui Kepler conțin 1005 stele localizate, din care 777 din catalogul lui Tycho Brahe. Tycho Brahe (1546-1601) observă în constelația Casiopeea o nouă stea (1572), extrem de strălucitoare(a

lucit la fel ca Venus, 15 luni), pe care o numește, novă, azi supernovă, descrisă de el în *De nova stella*. Același Tycho Brahe vede universul organic, compară părțile cerului cu organele umane. În 1580, îi se construiește lui Ticho Brahe un observator astronomic veritabil, în Danemarca, după modelul lui Ulugh Beg. El respinge în 1588 ideea sferelor din cristal care susțin stelele pe cer. Îl are ca ucenic, 8 ani, pe Longomontanus, iar Kepler va fi succesorul său, la moarte. Introducere în noua astronomie, apărută postum, 1602, este cartea sa fundamentală. Din inițiativa papei Grigore XIII, se aduc modificări calendarului iulian pentru corectarea diferenței de 11 min și 14 s la anul solar, 5 oct. 1582 (stil iulian) devine 15 oct. (stil nou, gregorian), schimbare ce apare la noi abia în 1924, 1=14 octombrie. În *Magia naturalis* (1589) G. della Porta studiază magnetismul și perfecționează camera obscură, vorbește de zmeie și zborul lor. Același della Porta transformase camera obscură în lanterna magică, prin aplicarea unei lentile (1559). Prima lege pentru apărarea dreptului la inventie (brevete), pe 10 ani, apare la Venetia, în 1560, iar prima asociație a savantilor, la Neapole: Academia tainelor naturii, înființată de della Porta, 1560, devenită Academia dei lincei (1603) sau Lynceus, «cei cu vederea ageră», după argonautul cu vederea telescopică. Th. Hariot este primul matematician european care observă că fulgii de zăpadă au fie șase vîrfuri, fie sase fețe. Chinezii observaseră forma hexagonală cu multe secole în urmă. În 1556, are loc probabil cel mai mare seism cunoscut vreodată, în China, provincia Shensi, unde mor peste 830.000 de oameni. În timp ce vrăjitoria este delict capital(Anglia), apare primul ceas de buzunar acționat de arc, "oul din Nurenberg" și începe producția de ceasornice în Elveția; se rafinează zahărul brut, francezii construiesc ecluze pentru canale, se inventează muscheta, iar în 1530, cartușele și cartușierele, se utilizează roata de tors, sunt inventate curelele de transmisie. Acum avem cea mai veche descriere a viorii și a violoncelului, primul

clavecin apare la Bologna. Scrisoarea lui Neacșu e primul document în limba română(1521), iar Coresi începe lungul sir de tipărituri în limba română(1557). E inventat teodolitul, variantă a telescopului, se introduce termenul de fosilă, e menționată întâia oară platina, este pusă în circulație prima calească cu cai și se face distribuția apei în locuințe, se pun bazele stenografiei (Anglia), este creat stilul de mobilă Henri IV(Franța).

Universități, academii: Madrid (1508), Toledo(1518), Lima și Ciudad de Mexico (1551), Colegiul latin de la Cotnari, al lui Despot-Vodă, condus de celebrulumanist transilvănean, Ioan Sommer, ce va conduce și colegiile de la Brașov sau Cluj(1562), Universitatea din Cluj(1580). *Întemeieri, atestări:* biserică pictată de la Arbore, Suceava (1502), în 1488, fondată mănăstirea Voronet, pictată în 1547, în 1506 începe construirea celui mai important lăcaș de cult creștin, bazilica Sf. Petru din Roma, după ce fusese proiectată de Bramante(1503), în 1546, Michelangelo preia construcția catedralei, proiectând edificiul în cruce greacă, sub cupolă, în 1585, se termină construcția cupolei bazilicii San Pietro, iar, după Maderno, în 1590-Giacomo della Porta și Domenico Fontana termină domul San Pietro; în 1559, este fondat Escorialul împăratului Madrid, 1560, Palatul Uffizi din Florenta, 1582-1584, mănăstirea Sucevia.

Sec.XVII:1600-1700

*Extinderea Europei,
dominatia restului lumii
prin comerț și colonii*

În acest secol începe dominatia Europei asupra lumii. Este epoca uriașelor imperii europene și a bogățiilor fabuloase. Se formează centre comerciale în fiecare continent, capete de pod pentru domnia acestora. Există și țări care rezistă acestei expansiuni, ba constituie un pericol pentru însăși Europa: temutul Imperiu Otoman, dar și prospera Chină sau izolata Japonie. Portughezii monopolizaseră comerțul cu mirodenii din Asia, un comerț de lux, cu mari profituri, contestat de englezi și olandezi (Insulele Moluce erau Insulele mirodeniilor). Astfel s-au înființat Companiile Indiilor Orientale (1600-1614). La 1638, acest comerț este dominat de englezi, care-l preiau din măiniile portughezilor; englezii își îndreaptă atenția și spre comerțul cu textile din fabuloasa Indie. În Persia, domnește dinastia Abbas cel Mare (1587-1629), care face reforme și din Ispahan capitală, iar între 1642-1666 șahul Abbas II. În China, 1643-44, dinastia Ming este răsturnată de răscoala bandiților, ultimul împărat Ming sinucigându-se, iar în locul acestei dinastii se instalează nepotul lui Dorgon, regele Mancuriei, Fu-lin(Shun-zhi), chemat în ajutorul dinastiei căzute, instaurând astfel dinastia Manchu. Kangxi, fiul lui Shun-zhi, primul împărat din această dinastie, are una din cele mai lungi și strălucite domnii din istoria Chinei: 61 de ani (1661-1722). China, sub dinastia Manchu sau Qing(din 1644, aproape 300 de ani, pînă în 1911), își consolidează poziția prin comerțul prosper cu portelan și mătase, dar și prin dezvoltarea culturii, a științei și scrierii cărților. Japonia se izolează de Europa (1620) pentru 200 de ani. La 1600, are loc marea înclestare a peste 100.000 de oameni de la Sekigahara, în care Tokugawa Ieyasu preia puterea, instaurând perioada Edo(Tokugawa) și revenind pentru sine funcția de

shogun, ca urmăș al celebrului și veritabilului shogun, Minamoto Yorimoto (1192). Confucianismul fiind dominant, acum au loc și persecuțiile creștinilor din Japonia, extinse de fiul lui Ieyasu, Hidetada. Astfel 55 de creștini sunt crucificați în 1622 la Nagasaki, influența lor fiind considerată o amenințare pentru shoguni. Singurii care fac comerț în Japonia sunt chinezii și olandezii. Teatrul Kabuki era extrem de popular în acest timp, iar Tokugawa Mitsukuni începe să scrie Istoria Japoniei (1657). Olandezii își impun monopolul asupra comerțului cu mirodenii din Indonezia și obțin de la regale Thailandei (1664) monopolul asupra exportului de piei de căprioară și a comerțului maritim cu China. La 1683, Formosa (Taiwan), devine teritoriu chinez. Să în India, mogulii ating gloria, spre sfîrșitul intervalului, însă, Imperiul intră în descompunere, ultimul Mare Împărat Mogul fiind Aurangzeb (1658-1707), care încearcă să impună islamismul sunnit, dar hindușii și siiții se revoltă. Moartea lui Aurangzeb(1707) e urmată de destrămarea imperiului mogul. În 1690, este întemeiat de englezi în Bengal orașul Calcutta. În 1605, e terminat frumosul Templu de Aur Sikh din Amristar, iar, în 1648, șahul Jahan construiește – am văzut – splendifidul Taj Mahal, din Agara, India, în memoria soției. În ciuda negoțului cu sclavi, mai sunt state africane ce prosperă, unele chiar în urma acestei «afaceri» tragice și murdare. De pildă, regatul Kalonga se îmbogățește în urma comerțului cu fildeș. Elefanții sunt uciși masiv pentru obținerea fildeșului, iar regina Nzinga Mbandi din Ndongo se aliază cu vecinii și îl înfruntă(1623-1663) pe portughezii din Angola cu pretenții exagerate de sclavi exportați cu corăbile în condiții animalice în Brazilia. Se spune că, mergînd să negocieze cu portughezii și refuzîndu-i-se un scaun, regina se aşază pe unul dintre însotitorii săi. Africa săngerează sub prigoana sălbatică pentru vînarea și vînzarea sclavilor, îmbogățind mulți europeni, dar și regi și negustori localnici. Comerțul cu sclavi are o istorie lungă: în jurul lui 1000 era practicat de arabi, este reluat de portughezi, africanii împîn-

zind America, Asia și Europa. Erau construite pe țărmeurile Africii adesea fortărețe-baze pentru comerț cu sclavi. Corăbile devin adevărate coșciuge plutitoare, iar marinarii se comportă bestiali cu sclavii. Peste 7 milioane de sclavi au luat drumul Americilor, dintre care mai mult de un milion au murit pe drum. La 1800, jumătate din populația Braziliei era originară din Africa. Marele Zimbabwe este înlocuit cu alte capitale regionale. Spre sfîrșitul secolului, apar regatele Asante și, în cîmpiile Zimbabwe, Butua, sau Lunda, Alada, Hogbonu, Bushongo, în Africa Centrală, iar portughezii sunt în dificultate în multe locuri, deși, tot ei, în ofensiva pentru sclavi, au distrus multe regate. Intră în conflict și cu musulmanii din Zambezi și cu etiopienii, care expulzează misiunarii creștini, în timp ce olandezii fondează Cape Town din Africa de Sud(1652), pe unde vor poposi circa 200 de corăbii anual. Este refăcut sultanatul Marocului, francizei colonizează Senegalul (1670), iar în 1686, Ludovic XIV al Franței anexeză Madagascarul. În Rusia în 1605 ia sfîrșit domnia lui Boris Godunov, iar în 1613 începe dinastia Romanovilor. Dese războaie cu sucedezii și poloni. Între 1682-1725, domnește Petru cel Mare. În 1609, șapte provincii protestante din N Olande se eliberează de sub Habsburgii spanioli și devin un ținut extrem de prosper, datorită comerțului cu Asia și cele două Americi. Înflorirea Olandei din anii 1650 duce la mari realizări în artă. Aici se refugiază evrei și protestanți din țări catolice, e încurajat schimbul liber de idei, în orașul Delft se folosea în ceramică un email subțire pe portelanul alb-albastru, se construiesc case înalte, cu acoperișuri ascuțite și se remarcă marii artiști, Rembrandt și Vermeer, ca și savanții Huyghens sau Leewenhoek, descoperitorii propagării luminii sub formă de unde sau a compozitiei singelui. Între 1652-1658 are loc primul război dintre Olanda și Anglia. În 1654, portughezii îl alungă pe olandezii din Brazilia. Între 1618-1648 are loc Războiul de 30 de ani, ce cuprinde aproape întreaga Europă, aducind

pierderi tuturor beligeranților, cu excepția Franței. După Reformă, familia catolică Habsburg, încearcă reinștăruarea catolicismului în statele protestante din Imperiu, dar în 1618, protestanții din Bohemia îl aruncă pe fereastră pe reprezentanții împăratului Sfintului Imperiu Romano-Catolic. Mathias, împăratul Sfintului Imperiu Romano-Catolic, declanșează represiunea imperială în Bohemia (perioada bohemă), apoi asupra protestanților germani și a danezilor "Leului Nordic", Gustav Adolf II al Suediei, acesta, un mare general reformator, are numeroase victorii asupra catolicilor, însă este asasinate după bătălia de Lutzen, 1632 (perioada daneză). Deși Franța este catolică, îl ajută pe protestanții lui Gustav Adolf II al Suediei și este convinsă să intre în război împotriva Spaniei Habsburgice (1635), pe care-o învinge în 1643, la Rocroi (perioada suedează și franco-suedează). Întreaga Europă este devastată de marșurile armatelor rivale, alcătuite mai ales din mercenari, ce se transformau în bande ce jefuiau și pîrjoleau totul în cale (splendid ilustrat în piesa *Murther Courage de Brecht*). Războiul se încheie cu Pacea de la Westfalia (1648). În 1605, în Anglia are loc complotul prafului de pușcă, în care catolicii doreau să arunce în aer Parlamentul englez, încercare eşuată. Din 1628, Parlamentul englez reduce autoritatea regală. Între 1642-1648 are loc războiul civil; după stăpînirea autoritară a Elisabetei și a ministrilor ei, urmării se cred unii lui Dumnezeu, nerăspînd nici poporul, nici Parlamentul, ce se revoltă în 1642, la încreșterea regelui de a aresta 5 parlamentari, declanșând astfel războiul civil. După cîteva victorii ale regelui, parlamentarul Oliver Cromwell, cu o armată de profesioniști, zdobște forțele regale, la Naseby, în 1645, regele va fi înțemnițat în 1648 de armată, care-l va condamna la decapitare (1649). Acum Anglia devine pentru prima și ultima oară Republică; după moartea lui Cromwell (1658), fiul lui Carol revine din Franța și va domni din 1660 sub numele de Carol II. Stilul lui Carol II, este usuratic, după excesul de puritanism din timpul Protectoratului lui

Cromwell (1653-1658). În 1665 și 1666, Londra e lovitură succesiv de o mare ciumă și un mare incendiu. În 1624 cardinalul Richelieu devine prim-ministrul Franței. Între 1643-1715, are loc foarte lungă domnie a lui Ludovic al XIV-lea, adusă de el la stadiul de cea mai puternică națiune a Europei și centrul ei cultural, el însuși fiind supranumit «Regele Soare». Este triumful monarhiei în Franța, regele se consideră reprezentantul lui Dumnezeu pe pămînt, construiește Versailles (1661-1689), departe de intrigile din Paris, un palat splendid. Curtea de la Versailles impune lumii măreția regelui, înconjurat de o curte strălucită de nobili și de artiști. Ceremonii fastuoase, munca acerbă a lui Ludovic, înconjurat de capabili săi miniștri, Colbert și Louvois, impun monarhia absolută pregătită de ceilalți doi fauri ai ei, Richelieu (1624-1642) și, mai ales, Mazarin (1602-1661). Între 1648-1653 au loc Frondele, revolte contra lui Mazarin, în Franța. În 1661, moare cardinalul Mazarin, iar Ludovic al XIV-lea conduce direct, antrenând Franța într-un lung război cu Anglia (1701-1713) și uriașe cheltuieli cu extravagantele sale. Între 1645-1649, războiul Veneției cu turci. În 1683 turci asediază Viena și sunt înfrânti de mica, dar bine antrenata armată a masivului rege polon Jan Sobieski (1674-1696), după ce îl zdrobise pe turci la Choczm-Hotin (1673). În 1699, prin tratatul de la Karlovitz habsburgii cîștigă aproape toată Ungaria. În America de Nord, negustori și misionari francezi, englezi, suedezi sau olandezi, înființează colonii în Canada și coasta de est și primele orașe de tip european: Quebec, Montreal (1642). "Părintele Canadei", Samuel de Champlain, visează crearea unui imperiu francez în Canada, "Noua Franță", începînd cu întemeierea Quebec (1608). Vin călugări pelegrini, disidenți protestanți din Anglia. În sud, spaniolii colonizează California, Mexicul și Peru, iar Portugalia continuă colonizarea Braziliei. Coloniștii sunt în căutare de aur și de argint, pe care, negăsindu-le, se îndeletnicește cu ocupările mai domestice, folosind munca sclavilor: construiesc case din bîrne,

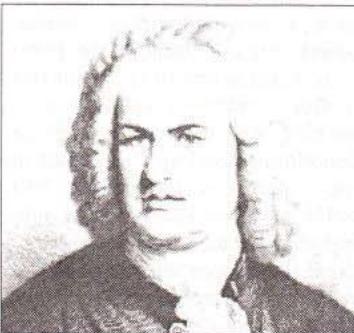
cresc plante adaptate solului și climei, tutun exportat în Anglia, curcani, pentru hrana. Tutunul devine obișnuit în Europa la începutul secolului al XVII-lea. Între coloniști și băștinași au existat la început relații bune, aceștia ajutându-i să înfrunte viața dură de aici. Coasta de est este colonizată, fiind fondate 13 colonii. În 1681-1682, francezul La Salle explorează Mississippi pînă la izvoare și întemeiază Louisiana, iar părinții Hannepin, misionar iezuit, este primul european care ajunge la spectaculoasa cascadă Niagara. La 1664, englezii cucerește de la olandezi Nou Amsterdâm (1626) și îl numesc New York. În Oceania, în anii 1680, ia sfîrșit epopeea sculpturilor din Insula Pastelui, această civilizație intrînd în eclipsă. În Insula Pastelui, în 1600, începe construcția turnurilor de piatră, *tupa*, prevăzute cu camere interioare, iar în insula Tonga se schimbă dinastia Tu'i Tonga cu Tu'i Kanokupolu. În 1642-1644, Abel Tasman, ajunge în Tasmania și în Noua Zeelandă, în Fiji găsește o cultură deosebită cu mulți artizani capabili să realizeze splendide bijuterii. Întrreg secolul continuă explorarea insulelor fermeate din Oceania, este explorată zona dintre Noua Guineea și Australia, ale cărei tărmuri sunt, de asemenea, atinse întîmplător. Deși Tasman, în 1644, cartografiază tărmurile nordice ale Australiei, restul continentului rămîne o enigmă neexplorată. * * * Între 1601-1714 apar la noi volevozi și principi iluminati, de tip renașcentist, protectori ai culturii: Radu Serban, Gabriel Bethlen, care înființează Colegiul academic de la Alba Iulia, cu o bogată bibliotecă (1622), tot el face un îndrăznet proiect de înființare a unui Regat al Daciei (1628-1629), Matei Basarab (1632-1654), Vasile Lupu (1634-1653), Serban Cantacuzino (1678-1688), Dimitrie Cantemir (1693 și 1710-1711), Constantin Brîncoveanu (1688-1714). Efectele Renașterii sunt la noi mai tîrziu și vin prin filieră poloneză, dinspre Marea școală a Patriarhiei din Constantinopol sau dinspre Padova-Italia. În 1628, sunt «legați de glie» și tăranii din Moldova. În mai 1639 este săfînită biserică Trei Ierarhi, iar în 1640 e înființată Academia Vasilia-

nă din Iasi. După 1642, își scriu cronicile Grigore Ureche și Miron Costin, Varlaam, Cazania. În 1675-1678, Nicolae Milescu scrie Descrierea Asiei și Călătorie în China. În 1671-1672, are loc răscoala orheienilor împotriva lui Duca Vodă. Între 1688-1716, Stolnicul Constantin Cantacuzino scrie Istoria Ţării Românești. La 9 mai 1688, Dieta Transilvaniei acceptă dominația habsburgică. În 1691 se promulgă Diploma leopoldină, "constituția" Transilvaniei în timpul ocupației habsburgice. Înființarea cancelariei aulice transilvane de la Viena are loc în 1694 și tot în 1694 se întemeiază Academia Sf. Sava din București, în timpul marelui voievod și martir, C-tin Brâncoveanu. La 1698-1700 are loc unirea unei părți a românilor transilvăneni cu biserică Romei, în 1698 se întemeiază Universitatea iezițită din Cluj, iar Cantemir își începe opera.

Literatură, artă, filosofie:

Secoul XVII este secolul clasivist, curenț de sorginte franceză, prefigurat de tendințe estetice renașcentiste, cu respect pentru antichitatea greco-latînă a sec. V-IV î. e. n.. Domină, avînd respect față de armonie, echilibru, claritate, puritate, sobrietate, ordine și rigoare, idealul formelor desăvîrșite, rațiunea, așezînd în centru caracterele exemplare în împrejurări exemplare. Clasicul încheagă într-un sistem stabil, armonios și proporțional elementele frumosului, în conformitate cu anumite norme, canoane deduse rațional, tinzînd spre un tip ideal, senin și echilibrat, al perfectiunii formelor; toți clasicii se revenind că de la Atena: sculptura lui Phidias, arhitectura Acropolei, tragedia clasică greacă, artele poetice ale lui Aristotel («le maître de la raison», al teoriei mimesisului și katharsisului) și Horatiu. Cultivă supremația absolută a principiilor morale și a rațiunii asupra fantăziei și pasiunilor, a intereselor cetății asupra celor individuale. După Hegel, arta clasică este momentul echilibrului perfect dintre idee și formă. Afirmă conformarea riguroasă față de regulile clasice (supralicitățile canonului) și bariere de netrecut, delimitări clare între clase, ca și între genuri și specii, sever ie-

rarhizate axiologic, preocupări pentru natura interioară și aproape deloc cea exterioară. Înfrîngerea pasiunilor subiective, eroismul, noblețea, sacrificiul pentru idei generoase sunt cîteva teme preferate, operele clasice configurează precis tipul, limbajul ales e clar și exact, compoziția se caracterizează prin perfectiune, echilibru, limpezime, simțul proporției și al măsurii. Impersonal, rațional, obiectiv, clasical gîndește more geometrico, este apolinic. Frumosul etern și inteligibil, incoruptibil este verosimil, veridic și logic, adevărul fiind un succedaneu al frumosului: «Rien n'est beau que vrai» (Boileau). Dar «Clasic este o noțiune mobilă ce se aplică oricarei formule de artă ajunsă la maturitate, adică la suprema sa expresie de echilibru între formă și conținut» (Lovinescu), epociile clasice alternînd cu cele romantice, primele denotă sănătate și sunt solare, celealte «boala», dezechilibre ale extremelor și sunt lunare, nocturne, spectrale (Călinescu), eternul raport apolinic-dionisiac.

Johann Sebastian Bach

Apolinicul, adică simțul desăvîrșit al măsurii, strunirea pornirilor sălbătice, cumpătarea și înțelepciunea zeului senin, iluminat, calm, optimist, plășmuitor al imaginii, al apărantei frumoase, este identic cu clasical. Avindu-și temeiurile în cartesianism, în literatura moralistică, între care Blaise Pascal cu ale sale Cugetări (1669), La Bruyère Caractere (1688), La Rochefoucauld și în ambiata literară barocă, pornind de la Poetica lui Aristotel sau Arta poetică a lui Horatiu, realizează o doctrină proprie prin Arta poetică a lui Boileau (1674). Acum înfloresc cîteva specii preferate, teatrul fiind răsfătat, tragedia, în

mod deosebit, prin Pierre Corneille (1606-1684), cu ale sale Cidul (1636), Horațiu sau Jean Racine (1639-1699) cu Andromaca (1667), Britanicus, Fedra. Comedia se exprimă prin geniul celui mai mare autor de comedie, Molière (1622-1673), cel ce și-a dedicat viața teatrului ca actor (moare simbolic pe scenă jucînd un rol dintr-o pisă de-a sa), regizor, autor a 30 de farse (Doctor fără voie, Vicleniile lui Scapin), comedii, tragicomedii, celebre fiind Tartuffe (1667), Avarul (1668) sau Mizantropul, Burghezul gentilom, Bolnavul Închipuit, Femeile savante, Prețioasele ridicolе etc. Varietatea tipologiei umane adusă pe scenă este impresionantă. Cel mai mare fabulist al lumii, La Fontaine (1621-1695) reînnnoiește specia dîndu-i strălucire, vervă, vizuire satirică, stil lapidar, ritm variat, creînd viață în cele 12 cărti de fabule. În Anglia, pe fondul anglicanismului și puritanismului, apare pamphletarul John Milton (1608-1674), autorul Paradisului pierdut. În filosofie, strălucește olandezul Baruch Spinoza (1632-1677)- Principiile filosofiei lui Descartes (1663), Tratatul teologicopolitic (1670), Etica, iar în muzică creează Claudio Monteverdi (1567-1643) (Orfeu, Sanctissimae Virginiae Missa s. a.), Corelli, Lully, ce-l vor influența pe Bach, apără Haendel (1685-1759), (Muzica apelor, Rinaldo, Israel în Egipt, Mesia, splendide oratorii lirice, sinteză a stilurilor marilor școli europene), dar și dumnezeiescul Johan Sebastian Bach (1685-1750), compozitor de muzică religioasă (Pătimile, Oratorii), vocală sau instrumentală, într-o arhitectonică barocă, original prin îndrăzneala limbajului armonic, bogăția inspirației, înalta spiritualitate a efluviilor muzicale. Se detasează prin Arta fugii (1749), cantate, pasiuni corale pentru orgă, concerte pentru diverse instrumente: Clavecinul bine temperat, Concertele brandenburgice, Messa în si. Trei din filii săi au fost și ei compozitori reputați. Mai apar acum Vivaldi, Teleman, Rameau, Albioni și creează din plin Scarlati, Couprin. O altă acceptiune a termenului este cea de clasicism vienez, o perioadă mai tîrzie din istoria muzicii ce nu corespunde cu

clasicismul francez. Este perioada dintre a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului XIX, cind creează genialii Haydn, Mozart și Beethoven, cum vom vedea. Arta acestui secol este foarte fertilă și contradictorie, cîmpul de inspirație largindu-se. Realismul e mai pronunțat, mai ales în plastică spaniolă, flamandă sau olandeză. Apare și o artă imaginativă, retorică, teatrală, artă barocă, cu gust pentru colosal, grandios, folosirea liniei curbe, exuberantă decorației, întortochere, convenționalism. Afirmat între Renastere și clasicismul francez, finele sec. al XVI-lea întîlia jumătate a sec. XVII, barocul exprimă în esență o stare de neliniște și nesiguranță, de încordare continuă, caracteristică unor vremuri tulburi, critice. S-a impus ideea de mișcare, schimbare, sentimentul descurajant al dezertării, obsesia morții, etalarea grotescului și macabrulei, frecvențe în baroc, exact ca-n zilele noastre. Exprimă o tipologie largă opusă clasicismului. E o constantă a spiritului creator, reprezentând, după Călinescu, oscilația dintre clasicism și romanticism, o seismogramă neliniștită, artă artistului de atelier ce face artă pentru artă, analizând regulile și perfecționismele, un manierist. În pictură, barocul introduce efectele perspective și de clar-obscur puternice, evidente la Rubens sau Tiepolo. Este terminată biserica Sf. Petru din Roma, care, după aproape două secole cît durează construcția, își pierde simplitatea maiestuoasă de la început, devenind barocă prin numeroasele accesori: statui, lucrări decorative. Baroce sunt Palatul Barberini din Roma, fațada Universității din Genova sau palatul El Escorial de lîngă Madrid. Sculptura, deosebit de prețuită, se inspiră din mitologie și religie. În pictură domină net Spania, Flandra și Olanda. Astfel pictorul El Greco-Domenicos Teutocopoulis (cretan)(1548-1614) este celebru, aducînd cu el o puternică influență bizantină, pictează scene dramatice, contorsionate: Adorația păstorilor, Înmormîntarea contelui De Orgaz, Sf. Mauriciu sau Logodna Sfintei Fecioare. Cel mai mare pictor spaniol din acest secol este Diego Velásquez(1599-1660),

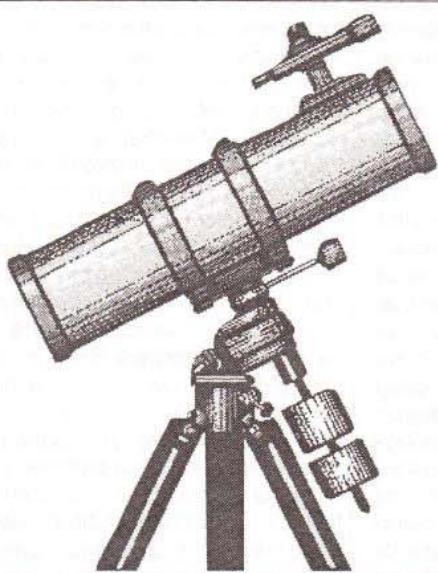
atent observator al vieții: Atelierul lui Vulcan, Bachus și Băutorii, Las Meninas, Torcătoarele, Infanta Margaretă și alte celebre portrete, dominate de realism și vigoare. Murillo(1618-1682), orfan, ca și Rafael, ajutat de Velásquez, pictează lumea copiilor vagabonzi, cu priviri pure, inteligente, firești (Mîncătorii de plăcintă, Jucătorii de arșice), dar și subiecte religioase: Înălțarea la cer a Fecioarei. În Franță se reține Palatul Versailles, statuia ecvestră a lui Ludovic XIV. În Flandra și Olanda, pictura, în special portretul, scenele mitologice sau alegorice, petreceri de crîșmă, chermese, bălcuiri, peisaje, a depășit realizările altor țări, aici s-a întîmplat un miracol, artiștii se specializează, multe tablouri fiind lucrative în echipă. Cei patru mari maeștri sunt flamanzii Rubens și Van Dyck și olandezii Frans Hals și, mai ales, Rembrandt. Pieter Paul Rubens(1577-1640), după o ucenicie italiană, pictează peste 2000 de tablouri din cele mai diverse, portrete îndeosebi, remarcîndu-se prin realismul viziunii vieții, optimism, colorit cald, luminos, descuprinzînd vibrația luminii(galben, portocaliu, roșu) și umbre cu tonuri reci, în Copiii artistului sau Lupta lui Hercule cu leul din Nemeea, Coborîrea de pe cruce, Judecata de apoi. Antonius Van Dyck(1599-1641), elevul lui Rubens, și el mare portretist (Autoportret), cu portrete foarte expresive de regi, regine, copii, lorzi: Carol I regele Angliei, Copiii Regelui Carol V. Rembrandt van Rijn (1606-1669), cu o viață plină de glorie, tumult, dar și tragică în final, pasionat de pictură, își duce arta la perfectiune, exprimînd în pictură sufletul uman: Lectia de anatomie, Paza de noapte, Haman implorînd iertare Estherei, cu portrete individuale (Portretul unei femei bătrîne, Autoportrete) sau de grup, cu fetele puternic luminate la personajele principale centrale, celealte fiind în clar-obscur. Puternic afectat de moartea soției, neînțeles de contemporani, se refugiază în pictură, care devine tot mai întunecată. Boul jupuit este o capodoperă. Din subiecte banale face poeme picturale. Frans Hals (1580- 1666) pictează Tigana,

Doica, bătrîni. Dintre Micii maeștri face parte și Vermeer van Delft, care este considerat unul din cei mai mari coloriști, în Dantelăreasă, de pildă. Școala clasică flamandă s-a impus în pictura europeană, aducînd multe inovații revoluționare în tehnica picturală, opera lor fiind deosebit de apreciată. În arta sec. XVII românesc se pot urmări două etape: a domnilor Vasile Lupu și Matei Basarab și, la finele secolului, a lui Brîncoveanu. Se construiesc palate domnești și case boierești, cum e Palatul domnesc de la Iași sau palatele brîncovenești de la Potlogi și, mai ales, de la Mogosoaia. Acum se construiesc celebrele mănăstiri: Trei Ierarhi, Golia, Cetățuia, Dragomirna, Arnău-Horezu, Plumbuita sau ansamblul de monumente de la Horezu impunînd faimosul «stil brîncovesc». Mănăstirile erau adevărate fortăretele. Sculptura ornamentală în piatră la biserici sau pietre funerare este generalizată, dar o capodoperă a genului rămîne dantelăria în piatră a bisericii Trei Ierarhi(1639). Pictura este legată tot de biserici. Artele decorative ale țesăturilor și broderiilor ating perfectiunea la mănăstirea Secu sau în epoca Brîncoveanu. Invenții, descoperiri, întemeieri Pînă pe la 1650 suntem în plină epocă barocă de tranzitie de la Renastere la clasicism. La 1600, este studiat cu mare interes magnetismul (în De magnete, Gilbert vede Terra ca un imens magnet sferic, iar Sarpi constată dispariția magnetismului la cald). Este calculată valoarea lui π. Stranie coincidență, ca și la nastere, Shakespeare nu este singur nici la moarte: moare cu altă superstea, Cervantes, de astă dată în aceeași zi, 23 aprilie 1616, unul la Stratford-on-Avon, celălalt la Madrid. Uranometria (1603) lui Bayer, e prima încercare de atlas ceresc complet, după catalogul stelar al lui Kepler, din 1601. Între cărțile fundamentale, apar Novum Organon(1620) a filosofului Francis Bacon(1561-1626), replică a Organonului lui Aristotel, în care se sugerează metoda analitică experimentală, inducția, Noua Atlantidă(1627) a aceluiași filosof, apărută post-mortem, povestire utopică de antici-

pație, ce prevestește roboții, telefoanele, casetofoanele, motoarele electrice, punând mare accent pe deducție sau Leviathan(1651), unde Hobbes pretinde că viața omului este "solitară, săracă, dezagreabilă, neratională și scurtă", primitivă au trăit în anarhie, la cheremul instincțiilor bestiale și e necesară dictatura autoritară pentru a disciplina oamenii, *Arithmetica logarithmica* (1624) a lui Briggs, cu tabelele de logaritmi. Din cele 7 moduri de călătorie la Lună imaginante de scriitorul de anticipație Cyrano de Bergerac, a VII-a, cea cu rachete, s-a realizat. Epoca e dominată de genii precum Descartes, Pascal, Newton, Leibniz, Huygens, Toricelli. Astfel *Rene Descartes*(1596-1650), filosof, fizician și matematician francez, are importante contribuții în teoria numerelor, în geometria elementară, în cosmologie etc. Metoda lui se baza pe o logică clară, distinctă și fermă, fondată pe deducția de la simplu la complex, îndoiala metodistică («*Dubito, ergo cogito*») permitîndu-i să steargă orice cunoștință nefondată. În 1637, apare celebra *Discours de la méthode*, unde pledează în favoarea metodei deductive în știință, explicațiile lui fiind ilustrate în trei faimoase appendice. În 10 XI 1619, se produce "visul"-viziune a lui Descartes, de unificare a științelor pe baze rationale. Deduce pe cel ce gîndeș-

te: «*Cogito, ergo sum*» și pe Dumnezeu, mărturie ontologică (Meditații metafizice, 1641). A pus bazele geometriei analitice prin inițierea sistemelor de coordonate (carteziene), cartezianismul devenind un concept. În *Principia Philosophiae*, 1644, Amsterdam, include teoria vîrtejurilor, referitoare la originea și starea sistemului solar, ca masă de materie în miscare turbinoră. În 1649, *Geometria analitică* a lui Descartes se extinde în toată Europa. *Evangelista Torricelli* (1608-1679), fizician și matematician italian, ucenic al lui Galilei, studiază mișcarea lichidelor, legea de scurgere a unui lichid dintr-un vas (legea lui Torricelli), presiunea atmosferică, inventînd barometrul cu mercur(1643-1644), realizînd și primul vacuum din istoria științei, cu această ocazie. Este părintele hidrodinamicii. *Blaise Pascal*(1623-1662), strălucit matematician, fizician, scriitor, și filosof francez, ce s-a ocupat de mecanica lichidelor și a gazelor, apropiindu-se foarte mult de formularea principiului lucrului mecanic virtual, a descoperit legea fundamentală a hidrostaticii, a dat principiul lui Pascal al presiunii în lichide, a inventat mașina hidraulică. La 16 ani(1640) scrie *Essai sur les coniques*, unde enunță teorema ce-i poartă numele, la 18 ani (1642), inventează o mașină aritmetică de calcul, precursorul calculatorului, ce va fi comercializată în 1645; cu Fermat, a creat calculul probabilităților, iar, după o noapte de extaz mistic, 28 XI 1654, va începe *Apologia creștinismului*, fragmentar apărută, ca *Pensées*. În 1658, faimoasa durere de dinți a lui Pascal, ce-l întoarce la matematică, descoperind unele proprietăți ale cicloidei și al calculului acesta. În 1660, formulează principiul rachelei. *Cristian Huygens* (1629-1695), savant olandez cu numeroase contribuții valoroase în astronomie, fizică, matematică, perfecționează și el luneta lui Galilei,

dotează Observatorul din Paris, grăție instrumentelor construite de el, în 1656, arată că "toartele" lui Saturn, observate de Galilei, sunt de fapt inele, și descoperă și satelitul Titan, descoperă detaliile de pe planeta Marte și rotația acesteia, descoperă nebuloasa Orion, emite ipoteza că stelele sunt alți soi depărtați, stabilește teoria mecanică a pendulului, inventează ceasornicul cu pendul. În optică, a explicat reflexia și refracția prin teoria ondulatorie a luminii(1678), această concepție apare în *Traité de la lumière*(1690). Huygens scrie pentru prima dată și despre probabilități, la jocurile de noroc, tot el realizează un crono-metru pentru nave. *Isaac Newton* (1642-1727), fizician, astronom și matematician, ce, independent de Leibnitz, a imaginat calculul infinitesimal (1679, nepublicat), a stabilit formula binomului lui Newton, formula calculului orbitei unei comete din 3-4 observații, impune teoria heliocentrică, e creatorul mecanicii cerești, unul dintre fondatorii astronomiei moderne. Construiește telescopul cu oglindă(1668), determină masele planetelor, după mișcările sateliților, precesia echinoctiilor, datorate nesfericității Terrei, explică mareele, datorate atracțiilor Soarelui și Lunii. În 1687, Newton formulează în *Philosophiae naturalia principia mathematica*(considerată «cea mai mare creație a mintii omenești») legile fundamentale ale mecanicii clasice și legea atracției universale, calculează turtirea globului la poli și a calculat densitatea Pământului(1686). În fizică are numeroase lucrări în domeniul opticii, a des-coperit dispersia luminii (1669), a pus în evidență spectrul solar (1672). *Gottfried Wilhelm Leibniz* (1646-1716), filosof, matematician și mecanician german. A expus sistemul de numerație binar, folosit în construcția unei mașini de calcul, elaboratează, începînd cu 1675, independent de Newton, calculul diferențial și integral, introducînd noțiunile de derivată, diferențială, toate strînse în *Opera omnia* (1768, Geneva, în șase volume). Un miracol este strălucita dinastie de matematicieni Bernoulli, ce începe

Telescopul lui Newton

cu Jacques (1654-1705), apoi Jean sau Daniel, dezvoltând și perfectionând calculul diferențial și integral creat de Leibniz. În postuma Ars conjectandi, Jacques punea bazele calculului probabilităților. Edmund Halley (1656-1742), astronom și geofizician englez, al doilea director al Observatorului Greenwich, întocmește catalogul stelelor din emisfera australă, mișcarea Lunii și magnetismul Terrei, în 1706, prima previziune exactă a cometei care-i poartă numele, pentru 1758, a studiat mișcarea stelelor și nebuloaselor, construiește clopotul de scufundare submarină. Hans Lippershey, Olanda, inventează telescopul (1608), iar în 1609, separat de Janssen, inventează microscopul compus, ce, se pare, apăruse la 1590. Janssen construiește primele microscope (1618). În 1611, sunt observate petele solare, cu mari dispute de înțeleptate, și nebuloasa Orion. Sunt observate primele stele duble la Bologna (1650). Din 1612, dispute asupra paternității primelor hărți lunare: filosoful italian La Gala, Galilei, dar și Selenographia (1647) lui Johannes Hevelius este considerată prima hartă a Lunii. Se folosesc, pentru prima oară, termenii de enciclopedie, geologie, Van Helmont introduce noțiunea de gaz, o formă de pronunție flamandă a cuvântului *haos*; în 1640, van Helmholtz descoperă bioxidul de carbon. Harvey (1616) susține circulația sângelui, în 1628, prin demonstrarea circulației sângelui, Harvey pune bazele fiziologiei moderne. Harvey emite și principiul "Omne vivum ex ovo" (1651). Kirscher afirmă (1658) că boile epidemice sunt datorate microbilor, iar Swammerdam este primul medic ce-a văzut și descris globulele rosii din sînge. În 1617, apare ideea riglei de calcul a lui Napier, cel ce deschise logaritmii și dăduse tabelele logaritmice, în 1614. Schickard (1633) construiește modelul unei mașini de calcul mecanică, Leibniz perfectionează mașina de calcul (1671) și se construiește rigla de calcul cu rigletă

(Anglia). În 1633, Otto von Guericke obține electricitate prin frecare, iar cu emisferale de Magdeburg demonstrează presiunea atmosferică (1654). Studiind teoriile lui Epicur, Gassendi afirmă că materia este formată din atomi (1649), Borelli descoperă legea ascensiunii capilare a lichidelor (1670), Cassini observă lumina zodiacală. La 1650, apare mobila în stil baroc în Italia și Germania, iar în Anglia, apar stilurile de mobilă "regina Mary" și "regina Ana", începe fabricarea cristalului de Boemia, se construiește nava rapidă, corvetă, și nava de război, fregata, se preconizează folosirea elicei pentru impulsivarea navelor, în 1620, van Drebble, Olanda, inventează submarinul, pus în mișcare de vislași, scufundându-se la 5m sub suprafața Tamisei, e descoperit coșul, apar primele mașini de semănăt și de treierat, e inventată baioneta, la muschete, ia ființă industria bumbacului (Anglia). Acum trăiesc cei mai mari lutieri ai lumii (constructori de viori): italienii Giuseppe Guarneri (1687-1742) și Antonio Stradivarius (1644-1737), cel ce construiește tipul clasic de violă, "viola medicea". În timpul vieții a construit peste 1000 de instrumente: viori, viole și violoncele. *Epoaca newtoniană* dintre 1660-1734 e una a clasicismului rationalist, caracterizată printr-un deosebit avânt al științei, perioadă dominată de ideile lui Descartes, Newton și Leibniz. Revoluția științifică precede revoluția industrială. Înființarea de societăți, academii științifice, reviste, a înlesnit circulația și comunicarea ideilor. Discurs asupra metodei (1637) a lui Descartes, Principia (1687) lui Newton au dat pentru 200 de ani metoda științifică de cercetare atentă a fenomenelor naturale, observația, experimentul și explicarea prin legi matematice. În fizică, legile de mișcare, configurație doar de Galilei, sunt fundamentate teoretic de Newton; astfel legea gravitației explică de minune forțele care mențin planetele pe orbite, într-o mișcare periodică. Luna și planetele sunt menținute pe orbite de forțe invers proporționale cu pătratul distanței dintre ele și centrele lor de rotație, atât căderea obiectelor pe Pămînt cît și mișcarea de rotație a

Lunii în jurul Terrei, a planetelor în jurul Soarelui, traectoriile strânse ale cometelor sunt guvernate de legea gravitației universale. În astronomie, teoria gravitatională a lui Newton e temei pentru sistemul lui Copernic și legile lui Kepler, se deschide domeniul mecanicii cerești, aparatelor optice se perfectionează. Teoria vîrtejurilor a lui Descartes cade în confruntarea cu legea gravitației lui Newton. Fizica se desprinde de metafizică. Demonstrația că fenomenele terestre și cele cerești pot fi explicate prin aceleași legi, extind mecanica newtoniană, de unde unitatea științelor. Huygens sau Fontenelle în *De la pluralité des mondes*, susțin că Soarele e una dintre stele, nu mai e centrul universului. Se alcătuiesc hărți ale cerului tot mai exacte. Astronomii Halley și Cassini domină. În biologie, perfectionarea microscopului împinge limitele cunoașterii în microcosmos. E intuită transmiterea ereditară prin sămîntă, se observă existența microorganismelor și a celulei vegetale, care e și descrisă (1665). Linné e precedat prin clasificări ale lumii vii. Chimia se rupe de alchimie, prin von Helmont și Boyle, care o transformă într-o știință ratională, experimentală. Se impun noțiunile de elemente, acizi, baze, se descopăr noi elemente și substantive, se dau legi ale gazelor: Boyle, Mariotte. Substanța flogistică (un artificiu în explicarea combustiei) e o frînă. Matematica, limbajul universal al tuturor științelor, a evoluat prin Newton și Leibniz spre dezvoltarea calculului diferențial și integral. Familia Bernoulli dezvoltă teoria probabilităților. Inductia matematică e un instrument excelent, după fundamentarea ei de Pascal. Sunt avansate atât teoria ondulatorie cît și cea a particulelor în explicarea luminii, teoria cuantică modernă le va uni, se descoperă chiar viteza luminii (danezul Ole Römer, 1675). Se studiază, cu mici progrese, și fenomenul electric și magnetic. Apar motoare cu aburi primitive, iar extractia cărbunelui, obținerea fontei, vor duce la revoluția industrială. *Universități, academii*: prima bibliotecă publică, Bodleiana, Anglia (1602), Academia din Paris

și Universitatea Harvard, America (1636), Universitatea Kyoto, Japonia (1639), Academia Vasiliană (Colegiul «Trei Ierarhi») din Iași, Universitatea din Helsinki(1640), Royal Society(Academia de științe), Londra(1662-1663), la Paris și Londra apar primele periodice științifice(1665), Academia de științe, Paris(1666), Brîncoveanu înființează Academia domnească de la Sf. Sava, București(1694).

Întemeieri, atestări : New York (1623), mausoleul Taj Mahal, India (1630), parcul și celebrul Palat Versailles(1661-1689), Domul Invalidilor, Paris(1679), Marele Trianon (Versailles)(1688), Palatul Schönbrunn, Viena(1689).

Personalități

Rembrandt

Pictorul și gravorul Harmensz van Rijn Rembrandt (1606-1669) a fost unul dintre cei mai importanți artiști în Europa secolului al XVII-lea. S-a inceput cariera în 1625 în Leiden, în urma studiilor făcute aici și pentru câteva luni în Amsterdam. Lucrările sale erau influențate de Elsheimer și Caravaggio. În 1631, s-a stabilit definitiv la Amsterdam, unde, prin vânzarea portretelor unor mari negustori, obținea sume importante. Prosperitatea și căldura căminului său au fost prezентate în 1634 în "Autoportret cu Saskia"(soția sa). Tabloul este expus la Gemäldegalerie din Dresda, Germania. Odată cu moartea soției sale în 1642, Rembrandt a suferit un mare declin, culminând în 1656 cu falimentul său. Lucrările sale au devenit mai sobre, cu un adânc conținut emoțional, portretele împărtășind melancolie, cum se observă în "Jan Six" (colecția Six, Amsterdam). Începând cu 1660, a locuit împreună cu Hendrickje Stoffels și în 1668, singurul său copil care a supraviețuit, Titus, moare și el. Din 1629 și până la sfârșitul vietii a realizat aproximativ 60 de pătrunzătoare auto-portrete. A realizat peste 1000 de picturi și 300 de gravuri. Colecțiile sale portretistice includ "Lecția de anatomie a doctorului Tulp"(1632) și "Ceasul noptii"(1642).

Oana Dereli
XI-B CNUFO

Valoarea operei lui Rembrandt fu-se recunoscută sau cel puțin intuitoră încă din prima perioadă de după moartea artistului. Pentru opinia secolului al XVIII-lea, era un pictor ca atâtia alții, în cel mai bun caz, considerat printre cei mai răsăriți. N-a fost recunoscut ca mare artist, datorită influențelor clasicismului și ale lui Rafael. Adevărata redescoperire a lui Rembrandt s-a produs în secolul al XIX-lea, dar abia în secolul al XX-lea a fost relevată întregă importanță a operei lui. Încă din 1851, Delacroix îl consideră mai mare pe Rembrandt decât pe Rafael, iar criticul de artă Th. Th. Bürger se transformă într-un luptător pasionat pentru o nouă considerare a lui Rembrandt. Secolul nostru a descoperit în totalitate genialitatea pictorului, chiar dacă nu i-a rezolvat toate necunoscutele. Comentarea

Rembrandt - Autoportret

talentului lui are în vedere un gen de realism din starea incipientă, depășită prin inventarea unor metafore picturale. În realismul său e mult mai mult decât veridicitatea unor mijloace de expresie: volumul, coloritul, adică acea luptă dintre lumină și umbră înțeleasă ca metaforă a vieții. Ceea ce primează este efortul de pătrundere în profunzimea vieții, înțeleasă de artist cu mintea și văzută cu ochiul cuprinzător al geniului. Rembrandt merge mult mai departe până la resorturile vieții intime din a căror alcătuire extrage înțelesurile unei înțelepicări etice, măiestrit simbolizată prin acel clar obscur.

Peisajul A fost capabil să găsească un echivalent grafic pentru tot ceea ce vedea. Fiecare hașură, fiecare punct contribuie la un efect de spațiu și lumină. Dificultatea de a reda planul intermediar, al introducerii lui printr-o tranziție lină n-a existat pentru el. A pictat un peisaj însemnată a crea o lume imaginară, mai vastă, mai dramatică și mai încărcată de asociații decât aceea pe care o percepem noi înșine. Subiecte biblice Spiritul operei lui Rembrandt se explică și prin structura protestantă a gândirii lui. Arta lui nu este bisericescă, deși a îmbogățit patriomoniu artei religioase. Tablourile lui nu erau destinate bisericilor pentru întrema-reea religioasă a comunității credincioșilor, ci pentru desfășarea estetică. Rembrandt se întoarce la

legendă, ilustrează Biblia, «le înveșmântea după moda lui proprie, dar desprinde din toate acestea un înțeles nou, unic, comprehensibil. În închipuirea lui prind viață Sfântul Simion, Iacob și Laban, Fiul risipitor, Tobil, Apostolii, Sfânta Familie, Regele David, Calvarul, Samariteanul, Lazăr, Evangelheliștii» (Fromen-tin). Transpună legendele biblice în această lume cotidiană. Huyghe crede că Rembrandt e mai degrabă un tauraturg al sufletului pe care îl iluminează cu o dragoste evangelică, iubind frățește toate ființele, întreaga creație. Unul dintre subiectele de gen îl constituie viața cotidiană. I-au reținut interesul figurii pitorești, gesturi caracteristice, tot felul de incidente simple: «Pătrunderea artistului și darul său de a oglindi esențialul, chiar și momentele mai neînsemnante ale vieții personajelor, ridică totul la expresii de caracter permanent. Așa cum alegoriile, scenele mitice și biblice sunt implantate adânc în realitate, iar personajele sunt întrupate de oameni din vremea și mediul pictorului, la fel portretele, compozitiile, picturile de gen, oricât de concrete, capătă la Rembrandt o potențare și uneori o transfigurare, pline de adevar și mișcare, părând esențiale vieții» (Comarnescu). «*Portretistica* lui Rembrandt este deschisă mărturisirilor. În fața unui portret de Rembrandt ne aflăm față-n față cu un om, cu toate slăbiciunile tragice și suferințele lui. Privirea lui a pătruns în cele mai adânci tainițe ale modelului (...). Redă imaginea autentică a omului» (Gombrich). Are pentru obiecte, în general, aceeași pasiune ca și pentru podoabele strălucitoare. Un simț acut al ironiei, iubirea parodiei, îl face să prefere travestiurile costumelor de paradă ale epocii. și cum puține dintre modelele sale consimt să se împodobească cu ele, le îmbracă el însuși, pozându-și astfel în autoportrete: se pictează în costume exotice cu cele mai variate PDOABE, ca războinic, ca oriental, ca nobil sau ca vânător. E necrător cu ceilalți, cu excepția fiului, Titus. Însăși Saskia e privită cu luciditate critică. Portretele și auto-

portretele înregistrează schimbările aduse de trecerea timpului, fără cruce. Deși scrutează cu tenacitate umbrele de uzură de pe chip, nu e un crud, știe că acestea nu distrug toate valorile, aducând altele noi, în schimbul celor care au dispărut odată cu strălucirea tinereții. Frumusețea lui Rembrandt nu este materială, înzorzonată și opulentă, ci morală, izvorâtă din umilință, renunțare și sacrificiu, din voința de a sacrifica forma plastică pentru a obține o pătrundere mai adâncă în sufletul omenesc. Îi place să picteze bătrâni și bătrâne, aflați în preajma unor mutații. Încearcă să smulgă taina tuturor condamnaților: evrei, săraci. Omul rembrandtian, deși eroizat de meditația sa asupra rosturilor în lume, este privit ca parte din natură. Capacitatea epică de portretizare a artistului olandez e obținută prin accentuarea coeficientului dramatic al clarobscurului și prin simbioza bizară dintre realitate și fantezie, totul diferă de virtuoziitatea rece a unor pictori contemporani lui. Rembrandt e comparat de unii istorici ai artei cu morfologia stilistică a lui Tolstoi și Stendhal. *Lumina și umbra* La Rembrandt lipsesc marile elemente primordiale artistice, forma și figura, iar clarobscurul întrece în toate privințele natura, marea artă a pictorului. «Lupta dintre lumină și întuneric, fermecătoare și parcă îngrozitoare, ce-l-a frapat atât de profund, fiind unicul martor al existenței pentru ochiul artistului, s-a prelungit pentru el ca o luptă a forțelor luminoase și fericite, a momentelor luminoase cu cele întunecate, vicioase, amenințătoare» (Lunaciarski). Lumina este animată, dinamizează limitele. Totul e deschis. Opera lui reprezintă experiența tehnică cea mai bogată din toată istoria picturii. Toate tendințele artei secolului al XVIII-lea se află reunite în Rembrandt. El nu mai aparține secolului său. Nu are predecesori, aparține istoriei formelor unui muzeu imaginarcare grupează marile creații universale.

Şerban Anca Talida
XI-B CNUFO

Sec. XVIII: 1700-1750
Epoca întrebărilor
Marile explorări în lumea ideilor: expansiunea în spațiu, înlocuită cu intensitatea întrebărilor

Mare parte din Europa s-a implicat în Războiul pentru succesiunea Spaniei (1701-1713), răvnind la bogățiile fabuloase ale uriașului imperiu, unde "soarele nu apunea niciodată". După rezolvarea succesiunii, urmează o perioadă de pace, prosperitate și o splendidă înflorire a culturii. O explozie de idei deschide orizonturi nebănuite Europei. Franța, Anglia, Spania continuă să fie mari forte, Prusia și Rusia lui Petru devin forțe de temut. Este un secol al salturilor spectaculoase în gîndire, al căutării de idei inedite, în guvernare, în științele societății, dar și în domeniul științelor exacte, în fizica gravitației, a mișcării corporilor. Se scriu encyclopedii de bilanț a ceea ce a creat mai valoros mintea umană, deschizînd noi perspective, atât în Europa iluministă, cât și în China, unde apar vaste encyclopedii științifice, iar japonezii se deschid noutăților din știință și tehnica europeană. Se fac salturi uriașe în știință care se "laicizează", cum ar fi în fizica gravitației, în mecanică sau în biologie. În Europa, epoca iluministă introduce idei reformatoare, sunt contestate ideile învecinate, inclusiv cele de guvernare și eclesiastice, în Anglia începe revoluția agrară și o spectaculoasă revoluție industrială, ambele cu efecte îndelungi și benefice asupra majorității țărilor lumii. Noi tehnici și mașini amplifică munca omului, crescînd randamentul, mai ales în agricultură, forțînd populația disponibilizată să acopere necesarul din industria orașelor, care înfloresc. În revoluția agrară fermierii introduc rotația culturilor, ameliorarea raselor de animale, noi mașini, precum semănătoarea în rînduri și plugul perfectionat, îngădărarea loturilor cu garduri vii. În Africa, comerțul cu sclavi continuă, peste 50.000 de sclavi fiind trimisi anual în America, de asemenea

înfloreste comerțul cu arme date africanilor, în veșnice războiuri intertribale și religioase. La 1701, se pun bazele noului și prosperului regat de vest, Asante, suzeranul regatelor vecine, în Tunis se înființează o nouă dinastie, iar în Angola se obțin sclavi din Luba și din Lunda (ultimul regat spre 1740 prosperă), însă unii regi africani întrerup comerțul cu scavi (Agaja din Dahomey). Regatul Lunda de limbă bantu organiza expediții sub conducerea unor kazémbe pentru atașarea unor regate satelit, exportând cupru, fildeș și sclavi. În anii 1720, statul Yoruba domină încă în vestul râului Niger, în jurul anilor 1750, în vestul continentului se importau peste 200.000 de muschete anual. Provincia Alger a Imperiului Otoman este o puternică fortăreață a corsarilor de pe "Coasta Barbară" (celebri fiind pe la 1550 marea căpetenie de corsari Khadir-al-Din, zis Barbarossa), care este preluată de ienicerii locali și de corsari, iar guvernatorul devine pașă independent de centrul imperiului. Cultura Asante, dar mai ales străvechea cultură berberă din Algeria impresionează și astăzi. În 1709, în Japonia moare shogunul Tsunayoshi, iar shogunul Tokugawa Yoshimune (1716-1745) face marea deschidere a Japoniei spre idei și tehnologii europene. Samuraii, clasa militară japoneză, erau războinici nobili, devotați pînă la sacrificiu seniorului, neînfricăti în lupte, preferînd sinuciderea prin "hara-kiri", onorabilă, deznoarei și rușinii. În contradicție cu samuraii, legendarii "ninja" erau spioni și asasini, pentru care onoarea nu însemna nimic; îmbrăcați în negru, ei luptau în războiurile civile, avînd, se credea, puteri semi-magice. În 1701, un extrem de respectat nobil, Asano Naganori, a fost obligat să se sinucidă pentru că a rănit o oficialitate ce-l insultase. Cei 47 de samurai ai săi au devenit "ronini" (fără stăpîn), au jurat răzbunare, ucigîndu-l pe acel oficial și, conform codului onoarei confucianist, li se permite să se sinucidă prin hara-kiri, în 1703, fapt surprins în numeroase opere artistice. În 1716, împăratul Kangxi din dinastia Manchu, alunga populația junkar din Tibet și-n 1720

numește pe cel de-al saptelea Dalai Lama al Tibetului aservit. La 1750, chinezii cuceresc statul Tibet. În 1722, moare iluminatul împărat Manchu, Kangxi (K'ang-hsi), urmat de Yongzeng de Manchu (Qing), sub care se tipărește cea mai mare enciclopedie tipărită vreodată, Gujin tushu jicheng, cuprinzînd 10.000 de capitole. China produce și exportă uriașe cantități de porțelanuri de calitate, mai ales în Europa. Între 1736-1796, are loc îndelungata domnie a împăratului Qianlong (Ch'ien-lung), la fel de prestigios ca bunicul său Kangxi, în timpul căruia imperiul are cea mai mare extindere și strălucire. Patron al artelor și al literaturii, a finanțat lucrări uriașe, precum biblioteca cu 36.000 de volume, a reformat economia, a înființat o puzderie de orașe, în care era cuprinsă numeroasa populație a imperiului. În palatele imperiale se ducea o viață magnifică, plină de lux; a mărit Palatul de Vară, în stil european. Între 1736-1747, în Persia domnește șahul Nadir, ce, cu vestita sa cavaleria usoară, cucereste orașe importante, precum Delhi, Lagore, Peshawar sau Kabul. Astfel în 1739, invadează India și jefuiește orașul Delhi, luînd cu el bogății uriașe și Tronul Păunului al împăraților mogul sau celebrul diamant Koh-i-noor, azi între bijuteriile coroanei britanice. Între 1701-1714, mulți europeni se implică în războiul pentru succesiunea tronului Spaniei, marele învins fiind Franța, care nu pierde însă din strălucire și înțelepte; după înfrângeri, prin tratatul de la Utrecht, Ludovic al XIV-lea acceptă ca tronul Spaniei să nu fie sub același sceptru cu al Franței, fiind confirmat ca rege, Filip V de Anjou, nepotul lui. În Marele război nordic (1700-1721), Rusia, Polonia și Danemarca se opun hegemoniei Suediei. Rusia ia locul Suediei învinse. Între 1682-1725, domnește Petru cel Mare în Rusia, din care face o forță de temut. După celebrul turneu incognito de 18 luni prin Europa occidentală (1697-1698), pentru a culege cunoștințe din toate domeniile în folosul Rusiei, reformează Rusia, înlocuind vechile structuri cu altele moderne, a promovat competența, tinerii studiind în Vest pentru a deprinde tehniciile mi-

Petru cel Mare

litare, industriale, a format o armată foarte puternică cu care a învins Suedia. În 1703, înființează Sankt Petersburgul, "fereastră spre Europa", devenit capitala Rusiei (1712), înființează Academia rusă de științe (1724). Declarat împărat al tuturor Rusiilor, acum încolțește și panslavismul (1721). Simbol al deschiderii spre civilizație, rușii (îndeosebi nobili) sunt obligați să-și radă barba, contrar, să plătească o taxă. Petru, elevul lui Nicolae Milescu-Spătarul, avînd mai apoi prieten și sfetic apropiat pe Dimitire Cantemir, avea peste 2 m, o forță herculeană, un caracter și o voîntă de fier, era unor teribil de brutal, obișnuia să facă totul singur, construia nave, repară ceasuri, era dulgher, dentist, cizmar, stăpînea arta artileriei. El a schimbat profund și definitiv fața Rusiei. Între 1741-1761, domnește fiica lui Petru I, Elisabeta, ce înființează la Moscova prima universitate. În 1707, se consfințește unirea Angliei cu Scoția, Marea Britanie. Între 1713-1740 domnește Frederic Wilhelm I al Prusiei, în timpul căruia Prusia se mărește și se reformează. Între 1740-1786, domnește Frederic cel Mare, care extinde mult granițele, Prusia devenind o importantă putere. Astfel în 1740-1748 atacă Austria, antrenînd mare parte din Europa, pentru succesiunea tronului. La moartea lui Ludovic XIV, nevrstnicul Ludovic XV, care a domnit doar 5 ani, l-a lăsat pe

tutorele său, cardinalul Fleury, să conducă Franța, ca prim-ministru. În cei 17 ani căt a guvernat, a avut realizări deosebite: alianțe solide cu marile puteri, reforma finanțelor, codificarea legilor, construirea flotei, succesul portelanului de Sèvres, datorat doamnei de Pompadour, amanta lui Ludovic XV, care deținea la Sèvres un frumos castel. În America de nord s-a continuat colonizarea, distrugîndu-se patrimoniul amerindienilor, în sud, Spania și-a unit o parte din teritori îi Noua Granada, condusă de un vicerere înconjurat de o curte, audiencias, urți de proprietari de pămînturi, care, nenăscuți în Spania, erau excluși de la avantajele conducerii. Vicerogegele ducea o viață de fast rivalizînd cu marile curți europene. Spaniolii dețineau în America un teritoriu de două ori mai mare decît Europa. Misiunile iezuite de convertire formau un stat în stat, de aceea regele Spaniei, ordonă alungarea lor din dominioanele sale(1767). Portughezii, în Brazilia, încep goana după aur, argint și diamantele descoperite la 1727, iar sclavii de pe plantații fug spre mine, producția de zahăr fiind compromisă. Caraibe sunt preluate în parte de pirați europeni de la spaniolii ce le dețineau, sclavii africani sunt intens folosiți pe plantații de trestie. În ciuda condițiilor sălbaticice, devin majoritari, sunt implicați în revolte, mulți devin comunități libere. Din cei aproape 1 milion de indigeni (amerindieni), la 1750 ajunseră foarte puțini, datorită bolilor, conflictului dintre coloniști și creștinări forțate. Rezistența lor justifica abominabilele crime ce-au urmat. Oceania este încă o rîvnită enigmă. A fost atinsă în 1722 și Insula Paștelui de olandezul Roggeveen, ce a descris statuile de aici, de Australia nu se bănuia că este un adevărat continent, iar aborigenii își continuau liniștiți modul lor de viață paradisiac, același de mii de ani, pacifist și adaptat la natură, fără a cunoaște cultivarea pămîntului, creșterea animalelor, construcțiile. Cunoșteau doar vinătoarea și pescuitul ritualice sau culegerea de fructe și nuciști. Pigmeii cereau iertare și multumeau animalului ce urma a fi vinat. Se pare că n-au purtat niciodată

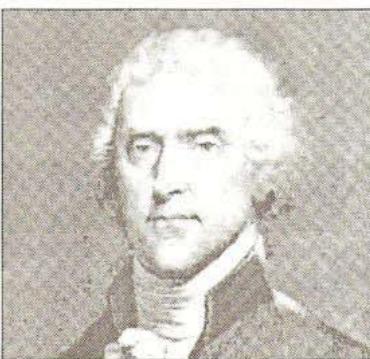
război, ci au coexistat în pace și armonie, adunându-se cu ocazii speciale, în ceremonii divine. Istoria sacră, evenimentele din "Timpurile visurilor", cu animale totemice, planete și oameni sacri, care au creat lumea și tot ce se află în ea, sunt consemnate în legende și mituri orale, păstrînd viu spiritul creatorilor inițiali. Cîntece evocatoare sunt acompaniate la *didgeridoo*(un fel de bucium) și bețe lovite între ele. Evenimentele din epoca Creării sunt exprimate în ceremonii, dansuri, mimă; peisajul a fost creat și sacralizat(consacrat) de strămoșii spirituali ai visurilor și miturilor, pe care aborigenii îi contactează în pelerinaje lungi, periodice. Cangurul pictat în zone dungate, reprezentînd clanuri aborigene, și broasca țestoasă apar în multe din legende și miturile din "Timpurile visurilor"(mitul bunului sălbatic). *** În Principate, între 1711 și 1715 - 1821, peste 100 de ani de domnii fanariote, teritorii anexate de imperiile vecine(1687-1812), dar pe la 1740 apar și unii reformatori. În 1702, Brânoaveanu zidește Palatul de la Mogoșoaia. În aprilie 1711, e semnat tratatul de la Luț al lui Dimitrie Cantemir cu țarul Petru cel Mare al Rusiei, iar în iulie 1711 se dă bătălia de la Stânilești, pe Prut, cu înfrîngerea rușilor și moldovenilor de turci. În 1713, Hotinul e ocupat de turci și transformat în raia. Între 1714-1716, Dimitrie Cantemir, exilat în Rusia, scrie cîteva opere de referință, după ce e ales membru al Academiei din Berlin, recent înființate. În 1717, Timișoara e eliberată de sub turci, în 1718, are loc stăpînirea Banatului de habsburgi și ocuparea Olteniei de austrieci. Pe la 1733, Ion Neculce își scrie Letopisul, iar în 1741-1742 apare "Constituția" lui C. Mavrocordat. Între 1746-1749, are loc desființarea rumâniei și veciniei în Muntenia și Moldova de același Mavrocordat. Acest fanariot a dominat în 40 de ani de zece ori; de 6 ori în Muntenia și de 4 ori în Moldova, dînd unele din cele mai moderne reforme.

*A doua jumătate a sec.
XVIII: 1750-1800
Cartografierea (luarea în "stăpînire") a globului sau Europa globală și era revoluției*

Pe fondul celor două revoluții, industrială și agrară, se produc alte două revoluții sociale: a coloniilor britanice din America și Revoluția Franceză. Acum se produce revolta coloniilor britanice din America de Nord, formînd SUA, prima națiune din lume liberă de sub dominația colonială și Revoluția Franceză, ce-și execută regele, declarînd Republica bazată pe principiile iluministe ale libertății, egalității și fraternității. În Canada, francezii sunt înlocuiti de englezi, ca și-n India. Profitînd de slăbiciunea mogulilor, prin victoriile lui Clive asupra nababului Bengalului, Siraj ud Daula, acest teritoriu puternic și bogat cade sub britanici, în pofta francezilor, dominația britanică în Bengal întărindu-se după bătălia de la Plassey (1757); Anglia devine principală putere în India(tratatul de la Paris, 1763). În 1767, armata birmaneză invadă Thailanda, distrugîndu-i capitala, Ayadhyia, dar e respinsă, nevoită să se retragă și de invazia chineză din Burma. Generalul Chakri, devine regele Rama T'ibodi sau Rama I al Thailandei (1782 - 1809), mare patron al artelelor, dar și campion al luptei antibirmaneze. Singurele națiuni care simt influența europeană sunt Japonia și China, pe care dinastia Manchu o face mai puternică și mai bogată ca oricînd, atingînd maxima mărerie la sfîrșitul secolului. În 1796, după 60 de ani de domnie, împăratul Qianlong abdică, dar domină guvernul. A avut domnie lungă și prosperă, populației, ce s-a dublat la 300 de milioane, îi asigură hrana: orezul, prin mai multe culturi anual, napi și porumb din America. După 1770, face excese, înconjurîndu-se de sicofanți(denunțători profesioniști, delatori, calomniatori). Așa He shen a introdus corupția și mituirea, provocînd nemulțumiri și răscoale. În două secole de izolare de lume,

Japonia a creat noi forme de artă și spiritualitate extrem de originale. În spectacolele Bunraku, marionetele păreau vii, se dezvoltă teatrul kabuki, spectacole muzicale, într-o costumărie plină de culoare și pitoresc, evocînd epoci străvechi sau viață cotidiană (ukiyo-e), scene pline de vivacitate, artistul ukiyo-e, Katsushika Hokusai, devenind faimos în lume. Arta de a lupta, turneele de Sumo, se țineau la început cu reprezentări de dans. În luptele Sumo, unul din adversari trebuia să scoată pe celălalt din ring sau să atingă pămîntul cu altceva decât talpa. Natura în miniatură este o altă curiozitate japoneză. Arta Bonsai este arta de creștere a arborilor în miniatură, în tâvi speciale. Nemaivorbînd de celebrele grădini miniaturale, cu rîuri și cascade, munți miniaturali. Ceremonia ceaiului e un ritual al elegantei, urmărind inducerea liniiștii și calmului practicanților. Se țin în aer liber sau într-un chioșc de lemn deosebit, în care, oaspeții se comportă conform unor reguli precise, privind recuzita specială sau celebrele aranjamente florale (ikebana), făcînd comentarii admirative. După ce un oaspete soarbe un bol de ceai verde, șterge vasul și îl înmînează persoanei următoare. Ceremonia codificată își are originea cu peste 500 de ani în urmă, fiind inițiată de preoții budisti. Faimoase sunt cele 36 de gravuri ale lui Hokusai, din ciclul "Vederi de pe muntele Fuji", cea mai valoroasă fiind "În lumina unui val de pe Coasta Kanagava" (1880), reprezentînd contrastul dintre măreția naturii și nimicnicia omului în fața sublimului. Se consemnează între 1783 și 1788 o mare foamete în Japonia și erupția lui Asama Yama. Din 1750, sahul Ahmad Durrani, urmașul lui Nadir, întemeietorul dinastiei Durrani, unificatorul Afganistanului, invadează India de nouă ori, pretinzînd teritoriile stăpînite de Nadir, cucerește orașul Lahore, iar în 1757 jefuiește Delhi. În 1761, are loc bătălia de la Panipat între armatele Marathas și sah, cu o mare victorie afgană. În Africa de Vest este revigorat islamismul, Imperiul Oyo, din sud-vestul Nigeriei ajunge la apogeu, iar în vest regatul Asante domină Coasta de

Aur. Numărul sclavilor exportați peste Atlantic ajunge la 100.000 anual, cei mai mulți anglozi. Europeanii sunt tot mai interesați de bogățiile fabuloase ale Africii și o explorează în vederea cunoașterii și cuceririi. În est, comerțul Zanzibarului rivalizează cu al Mombassei. În 1777, Sidi Mahomed abolește în Maroc sclavia pentru creștini. În sud, olandezii sunt slăbiți de luptele cu localnicii și înlocuiți de englezi (1795). La 1788, populația Fulani din Africa de Vest, pînă în Alger, convertită la islamism, în frunte cu preotul Usman dan Dodio, s-a ridicat împotriva regelui, acuzat că nu respectă legea sfîntă, declarînd jihad-ul regilor Hausa. Pînă în 1750, cunoștințele europeanilor despre interiorul continentului african erau aproape aceleași cu ale romanilor.

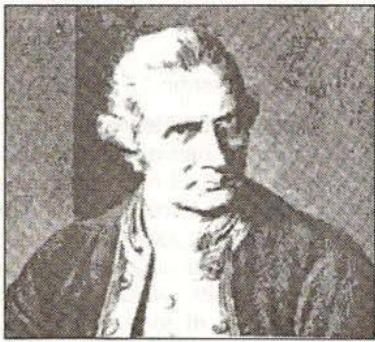
Thomas Jefferson

La 1788 se înființează Asociația Africa pentru explorarea continentului, prima călătorie organizată fiind a lui Mungo Park, 1795, care a explorat valea fluviului Gambia, descurcînd fluviul Niger. James Bruce explorase Etiopia (1768-1773), descooperînd nu izvoarele Nilului, cum credea, ci Nilul Albastru, affluent. În Americi au loc dese hărțuieli între francezi și englezi, faza americană a Războiului de 7 ani din Europa, cu schimburî de teritorii. În 1753, francezii ocupă valea fluviului Ohio, declanșînd războiul anglo-francez din 1755-1763. În 1759, francezii sunt învinși la Quebec, în 1790, întreaga Canadă trece la englezi. În aceste conflicte cu sorti schimbători, au fost folosiți și băstinași: mohicanii de partea englezilor, iar huronii a francezilor. În 1762, englezii iau Cuba de la spaniolii, Rio de Janeiro devine capitala Braziliei

(1763). În 1763, prin conspirația Pontiac, nativi americanî din 13 colonii se ridică împotriva englezilor din America de Nord. După războiul de 7 ani, guvernul britanic percepea taxe coloniștilor, nemulțumiți deja că nu erau reprezentanți în Parlament. În 1773, aceștia se răzvătesc la Boston împotriva taxelor de timbru impuse de englezi (1765), aruncînd ceaiul în mare. Delegații din 9 colonii au hotărît sabotarea mărfurilor britanice și, la Lexington, izbucneste Revoluția Americană, în 1775. În 1776, la 4 iulie, Declarația de Independență a SUA este scrisă de tînărul și strălucitul Thomas Jefferson, care enumera crimele comise de regele Angliei, ce a încălcat contractul cu coloniștii, adăuga dreptul la viață, la libertate, la fericiere. E semnată de reprezentanții tuturor celor 13 state. Congresul Coloniilor Americane îl-a numit comandant șef al armatei pe generalul Washington, alungîndu-i pe englezi din Boston. Au urmat 5 ani de lupte, ciștagi, majoritatea, de George Washington. Franța s-a aliat cu Statele Unite, în 1778. Uni "loialiști" au emigrat în Canada și nu toți au fost de acord cu abolirea sclaviei. În 1781, britanicii se predau la Yorktown, căzînd într-o ambuscadă bine pusă la cale de coloniști și francezii lui Lafayette, marcînd sfîrșitul războiului. În 1783, prin tratatul de la Paris, se recunoaște independența Statelor Unite. Guvernul central fiind slab, în mai 1787, se convoacă Congresul pentru elaborarea Constituției, care dă un sistem de guvernare federal, cu puterea divizată, pe state, s-au creat cele trei puteri distinse în stat, fiecare putînd să verifice și să revizuiască deciziile celoralte; ia naștere o Cartă a Drepturilor, cu 10 amendamente la Constituție, garanțînd drepturi fundamentale, ca libertatea religioasă, a cuvîntului, asigurîndu-se și protecția împotriva pedepselor corporale. În 1789, Washington devine primul președinte al SUA, îndeplinind două mandate. În 1780-1782, au loc revolte în Peru ale populației Tupac Amaru, descendenta a incașilor, împotriva spaniolilor, atacă orașul Cuzco. Conducătorul Tupac Amaru, spaniol-american bogat, ce-si ia numele

ilustrului înaintăș, este prins și ucis de spanioli (1881), împreună cu 100.000 de adepti ai acestuia, dar lupta se încheie abia în 1882, spanioli fiind obligați la reforme. În 1790 au loc și revolte ale sclavilor din Haiti, împotriva francezilor, independentă insulei fiind proclamată în 1804. În Europa, Portugalia înflorește sub severul marchiz de Pombal, prim-ministrul regelui José I, care face numeroase reforme, cu banii din diamantele braziliene reușind să contracareze și efectele devastatorului cutremur care a ras Lisabona de pe suprafața pământului, în 1755. Cutremurul a surprins populația în biserici la slujba de Ziua Tuturor Sfintilor (1 septembrie), o puternică undă de soc de 15 minute a distrus două treimi din clădirile orașului, peste 50.000 de locuitori fiind prinși sub ruine. Apele fluviului Tagus au ieșit din matcă. Incendii devastatoare au pîrjolit capitala în zilele următoare. Pombal și-a ținut cumpătul și a condus energetic refacerea strălucirii Lisabonei dinaintea de cutremur. Europa este măcinată de războiuri, cel mai important fiind Războiul de șapte Ani (1756-1763), cu Prusia și Anglia împotriva Franței, Austriei și Rusiei, în care Frederick II (cel Mare), deși se dovedește unul dintre cei mai strălucitori generali ai timpului, învingînd forțele combinate ale Austriei și Franței la Rossbach (1757), pe ruși la Zorndorf (1758), aproape că și pierde regatul, forțat să cedeze Saxonia. Frederick, geniu militar și despot luminat, reformator, este un bun organizator statal, are o armată eficientă, cu care atașează teritoriile Prusiei, devenită o mare putere. Înfrîntă, Franța pierde și Canada. Ecaterina cea Mare, detronîndu-și soțul, Petru III, în 1762, devine țară. Între 1763-1796, dovedindu-se înteleaptă și energetică, autocrată, sub influența filosofilor iluministi, extinzînd Rusia, dezvoltînd economia, a reformat conducerea locală, a extins sistemul educațional și la femei. Scriitoare, ea a încurajat literatura, artele, presa și cultura europeană, dar a menținut iobăgia și a participat la împărțirea Poloniei. Idealul ei a fost să ducă mai departe opera lui Petru I. Celebră este răs-

coala lui Emilian Pugaciov (1773), care întitulîndu-se Petru III, ucis de sprijinitorii Ecaterinei, a înființat în bătaie de joc o curte similară cu a Ecaterinei, din analfabeti cu numele ministrilor, răscoala are ecou, devenind adeverat război tărănesc, însă Pugaciov e prins și ucis (1775). Poate cel mai important moment al secolului a fost Revoluția Franceză. Războaiele și criza produselor, despotismul Curții de la Versailles, abuzurile marilor aristocrați ce conduceau ca niște prinți autocrati, lăudări și impozite uriașe, clasa de mijloc atâtă de idei iluministe, cerînd reforme, toate îl determină pe Ludovic XVI să convoace, pentru

James Cook

prima oară în 150 de ani, Adunarea Generală, pentru niște reforme, acest fapt alimentînd dorința de schimbare, multimea furioasă atacînd, pe 14 iulie 1789, Bastilia, celebră închisoare, simbol al tiraniei regale și aristocratice, avînd atunci 7 prizonieri! Regele și ministrii, nevoiți să facă reforme, convoacă Adunarea Generală (devenită Națională), adoptă Declarația Drepturilor Omului și o nouă constituție, în 1792, monarhia este abolită, se proclamă republica bazată pe libertate, egalitate, fraternitate. Inițial, republica a fost condusă de moderati, înlocuiri rapid de radicalii Danton și Hébert, însuși partidul radical s-a divizat, cei doi, deveniți moderati, au fost lichidați de extremistul Robespierre, care cerea reforme radicale, rapide, nu graduale. Regimul său e urmat de unul mai moderat, condus de consiliul de guvernare, Directoratul. În 1791, Ludovic și Maria Antoineta, încercînd să fugă, sunt prinși. Ludovic XVI, urmînd la tron bunicului său, Ludovic XV, căsătorit cu

Maria Antoineta, fiica Mariei Terese, era bine intenționat, dar slab, concesiv, fapt ce nu i-a salvat nici tronul, nici capul, fiind ghilotinat pe 21 ian. 1793. Ghilotina, un simbol nefast al acestei revoluții, introdusă în Franța de doctorul Guillotin, a făcut numeroase victime, Maria Antoineta, fiind una dintre ele. Căsătorită la 16 ani, n-a fost populară printre francezi, din cauza stilului de viață extravagant și lipsit de griji: "Dacă n-au pîine, să mănînce cozonac!" arătă totală sa ignoranță și trufie. A fost ghilotinat la 9 luni de soțul său. James Cook, navigator și explorator ilustru, întreprinde trei călătorii în Pacific (1768-1779), cartografiind zona mărilor de sud, pînă aproape de Antarctica. Navighează în jurul Noii Zeelande, Australiei, demonstrînd că nu-s un singur bloc continental, Terra Australis, aduce prețioase cunoștințe despre Oceania, stabilește relații excelente cu polinezienii, e însotit de oameni de știință și artiști, el însuși a ținut un excelent jurnal. Deși la prima vizită este întîmpinat ca un zeu, în a doua are un sfîrșit nefericit în Hawaii, unde este ucis de băstinași.

**** Mișcarea călugărului Sofronie din Cioara împotriva unirii cu Roma (1759-1761). În 1754 se înființează școala de la Blaj, iar în 1757, D. Eustatievici începe seria primelor gramatici românești, în 1780 apărînd Elementa linguae dacoromanæ sive valachicæ, a lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, debut al iluminismului ardelean, ilustra Școală Ardeleană. În 1765 Transilvania e ridicată la rangul de Mare Principat. În 1774, Tratatul de pace rusuo-turc de la Kuciuk-Kainargi, apoi cel de la Adrianopol, schimbă raportul de suzeranitate și de protectorat al celor două imperii la adresa Principatelor. La 7 mai 1775 are loc răpirea Bucovinei de către Austria, iar la 6 iunie 1778 încorporarea Banatului la Ungaria. În 1777 e ucis domnitorul Moldovei Gr. Ghica de turci. În 1780, se înființează Academia din Oradea. În 1782, se consemnează un alt proiect de înființare a unui Regat al Daciei. La 1 nov. 1784, izbucnește răscoala lui Horea, iar la 28 februarie 1785 are loc frîngerea cu roata a

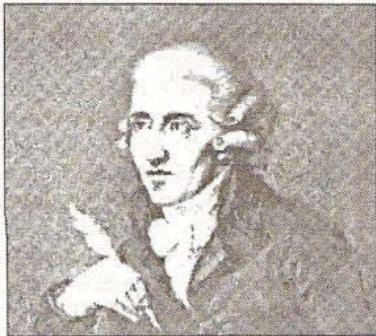
lui Horea și Cloșca. În martie 1791 este înaintat Supplexul la Curtea imperială de la Viena.

Literatură, artă, filosofie:

Epoca Luminilor, ce avea ca principiu imperativul "trebuie să știi", a dominat secolul al XVIII-lea. Iluminismul și Revoluția industrială cuprind mai ales perioada 1735-1819. Revoluția industrială se suprapune peste acest curent. Acum apar idei noi legate de guvernare, de libertate sau convingeri religioase. Criticismul rationalist (de sorginte renascentisto-clasică), bazat pe inteligența proprie, supune totul îndoielii: instituții, principii. Antifeudal, anticlerical, antidogmatic, antidespotic, acceptă "monarhul luminat" sau republica și «contractul social», emanciparea prin cultură și educație. Simbolic, carteau lui Linné poate fi considerată hotarul, denotând simțul ordinii, al structurii. Gînditorii și filosofii răspîndesc «lumina» științei, luptă cu superstițiile, trezind interesul pentru cunoaștere, rațiune, dreptate. E extrem de activ în Franța, unde filosofi ca Voltaire și Rousseau sau Montesquieu contestă ideea de monarhie absolută și dreptul tradițional al nobilimii și clerului la privilegii speciale. Unele concepții își aveau sorgintea la John Locke, care scria că toți oamenii sunt egali și independenti, principiu al democrației moderne. «Dreptul natural înlocuiește dreptul divin». Consecință a rationalismului cartesian, marginalizează tot mai subliniat sacrul și divinul, accentul mutindu-se pe realitatea palpabilă. Căzînd în mecanism(cu sursa în teoria newtoniană, totul fiind redus la o simplă mecanică), se negă spiritul suprem, acordînd materiei pondere exagerată. Aceasta implică reducerea la rationalism: legile naturii sunt rationale. Empirismul și rationalismul își dispută întărirea. Filosoful absolut al epocii Immanuel Kant (cf. infra), cel ce-a inventat și termenul de Iluminism, a reconciliat cele două moduri de abordare ale lumii. Conceptul de cauzalitate a devenit un concept à priori, ce nu poate fi dovedit, doar acceptat. Spațiul și timpul sunt concepte apriorice inexplicabile prin simțuri, dar care structurează perceptia, o determină à

priori, o fac posibilă. Fizica nu este doar o știință experimentală(empirică), ci și apriorică, folosind un sistem rațional, aparatul matematic. Si Leibniz a influențat epoca, relansînd idei platoniciene și aristoteliene sub formula "Marelui Lanț al Existenței" continuă: lanțul viu, lanțul mineral etc, anticipînd și favorizînd evoluționismul. D. Diderot(1713-1784) elaborează celebra Encyclopédie, lucrare colectivă, întruchiparea spiritului iluminismului francez, un "dicționar rațional de științe, arte și meserii", dar și de idei. L'Encyclopédie (model Cyclopedie [cyclop] lui Chambers), editată de Diderot și D'Alambert în 17 volume de text și 11 de ilustrații, în total 28 de volume, între 1751-1772, acorda importantă egală științei teoretice, științei aplicate sau filosofiei. Cu intenția de răspîndire, iluminare și sistematizare a cunoașterii de pînă atunci, efect al democratizării cunoașterii, pune temeiurile tuturor științelor și artelor viitoare. L'Encyclopédie avea un pronunțat caracter critic la adresa Statului și Bisericii, de pe baze rationaliste și experimentale. În 1771 apare și prima ediție a vastei Encyclopédii Britanice. Current cultural și ideologic mai mult decît literar-artistic, iluminismul este o continuare a unui clasicism «alterat», adevarat sec. XVIII, speciile literare preferate fiind romanul social și filosofico-satiric, drama burgheză de idei, comedia. Franța este centrul său de iradiere, prin ideile filosofice ale lui Diderot(savant: coautorul Encyclopédiei), filosof: «Cugetări filosofice», romancier: Călugărița, Nepotul lui Rameau ale lui Montesquieu(autorul Scrisorilor persane și al Spiritului legilor) sau Rousseau(autor, printre altele, a romanelor Emile, Julie sau Noua Eloiză, a Confesiunilor sau a «Contractului social»(1762)). Cel mai strălucit gînditor și creator fecund al epocii, ilustră personalitate iluministă, este Voltaire (1694-1778), încarcerat de două ori la Bastilia datorită ideilor sale liberale. Fin și ascuțit polemist și pamphletar, mare enciclopedist, scriind epopeea Henriada, Fecioara din Orléans, tragedii (Alzira, Meropa, Zaira), romane (Candid, Naivul, Zadig), Scrisori filosofice sau

Dictionarul filosofic. Nu trebuie ignorat Beaumarchais cu ale sale comedii: Bărbierul din Sevilla sau Nunta lui Figaro, preluate de teatrul lîric de operă de iluștri compozitori. În Anglia scriitori iluministi sunt Daniel Defoe, autorul celebrei Robinson Crusoe(1719), Jonathan Swift cu Călătoriile lui Gulliver (1726), dar și Fielding cu Tom Jones. Germania este reprezentată de Lessing, eseist și dramaturg, dar iluminismul face loc aici mișcării Sturm und Drang(Furtună și avînt), însuflare de spirit patriotic, naturalete, sensibilitate, suflu de geniu cu lucrări de tinerețe ale unui Schiller sau Goethe. Friedrich Schiller (1759-1805), apartinînd la început Sturm und Drang, foarte bun prieten și colaborator cu Goethe, s-a impus prin eseuri extrem de moderne și drame generoase împotriva tiraniei: Hotii, Intrigă și iubire sau de inspirație istorică: Don Carlos, Wilhelm Tell, Wallenstein, prin balade: Inelul lui Pollicrat, celebra Oda bucuriei, preluată de Beethoven în finalul Simfoniei IX. Dramele sale sunt un compromis între tragedia antică și drama shakespeareană. Ideile lui Herder, Schiller sau Hölderlin vor fi fructificate de geniul absolut al epocii, Johann Wolfgang Goethe (1749-1832), cel mai mare scriitor german și unul din cele mai strălucite spiritele ale umanității, unul din capii Sturm und Drang, cu Suferințele tînărului Werther, evoluînd după experiența italiană (Torquato Tasso) sau cea a revoluției franceze, a experienței politice sau a prieteniei cu Schiller(Xeniile) și a cercetărilor științifice(Teoria culorilor(1810)) spre o artă clasică (Wilhelm Meister, Hermann și Doroteea, Afinități elective), culminînd în opere autobiografice (Poezie și adevăr) sau, mai ales, simbolice(capodopera absolută, Faust (1808-1833)). Scrie balade celebre, precum Ucenicul vrăjitor sau Craiul iezelor, Elegii romane, drama Egmont sau tragedia Ifigenia în Taurida. Muzica epocii este genial reprezentată acum de Bach(1685-1750), Haendel(1685-1759), Vivaldi(cu Anotimpurile, Concertos), Couperin (Manuale pentru clavecin), Pergolesi (Slujnica

Joseph Haydn

stăpînă), Gluck(Orfeu, Ifigenia în Taurida); diafanul Haydn, fantasticul Mozart, leul titanic Beethoven sunt în deplinătatea forței creației muzicale, la fel Rameau(Indiile galante), Teleman. Așa Joseph Haydn(1732-1809), compozitor austriac, clasic al școlii vieneze, cu o lungă carieră componistică, face legătura dintre finalul barocului și romantism, contribuind la fixarea structurii clasice a simfoniei (Simfonii parisiene, Simfonii londoneze), fiind celebru prin oratoarele sale: Creația(1798), Anotimpurile (1801), Te Deum-uri, mise. Wolfgang Amadeus Mozart(1756-1791), copilul teribil al școlii clasice vieneze, cel mai mare compozitor austriac, unul din cei mai mari maeștri ai operei, autor al Răpirii din Serai(1781-1782), Nunții lui Figaro(1786), Don Juan (1787), Così fan tutte(1790), al Flautului fermecat(1791). Lui î se mai datorează simfonii, sonate, cvarțete, concerte pentru pian, opere de muzică religioasă și de cameră, un magnific Requiem (1791), Missa Încoronării sau populara Mică serenadă. Maestru al melodiei, el știe să atingă măreția prin simplitate, puritate, eleganță, grație, dar și patos tineresc. În spatele fantaziei, armoniei și limpezimii, seninătății, se ascunde un suflet damnat și ironic. Ludwig van Beethoven(1770-1827), cel mai mare compozitor german, născut la Bonn, copil precoce al muzicii, ca și Mozart, concertă la 8 ani, adept al ideilor Revoluției Franceze și administrator al epopeii lui Napoleon, ostil abuzurilor sale imperiale, exprimă în compozițiile sale generozitatea și bucuria, în ciuda surdității care-l atinge în 1802. Moștenitor al clasicismului vienez(Fidelio) și al lui

Mozart, este inițiatorul romanticismului german în muzică prin cvarțetele de coarde, sonatele pentru pian (Patetica, Sub clar de lună, Appassionata), concertele sale pentru pian și vioară, lieduri, uverturi și, nu în ultimul rînd, cele nouă simfonii: a III-a, Eroica(1802), a VI-a, Pastorala(1804), a IX-a cu Oda bucuriei (1824). Geniu tutelar, unul dintre cei mai mari ai lumii, Immanuel Kant filosof german, Königsberg, 1724-id., 1804; filosofia sa influențată de Hume, Leibnitz și Rousseau, încearcă să răspundă la întrebări: Ce-aș putea să știu? Ce-ar trebui să fac? Ce-aș putea spera? Kant aşază rațiunea în centrul lumii, precum Kopernic așeza Soarele în centrul sistemului planetar. Pentru ca o cunoaștere universală și necesară să fie posibilă, trebuie ca obiectele cunoașterii să se determine (bazeze, fixeze), pe natura subiectului gînditor și nu pe experiență(Critica rațiunii pure, 1781). Înțelegerea, judecata, trăsînd limitele sensibilității și rațiunii, fac posibile o fizică apriori și sistemul legilor care guvernează natura: Primele Principii metafizice ale științei naturii, 1786. Cunoașterea se întemeiază pe experiențe subiective, produse de entități externe care afectează simțurile; receptarea pasivă se preface în cunoștințe printre-o activitate mintală, ce percepse după anumite principii formale ale înțelegerei intuițiile senzoriale, pe care le transformă în concepte. Distingînd între materie, dată prin senzații, și forme, ca fiind în minte, Kant susține că «forme pure de intuiție» prin care se primesc senzațiile sunt Spațiul și Timpul, existente aprioric în minte, iar «intuiția noastră nu este altceva decît reprezentarea aparentei. Nici lucrurile pe care le intuiu nu sunt în sine ceea ce le intuiu noi a fi, nici relațiile lor nu sunt constituite în sine, așa cum ne apar nouă... Ca aparente ele nu pot exista în ele însese, ci numai în noi», iar ceea ce intuiu noi în aparente nu constituie lucrurile în sine, ci doar aparentele experienței noastre. Lucrurile în sine nu pot fi cunoscute «chiar dacă ne-am putea ridica intuiția pînă la cel mai înalt grad de claritate», lucrul în sine fiind «obiect transcendental» sau noumenon, adică «aflat la baza întregii experiențe», idealismul transcendental este incognoscibil oricărui fel de cunoaștere, dar ne putem gîndi la el doar negativ, ca numenal, nu fenomenal. Și, pentru ca omul să nu fie mai determinat în acțiunea morală decît în cunoașterea sa prin obiectele exterioare, Kant formulează ipoteza unui suflet liber animat de-o voîntă autonomă: Rațiunea – «o facultate prin care omul se deosebește de toate celelalte lucruri și chiar de el însuși, în măsura în care este afectat de obiecte»: Critica rațiunii practice, 1788, eliberîndu-se de determinismul fizic, universal în lumea fenomenelor. Rațiunea ne conferă libertatea să ne gîndim pe noi însine nu doar ca părți ale naturii, ci și ca elemente supuse și legilor rațiunii, însăși Libertatea fiind o Idee a Rațiunii. Voîntă poate fi considerată ca o cauzalitate a persoanei ca eu fenomenal, dar și ca un fel de cauzalitate a persoanei ca eu numenal, gîndit, la fel, negativ, neavînd realitate fenomenală, dar eficient în existența noastră practică. Orice principiu de acțiune trebuie atunci să poată fi construit, ridicat, înălțat, îndreptat în maxime universelle, maxima universală sau cauzală, Critica judecății, 1790. «Orice eveniment are o cauză», este subsumat unei legi necesare și universale, iar conceptele pure ale înțelegerei, cauzalitatea, sunt inutile, dacă nu sunt ilustrate prin experiență, deci «maxima cauzală» e o parte comună a tuturor mintilor omenești. Pentru noi conceptul pur al cauzalității este ilustrat prin fenomenele observabile ale acestei lumi în judecăți universal valabile, pe baza concepților universal valabile, prin sinteză și înțelegere. Propozițiile metafizice, Ideile Rațiunii, precum «Dumnezeu există», pot fi gîndite, dar ele nu pot fi obiecte ale cunoașterii, lipsind experiență, nici intuiția fără concept, nici conceptul fără intuiție nu pot da o cunoaștere satisfăcătoare, ultima putînd lăsa doar locul credinței. Progresul omului trece prin virtutea individuală și libertatea socială garantată printr-o constituție politică. Metafizica moravurilor,

1797). *** La noi, Iluminismul s-a manifestat îndeosebi sub forma Scolii Ardelene (1780-1825), prin corifeii luptei românilor transilvăneni pentru drepturi egale cu celelalte națiuni, în numele ideilor iluministe și al adevărului istoric, o strălucită manifestare în spirit enciclopedic, culminând cu capodopera literară a lui Ion Budai-Deleanu, *Tiganiada* (1800-1812). În arhitectură, triumfă stilul brâncovenesc, în palate: Mogoșoaia, Potlogi, mănăstiri: Hurezu sau case boierești. Toate se caracterizează printr-un autentic aspect românesc al vechilor case de piatră de la munte, ca și în stilul moldovenesc, anterior: înscrierea perfectă în peisaj, echilibru, armonie, simplitate, soliditate, coloane și ornamente stilizate, balcoane, cerdacuri, foisoare, aerisite și luminoase, pline de pitoresc și voioșie, optimism tonic, assimilarea perfectă a stilurilor adaptate la specificul autohton. Hanurile sau rateșurile sunt frecvente în acest secol: Hanul Ancuței. În Transilvania, se construiesc cetăți fortificate: Alba Iulia, Sibiu sau casteluri, catedrale. În Europa, se mai construiește în stil baroc, dar se trece la o variantă a acestuia, stilul rococo. Artă veselă și distractivă trebuie să întrețină plăcerile vietii, după fantezie. Barocco, perlă ale cărei contururi neregulate dău denumirea stilului, va fi înlocuit de rococo (rocaille), contururile absolut neregulate ale pietrei sparte, asymetrice, agitate precum valurile marii, axate pe curbe, acolade, litera S. Descoperirea ruinelor orașului Pompei (1748) influențează arta acestei epoci. Clădirile apar într-un splendid cadru natural, parc și curți, caracterizate prin puritatea și farmecul proporțiilor, sobrietatea decorului exterior, cu încăperi bogat ornate sau colorate, pictate, sculptate sau decorate, după destinație: Micul Trianon de la Versailles, biserică Saint Souplice, Sainte Geneviève (azi Pantheon), Palatul Sanssouci (1747-1755), cu celebra Galerie de tablouri și grădina din Potsdam, Palatul Belvedere din Viena, Palatul Ermitaj din Petersburg, în stil baroc, azi celebru muzeu. Grădinile și parcurile rococo imită natura cu peisajele sale, păraie, grote, stânci, poduri, chios-

curi în stil chinezesc, fintini arteziane, alei sinuoase, arbori exotici. Artele plastice preferă portretul, statuile ecvestre, subiectele mitologice, alegorii, serbări galante, scene pastorale sau mitologice. Se remarcă Watteau (1684-1721), pictor de serbări galante și cîmpenești, într-un colorit fermecător, de infinită poezie și desfătare: Îmbarcare pentru Cythère, Indiferentul, Firma lui Gersaint sau la Tour, cu portrete: D-na de Pompadour, artiștii revoluției și ai lui Napoleon: Ingres (D-na Rivière, Odalisca cu sclavă), Louis David (Jurămîntul Horăților, Marat asasinat, Încoronarea lui Napoleon), Gérard (Napoleon I Împărat) sau Chardin: Pictorul cu vizieră verde, Copilul cu spîrnel, Bucătăreasa, Bufetul, naturi moarte. În Anglia, Reynolds, Hogarth (Vînzătoarea de crevete) și, mai ales, Gainsborough (Băiat îmbrăcat în albastru), în Italia, Tiepolo (Triumful artelor), dar Spania este cea care dă una dintre cele mai mari personalități artistice ale lumii: Francesco José de Goya Lucientes (1746-1828) (cf. infra), ce duce cu forță mai departe marea tradiție a lui Velasquez, Ribera sau Murillo. Înfruntă și de Tiepolo, pleacă de la Saragosa la Madrid, unde interprează unele tablouri ale lui Velasquez, devine pictor de curte, 1799, pictează portrete de familie regală, de nobili, autoportrete: Ducesa de Alba, Familia regală a lui Carol IV, Omul în gri, picturi decorative pe pereti, cartoane de tapiserii cu subiecte religioase, dar și oameni reali, scene idilice ori cîmpenești: Tauromanha. E apreciat pentru prospețimea și firescul picturii sale, spontaneitate: Tîrg de oale, Zidăr rănit. Dă capodopera Capriciile, operă de amară ironie și înalt sens moral, iar în timpul ocupației franceze, tablouri antirăzbăoinice, precum celebrele 2 Mai și 3 Mai, Dezastrele războiului. După război, face gravură, Proverbele, închinăte confrăților, ocupînd un loc de frunte. Singuratic și surd, se retrage în Casa Surdului și lucrează la niște picturi bizare, dar în care se întrezăresc curentul romantic și alte curente de mai tîrziu. Moare la Bordeaux.

Invenții, descoperiri, întemeieri

Secoul debutează cu nașterea a doi naturaliști celebri și a doi matematicieni: *Carolus Linnaeus Ingemarsson* (Carl von Linné) (1707-1778), sistematician, botanist și zoolog suedez, ce a introdus nomenclatura binară a speciilor, cu *Sistema naturae*, *Species plantarum* (1735), opere fundamentale, *G. L. Leclerc de Buffon* (1707-1788), naturalist francez, autor al imensei *Histoire naturelle* (1749-1804) (40 vol.), *Leonhard Euler* (1707-1783), matematician și mecanician elvețian și *Jean Baptiste d'Alambert* (1717-1783), matematician, fizician și filosof francez, ce scrie *Traité de dynamique* (1743). Înăuntră 1735, se inventează și construiește pianul adevărat (1710), termometrul cu mercur (Fahrenheit, 1714), le Blon inventează gravura în culori (1732), pe la 1700 se dezvoltă în Valahia "stilul brâncovenesc", în construcții, iar în Franță, stilul de mobilă "Rococo" (1725-1750). Iluminismului excesiv rationalist și mecanicist î se va opune școala Naturphilosophie avînd promotori pe marii Goethe și Schiller, filosoful Schelling. În locul rațiunii, ei au preferat sentimentele, vedea natura holistic, ca un tot viu, unitar, dotat cu spirit. Ceva mai devreme Rousseau dăduse glas ideii de refugiu în natură vindecătoare, care trebuie iubită ca o fintă vie. Așa ia naștere preromantismul, evident în Germania, Franță sau Anglia. Ideile iluministe s-au răspînt asupra societății, debutînd cu o revoluție (Anglia, 1688) și culminând cu Revoluția Franceză de la 1789, fermentînd în Revoluția Industrială, care și pune amprenta asupra tuturor celorlalte domenii. Astronomia a profitat de pe urma teoriei newtoniene, atât în aparatul matematic cât și în tehnica telescopelor, tot mai precise. Laplace este un titan al astronomiei. Independent de Kant, introduce conceptul de evoluție a universului și formulează ipoteza nebulară referitoare la originea sistemului solar, demonstrează stabilitatea sistemului solar (1773), în cadrul celebrei cosmogonii «Kant-Laplace». În 1781, Herschel descoperă planeta Uranus, iar în 1783,

descoperă mișcarea sistemului solar în spațiu și e admisă originea cosmică a meteoritilor. Telescoapele performante au împins hotarele în infinitul universului, concluzionându-se că Soarele nu e decât una din numeroasele stele ale Căii Lactee. Kant crede că multe stele au sisteme planetare de tip sistemul solar, idee strălucit confirmată ulterior. *Introductio in Analysis infinitorum* a lui Euler fundamentalizează matematica deplasarea în spațiu a planetelor și a cometelelor, cu rezultate fundamentale în teoria numerelor, în algebră și analiză. Tot el demonstrează că principiul minimei acțiuni – enunțat tot acum de Maupertuis – poate fi dedus din legile mișcării newtoniene. Biologia este rationalist mecanicistă. Carl von Linné introduce sistemul binar de clasificare a speciilor, în pofida lui Buffon. Cuvier clasifică speciile dispărute, Lamarck studiază nevertebratele, ambii conducând la teoria evoluționistă a lui Darwin. Spallanzani reușește fecundația artificială, este semnalată fotosinteza, fără a fi explicată (1779). Chimia este întărziată enorm de eroarea flogisticului (substanța infamabilă). Au existat și aici personalități precum Lavoisier sau Dalton. Abia Lavoisier propune o teorie corectă a combustiei, ce va scoate chimia din impas, iar Dalton își expunea teoria atomică, corolar al chimiei moderne. Lavoisier definește elementul chimic (1775) și explică rolul oxigenului în respirație, ardere, fermentație, iar Cavendish stabilește compoziția aerului atmosferic. În 1766, se prepară H, 1771, se descoperă O, 1772, este semnalat azotul, 1774, clorul și amoniacul, Scheele descoperă glicerina (1779), iar Klaproth uraniul (1789). Terra începe să fie exploataată (mineralogia este la zi, prospectându-se resursele de cărbune și minereuri, termenul geologie e introdus și acceptat, fosilele nu mai sunt văzute ca interpretate prin potopul lui Noe, Buffon explicând că Pământul e mult mai bătrân decât reiese din Biblie). Teorii diverse încercau să explice formarea rocilor, teoria straturilor suprapuse luând naștere acum. Matematica se dezvoltă spectaculos după Newton și Leibniz, mai ales că fizica avea nevoie de acest

instrument. Euler, d'Alambert, Gauss și Lagrange continuă demersurile fraților Bernoulli din fizică și matematică. Euler și Lagrange introduc calculul variational, iar ultimul introduce ecuațiile diferențiale "Lagrange", Laplace aplică în astronomie teoria gravitațională și metodologiile noi de calcul în mecanica cerească. Apare statistică prin Bernoulli, perfectionată de Laplace. Medicina progresează în cunoașterea țesuturilor, introducerea vaccinului. Fizica se dezvoltă prin detalierea mecanicii newtoniene, Leonhard Euler introducând coordonatele unui corp, îmbunătățit de Joseph Lagrange (*La Mécanique analytique*, 1788). Natura căldurii și problema electricității îi preocupă pe savanții timpului. Rumford pună căldura în legătură cu mișcarea, iar electricitatea este încă un mister. Totuși acum este inventată butelia de Leyda, primul condensator electric, care, prin descărcare, produce scînteie (1745), Franklin inventează paratrănsnetul (1752), au loc primele încercări de transmitere la distanță de texte cu ajutorul electricității, Lesage imaginând primul sistem telegrafic (1774), Galvani pună în evidență curentul electric (1791) și tot el descoperă efectele fizioligice ale electricității. În 1775, Academia de științe din Paris stabilește că "perpetuum mobile" nu-i posibil, e semnalată radiația infraroșie (1759). În 1792, Ch. de Borda determină lungimea pendulului care bată secunda la Paris, în 1799, sunt prezentate etalaoanele sistemului metric, metrul și kilogramul tot la Paris, iar în 1801 sistemul metric este introdus legal. Tehnologia apare ca o aplicare a științei, în domeniul mașinilor. Fizica gazelor și teoria calorică sunt folosite practic. Motorul cu aburi a adus un salt impresionant în civilizația umană: se inventează motorul cu aburi sub presiune (1705), Watt construiește prima mașină cu abur cu piston (1765) și mașina cu abur cu dublu efect (1782), în 1769, motorul cu piston rotativ cu abur, iar în 1787 se fac primele tentative reușite de folosire a mașinii cu abur pe nave, momente fundamentale care marchează, istoric, începutul revoluției industriale. Apar numeroase invenții

de amatori, ca-n industria textilă, ceduc la progresul general (Apud AH, BB – IDS) sau termometrul "Celsius" (1742), penita de scris, din otel moale (Germania-1748), în locul penei de gîscă, mașina de scris (Knaus-1757), se introduc șinele din fier în minele din Anglia (1770), iar în 1795, tot aici, se construiește prima cale ferată din lume, cu vagoane trase de cai, e inventată senila, Bushnell lansează un submarin (1776), în 1783, este realizat balonul cu aer încălzit, pe care frații Montgolfier îl înălță în aer, cu oameni în nacelă, Blanchard face prima încercare de dirijare a unui balon (1784) și "inventează" parașutarea unor animale dintr-un balon (1785), iar în 1795 are loc prima tentativă a sa reușită (cu Jeffries) de traversare a Canalului Mînei; în același an, apar primele victime ale aeronauticii, în a doua tentativă de traversare a Canalului Mînei: Rozier și Romain. În 1797, Garnerin realizează, cu o parașută perfectionată, primul salt din balon. Bienvenu și Launoy experimentează macheta unui elicopter. În 1790, se inventează celeriferul, precursorul bicicletei, se fabrică rulmentii cu bile, e construit telegraful optic (Chappe), se fabrică celebrul portelan de Sèvres (1756), iar chimistul german Böttger descoperă o metodă de a reproduce strălucirea și calitățile portelanului chinezesc, portelanul de Meissen.

Universități, academii, muzeu : Academia de științe din Berlin (1700), Universitatea Göttingen, Germania (1728), Pensylvania, SUA (1740), Lomonosov, Moscova (1755), British Museum, Londra (1759-1823), Academia din Praga (1770), Palatul Brukenthal, din Sibiu (1778), Muzeul Luvru, Paris (1791-1793), Academia din Stockholm (1793), Școala Politehnica Paris (1795).

Întemeieri, atestate : Sankt Petersburg, fondat de Petru cel Mare (1703), ansamblul "Hrad", din Praga (1753), Palatul de Iarnă din Petersburg (1754), Pantheonul din Paris (1764), Poarta Brandenburg din Berlin (1789).

Personalități

Mozart

"Soarele muzicii"

Apogeul sau sfâșitul Secolului Luminilor este dominat de fenomenul Mozart, care nu aparține în cele din urmă nici unui timp. Asistăm, între 1750 și 1770, la o mutare decisivă a centrului de gravitație al Europei muzicale. Europa a fost dominată până în 1750 de universul micilor Curți ale cantorilor, ale învățătorilor și ale dirijorilor, din Germania luterană și catolicizantă a tinuturilor Hannovra, Hessa, Saxonia. Gluck, Haydn, Mozart reprezintă revanșa estetică a Mediteranei. La sfârșitul epocii Luminilor, Europa muzicală este dominată de Germania Catolică alpestră, vieneză, italienizată și italienizantă. Wolfgang Amadeus Mozart s-a născut la Salzburg, la 21 ianuarie 1756, ca și Bach, și, chiar mai mult decât el, într-un mediu în întregime consacrat muzicii. De la sase ani și până la vîrstă de douăzeci și unu de ani, el a compus jumătate dintr-o operă socotită dintre cele mai bogate, călătorind într-o prin Europa austriacă, din loc în loc, din oraș în oraș, de la o curte la alta, între 1769 și 1771: Veneția, Torino, Milano și Neapole. În decembrie 1771, se întoarce grabnic la Salzburg din cauza bolii prințului arhiepiscop Von Schrattenbach. Tânărul Mozart cântă la orga cu prilejul funeraliilor acestuia; noul episcop îl numește konzertmeister, asigurându-i astfel o stabilitate socială. De la Salzburg călătoresc spre Milano, Viena, Munchen. Din Germania italiană din această perioadă datează Concertul în Mi bemol pentru pian. În 1777, Mozart are 21 de ani: face acum o călătorie decisivă la Mannheim și Paris. La Mannheim are loc o dublă și fructuoasă întâlnire cu vestita orchestrelor, care a constituit unul din factorii determinanți ai creației stilului simfonic clasic, cu Aloysia și Constance Weber, neputând să se căsătorească cu Aloysia se va mulțumi cu Constance Weber. Missa în Do minor: Europa este cucerită, Versailles, Strasbourg. Ofertele se înmulțesc. 1778-1779: o

răbuinire romantică de Sturm und Drang. 1781: Ruptura de Salzburg. Pentru prima oară în istoria muzicii un compozitor disprețuiește Curțile principale și posturile oferite de Biserica Catolică. Ultima etapă a vieții, ultimii trei ani sunt dificili și rod-nici: urmează marile triumuri reputate prin Nunta lui Figaro și Don Juan. Mozart moare prematur la 5 decembrie 1791 într-o semiclandestinitate care contrastează cu triumfurile din anii precedenți.

Vlaicu Vladislav
X-B CNUFO

Wolfgang Amadeus Mozart

Venirea pe lume a lui Wolfgang Amadeus Mozart a fost întâmpinată astfel: "O nouă pacoste a căzut pe capul familiei Mozart, al săptea copil al lor să-născut astăzi". Un rol important în viața marelui compozitor îl are tatăl său, Leopold Mozart, dirijor adjunct al orchestrei "Curții episcopale" din Salzburg, un bun pedagog muzical. În 1761, încântă 2000 de oameni, care, în noaptea Anului Nou, ascultăru vocea unei viori ce răscolii sufletele tuturor. În acea seară, tatăl era hotărât să plece la Viena unde talentata sa odrasă avea să

fie ascultată și prețuită cum se cuvine. La data de 13 septembrie 1762, la reședința Mariei Tereza și a lui Francisc I se înfățișă micuțul Mozart. Aceasta îl invitase pe Mozart doar din curiozitate și nu din interes și prețuire artistică. Micuțul geniu, după această înfățișare, își continuă turneul. Ajuns în pragul gloariei și al prețuirii universale, primește invitația lui Ferdinand, fiul Mariei Tereza, la curtea din Lombardia, Italia, perioadă în care și Mozart-tatăl era în acel loc: "Mă întrebă dacă să primești pe Tânărul salzburghez la curtea și în serviciul tău. Îți răspund că n-ai nevoie să te încarcă cu popor nefolositor. Dacă totuși îți face plăcere, nu vreau să te stâñjenesc. Îți dau numai sfatul: evită să acorzi titluri la astfel de oameni aflați în slujba ta. Prezența lor te discreditează, ei nu sunt altceva decât niște cerșetori ce cutreieră cu muzica lor lumea. Tine seama și de faptul că acesta are în plus și o familie cu numeroase guri de hrănit." Scrisoarea citată explică jignirile atât de des întâmpinate și justifică atitudinea de revoltă pe care marele compozitor a luat-o uneori, prin arta lui. Pe micuțul compozitor îl vom găsi la Viena, în anul 1762, acolo unde debutul și primul lui mare succes îl-a copleșit cu onoruri și cadori. Strălucitoarele haine care îmbrăcău micuțul geniu nu puteau ascunde drama unui trup ce trăda o debilitate fizică. Numeroase emoții, mesele nere-gulate, oboselile studiului amestecate cu oboselile drumului au apăsat greu sănătatea lui; copilul se îmbolnăvi grav de scarlatină. După acest avertisment, tatăl și-a dat seama că studiul

nu poate lipsi din educația micului geniu. Acesta avea să-si lărgesă că orizonturile artistice. La fel se petreceau lucrurile și cu învățătura propriu-zisă. Posibilitățile didactice ale tatălui fură lăsate în umbră, depăsite. Acest lucru îl face pe tatăl său să plece din Salzburg spre unul din marile centre muzicale ale Europei, unde genialitatea copilului ar fi găsit condiții prielnice de dezvoltare. Primind numeroase invitații, și războiul dintre Prusia și Austria terminându-se, cei doi plecară. Într-o seară de august a anului 1763, într-o sală de teatru și concerte din Frankfurt, Goethe, pe atunci în vîrstă de 14 ani, are plăcerea de a-l

cunoaște pe Mozart: "L-am văzut pe Mozart, povestește Goethe, ca băiat de șapte ani. Era într-o călătorie de trecere spre Paris; în drum, a dat un concert la care am asistat. Aveam atunci paisprezece ani, și-mi aduc aminte de omulețul cu frizură și săbiuță la cingătoare". O persoană care a jucat, fără să vrea, un rol important în creația artistică a lui Mozart a fost Melchior Friedrich Grimm (1723-1807), care a fost, în primul voiaj al lui Mozart, protectorul lui, ciceronele și mentorul acestuia. Grimm dorea să facă din Mozart un adept al opinilor sale muzicale și un instrument docil, pentru a combatе personalitatea și opera lui Gluck. Ceea ce este regretabil, este faptul că Grimm a reușit să strecoare în sufletul micuțului Mozart o nuanță de neîncredere, de subestimare a valorii muzicii franceze. În aprilie 1764, a ajuns în Londra, unde a stat un an și jumătate. În prezența suveranilor Angliei și a lui Christian Bach, termină sonata marelui compozitor Bach, spre surprinderea tuturor. Când Mozart se infățișă în primele lui concerte londoneze, societatea de științe dăduse curs reclamațiilor făcute și institu o comisie de anchetă. Reclamațiile susțineau că manifestările lui Mozart sunt simple mistificări: concertele sunt trucate, în pian este ascunsă o mașină, un automat care cântă mecanic și dă numai impresia că nevârstnicele mâini ale copilului cântă și execută grelele bucăți. Cu ometiculozitate plină de gravitate, juriul examina clavecinul, îl sondă, îl desfăcu. Nici o mașină misterioasă nu fu găsită. Totuși, drept precauție, muzicianul fu pus să cânte pe diverse instrumente din locuri diferite. Aceste probe fiind trecute cu succes, juriul nu se declară mulțumit. Dar dacă copilul minune nu e totuși un copil? Se șoptea că Mozart e un om matur, are vreo cincizeci și cinci de ani, dar a rămas pitic. Comisia a cerut și a examinat cu atenție actul de naștere al lui Mozart; i-a cercetat medical trăsăturile fetei și numai târziu, juriul a semnat prin pana profesorului Barrington decizia: Mozart este pe drept cuvânt un copil deosebit, un muzician cu precoce genialitate. Scăpat din mâinile peri-

culoasei comisiei, își văzu sporit prestigiul și fama. După popasurile făcute la Haga și Amsterdam, în 1766, după trei ani de absență, se întoarce în Salzburg, orașul natal. Arhiepis-copoul de Salzburg, Sigismund, l-a rugat să scrie un Singspiel cu subiect religios. Întrebăt în cât timp ar putea să scrie opera dorită, Mozart i-a răspuns că doar în două zile. Sigismund i-a dat răgaz o săptămână, dar cu condiția ca săptămâna necesară creării operei să o petreacă izolată în locuința arhiepiscopului, fără a avea vreo legătură cu cineva din afara. Există bănuiala că lucrările copilului sunt făcute efectiv de tatăl lui sau de altcineva în măsură să o facă și plătit pentru asta. Compozițiile sunt prezentate apoi drept operele copilului minune. Arhiepiscopul vroia să se convingă personal, să spulbere această suspiciune. Lucrarea "Porunca întâi", compusă de Mozart în împrejurările arătate, a fost considerată de Haydn și de lumea muzicală a epocii "o piesă bine cizelată". E frumos, e bun, e vesel și răspândește în jurul lui atâtă gingăsie, încât nu poți să nu îl iubești". Astfel a fost descris de un contemporan al lui, compozitorul Schoubert. În lunile petrecute la Paris, Mozart a cunoscut printre alii muzicieni și pe Schobert. El i-a dedicat sonate, i-a încredințat manuscrisele altor câteva sonate nepublicate încă. Întors la Salzburg, nu după mult timp, Mozart afilă că Schobert murise împreună cu familia și copiii. După ce s-a recules, Mozart, a stăruit și a izbutit să publice la Viena sonatele inedite a lui Schobert. În anul 1767, Mozart a scris o operă ce urma să fie prezentată în cadrul manifestărilor artistice prilejuite de proiectata căsătorie a uneia din fiicele Mariei Tereza. Opera compusă de autorul în vîrstă de 12 ani, se numea Apolo și Hiacint, care intrase în repetiții. Prin culise circula zvonul cum că directorul teatrului de operă va fi înlocuit de micul Mozart. Se șoptea pe seama Tânărului autor o serie de povești una mai stupidă ca alta: copilul e vrăjit, el compune noaptea ceea ce îi dictează diavolul. Opera nu s-a prezentat din interesul de palat, nunta și festivitățile au fost amâname, ca și reprezentarea operei lui Mozart. În țesătura intrigii urzite la Viena, mânia invidiosului muzician Salieri începea să se facă simțită. Salieri era conducătorul operei italiene din capitala Austriei. Neobișnuita ascensiune a lui Mozart nu-i convenea lui Salieri; din acest moment începe adversitatea pe care Mozart o va resimți în tot cursul scurtei lui vieți. Mozart, însotit de Leopold, tatăl, a plecat din Salzburg la 13 decembrie 1769. Unul dintre popasuri l-au făcut la Bologna, unde Mozart a devenit elevul muzicianului Padre Martini. Cu acesta a adâncit studiul contrapunctului; s-a perfecționat în compunerea corurilor. Sub discreta conducere a lui Martini, personalitatea artistică a lui Mozart a început să se contureze cu linii din ce în ce mai precise. În primăvara anului 1770, Mozart, însotit de tatăl său, asculta în Capela Sixtină slujba și mai ales concertul pentru care veneau cunoscători din toate părțile lumii. Când primele acorduri ale celebrului Misserere scris de Gregorio Allegri la 1600, răsunăru sub boltă Capelei, în acel moment ascultătorii fură cuprinși de o adevărată emoție artistică. Slujba odată terminată, fără să mai țină seama de tatăl său, Mozart urcă spre Geanicolo, se închise în odaie și, inspirat, în cursul unei singure nopți așternu pe hârtie, din memorie, întreaga partitură, întreg Misserere al lui Allegri. Când zorile sfâșiară zăbranicul negru al nopții, în Roma anului 1770, copilul geniu izbutise să reproducă integral muzica oratoriului ținut de 200 de ani arbitrar sub cheie de mâna Papei. A doua zi, vestea se răspândi în tot orașul. Pe 26 decembrie 1770, boltă frumoasei opere din Milano părea că se va prăbuși sub tunetele de aplauze ale celor 2000 de spectatori. Opera Mitrade s-a cântat la Milano de 30 de ori în cursul anilor 1770-1771. A fost un triumf a lui Mozart, a fost singurul efectiv triumf a muzicii de operă scrise de Mozart în Italia. Un nou arhiepiscop, Hieronymus Colloredo, se instalase în Salzburg ocupând locul rămas liber prin moartea lui Sigismund. Mozart a lucrat ca șef de

Wolfgang Amadeus Mozart

orchestră la curtea noului arhiepiscop din 1773-1781. Acești 8 ani alcătuiesc cea de a doua perioadă din viața și creația lui Mozart. Acești 8 ani au fost mai sumbri, marcând o serie de decepții de dureri și mai ales de neîmpliniri, provocate de arhiepiscopul Colloredo. Anii dintre 1773-1777, au rodit totuși și s-au însumat în recolta creației mozartiene cu nu mai puțin de 80 de opere valoroase. În 1777, la 22 de ani, Mozart scriese în total 300 de lucrări aproape jumătate din întreaga lui creație. Cu toate succesele lui, cu toată valoarea operelor create, cu toată strălucirea pe care muzica lui o aduce curții arhiepiscopale, atitudinea lui Colloredo nu s-a modificat; nu scăpa nici un prilej pentru a jigni demnitatea de om și artist a salariatului său. La 23 septembrie 1777, Mozart se îndreaptă spre Paris împreună cu mama sa, Maria Mozart. În ziua de 10 martie 1778, o luptă impresionantă s-a dat în sufletul unui Tânăr de 22 de ani; Mozart era măcinat în acea zi de îndoială luptei dintre dragostea de familie, dragostea filială și iubirea lui față de o femeie. Mozart se găsea de trei luni în Manheim. La numărul restrâns de elevi pe care-i avea, se adăugase în ianuarie 1778 Aloysia Weber. Noua elevă era foarte talentată, avea vocea de soprână; era fiica lui Fridolin Weber om de vastă cultură, licențiat în drept și în teologie. Fridolin s-a dedicat și el muzicii urmând exemplul fratelui său. Neputând plăti lecțiile pe care fiica sa mai mare Aloysia le lua cu Mozart, Fridolin a copiat în schimb manuscrisele acestuia. Tânără își dădea bine seama că pentru a atinge luxul avea la îndemnăță două arme: seducția, farmecului fizic și calitățile vocale descoperite de timidul dar valorosul ei profesor de muzică. Aloysia s-a folosit din plin de aceste două arme feminine. Cucerirea îndrumătorului ei s-a înfăptuit repede, definitiv. Rostul acestei cuceriri era bine chibzuit și avea drept scop perfecțiunea ei artistică necesară carierei de cântăreață. În

nopțile de iarnă ale anului 1778, în orele de insomnie, la masa de scris, pe stradă, în fiecare clipă, chipul și făptura Aloysiei stăpânea mintea și gândul muzicianului. Tatăl său, care primea scrisori de la Mozart și știa tot ce se întâmpla cu fiul, cunoșcând familia lui Fridoli, pe care îl prețuia, îi aminti că este un artist care mai are încă drum de parcurs și că o căsnicie clădită pe solizi piloni materiali poate aduce fericirea acelei fete de care își asumă răspunderea de a o face soția și tovarășa sa de viață. Pe 14 martie 1778, Parisul muzical ce era împărțit în două tabere ce se războiau cu înversunare: picciniști și gluckiști, adică partizanii lui Piccini și ai lui Gluck. Picciniștii erau sprijiniți de Grimm, care câștigase de partea lui și a lui Piccini și pe Rousseau. Cele două tabere cuprindeau întreg Parisul și se războiau cu toate armele. Lupta dintre gluckiști și picciniști a fost botezată "La grande affaire". Victoria a fost de partea gluckiștilor, care reprezenta linia proprie de dezvoltare a muzicii franceze. Mozart a picat pe negândite la Paris în toiu luptei dintre cele două tabere. A încercat să-i oculească pe cei doi dar, cerându-i ajutorul lui Grimm - odătă susținătorul lui -, acesta l-a refuzat datorită faptului că Mozart era de partea lui Gluck. Mozart nu mai era un copil, era un muzician cu personalitatea deplin formată, cu independentă artistică, avea nemărginite posibilități de devenire, de realizare. Grimm dorea eșecul tentativelor pe care Mozart le făcea la Paris; dorea să-l vadă cât mai repede plecat înainte de a deveni cunoscut și necesar mișcării muzicale franceze. În ascuns, a scris și a sfătuit pe Leopold Mozart să-și chemă cât mai grabnic feciorul care își pierdea zadarnic timpul în capitala Franței. Manevra lui Grimm a reușit. La sosirea în Paris, Mozart a făcut cunoștință cu italianul Noverre, cântăreț și maestru de balet în Paris, prieten cu Le Gros, directorul concertelor simfonice. Atât Noverre cât și Le Gros și-au dat seama de valoarea provincialului și au adulmecat mai ales substanțialul beneficiu personal pe care îl puteau trage din exploatarea genialității, dar și naivității Tânărului Mozart. Noverre l-a incitat pe Mozart cu promisiunea că va stăru să își joace baletul la operă. Baletul s-a jucat, dar toată lumea a aflat că Noverre era autorul baletului pantomimă. Pe 6 iulie 1778, mama își pierde viață, în timp ce era cu fiul ei la Paris. La data de 26 septembrie, Mozart se întorcea la Salzburg. A scris prima lui simfonie când avea 9 ani în 1765; ultimele cunoscute sub numele de "Trilogia finală" au fost compuse în 1788, când avea 32 de

ani. Întors în Salzburg, idealul se depărtașe, se estompase în ceața monotonă a orașului de provincie. În loc de dramă muzicală, trebuia să scrie zilnic sonate sau câte o simfonie în cel mai bun caz. Schikaneder i-a atras atenția cerându-i o operă, care va fi ascultată pe 29 ianuarie 1781, în sala operei din Viena. Tot aici, Mozart își dă demisia din funcția pe care o ocupă la arhiepiscopul Colloredo. Aici a stat în găzădă la familia Weber, care rămăsese fără capul familiei Fridolin Weber. Soția, care vroia cu orice preț să-și mările fetele bine, l-a primit cu placere pe Mozart la ea. Imediat după reprezentarea operei "Răpirea din Serai", pe 4 august 1782, a avut loc o a doua premieră jucată pe scenă intimă a vieții lui Mozart. La acea dată s-a celebrat cununia muzicii-nului cu Constanța Weber sora mezină a Aloysiei. Trezit la realitate în septembrie 1783, își dă seama de greșeala comisă: se căsătorse, nu cu o femeie, ci cu fantoma marei și unicei lui iubiri, Aloysia. Aceasta a fost singura lui iubire, sentimentul nu l-a părăsit niciodată, iar Constanța a fost numai ecoul iubirii pentru ea. Tuberculozei pulmonare î se adăugase în anii din urmă o gravă afecțiune a rinichilor. Scarlatina pe care o făcuse la vîrstă de 7 ani, și-a lăsat urme. Viața chinuită pe care muzicianul a dus-o, eforturile, lipsa de odihnă, mesele neregulate au favorizat progresul bolii. La 5 decembrie 1791, pleoapele lui Wolfgang Amadeus Mozart nu se mai clintiră: "SOARELE MUZICII APUSESE". "Recviemul" a fost ultima lui operă pe care a compus-o în ajunul morții sale. Pe data de 6 decembrie 1791, sicriul cu rămășițele pământești ale geniului a fost aruncat în groapa comună a cimitirului central vienez. Tot în acea seară la teatru se aplauda cea de a 59-a reprezentare a operei "Flautul fermecat".

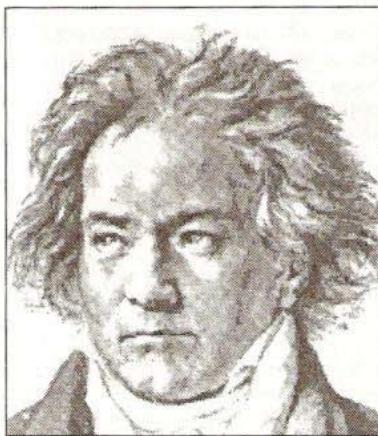
Andreea Sandu
XI-B CNUFO

Beethoven

"Tit anul simfoniei"

Ludwig van Beethoven s-a născut la 16 decembrie 1770, la Bonn, într-o familie flamandă săracăcioasă. Mulți au fost muzicanți la curtea din Bonn a principilor - electori de Colonia timp de 60 de ani. Primii ani din viață au fost grei, apăsători. La numai 4 ani este silit de tată să studieze pianul, din ambiția de a avea un "copil minune", ca să câștige bani. Învață muzica obligat. Anii de școală nu-i oferă o pregătire temeinică, Ludwig fiind obsedat toată viața de insuficiența educației sale, din toate punctele de vedere. La 11 ani, intrerupe școala și continuă studiul. Învață să cânte la orgă, la vioară și violă, alături de mulți profesori. Se distinge Christian Gottlob Nufe, considerat piatra de hotar în viața marelui compozitor. În 1778 concertează la Colonia, după dorința tatălui, iar în 1781, la Rotterdam. Încet, încep muzica devine sensul vieții micului Ludwig și realizează progrese rapide, dovedă a capacitatei sale intelectuale. Vizita lui Haydn la Bonn are un rol crucial în viață, determinându-l să părăsească definitiv Bonn-ul pentru Viena (1792). Până la Viena, sunt cunoscute variațiunile pe tema unui marș de Dressler (considerată prima lucrare), Cantatele imperiale, Jeluirea (1790), 3 sonate pentru pian (1783), 3 cvarțete pentru pian (1785), Simfonia de la lenă în legătură cu care părările sunt împărțite, nefiind semnată de compozitor. Perioada vieneză e foarte rodnică. Până în 1802 Beethoven compune peste 100 lucrări, printre care simfonii, un balet, 32 sonate, 3 concerte. Capătă popularitate prin La Marmotte, pe cuvinte de Goethe, liedul Adelaide, numeroase triouri, cvarțete, Sonata patetică (1799), Suspinul celui ce nu-i iubit și dragostea împărășită, pe versuri de Burger, începută la Bonn, ce va renaște în Simfonia IX, în Oda bucuriei. Simfonia I a fost prezen-

tată în sala Teatrului Imperial din Viena. În perioada imediat următoare asupra compozitorului se abate o criză morală intensă, provocată de înfiorătoarea amenințare cu surzenia. Zbuciumul său este demonstrat prin Testamentul de la Heilingenstadt: "O, voi oameni care mă socotiți sau mă luați drept dușmănos, morocănos, mizantrop, căt de nedrepti sunteți față de mine! Nu cunoașteți pricina tainică ce mă face să par astfel. Sufletul și mintea mea mi-au fost din copilărie înclinate spre sentimentul ginggaș al bunătății [...]. Născut cu un tempera-

Ludwig van Beethoven

ment arzător și activ, receptiv chiar față de distracțiile vieții de societate a trebuit foarte de timpuriu să mă izolez și să trăiesc viață în singurătate [...]. Nu-mi era cu puțință să spun oamenilor: Vorbiți mai tare, strigați, căci sunt surd". Doar arta îl împiedică în acest moment de cumpănă să-și pună capăt vietii. Simfonia II, o simfoniie luminoasă cu prefață tragică, s-a cântat în sala teatrului "An der Wien". Printre compozițiile din această perioadă se numără Sonata primăverii, adevărat model de arhitectură clasică. Un punct culminant al activității sale, ce dezvăluie întreaga personalitate muzicală a lui Beethoven, va fi Simfonia III (1805), numită și Simfonia lui Bonaparte sau Eroica. Simfonia Destinului – a V-a – dovedește că autorul ei a depășit cu adevărat perioada Heilingenstadt, fiind ca un strigăt de izbândă și superioritate a omului. Lucrul la această simfoniă este întrerupt de Simfonia iubirii – a IV-a, determinată

de apariția primei iubiri adevărate – Therese, și care trădează seninătate, bucurie, veselie, dragoste. Din aceste sentimente, se pare că va lăua naștere și Simfonia naturii – a VI-a, Pastorala, pătrunsă de sentimente de admiratie față de frumusețile naturii. Desigur că activitatea nu se limită doar la aceste simfonii, ci există un paralelism creator. Astfel iau naștere și concertul pentru vioară și orchestră, concerte pentru pian și orchestră, cvarțete, Appassionata, uverturi (Coriolan), sonate, Leonora, Fidelio, Fantezia, Egmont. Ajuns la maturitatea creatoare, Beethoven se bucura pe deplin de împlinirile vieții, ceea ce dă naștere la Simfonia VII (terminată în 1812), numită de Wagner "Apoteoză a dansului", fiind plină de optimism, voluptate ritmică, bucurie până la paroxism. Simfonia a VIII-a, sau Mica Simfoniie, amintește de lucrările din tinerețe, precum și de primele simfonii. Aceste 8 simfonii reprezintă câte o etapă diferită în activitatea creatoare a marelui compozitor. Ele întruchipează voioșie, speranță, iubire, eroism, frumusețe, splendoare, măreție. Era însă nevoie de o lucrare ce sintetizează sensibilitatea sa de artist, care va fi Simfonia a IX-a, uimind prin sfera conținutului ei atât de vast, prin construcția ei gigantică, de epopee. Începută încă din 1808, e un proiect de viață, concretizat abia în 1824. Simfonia cu cor final – Oda bucuriei, deși emană ceea ce și titlul spune – bucuria, ascunde căderea genialului compozitor în prăpastia durerii. Viața lui se dovedește a fi "Bucuria prin Suferință". Activitatea acestui mare geniu se apropie de sfârșit. Multe alte vise vor rămâne doar în stadiul de proiect. La 48 de ani, după primul său concert, la 26 martie 1827, eroul omenirii părăsește scena lumii, demn, surâzător, trecând în nemurire, nouă rămânându-ne deviza sa: Prin luptă, spre victorie!

Laura Bogatu
XI-B CNUFO

Johann Wolfgang Goethe

S-a născut la 28 august 1749, la Frankfurt pe Main, într-o familie care se lega, prin mamă, cu marea burghezie a orașului. A urmat facultatea de teologie și cea de drept, apoi facultatea de medicină din Strassburg. Johann își dă doctoratul în drept după care încearcă un început de carieră la Frankfurt în 1771. Sub impresia cutremurătoare a sinuciderii unui vechi coleg (Jerusalem) în urma unei iubiri neîmpărtășite, scrie în câteva săptămâni romanul "Suferințele Tânărului Werther" și se simte deodată "liber și voios, vrednic să înceapă o viață nouă ca după o spovedanie". Prin Werther, Goethe adu-sese o mare contribuție la curențul care se schiță atunci în lite-ratura germană, cultului restaurat pentru formele pasionale ale vietii, pentru impulsivitatea sfârșită a reguli a geniului creator. La 9 mai 1805, dispărerea unul din spiritele cele mai înalte și unul din caracterele cele mai nobile ale Germaniei, Schiller. Mai târziu, luând în mâna craniul poetului, Goethe va admira urma însăși a divinității lucrând asupra materiei vii. Va scrie atunci "Oda la craniul Schiller". Între timp, mari lucrări se închegaseră. Apăruse "Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister" și prima parte a noului "Faust". După război mari-le lucrări literare sunt continue: "Poezie și adevăr", "Anii de călătorie ai lui Wilhelm Meister", partea a II-a a lui "Faust". Goethe scrie unul din cele mai tulburătoare poeme ale lui, "Elegia din Marienbad", cântec al dorului și al renunțării. La începutul lui 1832, după ce scrisese ultimele scene ale lui "Faust", Goethe se îmbolnăvește astfel încât în ziua de 22 martie poetul înhide pentru totdeauna ochii. Printre operele poetului și cugetătorului, propria lui viață a fost una din cele mai de seamă. În "Wilhelm Meister", Goethe va scrie deodată: "Totul în afară de noi și, după

cum pot spune, totul în noi este doar element, dar adânc în noi locuiește forța creătoare care poate face ceea ce trebuie făcut și care nu ne îngăduie să ne odihnim câtă vreme, într-un fel sau altul, n-o vedem realizată în afară de noi însine." Viața lui Goethe a fost continua prelucrare a acestui element din afara și dinăuntru său. Viața lui a fost o operă. Întrepătrunderea vieții cu opera a devenit mai cu seamă evidentă în "Faust". I-au trebuit poetului peste șaizeci de ani pentru a compune acest vast poem, cel mai de seamă al întregii sale opere. Lungul răstimp al compunerii lui "Faust" se explică prin nevoia poetului de a trăi, de a acumula experiențele, de a lumina în sine sensul adânc al mesajului său, mai înainte de a găsi soluția conflictului schițat încă din

Johann Wolfgang Goethe

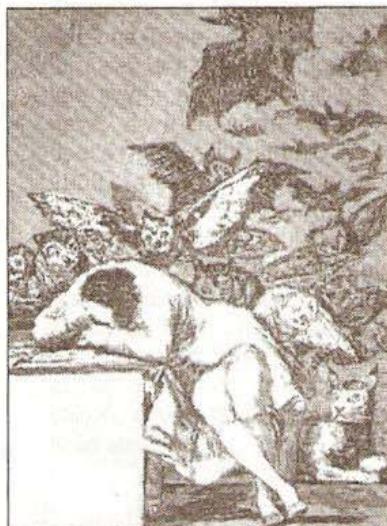
compozitorul a cunoscut doar partea întâi din "Faust", el a realizat din această idee "Cântecul puricelui", cu care Mefisto prostește în cârciuma lui Auerbach pe pașnicii locuitori din Leipzig. Satira muzicală plină de veselie a reușit cum nu se poate mai bine. La sfârșitul cântecului, Beethoven a adăugat o glumă: în finalul acompaniamentului de pian răsună disonanțe stridente redând strivirea puricelui. O altă operă a lui Goethe care l-a inspirat pe Beethoven a fost și tragedia "Egmont" la care Beethoven s-a apucat să lucreze după ce a primit comanda din partea teatrului. Muzica la "Egmont" stă alături de creațiile cele mai revoluționare ale marelui compozitor. Ea cuprinde nouă numere: o uvertură, două cântece executate de Klarchen, patru antrakte, moarte eroinei, melodrama la ultimul monolog al lui Egmont și Simfonia victoriei din final. Uvertura la Egmont, în fa minor, este cel mai bun exemplu de muzică pragmatică scrisă de Beethoven. Ideea genurilor literare și norma clasică a purităților era o prejudecată perimată în care Goethe își scria poemul, și, astfel, "Faust" le întrunește pe toate, fiind de fapt o mare operă dramatică, epică, lirică și satirică. Nici o altă operă literară a popoarelor moderne, poate cu excepția Divinei Comedii a lui Dante, n-atinge aceeași varietate, aceeași forță de expansiune a genialității poetului în multiplicitatea manifestărilor ei. Forma poemului devine astfel modalitatea în care își apare cititorului marea bogăție și viața atât de intensă a poemului.

Alexandra Crețu
XI-A CNUFO

Francisco Goya

Goya și-a făcut intrarea în scenă într-o perioadă când pictura spaniolă trecea printr-o acută criză, când ea nu mai cunoșcuse de la Velásquez nici un artist în stare să reprezinte cu demnitate. Dar Francisco José de Goya y Lucientes nu este numai un mare pictor spaniol. Locul său nediscutat astăzi, printre personalitățile de geniu ale artei universale, a fost de multă vreme stabilit. Omul care a fost Goya nu este foarte ușor de caracterizat. În jurul lui au luat naștere legende de o impresionantă fantezie, dar în esență Goya a avut structura fizică și sufletească a unui adevărat tăran aragonez cu "un caracter de diavol și cu o inimă de înger". Pictorul era original din nordul Peninsulei Iberice. S-a născut pe 30 martie 1746 la Fuendetos, aproape de Zaragoza, în provincia Aragon. În prima parte a vieții nu s-a remarcat cu aproape nimic, participând fără succes în 1763 la concursul Academiei San Fernando. În perioada 1769-1770 călătorește în Italia unde obține premiul doi acordat de Academia din Parma. Călătoria prin aceste locuri avea să-i prilejuiască contactul cu operele unor pictori care îi vor influența creația lui în mod cert. În 1775, Carol al III-lea îi însăcinează pe Mengs cu reorganizarea manufacтурii regale de tapiserii Santa Bárbara. Aceasta inițiază un program de mare anvergură a cărui punere în aplicare trebuia să antreneze o seamă de artiști cu experiență. Cu acest prilej, Goya îi este recomandat pentru a i se încredința comenzi. La 1780 este ales membru al Academiei Regale de Artă San Fernando, pentru ca mai târziu să devină președintele acesteia. Pictor al regelui Carol al III-lea, în 1786, devinea "pintor de camara" al monarhului moștenitor și primul pictor al același rege (alături de Maella), după 10 ani. În 1792 rămâne surd în urma unei grave maladii, fapt ce îi va schimba radical toate aspectele vieții. Cu imaginația

bântuită de viziuni infernale, Goya descoperă abia acum adevărata față a Spaniei. Un an mai târziu, pictează 11 tablouri pe lemn care îi reflectă starea de spirit din noua lui situație. Acestea sunt zugrăviri ale unui univers de coșmar, populat de ființe fantasmagorice, de monștri, de vrăjitoare: "Judecata Inchiziției", "Îngroparea sardelei", "Procesiunea flagelaților", "Casa de nebuni", opere pline de sânge și de patimi. Un alt domeniu de activitate creatoare, în care acesta s-a remarcat, a fost cel al gravurii. "Los Caprichos" ("Capriciile") datează din 1799 și mai sunt cunoscute și sub numele de "tablouri de cabinet". Din această serie fac parte lucrări cum ar fi: "Familia lui Carol al IV-lea", un

«Somnul rațiunii produce monștri»
Goya: Posibil autoportret

"Autoportret", "La Maja desnuda", "Sărbătoarea de la San Isidro". Acestea au fost următe, începând cu anul 1810, de o altă serie de 80 de planșe, intitulată "Los Desastres de la guerra" ("Dezastrele războiului"), remarcate fiind picturile: "Bătălia de la Anghiari", "Copacul spânzuratilor", "Ce bărbătie!", "Cu sau fără motiv", "Asta nu se poate privi". Toate transmit un mesaj de umanitate al unui artist hotărât să convingă și pe alții că omul nu a venit pe lume spre a fi umilitor, înfometat, spânzurat sau sfârtecat în bucăți. Cele 22 de stampe numite "Disparates" ("Aiureli") au fost un fel de continuare a "Capriciilor", însă acestea conțin zone noi ale naturii

umane cu nebănuitele ei abisuri: "Bobalicon", "Disparate ridicolo", "Modo de volar" etc. Din același univers cu "Disparatele", fac parte și picturile murale din "Casa surdului" – apariții spectrale și terifiante. Unele sunt inspirate din mitologie: "Saturn devorându-și fiii", "Scena de Sabat", "Doi bătrâni mânând supă". În 1824 își ia un concediu pentru a-și căuta sănătatea și pleacă în Franță. Aici se stabilește la Bordeaux. Un an mai târziu execută litografiile din seria "Taurii din Bordeaux" și își lasă drept testament, în 1827, câteva portrete, dintre care se remarcă "Lăptăreasa din Bordeaux". Această capodoperă poate fi socotită cântecul de lebădă al artistului, dar și "presentimentul impresionismului". Se stinge din viață la 16 aprilie 1828 și este înmormântat la Bordeaux.

Bibliografie: Vasile Florea, "Goya", Ed. Meridian, 1988

Anca Sterian

XI-B CNUFO

Goya a fost oglinda viei a Spaniei timpului său pe care a immortalizat-o în dramatica ei zbatere spre lumină și libertate. Pe cît de vastă, pe atât de complexă și contradictorie, iar adesea ezoterică și plină de mister, opera sa trece de la întuneric la lumină, de la tristețe la bucurie, de la demonic la angelic. Francisco Jose de Goya y Lucientes s-a născut la Fuendetodos, în provincia Aragon, pe 30 martie 1746. Tatăl său, Jose Goya, a fost sărac și mama, Dona Garcia Lucientes, provine dintr-o familie de mici nobili. Starețul unei mănăstiri i-a îndemnat pe părinți să dea curs unor înclinații naturale. De aceea, Goya va fi ucenicul unui pictor mediocru timp de 4-5 ani. Timp de un an călătorește în Italia, unde participă la concursul Academiei din Parma, obținând premiul II. În 1773, se căsătorește cu Josefa Bayen. Goya începe o serie de 40 de picturi pe carton în care găsește pentru prima oară cîmp deschis fantaziei. În aceste lucrări nu-l vom găsi însă pe Goya cel adevărat. Una din cele mai frumoase picturi din această perioadă este "Umbrela" – scenă plină de tandrețe și candoare.

"Vînzătorul de veselă" e o compoziție încărcată de tumult, dar perfect echilibrată ca desen și colorit. În 1780 este ales membru al Academiei Regale de Artă din San Fernando și în 1786 este numit pictor al regelui Carol al III-lea. În 1791 pictează ultimele cartoane: "Găina oarbă" și "El Pelle". Tabloul "Sărbătoarea San Isidoro" prefigurează mari schimbări în maniera de a picta a lui Goya. El începe să construască din pete de culoare, desenul servindu-i doar pentru schițarea compozitiei. În 1792 Goya rămâne surd în urma unei grave maladii. În 1793 pictează "Casa de nebuni", înrudită prin trista condiție umană înfățișată, cu "Casa morții" descrisă de Dostoievski săpte decenii mai tîrziu. O dată cu schimbarea viziunii, Goya își schimbă și tehnica, picturile sale fiind influențate de spiritul grotesc al fantasticului. În 1797 pictează un portret al Ducesei de Alba. Devine prim pictor al regelui și publică 80 de acvaforte sub numele de "Capricile". În 1800 pictează celebrul portret de grup "Familia lui Carol al IV - lea". Invazia lui Napoleon în Spania și începutul Războiului de independență aduce schimbări și în opera lui Goya în care își găsesc expresie stările de spirit din timpul războiului. Pictează: "2 Mai 1808" și "3 Mai 1808". În 1815 compare în fața Tribunalului Inchizitiei. La neplăcerile provocate de situația din țară se asociază dureri proprii. Soția îi murise în 1812 și dintre copii nu mai avea decât unul, Xavier. Satanismul și absurditatea ineluctabile care guvernează lumea sugerată de ultimele gravuri arată noua viziune asupra universului a lui Goya. Cea mai frumoasă dintre acestea este "Colosul", imaginea unei forte oarbe, titanice. În 1824 se stabilește în Franța. Pe 16 aprilie 1828, Goya moare, lăsând în urma sa o operă ce intră în imortalitate.

Cristea Diana
X-B CNUFO

Sec.XIX: 1800-1850 Marea epopee napoleoneană: război și pace

Acest început de secol este dominat de suful de independentă a tinerelor națiuni americane, de explozia industrială în Europa, în timp ce Napoleon își consolidează puterea pe ruinele Revoluției Franceze, dominând continentul pînă la înfringerea din 1815 și creînd premizele unei uriașe emancipări. Vechii rega-lăști încearcă restabilirea monarhiei, dar naționalismul și revoluția industrială, acumulează tensiuni ce vor răbui în 1848, inflamînd întreaga Europă. Revoluția industrială pătrunde în cotloanele vieții cotidiene; apar imense orașe industriale în Europa, căile ferate brăzdează deja continentul, iar marile puteri europene caută materii prime pentru tinerele industriei, în Africa și Asia. În 1815, la Viena se adoptă Declarația privind desființarea co-merțului cu negri. Multi sclavi americanii eliberați revin în Africa, începînd cu 1820, înființînd așezări, chiar state: în 1822-'24, în Vest este fondată Liberia, țară a sclavilor eliberati, pe un teritoriu cumpărat de americani în acest scop. În 1847 Liberia se declară republică. Egiptul lui Mohammed Ali (1805-'48) (fost ofițer albinez în armata turcă) se desprinde din Imperiul Otoman, își consolidează puterea, scăpînd de opoziția mamelucă, căreia îi massacreză elita, cucerește Sudanul, între 1811-'18, stăpînește întreaga Peninsula Arabică, cucerind și Siria (1831-1840). În 1820, începe perioada de 150 de ani de suprematie britanică în golful Persic, după pacea ce lichidează și pirateria. Între 1826-1828 are loc războiul rus-persan, cu capturarea Tabrizului. În vest, scăzînd comerțul cu sclavi, scade și prosperitatea, în sud, englezii luptă cu burii pentru suprematie, zulusii își construiesc un imperiu, regatele Fulani înfloresc și încep în 1804 Jihadul, în 1805-1806, Mungo Park explorează flu-

viul Niger. În primele trei războaie cu Ashanti, Anglia este învinsă (1805-1814). În 1814, Colonia Capului este cedată de Olanda, Marii Britanii, în 1828, Basel explorează Ghana (Coasta de Aur). În 1836-37 are loc marele exod al burilor (cca 40.000 de fermieri olandezi), deparțe de englezii din Africa de Sud, fondînd statele Natal (cucerit apoi de englezi în 1843 și tăindu-le accesul la mare), Transvaal și Orange. Zulusii sunt înfrînti de buri și apoi de englezii, iar în 1897 teritoriile zuluse sunt incluse în Natalul britanic. Franța invadează Algeria (1830) pe care, o va cucerî integral, după rezistența algeriană (1832-'47) condusă de Abd-al-Kadir. În 1840, Imam Saayid Said, conducătorul Omanului, face din Zanzibar, o insulă de pe coasta est-africană, capitala sa. Începutul secolului pentru Asia înseamnă punerea în pericol a intereselor britanice din India de luptă pentru putere din Afganistan, în mai multe războaie civile, extinderea comerțului Thailandei cu europeenii sub noua dinastie Chakri, Vietnamul unificat prosperă sub împăratul Gia Long (1801-1820), dar urmașul său, Minh Mang (1820-1841), îi alungă pe creștini, se fondă orașul-port Singapore pe insula cu același nume (1819), în locul unui vechi oraș malaezian din sec. XIV, iar în China se declanșează războiul opiuului cu britanicii. Chinezii limitaseră comerțul britanic la cîteva porturi, cum ar fi Canton și Shanghai, dar, întrucît foarte mulți chinezi fumau opiu din India, vinînd de englezii pe argint, mătase sau ceai, scurgîndu-se argintul din țară, au dat foc la 20.000 de baloturi de opiu în portul Canton, provocînd primul război al opiuului. În India se consemnează al doilea (1803-1805) și al treilea (1817-1819) război Maratha, ultimul, soldat cu înfringerea populației hinduse Maratha din Deccan, englezii stăpînind India, cu excepția regiunilor Punjab, Sind și Kashmir. Rajahul Ram Mohan Roy pune temeiurile reformării societății hindu, Brahmo Samaj, iar practica sutee (arderea soției pe rugul soțului decedat) devine ilegală. În Japonia, între 1837-1853, durează shogunatul lui Tokugawa Ieyoshi, iar în 1858 Nakayama Miki

întemeiază secta Tenri. În 1839, sultanul turc Abdul Majid începe "Tanzimat", un program de modernizare a Turciei. Primii 15 ani ai acestui secol sunt domniați de campaniile militare ale lui Napoleon împăratul Franței. Fiul unui avocat din Corsica, Napoleon e cunoscut ca soldat, ocupând în 1793 Toulon de la britanici. Alungă pe austrieci din nordul Italiei(1797) și negociază pacea, înainte de campania din Egipt. Ambițiosul general din Egipt, revine la Paris(1799), înălțătură Directoratul ce conducea Franța și doi ani devine cel mai puternic dintre cei trei consuli din fruntea țării. În 1802, este proclamat consul pe viață, iar în 1804, împărat al francezilor. Între 1804-1812, armatele napoleoniene mărșăluiesc prin Europa, din Portugalia de la Atlantic, până departe la est la granița cu Rusia. Unele puteri se prăbușesc, altele rezistă. În Spania este contrat de gherila locală. Cel mai mare succes al lui Napoleon a fost înfringerea austriecilor din 1809 de la Wagram, urmând căsătoria cu fiica împăratului austriac, despărțindu-se de frumoasa, intelligentă și ambițioasă Josephine, ce nu-i putea dăruī moștenitor. Napoleon reorganizează Franța, introduce un nou cod de legi, "Codul lui Napoleon", elaborat de un comitet de juriști, prezidat de împărat. Codul consacră multe din principiile Revoluției: dreptul la proprietate, egalitatea tuturor în fața legii, libertate religioasă. Cele 2281 de articole apar într-o singură carte și codul e răspândit de armatele franceze în Europa, devenind baza sistemului juridic în majoritatea țărilor europene. Imperiul tindea să controleze întreaga Europă, răspândind reforma și codul. În 1800, Napoleon zdrobește trupele austriice la Marengo, în 1805 zdrobește iar Austria la Austerlitz, în 1806, Prusia la Jena, iar în 1807, Rusia la Friedland. Nu reușește să-i bată pe englezii ce cîștigă bătălia navală decisivă de la Trafalgar(1805) (cînd amiralul Nelson moare), după cea de la Abukir(1798). În 1806, sub loviturile napoleoniene, Sfîntul Imperiu Romano-German se destramă. Tot în 1806, nereușind să cucerească Anglia, Napoleon insti-

tue blocada, spre nemulțumirea multor puteri europene, printre care Rusia, care, evitînd blocada, atrage invazia acesteia de către Napoleon cu Marea Armată de 675.000 de oameni (1812). După victoria de la Borodino, îl obligă pe țarul Alexandru I (1801-1825) să se retragă spre Moscova. Ajunge la porțile Moscovei părăsite și incendiate(1812); partizanii și gerul strășnic, îl obligă la retragerea dezastruoasă spre Franță. Iarna pretempurie, extrem de aspră, a fost fatală pentru Marea Armată, în cîteva săptămîni numeroși soldați murind de foame și frig. Cîteva mii mai erau apti de luptă, ariergarda era mereu hărțuită de partizani, iar avangarda forțînd rîul Berezina, pentru a fi în siguranță în Polonia. Retragerea dramatică din Rusia a fost semnalul pentru mobilizarea întregii Europe împotriva Franței. În 1813, e înfrînt la Leipzig de coalitia Austria, Prusia, Rusia, ("bătălia națiunilor"), ducele de Wellington îl alungă pe francezi din Spania, în 1814, și intră în Franță, Napoleon e obligat să abdice, fiind exilat pe insula Elba. Dar unul din frații lui Ludovic al XVI-lea, adus pe tron, devine foarte impopular în numai trei luni, favorizînd revenirea triumfală a lui Napoleon, care domnește încă 100 de zile. Lîngă Waterloo, însă, în Belgia, pe 18 iunie 1815, armatele britanică și prusacă sub conducerea lui Wellington, respectiv mareșalul Blücher, îl înfrîng definitiv. Înfringerea este urmată de Congresul de la Viena, unde se hotărăște harta Europei, Napoleon fiind exilat în insula Sfînta Elena din sudul Atlanticului, unde moare la 5 mai 1821. Între 1821-1829, are loc războiul pentru independența Greciei de sub turci. În 1827, în bătălia din Golful Navarino, flotele reunite ale Angliei, Franței și Rusiei distrug flota turcească. Grecia se găsea deja de 400 de ani sub turci, iar în urma comerțului prosper, dorea libertatea. Avînd model Revoluția Franceză, grecii organizează o societate secretă(Eteria), iar în 1821 au izbucnit două revolte, una avînd succes. Sultanul cere ajutorul viceregelui Egiptului, Mohammed Ali, care repurtează cîteva victorii, ce alarnează europeanii.

Lord Byron

Anglia, Rusia, apoi Franța, își trimite flotele, conduse de amiralul Codrington, și distrug flota turcă și egipteană în celebra bătălie de la Golful Navarino, 1827, iar după alte bătălii cîștigate de Rusia, în 1829, prin tratatul de pace de la Adrianopol, îl este garantată Greciei independența, din 1832, condusă de regele Otto de Bavaria. Această bătălie a fost începutul sfîrșitului Imperiului Otoman, care într-un secol s-a spulberat. De remarcat rolul marelui poet, Lord Byron (cf. infra), simpatizant al marilor cauze, oferindu-se în 1823 să lupte alături de greci, popularizîndu-le mișcarea în toată Europa și care, navigînd în Grecia, moare la datorie, de malarie(1824). În 1830, în Franța începe revoluția. Polarizarea bogăților, cu uriașe profituri la proprietarii ce-au înfăptuit revoluția industrială și salariile modice ale lucrătorilor, provoacă nevoie stringentă de reforme. Pe acest fond, apare comunismul cu teoreticianul său, Karl Marx(1818-1883). Capitaliștii (proprietarii de capital) se opuneau proletariilor, fiind responsabili de starea lor. Ideile lui publicate în Manifest Partidului Comunist(1848), scris împreună cu tovarășul său, Engels (1820-1895)(«primul marxist»), erau că proletarii se vor răscula, vor lua puterea și vor instaura o nouă societate a egalității, a proprietății comune asupra mijloacelor de producție, ca-n comuna primitivă, comunismul. Doctrina sa era o vulgarizare a mitului creștin altoit pe dialectica lui Hegel. Ideile radicale au dus la exilarea lui din Germania în Anglia, unde și va scrie opera. Tot Marx sprijină înființarea unei

Asociații Internationale a Muncitorilor, Internaționala I. A mai scris Capitalul. Ideologia sa, conținând numeroase utopii și contradicții, o necunoaștere profundă a naturii umane, deși pleacă de la dialectica hegeliană, se va dovedi dezastroasă în aplicarea fără discernământ, de ruși îndeosebi, în practica comunistă. Odată cu publicarea Manifestului PC, răbufnesc revoluțiile sociale și politice în întreaga Europă: 1848. Deși independente, revoluțiile au avut cauze comune: recoltele proaste și foamea, șomajul, salarii insuficiente agravate de recesiune. Conflictul e declanșat între inițiatori entuziaști ai reformelor, reprezentați de scriitori, poeți, filosofi, și conservatori. Revoluții au izbucnit în Franța, Austro-Ungaria, Principatele Române, unele state germane, Irlanda, Elveția, Danemarca, Italia, dar la sfîrșitul anului 1849 toate revoluțiile fuseseră înfrânte, guvernele fiind obligate să asculte de vocea acestora. Franța a fost, iarăși, în fruntea mișcărilor, reformele celorlalte revoluții fiind stimulate de succesele revoluției din februarie, care l-a răsărit pe neinspiratul rege Louis Philippe. E declarată cea de-a doua republică franceză. Nepotul lui Napoleon I, Louis Napoleon, a fost ales președinte în 1848, ca în 1852 să devină împărat. În Ungaria Lajos Kossuth, a declarat independența față de Austria. Sentimente naționale i-au animat atunci și pe alți revoluționari ai Imperiului: români transilvăneni, în conflict cu cei maghiari, ce voiau independența, numai pentru ei, cehii, polonezii, italienii. În fine, datorită dezbinării, ungurii-să înfrântă cu ajutor rusesc, apoi și ceilalți, unul cîte unul, prin principiul dezbinării: divide et impera. În martie a avut loc o revoltă și la Viena, unde Metternich demisionează și fugă în Anglia. În aprilie, protestatarii chartiști demonstrează la Londra, cerînd reforme, dar sunt repede dispersați. Revoluția din Valahia, condusă de Nicolae Bălcescu, a fost înăbușită în singe la intervenția Imperiului Otoman. Bălcescu a încercat o apropiere dintre Avram Iancu și Kossuth în Transilvania, dar a fost tardiv: rușii au reușit reprimarea

înainte de unirea românilor din Apuseni și a ungurilor. În Italia, a pornit din sud, din Palermo, în ianuarie, și s-a răspîndit pe întreg teritoriul, avînd ca drapel ideea unei Italiî unite și libere (în nordul ocupat de habsburgi). Multe state italiene adoptă constituții liberale. Revolta de la Roma l-a determinat pe Papă să se exileze un an. Revolta din martie din Prusia e urmată de un val de revolte în întreaga Germanie, o formă de naționalism și liberalism, de unitate, explicit formulate în Adunarea de la Frankfurt, zdrobită de Frederick Wilhelm. Coloniile din America Latină simt un imbold în succesul Revoluției Franceze de la 1789 și-să în fierberea independenței, scîntea care declanșează aceste mișcări de eliberare fiind înlocuirea regelui Spaniei cu fratele lui Napoleon, Joseph (1808). Pînă la 1830, la moartea eroului național al Americii Latine, Eliberatorul, Simon Bolivar (San Martin e celălăt mare campion al mișcării de eliberare), nici un teritoriu nu se mai afla sub controlul Spaniei. În 1807, regele Juan VI al Portugaliei fugă în Brazilia, iar fiul său Pedro o declară independentă, în 1822. În 1825, Bolivar pune bazele unui nou stat, Bolivia. Visul său era să constituie o federație în America de Sud a tuturor coloniilor hispanice eliberate. SUA stă sub semnul celui de-al treilea președinte al său, Thomas Jefferson (1801). Ea cumpără mari regiuni de la francezi (1803-Louisiana), se fac expediții dincolo de Mississippi (1804-'06). Se lansează doctrina Monroe (al V-lea președinte), prin care cele două continente se declarau libere de orice ingerință colonială, deci SUA erau de partea statelor eliberate. Între 1812-1814, are loc războiul dintre Marea Britanie și USA, Casa Albă este incendiată. În 1836, Texasul spaniol, își cîștigă independența față de Mexic, după asediul de 13 zile al fortului Alamo de către mexicanii. Deși fortul a fost nimicit și cei 200 de apărători texani ai lui, uciși, Santa Anna, dictatorul mexican va fi învins la San Jacinto. Cînd Texasul cere să fie integrat SUA, izbucnește războiul dintre Mexic și SUA (1846-1848), din care Mexicul ieșe înfrînt și cedează americanilor California și

New Mexico. Cu cîteva zile înaintea tratatului de pace, în California e descoperit aur, iar în 1849 are loc goana furibundă după aur, făcînd să prospere multe orașe, precum San Francisco. În 1838, începe Drumul Lacrimilor a mii americanî din Est, mutați forțat în Vest, numerosi murind. Canada formează o uniune în 1840. Pentru Oceania acest secol este unul al creșterii influenței marilor puteri, ce anexau sau transformau insulele în protectorate. Hawaii s-au unit sub dinastia lui Kamehameha cel Mare, unul dintre negoziatorii cu căpitanul Cook. El e urmat de K. II și K. III. În 1831, Darwin (cf. infra) organizează acea expediție științifică în Pacific pe vasul Beagle (1831-1836), rezultînd Originea speciilor (1859). Misionari creștini împînzesc zona. Se încearcă cartografierea coastelor Antarctică. Franța anexeză Insulele Marchize și Tahiti, coloniștii britanici se stabilesc în Noua Zeelandă (1840), fondînd Wellington pe pămînt cumpărat de la maori, cu care se aflau în bune relații. Proclamîndu-și suzeranitatea asupra Noii Zeelande, Anglia va ajunge cu ea la război, din cauza nerespectării tratatului (1843-1848). În 1801-1803, Flinders ocolește Australia, căreia îi dă acest nume ("Sud"). Primii coloniști ai Australiei au fost condamnații din Marea Britanie, pentru descongestionarea închisorilor supraaglomerate. Au fost aduși aici peste 25.000 de femei și 137.000 de bărbați, care au fost supuși unei severe selecții naturale (condițiiile precare de viață), iar cei care au rezistat și nu s-au întors după ispășirea pedepselor (de la cele mai grave pînă la mărunte furtișaguri), au format baza populației anglofone de aici, fiind împroprietări și conferindu-li-se anumite drepturi. Pușcăriașii prestau muncă silnică la fermieri. Severa confruntare dintre «civilizația» engleză și cea aborigenă, s-a soldat cu sălbatica vînătoare a aborigenilor masacrati, reduși la jumătate la 1812. O soartă asemănătoare au avut și pașnicile balene de pe coastele Australiei, vînate fără milă, vînătorii de balene fiind mai numerosi ca pușcăriașii.

Personalități

Napoleon Bonaparte

Napoleon este omul care a uimit Franța și mai ales întreaga lume cu victoriile sale de la Marengo, Austerlitz, Friedland și Wagram, extinzând granițele sale din Portugalia până în Polonia și din Norvegia pînă în Italia. Napoleon s-a născut la 15 august 1769, în insula Corsica, la Ajaccio, în mijlocul rezistenței opuse de Pascal Paoli față de noii oponenți francezi, după vinderea insulei, în 1768. De la mama sa a moștenit caracterul hotărît și dificil pe care și l-a pus în evidență încă din copilărie, remarcându-se astfel în cadrul școlilor militare de la Brienne și Paris. Aici el se dovedește a fi un elev foarte silitor, pasionat de istorie și matematică, de eliberatorul Paoli, dar cu o fire singuratică. Profesorii îl remarcă, găsind în Napoleon un elev cu șanse foarte mari în viață: "Corsican de natură și de caracter, el va fi departe dacă circumstanțele îl vor favoriza" (profesorul său de istorie), în timp ce Damarion, profesorul său de beletristică, descria temperamentul său vulcanic: "în măreția incorectă a amplificărilor sale, el părea să vadă granitul încălzit de vulcan". Pornind de la 16 ani cu titlu de locotenent secund, el avansează la gradul de locotenent-colonel în Garda Națională, apoi comandant de artilerie și la 24 de ani este numit general de brigadă. Din cauza relației cu Robespierre, el ajunge, în 1794 în închisoarea de la Antiles, prilej cu care va elabora un plan de cucerire al Italiei. Revine la Paris și, pe 5 octombrie 1795, este numit comandant secund al armatei din interior. Data aceasta va constitui punctul de plecare în cariera sa. În 1796, la 21 mai, în Italia va prelua comanda armatei. Campania din Italia va fi considerată cea mai glorioasă campanie militară din toată istoria. Aici lui Napoleon i se vor datora precizia și genialitatea

Napoleon Bonaparte

manevrelor strategice și rapiditatea execuțiilor care derutau adversarul. Devenit un erou național, el inițiază campania în Egipt (1798-1799), care s-a desfășurat sub deviza: "Vom muri aici sau ne vom întoarce mai mari ca antici". Aceasta însă nu va fi încununată de victorie, iar Napoleon se va întoarce în Franța. La 9 noiembrie 1799, Napoleon este declarat comandant al Parisului, grad care îl va permite să dea lovitura la 18 brumă 1799. Acest eveniment ve trezi entuziasmul poporului, dar nu și al membrilor Consiliului. Cu toate acestea, în perioada 1799 - 1804, Bonaparte se dovedește administratorul genial, care a uimit Europa și Franța, Consulatul fiind epoca cea mai fecundă din istoria Franței. După 4 ani de consulat, la 18 mai 1804, Senatul oferă lui Bonaparte demnitatea imperială, declarată ereditară în familia sa. Timp de 10 ani, Franța va sta fără revoltă sub un regim absolut despotic. Napoleon conducea singur. Spre deosebire de perioada consulatului, perioada Imperiului, cu spectaculoasa sa desfășurare, este cea a marilor greșeli, a greșelilor în serie. La 21 octombrie, Franța este înfrântă la Trafalgar, dar își va lua revanșa la Austerlitz, Jena și la Berlin. "Blocajul Continental", decretul promulgat de Napoleon, va fi rău primit și acestuia i se vor atribui consecințe dezastruoase. Campania din Rusia va fi începutul declinului

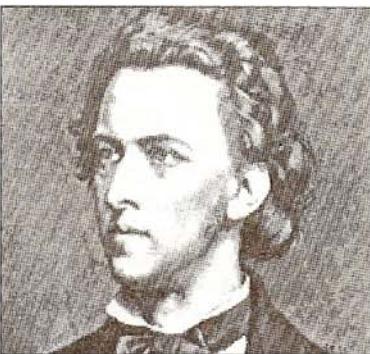
lui Napoleon, deoarece, datorită anotimpului, Marea armată a Franței va fi înfrântă. În 1813, Bonaparte ajunge să apere granițele naturale ale Franței. Trădat de mareșalii săi, Napoleon este forțat să abdice la 6 aprilie 1814. Se retrage pe insula Elba până pe 26 februarie 1815, cînd se reîntoarce în Franța. Este numit împărat la 20 martie 1815, însă nu mai are aceeași energie, aceeași voință de fier și nu mai crede în steaua lui. În urma bătăliei de Waterloo, bătălia gigantilor, Napoleon este exilat pe Insula Elena, unde sosește pe 16 octombrie 1815. "Cel mai puternic suflu de viață care a animat argila omenească" (Chateaubriand) s-a stins la 5 mai 1821, la orele 17:30.

Anca Sterian
XI-B CNUFO
Anca Costorel
VII-D, Sc. 5

Poezie muzicală

"Arta lui Chopin e poezie muzicală". Iată motivul pentru care Frederic François Chopin poate fi numit poet al pianului. S-a născut la 1 martie 1810, la 3 ani după Luiza. La o lună de la nașterea viitorului pianist, părintii acestuia – Justina și Nicolas Chopin – s-au mutat la Varșovia. Pentru a acoperi golurile bugetului familial, Nicolas a deschis un pension de băieți, "Pan Mikolaj", unul dintre cele mai apreciate din capitală. Familia Chopin avea să se întregească prin nașterea a încă doi copii – Izabela-Justina și Emilia. Auzul lui Chopin nu suporta la început nici un fel de muzică. Existenta lui Chopin avea să înceapă sub semnul acestui paradox. Crescut într-o atmosferă molcomă de feminitate a unei familii care-l încoraja de cele mai delicate îngrijiri, va influența în mare măsură structura sufletească a compozitorului. La 6 ani, Frederic pășește în domeniul muzicii alături de primul său dascăl, Wojciech Zywny, care avea mai degrabă rolul unui controlor muzical decât al unui îndrumător real. Chopin va pofta de dragostea pentru muzica lui Bach, pe care acesta i-a insuflat-o. De la ciudatul profesor aflat Chopin ce e o sonată; cine e Mozart, Haendel, Bach, care sunt rosturile muzicii și de ce o iubim. Prima apariție în public a avut loc în anul 1818, când micul pianist avea doar 8 ani. În același an s-a găsit în presa polonă prima mențiune despre "geniul muzical" care scrisese o poloneză. La scurt timp după poloneză, în vitrinele librăriilor varșoviene apărea un marș militar purtând aceeași semnatură: Chopin. Primul dintre manuscrisele muzicale care s-au păstrat a fost, însă, poloneza în la bemol major, dedicată lui Zywny. La îndemnul acestuia, Frederic schimbă și profesorul de pian. Este un fel de a spune că schimbă profesorul de pian, căci nici Elsner – noul dascăl – nu era pianist. Primul contact al lui Chopin cu muzica populară poloneză, ale cărei rădăcini se regăsesc în întreaga sa creație,

datează din 1824. Poetul sunetelor a concertat la Varșovia, Viena, Praga, Drezda, Berlin. În 1830, Chopin părăsi pământul natal pentru Viena unde vroia să învețe ascultând cât mai multă muzică. Un an mai târziu părăsește "capitala muzicii" trecind prin München, apoi Stuttgart. Aici află de căderea Varșoviei, veste ce-l determină să se îndrepte spre Paris. La mai puțin de un an de la sosirea în capitala Franței, Chopin căpătase deja titlul de cel mai renomit profesor de pian. În primii ani după instalarea la Paris publică o seamă de lucrări de mare valoare artistică: cele 4 mazurci, culegerea de 5 mazurci, Trio în sol minor pentru pian vioră și violon-

Frederic François Chopin

cel, trei nocturne, dedicate doamnei Camille Pleyel, Concertul în mi minor și primul caiet al studiilor, purtând dedicația: "Amicului meu Franz Liszt". Prietenia dintre Chopin și Liszt va fi umbrătă apoi de intrigile Mariei d'Agoult și ale lui George Sand. Datorită bolii, Chopin merge în insula Majorca, însotit de prietena sa, George Sand și de cei doi copii ai acesteia. Oboseala voiajului îl dărâmă psihic pe Frederic, care e susținut și îngrijit de însătoarea sa. Perioada petrecută în Spania a fost fructuoasă. Aici compune o parte din preludiile, terminând seria acestor 24 miniaturi geniale dedicate pianului, ca și balada în fa major, Scherzo, polonezele în la major și do minor. Tot aici a scris și mazurca în mi minor, denumită "de la Palma". Părăsind Spania, cuplul de îndragostiți se stabilește la Nohant, un sat de pe malurile râului Creuse, unde 7 ani, din 1839, va fugi de viața agitată a Parisului. Lucrările

schițate în capitală aici erau definite. În toamna anului 1839, cedând insistențelor lui Frederic, romanciera (Aurora Dupin, baroană Dudevant, cu pseudonimul George Sand) căută un apartament la Paris, unde vor rămâne în timpul verii. Ultimele luni ale anului 1840 și anul următor, Chopin e mereu suferind. Chopin publică pe rând Tarantela, Poloneza în fa # minor, Allegro de concert, Balada a III-a în la bemol major, Fantezia, două nocturne. În vara lui 1841, cântă la Curtea Franței. Vara anului următor o petrece în totalitate la Nohant, unde, pentru un timp, stă și Delacroix. Faima lui Chopin trecuse de mult timp granițele Franței. La 24 de ani era admirat de către marii romântici – Liszt, Berlioz, Schumann, Hiller, Delacroix, Heine, Gauthier, Mickiewicz, Mendelssohn. Tragica veste a morții tatălui din 1844 îl determină pe Chopin să se refugieze la Nohant. Răspunzând invitației romancierei, în iulie, sosește la Paris Luiza, sora lui Frederic, împreună cu soțul ei, care îl binedispune și compune celebră sa "Berceuse", nocturne, mazurci. În aceeași vară, face schițele sonatei în si minor, iar George Sand îi dedică romanul "La mare au diable", considerat a fi cea mai reușită creație a sa. Ultimele lucrări lăsate de Chopin au fost desăvârșite la Nohant. 1846 e ultimul an petrecut la Nohant, căci, datorită disensiunilor din familia romancierei, legăturile dintre Chopin și George se răcesc. Cu sufletul rănit de dragoste, Frederic merge în Anglia, în 1848. Susține un concert la Manchester și unul la Glasgow, pentru ca la începutul lunii octombrie să cânte și la Edinburg. La întoarcerea în Franță din noiembrie, prietenii nu-l mai părăsesc, fiind mereu la căpătâiul bolnavului, până la 17 octombrie 1849, cînd se sfîrșește. La înmormântare, respectându-i-se dorința, s-a cântat Recviemul de Mozart. "Sufletul muzicii a trecut în zbor deasupra pământului" (Schumann).

Simona Anghel
XI-B CNUFO

Sec.XIX: 1850-1900
Naționalism european și imperialism global

Italia și Germania devin națiuni independente, românii se unifică și devin și ei independenti (1859-1877), la fel celelalte națiuni aflate sub turci, Franța și Anglia conduc vaste imperii globale și sunt cele mai importante puteri industriale și economice, cu poziția amenințătoare de SUA și de Germania, care vin puternic din urmă. Este epoca imperiilor internaționale, a cuceririi de colonii pentru materii prime și piețe de desfacere a mărfurilor. Se împart Africa, Asia de Sud-Est, Oceania, India devine parte a Imperiului Britanic, Japonia își extinde relațiile și-și modernizează economia, SUA, devine o putere importantă, având ea înșăsi colonii în Caraibe și Pacific, Noua Zeelandă acordă pentru prima dată în lume drept de vot femeilor. Între 1850-1880, au fost explorate zonele interioare ale Africii, pînă-n inima continentului, pe cursul celor mai importante rîuvii. Între 1853-1856 dr. Livingstone traversează Africa. Puternicii conducători ai Africii de Vest își măresc teritoriile, confruntîndu-se cu trupele franceze și engleze, în Africa de Sud, importante resurse minerale ascut conflictul dintre englezi și buri, europenii împînzesc Africa cu diverse imperii, ce face ca la 1900 aproape tot continentul să fie sub control european. 1880 e începutul "Bătăliei europene pentru Africa", cînd mai multe puteri trimisă expediții înarmate, pretînzînd drepturi exclusive asupra teritoriilor atinse de exploratori, iar 1885 e considerat anul "bătăliei", cînd, la Conferința de la Berlin, europenii și-au stabilit clar și rapid pretențiile asupra Africii, africanii nefiind «consultanți». Doar Liberia și Etiopia au rămas libere la 1900. La 1852, se declară Jihadul de-a lungul rîuvilor Senegal și Niger pentru un stat islamic, Tukolor. În 1863, preavînatul musulman Al-Hajj Umar, după un pelerinaj de mai mulți ani la

Mecca, văzînd reformele lui Mohammed Ali, invadăza Timbuktu, înființînd un imperiu. În 1867, în Africa de Sud se descoperă diamante. În 1869, se deschide Canalul de Suez, după ce, în 1856, Sa'id Pașa al Egiptului acordă diplomațialui francez, Ferdinand de Lesseps, permisiunea de a construi un canal între Marea Mediterană și Marea Roșie. Se fondează Compania Canalului de Suez, iar peste 13 ani canalul era deschis circulației, oferind Europei un drum scurt și ieftin spre Orient. Nepotul lui Sa'id vine în 1875 britanicilor acțiunile Companiei Canalului. Din 1872, Africa de Sud se autogovernează. În 1874, începe să finitzeze statul islamic Mande în locul vechiului Mali, bază a comerțului cu aur și fildeș contra arme. În 1898, Sudanul e guvernă de Egipt și Anglia, împreună, după revoluția acestuia împotriva lor. În 1879 au loc două bătălii dintre englezi și zuluși, cu sorti schimbătoare. În goana după resursele fantastice ale Africii, europenii se izbesc de rezistență îndîrjită a băstinașilor: asante, zuluși, îndeosebi. În 1886, în Transvaal se descoperă aur, în 1894, francezii prospectează Dahomey (Benin) și cuceresc Madagascar (1896), Jameson face o incursiune dezastruoasă în Transvaal (1895-1896), fiind capturați de către buri, fapt ce va declanșa al doilea război cu burii (1899-1902). Între 1850-1864, în China are loc devastatoarea răscoala Taiping, care a condus la moartea a milioane de oameni. Într-o societate putredă, coruptă și ineficientă, înfloresc societățile secrete ale fanaticilor religioși, una dintre acestea, a lui Hong Xiuquan, cucerește Nanjing (1853), extinzînd rapid scînteia reformelor în 15 provincii, dar guvernarea Manchu este ajutată de puteri europene. Este cel mai distructiv război civil din istoria omenirii, deși Hong se proclamase conducătorul Măreței Păci (Taiping Tianguo), fiind distruse sute de sate și orașe, ucise între 20 și 30 de milioane de persoane. După moartea lui Hong, răscoala se stingă, fără glorie. În 1860, forțe britanice și franceze jefuiesc și dau foc Palatului de Vară al împăratului, de lîngă Beijing. În

războiul japoно-chinez (1894-1895), Coreea e ocupată de japonezi. În 1898, împăratul Cixi a Chinei, înăbușă toate reformele. În Japonia shogunatul este răsturnat de împăratul Mutsuhito, urmînd perioada Meiji ("conducător lumanat") (1868-1912), ce deschide Japonia spre Europa și America cu perspectivele unei mari puteri industriale, ce se configura deja la 1900. La 1868, capitala se mută la Edo, redenumit Tokio. În 1877, după ce-n 1876 li se interzise să poarte săbii, în revolta Satsuma, este înfrînt ultimul bastion al vestișilor samurai. Domnia Meiji a inițiat o puternică revoluție industrială, cu specialiști europeni, se înfîntează primul partid politic (1881), e elaborată Constituția Meiji (1889), apar primul serviciu poștal și primele cotidiene, calea ferată, e ales primul parlament (1890), în 1894-95 și-au testat armata după model european, învingînd China în disputa privind Coreea. În al doilea război afgan (1878-1879), englezii contracarează influența Rusiei, cucerind Afganistanul. Pînă în 1868, în Thailanda domnește Rama IV, iar pînă în 1910, Rama V, întemeietorul Tailandei moderne, care, vizînd Europa, reformează substanțial țara. În 1862, Franța începe ocuparea Indochinei. Burma e dominată (1853-1878) de capabilul rege Mindon Min. După cel de-al doilea Război Burmanez (1885-1886), englezii anexează Burma, devenită pe la 1886 provincie britanică a Imperiului Indiei, condus de un vicerœge. 1850 este anul cînd britanicii au preluat controlul asupra Indiei, Rajahul britanic, dar, prin revoltele armatei indiene din 1857-58 de teama creștinării, este slăbită dominația britanică, iar în 1858, este desființată Compania Indiilor Orientale. Totuși regina Victoria este proclamată împărată a Indiei (1876). Se înființează în 1885 Congresul Național Indian, campania pentru autogovernare în India, cu stimularea populației băstinașe de a accede la posturi importante în stat, formînd elita indiană, dacă își înșuceau cultura și civilizația europeană, de unde sporirea numărului de școli și universități. Între 1876-78, în marea foamete din Deccan,

mor peste cinci milioane de oameni. În Persia, în 1852 preia puterea Nasir-ud-Din, sub care se înfăptuiesc importante reforme. În 1896, englezii conving statele Malaeziene să formeze o confederație. Imperiul Otoman sfâșiat, se eliberează numeroase state. Războiul Crimeii dintre Rusia și Anglia, Franța, Turcia(1853-1856), prin care Rusia, pretextând eliberarea Palestinei sacre de sub turci, intenționa dominația asupra căilor maritime din Marea Neagră și Mediterana, duce la o pace dificilă. Este distrusă flota turcească, iar Sevastopolul este asediat un an de aliații Turciei, Anglia și Franța, ducând la uriașe pierderi umane: peste 700.000 de vieti. Sevastopolul cade în 1855, în 1856 se încheie pacea. Războiul Crimeii a adus cîteva premiere: s-au efectuat primele fotografii de război, telegraful a transmis primele știri în stil modern, s-a înființat de britanica Fl. Nightingale primul serviciu modern de asistente medicale de front. În 1863-64, polonezii se revoltă împotriva Rusiei, iar în 1866, în Războiul de sase Săptămâni, Prusia învinge la Sadowa Austria. Imperiul rus tinde să ia locul celui Otoman, extinzîndu-și influența în vacuum creat în Balcani și Mediterana, pe ruinele acestuia, ca-n cazul Basarabiei, răpite în 1812. În 1861, tarul Alexandru II abolește iobăgia în Rusia, iar în 1881, este asasinat. Statele italiene se unifică într-un stat unic, cu capitala la Roma (1871), după zece ani de lupte. Arhitectul unificării Italiei e contele Cavour, primul ministru al regelui Victor Emanuel II, ajutați de veteranul revoluționar Garibaldi, care în 1860 cucerește sudul Italiei, apoi cea mai mare parte a Italiei se unifică. Principatele Române se uniseră sub Alexandru Ioan Cuza, la 24 ianuarie 1859, urmînd o perioadă de profunde reforme: "reformele lui Cuza", continue de Carol I, ce duc la edificarea statului român modern. În 1876, turci reprimă cu mare cruzime revolta bulgarilor, în 1877-1878, are loc războiul româno-ruso-turc. Prin Congresul de la Berlin, este recunoscută independența cucerită prin luptă a unor state balcanice, în frunte cu România. În 1887,

Bulgaria îl desemnează pe Ferdinand de Coburg ca rege și devine un important stat balcanic, alături de România lui Carol I de Hohenzollern, adus în locul lui Cuza, în 1866. Expoziția universală din Anglia (1851), găzduită în Palatul de Cristal, a fost o sărbătoare a industriei și tehnologiei în lume. Împăratul Napoleon III al Franței, duce o politică internă liberalizată, constructivă, făcînd din Paris un oraș splendid, însă politica externă aventurează, va costa scump Franța. În 1870-1871, are loc războiul franco-prusac, cînd Napoleon III este înfrînt și capturat, abdică, urmînd a treia Republică Franceză, pînă-n 1940. Puterea din ce în ce mai mare a Germaniei îngrijora Europa, Franța în primul rînd. Între 1862-1890, Bismarck, primul ministru al Germaniei, face o strălucită carieră. În 1871, se unifică Germania, cînd regele Prusiei, Wilhelm I devine împăratul Germaniei, proclamat, simbolic, la Versailles de Bismarck, consfințind astfel unitatea deplină a statului german. După înfrîngerea lui Napoleon(1815), germanii doresc unificarea; se realizase o confederație, dar încercarea de unire de la 1848 eşuase. Wilhelm I e convins de Bismarck că unirea o poate face doar prin războiul condus de Prusia, extinzîndu-și astfel teritoriul în povîda olandezilor, austriecilor, francezilor. În 1882, se formează Tripla Alianță între Germania, Austria și Italia. Între 1888-1918, domnește în Germania kaiserul Wilhelm II. În anii 1870, industria și comerțul din Germania prosperă; model e trustul metalurgic al familiei Krupp din Essen pe Ruhr. Se află în primele rînduri în Europa și în producția de automobile: trăsura cu motor a lui Karl Benz, ce, în 1885, vinde pentru prima oară în lume motoare pentru automobile. Între 1861-1865, SUA este sfâșiată de un singeros război civil de secesiune dintre nordiști și sudiști, provocînd resentimente între Nord și Sud decenii întregi după aceasta. În 1856 se înființează Partidul Republican, abolitionist, în 1859 încercarea de revoltă a lui John Brown sperie pe albi din Sud, între 1861-1865, are loc războiul, dar încercarea secessionistă a statelor

din sud este înfrîntă. Nordul american era puternic industrializat, sudul era agrar, folosindu-se munca cu sclavi pe plantații de bumbac. În 1860, Lincoln se opune sclaviei, dar 7 state din sud se rup de uniune, formînd o Confederație și deschid foc împotriva unioniștilor la Fort Sumter, în Carolina. La cererea lui Lincoln de a se face înrolarea voluntarilor, alte 4 state se desprind și începe războiul, care la început parea că este de partea confederaților, însă Nordul e mai numeros și mai bine echipat, astfel generalul Lee se predă, după ce muriseră circa 600.000 de oameni. Un război ale cărui aspecte vor caracteriza conflictele sec. XX: aprovisionarea cu trenuri și vapoare, mesajele transmise prin telegraf, războiul a fost oglindit în presă, inclusiv în fotografii de război, s-au organizat lagăre de prizonieri. În acest război s-au remarcat generalii Jackson "Stîncă" și Robert Lee, de la sudiști, ce-i înfrîng în cîteva lupte pe unioniști, și Ulysses Grant și Sherman. Are loc reconstrucția statelor din sud de către republicanii din nord (1866-1877). În 1865, al 13-lea amendament al Constituției scoate sclavia în afara legii. Avocatul Abraham Lincoln(1809-1865) s-a dovedit un președinte puternic în timp de război, unul dintre cei mai mari ai americanilor; a fost împușcat de un actor simpatizant al sudului, la teatru, în 1865. În 1862, emigranții europeni primesc pămînt cultivabil în SUA. A avut loc și o strămutare dincolo de Munții Stîncosi și deșerturile sudice, pentru a coloniza noi teritorii, în detrimentul amerindienilor, decimați. În 1862-1890, în Vestul Sălbatic au loc ultimele războaie împotriva băștinașilor. Cel mai numeros era tribul Sioux, ce migra pe urmele bizonilor, în preerie, însă, după 1850, coloniștii înarmați, sprinjiniți de armătă, le-au încălcător teritoriile, masacrîndu-le bizonii și lăsîndu-le terenurile, ceea ce a dus la o confruntare singeroasă dintre războinicii Sioux și venetici, dar rezistența acestora a fost înfrîntă prin forță, obligați să stea în rezervații(1890), unde pot fi găsiți și astăzi peste 1.000.000. Brazilia face progrese sub Pedro II(1850-1889). După înălțarea lui Pedro II

de revolta armatei, Brazilia devine republică. În timpul lungii sale domnii, acest suveran învățat, capabil și liberal, și-a impus autoritatea și a făcut reforme consolidind statul, economia luând avânt, a abolit sclavia (1888), a extins sistemul de căi ferate și comerțul cu cafea, cauciuc, zahăr. În 1858, în Mexic izbucnește războiul civil dintre forțele conservatoare și cele liberale, Juarez devenind președinte și învingând forțele conservatoare, cu bani de la marile puteri europene, care invadază apoi Mexicul pentru a-și recupera banii. Franța, de pildă, înscăunează acum pe Maximilian de Austria, una din gafele externe ale lui Napoleon III, dar în 1867, forțele conduse de Juarez înfring pe francezi și-l execută pe Maximilian, Juarez fiind reales președinte, până la moarte, 1872. Mexicul înfloreste și în timpul președintelui Diaz(1876-1911). Între 1865-1870, Paraguay atacă Brazilia, Uruguay, Argentina și este aproape desființat, murind numerosi paraguayeni. Anglia transformă Canada în dominion britanic (1867), între provinciile din Canada Superioară, anglofonă, și cea Inferioară, francofonă, au existat fricțiuni permanente, însă frica de invazia americană i-a unit în dominionul britanic, sub un guvernator general. Antonio Guzman în Venezuela introduce importante reforme(1870-1888). Între 1879-1884 are loc Războiul Pacificului dintre Chile, Peru și Bolivia, în 1881, război civil în Chile, iar prin războiul hispano-americana, din 1898, Spania acordă Cubaiei independență, Porto Rico, Guam și Filipine devin colonii ale Statelor Unite. Bogată și exotica Oceanie este foarte «căutată» în această perioadă. Australia și Noua Zeelandă au evoluat la statutul de dominion, cu cultură originală, trecind printr-un profund proces de transformare democratică, cum ar fi pensiile și drept de vot femeilor, dreptul de 8 ore de muncă zilnic. În 1851 se descoperă aur în Australia, iar în 1860, e traversată de la sud la nord. În Noua Zeelandă are loc cel de-al doilea război maori(1860-1870). Si aici se descoperează aur(1861). În 1865, capitala Wellington se mută la Auckland. Si francezii trimit con-

damnați în Noua Caledonie, anexată în 1853, din 1870, are loc goana după aur aici, iar în 1878 populația se răscoală împotriva francezilor. În 1865, în Hawaii vin primii muncitori chinezi, iar în 1898, SUA anexeză Hawaii. În 1880, Franța anexeză Tahiti. Si în Papua Noua Guinee se deschid cîmpuri aurifere(1885). În 1899, trupe din Australia și Noua Zeelandă participă la războiul cu burii. *** Din 1802, datează proiectul boierilor moldoveni înaintat lui Napoleon de în temeiere a unei republici "aristodemocraticăască". Corifeii Școlii Ardelene publică între 1806-1812: Istoria și lucrurile și întîmplările românilor(Samuil Micu), Hronicul românilor și a mai multor neamuri (Gh. Șincai), Istoria pentru începutul românilor în Dacia(Petru Maior), Tiganiaida(I.Budai-Deleanu, 1800 - 1812). În 1812 se înființează Preparandia din Arad și e în corporată abuziv Basarabia de Rusia. În 1814, Asachi înființează la Iași Școala de știne și tehnologie, iar Gh. Lazăr, școala de la Academia Domnească de la Sf. Sava (martie 1818). În 1820-1821, apar Crestomaticul românesc la Cernăuți și Biblioteca română la Buda, în 1827, Fama Lipskii pentru Dația, iar în 1829, Curîul românesc și Albina românească. În 1829-1831, se introduce Regulamentul Organic în Principate. În 1835, se inaugurează Academia Mihăileană, din inițiativa aceluiasi Asachi. În 1838, apare Gazeta de Transilvania. În 1827 e înființată Societatea Literară, în 1833, Filarmonica, iar în 1843, Frăția. În martie 1848, Adunarea de la Iași, reprezentă încercarea revoluționară din Moldova. În aprilie 1848, prima Adunare de la Blaj. În mai 1848, discursul lui Bărnuțiu în catedrala din Blaj și Adunarea de pe Cîmpia Libertății de lîngă Blaj. La 9 iunie 1848 se citește Proclamația de la Izlaz, începutul revoluției la București. Formarea guvernului provizoriu, Adunarea de pe Cîmpia Libertății de la Filaret. Zdrobirea celor două comploturi antirevoluționare. Rușii trec Prutul în iunie, iar în iulie, turci trec Dunărea, la Giurgiu. În iulie, se formează locotenenta domnească: I. H. Rădulescu, N. Golescu, Chr. Tell. În septembrie, fruntașii revoluției sunt arestați în tabăra de la Cotroceni, iar pompierii din Dealul Spirei opun rezistență, locotenenta domnească e înlocuită cu caimacamul C. Cantacuzino. La 15 septembrie, armata țaristă trece Milcovul în Muntenia. A treia Adunare de la Blaj. În august 1849, armata revoluționară maghiară capătuzează la Siria. În 1852, se stinge din viață Bălcescu la Palermo, în Sicilia, iar în 1857 se întoarcă o parte dintre exilați în Principate. La 5 ianuarie 1859, e ales Al. I. Cuza domn al Moldovei în adunarea electivă de la Iași, iar pe 24 ianuarie e ales și la București, consfințind Mica Unire. În 1861 apare ASTRA de la Sibiu. La 24 ianuarie 1862, are loc întrunirea la București a Adunării Naționale unice și alcătuirea primului guvern al României. Între 1863-1864, se realizează mari reforme ale lui Cuza: Secularizarea averilor mănăstirilești, Legea agrară, a reorganizării administrative și a armatei, a instrucțiunii publice. Tot acum se înființează Junimea, cu rol decisiv în modernizarea României. În 1864-65 este lansat Codul penal, civil și comercial. La 11 februarie 1866, Cuza e detronat, iar la 10 mai 1866 urcă pe tron printul Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. În iunie 1866, este adoptată în Adunarea Generală o nouă Constituție, după model belgian. Se creează Societatea Academică Română, în 1867, cînd are loc și înființarea sistemului monetar național, abia în 1881 e creată și BNR. În 1869 se constituie primul partid politic românesc, după realizarea dualismului austro-ungar, cînd românii din Banat și Transilvania se organizează în PNR din Banat și Ungaria, apoi PNR din Transilvania, unite în 1881. La 9 mai 1877, are loc proclamarea Independenței de stat a României de sub turci, iar în iulie-august 1877 armata română trece Dunărea, neacceptată inițial de ruși. În aug.1877 – ian.1878 trupele române atacă redutele turcești din sudul Dunării: Grivița I, Rahova, Plevna, Vidin, Smîrdan. Generalissimul Osman Pașa se predă generalului român Cerchez. În armistițiul de la Adrianopol și pacea de la San Stefano (19 ian - febr.1878), unde, deși neacceptată la tratative, e

recunoscută independentă României, i se ia Dobrogea de ruși, urmând a-i fi returnată în schimbul Basarabiei de sud, tîrg rusec cu două provincii românești! Pentru cîteva luni, București se află sub ocupația taristă. La 14 martie 1881, Parlamentul proclamă România Regat. La 10 mai 1886, la 20 de ani de la sosirea în România, Carol I și Elisabeta sunt încoronati regi ai României. Pe 18 mai, neavînd urmași direcți, moștenitor al tronului este proclamat Ferdinand «Întregitorul», nepot de frate al lui Carol. El va conduce țara între 1914-1927. România aderă la Tripă Alianță, în 1883. La 20 martie 1888, izbucnesc răscoale tărănești. Între 1892-1894 are loc mișcarea memorandistă din Transilvania. În 1892, românii din Transilvania depun la curtea imperială de la Viena Memorandumul, dar din mai 1894 se judecă la Cluj procesul memorandistilor. În 1895, se inaugurează celebrului pod de peste Dunăre, de la Cernavodă, capodoperă a arhitectului Anghel Saligny.

Literatură, artă, filosofie:

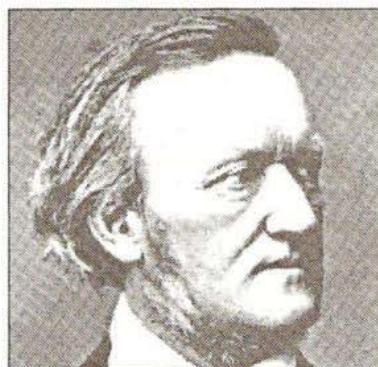
Începutul secolului este dominat de preromantism și romanticism. Preromantismul e formă de tranziție de la iluminism la romanticism, cultivînd predilecție noptile și ruinele. Preromantici sunt considerați Young, Volney, Goethe, Schiller, Hölderlin (Sturm und Drang), M-me de Staël, Chateaubriand. Reacție tăioasă contra anacronismului clasic și neoclasic, a rigidității și lipsei tumultului vietii, reacție contra clasicismului aristocratic, romanticismul se traduce prin inadaptare, refuz, nonconformism, idealizare, revoltă, război prezentului, evadare. Mutind centrul finței în inimă, cultivă sentimentele, sensibilitatea și fantezia cratoare, expansiunea și reabilitarea eului subiectiv, marile evaziuni din hic et nunc în trecut, tradiție, vis, ideal, pe alte meleaguri, exotice de obicei, descoperă infinitul spațial și temporal, contemplarea pitorescului naturii, culoarea locală și temporală, are interes pentru folclor și mitologie, cultivă fantasticul și fabulosul, personaje sunt din toate mediile, fără restricție, eroi exceptionali evoluînd în împrejurări exceptionale, libertate totală în creație, largesc ariile de

cuprindere a limbii; se axează pe sentimente generoase, pasiune și infinita fantezie, apar interesul pentru urîtul expresiv ("estetica urîtului"), grotesc, macabru, bizar, fantastic. Lansează moda geniului romantic nonconformist și visător sau titanului revoltat, luptător pe baricade sau aruncînd cu barda-n zei (Schopenhauer, Hugo, Byron, Wagner), se cultivă ironia romantică. Renunță la reguli rigide, în numele verosimilului și culorii locale, amestecă genurile, mergînd pînă la realizarea unei arte totale (contopirea muzicii, poeziei, teatrului, baletului și picturii). Cultivă formele artistice cît mai plastice, mai puțin normate (drama, romanul, poemul simfonic), înovează pe plan lingvistic, respectiv coloristic sau armonic, valorifică imaginația (oniricul, fantasticul), spontaneitatea și afectivitatea, în fine, este atitudinea estetică fundamentală de observare a lumii în aspectele ei fenomenale, concrete, perisabile, opunînd faptul individualizat tipurilor, esențelor abstrakte senine, clare și eterne, numenale, prin afirmarea emoționalului asupra raționalului, imaginației asupra analizei critice, afirmarea sensibilității (religiozitate, melancolie, sentimentul naturii). Apare și deceptiōnismul la un Stendhal, Musset (le mal du siècle). Pictura folosește culoarea locală și tușele. Romanticismul englez se manifestă prin lakiști (Coleridge (Balade lirice, în colaborare cu Wordsworth, Kubla Kan), Keats (Odă la o urnă grecească, Endymion)), Walter Scott (autor de romane istorice: Ivanhoe, Waverly, Rob Roy, Mireasa din Lammermoor sau de poeme epice: Stăpîna lacului, culegerea folclorică: Cîntece de la fruntariile Scoției), Byron sau Shelley (celebru prin Crăișa Maab, Mascarada anarchiei, Cîntec pentru fiii Angliei, Odă unei ciocîrlii sau capodopera Prometeu descătușat). Lord George Gordon Byron (1788-1824, cel mai mare romantic englez, simpatizant al mișcărilor de emancipare națională și socială din Italia și Grecia, părăsește Anglia în 1816, după conflicte cu autoritățile, și moare alăuri de luptătorii greci la Missolonghi (cf. supra)). Scrie mari poeme romantice Childe Harold,

Don Juan sau poemele orientale: Ghiaurul, Corsarul, Asediul Corintului, poemele dramatice Manfred, Cain), creînd eroul romantic byronic, titanic, alternînd entuziasmul cu melancolia și reflexivitatea cu activitatea, însăzat de cunoaștere, nemulțumit, atins de dezgust sau spleen, faustian, răzvrătit împotriva tiraniilor de orice fel, chiar a lui Dumnezeu, izolat de lume, orgolios, reinterpretăză mitul biblic. La germani, debuteză cu preromanticul Hölderlin (autor de Imnuri, al romanului Hyperion sau Eremitul în Grecia), se manifestă prin scoli, precum cea de la lena (frații Schlegel, Novalis, poetul "idealismului magic", autor al Imnurilor către noapte, Cîntecelor religioase sau romanului Heinrich von Ofterdingen, al Cugetărilor și eseurilor), cea de la Heidelberg (Brentano), de la Berlin («fantastul» ETA Hoffmann, autorul Ulciorului de aur), cea suabă (Uhland, autor de celebre balade), austriacă (Lenau, cu poemele sale sau Cîntecelor trestie), culminînd cu marele Heinrich Heine (1797-1856), autorul Cărtii cîntecelor (unde strălucește Lorelei) sau al Icoanelor de călătorie. Romantisul francez, teoretizat de M-me Staël sau Hugo, este dus la apogeu de Chateaubriand, Lamartine (autorul Meditațiilor poetice asupra trecerii iremediable a timpului și a morții, pline de lirism melancolic, retrăind elegic iubirea), Vigny (cu cele 32 de poeme meditînd asupra condiției umane din Destinele, Poeme antice și moderne, contemplator tăcut și sculptor al cuvîntului meșteșugit în poeme ca Moise sau Moartea lupului), Musset (c-un registru lîric larg, sincer, ilustrează toate genurile de la lirism dramatic la elegie, de la confesiune la ironie și vulcanice descărăci, cunoscut ca poet al noptilor), culminînd cu genialul Victor Hugo. Hugo (1802-1885), teoretician al romanticismului prin Prefața la drama Cromwell (1827), geniu de o uriașă cuprindere, revoluționînd genurile și speciile literare fundamentale, mare democrat, poetul providențial, simbol al libertății, abordează marile teme general umane, consacrat prin volume celebre de poeme: Ode și balade, Orientale, Cîntecele crepusculului,

Voci interioare, Contemplații, Osînde sau Legenda secolelor. Dramaturg, scrie Hernani, Ruy Blas, Regele se amuză, Lucreția Borgia. În romane ample, panoramice, precum Notre Dame de Paris sau capodopera Mizerabilii, interferează fantezia, lirismul cu detaliul istoric și omenia. Talent genial, viguros, îmbinând legenda cu pitorescul, opera sa e o epopee închinată omului. Majoritatea creațiilor sunt grandioase construcții arhitectonice, unde convergența lircului cu dramaticul și epopeicul, alternanța planurilor, polifonia și geniul limbajului coexistă. Surprinde pulsul adînc al vieții, omenescul din om. În Italia romanticismul se manifestă prin Manzoni, Leopardi (Canti, Operette morale) sau Carducci, în Rusia prin Pușkin (valorificând splendid folclorul și miturile, istoria rusă în capodopere de amploare precum romanele Fata Căpitânului sau cel versificat, Evgheni Oneghin, nuvela Dama de pică, drama Boris Godunov, poeme ca Ruslan și Ludmila, Fîntina din Baccisarai, Poltava, țiganii) și Lermontov (Demonul, Poetul, Un erou al timpului nostru), în America prin Cooper, Melville, E. A. Poe (viziuni halucinante, elegiace, prefigurînd simbolismul prin poeme precum: Corbul, Tamerlan, Clopotele, Ulalume sau Povestiri ale grotescului și arabescului, romanul lui Arthur Gordon Pym) sau Whitman (Fire de iarbă), în Ungaria J. Mór, Petöfi, în Polonia Mickiewicz (Pan Tadeusz), în Finlanda celebră epopee culeasă și prelucrată de Lönnrot din strâvechile rune, Kalevala, în Bulgaria Hristo Botev, la noi Alexandrescu, Heliade Rădulescu, Negruzzî, Alecsandri sau excelentul Eminescu. Romanticismul acumulează elementele de forță pînă pe la 1815 și se constituie drept curent peste vreo zece ani în toate artele, la 1848 manifestîndu-se deja plenar, dar și aici se resimt mai multe laturi: activ în prezentul social, pasiv, refugiindu-se din prezent, realist critic. În pictura franceză sunt de reținut Géricault (Pluta Meduzei, Ofițer șarjînd), Delacroix șeful școlii romantice franceze (1789 - 1863: Dante și Virgilii în Infern-Barca lui Dante, Masacru din Chios, portrete

celebre, scene istorice și mitologice, mare colorist, nuanțările și dozările luminii, fiind extrem de elocvente, ca și realismul dramatic al desenelor). În Anglia, un grup de tineri proclamă arta prerafaelită, precedînd pictura lui Rafael, cu accente avîntat romantice, dar cu alegorii și simboluri religioase și mitice redate într-un colorit deschis, nearmonizat, aproape naturalist: Dante Gabriel Rosetti. Peisagiștii englezi însă dovedesc mai multă forță și realism: Turner, Constable, pictînd aspecte ale luminii, senzații fugitive imateriale, momentul perisabil, dar și constant al lucrurilor. Confreria prerafaelită a celor șase artiști britanici refuză civilizația și viața urbană, formalismul academic, sunt pentru întoarcerea la sen-

Richard Wagner

sibilitate autentică și spontaneitate, simplitatea și puritatea naturii, regăsite în operele suave, sincere, naive ale pictorilor Giotto, Cimabue, Fra Angelico. Dacă în artele plastice au strălucit Géricault, Delacroix, Déveria, Rude, David d'Angers, Constable, Turner, Aman, Grigorescu (în tinerețe) prin exprimarea sentimentelor dramatice cu subiecte eroice și patetice, cu teme istorice și legendare, cultivînd meditația gravă și solitară, reveria fantastică și melancolia, printre un peisaj agitat, exotic, feeric, misterios, cu culori vii, contraste dintre lumini și umbre, nici muzica romantică nu stă mai rău. Precedată de marii clasici vienezi, e ilustrată de Schubert, Schumann, Brahms, Chopin, Ceaikovski, Donizetti, Berlioz, Paganini, Liszt, Weber, C. Franck, Saint-Saëns, Bruckner, Mahler, Straus, culminînd cu Verdi și Wagner. Muzica romanticilor se caracterizează prin rupe-

rea echilibrului formelor clasice în favoarea libertății și fantaziei, prin intensitatea și spontaneitatea expresiei, muzicalitate, prin legătura strînsă cu folclorul, mitologia și literatura ca punct de plecare al muzicii programatice sau al dramei muzicale wagneriene. Giuseppe Verdi (1813-1901), compozitor italian, e autor a numeroase opere, precum: Rigoletto (1851), Traviata (1853), Bal mascat (1859), Don Carlos (1867), Aida (1871), Othello (1887), un celebru Requiem (1874). Dramaturg pur singe, el contrapune curentului wagnerian influența națională a operei și operetei italiene primită de la conaționalii săi Bellini sau Rossini. Romanticismul său tumultuos dă mare importanță muzicii orchestrei, ce evoluează pe o linie melodică continuă. Richard Wagner (1813-1883), născut în același an ca Verdi, compozitor german, refugiat în Elveția (1849-1861), din cauza ideilor sale îndrăznețe, a beneficiat de ajutorul lui Franz Liszt, cu a căruia fiică s-a căsătorit, și de al lui Louis II pentru a-și duce la bun sfîrșit opera: Vasul fantomă (1841), Tannhäuser (1845), Lohengrin (1850), Inelul Nibelungilor (Tetralogia) (1852-1876), Tristan și Isolda (1865), Maeștrii cîntăreți din Nuremberg (1868), Parsifal (1876-1882). Se depărtează de Verdi și opera italiană, renunță la înfloriturile vocale și la rolul melodic deosebit, la virtuozitatea orchestrală. Adept al unui teatru mitic de sorginte nordică, germanică îndeosebi, cu elemente mitice și simbolice, el ajunge la o fuziune strînsă între text și muzică, la o armonie fericită între voce și instrumente și la o profundă unitate tematică, datorită tehniciei folosirii leitmotivului. În a doua jumătate a secolului, se manifestă cu forță alte curente viguroase precum realismul, naturalismul, prerafaelitismul, parnasianismul sau simbolismul. Revoluția industrială, consolidarea burgheziei, pozitivismul și științele naturii configurează caracteristici avînd ca principiu de bază reflectarea realității în datele ei esențiale, pe baza observației ascuțite, informației documentate, experienței, evitînd fantasticul, transfigurarea, lirismul sau idealizarea. Reprezentarea veridică a realității și

a detaliilor, stilul sobru și impersonal, orice subiectivism fiind înlocuit de obiectivitate critică, personajele tipice în împrejurări tipice sau veridice, fără limite în privința mediului, apartenenței: arivistul, învinsul, învingătorul, avarul, inadaptatul, sceleratul etc.), stil sobru, impersonal, definesc realismul, ca și plasticitatea, veridicitatea. Coexistând și preluând idei estetice romantice, î se opune totodată. Realismul preia de la clasiciști caracterologia și tipicul, construcția monografică, perspectiva obiectivă, de la românci revolta, interes pentru culoarea locală, existențele mărunte, devenirea, le nuantează și aprofundăză în funcție de cauzalitate, reacțiile psihice, detaliilor. «Conștiința martor» observă realitatea așa cum este și altfel de cum este. «Nu există artă și realism fără idee; de multe ori o operă literară este mai reală decât realitatea însăși». Cu semne pe la 1830, în apogeu la 1850, la 1870 este deja în declin fiind înlocuit de copilul realismului, un copil grav tarat fizic și moral, naturalismul experimental, al faptelor particulare, ieșite din comun, cu diformitățile grotesce, patologice, bruta din om și brutalul din lume, supuse patimilor, instinctelor bestiale, cauzurile patologice, caracterul netipice în împrejurări accidentale. Ramificație degenerată a realismului, e antiromantic, refuzând categoric fictiunea, copiază fotografic, neselectiv, realitatea («felie de viață»), cu gust morbid pentru vicii, medii obscure, mizerabile, rău famate, tare psihologice, studiul clinic al violenței, cruzimii instinctualului relatării totale, nude, triviale. Realismul e reprezentat strălucit, mai ales în țara de origine, Franța, prin personalități ca: *Stendhal* (precursor al romanului modern, "romanul energiei", în Roșu și negru, Mănăstirea din Parma, Lucien Leuwen sau Vanina Vanini, Jurnal, Despre dragoste, biografiile de muzicieni), *Gustave Flaubert* (adept al impersonalismului, stilist desăvîrșit, cultul expresiei adecvate conținutului în Salambô, Educația sentimentală sau Madame Bovary, capodopera din 1857), teoretizat de Balzac, Flaubert sau Champfleury, cu momentul de tranziție, George Sand, nuvelistul Mérimée sau

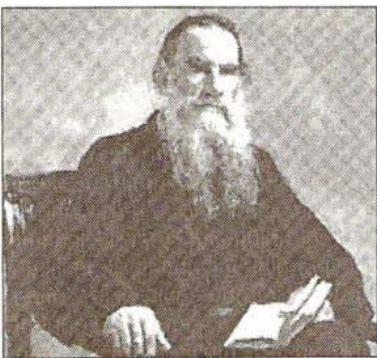
genialul *Honoré Balzac* (1799-1850), "unul dintre primii între cei mai mari, unul dintre cei mai mari printre cei mai buni" (Hugo), una dintre culmile realismului mondial, cel mai bun scriitor francez al veacului. Născut la Tours, renunțând la drept, se consacră literaturii din 1829 până la moarte, biografia sa se confundă cu creația acerbă, dusă până la sacrificiu. Romanele se integreză ciclului Comedia umană ce conține Studii de moravuri, Studii filosofice și Studii analitice. Studii de moravuri este cea mai importantă și conține, la rîndu-i, Scene din viața privată: Gobseck, Moș Goriot, Scene din viața de provincie: Eugenie Grandet, Iluzii pierdute, Scene din viața pariziană: César Biroteau,

Charles Dickens

Scene din viața militară: Șuanii, Scene din viața politică: O afacere tenebroasă, Scene din viața de la cără: Tăranii, Balzac dorindu-se istoricul moravurilor, pictorul societății contemporane, tinzind, și reușind, să facă concurență stării civile. Moare pretempuriu, lăsând multe idei nefinalizate (realizează 92 din cele 153 de proiecte). "Nu sunt sigur decât de curajul meu de leu și de invicibilita mea putere de muncă". "Ceva irezistibil mă atrage spre glorie și putere". "Nimic, nimic altceva decât iubirea și gloria nu-mi poate umple inima". Realismul englez este sub puternica influență a "epocii victoriene", din îndelungata domnie de 63 de ani a reginei Victoria, prezentând realitatea oarecum înfrumusetată, dar păstrând, în mare, caracteristicile realismului universal. Se disting aici în primul

rînd *Charles Dickens* (1812-1870), cu romane despre soarta copiilor: Aventurile lui Oliver Twist, David Copperfield, dezumanizarea goanei după avere: Timpuri grele, Dombey și fiul, bildungsromane: Marile speranțe, în toate dominând forță artistică irepresibilă cu care este ilustrat mediul uman de la palate regale la colibe, ateliere și prăvălii, hanuri, localuri rău famate, cu același optimism și omenie, cu același umor inconfundabil din Clubul Pickwick), *Thackeray* (Biliciul deșertăciunilor), surorile Brontë (La răscrucă de vînturi, Poeme, în colaborare), G. Eliot și Rusia a dat mari genii: Gogol (Suflete moarte, comedie Revizorul), Dostoievski, Tolstoi, Cehov (1860-1904, cu schițele sale: Doamna cu cătelul, Cameleonul, Salonul nr. 6, creator de atmosferă și satirizând moravurile, surprinzând ratarea pe toate planurile, dezräddăcinarea, lipsa oricărui rost pe lume, ca și în piesele Livada cu vișini, Unchiul Vanea, Pescărușul, Trei surori). F.M. Dostoievski (1821-1881), geniu incontestabil al literaturii universale, revoluționând romanul precum altădată Rabelais sau Cervantes, dând profunzimi nebănuite analizei psihologice, în zguduitoare problematică morală: Oameni sărmani, Umiliți și obidiți sau urmăriind semenii decăzuți pe ultima treaptă a degradării: Amintiri din casa morților, cu compasiune, înțelegere, scoțind în evidență scînteia de omenie existentă până și în sufletele cele mai damnate, perverite. Complexă și contradictorie, natura umană este capabilă de cele mai incredibile oscilații pe axa dintre sublim și demonic, în capodopere precum Crimă și pedeapsă (1866), Idiotul (1874), Demonii (1872) sau Frații Karamazov (1880). Un alt titan al literaturii universale, *Lev Tolstoi* (1828-1910), cu o viață studioasă, de aventuri, de lumină, creează capodopera sa Război și pace (1867 - 1869), apoi Anna Karenina (1878), după serioase crize morale, cind renunță la avere și caută sensul existenței în iubire, scrie Învierea sau dramele Puterea întunericului și Cadavru viu. Impresionează prin senzația de viață pe care o creează, amplitudinea și interfeța polifonică a planurilor, vi-

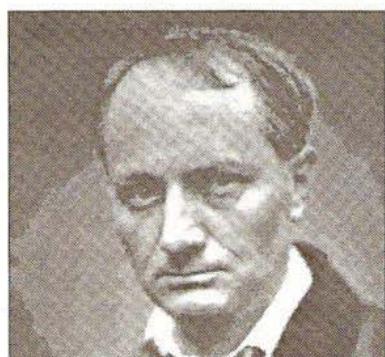

Lev Tolstoi

ziunea epopeică colosală, panoramică asupra lumii, profunda omenie. "Umanitatea este analizată de la fetiță acuzând întîile instințe erotice, dându-și păpușa unui băiat să-i-o sărute, și pînă la bătrînul agonizind... Niciodată un artist n-a fost mai complet și n-a cunoscut sufletul uman cu mai multă exactitate. Tolstoi vede tot atât de acut tremurarea firului de iarbă și tortura stejarului" (Călinescu), "cotitura cea mai hotărtoare de la Homer și Vergiliu, eposul modern Război și pace" (Vianu). Scandinavii l-au dat pe norvegianul *Ibsen* cu ale sale poeme dramatice: Brand sau Peer Gynt ori piesele Stîlpiei societății, Nora (Casa cu păpuși), Strigoii, Rața sălbatică sau Constructorul Solness, fiind unul din cei mai mari dramaturgi ai tuturor timpurilor, America pe satiricul *M. Twain*, care în schițe, nuvele sau romane pentru copii sau pentru maturi realizează un tablou veridic al societății americane: Print și cerșetor, Aventurile lui Tom Sawyer, Huckleberry Finn, Un yankee la curtea regelui Arthur, iar România pe Creangă, Caragiale, Slavici, Rebrea. Naturalismul este teoretizat (Romanul experimental (1880)) și reprezentat de *Emile Zola* (Familia Rougon-Macquart: *Germinal*, *Bestia umană*, Pîntecele Parisului ori *Prăbușirea*) sau de Maupassant (Bulgăre de seu, O viață, Bel Ami), Daudet, Huysmans, iar în teatrul de germanul Hauptmann și suedezul August Strindberg. Între artiștii plastici realiști, sunt de menționat Courbet, care declanșează curentul prin polemica asupra operei sale, Corot, peisagist realist ce face referiri la cuvîntul impresie, folosind o foarte

rafinată tehnică picturală, tonurile intermediare, fără stridente, luminoase: Femei care se scaldă, Femeia cu perla, Peisaj. Se remarcă școala de la Barbizon (sat din nordul pădurii Fontainebleau) compusă din artiști precum: Rousseau (naturist, pictează copaci sub cer albastru, perforati de lumină, în desene clare, calme sau viziuni panoramice ale unei furtuni de pe un vîrf înalt), Daubigny, Millet, adesea Corot și Courbet, ce admirau sincer peisajul natural transpus obiectiv pe pînză. Aici au făcut ucenicie și marii pictori români Grigorescu și Andreescu. Fr. Millet este pictorul țărănilor francezi surprins simplu, în acțiune, redînd fidel costumul aspru popular, surprinzînd elemente accidentale din viață, într-un desen precis, o construcție solidă: Culegătoarele de spice, Stringătorul de vreascuri, Femeia care leagă snopi. Daumier continuă tradiția graficii folosind tehnica litografiei (3.400), dar și picturi (200), precum Voiajorii de la clasa a doua, Emigrantii, Don Quijote. Libertatea presei și alte caricaturi sunt extrem de acide. Șeful școlii realiste de pictură, Courbet, creează o artă vie, cu tematică foarte variată, de excepțională frumusețe: Autoportret, Bună ziua, d-le Courbet, Spărgătorii de piatră, Înmormîntarea de la Ornans, Domnișoare pe malurile Senei. Principiile *parnasianismului* sunt contrare naturalismului, căutînd să evadeze din realitate. Opus și romantismului emfatic, decadent, cultivă sculpturalul, antilircul, virtuozitatea tehnică perfectă. Protesul din culegerea colectivă *Parnasul literar* (1866), se va generaliza devinând un "al doilea imperiu". Retrasă în turnul de fildeș al artei, sunt dezinteresați de spectacolul vieții, excluzînd categoric orice urmă de sentiment din opera lor, deși se cantonează în propriul eu. Impersonaliști, refuză să se confeseze în vreun fel, afișînd un aristocratism intelectual de elită. "În locul unei inspirații lirice și sentimentale, ei preconizează o inspirație savantă și intelectuală" (OD-ILU, II, 386): "Arta și știința trebuie să tindă a se uni, dacă nu chiar a se confunda" (Leconte de Lisle). Dau o atenție exagerată acordului fondului la

formă, un fond rece, uscat, rafinîndu-și puritatea ritmică și melodică, doar forma frumoasă distingînd arta de știință. Se urmărește frumusețea exterioară, rece, plastică, sculpturală, strălucită, în strofe perfecte, poezii cu formă fixă, proclamînd idealul "artă pentru artă". Folosesc un limbaj ales, prețios. S-a scris preponderent poezie și s-au afirmat ca parnasieni Leconte de Lisle, șeful școlii, cu ale sale Poeme antice, Poeme tragică sau Poeme barbare, Gautier, Hérédia (Trofee), Sully-Prudhomme sau genialul Baudelaire, care va spulbera canoanele neoclasicice ale curentului în favoarea simbolismului. *Charles Baudelaire* (1821-1867) este un mare precursor al poeziei moderne. Poet, estetician, critic (literar, plastic, muzical), înzestrat cu remarcabile calități intelectuale și profunzimi nebănuite, își propune să investigheze zone de mare adîncime și mister ale vieții, integrînd în conceputul de frumos domenii marginalizate, periferice pînă la el: uritul, răul, satanicul, grotescul, artistul damnat fiind un demîurg capabil a stăpîni prin simbol, analogie sau corespondență tainele lumii. Cele 50 de poeme din unicul volum, Florile răului, din 1857, sunt repartizate pe mai multe cicluri: I. Spleen și ideal, II. Tablouri pariziene, III. Vinul, IV. Florile răului, V. Răzvrătire, VI. Moartea, VII. Piese osîndite, VIII. Poeme adăugate. În această carte atroce mi-am pus toată inima, toată duioșia iubirii, toată religia mea (travestită), toată ura mea". Strălucesc Corespondentele (exprimînd un principiu fundamental al nouului curent), Albatrosul, Spleen, Frumusețea. Scrie și

Charles Baudelaire

poemele în proză: Paradise artificiale. Poet damnat, se refugiază ades în vin, eter, opiu, haşiş, cauză și efect al unei vieți pline de dramatice contradicții, dezechilibrate, cu uriașe suferințe fizice și morale, oscilând între infernul patimilor și puritate, ideal, este un aristocrat spiritual, adoptând «religia» dandysmului, de excentrică manifestare, ostentativă originalitate, cult excesiv al eului și refuz al oricărei conveniențe, orgoliu intelectualist, sfidare a trivialității. Se simte profund dezgustat și indignat de "prostia universală", dovedind o ascuțită inteligență critică, sarcastică, necrutătoare. Prin elanul, fortă, prin imaginile puternice și sonoritatea versurilor, Florile răului este comparată cu Divina comedie, comparație ce-a făcut carieră (OD-ILU). Cu originile în Corespondențele lui Baudelaire, *simbolismul*, curent prin excelență citadin, apare «oficial» odată cu scrisoarea-manifest a lui Jean Moréas din 1886, «Le symbolisme», care îi proclamă ca maeștri ai noii poezii pe Baudelaire, Verlaine, Mallarmé. Baudelaire releva corespondențele lumii materiale cu cea spirituală prin mijlocirea «pădurii de simboluri». Simbolismul se opune, egal, romanticismului emfatic și parnasianismului rigid și rece, promovând poezia autentică a stăriilor sufletești vagi, care nu vor putea fi exprimate decât prin sugestie, corespondență dintre diverse registre de senzații (sinestezia: «O pictură parfumată cu vibrări de violet»): olfactive, tactile, gustative, auditive, vizuale, sugerând lumea ideilor platoniciene. Existența reală este învelișul simbolic al realității ideale, ce, intuită, trebuie sugerată cumva (Bergson). Neoromantici, evadă - prin simbol - din real în ideal, exprimând senzații neclare, nuanțe fine, simbolurile netraducându-se rațional, ci dînd sugestii, impresii; înălțătură tabloul, imaginea, descriptivul, efuziunile lirice, narativul. Insurecție a antimimesisului, e o poezie de cunoaștere și comunicare a nefabilului. "A numi un obiect înseamnă a suprima trei sferturi din plăcerea pe care îl-o dă un poem...; să sugerezi obiectul, iată visul nostru" (Mallarmé). Simbolul conținează cu transcendentul,

pe baza universalei analogii. Gîndirii logice simbolismul îi opune gîndirea analogică. Simbolul are alte funcții acum: «Un instrument de sugerare a absolutului deveni simbolul, aşa cum altădată fusese mitul» (Călinescu). Sugestia - o specie de vrăjitorie evocatoare, acredînd universală analogie între lumea materială și cea spirituală, prin mijlocirea simbolurilor și apoi, în Unitatea secretă a creației, cultivarea versului muzical, «solubil în aer». Poezia e o modalitate de cunoaștere simbolică, ermetică, a lumii, poemul simbolist e un mister încifrat, cititorul, colaborator al poetului, dîndu-i cheia sa de interpretare. Contemporan cu impresionismul și expresionismul în muzică și pictură, muzicalitatea interioră a poeziei simboliste are aceeași menire sugestivă, înlocuind plastica parnasiană: "La musique avant tout chose". Sunt printre primii care utilizează versul liber, pentru a nu impiedica exprimarea ne-stingherită a sentimentului unic. Acest curent de expresie franceză are ramificații: simbolisti (Mallarmé), decadenti (Verlaine, Rimbaud, Laforgue) sau școala simbolic-armonistă (Ghilli). Dintre marii simbolisti se remarcă Paul Verlaine (1844-1896) cu Serbările sale galante, Romanțe fără cuvinte (1874), Poeme saturniene, o poezie melancolică, armonioasă și picturală, suavă, extrem de nuanțată și muzicală: Chanson d'automne, Plînge în inima mea, Melancolie. St. Mallarmé (1842-1898) trece și el prin parnasianism și baudelairism cu poeme precum Herodiade sau După-amiaza unui faun, Briză marină, dar redevine el însuși într-o poezie ermetică, de identificare a realității absolute cu poezia cerebrală: Poezii complete (1887), ori poeme ca: O aruncare de zar nu va desființa hazardul, Vedenie, subtile, rafinate, ermetice. Geniu precoce, poetul-mit care între 16 și 19 ani dă poeziei moderne una din cele mai spectaculoase lectii, abandonând la 19 ani scrisul dezamăgit de limite, străbătînd byronian Europa, Asia și Africa întră găsirea de sine în teritoriul unui destin, făcînd pînă și trafic de arme și comerț cu sclavi, stîngîndu-se în sălbăticie dureri la doar 37

de ani. Art. Rimbaud (1854-1891) este copilul minune al liricii franceze cu poeme precum Corabia beată (1871), Un anotimp în infern, Vocalele, Iluminările. Vizionar extatic bîntuit de adevărate iluminări, afirmă "că trebuie să fii vizionar, să te faci vizionar. Poetul devine vizionar printre lungă, imensă și lucidă dereglate a tuturor simțurilor. Toate formele de dragoste, de suferință, de nebunie; el căută în sine însuși, epuizează într-însul toate otrăvirile, pentru a nu păstra decît chîntesa lor". Dintre simbolisti mai pot fi menționati Samain, Laforgue, belgienii Maeterlink, Verhaeren. Influența simbolismului asupra literaturii secolului nostru este uriașă. Verlaine influențează pe un Oscar Wilde, Ruben Dario, Mallarmé pe Valéry, Gide, Eliot, Ungaretti, poetica lui Rimbaud influențează viziunea halucinatorie a unor Eliot, Claudel, Ezra Pound, Saint-John Perse. Tributari simbolismului sunt Stefan George, Rilke, Hugo von Hofmannsthal, Machado, Swinburne, Jimenez ř.m.a. În secolul al XIX-lea, ritmul vieții crește vertiginos, ducînd la o dezvoltare rapidă a civilizației, dar și la mari nesincronizări și incompatibilități ce induc fărâmîțarea în numeroase curente artistice cu inovații din cele mai ingenioase. Se dezvoltă cronomatologia, știința culorilor și a luminii și felul în care exprimă sau traduc stări sufletești subtile. Apărut la Paris în deceniul VII al secolului trecut, impresionismul este o reacție împotriva academicismului și naturalismului, manifestîndu-se predilect în artele plastice și muzică, propunîndu-și exprimarea stăriilor fugitive, vagi, nuanțele cele mai fine ale sentimentului, fără analize psihologice. Fiind, în mare, echivalent cu simbolismul literar, dobîndește în literatură consacrare mai ales în critică (Faguet, Lemaître sau Lovinescu și Călinescu, la noi), ca demersul bazat pe jocul liber al intuitiei și inteligentei, judecata de valoare înțemeindu-se pe gustul artistic. Are și o accepție de impresie fugară, superficială, atitudine frivolă și lipsă de criterii și de puncte de referință, absolutizînd impresia și ignorînd spiritul critic, improvizare, utopie

sterilă. Termenul este impus de Societatea Anonimă a pictorilor Camille Pissaro, Eduard Manet, Claude Monet, Alfred Sisley, Edgar Degas, Auguste Renoir, Paul Cézanne și Berthe Morisot, ce expun în atelierul lui Nadar, fruct al altoirii unei stări de spirit pe trunchiul unei tehnici, continuă o evoluție începută de Delacroix, pentru care desen și culoare sunt inseparabile. În muzică, reprezentanți străluciți au fost Claude Debussy(1862-1918-Preludiu la după-amiază unui faun, Marea, Martirul Sf. Sebastian, Peleas și Melisande), Maurice Ravel(1875-1937- Bolero, Vals, Ŝeherazada, Ora spaniolă, Jocurile de apă), care încearcă să transpună în sunete stări de suflet, sentimente labile, evanescente, peisaje excelente prin forță de sugestie poetică, prin lirism. Impresionismul introduce lumini și umbre colorate, renunțând la contur prin atomizarea formelor, e un sistem de a percepe lumea ca proiecție sau reflexie pe suprafața unei ape, vibrația aerului și a cerului, estetică a vizualității pure sau a melodiei diluate. Având în vedere doar fenomenul fugitiv și evanescent, este oarecum disprețuit pentru lipsa fermității în esențe, refuzat de idei. Aparent facil, presupune libertate în redarea de impresii sufletești prin jocul culorilor, jocurile luminii și ale umbrelor pe obiecte într-o vibrație elocventă. Numele curentu-

lui a fost dat în deridere de un critic după lucrarea lui Monet, Impresie-răsărit de soare. Majoritatea artiștilor se nasc între 1830-1841. Manet refuză convențiile, traducind senzații vizuale immediate, în Flautistul, Dejun pe iarbă, Olimpia. După el, «personajul principal într-un tablou este lumină». Într-o lumină irizată a lucrat și Morisot, creând armonii de culoare argintie sau Degas(1834-1917), atrăs de arta stampelor japoneze, tratând simplu, sincer și spontan portrete și aspecte ale străzii pariziene, impresii fugitive de mișcare a personajelor pline de grație și având într-o baie de lumină, balerinele sale(Prima balerină), niște apariții vapoioase, în zbor, levitând imateriale, diafane. Excelent desenator, cu simț de observare ascuțit în Lecția de dans, a folosit cu geniu și creioanele sau creta colorată. Renoir(1841-1919), admirator al lui Courbet, format în mediu impresionist, credincios totuși desenului invadat de-o strălucire cromatică proaspătă (Loja), într-o permanentă modulație de roșu, scăldat în lumină, cu pete de umbră și lumină chiar pe figuri(Bal la Moulin de la Galette, Femeia în barcă, În timpul verii sau Drum urcând prin iarbă). După un popas în pictura lui Rafael, revine la impresionism, pictând femei pe plaje însorite, în lumină scînteietoare sau portrete, recunoscut ca pictor al voluptății formelor armonioase în colorit strălucit, în tablouri cu copii și flori sau nuduri cu forme pline și farmec. Puternic atrăs de fulgerarea și freamătușul luminii, în vibrație și culoare, și Monet, șef de școală cu Impresie-răsărit de soare(1872), Camille, redă apa și reflexiile ei, transparenta aerului, licărul razelor în Cu barca ori Stabiliment balnear. Neînțeles nici el de public, redă natura prin vibrații de tonuri și nuanțe ce transmit sentimente: Fiica artistului pictând, pictează porturi, catedrale, clăi de fier în lumină, vînt, brumă, armonioase și vibrante, la diferite ore ale zilei: Pod peste Tamisa, Catedrala din Rouen, Clăi de fier. Pissarro redă natura în aspectele cele mai schimbătoare: Strîngătoare de recoltă, L'Hermitage de Pontoise, Primăvara, nuduri. După exilul de 10 ani lon-

donez, pictează întinderi verzi, lanuri de grâu, pîraie strălucitoare. Sisley e un peisagist sensibil redînd cu acuratețe scînteierea apei, freamătușul frunzelor în vînt sau în soare: Aleie în pădurea de la Saint-Cloud, Biserică din Moret, aspecte de pe Sena, de la Fontainebleau. Sculptura impresionistă s-a realizat prin picturalitatea suprafetei plastice, care prinde și reflectă diferit lumina datorită materiei plastice modelate sau adăugite și nu dislocate. Auguste Rodin(1840-1917) a modelat cu mare dexteritate, forță și realism, cu o știință a sculpturii impeccabile, de-o inspirație ferventă, creând diferențe de nivel imperceptibile, care să reflecte diferit lumina, creând poezie și desfășînd ochiul. Prima sculptură impresionistă a fost Omul cu nasul rupt, la care a adăugat galeria de portrete Hugo, Balzac sau Gînditorul, Poarta Infernului, inspirat din Divina Comedie. Cunoscutele Burghezii din Callais, Fugit amor, Sărutul, dau măsura geniului său: noblețe, spirit de sacrificiu, tendință spre ideal, făcînd din el unul din cei mai mari maeștri ai tuturor timpurilor. Postimpresionismul, ca reacție împotriva impresionismului, prin Cézanne, Gauguin, Van Gogh și Toulouse-Lautrec, în care artiștii nu se mai mulțumesc cu estetica retinei, ci vor să exprime elanurile inimii, sentimentele, să-și afirme personalitatea. Acum natura recapătă consistență și este un punct de plecare al gîndirii exprimate coloristic, se intensifică tonurile. Paul Cézanne(1839-1905), un demiuș al culorii, deplîngând sensualismul impresionist și dizolvarea formelor, ceața de lumină, realizînd contururi clare, reducerea la forme geometrice, prefigurînd cubismul. Realizează o pictură de armonii cromatice sau contraste de culori calde și reci. Portretele sale sunt sculpturale, robuste: d-na Cézanne, copii cu vestă roșie, autoportrete. Natura peisajelor este calmă, maiestuoasă: Casă în pădurea de la Fontainebleau, Aleile de castani, Munțele Saint-Victoire, Casa spînzuratului, Marea la Estaque sau naturi moarte cu toate aranjate într-o arhitectură perfectă: Lalele. Pictează și-n stil flamand: Jucătorii de cărți, Omul cu lulea. Paul Gauguin (1848-1903) se

Edouard Manet

depărtează și el de pulverizarea formei și dispariția volumelor, acceptând doar lumina, dorind să facă o pictură spirituală, simbolică, evitând senzația impresionistă. După ce-a fost ofițer de marină și funcționar la bursă, se ocupă de pictură întriu, pleacă în Bretagne, în sudul Franței, apoi se retrage în insulele Antile, Tahiti, găsește aici subiecte exotice, proaspete, pline de soare, e interesat de arta primitivilor. Folosește culori vii pe suprafețe mari, în contraste puternice, liniile sinuoase ale primitivilor, culorile vii, ce vor declanșa foismul de mai tîrziu: Cînd te căsătorești?, Pastorală tahitiană, Femei din Tahiti, trădînd inoceța omului simplu: Femei pe plajă, încercînd să atingă măreția artei arhaice și primitive: Vahiné cu gardenie, Otohi. *Vincent van Gogh*(1853-1890), în doar cinci ani de activitate, lasă o operă vastă, inegalabilă. Admirator al lui Rubens și al stampelor japoneze, prieten cu Gauguin, se apucă de pictat abia la 30 de ani. Acordă mare importanță culorilor intense: roșu, verde, albastru, verde-smarald, galben, portocaliu, dînd impresia de adîncime prin contrast coloristic, paletă sobră sau luminoasă. Pictașă birturi, străzi, case, naturi moarte, portrete: Autoportret cu șevalet, Flori de floarea-soarelui, Cîmp cu maci la Arles, în linii unduite ce exprimă spaimă și neliniște, tensiune dramatică. În timpul spitalizării, datorită crizei de nervi, creează cîteva capodopere: Grul galben cu chiparoși, Noaptea înstelată. Ultimale sale lucrări: Autoportret, Portretul dr Gachet, Cîmpul de gru cu corbi au multe elemente simboliste și deschid expresionismul. Inovator este și Toulouse-Lautrec (1864 - 1901), desenator sintetic, cu linie incisivă, descrînd gestica și atitudinile omului(Yvette Guilbert), înscriindu-se între precursorii expresioniști: Dans la Moulin Rouge, Femeie tînără sezînd. A redat actori de teatru, cabarete, circ, cîntăreți, medici, sportivi, procese, portrete: Augusta, D-nă în verde. A făcut afișe în tehnică litografie în culori sau alb-negru: Femeie clown, Jane Avril, excelența desenului spontan și de mare precizie, expresiv, carac-

terul decorativ, linia sinuoasă, făcîndu-l de neconfundat. Arhitectura românească continuă tradiția secolului trecut cu puternice influențe ale locuînței tîrănești, ce se îmbină cu noile stiluri asimilate. Un arhitect prestigios este I. Mincu(1851-1912), focșanean, studiind la liceul «Unirea», creator al unui stil național, ce se caracteriza prin echilibru portărilor, armonie, îmbinînd tradițile medievale și populare cu cerințele moderne, un stil sintetic, care se opunea stilului eclectic: Casa Lahovary, Casa scriitorilor, Templul Coral. Un pictor autentic este Th.

Vincent van Gogh

Amann (1831-1891), născut la Craiova, studiind la Sf. Sava și la Paris, luptînd pentru o școală de pictură românească și o pinacotecă, făcînd pictură ocasională, dar și tematică: Unirea Principatelor sau Vlad Tepeș și solii turci, portrete și autoportrete: Autoportret, Tudor Vladimirescu, Tigana. Pitorescul vietii tîrănești apare în picturi precum: Țăran cu căciula în mînă sau Hora de la Aninoasa, Brîulețul. Gh. Tattarescu (1818-1894) este un alt nume sonor, s-a perfecționat la Roma, creînd Deșteptarea României, Mircea la 1386 sau cunoscutul portret al lui Bălcescu. A creat și tablouri ca țăranca din Vlașca. Cel mai mare pictor român, N. Grigorescu (Pitaru, 1838-1907, Cîmpina, interesantă intersecție de destin cu Hasdeu!), «le chantre de la vie paysanne de la

Roumanie», s-a născut într-o familie numeroasă de țărași, vine tînăr la București cu fratele, Ghiță, pictașă la mănăstirile Zamfira și Căldărușani, umanizînd figurile de sfînti, pictașă tablouri istorice, iar, după ce e respins de la bursa pentru Roma, dă marea sa lucrare a tinereții, pictura interioară a bisericii Agapia din Neamț, între 1858-1860, remarcabile fiind Maica Domnului, Iisus pe Golgota, Proorocul Daniil (autoportret), Învierea Domnului, Botezul Domnului și.a. Efectuează o alegorie a Unirii, primește de la Kogălniceanu o bursă pentru Paris, unde admiră marea pictură universală, îndeosebi pe Rubens și Rembrandt, dar și Géricault sau Courbet. E atras de școala de la Barbizon, lucrînd și el cu reprezentanții pleinariști: Intrare în pădure, Peisaj cu stînci. Revenit, colindă prin Bărăgan, pe dealurile Cîmpulungului, Rucărului, participă la expoziții de prestigiu unde este apreciat pentru compozițiile închegate, simple. Pictașă și în afara țării în Grecia, Turcia, Italia, dar domină utele de sat, portretele, țăranii, peisaje. În Războiul de Independență a surprins rapid, spontan, scene trăite direct: Atacul de la Smîrdan, Capete de turci etc. După război, tematica tîrănească devine exclusivă, pictînd acum coline și lumiunișuri de păduri, utele însorite, țărași, îndeosebi țăranici, celebrele care cu boi sau ciobănași: Luminiș la Posada, Fată cu basma galbenă, Țăranca cu maramă, Carul cu boi, Hanul de la Orășii, figuri de evrei: Evreul cu gîsca. Spre sfîrșit, tablourile apar pulverizate de lumină, amintind de impresionism. I. Andreescu(1850-1882), bucureștean, ca profesor la Buzău, a găsit numeroase motive: Crîngul Buzăului, bîlciori, tîrguri, case: Casă la drum, Casa ciuraru lui, Cumpăna satului, Iarna în crîng, Crîngul desfrunzit, Stejarul, apreciată Marginea de sat, flori, fructe, figuri omenești, scene de viață rustică: Ciobanul cu oi. Impresionat de tablourile lui Grigorescu de la expoziția din 1873, și după sfaturile prietenului, Andreescu expune în anul următor, trei lucrări îi sunt acceptate de juru. Pleacă la Paris(1879) la Academia Julian, unde îi sunt recunoscute

tablouri din țară: Tîrg în preajma Buzăului și Începutul primăverii, la Expoziția Salonului Oficial. Încurajat, el rămîne pictorul peisajului rustic, al cîmpului înainte sau după ploaie, în același sat Barbizon, unde a pictat și Grigorescu: Drumul mare, Marginile de pădure, Stîncile și Stînci și mesteceni sau celebră Iarnă la Barbizon. A pictat figuri de tărânci: Tărancă cu broboadă verde, autoportrete, adevărate capodopere. La 33 de ani, după ultima expoziție, moare. Trăind la fel de puțin și intens ca și Andreescu, discipol al lui Grigorescu, este Șt. Luchian (1868-1916), din Ștefănești Botoșanilor, ce aduce în pictură periferia orașului, dar și tehnica nouă a esențelor, a construcției compoziției și culorii strălucite. Nu devine nici ofițer, nici flautist, ci, după ce face Belle-Arte, pleacă la München, apoi la Paris (1890-1892), unde timp de doi ani a fost puternic marcat de noile curente, face studii după Rembrandt, face portretul lui Eminescu, la moartea concetăeanului său, botosanean și el. Picteză, în stil Degas, Ultima cursă de toamnă, Pariziana. În țară, realizează cîteva capodopere: Safta florăreasa, Morăriță, Tărancă șezind, Car cu boi (stil Grigorescu). Ros de o boală necruțătoare, spre sfîrșit picteză Spălătoarea, Atelierul, Lăutul, autoportretul Un zugrav, iar după 1912 «pictorul florilor» picteză celebrele buchete de dumitrije, anemone, mușcate, maci: Anemone. Pictind ca un mucenic cu șevaletul legat de gît, sfîrșitul i-a fost îndulcit de celălalt botosanean genial, Enescu, care i-a cîntat din vioară, alinîndu-i suferința. Grupul Nabis («Profetii»), apărut la începutul secolului, dorea transpunerea naturii și vietii în domeniul inteligenței, sintetic, în curbe ca-n stampele japoneze sau arta prerafaelită sau pictura naivilor, decorativă, sinceră, prefigurînd avangardismul. *Georg Wilhelm Friedrich Hegel* (mare filosof german, Stuttgart, 1770-Berlin 1831). Influențat de grecii antici, Biblie, Spinoza, Kant, Fichte, Schelling. În Fenomenologia spiritului, carteasă fundamentală, realul e ceea ce este rațional, «adevărul este întregul», iar realitatea și adevarul constituie întregul sistem în

devenire dialectică. Mintea ori Spiritul reprezintă realitatea fundamentală; există o singură substanță mintală, gîndirea. Filosofia sa identifică Ființa și Gîndirea într-un principiu unic, Conceptul (Idee); ultimului, Hegel îl descrie dezvoltarea cu ajutorul dialecticii, din care el face nu doar o metodă rațională a gîndirii, dar mai ales viața însăși a conceptului și istoria sa. Consideră că întreaga realitate este desfășurarea manifestărilor Spiritului. Monist, consideră că tot ce există este strîns unit într-un sistem unic, un tot sau întreg, Absolutul, singurul pe de-a-neregul real, părțile aparent distințe fiind «reale» în măsura apartenenței la realitatea Absolută. Fiecare proiecție a Spiritului în lume

Friedrich Hegel

este imperfectă, atrăgînd contrariul ei, perfectiunea, acest conflict este dialectică, motorul care duce lumea la realizarea spiritului absolut. În dialectica (gr. a discuta) sa, dezvoltarea se produce în trei faze: opinia sau atitudinea din Teză, poziția contrară sau opusă din Antiteză și Sinteza împăcării celor două contrarii, ea însăși baza unei teze noi. Dialectica acționează selectiv, reținînd doar ceea ce este rațional în fenomene, sporind astfel conștiința de sine a Spiritului, în demersul său de a «recupera», aduna în/lă sine, obiectele disparate, simple aspecte înstrăinate ale aceluiași Spirit ce-și urmărește redobîndirea integrității absolute. Astfel dialectica rațională este procesul restabilirii și dezvoltării conștiinței de sine, pînă la unitatea și libertatea rezultate din autocunoașterea deplină. Ca și la Kant, și mare parte a filosofiei sale este extrem de dificilă și complicată. În Filosofia istoriei, susține că Statul

este realitatea progresului Spiritului întru unitatea cu Rațiunea, cu individualizări care sunt, după libertatea ce-o au, cetăteni, persoane, eroi sau victime. Filosofia, religia și arta sunt modalități de înțelegere a Absolutului. Frumosul este ideea, raționalitatea, întrupată în forme sensibile, în arta simbolică, clasică sau romantică; în cea simbolică forma indică transcendenta, cea clasică nu, dar constituie înțelegerea adecvată a noțiunii raționale întrupate în ea, iar în cea romantică, subiectul are libertatea extinderii și restaurării conștiinței de sine a Spiritului în întregime, fiind superioară celorlalte. Nu e clară atitudinea sa religioasă, dar prin concepția că toate lucrurile sunt părți ale lui Dumnezeu, deci și atributele umane, atributele lui Dumnezeu sunt de fapt chiar ale noastre, el pare un panenteist. Dumnezeu este o esență care se manifestă prin lume, apoi se autoperfecționează în creația sa, pînă la vîrsarea în Absolut: Nirvana sau Samadhi! Filosofia este superioară artei și religiei, deoarece este conștientă de propria metodă dialectică, contribuind substanțial la dezvoltarea conștiinței de sine a întregului și la eliberarea de contradicțiile și conflictele apărante ale cunoașterii partiale. Tiparul gîndirii sale este triadic și dialectic, dinamic, văzînd mișcarea amplă a istoriei într-o totală cunoaștere de sine. Îi datorăm: Fenomenologia spiritului, 1807, Știința logicii, 1812-1816, Principiile filosofiei dreptului, 1821, Prelegeri de estetică, postum). Arthur Schopenhauer (Danzig, 1788- Frankfurt pe Main, 1860, mare filosof german, puternic influențat de Kant și de filosofii orientale, distinge o voință de a trăi comună tuturor viețuitoarelor și care este sursa suferinței. Ba, voința este temeiul nefundamentat al tuturor lucrurilor, lipsa ei ducînd la destrămarea lumii. «Actul de voință și acțiunea trupului nu constituie două stări diferite....., sunt unul și același lucru». După cum trupul omului este obiectivarea voinței sale, la fel și toate celelalte fenomene sunt obiectivări ale voinței în general. Lumea ca reprezentare empirică este pur și simplu fata exterioară a lumii ca

voință, un flux total orb și irational al devenirii. A te cunoaste pe tine ca posesor de voință, înseamnă să te identifici imediat cu acel eu volitiv, ceva misterios și inexplicabil, cheia adevărului filosofic, «nodul lumii». Voință este cauza tuturor lucrurilor, strădania fiecărui lucru de a-și manifesta propria natură. Distincția dintre voință ca lucru în sine și voință asa cum apare în manifestările sale exterioare este distincția kantiană dintre numen și fenomen. Numena sau lucrurile în sine nu pot fi cunoscute, dar, spre diferență de Kant, susține o singură, dar fundamentală excepție: omul își poate cunoaște propriul eu numenal. Percepția ne poate oferi numai cunoașterea fenomenelor, «unica excepție e a cunoașterii pe care o are toată lumea despre propria voință», convingă că în fiecare act de voință există o tranzitie directă a voinței în sine către lumea fenomenală. Noi suntem propria noastră voință și trăim ceea ce suntem, noi suntem ceea ce voim să fim. Fiecare entitate din lume e o manifestare fragmentară a voinței în sine și o strădanie de a izvori în propriul său fel, sub impulsul naturii proprii, iar eliberarea de această strădanie neconcențită și de suferință ar fi în Imperiul Ideilor, Ideea diferind de lucrul în sine, fiind cognoscibilă, un soi de obiectivitate pură, idealul cunoașterii: «forma eternă» (maxima universală sau cauzală) kantiană, iar cunoșătorul va trebui și el să fie «un subiect pur al cunoașterii», contemplarea făcându-se fără voință, cunoșătorul se identifică cu obiectul cunoașterii, sustragându-se voinței, ceea ce duce la linștire, ca și în cazul deplasării de la propria noastră voință la înțelegerea voinței din toate lucrurile. Consecința adevărării eliberării de voință este că, ceea ce s-a văzut pînă acum drept realitate – amestecul de dorințe, plăceri și dureri din lumea fenomenală a experienței - devine un nimic, deoarece lumea reprezentărilor din experiență este obiectivarea voinței, și cînd dispare voință, dispare și acea lume, în locul ei «este starea acelora care au învins lumea, în care voință, ajungînd la auto-cunoaștere deplină, s-a regăsit în toate», asemenea «extazului, beatit-

tudinii, iluminatiei, unirii cu Dumnezeu», din nou, Nirvana! Consideră arta drept o suspendare a acestei suferințe, estetica sa marcînd pe Nietzsche, în special, dar și pe Eminescu. Unifică suferința și viața într-o concepție profund pessimistă. Contra eticii Rațiunii a lui Kant, etica sa se bazează pe Milă. Ne-a dăruit: Lumea ca voință și reprezentare, 1818, Eseu asupra liberului arbitru). Fr. Nietzsche (filosof german, Röcken, lîngă Lützen, 1844-Weimar, 1900. Solitar, influențat de Schopenhauer și Wagner, bolnav (va fi atins de crize de demență, începînd din 1889), a marcat adînc gîndirea sec. XX, deși n-a scris o filosofie sistematică, preferînd conceptelor riguroase o expresie metaforică, poetică fascinantă. A stabilit o critică radicală a bazelor kantiene ale cunoașterii și ale rationalismului scientist; pentru el, nu dragostea de adevăr animă omul, ci pasiunile voinței de a trăi. Instituțiile, religia ascund adevărata natură a omului, făcută din lupta dintre moarte și viață. Unitatea sa, bine cunoscută de presocratice, a fost spartă de Socrate, care a inventat tăietura dintre esență și aparență, apoi de creștinism, care a instituit o «morală de sclav». Împotriva creștinismului, socialismului, nihilismului, Nietzsche a stabilit filosofia voinței de putere (ca forță morală, mai degrabă decît forță fizică brută!), născută din creșterea continuă a forțelor vitale. Lumea, neajungînd niciodată la punctul de echilibru, se derulează (întoarce, răsfringe) asupra ei însăși, într-un etern return sisic (l'eternal retour, întoarcere, Eliade). Astfel omul care vrea să se realizeze, tinde spre supraom. S-a exprimat prin aforisme scînteitoare, Știință veselă, 1882, Dîncolo de bine și rău, 1886, disertații într-un stil strălucitor: Nașterea tragediei, 1871, Amurgul idolilor, 1889, poeme: Așa grăit-a Zarathustra, 1883).

Inventii, descoperiri, înțemeieri

Sec. XIX este unul de fundamentele științifică a spectaculoaselor cuceriri ale veacului următor. Originile Revoluției industriale sunt în sec. XVI-XVII, în industria casnică textilă. În sec. XVIII au fost inventate mașini textile, s-au construit șesa-torii, s-au înființat cupoare pentru fier, s-au deschis mine, facilitînd obținerea utilajelor performante. Industriile și aglomerările umane (migrarea de la sat la oraș) se dezvoltă pe lîngă mine. A fost inventată mașina de tors acționată cu aburi, tocînd 1000 de fire simultan, mulți muncitori devenind șomeri. În 1760, Watt realizează un motor cu aburi mai eficient decît precedentele folosite în șesa-torii, în 1814, Stephenson a folosit motorul cu aburi la locomotive, pentru a trage vagoane pe şine și a transporta mărfuri și pasageri. În 1855, Marea Britanie era împînziată de căi ferate. Era acestora începuse. La începutul sec. XVIII, Darby obține fierul, rapid și economic, cu cărbune natural. Otelul, fierul dur, cunoscut de peste 2.000 de ani, extrem de costisitor, e obținut ieftin prin metoda Bessemer (1850), otelăriile răspîndindu-se rapid. Constructorii de nave învață să folosească aburii pentru propulsie. Primul vapor a fost lansat în 1801, în Scoția, ca remorcher. Pe la 1840, carenele sunt construite din fier, cargourile mari și foarte rapide înlocuiesc corăbiile cu pînze pe mari linii maritime, aducînd cantități uriașe de materii prime din colonii. Anul 1800 înseamnă tre-cerea de la niște efecte spectaculoase, dar statice ale electricității, la producerea curentului electric, odată cu inventarea bateriei voltaice. Davy efectuează prima electroză cu ajutorul unei pile galvanice (1803), iar Faraday stabilăște legile cantitative ale electrolizei. În 1820, Oersted descoperise efectul magnetic al curentului electric. Legătura stabilită între electricitate și magnetism, de Oersted, a însemnat una din cele mai spectaculoase cuceriri ale omenirii, electro-magnetismul producînd un salt uriaș în civilizația, creativitatea și inventica umană, un punct culminant, ca și descoperirea legăturii intime dintre fizică și chimie în electroliză (teoria dualistă sau electrochimică-Berzelius). Această descoperire a provocat o reacție în lant, mari fizieni, precum Ampère, Arago, Faraday au căutat fie să explice electricitatea, fie să înveniteze aplicații spectaculoase. Maxwell i-a formulat legile matematice

care descriu fenomenul acesta exceptional. Ampère explică magnetismul prin existența curenților moleculari și enunță legea fundamentală a electro-dinamicii (1822), este inventat electromagnetul (1826). În 1827, e descoperită "legea lui Ohm" și "legea lui Ampère" în electricitate, în 1932, Henry descoperă autoinducția, iar Gauss inventează magnetometrul. La 1831, Faraday, prin experiențele sale și descoperirea inducției electromagnetice, pune bazele electrotehnicii. Tot el demonstrează experimental legea conservării sarcinii electrice. Joule descoperă efectul termic al curentului electric (1841), Mayer enunță principiul conservării energiei (1842) și Helmholtz fundamentează fizico-matematic principiul conservării energiei (1846). Kirchhoff dă legile rețelelor electrice (1845). În 1821, Faraday a construit prototipul motorului electric, iar peste 10 ani primul model de generator, se inventează reostatul, transformatorul, acumulatorul electric cu plăci de plumb. Plücker descoperă razele catodice, iar Maxwell formulează teoria electro-magnetică a luminii (1865). Însă abia la finele acestui secol au început să se vadă rezultatele, iar secolul următor să culeagă roade spectaculoase, precum: perfectionarea și utilizarea motorului electric, iluminatul, telegraful, telefonul, cinematograful, radioul, televiziunea, informatica, cibernetica. La sfîrșitul secolului, experiențele cu tuburi catodice au deschis alte perspective spectaculoase, precum razele X și electronul sau, indirect, descoperirea radioactivității naturale, o altă cucerire genială a omenirii. Tranzitia dintre 1800-1820 și 1895-1897 sau între "electricitate-electron" și "radioactivitate" este arcul ce va propulsă omenirea în secolul celor mai spectaculoase, dar și celor mai riscante descoperiri și inventii. De la Volta și Oersted la Roentgen, Thomas sau Becquerel este un pas mare ce anticipă saltul uriaș al secolului tuturor inovațiilor în bine, dar și în rău. Metodologia științifică s-a rafinat în funcție de necesitățile ei strigătoare, s-a diversificat în noi ramuri: geologia, antropologia, arheologia,

psihologia, chimia organică, biologia celulară. Profesia de savant devine respectată și plătită, se construiesc laboratoare experimentale și de cercetare, se publică reviste, se organizează congrese în care savanții se întâlnesc și schimbă idei. Deși Germania se află în urma Franței, lider indisputabil la începutul secolului, datorită reformelor napoleoniene, și a Angliei, treptat aceasta a remontat din handicap și a devenit un campion al cercetării și aplicării practice, dovedind o mare deschidere și receptivitate. Bazele filosofice ale noii științe germane se află în filosofia celui mai mare filosof al tuturor timpurilor, Hegel, dar și în noul curent romantic deschis de cei doi corifei ai literaturii germane, Goethe și Schiller sau de Schelling. În spiritul filosofiei naturii, Goethe respinge teoria lui Newton despre lumina albă ca fiind combinată. Natur-philosophie e înlocuită treptat cu Kraft und Stoff, forță și materie sau Sturm und Drang. Comte devine teoreticianul "pozitivismului", știința fiind stadiul cel mai avansat al cunoașterii. Pozitivismul înălță cele două stadii strict necesare cunoașterii: stadiul teologic sau imaginativ(mitic, în care fenomenele se explică prin intervenția forțelor divine) și stadiul metafizic sau abstract, cînd fenomenele erau explicate prin idei filosofice generale, înlocuindu-le cu principii strict științifice. Dacă conflictul cu oamenii de știință din secolele anterioare era sporadic, în sec. XIX s-au criticat fără discernămînt ideile științifice: vîrsta Pămîntului, teoria lui Darwin și.a. Știința a fost preluată de ingineri și trecută în tehnologii practice. A apărut termenul de "om de știință", în Anglia, și s-a răspîndit apoi. Teoretic, savantul observă, formulează ipoteze, experimentă, verificîndu-și ipotezele, în final, formulează o teorie, pe care o fundamentează cu-un aparat matematic adecvat. Aceasta ar fi calea sau "metoda" într-o strictă specializare. Universitățile s-au dotat cu laboratoare, unde studenții făceau experimente, Thomson(lord Kelvin) fiind printre primii care și-a lăsat studenții să lucreze în laboratoare. Antropologia și arheologia sunt domenii noi și de maxim interes.

Arheologia s-a născut odată cu descoperirile din sec. XVIII de la Pompei și a luat avînt odată cu expedițiile napoleoniene din Egipt (1798). Învățătii luati de Napoleon au descoperit Lespedea Rosetta, obiect ce va influența puternic viitorul. În 1822, Champollion a reușit să descifreze textul bilingv, în hieroglife și litere grecești, o mare victorie asupra misterelor civilizației egiptene. Imediat, savantul Rawlinson a interpretat primele texte cuneiforme din Mesopotamia, iar Catherwood descoperă civilizația mayașă, marcînd începutul arheologiei în Lumea Nouă. Descoperiri de morminte în Egipt, orașe legendare în Mesopotamia, precum Ninive sau Ur, celebre descoperire a Troiei sau a Mycenei de savantul Hermann Schliemann sunt cîteva din cele mai spectaculoase. Descoperirea de civilizații misterioase în America și a celoralte descoperiri fabuloase ale arheologiei au dus la nașterea antropologiei. Găsirea omului de Neandertal(1856) sau Cro Magnon peste un deceniu nu a aflat și un context de plasare a acestui caz. Teoria evoluției a lui Darwin din 1859, a deschis posibilitatea unui context teoretic. Mai ales că oamenii sunt tot mai convinși că Terra e cu mult mai veche decît se crezuse prin teoria creationistă biblică. Nu se știa mai nimic despre concepțiile strălucitei gîndiri indiene sau chineze, în care Pămîntul era extrem de bătrîn. Descoperirea picturilor murale de la Altamira, Spania, 1879, a fost prea spectaculoasă pentru ca să fie luată ca atare: imposibil ca primitivii să fi fost mari artiști. Dubois a găsit în Java o verigă intermedieră între omul de Neandertal și omul modern, de unde teoria evoluției speciei umane și cea a unui strămoș comun îndepărtat. Antropologia culturală va completa-o pe cea științifică în secolul XX. Astronomia s-a dezvoltat spectaculos datorită a două invenții de excepție: fotografia și spectrografia, ce, combinate, au devenit un instrument redutabil pentru astronomi: fotografarea spectrelor stelare (faptul că razele luminoase diferă la substanțe încălzite) a condus la determinarea elementelor componente ale unei stele incan-

descente. Descoperirea lui Bessel să că stelele se află la distanțe de zeci, sute, mii de ani lumină a extins înțelegerea dimensiunilor uriașe ale universului. Matematic, s-a localizat a 8-a planetă, Neptun, s-au descoperit lunile lui Marte, al 5-lea satelit al lui Jupiter. Observatoarele astronomice au început să se construiască pe vîrfuri munților, ca Observatorul Lick de pe muntele Hamilton, California, 1887. În biologie descoperirea epocală a fost "teoria evoluției" a lui Darwin și Wallace de la 1859. Dar și teoria celulară și a chimiei celulare a plantelor și animalelor a lui Schreiden și Schwann, detectând părțile componente ale celulei, prin tehnica colorării. Louis Pasteur a demonstrat că fermentația nu este un fenomen chimic, ci e produs de fermenti. Au fost descoperiți virusii, aflați la limita dintre chimie și viață, cărora nu li s-a înțeles natura. Savanții au început să intuiască ereditatea, celebre fiind legile lui Mendel, care au trecut însă neobservate, fiind redescoperite în 1900, printr-o "coincidentă remarcabilă": trei savanți în împrejurări diferite au descoperit concomitent cît adevăr se ascundea în modelele însemnări ale lui Mendel. Chimia e știința arhetipală a secolului XIX. Prin renunțarea la flogistic, s-au descoperit numeroase elemente, s-a acceptat existența atomului, apoi s-a dezvoltat prin prisma legilor fizicii, ajugând lider al științelor. Valența a fost introdusă în 1852, iar Mendeleev stabilește legea periodicității elementelor chimice (tabelul periodic) (1869), dar au fost înțelese foarte tîrziu, pe la 1925, cînd Pauli descoperă principiul excluderii. Noroc cu minunile spectroscopiei, la care au recurs identificînd elementele după spectru luminii emise de acestea la încălzire. Înaintea propriei teorii a luat-o și teoria gravitațională, explicață științifică abia de Einstein. Deși parțial neratională, chimia a înregistrat mai mult succese decât eșecuri. Teoria atomică avea încă numeroși sceptici, iar izomerii – compușii cu aceeași formulă chimică, dar structuri moleculare diferite – se comportau diferit în corpul uman, observa Pasteur. În 1848, Wöhler sintetizează primul compus organic din

componente anorganice, deschizînd o altă ramură a chimiei, chimia organică, extrem de productivă în industrie. Geologia se maturizează. S-a realizat o scală standard a erelor geologice de către Lyell, pe baza fosilelor descoperite. Acum abia s-au identificat în fosile rămășiște ale unor specii demult dispărute, acum au fost descoperite oase de dinozauri în America, emîndîndu-se ipoteze privind cauza dispariției lor: teoria catastrofică a lui Cuvier, cea evoluționistă a lui Darwin sau teoria erei glaciare a lui Louis Agassiz, de mare rezonanță și ea. Teoria catastrofică a fost alimentată de una din cele mai puternice eruptions vulcanice cunoscute, cea a vulcanului Krakatoa din Indonezia, cu un zgromot infernal și un praf ce-a înconjurat planeta. Pe baza fosilelor s-au stabilit cîteva ere geologice. Acum a fost inventat și seismometrul. În matematică se făceau eforturi de a se construi fundamente logice pentru sistemele de calcul stabilite de Newton sau Leibniz și urmășii lor. S-a explicat simplu de ce funcționau sistemele respective, deci analiza matematică. Gauss readuse în atenție teoria numerelor, cu adăosuri, dînd de lucru matematicienilor secolului. S-a dezvoltat geometria descriptivă, sistemele abstrakte, ca teoria grupurilor sau aplicația algebrei booleene în domeniul logicii de către Boole, în 1854. Apar sistemele abstrakte ale logicii simboliste, fără legătură cu cea booleană, teoria seturilor, datorată lui Cantor, extinsă și axiomatizată ulterior de alți matematicieni, foarte asemănătoare cu algebra booleană, diferind doar simbolurile. Problema infinitului actual contrazicea infinitul potențial și, deși neînțelesă de confrății, a avut o puternică influență în sec. XX. Medicina a progresat în înțelegerea funcționării organismului uman. S-au descoperit anestezicele, s-a formulat teoria microbială, care a dus la descoperirea vaccinurilor: Pasteur, Babeș, Koch, ce au reușit metode de imunizare prin vaccinare. Noile anestezice mult mai eficiente și rapide decât alcoolul (eterul și cloroformul, 1840) au favorizat și instrumentul mai fin și mai eficient, chirurgia devenind modernă. Vechile teorii asupra bolilor, umorală, a miasmelor otrăvite, sunt înlocuite de teoria microbială și a modului de răspîndire a bolilor. Teoria imunității și a rolului celulelor albe din sânge era cunoscută prin Mecnikov sau Paul Ehrlich. Alte două sisteme importante începeau să fi înțelese: endocrin și exocrin, prin Beaumont, fundamentul teoriei hormonale. Fizica s-a dezvoltat pe ramuri, ca electro-magnetismul, sau termo-dinamica, introdusă în 1824, cu legile formulate în 1865. Conceptul de energie fusese neclar, dar lămurit între 1842-1847, cînd Mayer, Joule și von Helmholtz au studiat, independent, sistemele de transformare a energiei, concluziind că aceasta nu se cîștigă, nu se pierde, ci se transformă din una în alta (legea conservării energiei), astfel că Einstein putea în 1905 să demonstreze că energia și masa(materia) sunt două forme ale același lucru. E enunțat "principiul lui Doppler", ce demonstrează variația frecvenței undelor, inclusiv electro-magnetică, luminoase, cu distanță(1842), cînd se apropiu sau îndepărtează de un observator. Tuburile electronice cu vid au fost martorele unor descoperiri senzaționale: diverse noi radiatii. În fizică mai sunt de remarcat descoperirea radiației infraroșii (Herschel-1800) și a celei ultraviolete(1802), a liniilor întunecate din spectru (1808), a polarizării lumii (Malus), explicată, în 1817, de Young, e sugerată ideea folosirii liniilor spectrale, ca metodă de analiză (Herschel, 1823). Brown descoperă "mișcarea browniană" (1827), iar Loule introduce noțiunea de echivalent mecanic al căldurii (1843). Morse transmite prima telegramă interurbană(1832), sunt descoperiți curenții telurici. Pasteur stabilește legile generale ale izomeriei optice (1848-1858), Fizeau (1849), apoi Foucault determină $c = 298.000 \text{ km/s}$ (1862). Clausius formulează principiul entropiei și dezvoltă ecuația lui Clapeyron, iar pendulul lui Foucault pune în evidență rotația Terrei în jurul axei polilor. Lord Kelvin introduce scara temperaturilor absolute, Kelvin(1860) și concepe procedeul

de sudură prin arc voltaic(1876). În 1873, Maxwell prezintă legile cîmpului electromagnetic și publică Materie și mișcare(1876). În 1888, Hertz, un alt «mare», descoperă experimental undele electro-magnetice (hertziene), radio, deduse teoretic de Maxwell. În 1875, Lorentz elaborează teoria electromagnetică a reflexiei, refracției și a polarizației undelor. Siemens obține brevet pentru cupitorul cu arc electric (1879) și propune «watul» ca unitate de putere electrică(1882). În 1891, este inventată "bobina Tesla", iar în 1895, Röntgen descoperă radiația X. În 1889, fuseseră detectate în atmosferă razele cosmice. Lorentz elaborează teoria electromagnetilor. Tehnologia a resimțit din plin impactul electromagnetismului, prin introducerea telegrafului sau telefonului. Între 1847-1931 trăiește poate cel mai mare inventator din toate timpurile, Thomas Alva Edison. Între 1874-1937, trăiește alt mare inventator, Guglielmo Marconi, fizician și inventator italian. După 1879, curentul electric a lumenat străzi dar și casele oamenilor sau vor pune în funcțiune diverse instalații casnice. Transporturile, am văzut, beneficiază de motoarele cu abur, locomotivele(circulau deja de la 1824), vapoarele înlocuiesc corăbiile. La 1885, K. Benz se află deja la volanul primului automobil, copilul răsfățat al veacului următor. Cimentul, oțelul au favorizat construcția de poduri și zgârie nori sau tuneluri. Noi mașini agricole au relansat agricultura. Calculatoarele mecanice se răspindesc și ele, cea mai spectaculoasă fiind nereușita Instrumentului Diferențial pentru calcul de funcții a lui Babbage, din 1822, sau Instrumentul Analitic, din 1832, calculator mecanic premergător computerului, ce-a fost speculat de Hermann Hollerith, care-n 1890 a găsit calea de simplificare a informațiilor, fondind compania IBM (Apud AH, BB - IDŞ). Acum se nasc cățiva dintre cei mai mari fizicieni ai omenirii: Max Karl Planck(1858-1947), fizician german, fondatorul fizicii cuantice, efectuind lucrări și despre termodinamică, teoria relativității, fizica statistică. Se ocupă de principiul minimei acțiuni, considerată cea mai generală lege a naturii.

A admis emisia discontinuă, în cuante a energiei radiante(1900). Laureat Nobel, 1918. Ernest Rutherford (1871-1937), fizician englez, publicând numeroase lucrări din domeniul fizicii nucleare, a studiat descărările electrice în gaze, a descoperit că radioactivitatea este un proces de dezintegrare spontană, a descoperit componentele α și β ale substanțelor radioactive, a propus modelul planetar al atomului(1911). A realizat prima reacție nucleară (1919). Premiul Nobel (1908). Cel mai mare fizician al omenirii, Albert Einstein(1879-1955), fizician american de origine germană, un titan al științei, a formulat teoria relativității restrînse (1905) și pe cea a relativității generalizate(1916); a stabilit legile efectului fotoelectric(1905), introducînd noțiunea de foton și postulînd structura discontinuă a luminii, a explicat mișcarea browniană etc. S-a ocupat cu studiul căldurilor specifice ale solidelor, al efectului giromagnetic ("efectul Einstein-de Haas"), laureat al premiului Nobel, 1921. Al patrulea «monstru sacru» e Niels Bohr(1885-1962), mare fizician danez. A elaborat modelul cuantic al atomului, introducînd cantificarea unor mărimi fizice, este unul dintre fondatorii fizicii atomice, ocupîndu-se de studierea atomului. A formulat principiul corespondenței. Cu Heisenberg, teoria complementarității, iar cu Wheeler a elaborat o teorie a fisunii nucleare, bazată pe analogia cu picătura de lichid. Premiul Nobel, 1922. Al cincilea, este Erwin Schrödinger(1887-1961), mare fizician austriac, unul dintre fondatorii mecanicii cuantice nerelativiste, prin obținerea ecuației undelor, "ecuația Schrödinger" (1926). Contribuții salutare în domeniul opticii și al teoriei cîmpurilor. Premiul Nobel. Între 1890-1972, trăiește Ștefan Procopiu, fizician român, ce, concomitent cu Niels Bohr, a introdus unitatea de moment magnetic, calculînd cel dinții valoarea acestuia (1913) ("efectul Bohr-Procopiu"). A descoperit discontinuitatea magnetizării la treccerea unui curent alternativ printr-un fir feromagnetic (efectul Procopiu) sau depolarizarea longitudinală a luminii ce trece prin soluții coloidale sau suspensii cristaline (fenomenul Procopiu). A publicat lucrări de electricitate și de magnetism al Pămîntului. Recunoscut și prin «magnetonul lui Procopiu». În matematici, în 1809, apar *Theoria motus corporum coelestium* a lui Gauss, primele memorii științifice de geometrie neeuclidiană ale lui Lobacevski(1829), Babbage construiește primul calculator analitic, Ampère introduce termenul de cibernetică(1834). Între 1845-'48, Neumann elaborează teoria matematică a inducției. Apare *Analiza matematică a logicii*, a lui Boole (1847). Sylvester introduce termenul de matrice, în matematică. Prima mașină de calcul cu clavatură. În 1851, Riemann prezintă bazele teoriei generale a funcțiilor de o variabilă complexă. În *Asupra ipotezelor care stau la baza unei noi geometrii*(1867), este expus "spațiu riemannian", ce-și va găsi aplicație în teoria relativității. În 1858, Cayley pune bazele calculului matricial. În 1872, Dedekind emite teoria numerelor iraționale, iar în 1883, Cantor introduce numerele transfinite. Poincaré publică Metode noi în mecanica cerească(1892-1899). Sunt adoptate fusese orare internaționale. E descoperită planeta Neptun(1846) și sateliții lui Uranus. Tiolkovski, părintele cosmonauticii rusești, emite ideea propulsiei reactive la aparatele de zbor(1883). Sunt inventate noi forme de comunicare(semiotică): Gabelsperger metodă rapidă de stenografie, "alfabetul Braille" pentru orbi. Se produc puternice mutații în chimie: în 1800-1804 este descoperită sinteza substanțelor organice din CO_2 și apă de către plantele verzi, în 1803, Dalton întocmeste primul tablou al greutăților atomice ale elementelor, descoperă legea proporțiilor multiple (1808), enunță ipoteza atomică și dă definiția științifică a moleculei. Este enunțată "legea lui Avogadro" (1811) – volume egale din diferite gaze, la aceeași temperatură și presiune, conțin același număr de molecule. Berzelius stabilăște simbolurile elementelor chimice și le determină masele atomice, iar, în 1813, stabilăște un sistem de scriere a combinațiilor chimice. Setörner reusește extractia morfinei

din opiu(1816). Faraday descoperă benzenul și butilena(1825), Wöhler descoperă aluminiul și sintetizează prima substanță organică, ureea, iar Davy descoperă acetilenă(1836), Von Liebig definește acidul(1838), Schönbein descoperă ozonul (1840), Sobrero prepară nitroglicerina (1845), Franckland introduce noțiunea de valență(1852). În 1853, von Gerhardt, Germania, inventează aspirina, Berthelot sintetizează acetalena din metan(1858), Kekulé propune formula hexagonală pentru benzen. În biologie, Lamarck emite teoria transformismului, ce va fi desăvîrșită de *Charles Darwin* (1809-1882), mare biolog englez. După călătoria de 5 ani în jurul lumii pe bricul "Beagle", emite concepția evoluției speciilor pe calea selecției naturale. Jurnal de cercetări(1839), Originea speciilor prin selecție naturală (1859), Originea omului și selecția sexuală(1871). Von Baer descoperă ovulul(1825), Brown descoperă nucleul celulei(1830), e explicată formarea corpului animal prin diviziunea celulară (von Koelliker (1844), e demonstrat că sîngele venos și cel arterial au aceeași compoziție (1837), e determinat rolul măduvei osoase în formarea globulelor roșii. Purkyně emite teoria structurii celulare a organismului, iar în 1838, am văzut, este demonstrată teoria celulară de Schleiden și Schwann. În 1840, apare termenul de proteină. Apare ghipsul în ortopedie. E descoperit cloroformul, care se folosește ca narcotic(1846), e inventată seringa (Pravaz), Rynd face primele injecții subcutanate. Von Mohl introduce noțiunea de protoplasmă. În 1854, Herbert Spencer, filosof, sociolog și psiholog englez(1820-1903) creează termenul de evoluționism. Wallace formulează teoria selecției naturale, independent de Darwin (1858). La 1860, Lister utilizează în chirurgie, pentru prima oară antisепicele. Mendel pune bazele geneticii moderne(mendelismului), publicând Cercetări asupra plantelor hibride (1866). Apare noțiunea de biosferă(1876), se folosesc prima dată termenii de enzimă și microb (1878). Koch descoperă bacilul tuberculozei, care-i poartă numele, Babeș publică primul tratat de bac-

teriologie din lume(1885), tot el descoperă seroterapia. Pasteur prepară vaccinul antirabic. Von Waldeyer introduce noțiunea de cromozom. Este preparat apa oxigenată, se evidențiază calitățile anesteziente ale eterului și se descoperă stricnina. Schleih obtine anestezie locală cu cocaine(1892). Dintre cele mai reprezentative invenții: Primul vapor cu abur cu carena metalică, apare în Anglia, iar prima navă transoceanică americană propulsată cu mașini cu abur și cu vele, Savannah, traversează Atlanticul în 610 ore, pe ruta New York-Liverpool, în 1839, este construit primul vapor antrenat de elice, Arhimede. Cel mai mare vapor al sec. XIX este Great Eastern(18.900 t 8300 CP). Între 1822-1825, Nicéphore Niépce inventează aparatul fotografic, în 1826, primele fotografii inalterabile, reușite de Niépce, în Franța, în 1837, Daguerre realizează developarea și fixarea imaginii fotografice, Eastman inventează filmul fotografic, Becquerel realizează în 1848 prima fotografie colorată. În 1825, se construiește prima cale ferată din lume, între Stockton-Darlington, Stephenson realizează prima locomotivă cu abur ("Locomotion"), iar în 1830, intră în funcție primul personal tractat de o locomotivă cu aburi(Anglia). În 1837, Samuel Morse inventează telegraful electric într-un alfabet codificat, în SUA, iar Davidson construiește o locomotivă electrică (1838). În 1828, se construiește mașina de scris Typograph. La 1870, primul model comercial de mașină de scris a fost realizat de Haussen, Danemarca, abia după 1890 apar primele mașini de scris cu majuscule și minuscule. Poenaru inventează stiloul. Sunt inventate diferențialul și sistemul bielă-manivelă, frîna cu abur pentru vagoane, mașina de recoltat (SUA, 1834). În acest secol se «perfeccionează» enorm și armele ucigașe: se realizează pușca cu percutor, Colt face primul revolver (1836), se inventează arma cu butoi rotitor (1836), încărcătorul pentru arme, carabina modernă, pistolul automat, "Mauser" (1859), torpila explozivă cu resort, Gatling inventează mitraliera. Alfred Nobel,

Suedia, inventează detonatorul omonim, în 1866, descoperă dinamita, iar în 1876, realizează gelatina explozivă(dinamita-gomă). În SUA, sunt perfectionate submarinele militare pentru armată(1895). Bourseul expune principiile unui "telefon" electric. În 1860, primul motor termic cu ardere internă ce funcționează bine, în doi timpi, inventat de Lenoir, în Franța. Sellers realizează cinematoscopul, care redă mișcarea prin fotografii succesive. Reis transmite sunete la distanță de 100 m și introduce termenul de telefon (1861). Lenoir realizează o trăsură propulsată cu un motor cu gaz, precursorul automobilului(1,5 CP, 100 rot/min) (1864). La Londra apare primul metro cu vagoane tractate de o mașină cu abur. Martin obține oțel topit din fontă și fier vechi(sistemul Martin), după indicațiile lui Siemens. E construit motorul în patru timpi alimentat cu gaz. În 1876, gazul a fost înlocuit cu benzină. Cowper inventează roata cu spițe de oțel și bandaj de cauciuc. În 1869, Hyatt fabrică celuloidul, prima masă plastică. Intră în funcționare Canalul Suez. Schliemann începe investigațiile ce vor duce la descoperirea Troiei (1870). Traian Vuia (1872-1950), inventator român, a brevetat, realizând un avion monoplan cu care va zbura pe 18 martie 1906, va construi și două tipuri de elicoptere. Otto brevetă motorul pe benzină în patru timpi, o inventie de mare viitor. În 1876, Alexander Graham Bell în SUA inventează telefonul, emițător și receptor, concomitent, o altă inventie epocală. În 1877, Thomas Edison, inventează fonograful și microfonul cu cărbune. Este inventat discul de ebonită și se introduce noțiunea de gramofon (1879). În 1887, Janet prezintă principiul magnetofonului, e inventat gramofonul cu cilindri de ceară. Edison perfecționează telefonul lui Bell, obținând brevetul pentru telefonul cu bobină de inducție și microfon cu cărbune. Hughes inventează microfonul cu rezonanță. Sunt descoperite ruinele orașului Cnosos din Creta. După ce Swan realizează prima lampă cu incandescentă în vid, Edison inventează becul cu incandescentă(1879), inovație epocală. Siemens construieș-

te o locomotivă electrică. Edison realizează prima rețea de distribuție a energiei electrice (pe pachetul "Columbia"). În 1881, este inventat tramvaiul electric, în Germania. Edison construiește la New York o centrală electrică. Între 1882-1913 trăiește Aurel Vlaicu, inventator român, constructor și pilot de avioane. Forest construiește motorul cu explozie, ce va sta la baza automobilelui și avionului. Daimler construiește motorul cu explozie cu un cilindru, cu benzină. Tot el adăptea ză un motor cu benzină la un velociped, precursorul motocicletei. În 1886, Daimler realizează automobilelul cu patru roți, echipat cu un motor cu benzină în patru timpi. *Henri Coandă* (1886-1972), savant și inventator român, pionier al aviației mondiale, a construit primul avion cu reacție din lume, cu care va efectua primul zbor pe 14 decembrie 1910, descoperă și brevetea ză "efectul Coandă" (procedeu și dispozitiv de deviere a unui fluid în alt fluid). Posesor a peste 150 de brevete de invenții, fondează și conduce Institutul de creație științifică. Daimler inventează carburatorul, iar, cu Maybach, inventează motorul cu doi cilindri în V. Von Zeppelin experimentează un dirijabil metalic semirigid. Anghel Saligny utilizează pentru prima dată în lume betonul armat în construcții. După ce Thomson inventase anvelopa cu cameră de aer, Dunlop inventează anvelopa pneumatică pentru autovehicule și biciclete. În 1889, la Expoziția Universală de la Paris, se prezintă celebra construcție metalică, Turnul Eiffel. Gottlieb Daimler și Maybach, Germania, inventează primul automobilel cu adeverat modern (1889), deschizând era automobilelului, «copilul teribil» al sec. XX. În 1890, Lilienthal realizează primul zbor cu un planor. Diesel obține motoare cu ardere internă pe bază de motorină. Ford realizează un automobilel cu 2 locuri, cu un motor cu ardere internă de 4CP. Edison inventează cinematograful. Din 1896, se pun bazele industriei cinematografice. Frații Lumière inventează aparatul cinematografic. La București se prezintă deja primul film "Lumière". În 1893, Geitel și Elster inventează celula

fotoelectrică. În 1895-96, Popov prezintă primul receptor de telegrafie fără fir (de la 200 m) și radio), iar Marconi (marele titan al inventiilor), inventează telegraful fără fir și radioul (în 1901 realizează o transmisiune radiotelegrafică transoceanică la peste 4.000 de km). Jenatzy folosește acumulatorul la funcționarea automobilelor (1899), Daimler construiește primul autobuz, în Elveția e electrificată prima cale ferată, e inventat submarinul modern, Teclu inventează becul omonim (1900). În Franța, apare mobila stil "Restauration" (1814-1830). În acest secol mai apar: încălzirea centrală, filtrarea apei potabile (1806), iluminarea străzilor cu gaz (SUA-1803), reclamele luminoase (Paris), primul tunel subacvatic sub Tamisa (Londra), prima mașină de cusut funcțională (SUA, 1846), mașina de cusut performantă (Singer), se crează blugii, pentru căutătorii de aur din California (Oscar Levi Strauss, 1850), pietruirea străzilor cu piatra cubică (Mc Adam), sunt cunoscute proprietățile asfaltului, e inventat seismograful (Kreil), ascensorul (SUA, 1857), aparatele de încălzit electric, e construită hidrocentrala de pe Niagara. Bessel descoperă Gulf-Stream, meridianul Greenwich devine meridianul zero. Cîteva priorități românești: în 1837, la poalele dealului Istrița, din comuna Pietroasele, Buzău, este descoperit tezaurul "Cloșca cu puii de aur", al doilea ca valoare din lume, după cel al lui Tutankhamon, avînd 22 de piese, din care se mai păstrează 12, în greutate de 18 kg. La Giurgiu, primul vas fluvial românesc (1833-34). Primele linii c. f. din România: Oravița-Buziaș și Constanța-Cernavodă. Prima rafinărie din România produce la Ploiești (1856). Prima țară din lume cu o producție de petrol, România, iar București primul oraș din lume iluminat cu lămpi cu petrol lampant, Timișoara e primul oraș din Europa iluminat electric. La Lupeni, prima fabrică de cocs din lignit din Europa. *Universități, academii, muzei:* 1819-universități la Varșovia și Sankt Petersburg, 1820-1830-scoli de Politehnice din Dresden, Stuttgart, Darmstadt, Școala de mine de la Liège, Școala Centrală de arte și

manufacturi din Paris, 1821-Academia industrială din Berlin, 1827-Universitatea din Toronto, Canada, 1837-Atena, 1835-Academia Mihăileană, Iași, 1839-Biblioteca Mihăileană, Iași, 1846-Institutul Smithsonian (SUA), 1854-Politehnica din Zürich, Universitatea din Philadelphia, 1860-Universitatea din Iași, 1860-București și Facultatea tehnică din Tokio, 1867-Societatea Academică Română, din 1879, Academia Română, 1872-Universitatea din Cluj.

Întemeieri, atestări: 1806-Arcul de Triumf din Paris, 1840-Parlamentul din Londra, 1872-Primul parc național, Yellowstone-SUA, 1875-1883 Peleșul la Sinaia, 1885-1888 Ateneul Român.

Personalități

Albert Einstein

(1879-1955)

Orice listă a marilor gânditori din istorie va conține numele strălucitului fizician A. Einstein. Teoria relativității a condus în totalitate spre noi drumuri în timp, spațiu, materie, energie și gravitație. Einstein s-a născut în Ulm, Germania pe 14 martie 1879 din părinți evrei. La 20 de ani a devenit cetățean elvețian. Începând cu vîrstă de 26 de ani, a publicat 5 mari cercetări într-o revistă despre fizică în Germania. Cu prima dintre aceste lucrări și-a luat doctoratul. Ea explica mișcarea browniană, mișcarea în zig-zag a particulelor în suspensie. A doua lucrare duce la fundamentarea teoriei fotonului, a teoriei luminii. A treia lucrare, începută la 16 ani, era despre teoria relativității. Einstein a arătat că timpul și mișcarea sunt relative pentru observator, dacă viteza luminii e constantă și legile naturale sunt aceleași peste tot în univers. A patra lucrare este o continuare a teoriei relativității. Aici Einstein și-a prezentat celebra formula $E=mc^2$. Formula arată că o moleculă de materie este echivalentul unei enorme cantități de energie. În 1919 Societatea Regală din Londra i-a confirmat calculele. Peste doi ani a primit premiul Nobel pentru fizică. Einstein a vorbit deseori împotriva naționalismului. S-a opus războiului și a susținut sionismul, mișcarea pentru stabilirea unei țări a evreilor în Palestina. Când nazisii au venit la putere în Germania, i-au confiscat proprietățile și i-au ars lucrările. În 1940 s-a mutat în S.U.A și a devenit cetățean american. Începând din anii 20 a încercat, fără succes, să găsească o legătură între electromagnetism și gravitație. În urma descoperirii de către doi chimici germani a spargerii atomului de uraniu, Einstein l-a avertizat pe Roosevelt asupra faptului că acest lucru ar duce la construirea bombei atomice. Aceasta a dus la crearea proiectului Manhattan și construirea celor 3 bombe atomice.

Albert Einstein

Einstein a murit la Princeton, N.J. la data de 18 aprilie 1955.

COMPTON'S INTERACTIVE ENCYCLOPEDIA

Panait Ovidiu
XI-B CNUFO

Maurice Ravel

(1875-1937)

Unul dintre cei mai de seamă compozitori francezi ai veacului nostru, s-a născut la Ciboure în apropierea graniței franco-spaniole la poalele munților Pirinei. Mama sa, de origine bască, l-a învățat încă din copilărie să cunoască și să îndrăgească muzica populară spaniolă, care mai târziu a inspirat compozitorului numeroase pagini dintre cele mai numeroase ale sale. După terminarea studiilor muzicale la Conservatorul din Paris, sub îndrumarea lui Gabriel Fauré, Ravel devine alături de Debussy, ale cărui cuceriri inovatoare și le înșușește, influențând la rândul său operele de mai târziu ale acestuia. Ravel apare ca un înnoitor al limbajului armonic, ca un artist al peisagisticiei și colorismului muzical, ca unul dintre marii maeștri ai orchestrației moderne. Muzica lui Ravel valorifică adesea frumusețile cântecului popular, cu deosebire ale celui spaniol. Multe dintre cele mai însemnante lucrări ale sale prelucrează într-un mod original intonații din folclorul diferitelor popoare, trecându-se prin filtrul concepțiilor și înclinațiilor personale ale compozitorului. Se pot da ca exemplu în această privință "Melodiile populare grecești", "Cântecele ebraice", "Cântecele din Madagascar", rapsodia pentru vioară "Tzigane", poemul coregrafic "Valsul" și mai cu seamă lucrările pe teme populare spaniole, ca "Rapsodia spaniolă", opera comică "Ora spaniolă", piesa pentru pian (orchestrată mai târziu) "Alborada del gracioso", "Habanera" și celebrul "Bolero". La invitația vestitei dansatoare Ida Rubinstein, Ravel compune în anul 1928 o lucrare cu caracter coregrafic de o factură cu totul neobișnuită: melodia, inspirată din cântecul popular spaniol, urma să se repete de mai multe ori aproape fără nici o modificare, pe un fond armonic și ritmic neschimbător, singurul element de varietate aducându-i culoarea orchestrală. Pornind de la un număr mic de instrumente, orchestra trebuia să se amplifice mereu într-un uriaș crescendo; tensiunea creată de aceasta urma să asigure efectul întregii piese. Această lucrare era Bolero-ul. Conștient de caracterul ei cu totul particular, compozitorul nu o considera ca o creație propriu zisă, deoarece îi lipsea orice dezvoltare, piesa constând numai din repetarea insistență numai a aceleiași melodii. El socotea că muzica "Bolero"-ului n-ar putea servi decât ca o parte a unui întreg complex artistic, urmând ca dansul, lumina și decorul să contribuie fiecare la încheierea spectacolului coregrafic. Mai mult decât atât, Ravel și-a exprimat atunci convingerea că partitura sa nu și-ar putea găsi nicidcum locul în sala de concert. Fără îndoială că celebritatea "Bolero"-ului se întemeiază numai pe măiestria excepțională a orchestrației raveliene, ci - în bună măsură - și pe frumusețea încântătoare a melodiei, în care compozitorul a știut să condenseze tot belsugul de sentimente pasionate și de poezie evocatoare din muzica populară spaniolă.

Croicea Corina
X-B CNUFO

Honoré de Balzac

Honoré de Balzac (1799-1850 numele original fiind Honoré Balssa), realist francez, este considerat una dintre cele mai impunătoare figuri ale literaturii europene. Balzac, fiul unui țăran devenit funcționar de stat, s-a născut la Tours, unde a petrecut o copilărie nefericită. La insistența tatălui său, Honoré a studiat dreptul la Paris între anii 1816 și 1819. După ce a obținut licența, s-a dedicat literaturii cu suportul financiar al părintilor săi. Din 1820 a dus o viață nesigură, scriind romane lipsite de succes. În 1825, Balzac s-a aventurat în afaceri de editat și tipărit, dar a fost forțat să se retragă în 1828, în prag de faliment și cu datorii bănești ce erau pe cale să-l nenorocească pentru tot restul vieții. În 1829, scrie romanul *Le dernier Chouan* (numit mai târziu *Les Chouans*), despre tăranii din Breton și rolul lor în insurecția regală din timpul Revoluției Franceze, în anul 1799. Deși lucrarea scoate în evidență unele stângăci, este primul roman important al lui Balzac și semnalizează ascensiunea sa ca scriitor. Fiind un neobosit scriitor, a produs în jur de 95 de romane, povestioare și piese în următorii 20 de ani. În 1832, Balzac începe să corespondeze cu Eveline Hanska, contesa poloneză, care-i admira în mod deosebit munca. A fost cea mai importantă femeie a vieții sale, însă nu și unica. Deși îi promisese că se va căsători cu el imediat după moartea soțului (1841), contesa a făcut acest pas tocmai în martie 1850, cu toate că au continuat să se întâlnescă în acest răstimp de nouă ani. Marijul a durat foarte puțin, căci Balzac s-a stins din viață în august 1850. În 1833 a conceput ingenioasa idee ca personajele sale să revină în anumite romane dându-le astfel viață și continuitate. În 1834 a formalizat ideea de a-și colecționa romanele complete sau în faza de proiect, într-un singur, pentru care în 1840, a găsit titlul de *Comedia*

umană. Telul său era să creeze o viziune panoramică a societății franceze în toate aspectele sale, de la Revoluția Franceză și până în zilele lui. Într-o faimoasă introducere scrisă în 1842, Balzac a explicitat filozofia fundamentală a scrierilor sale, care reflectă de altfel unele dintre ideile naturaliștilor Jean-Baptiste de Lamarck și Etienne Geoffroy Saint-Hilaire. Romancierul a argumentat că, la fel cum diferențele de mediu și ereditate produc variate specii de animale, așa și unele presiuni, influențe ale societății dau naștere diferențierilor printre oameni. Tema pe care și-a impus-o el însuși a fost de

Honoré de Balzac

a schița toate categoriile de "specii umane". Lucrarea era menită să cuprindă 150 de nuvele împărțite pe trei mari grupe: Studii de Moravuri, Studii Filozofice și Studii Analitice. Prima categorie, cuprinzând mare parte a scrierilor sale, a fost subdivizată în șase scene, referindu-se la: viața particulară, provincială, pariziană, militară, politică și la cea de la țară. Printre cele mai importante romane ale acestor serii sunt: *Moșul Goriot* (1834-1835), povestea unui tată dispus să se sacrifice prea mult pentru fiica sa nerecunosătoare; *Eugenie Graudet* (1833), unde un tată obsedat de bani distrug fiicei sale șansa de a fi fericită; *Verișoara Bette* (1846), despre cruda răzbunare a unei geloase și împovărate bătrâne; În Căutarea Absolutului (1834) *Iluzii Pirdute* (1837-1843) și *Strălucirea și Suferințele Curtezanelor* (1838-1847), care urmărește ambii unui criminal. Obiectivul declarat al lui Balzac era să realizeze, cât mai realist, un portret al societății

franceze, pe care o considera atât îngrozitoare cât și fascinantă. Măreția lui constă în abilitatea de a depăși reprezentările și de a-și marca romanele cu un anumit suprarealism. La Balzac, descrierea fundalului este la fel de importantă ca și desfășurarea acțiunii. Romanierul chiar afirmă: "evenimentele vieții publice și particulare se îmbină cu arhitectura într-un mod intim" și de aceea prezintă mediul în care trăiesc personajele sale în așa fel încât să poată revela pasiunile și dorințele acestora. Balzac e sublim prin aprofundarea umbrelor și sporirea lumenozității. A reușit să ofere cămătarilor, curtezanilor grandearea unor eroi epici. Un alt aspect al extremului realism balzacian constă în atenția lui asupra exigențelor prozaice ale vieții de zi cu zi. Departe de a duce o viață ideală, personajele lui Balzac sunt obsedate de lumea materialistă a transacțiilor și a crizelor financiare. În dialogurile sale, Balzac se dovedește a fi un extraordinar stăpânitor al limbajului, adaptându-l cu o uimitoare îndemânare portretizării unor personaje diversificate. Balzac a reușit să dezvăluie tendințe majore ale vremii (declinul aristocrației și ascensiunea burgheziei, lupta dintre legitimism și liberalism), creând memorabile tipuri și caractere, pe fundalul unor scene de moravuri și medii sociale de mare diversitate. Viziunea romantică și observația realistă, analiza psihologică și descriere minuțioasă, intimismul și verismul, sentimentul libertății și fatalismul se îmbină în ansambluri de mare forță creațoare.

Laura Bogatu
XI-B CNUFO

Friedrich (Wilhem) Nietzsche

(1844-1900)

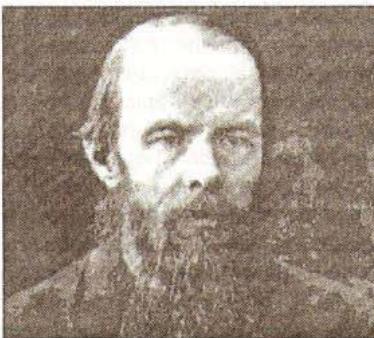
S-a născut în Röcken, Saxonia. A urmat cursurile universităților din Bonn și Leipzig, din 1869 și până în 1880, activând ca profesor de greacă în Basel, Elveția. A abandonat teologia în favoarea psihologiei, fiind influențat de scrierile lui Schopenhauer și muzica lui Wagner și a devenit prietenul și susținătorul celor doi. Ultimii ani din viață și i-a petrecut în sudul Franței și nordul Italiei, la Engandine. A publicat "Morgenröte" ("Zorii"), 1880-1881, "Die fröhliche Wissenschaft" ("Știința veselă"), 1881-1882, "Also sprach Zarathustra" ("Aşa vorbit-a Zarathustra"), 1883-1885, "Jenseits von Gut und Böse" ("Între bine și rău"), 1885-1886, "Zur Genealogie der Moral" ("Către o genealogie a moralei"), 1887 și "Ecce Homo", 1888. În 1889 a suferit o criză neruoasă ce s-a permanentizat, datorită suprasolicitării și singurătății. Filosoful german a respins acceptarea valorilor morale absolute și "moralitatea sclavă" a creștinismului. A susținut ideea că "Dumnezeu este mort" și de aceea oamenii erau liberi să-și creeze propriile lor valori. Idealul său era "Übermensch" (Superman), care și-ar fi impus voința asupra slăbiciunii și a non-valorii. Perspicacitatea sa în depistarea relațiilor dintre gânduri și limbă a avut o mare influență asupra filosofiei moderne. Cu toate că și-a

susținut ideile ca un precursor al nazismului, multe din conceptele sale sunt incompatibile cu ideologia totalitară. Nietzsche a fost un profund gânditor ambivalent, a cărui filosofie poate fi apropiată de multe scopuri.

OANA DERELI
XI-B CNUFO

important, *Crimă și pedeapsă*, este publicat în 1866. În 1867 se recăsătorește, afăndu-și fericirea conjugală alături de Anna Smitikina. Urmează celelalte mari romane: *Idiotul* (1868-1869); *Demonii* (1871-1872); *Adolescentul* (1875); *Frații Karamazov* (1879-1880), acesta din urmă fiind capodopera creației sale. Moare în 1881 la Sankt-Petersburg.

Valentin Burghișan
XII-C CNUFO

Fiodor Mihailovici Dostoevski

Fiodor Mihailovici Dostoevski

Fiu al unui medic, s-a născut la Moscova, în 1821. Va urma cursurile școlii militare care pregătește ofițeri de geniu, dedicându-se însă după absolvire în exclusivitate scrisului. Socotindu-se un ucenic al lui Gogol, descoperit de Belinski, debutează în 1846 cu povestirea *Oameni sărmani*, urmată de mai multe nuvele și romane inspirate din viața petersburgheză, printre care se numără *Nopți albe* (1848). Este condamnat la moarte în 1849 pentru vina de a fi luat parte la întâlnirile unor intelectuali radicali sub conducerea lui M.V. Petrashevski. În ultima clipă sentința îi este comutată la patru ani de muncă silnică și deportare în Siberia. Experiențele acestor ani vor da naștere romanului *Amintiri din casa morților* (1861-1862). Eliberat în 1854, își termină serviciul militar, se căsătorește, călăorește în Europa și apoi înfîntează împreună cu fratele său Mihail revista "Epoha". În aceasta apar în foileton, în 1864, "Însemnări din subterană". Primul său roman

*Cine a fost
Nicolae Tesla ?*

Marele savant Nicolae Tesla (Nikola Tesla) era istro-român din Croația și s-a născut la 9-10 iulie 1856. Numele său, Tesla, vine de la meseria transmisă în familie de dulgher (teslar), numele adevărat fiind Drăghici. Și-a făcut studiile la Karlovaț și la Politehnica din Graz (1875-1881), remarcându-se ca un elev supradotat, fiind capabil să realizeze pe loc operații matematice complicate; vorbea 6 limbi străine și avea o memorie vizuală excepțională, fiind dotat cu o imagine bogată. Încă de la început era evidentă pasiunea sa pentru domeniul electricității. În 1882, la Budapesta, descoperă câmpul magnetic învărtitor, în același timp cu italianul Galileo Ferraris. Acestea este începutul unui lung sir de realizări științifice: inventează sistemul bifazat de curent electric alternativ, studiază curentul de înaltă frecvență, construiește primele motoare asincrone bifazate, generatoarele electrice, transformatorul electric de înaltă frecvență, cercetează fisurile nucleelor atomice cu ajutorul generatorului electrostatic de înaltă tensiune. În 1884, pleacă în America cu o recomandare pentru Edison. După un an refuză să mai colaboreze cu acesta. Cei doi nu se puteau înțelege, Tesla fiind un idealist, pe când Edison era interesat numai de profit. Savantul începe să

Friedrich (Wilhem) Nietzsche

Nicolae Tesla

lucreze pe cont independent și își înființează propria companie, "Tesla Arc Light Company".

În 1898, la New York, pe mare, Tesla demonstrează public dirijarea fără echipaj a unui vas, prin radio, de la mare distanță. În 1899, își înființează un laborator în Colorado Springs. El voia să demonstreze că telegrafia fără fir este posibilă către orice loc al lumii. Astfel, el reușește să aprindă 200 de becuri pe o distanță de 40 km fără a utiliza nici un fir, realizează transmisii prin telegrafie fără fir de peste 1000 Km, obține tensiuni de 12 000 000 V. În 1900 pleacă la New York și construiește primul său emițător fără fir, aflat în vârful unui turn ce a fost numit Wardenclyffe. În 1903, datorită crashului bursier din New York, investitorii își retrag susținerea financiară. Din 1906, nu mai are bani, Wardenclyffe este abandonat, iar în 1915 este vândut. În 1915 i s-a propus să împartă cu Edison premiul Nobel pentru fizică. Din cauza neînțelegerilor din trecut, Tesla refuză premiul. Dar în 1916, datorită războiului mondial, premiul nu a mai fost acordat. Din 1920 se retrage într-un exil voluntar. Mai târziu își ia obiceiul ca, o dată pe an, la ziua sa de naștere, să-și prezinte ideile sale despre viitor. Profetiile sale sunt foarte avansate pentru acea vreme și foarte puțin credibile (imagini transmise prin intermediul undelor - adică televizorul, sistem de apărare utilizând un fascicol pe bază de particule,...). În 1933-1934, sosind în America, însuși Albert Einstein este interesat de cercetările lui Tesla asupra fisunii nucleare și de declarația acestuia că ar lucra la o nouă sursă de

energie. În 1943, Curtea Supremă din SUA i-a acordat "brevetul radioului fundamental", Tesla fiind recunoscut astfel ca inventatorul radioului. Invențiile sale nu sunt lipsite de mister și spectaculos. Tesla intenționează să transforme scoarța terestră într-o priză electrică, cu perspectiva energiei gratuite pentru toți. Dar invenția sa (pe care mai târziu a fost nevoie să o abandoneze din lipsă de fonduri) putea fi și o armă extraordinar de puternică, o adeverată rază a morții. Dacă toată energia ar fi fost îndreptată spre un singur loc de pe glob, s-ar fi obținut o energie cu o forță de 10×10 la 16 J, echivalentă cu 10 megaton de TNT, aproape puterea exploziei de la Tunguska. În 1907, la puțin timp după ce Tesla declarase că emițătorul său ar fi putut produce o scaranteie în magazia de muniție a unei nave, nava franceză Iena exploda în condiții stranii. În iunie 1908, are loc explozia de la Tunguska; negăsindu-se urmele unui meteorit, au apărut numeroase teorii fanteziste asupra cauzei. Simple coincidențe sau nu, Nicolae Tesla a fost un mare savant. Moartea sa în ianuarie 1943 a pus capăt unei vieți dedicate total științei, și unui mare număr de realizări științifice.

Roxana Ghioce
X-B CNUFO

Sec. XX: 1900 - 1919 Competiții interimperiale, război și dezintegrări de imperii

Lumea: Secoul XX debutează cu războiul bulgăro-român și războiul rus-japonez, războiul balcanic, apoi primul război mondial. În știință, cu teoria cuantelor a lui Planck(1900), teoria relativității restrinse și generalizate a lui Einstein (1905-1916), structura atomului Bohr(1913). În psihologie, Explicarea viselor(1900) și Introducere în psicanaliza(1916) ale lui Freud, în filosofie, Evoluția creațoare a lui Bergson(1907) sau Fenomenologia lui Husserl(1913). În muzică, Enescu realizează Rapsodiile (1903), capodopera Oedip (1936), Ravel creează Rapsodia spaniolă (1909), iar Stravinski, Pasărea de foc (1910). În știință și tehnică, se remarcă Teoria expansiunii universului a lui Lemaître (1927), descoperirea penicilinelor de Fleming(1928), realizarea fisiunii nucleare (1938) și a reactorului nuclear de Fermi(1942). În 1919, Ernest Rutherford reușește prima fisiune atomică, iar, în 1945, SUA folosește bomba atomică. După anul 1929 se iscă criza economică și izbucnește războiul civil spaniol (1936) anticipând al doilea război mondial. În filosofie, Martin Heidegger scrie lucrarea fundamentală Ființa și timpul(1927), Sartre scrie Ființa și neantul(1943). În 1926, Baird inventează televiziunea, în 1957 începe cucerirea cosmosului cu primii sateliți artificiali, în 1961, primul om în Cosmos, iar în 1969, primii oameni ajung pe Lună(*Apud LU*). Puternica revoluție tehnologică continuă revoluția industrială. În 1903, frații Wright efectuează primul zbor cu-n aparat cu motor peste dunele cu nisip ale Carolinei de Nord, ceea ce se va răsfringe în 1914 în marele război, în care se vor folosi ultimele descoperiri tehnologice în scopul distrugerii: avioane, tancuri, submarine, arme chimice, care sunt folosite împotriva ființei

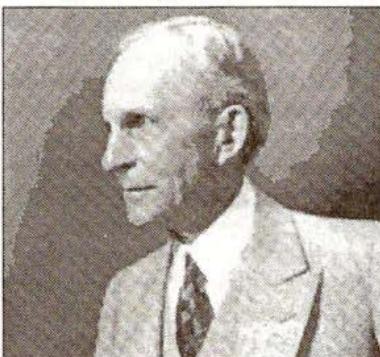
umane, fără scrupule. Anglia, slăbită în războiul cu burii, Franța, măciunată interior, înfruntă împreună competiția dușmanului comun, recent unită și puternica Germanie, uitând vechea lor rivalitate din colonii. Apar noi alianțe, formind în 1914 cele două tabere, ce se vor confrunta dur în prima conflagrație mondială. În 1911, falnicul imperiu chinez de altădată, se prăbușește, Japonia se impune (precum Germania în Europa), în 1905, reușind prima înfrângere a unui imperiu european de către o țară asiatică (excluzând Imperiul Otoman): Rusia. În 1913, Imperiul Otoman era o umbră a ceea ce fusese: pierduse aproape toate teritoriile europene. În Americi, SUA își continuă ascensiunea. Rezistența contra dominației europene continuă în toată Africa. Aici au loc război după război de anexiuni și de rapt, dar și răscoală după răscoală de împotrivire. Hărțu-ielile pentru avantaje și colonii dintre puterile europene prefigurează confruntarea mondială din 1914-1918. Astfel Zairul a fost depopulat cu cruzime de Leopold al Belgiei, pînă-n 1908, jumătate din zairezi fiind ucisi, în 1900 are loc rebeliunea asante, Anglia anexează Asante, apoi califatul Sokoto, în 1902, punând capăt celui de-al doilea război cu burii, care-s învinși; în Tanzania (germană), izbucnește în 1905 revolta, Maji-Maji (apă vrăjită contra gloanelor), revoltă zdrobită brutal, iar în Namibia (1904-1908) revoltele Herero și Nama, cînd populația herero este împinsă în desertul Kalahari și lăsată pradă morții, iar Nama, călăreți îscusiți, duși în lagăre de muncă și exterminăți; în 1908, Belgia cucerește statul liber Congo; Liberia cere ajutor finanțier american, în schimbul taxelor vamale; Marocul devine protectorat francez; Anglia și Franța ocupă coloniile germane din Africa de Vest (1914), liderul bur Jan Smuts alungă germanii din Kenya în Tanzania (1916), belgienii și englezii cucerește Yaounde, capitala Camerunului german. La Mahiwa, Africa de Est germană, nemții se opun britanicilor și portughezilor, retrăgîndu-se apoi în Mozambic. Imperiul etiopian prosperă și se extinde liber sub strălucitul împărat Menelik, pînă-n 1913,

apoii, din 1917, Ras (Printul) Tafari, o rudă a sa, devine regent, apoi împărat, pînă-n 1975, sub numele de Haile Selassie, «Lumina Trinității», simbol al speranței africane, un adevarat Mesia al populației negre, dînd și un curent muzical, muzica reggae, inspirat de rastafarism, răspîndită în lumea neagră, îndeosebi în Caraibe, cea mai mare parte a sec. XX, Etiopia a fost singura națiune de culoare liberă din Africa. La 1900, are loc în China răscoala boxerilor (Societatea Pumnilor Armoni-osi), ce conduce la căderea dinastiei Manchu. Scopul era alungarea europenilor ce aveau aici mari avantaje și acumulaseră uriașe averi. Minia populației s-a manifestat prin incendierea misiunilor străine, măcelărirea chinezilor creștini, asedierea ambasadelor (ambasadorul german e ucis), drept represalii, europenii trimite trupe, depresurizează legăurile străine și o alungă în provincia Xian pe împărătea Cixi, care acceptă astfel să pună capăt răscoalei. În 1908 mor împărătea Cixi și împăratul Guangxu; în 1911-1912 are loc revolta chineză împotriva dinastiei Manchu, este proclamată republică, cu primul ei președinte, Sun Yat-sen, dar curînd casta militară cîștigă puterea. Între 1917-1925, Sun Yat-sen luptă pentru putere, înființînd și Kuomintang (P. N. Chinez), visînd să unifice China sub conducerea unui guvern democratic. Rusia anexează Manciuria (1900). În 1904-1905 are loc războiul rusojaponez, început pe granița coreeană, datorită divergențelor privind Coreea și Manciuria. În 1905, Japonia devine protecțoarea Coreei, printre-un tratat impus, și tot în 1905 navele japoneze înfring dezastruos flota rusească, dislocată de țarul Nicolae II din Marea Baltică, în strîmtoarea Tsushima. Flota japoneză a fost condusă de amiralul Togo. Între 1912-1926, e perioada Taisho în Japonia. Viceregele Indiei, lordul Curzon, trimite o expediție în Tibet. În 1913, poetul indian, Rabindranath Tagore primește premiul Nobel pentru literatură. Ibn Saud cucerește în 1902 Rhiadul, punînd bazele Arabiei Saudite. Declarația Balfour (secretar al afacerilor externe britanic), ce promite în 1917 o patrie a evreilor în Palestina,

printr-o scrisoare adresată, liderului evreilor britanici, lord Rothschild. El fuseseră alungați din Palestina de către armata de ocupație română, în primele secole ale erei noastre, așezîndu-se în multe țări europene, apoi în SUA, nepierzîndu-și niciodată identitatea națională. Au fost adesea persecuati, antisemitismul conducînd în secolul XIX la mișcarea sionistă, de reîntoarcere în Palestina. Mișcarea a fost sprijinită de Anglia. Palestina, liberă de sub turci, care o stăpîniseră patru secole, devine teritoriu britanic, favorizînd astfel reîntoarcerea evreilor, dar aproape instantaneu s-au produs ciocniri cu populația arabă, ce popula Palestina de sute de ani, conflict nici azi stîns. O celebră victimă a antisemitismului e căpitanul francez Alfred Dreyfus, în mod eronat condamnat pe viață, acuzat că ar fi divulgat secrete Germaniei. Cazul lui a provocat un scandal internațional, dar în 1906, a fost eliberat și reabilitat, reintînd în armată. Celebră e atitudinea lui Zola prin rechizitorul *J'accuse!* În 1918 se declară independentă Siria emirului Faisal, care devine rege în 1920. În 1901 se înființează P. S. Revoluționar din Rusia. În 1905 marșurile muncitorilor se îndreaptă către Palatul de Iarnă din Sankt Petresburg, armata trage în demonstranții care cereau drepturi democratice, s-au produs numeroase greve, țărani s-au răsculat, au apărut revolte, chiar în armată, țarul a cerut Dumei elaborarea unei constituții, dar tulburările continuă, în 1914, Imperiul Rus este antrenat în I Război Mondial, unde pierde poște 5 milioane de oameni, în 1915, Nicolae II, hulitul conducător, își asumă comanda armatei, în februarie 1917, lipsa hlebei, provoacă alte marșuri de protest, în martie, țarul abdică, se formează un guvern liberal provizoriu, în opozitie cu partidul bolșevic, în septembrie guvernul provizoriu declară Rusia republică, dar în octombrie Lenin, prin acea lovitură de stat, ordonă cucereirea Palatului de Iarnă, bolșevicii iau puterea, iar în iulie 1918 țarul este executat, urmînd cei 75 de ani de ciumă roșie. Lenin, născut undeva pe Volga, exmatriculat din facultate, a făcut 14 luni de închisoare și trei ani exil în Siberia,

adus în Rusia cu un serios sprijin german, după un stagiu în străinătate, autodidact, citind cu sfîntenie operele lui Marx, conduce din 1903 Partidul Bolșevic, aripa extremistă a PSDR. După asedierea Palatului de Iarnă, sovietele preiau puterea în Rusia, Lenin devenind stăpînul celei mai mari țări din lume și a celui mai mare pericol pentru democrațiile secolului XX, alături de nazism. În 1903, este asasinate regele Serbiei, Alexandru. În 1905, Norvegia se desprinde de Suedia. În 1904, Franța și Anglia semnează Antanta (întegerea) Cordială, primul pas al acestor țări împotriva Germaniei. În 1900, legea navală germană instituise un program de 20 de ani, menit să concureze flota britanică. La 1906, se escaladează cursa pentru nave de război. Bismarck, arhitectul Imperiului German, a menținut cu greu relații cordiale cu puterile europene, dar din 1890, cînd este demis, noul kaiser, dorea să facă Germania una din cele mai mari puteri, însărcinînd pe amiralul Tirpitz să construiască o flotă concuînd-o pe cea britanică. Acest fapt tensionează puternic Europa, Rusia, Franța, Anglia formînd o alianță defensivă. În 1908, răscoala Junilor Turci, care în 1913, dă o lovitură de stat. În 1908 e asasinate regele Carol I al Portugaliei. În 1910, revoluția portugheză grăbește sfîrșitul monarhiei. Între 1912-1913, în războaiele balcanice, Bulgaria și Serbia, la care se adaugă Grecia și Muntenegru (formînd Liga Balcanică), ridică pretenții asupra unor teritorii din Macedonia, parte a Imperiului Otoman, pe care l-a atacat, învins și i-au limitat serios teritoriile europene. Nefiind chemați la masa tratatelor, în 1913 războiul a reizbucnit, Serbia sperînd să cîștige Albania, la care s-a opus Austro-Ungaria, iar Bulgaria a atacat pe greci și sîrbi, dar au fost înfrînti, pacea încheindu-se la București, sub auspiciile primului ministru, Titu Maiorescu. În 1908, Austria anexeză Bosnia și Herțegovina. Deși în 1914 guvernul britanic a votat Legea Autoguvernării, în 1916, are loc Revolta de Paști a irlandezilor con-duși de Partidul Republican Sinn Fein din Irlanda, pentru inde-

pendenta față de Anglia. După o săptămînă de lupte aprige, soldată cu represalii sîngeroase, au fost înfrînti, mișcarea însă a devenit foarte populară. Regimurile din America Centra-lă și de Sud sunt ostile tot mai puternicei SUA. După asasinarea lui Mc Kinley, la Casa Albă era stăpîn "călărețul cel dur", Th. Roosevelt (1901-1909), care a fost, pe rînd, fermier, mare vînător, explorator și politician, "om potrivit la locul potri-vit", strălucitor, exuberant și energetic, cu o popularitate

Henry Ford

imenșă, crescută spectaculos după rolul de mediator în pacea dintre ruși și japonezi, cînd primește Premiul Nobel pentru Pace. A introdus reforme importante, ce ajută SUA să devină mai puternică. America era țara prosperității și încrederii, "visul american" adenind cîte cel puțin un milion de europeni annual (pe la 1905) să treacă de la săracie la prosperitatea americană, emigrînd, mai ales din nordul Europei și din Franța. Funcționarea băncilor americane e verificată de Morgan. În 1908, Henry Ford produce prima mașină "model T", introducînd și producția de masă, cu piese standardizate, ce puteau fi repede montate pe linii de asamblare, modelul Ford de producție, rapid și ieftin, fiind repede răspîndit în lume. Modelul de vehicul Ford-T era robust, puternic și ieftin, inaugurînd o revoluție a mijloacelor de transport. În 1914, Ford avea 45 de fabrici peste tot în lume, ce produceau continuu. Inventator, a stimulat munca muncitorilor, dînd un salariu de bază de 5 dolari/zi, salariajii putînd participa și la profit. În 1920 jumătate din mașinile lumii erau Ford T. Se pro-

duce o revoluție și în libertatea și rapiditatea de mișcare a oamenilor, de neînchipuit cu jumătate de veac mai înainte. W. Wilson (1913-1921, al 28-lea președinte american) înaintează Actul Celor Paisprezece Puncte referitor la I Război Mondial. Cu ajutor american, Panama se desprinde de Columbia, 1903. În 1914, se inaugurează Canalul Panama, iar în Canada se termină marea cale ferată Pacific. În 1903, este rezolvată disputa privind frontierele Alaskăi dintre Canada și America. În 1906, Alaska își alege un delegat pentru Congresul SUA, în 1912 primește statut de teritoriu, alături de Arizona și New Mexico. Cuba este ocupată de americani, după o revoltă populară. În Argentina, "părintele săracilor", președintele Irigoyen, strălucit organizator, introduce numeroase reforme, dar domnește dictatorial, mai ales în a doua sa domnie, fiind înălțat prin lovitură de stat. Celebri gauchos, cowboyi argentinieni, călăreții liberi din pampas, fac din Argentina cea mai mare producătoare și exportatoare de carne de vită din lume. Se deschid uriașele cîmpuri petroliere din Venezuela (1918). În 1900, insulele din Oceani-a, bogate în fosfat, sunt anexate de Anglia, iar Noua Zeelandă anexeză insulele Cook. Din 1907, Noua Zee-landă, împărțită și ea în 6 provincii, guvernată de un guvern supus coroanei britanice, și care avea cea mai avansată politică socială din lume, devine dominion britanic, după ce refuzase să facă parte din Commonwealthul australian. Populația maori din Noua Zeelandă a fost tratată discriminatoriu, fiind frustrată drepturi. Abia prin 1987, această populație, deosebit de dotată, începe să-si reentre în drepturi; își readuce la viață obiceiuri și tradiții uitate, cum ar fi celebrul salut tradițional al apăsării nasurilor, "hongi", ca să nu mai vorbim de exotice ceremonii, de portul popular și celebrele statui maori. În 1901, e înființat Commonwealthul australian, prin unirea celor șase colonii britanice în care era împărțită Australia, sub conducerea unui guvern federal. De patru generații pe teritoriu australian, legăturile cu patria

mumă ale populației anglofone au început să pălească, având propria identitate, cultură, sport, artă, treptat au devenit practic independenți. și în Australia, aborigenii, crunt persecutați și vînați de coloniștii ce i-au privat de pământuri și de toate celelalte drepturi umane și cetățenești, fiind excluși din programele de asistență socială, aruncați la periferia societății, prin practica segregatiei rasiale, în 1967 au obținut, prin referendum, drepturi cetățenești și politice egale, consfințite în 1992, cînd premierul Keating și-a cerut scuze pentru cei 200 de ani de nedreptăți, aborigenii urmînd să reintre în drepturile pierdute încă din 1788. În 1906, Anglia și Franța cucereșc Noile Hebride, iar în 1915, Anglia anexeză insulele Gilbert și Ellice. Din 1917, regina Salote conduce Tonga timp de 47 de ani. În 1911, exploratorul și navigatorul norvegian, Roald Amundsen, atinge Polul Sud. În 28 iunie 1914, e asasinate moștenitorul tronului Austriei, Ferdinand, de către un student patriot sîrb-bosniac, ce duce la izbucnirea Primului Război Mondial, care cuprinde Europa, dar și coloniile. Pe 28 iulie, Austria declară război Serbiei, iar pe 5 august, Rusiei, care-și mobilizează armatele de-a lungul granitelor cu Germania și Austria. La 1 august, Germania declară război Rusiei, iar la 3 august Franței, invadînd Belgia, pe 4 august Angliei și Japonia Germaniei. Deci Primul Război Mondial opune Triplei Antante (Franța, Anglia, Rusia, la care se aliază apoi Serbia, Belgia, Japonia(1914), Italia (1915), România și Portugalia (1916), apoi SUA, Grecia, China și multe state latino americane(1917) Tripla Alianță(Germania, Austro-Ungaria și Italia, cărora li se alătură Turcia(1914) și Bulgaria (1915)). Politica mondială a unei Germanii extrem de puternice, în expansiune economică și navală, mai ales în Orientul Apropiat, antagonismul germano-slav din Balcani și cursa înarmărilor celor două blocuri au creat în Europa după conflictul balcanic o stare explozivă, în care un simplu incident putea declanșa mareea explozie, fapt întîmplat pe 28 iunie, la Sarajevo. Acum sistemul alianțelor intră în joc, puterile

declarîndu-și război, cum s-a văzut. În 1914, la 23 august, germanii resping atacul britanic de la Mons, Belgia, iar spre sfîrșitul anului, ambele tabere au săpat 650-750 km de tranșee între Ypres-Belgia și Elveția, modelînd frontul de vest. Frontul de est, e trasat de Rusia în Prusia Orientală și Galitia, stabilizat apoi de la Niemen la Carpați. Pe parcurs, s-au deschis alte fronturi secundare: Balcani, Golful Persic, Africa, România atacă pe Carpați Austro-Ungaria(27 august 1916). Tranșeele erau lucrări defensive săpate în pămînt, fortificate, între beligeranți fiind acea "țară a nimănui", de cîțiva kilometri adîncime. Condițiile de viață din tranșee erau îngrozitoare, din cauza foamei, setei, gazelor de luptă, intemperiilor, păduchilor, duhorii cadavrelor etc. S-a făcut o propagandă perfidă despre noblețea și patriotismul luptei, care a dus la înrolarea a miliioane de tineri entuziaști. Neînrolarea ducea la pedepse grele. Femeile duceau greul din spatele frontului, muncind masiv, îndurînd grave lipsuri, grija pentru cei plecați pe front. A fost un război total. S-au experimentat pe oameni noi arme terifiante: gazele de luptă folosite întîia oară de nemți, în primăvara lui 1915, apoi aruncătorul de flăcări, din 1916, la asediul Verdunului, în 1915-1916 zepelinele germane bombardează Anglia, iar avioanele erau construite special pentru lansarea bombelor(aviioanele germane Fokker sau LVG-CV1 erau dotate cu una sau două mitraliere, aviatorii devenind eroi de legendă, precum Manfred von Richthofen, "Baronul Roșu"), nemții au lansat submarine de tip U-boat, cu care torpilau navele comerciale britanice, în decembrie 1916, tancurile, inventie a britanicilor, erau prezente masiv pe frontul din Franța, la Verdun, putînd rezista atacurilor cu mitraliere și trecînd ușor peste liniile fortificate cu sîrmă. Bătălia de la Tannenberg, august 1914, soldată cu victoria germanilor lui Hindenburg contra rușilor, lăsînd 125.000 de prizonieri, după ce i-au mitraliat 4 zile, va contribui la declanșarea revoluției ruse. Doar Olanda, Spania, Albania, Elveția și Scandinavii erau neutri. Între 5-13 septembrie, în

bătălia de pe rîul Marna, englezii și francezii înfrîng pe nemți, care, în același timp, 6-15 septembrie, îi înfrîng pe ruși la Lacul Masurian. Pe 30 august, avioane germane bombardăzează întîia oară Parisul, iar în 21 decembrie atacă prima dată un oraș englez, Dover. În ianuarie 1915, primul atac aerian german asupra Angliei, iar în februarie atacurile cu submarine împotriva vaselor britanice. Aprilie-mai, a doua bătălie de pe Ypres. Pe 2 mai, începe înaintarea austro-germană în Galitia, în 4 luni Polonia rusească este cucerită. În octombrie, forțe britanice și franceze debarcă în Macedonia pentru a-i ajuta pe greci și sîrbi. La 21 februarie 1916, începe lunga și încreîncenata bătălie pentru orașul fortificat Verdun, din estul Franței, după un an, Verdunul nu cade. În 1915, campania eşuată a englezilor, vizînd din nou forțarea Constantinopolului și a submarinelor germane, vizînd blocarea insulelor britanice. Între 15 august - 25 decembrie 1916, are loc campania de peste Carpați a românilor. În mai-iunie 1916, bătălia de la Jutland, Danemarca, dintre flotele germană și britanică, se încheie indecis. La 4 iunie, ofensiva majoră a generalului rus Brusilov, care după primele succese în Armenia, Galitia și Bucovina, se împotmolește, pierzînd 1.000.000 de oameni. La 1 iulie, începe bătălia de pe rîul Somme, din N-V Franței, ce durează cîteva săptămîni, cu pierderi uriașe pentru britanici. La 6 aprilie 1917, SUA intră de partea aliaților, obligate de atacurile submarinelor germane (la 7 mai 1915 fusese scufundat vasul Lusitania, cînd mor peste 1200 de oameni, 190 americanii). În iulie, trupe rusești intră în fortă în Galitia, în timp ce pe Ypres trupele britanice pierd 400.000 de oameni, fără să realizeze nici un progres (iulie-noiembrie). În toamnă, italienii sunt înfrînti de austrieci în campania Caporetto. La 20 noiembrie, atacul a 400 de tancuri britanice la Cambrai, pe frontul de vest. La 15 decembrie, se semnează armistițiul dintre Rusia și Germania. Pe 23 aprilie 1918, britanicii atacă bazele de submarine germane, iar în mai-iulie sub comanda lui Lundendorff,

nemții lansează ultima ofensivă pe frontul de vest, contraofensiva aliată franco-anglo-americană, condusă de Foch, este plină de succes. În bătălia de la Vittorio Veneto, din octombrie, italienii înfring pe austrieci. În iulie-august 1917, a doua campanie pe frontul românesc, cu bătăliile de pe linia Mărăști-Mărăști-Oituz, cu răsunătoarea victorie, a generalilor Averescu și Grgorescu contra "spărgătorului de fronturi", Mackensen. La 28 octombrie, la Kiel, flota germană se revoltă, iar turcii capitulează, învinși de britanici. La 11 noiembrie 1918, se cade de acord asupra unui armistițiu, războiul se încheie. S-au încheiat mai multe tratate de pace: Versailles, Saint-Germain, Trianon, Sèvres, Lausane, prin care se destramă imperiul Austro-Ungar și obțin reîntregirea și independența, printre altele, România, Ceho-slovacia, Polonia, Grecia, Yugoslavia, spre nemulțumirea "păgubiților": Ungaria, Austria, Germania, Turcia, Bulgaria, apoi Rusia sovietelor. Cei victoriosi impun condițiile, negocindu-se harta Europei, penalizând drastic pe cei înfrințăți. Germania pierdea coloniile de pe alte continente și parte din Europa, plătea importante despăgubiri de război pentru țările devastate, armata le-a fost limitată la 100.000 de oameni, interzicindu-le dotarea cu armament modern. Kaiserul german se refugiase în Olanda, Germania devine republică. Pierderile acestui război de patru ani se cifrau la optzece milioane de oameni: Germania (1,8 mil.), Rusia (1,7), Franța (1,4) Austro-Ungaria (0,95), Anglia (0,78), România (0,70), Italia (0,53), Serbia (0,4), Turcia (0,4), SUA (0,114), iar un număr dublu au fost răniți, peste 6 milioane au fost luați prizonieri. Cei veniți valizi se adaptau foarte greu la viața normală, suferind de șocul obuzelor, cu pierderea vederii și memoriei. În 1919, după încheierea măcelului, s-a constituit Liga Națiunilor, cu sediul la Geneva din Elveția neutră, menită să apere pacea, să rezolve disputele prin negocieri. SUA a refuzat ratificarea Tratatului de la Versailles și intrarea în Liga Națiunilor, care, deși a avut și unele succese minore, a dat greș în multe majore, prăbușindu-se în a-

junul RM-II și dizolvându-se în 1946. *** În 1901, apare Sămănătorul, în 1906, Viața românească, ambele expresie a două curente tradiționale. În 1905, prin Conferința de la Sibiu, începe noul activism transilvan al PNR, în frunte cu Goga, Lucaci, Goldiș, Cicio-Pop, Russu-Sîrianu, Vaida-Voievod, "tinerii oțeliti", ce luptă pe toate căile legale pentru drepturile românilor transilvăneni, inclusiv în Parlamentul de la Budapest. În martie 1907, izbucnește marea răscoală țărănească, soldată cu mii de morți. În 1908, e creat Partidul Conservator Democrat al lui Take Ionescu. În august 1916, România semnează alianța cu puterile Antantei, iar la 15 august intră în război alături de Antantă. Între 1916-1917, au loc două campanii pe frontul românesc: 15 august-25 decembrie 1916, succesele initiale, relativ usoare, din Ardeal, urmate de puternica ofensivă a armatei germane, cu înfringerea zdrobitoare a armatei române pe văile marilor râuri, cu pierderea succesivă a orașelor din sudul țării, a capitalei, a Dobrogei, prin "dezastru de la Turtucaia" de pe frontul de sud-est, oprirea pe linia Focșani-Nămoloasa. În iulie-august 1916, se desfășoară marile bătălii de la Mărăști, Mărăști, Oituz, unde generalii români, asistați de generalul francez Berthelot, obțin o răsunătoare victorie împotriva lui Mackensen. În decembrie 1917, armisticiul de la Focșani, iar în 1918, are loc Marea Unire: februarie 1918, constituirea Republicii Moldovenești independente, iar în 27 martie, Unirea Basarabiei cu România, la 28 noiembrie 1918, Unirea Bucovinei cu România, iar la 1 decembrie 1918, desăvârșirea Marii Uniri, prin hotărârea tuturor românilor din Transilvania de a se uni cu țara, prin Marea Adunare de la Alba Iulia. La 24 aprilie, se semnează tratatul de pace de la București, iar la 28 iunie 1919, Tratatul de pace de la Versailles și intrarea României în Societatea Națiunilor, ca membru fondator.

Personalități

Adolf Hitler

S-a născut la 20 aprilie 1889 în Austria, din părinți germani. Tatăl său Alois era fiul nelegitim al Anei-Mari Schichlgruber. În tinerețe Alois ia numele Hitler de la bunicul său. După moartea primelor două neveste, Alois se căsătorește cu Kara Poelzl, din Bavaria, care era cu 23 de ani mai tânără decât el. Aceasta va deveni mama lui Adolf. Un rol important în viața lui Adolf Hitler a fost ocupat de Mein Kampf. A publicat prima sa carte în 1925, aceasta fiind tradusă în mai multe limbi, printre care și limba chineză, și a circulat în milioane de exemplare. După moartea tatălui său, când avea numai 13 ani, a început să studieze pictura cu acuarele. După numai 6 ani moare și Kara. Adolf pleacă la Viena, la Academia de Arte, unde este respins pe motivul că este netalentat. După acest eșec, Hitler a ieșit mai mult în viață publică, fie ca laborant în domeniul construcțiilor, fie ca pictor de cărți poștale. În anul 1912, și-a schimbat domiciliul de la Viena la München pentru că acesta era "un adevărat oraș german". În anul 1914 și-a dezvoltat cetățenia austriacă pentru a se înrola în al 16-lea regiment de infanterie din Bavaria. El nu luptă pentru Austria, "dar eram pregătit să mor în orice moment pentru oamenii mei" (germanii). În prima sa luptă, în anul 1914, pentru a se încuraja el fredona melodia "Deutschland, Deutschland über Alles". În anul 1916 a luptat pe front împotriva tancurilor englezesti. A fost considerat cel mai rapid alergător pentru trimiterea mesajelor secrete, și a fost înaintat în grad. În anul 1917 a fost prezent pentru ultima dată pe câmpul de luptă, în a treia bătălie de la Ypres. În anul 1923 puterea nazistă a crescut în München, aceasta încercând să dărâme guvernul. Hitler și asociații săi au început întruirile într-un local numit "Beer Hall Putsch". Acest nume a fost

Hitler și Mussolini

dat chiar de Hitler, datorită faptului că primele întâlniri s-au desfășurat într-o hală unde se fabrica bere. După aceste întâlniri, a urmat o încercare de dărâmare a guvernului, catre a eşuat. Hitler a fost găsit vinovat și trimis la închisoare timp de 5 ani, dar Curtea Bavariană de Justiție a schimbat sentința la numai 8 luni. Anii 1925-1928 au fost prospuri pentru Germania. Din 1925 în 1927 Hitler era lăsat să tînă discursuri în public, fie în Bavaria, fie în Saxonia. După 1930 Hitler a început să fie susținut de unele firme mari de construcții și de unele grupări militare. În 1933 președintele Paul von Hindenburg l-a numit pe Hitler cancelar. Crezând în drumul spre cucerirea lumii, în 1941 Hitler se înaintează în funcția de comandant al armatei, iar un an mai târziu în funcția de comandant suprem al războiului. În 20 iulie 1944 un grup de ofițeri care nu aprobau atitudinile sale i-au amenințat viața punând o bombă în biroul său. Propaganda nazistă a făcut din Hitler un simbol, o virtute națională. Adolf Hitler a câștigat naționalitatea germană în 1930 numai cu ajutorul unor prieteni naziști care mai târziu l-au proclamat liderul ideal al Germaniei.

Ionuț Georgescu
XI-B CNUFO

Sec.XX: 1919-1946 Pace fragilă, instabilitate și extremisme

Din războiul mondial doar SUA ies fortificate, fiind cea mai prosperă națiune din lume; Rusia este devorâtă de războiul civil, prăbușirea Imperiului Otoman produce instabilitate în Asia de Vest, Japonia este nemulțumită de coloniile puține obținute în urma participării alături de aliați, China și India se luptă pentru a-și obține independență, China înfrântă Japonia, iar India dominația britanică, africanii sunt sub stăpînire colonială, în Africa de Sud represiunea apartheid continuă. Boom-ului economic de după război îi ia locul puternica recesiune. După crachul bursier de la New York, au loc depresiuni economice, conducînd la instabilitate politică. Chiar economia americană intră în 1929 în derivă. În 1933, Partidul Nazist, partid naționalist extremist al lui Adolf Hitler, ajunge la putere în Germania, promînd revizuirea tratatelor și revanșă. În 1939, în alianță cu Italia și apoi cu Japonia, naziștii germani tîrasc din nou lumea în război. În ciuda rezistenței locale, în perioada interbelică pute-riile coloniale își măresc posesiunile în Africa. Aici începe industrializarea și, implicit, urbanizarea, apar elite educate în spirit european, avangarda luptei de autodeterminare și independentă. Între 1921-1926, Abd-el-Krim conduce berberii și arabi împotriva europenilor din Africa de Nord. Franța și Spania își împart Marocul (1912), dar în 1921 spaniolii sufăr la Anual o gravă înfrîngere din partea berberilor, 12.000 de soldați fiind ucisi, comandanțul sinucigîndu-se. Spania și Franța își combină forțele pentru a-i înfringe pe berberi. În anii 1920, britanici și indieni colonizează Kenya, localnicii fiind alungați și devenind nomazi dezrădăcați. Sub regale Faud, Egiptul își cauță independență de sub Anglia (1922). După Bătălia pentru Africa, s-au construit în colonii drumuri și căi ferate. Se visa chiar o cale ferată de la

Cape Town, Africa de Sud, pînă la Cairo, dar puterile rivale nu do-reau un sistem de comunicații unic și compatibil de la colonie la colonie. Prima cale ferată trans-africană (1931), ce traversa regiunea Balamba, din Angola pînă-n Mozambic, e neprofitabilă, africanii negăsindu-i necesitatea. În 1935-1936, Italia lui Mussolini atacă și anexeză Etiopia. După segregarea în patru rase: albi, indieni, "colorați", negri sud-africanii sunt masați în "rezervații", din care ieșeu numai cu permise speciale, lipsiți de aproape toate drepturile: apartheidul. Cu acești negri s-au exploata bogatele zăcăminte de diamante și aur, industrie ce crește cu 600% între 1930-1950. În Asia, probleme fierbinți se concentrează spre Mediterana, în Palestina, unde perspectiva înființării unui stat evreiesc a condus la numerose și acute violențe. Turcia lui Mustafa Kemal Ataturk (1881-1938) devine o republică modernă, de tip european, din 1923, cînd devine președinte. Se născuse în Salonic, Grecia, a servit ca soldat în Macedonia, Siria, Libia, apoi ca ofițer în I RM; a condus nemilos și dictatorial și e supranumit "Ataturk", "părintele turcilor". A introdus reforme precum: constituție modernă, un nou cod civil și penal, abolirea poligamiei, drept de vot pentru femei, adaptarea alfabetului latin, vestimentație europeană. În 1919, britanicii masacrează 300 de indieni civili la Amristar din Punjab, care găzduia și un minunat templu de aur. Englezii interzic sever revoltele naționaliștilor indieni, dar Gandhi îi încurajează să protesteze, încetînd lucrul. Areștarea instigatorilor grevei din Amristar provoacă o revoltă populară. Mohandas Gandhi, arhitectul rezistenței pasive, dar ferme, lansează din 1920 mișcarea pacifistă de rezistență. Comunitățile sunt încurajate să-si facă pînza ieftină manual, sabotînd industria textile, iar în 1930, organizează "marșul sării" din mare, acțiune simbolică, cu mare ecou în lume. Alături de cei mai importanți zei din Pantheonul indian, Brahma, Krishna, Rama sau Vishnu, Shiva, zeu al timpului și al dansului, era preferatul lui Gandhi. După căderea dinastiei Manchu din 1911, China e divizată de factiuni

rivale. În 1927, liderul Kuomintang, Chiang Kai-sheck, formează un guvern la Nanking, căruia î se opun comuniștii. În 1931, milioane de chinezi își împart pămînt, creând la Jiangxi o R. C. Chineză, în frunte cu Mao. Au rezistat asalturilor Kuomintangului pînă-n 1934, cînd predau provincia. În 1934, 100.000 de comuniști ai lui Mao Zedong și ai lui Zhu De, pornesc în Marșul cel lung, de 9.700 km, pentru a găsi o bază sigură în Nord-Vestul Chinei, o regiune sălbatică. Numai 20.000 ajung la destinație, după ce au asediat 62 de orașe, au escaladat 18 lanțuri muntoase, au traversat 24 de rîuri, cu trupele Kuomintang pe urmele lor. Creează aici un centru de rezistență comunista, însă în 1937 cele două forțe rivale se unesc împotriva japonezilor. Mao Tzedong (1893-1976), fiu de tăran din Hunan, după ce-n 1911 luptă în armata revoluționară, citește marxism și sprijină formarea PC, constituind o filială în provincia natală, iar în 1935 devine șeful partidului, după succesul Marșului cel lung, ca și după contribuția în războiul anti-japonez, poziția sa fiind consolidată. Japonezii doreau să controleze zone întinse în China, ceea ce duce la un război nedezclarat cu aceasta (1937-1945). În Manciuria din N-V Chinei, japonezii fac mari presiuni, deoarece investiseră aici mult și aveau și trupe pentru protecție. În 1928, îl asasinează pe conducătorul militar al Manciuriei, o ocupă(1931), înființînd republica marionetă Manchukuo, și-l pun împărat-figurant (1943), pe ultimul împărat al Chinei, Henry Puyi(1906-1967). În sîngerosul război chino-japonez, japonezii reușiseră să cucerească, în 1937, Shanghaiul și Nankingul, capitala Chinei, dar în 1945 trupele japoneze se predau. În 1941-1942, japonezii controlau cea mai mare parte din Asia de Sud-Vest. În 1935, se promulgă Actul de Guvernare a Indiei, iar din 1937 î se garantează autonomie și autoguvernare. La începutul sec. XX, petroful a devenit un produs vital pentru industria modernă. Zăcăminte importante au fost descoperite la suprafață în Iran, 1908, iar în 1927, depozite uriașe la Kirkuk, de unde pornește conducta dintre Irak și Siria, inaugurată în

1934. Altă conductă(1935) legă Kirkuk din Irak cu portul palestinian Haifa. După II RM, producția de petrol ia o amploare deosebită, statele arabe devenind peste noapte extrem de bogate și puternice. După Declarația Balfour, din 1917, și numeroase ciocniri violente dintre evrei și arabi, englezii propun, în 1937, împărțirea Palestinei în două state, dar se opun arabii. În II RM milioane de evrei vor fi exterminați, iar în 1945, la Conferința Sionistă Mondială se va vorbi din nou despre statul evreiesc din Palestina al celor 1.000.000 de evrei, supraviețuitori ai holocaustului. Trumann le cere en-glezilor să primească în Ierusalim primii 100.000 de refugiați evrei, dar englezii tergiversează, de teama represaliilor arabe, însă după numeroase atentate și confruntări sînge-roase, Anglia depune mandatul asupra Palestinei ONU, spre rezolvare (1948). Statul evreiesc devine o realitate, primul lui președinte fiind Chaim Eizmann (1874-1952). Se experimentează noi regimuri, comunismul în Rusia, nazismul în Germania și fascismul în Italia și Spania. Aici se experimentează ideologii străine naturii umane, dictatori sîngeroși impunîndu-și propria-le voință în cele mai mici aspecte ale vietii, reducînd orice opozitie la tacere, folosind poliții secrete brutale, tortura și lagăre de concentrare. Adolf Hitler era decis să construiască un imperiu mare și puternic de 1000 de ani. Statele mici erau permanent amenințate cu rapturi de teritorii sau anexări. Celealte puteri priveau perplexe la ce se petreceau, fără să intervină, pînă-n 1939, cînd au fost obligate să intre în război cu infernală mașină de război a lui Hitler. Lumea va fi iar implicată într-o conflagrație îngrozitoare. În Răsărit, sub fardul unei societăți utopice ideale, proiectată într-un viitor luminos, se petreceau cele mai abominabile crime. Preluarea puterii de bolșevici a dus la război civil între albi și roșii. Lenin a folosit violență dură în lichidarea opozitiei și în naționalizarea proprietății private, ca proprietate comună a statului. Comuniștii cîștigă războiul civil, dar mulți consideră măsurile lui Lenin draconice,

acesta relaxînd puțin economia și comerçul în 1921, prin Noua Politică Economică. După decesul lui Lenin, din 1924, trei lideri preiau controlul, printre ei, Stalin, nu și ambicioșul coleg al lui Lenin, Trotsky, ce avea ca prioritate, revoluția mondială, Stalin dorind o URSS puternică. Rivalii lui Stalin sunt înălărați. În 1928, Trotsky este exilat, în 1940, fiind asasinat în Mexic de un agent al lui Stalin. În 1928, sunt lansate celebrele planuri cincinale, colectivismul e-n floare în sovietă. Întrecerile ditirambice socialiste au culminat cu stahanovismul. Comuniștii atacă religia, preoții sunt persecuati, proprietățile bisericii confiscate, bisericiile dărîmate sau transformate în cămine culturale, magazii sau grajduri, se mai salvează unele simboluri ascunse de credincioși de furia ateistă. Fermele de mujici sau cele de stat, constituau colhozurile și sovhozurile, alcătuite prin forță și abuzuri, plătite scump cu viața și libertatea de milioane de tăranii. Gulagul rusesc rivaliza cu lagările și camerele de gazare naziste, Stalin fiind artizanul lui. Haosul și cotele către stat au dus la foamete și la milioane de morți(6-9 milioane), înainte de 1930, deliberat organizate, pentru înfrîngerea cerbicei mujicilor sau chiaburilor(nacialnici), în special cei ucraineni. Furia lui Stalin pe orice inamic real sau imaginär, turnături sau suspectați, a culminat în 1935-'38, cînd denunțurile de trădător au făcut numeroase victime nevinovate. Procese publice înscenate au determinat comuniști convinși să recunoasă vinovătii imaginare, peste 10 milioane de oameni au fost trimiși în lagăre de muncă forțată, în gulagul siberian, sau au fost execuții. Cele 26 de comitate catolice din Irlanda devin Statul Liber al Irlandei, iar șase comitate protestante din N-E rămîn în Regatul Unit. Sinn Fein, Partidul Republican Irlandez, își formase un parlament propriu, Dail, la Dublin (1918), iar între Sinn Fein și britanici izbucnește un război(1920). Sinn Fein, mai tîrziu Armata Republicană Irlandeză, sub Collins, duce un atît de eficient război de gherilă, încît britanicii propun un acord, adoptat în 1922, prin care i se acordă statutul de dominion, iar în 1949

Irlanda devine complet liberă. Diviziunea Irlandei este și azi prilej de tensiune și conflict. În 1928, francezii încep Linia Maginot, fortificații la granița cu Germania. După război și semnarea păcii, europenii au trăit nesiguranța viitorului, șomajul și inflația, căci economiile foștilor aliați sunt puternic împovărate de datoriile față de SUA, iar economia germană se sufoca sub povara datoriilor de război. Vina cădea pe sistemul politic, incapabil să redresseze economiile, de unde uriașe tensiuni și conflicte sociale atâtate și de un vînt propagandistic dinspre răsăritul misterios. În anii '20, americanii investesc multe milioane de dolari în industria europeană, europenii cumpărind bunuri ale industriei moderne, ca telefoane, mașini de spălat și alte electrocasnice, ce le ușura viața, iar cînd, în 1929, economia americană se prăbușește, investitorii se retrag, afacerile din Europa suferă enorm, băncile se prăbușesc și ele, ducînd la o recesiune economică mondială, fabricile se închid, șomajul înfloreste, standardul de viață scade brusc. Toate favorizează liderii autoritari, preferați pentru promisiunea de restaurare a prosperității. Bărbații în război, femeile au prestat munci dificile masculine și, văzînd că se poate, după război au revendicat munci care cîndva le erau inaccesibile. Această mutație se extinde asupra mentalităților, modei(mai practică, mai lejeră, cu rochii și păr mai scurte, pantaloni, salopete, o... masculinizare, multe din preocupările bărbătești, cîndva tabú, devin frecvente printre femei). De asemenea, automobilele moderne favorizează o mobilitate crescîndă a omului, producînd alte mutații în felul de viață patriarhal de milenii. Trenurile, avioanele, mijloacele de transport în comun depășesc cu mult viteza arhaicelor diligente sau... trăsuri. Imitînd metodele de fabricație în serie americane, europenii produc mașini mici, ca Citroën în Franța, Austin în Anglia, Fiat în Italia. Criza economică din Germania este cea mai acută. Economia germană este distrusă. Principalul creditor, Franța, ocupă în 1923, regiunea industrială Ruhr de pe Rhin. Banii nu mai au nici o valoare, criza economică

Broșuța ("Gărgărița", "Buburuza") Volkswagen

venind ca o avalanșă, spulberă modestele reveniri. În 1932, jumătate din forța de muncă era în șomaj. După 1919, tratatul de la Versailles a redus teritoriile și armata Germaniei, considerată de mulți germani o umilință națională. Unul dintre acești germani era și Adolf Hitler(1889-1945)(cf. și supra), președintele Partidului Național Socialist (Partidul Nazist). Născut în Austria, Hitler luptă în I RM pentru Germania, se alătură naziștilor germani, devenind liderul lor. În 1923, încearcă să răstoarne guvernul statului Bavaria, din Germania de Sud, este întemnițat, în închisoare scriind Mein Kampf(Lupta mea), în care descrie visele sale referitoare la un Imperiu German. Prin demagogie, promînd restabilirea mîndriei naționale și crearea locurilor de muncă, aducereea prosperității și demnității de altădată, cîștigă suport popular, în 1933, președintele Hindenburg numindu-l cancelarul său; acum începe persecuția sistematică a evreilor. Naziștii credeau că toată vina pentru gravele probleme ale Germaniei o poartă evreii. În 1935 s-au promulgat legi prin care evreilor li s-a ridicat cetățenia germană. Ei erau defăimăți public, dați afară din școli, servicii. În 1938, naziștii au distrus locuințe și magazine evreiești, au dat foc la sinagogi, mii de evrei au fost uciși sau arestați în Kristallnacht (noaptea cioburilor). Propaganda nazistă, dusă prin radio, presă, artă, era folosită pentru impunerea doctrinei naziste în rîndul populației. Emblema nazistă, zvastica, era pretutindeni. Se făceau parade militare de forță, se cîntau cîntece incitante, au ars cărti incomode, ce denunțau războ-

iul sau erau evreiești. Au produs cărti "științifice", demonstrînd că germanii sunt descendenții rasei ariene, cu păr blond și ochi albaștri, "rasă superioară". Prosperitatea resemîntă imediat, i-a adus lui Hitler loialitatea mulțimilor. Clasa mijlocie credea că va fi protejată de marii bogătași și de comunismul de tip rusesc. Tinea discursuri hipnotice, reușind să fascineze mulțimile aflate în delir, aduse în starea de a muri pentru cauza nazistă. Industria germană atinsese multe performanțe notabile, simbolică fiind "Broșuța" (Volkswagen), una dintre cele mai populare mașini din lume. Italia obținuse și ea extrem de puțin după război, țara intrînd aproape în război civil. În 1922, în urma demonstrației celor 50.000 de fasciști pe străzile Romei, Benito Mussolini devine prim-ministrul, iar, din 1925, dictator al Italiei. Fascismul lui Mussolini capătă ampolare în orașe. Fascismul era alcătuit din muncitori ce doreau schimbarea, credeau în mîndria națională și în conducătorul lor. Atacînd violent comunismul, au atras de partea-le clasa bogată și cea mijlocie. Își arogă puteri dictatoriale, ducînd o politică extrem de agresivă. Otil la început lui Hitler, în 1934, are loc întîlnirea Mussolini-Hitler, iar în 1935 îl cere sprijin, cînd invadă Etiopia. În 1936, cei doi dictatori încheie un pact: axa Roma-Berlin. Ambii dictatori zdrobiseră orice opozitie politică, se angajaseră în construcții faraonice, care să-i glorifice pe ei și mișcările lor, în Italia industriașii, biserică și armata dețineau încă mare parte din control, iar evreii nu fusese să atacați cu atită ferocitate, ca-n Germania.

Fasciștii credeau fanatic în extinderea Italiei peste granițe, invadând Etiopia, în ciuda protestelor Ligii Națiunilor. În 1936, Germania invadează Renania, de la granița franco-belgiană. După dictatura lui Primo de Rivera(1923-1930), după abdicarea lui Alfonso XIII, Spania devine republică. În 1931, republi- canii spanioli introduc politici socialiste. Între 1936-1939 însă, întreaga Spanie e tîrâtă într-un devastator război civil. În 1936, ofițeri, printre care și adepti ai partidului fascist, Falange, se revoltă, avînd în frunte pe generalul Francisco Franco (1892-1975), un excelent organizator. În 1936 el se raliază revoltei, primește ajutorul Germaniei și Italiei, aceasta propulsîndu-l comandant al armatei și șef al statului din cel de șef al statului major. Ofensiva organizată de el aduce victoria rebelilor, conducînd Spania dictatorial, pînă la moarte. Republi- canii aveau sprijinul muncitorilor comuniști și mare parte din Catalonia și Bascia, care doreau secesiunea de Spania. Mii de tineri utopici din Europa și Americi au alcătuit Brigada Internațională, sprijinind pe republicani. Italia fascistă trimite trupe, iar Germania, avioane, pentru Franco. Rusia comunistă trimite bani și arme pentru republi- canii comuniști. Războiul a fost extrem de brutal, un milion de oameni au fost uciși, peste 10.000 din Brigada Internațională. Spre finele lui 1939, Franco controla aproape întreaga Spanie, permitînd existența unui singur partid, Falange. În 1938, Hitler anexează Austria, formînd uniunea Anschluss. În 1938, Anglia și Franța consimt la ocuparea Cehoslovaciei de Germania. La 23 august 1939, se semnează tratatul secret dintre Stalin și Hitler(Ribbentrop-Molotov), ce se înțeleg asupra împărțirii Poloniei, a României și asupra nea- gresiunii reciproce. Invadarea Poloniei din 1939 înseamnă declan- șarea celui de-al doilea Război Mondial. Între 1920-1933, se instituie în SUA prohiția distribuirii de alcool ceea ce a dus la traficul ilegal și la un război sălbatic între bande de gangsteri pentru controlul piețelor, celebru fiind mafiotul Al Capone. După ani de violențe, în 1933 s-a

pus capăt prohiției. În 1919-1920, Congresul american refuză să recunoască Liga Națiunilor. După război, SUA are cîțiva ani de strălu- cit progres, înainte de recesiunea provocată de supraproducția din agricultură, ce conduce la o scădere a prețurilor și la căderea bursei din New York, de pe Wall Street, în 1929, criza extinzîndu-se apoi pe tot globul. Oferta depășind cererea, provoacă prăbușirea a numeroase companii, falimentul băncilor, masi- ve concedieri, pierderi de averi. Înainte de recesiune, SUA exportă în Europa cantități imense de bunuri ieftine și de foarte bună calitate. În 1932, democratul Franklin Delano Roosevelt(1882-1945) devine președintele SUA. Situația dezastroasă la care ajunsese fermierii ameri- cani, lovită de devastator de recesiune și de secetă, se ameliorează odată cu venirea lui la putere(1933). În timpul secretei din Vestul mijlociu, mii de fermieri și-au părăsit pămînturile pîrjolite, îndreptîndu-se către California. FDR a introdus New Deal, un contract național pentru salvarea sistemului economic, cu un plan de reforme pe viitorul mediu și depărtat, proiecte economice gigantice, care să absorbă soma- jul, s-au acordat subvenții și împru- muturi avantajoase fermierilor, pro- grame de asigurări de somaj, pentru pensionari, controlul asupra scăde- ri prețurilor, s-au sistematizat fluvii, aducînd beneficii agriculturii și navi- gației, construindu-se baraje pentru hidrocentrale și irigații, care au dus la renașterea economiei. În 1919, se termină construcția docului uscat de la Pearl Harbour din Hawaii. În 1941, americanii oferă echipamente militare aliaților sub formă de împru- mut. Fiindu-i atacată flota de japonezi, la Pearl Harbour, în 1941, americanii vor intra în al II-lea RM; își iau revanșa în 1942 asupra japonezilor în lupta navală de la Midway, în Pacific. Puternic lovită de recesiune în cele două resurse ale sale, cafeaua și cauciul, Brazilia încearcă să se salveze prin dictatura lui Getulio Vargas. Cam- pionă la producția de cafea, culti- vată pe pămînturi fertile din zona São Paulo, în 1927-1929 recoltele au fost extraordinare, ceea ce a dus la prăbușirea prețurilor. Dominația

Braziliei asupra cauciucului este amenințată de competiția asiatică. În 1930 izbucnește revoluția, ce-l propulsează pe Vargas(1883-1954) președinte. Deși mînă de fier în mănușă de catifea, în primul său mandat (1937-1945) a făcut numeroase reforme pentru modernizarea Braziliei, în a doua sa domnie, 1950, este condamnat pentru corupție, ruinarea economiei și se sinucide. Războiul inegal de trei ani (1932-1935) dintre micuța Paraguay și uriașa Bolivie cu "prețul a trei boliviensi și doi paraguayeni pentru fiecare kmp" s-a dat pentru pentru regiunea Chaco, un ținut sălbatic multos și mlăștinios, cu numeroși șerpi veninoși, de vreo 250.000 kmp, ce era și în atenție internațională, crezîndu-se că e bogat în zăcămintă de petrol. Paraguay ajunge să controleze aproape întreaga regiune, astă și din cauza incompetenței comandanților bolivi- an, Penaranda, viitor președinte. Tări din America Latină, precum Mexic și Peru încearcă să iasă se sub dominația americană, iar altele introduc reforme. În 1933, au loc conflicte în Peru între adeptii lui Haya, unul din capii revoluției de la 1920, fondatorul în Mexic(1924) a AARP(Alianța Americană pentru Revoluție Populară), cu *celule* în mai toate statele latino-americane, și cei ai contracandidatului său la prezidențiale. Fiind învins, cîștigătorul este ucis, provocînd grave conflicte între tabere. După ce președintele Cárdenas distribuie, în cadrul masivei reforme funciare, 162.000 kmp de teren obștilor sătești, în 1938 statul mexican preia controlul asupra companiilor petroliere americane și britanice, care erau atât de puternice, că dictau politica guvernului, acțiunea extremă de populară în Mexic, mai ales că nu s-au dat despăgubiri, în ciuda presiunilor, a amenințărilor cu represaliile armate din partea SUA și Angliei. Oceania este tot mai integrată lumii moderne, astfel Australia reziste din plin recesiunea, dar își revine repede, din cauza zăcămi- telor aurifere. Canberra devine capitala federală a Australiei(1927). În 1933, Australia preia zone întinse din Antarctica. Premierul Menzies(1939) a încurajat apropierea de

Anglia, în timpul războiului austrieanii luptă alături de aliați. Noua Zeelandă e salvată de guvernarea laburistă, ce ia măsuri îndrăznețe de redresare. Se garanta cetățenilor un standard minim de viață, Noua Zeelandă continuând reformele, ce-o situează în primul eșalon al democrațiilor din lume (1935). Lui s-au asigurat nativilor maori drepturi egale de educație, asigurări sociale. *Al doilea Război Mondial* izbucnește ca urmare a dorinței expansioniste a lui Hitler, a politicii sale externe. În 1936, reocupă Renania, zonă demilitarizată dintre Franța și Belgie, în martie 1938, forțează Austria să se unească cu Germania, anexând și o parte din Cehoslovacia, neîntîmpinând rezistență din partea Angliei sau Franței, adepte ale politicii pașnice. La 1 septembrie 1939, Hitler invadează Polonia, în urma înțelegerii cu URSS de a împărți între ele țara, necrezind că Anglia și Franța vor ajuta Polonia, dar pe 3 septembrie, ele declară război Germaniei. Războiul fulger contra Poloniei, "blitzkrieg"-ul, constă din lovitură puternice, rapide, cu cel mai modern armament, fără drept de replică, date de coloane de tancuri, infanterie rapidă, cu puternică acoperire aeriană (temutele bombardiere Stuka). Germania părea invincibilă. După 2 săptămâni de bombardamente în avalanșă și rezistență eroică a armatei și populației, Varșovia și rezistența poloneză se prăbușesc. În același stil, Hitler cucerește Belgie, Olanda, Danemarca, Norvegia și Franța, singura rămasă în fața Germaniei fiind Anglia. Doi ani mai tîrziu, Japonia intră de partea Germaniei. La 17 septembrie, trupele sovietice invadează Polonia, decimîndu-i ofițerii (peste 20.000!). La 9 aprilie 1940, este invadată Danemarca, imediat ocupată, apoi Norvegia, ce opune o slabă rezistență. Pe 10 mai, Belgie și Olanda sunt invadate. Churchill devine premier al Angliei. La 12 mai, armata germană pătrunde în Franță, care capitează după numai șapte săptămâni (22 iunie). Pe 4-5 iunie, printre-o înaintare rapidă germană, 320.000 de englezi și francezi sunt evacuați în Anglia, părăsind portul Dunkirk, în mare

debandadă, obligați să părăsească echipamentul. Pe 10 iunie, Italia lui Mussolini declară război Franței și Angliei. În august 1940, "bătălia pentru Anglia", ofensiva majoră a forțelor aeriene germane împotriva aeroporturilor și orașelor britanice, menite a înfringe rezistența britanică, înainte de a debarca. Royal Air Force britanic se dovedește la înălțime, dobândind 2/1 avioane germane, ceea ce-l obligă pe Hitler să renunțe la invazie. Urmează replica. Bombardamentele aeriene au jucat un rol important în acest război, bombardiere masive, secundate de avioane de vînătoare, căruia tone de bombe ce zdrobeau fabrici, uzine electrice, căi ferate, rafinării, baraje, docuri și aeroporturi, mari opere de artă și de cultură, locuințe. Alianții au început raidurile împotriva orașelor germane în 1942, folosind cîte 1000 de bombardiere într-un singur raid. În 1945, în bombardamentul asupra Dresdei, de pildă, au fost uciși 800.000 de oameni într-o singură noapte. Pe 13 septembrie, italienii atacă Egiptul, afărat sub control britanic, dar în decembrie, britanicii îl scot în afara granițelor, în Libia. La 28 oct. italienii atacă Grecia, dar sunt înfrînti. În martie 1941, SUA acordă facilități la împrumuturi pentru a ajuta Anglia să lupte contra Germaniei. Pe 3 aprilie, generalul german, comandant al trupelor Afrika Korps, Erwin Rommel (1891-1944, ucis, după complotul împotriva lui Hitler) lansează un atac asupra forțelor britanice din nordul Africii, în operațiunea "Vulpea deșertului". Pe 6 aprilie, aliații cucerește de la italieni Addis Abeba, capitala Etiopiei. În aceeași zi, trupele germane invadează Yugoslavia și pătrund în Grecia. Pe 27 mai britanicii le scufundă nemților crucișătorul Bismarck, în Atlantic, pierind 1000 de oameni. Pînă-n iunie 1941, Axa (Germania-Italia) cucrise deja Yugoslavia, Albania și Grecia, convingând România, Ungaria și Bulgaria să i se alăture. La 22 iunie 1941, o puternică armată germană și de aliați de peste 3 milioane de oameni atacă URSS, deschizînd un front de 3200 de km, de la nord la sud. La 4 septembrie, germanii asediază Lenigradul, care va rezista asediului, în

timpul iernii combatanții sunt blocati, după care asediatorii sunt respinși. Pe 19 septembrie, germanii cucerește Kievul, în octombrie atacă și Moscova, intenționînd să cucerească înaintea iernii, dar sovieticii contraatacă în decembrie, luînd capăt războiul fulger. Fără o declarație prealabilă de război, pe 7 decembrie, Japonia distrug flota americană de la Pearl Harbour, Hawaii (20 de nave sunt scufundate), SUA declarînd imediat război Japoniei. Pe 25 decembrie, colonia britanică Hong Kong cade în mîinile japonezilor, care în lunile următoare cucerește toată Asia de sud-est, inclusiv Singapore (pe 15 februarie 1942), Birmania, Filipine. Pe 18 aprilie, americanii bombardează cu aviația Tokio, iar între 3-6 iunie forțele aeriene americane înfring flota japoneză, la Midway. Pe 2 iulie, nemții cucerește Sevastopol din Crimeea, iar în 17 iulie încep bătălia Stalingradului, ofensiva împotriva Volgogradului (viitor Stalingrad), forțele sovietice contraatacă în noiembrie. Britanicii, conduși de generalul Montgomery, alungă nemții din El Alamein, urmărindu-i în nordul Africii, făcînd apoi joncțiunea cu o armată combinată anglo-americană, care, pe 8 noiembrie, debarcă în zona franceză din nordul Africii forțîndu-i pe nemți să se predea, în 1943. Pe 23 ianuarie 1943, trupele aliate cucerește Tripoli, ultimul oraș african de sub dominație italiană. Anul 1943 este dezastruos pentru Germania. Bombardamente devastatoare asupra economiei de război, nu împiedică ca "soluția finală" a lui Hitler să fie dusă la înăpînire: torturile și asasinatele în masă din lagăre, menite a lichida în primul

I.V. Stalin

rind pe evrei. După răscoala evreilor din ghetoul Varșovei, din 1943, sunt uciși deodată 40.000 de evrei. Victimele holocaustului s-au ridicat la 5,1 milioane de evrei gațați și arși în crematorii dementiale. Pe 2 februarie, armata a șasea germană, dar și românilor, încercuți și înfometăți la Stalingrad, capătă Campaniile aliate au fost puternic sprijinite de mișcarea de partizani sau de rezistență, din spatele frontului, în special, cele din Franța, Belgia, Yugoslavia, Grecia, Polonia sau Uniunea Sovietică. Începe contraofensiva. În iulie, celebra bătălie de tancuri de la Kursk e cîștigată de sovietici. În mai, nemții și italienii sunt forțați să părăsească nordul Africii. Pe 10-11 iulie aliații invadă Sicilia, care cade în august. Pe 25 iulie, Mussolini este forțat să-și dea demisia, iar pe 2 septembrie forțele aliate invadă Italia continentală. Pe 22 ianuarie 1944, debarcarea prin surprindere la Anzio, din Italia a trupelor aliate, iar pe 4 iulie, forțele anglo-americane intră în Roma, neatinsă, după retragerea germană. Pe 6 iunie ("ziua Z"), marea invazie aliată în Normandia, debarcarea, de sub conducerea generalului american, Eisenhower. A fost realizat un rapid capăt de pod și, după lupte aprige, s-a străpuns sistemul defensiv german, cîndva invicibil, iar peste o lună trupele aliate eliberează mare parte din Europa, în aprilie

Debarcarea în Normandia, 1944

1945, pătrunseseră deja foarte adinc în teritoriul german. În august, sovieticii pătrund în Prusia de vest și Polonia, iar România regelui Mihai trece de partea aliaților, înănturîndu-l pe mareșalul dictator Antonescu, la 23 august 1944. La 24 august, Parisul este în insurecție, cetățenii capitalei franceze alungind nemții din oraș. Pe 20 octombrie, americanii încep recucerirea Filipinelor. Între 16-25 decembrie, germanii atacă forțele americane din Ardenii francezi, dar acțiunea eșuează, după bombardamentele aliate. Pe 6-7 martie 1945, armata I a SUA trece Rhinul, pătrunzînd în Germania. Pe 30 aprilie 1945, Hitler se sinucide în buncărul său la Berlin, după jonctiunea trupelor aliate și sovietice. Pe 9 mai are loc încheierea oficială a războiului din Europa. În 9 mai 1945, Germania capătă necondiționat. Comitetul de Control Aliat, condus de comandanții armatelor SUA, Angliei și Uniunii Sovietice: Eisenhower, Montgomery și Zukov urmă să supravegheze Germania, împărțită în patru zone de ocupație militară. Berlinul, ca și alte orașe germane, este devastat în totalitate, este o ruină. Trupele sovietice ocupaseră estul, iar celelalte trupe vestul, curînd disensiunile dintre ruși și ceilalți aliați au devenit acute, Germania și Berlinul fiind împărțite în două, ca și Europa, marcînd începutul "războiului rece". În iunie are loc Conferința de la Potsdam, ce decide viitorul Germaniei. Războiul din Europa a lăsat descooperite coloniile din Asia și Pacific neprotejate, japonezii profitînd de aceasta în 1941 și 1942, dar, după antrenarea SUA în războiul din Pacific, cu bătălia de la Midway, în special, planurile de ocupare a Australiei și Insulelor Hawaii au fost date peste cap. Sunt recucerite, rînd pe rînd insulele, în 1945, americanii cuceresc chiar insulele Iwojima și Okinawa, cu grele pierderi, datorită furibundelor atacuri kamikaze ale niponilor. Pe 6 și 9 august 1945, sunt lansate de aviația americană cele două bombe atomice asupra orașelor japoneze, Hiroshima și Nagasaki. La Hiroshima numai, "ciuperca atomică" a distrus clădirile pe o rază de 7 km și a ucis aproape 150.000 de oameni. Pe 8 august, URSS declară război Japoniei, iar pe 14 august japonezii capitulează și ei, marcînd sfîrșitul II RM. Numărul total de victime ale războiului a fost de cca 40-52 milioane, din care 7 mil. deportați în Germania. URSS a suferit cele mai multe pierderi, cca 20 mil., 10%, din populație, Polonia - 5 mil., Germania - 4,5, Japonia - 2 mil., Yugoslavia - 1,5, Franța - 0,53, România - 0,50, Grecia - 0,50, Ungaria - 0,45, Anglia - 0,39, Italia - 0,31, SUA - 0,30, Tările de Jos - 0,21. Milioane de civili au fost uciși în bombardamente și 7-10 milioane au murit în lagăre de concentrare naziste, dintre care 5-6 milioane au fost evrei. Nu se mai pomenește de celelalte suferințe uriașe provocate de război. Pe 1-5 septembrie, britanicii cuceresc Hong Kong și Singapore. Pe 2 septembrie se semnează capitularea oficială a Japoniei, pușă sub controlul armatei de ocupație americane, împăratul Hirohito rămîne șeful statului. Pe 8 septembrie, Coreea este împărțită în zone controlate de sovietici și americani. Pe 24 oct. 1945 se înființează ONU. Pe 20 noiembrie începe celebrul proces al celor 21 de lideri naziști la Nüremberg, prezentat de judecători americanii, englezi, francezi și sovietici. Au fost acuzați de: conspirație la război, crime de război, crime împotriva păcii, crime împotriva umanității. Au fost jude-

căți și comandanți și ofițeri superiori, care serviseră în lagăre de concentrare. Din cei 21, 11 au fost condamnați la moarte prin spânzurătoare, alții au fost închiși, iar doi au fost achitați. Pe 15 octombrie 1947, liderul nazist Hermann Goering se sinucide cu cîteva ore înainte de a fi executat. Mulți dintre criminalii de război naziști au rămas nepedepsiți, fiind vînatî pînă azi prin America Latină, Asia sau Oceania. În ianuarie 1946, este recunoscută oficial Republica Austria, după ce fusese și ea împărțită în patru zone de ocupație aliată. În iulie-octombrie 1946, are loc Conferința de Pace de la Paris, cu participarea a 21 de națiuni combatante contra Germaniei, semnată în februarie, 1947.

*** *Regatul Unit al României Mari interbelice, sub Regele Unirii, Ferdinand I.* În 1920: Tratatul de pace cu Ungaria de la Trianon, prin care aceasta recunoaște unirea cu Transilvania, și Tratatul de la Paris, prin care se recunoaște suveranitatea României asupra Basarabiei și Bucovinei. În 1921, se constituie PCR, "secție" a Internaționalei III de la Moscova; se instituie Reforma agrară. În martie 1923, noua Constituție a României. În 1924, PCR e scos în afara legii. În oct. 1926, se înființează PNȚ. În 1927, mor două mari personalități politice, Ferdinand și I.I.C. Brătianu. Constituirea regenței, după expulzarea prințului Carol în Franță, în 1926, și din cauza minoratului lui Mihai (avea 6 ani). Codreanu fondează Legiunea Arhanghelului Mihail, al cărei căpitan este, iar în 1930, Legiunea se numește Garda de Fier. În 1928, PNȚ organizează alegerile, pe care le cîștigă și formează guvernul. Sosește Carol II în țară. Sunt anulate actele de renunțare la tron, Mihai redevine prinț moștenitor și "Mare voievod de Alba Iulia". Între 1931-1932 e apogeul crizei de supraproducție economică. "Curbele de sacrificiu" sunt primeite cu ostilitate, proteste, greve. În 1934, Pactul Întelegerii Balcanice. În dec. 1933, e asasinat I.G. Duca la Sinaia și Garda de Fier e dizolvată. În 1936, comuniștii români luptă într-o tabără și legionarii în celaltă, în războiul civil din Spania. În 1938, eșecul guvernării Goga-Cuza duce

la instaurarea dictaturii regale. Între 1939-1989, perioada cenușie a regimurilor totalitare și dictatoriale. Anul 1940, anul marilor și rușinoaselor cedări teritoriale: în iunie, printr-o convenție, cedăm Bulgariei Cadrilaterul și întrăm în Axa Roma-Berlin. Răpirea Basarabiei și Bucovinei de Rusia Sovietică. La 29 august 1940, prin Diktatul de la Viena, pierdem și nordul Transilvaniei, fără luptă. La 6 sept. 1940, Carol II din nou abdică și se instalează regele Mihai, dar adevaratul "Conducător al statului" este generalul Antonescu, în colaborare cu legionarii: un stat național-legionar. Compromișul, Antonescu vrea să scape de ei, iar la 22 ianuarie 1942, se dezlîngă rebeliunea legionară, adevarată lovitură de stat, înăbușită de Antonescu, care și impune regimul politic autoritar, motivat de condițiile de război, suferind îndeosebi evreii și tiganii, deși nu ca-n celelalte țări naziste. Înfrîngerea de pe frontul rusească a Germaniei îl determină să încerce să iasă din Axă, dar, din diverse scrupule, va tergiversa, ceea ce-i permite regelui ca, la 23 august, să-l înălțăre pe mareșal și să treacă de partea Națiunilor Unite. În anii 1943-1944, Opoziția Unită în jurul regelui, în frunte cu PNȚ și cu Iuliu Maniu, va deveni un nucleu puternic, favorizând această mișcare spectaculoasă de răsturnare a dictatorului.

Sec. XX: 1945-1999 Globalizare, integrarea națiunilor «unite» într-o cetate globală. Era atomică

Războiul a lăsat o lume sfîșiată de contradicții, divizată, slăbită. Sfîrșitul războiului a însemnat debutul erei nucleare prin bombardarea celor două orașe japoneze, deschizînd astfel tragic era atomică. Pacea e extrem de fragilă, datorită blocurilor celor două supraputeri, SUA și URSS, ce-si construiesc un sistem de alianțe și un arsenal clasic și nuclear terifiant. Echilibrul precar, permanent amenințat de confruntarea directă, a însemnat o permanentă confruntare propagandistică și ideologică, un "război rece" de 45 de ani. Ele au intervenit indirect, ajutînd tabere rivale, în numeroase confruntări regionale și războaie civile, care, însumate, au depășit proporțiile celui de-al doilea război mondial, cele mai importante fiind în Coreea, Vietnam, Orientul Mijlociu, Africa. Starea de tensiune, de alertă permanentă le-a costat enorm. Dacă democrației SUA i-a priut o astfel de întrecere, blocul nedemocratic din Est a căzut în implozie, în anul 1989. Guvernele marionetă din Est, nesprînjite de-o URSS în colaps, au căzut, ca-n «jocul de domino». Problemele omenirii nu s-au rezolvat, ci s-au acutizat, din cauza bipolarizării în săraci și bogăți, iar, recent, a sfărâmării într-o lume multipolară. Se pune pentru întîia oară marea problemă hamletiană a lui «A fi sau a nu fi», în situația în care exploatarea irațională a planetei ar putea produce o fatală criză ecologică. Africa se află în cursa a cîștigării independenței față de puterile coloniale, mai ales între 1956-'68, deceniul decolonizării. "Rețete" democratice, economice europene n-au prins în Africa. Granițele trasate artificial, grupurile etnice divizate în țări diferite, erau focare de nemulțumire multiplă. Între 1963-1987 au fost peste 60 de lovitură de stat militare reușite, dar militarii s-au dovedit

conducători dezastroși, cum a fost Bokassa, care a ruinat Republica Africa Centrală sau Mobutu Sese Seko, care a guvernat incompetent și brutal Zairul, acumulând și o avere fabuloasă, lăsând țara în ruină. Africa este un continent al contrastelor flagrante între modern și bogătie și tradiționalismul tribal și religios. Dezbinarea tribală a fost folosită, conform lui «divide et impera», astfel Africa a fost un teren fertil pentru numeroase și lungi războiuri devastatoare. Suprapunerile au sprijinit taberele adverse. Dominanța europeană disperase deja în 1978, dar noile națiuni aveau uriașe greutăți, ca lipsa specialiștilor la economiile primitive, analfabetism cronic, explozia demografică, conducătorii degenerau repede în dictatori, foarte multe guverne erau corupte sau opresive, s-au instalat deseori dictaturi militare, Africa fiind un punct vulnerabil pentru extreme, în special cele comuniste sau simpatizanții lor, dar și de dreapta, precum apartheidul din Africa de Sud. Războiele și seceta au lovit alternativ sau concertat, cum ar fi seceta prelungită din regiunea Sahel, limita sudică a desertului Sahara, din anii '70, care se întinde vertiginos, devastator în sud, oamenii luptând cu desesperare cu cataclismul. Efectele au fost sporite și de creșterea demografică rapidă, ducând la despărțirile massive și eroziunea solului. Din nefericire, "recoltele" de arme erau mult mai bogate decât cele propriu-zise. Războiele civile din Sudan, Etiopia, Somalia distrusese deja agricultura, cînd au fost lovite de secetă. Africa este și focarul a numeroase epidemii, cele mai "spectaculoase" fiind cele provocate de virusul Ebola(după fluviul Ebola, din nordul Zairului), cu răspîndire regională, și, mai ales, SIDA, cu extindere mondială, ambele recente, incurabile și extrem de ucigătoare. De origine africană, SIDA izbucnește în SUA, în anul 1980-1981, dînd forme de cancer și infecții neobișnuite. Virusul HIV este responsabil de instalarea bolii, care este transmisă de homosexuali, prin sănge sau relații sexuale neprotejate. Acum se duce un adevărat război împotriva bolii. Cele mai

cunoscute evenimente: între 1952-1959, războiul gherilei Mau-Mau împotriva britanicilor din Kenya, între 1954-1962, sîngerosul război pentru independență din Algeria, dus de FEN(Frontul de Eliberare Națională) a localnicilor, împotriva a un milion de coloniști francezi. Armata franceză s-a comportat bestial, ucigînd peste un milion de algerieni. De Gaule a fost nevoie să le acorde independență, bucurie de scurtă durată, pentru că, săraci, mulți algerieni au aderat la islamism. Între 1954-1970, colonelul Nasser conduce Egiptul spre reforme adînc democratice. În 1956 are loc criza Suezului, în care Franța și Anglia vor să recîștige de la egipteni controlul asupra canalului, dar eşuează. În 1957, Ghana este prima dintre coloniile engleze din Africa, ce-si cîștigă independență, în urma violentelor revolte. Anii 1960, război civil în sudul Sudanului, iar între 1960-65, război civil în Zair. În conflictul din Sudan, din 1983, sunt uciși peste 1,5 milioane de oameni. Nigeria devine principală producătoare de petrol din Africa. Între 1967-1970 războiul din Biafra, Nigeria. Idi Amin conduce (1971-1979) Uganda prin teroare, ucigînd 100.000 de oameni. Între 1974-1991, regim revolutionar în Etiopia, cu-n devastator război civil și o foame și mai distrugătoare. În 1993, Eritrea (din nordul țării) se separă de Etiopia, de care era legată încă din secolul IV, după o luptă de 30 de ani. În urma unui război de gherilă, Zimbabwe își cîștigă independență. În 1963, este fondată Organizația Unității Africane, iar în 1983, africanii adoptă planurile economice ale FMI. Școlarii africani sunt cei ce aprind conflictul din Soweto, Africa de Sud. În anii 1980, comunitatea internațională î-i impus sanctiuni severe, ca protest împotriva regimului de apartheid. În 1990, în Africa de Sud, Nelson Mandela, liderul C.N.A., este eliberat din închisoare de Fr. de Klerk. În 1991, de Klerk începe anularea legilor de apartheid și legalizează opozitia africană. Pe un fond de mari violente, CNA cîștigă alegerile, iar Nelson Mandela, închis 27 de ani, în 1993 e primul președinte de culoare al Africii de Sud. În

același an, Mandela și de Klerk primesc Premiul Nobel. În 1969, președintele Siad Barre a instaurat dictatura militară în Somalia, revoltă împotriva dictaturii din 1988 e opriată, dar în 1991 capitala Mogadicio e asediată, Barre fugă în Kenya, iar clanuri aflate în conflict duc la un sîngeros război civil, fiind nevoie de intervenția unei forțe multinaționale, conduse de SUA, pentru aplanarea conflictului. Rivalități sîngeroase dintre triburi rivale au loc și-n Liberia dintre descendenții sclavilor americanî și triburile localnice, în Rwanda dintre etnia majoritară Hutu și minoritarii Tutsi, la frontieră cu Uganda, unde s-a produs recent o adevărată baie de sănge, fiind uciși peste 200.000 de rwandezi, creînd și probleme umanitare extrem de grave, prin refugiu masiv în Tanzania. Al doilea război mondial a adus independentă coloniilor asiatici. India s-a eliberat(1947) de sub britanici și s-a divizat în două: India și Pakistan. Visul lui Gandhi despre o Indie autonomă și patriarhală, în care hindușii și musulmanii să trăiască în armonie, nu era împărtășit și de Jawaharlal Nehru, primul premier al Indiei(1947-1964), ce-o dorea occidentalizată. Deci India e împărtită în două națiuni: una, majoritar hindusă, India, cealaltă, musulmană, Pakistan, împărtit, și el, în cel de Est și de Vest (mult mai bogat și mai puternic). Cele două erau despărțite de India, la 1.600 km distanță, fapt ce a generat grave tensiuni între ele. După trasarea granitelor dintre India și Pakistan, a urmat un exod uriaș de populații: hindușii și șișii din Pakistan treceau în India, iar musulmanii din India, în Pakistan, vreo 10 milioane de oameni, în total, ce n-au migrat pașnic, dedîndu-se la oribile atrocități, soldate cu peste jumătate de milion de morți. Însuși Gandhi a fost ucis de un extremist hindus, ce nu era de acord cu politica pacifistă a marelui om. În 1971, după un război civil în Pakistan și un scurt război indo-pakistanez, Pakistanul de Est este declarat independent, cu ajutorul Indiei, sub denumirea de Bangladesh. Cu 120 de milioane de locuitori, Bangladesh e una din cele mai sărace țări din lume, lovită și de cicloanele din

Golful Bengal, și de inundațiile catastrofale ale Gangei. În Pakistan, fiica lui Zulfikar Ali Bhutto, Benazir, intră în politică după 1979, cînd tatăl ei e răsturnat de la putere și ucis de un guvern militar. În 1988, devine prima femeie din lumea islamică prim-ministră. E de două ori demisă de președinte pentru corupție. India a fost puternic industrializată de Occident, devenind prin 1980 a zecea țară industrială, iar din anii '90 e și putere nucleară, în concurență cu eternul rival, Pakistanul. După împărțirea Indiei din 1947, Kashmirul musulman din nord, s-a alăturat Indiei hinduse și nu Pakistanului musulman. După conflictul din 1949, teritoriul Kashmirului a fost împărțit între cele două țări, dar în 1965 marile puteri, au provocat din nou dispute sîngeroase la granița dintre cele două țări. China, care sprijinea Pakistanul, a fost serios admonestată de celelalte două suprapuți, iar ONU a convins India și Pakistanul să încheie o pace extrem de labilă, Kashmirul rămînînd și azi un focar extrem de periculos al globului, mai ales că amenințările conțin și aluzii la arma nucleară. În 1966, Indira Gandhi, fiica lui Jawaharlal Nehru, devine prim-ministră al Indiei; declară război săraciei și exploziei demografice, introduce reforme, însă în al doilea mandat din 1975, contestat, conduce țara cvasi-dictatorial. În 1984, este asasinață de un șiiț din garda personală. În 1960, Sirimavo Bandaranaike, soția liderului Ceylonului, Solomon B., asasinat în 1959, devine prima femeie prim-ministră din lume, ce, ducînd o politică socialistă și budist sinhaleză, provoacă tulburări cu minorității hinduși sau musulmani tamili; în 1972, introduce noua constituție, proclamînd republica Sri Lanka. Între 1950-1953, are loc războiul din Coreea. În 1945, Coreea a fost împărțită în Coreea de Nord, ocupată de ruși, și cea de Sud, de americani. Din 1948, ambele ridică pretenții privind legitimitatea, iar în 1949, cînd ocupanții se retrag, au loc confruntări la graniță, în 1950, conflictul fiind generalizat. Națiunile Unite ajută Coreea de Sud, chinezii luptă în cea de Nord. Pacea se încheie în iulie

1953. Un război devastator, în care peste 3 milioane de oameni muriseră sau rămăseseră pe drumuri. Între 1965-1973, are loc un alt îndelungat și sîngeros război al secolului, cel din Vietnam. Pînă în 1893, francezii colonizaseră Indochina (Cambodia, Laos și Vietnam). După ocuparea japoneză, 1941-1945, mișcarea comunistă Vietminh, condusă de Ho Shi Minh, a declarat independența Vietnamului, francezii își întăresc controlul asupra sudului. În mai 1954, vietnamezii, conduși de generalul Giap, înfrîng trupele franceze la Dien Bien Phu. În tratatul de pace de la Geneva, Franța acordă independența Laosului, Cambodgei, iar Vietnamul a fost împărțit între comuniștii lui Ho și Minh, în nord, și un guvern susținut de SUA, în sud. În 1965, SUA, îngrijorate de extinderea comunismului, trimite ajutoare militare în Vietnamul de Sud, pentru a-l sprijini împotriva gherilelor Vietminh (Vietcong) din Nord. În Vietnam luptau 400.000 de soldați americani, australieni, și neozelandezii împotriva Vietcongului. S-a dus unul dintre cele mai sîngeroase războaie, în care SUA, la presuirea opiniei publice mondiale și interne, s-a declarat neputinciosă, retrăgîndu-se, în 1973, a fost negociat un acord de încetare a focului, iar în 1975, Vietnamul s-a unit sub conducerea Nordului comunista. Numeroși vietnamezi au părăsit Vietnamul, stabilindu-se în special în Hong Kong, mulți au fost returnați forțat în Vietnam. În 1970, Khmerii Roșii, de orientare comunistă, preiau puterea în Cambodgia. În 1978, Vietnamul invadă Cambodgia, alungînd Khmerii Roșii de la putere și punînd capăt dictaturii lui Pol Pot. După fuga lui Pol Pot, s-a descoperit grozavia crimelelor comise de Khmerii Roșii (se estimează la 3,5 milioane, jumătate din populația țării). Erau uciși cu predilecție cei ce se opuneau, sau s-a presupus că se opun, odiosului regim, intelectuali, dar și femei, copii, bătrâni. Pol Pot – unul din cei mai odiosi criminali ai secolului – a fost capturat în 1997, după ce 18 ani a stat ascuns; curînd, el a și murit. În 1989, Vietnamul s-a retras din Cambodgia. Prin 1955, Japonia devine unul

din liderii mondiali în economie. Generalul Mac Arthur, comandantul forțelor de ocupație, a ajutat la reformarea și reconstrucția țării ruinate. Cu prilejul războiului din Coreea, americanii au apelat la Japonia pentru materiale de război, punînd astfel industria în funcțiune. În anii 1970, Japonia devine a doua putere economică a lumii, antrenînd și economiile din Hong Kong, Singapore, Taiwan și Coreea de Sud, "cei patru dragoni", noile Japonii sau "tigrii asiatici". Renașterea japoneză e considerată un adevărat miracol: miracolul japonez. Ea domină categoric piața automobilelor, navelor, a robotilor industriali, industria micro-chipurilor, cea electronică, fabricînd o gamă largă de computere, televizoare și altă aparatură ieftină, miniaturizată, performantă. După războiul chino-japonez din 1945, a izbucnit un război civil între trupele comuniste ale lui Mao și Partidul Naționalist, în 1949, comuniștii controlau zona continentală, iar naționaliștii doar Insula Taiwan. China devine comunistă sub Mao Tzedun (1 oct. 1949), cînd e declarată RPC, din 1953 începînd și aici planurile cincinale; au naționalizat industria și băncile, au împroprietărit țăranii cu pămînt, apoi au colectivizat agricultura. Al doilea plan cincinal, «Marele Salt Înainte», a eşuat, ducînd la o foame generală. În 1966, Mao a inițiat celebra Revoluție Culturală, pentru a curăta China de tot ceea ce însemna modul de viață tradițional, impusă brutal de Gărzile Roșii, provocînd haos și durere în țară. La 10 ani, în 1976, Mao pune capăt acestei catastrofe. În 1976, moartea lui Ciu En-Lai și Mao Tzedun și prăbușirea "bandei celor patru", duc la o relaxare a comunismului chinez, sub Deng Xiaoping, arhitectul noii orientări chineze: «un popor, două sisteme». În 1989, au loc însă demonstrații din piața Tien An Men din Beijing, care se termină cu un crud masacru (peste 1000 de persoane, îndeosebi tineri). Colonia britanică, Hong Kong, a fost retrocedată la 30 iunie 1997 Chinei. În 1842, China ceda Angliei insula, în 1898, Anglia a mai concesionat Noile Teritorii de pe coasta continentală, toate, pentru o perioadă de

99 de ani, în 1997 termenul expirând. Prin acord, China nu va schimba sistemul insulei 50 de ani. În 1974, s-a descoperit la 1,2 km de mormântul primului împărat chinez, celebra armată de teracotă, alcătuită din 6000 de soldați și cai în mărime naturală, menită a-l proteja pe împărat în viață veșnică. În 1986, în Filipine izbucnește revoluția împotriva dictaturii lui Ferdinand Marcos (1965-1989), ce l-a asasinat pe rivalul său, Benigno Aquino (1983). Corazon, soția defunctului, e susținută la alegerile din 1986, Marcos falsifică alegerile, armata se ridică împotriva lui, forțindu-l să fugă în SUA. În fruntea revoltei contra lui Marcos, Corazon Aquino a condus Filipine pînă-n 1992, cînd s-a retras. Marcos și soția, Imelda, au condus Filipinele precum Ceaușescu România, totul fiind controlat de ei. A fost condamnat pentru delapidarea a peste 100.000.000 dolari. În 1978, guvernul republican din Afganistan a fost răsturnat de Consiliul Revoluționar de stînga, iar opozitia naționalistă și de dreapta a dus la anarhie, provocînd intervenția URSS, în decembrie 1979. Invazia a produs vehemente proteste în întreaga lume, inclusiv boicotarea JO de la Moscova, din 1980. Gherilele muahedine au fost sprijinate de occidentali, acestea reușind să țină în său trupele sovietice, care, după 9 ani, în 1988, s-au retras rușinos, lăsînd un guvern communist, condus de preșintele Najibullah, ce, abdicînd în 1992, a lăsat țara la cheremul disputelor dintre factiunile mujahedine. Acordul din 1994 dintre factiuni se destrămă, ducînd la crîncene lupte între ele, în 1996, milîtiile liniei dure sunnite, talibanii, cucereșc Kabulul, declarînd țara republică islamică și introducînd legi draconice, cea mai mare parte a țării fiind însă neguvernată; luptele continuă. În 1947, ONU a convenit înființarea în Palestina a două state, evreu și palestinian. Crearea Israelului (14 mai 1948) duce la un lung conflict armat arabo-israelian, declanșat chiar a doua zi. Ca urmare a războiului, 600.000 de palestinieni au rămas fără locuințe și s-au refugiat în Liban, Iordanie, Gaza și Siria, unii înființînd Organizația pentru Eliber-

rarea Palestinei(OEP, 1964), pentru un stat palestinian propriu. Nerecunoașterile reciproce au dus la războiurile din 1956, 1967, 1973. În războiul de Șase Zile dintre Israel și țările arabe vecine, din 1967, Israelul ocupă teritorii pe care locuiau un milion de palestinieni (în fișia îngustă Gaza locuiau peste 600.000, israelienii dîndu-le abia în 1993 o autonomie limitată), ce a condus în 1973 la războiul Yom Kippur dintre israelieni și arabi, iar din 1987 la "Intifada", campanie palestiniană. Terorismul fundamentalist islamic devine instituție de stat în multe țări arabe(Libia, Iran etc.). În 1972, de pildă, la Olimpiada de la München, teroriști arabi din organizația "Septembrie Negru" au asasinat atleti israelieni. În 1979, la reuninea de la Camp David dintre Egipt și Israel, patronată de SUA, e primul pas în detensionarea arabo-israeliană, ce-l va costa însă viața pe artizanul acestei păci (laureat Nobel), Anuar el Sadat, președintele Egiptului. În sept. 1993, preșintele OEP, Arafat, și premierul israelian, Itzak Rabin, au semnat o declarație în fața președintelui american, Clinton, prin care se convenea autoguvernarea palesiniană în Gaza și Ierihon, o intensă colaborare economică, printre altele. În 1995, însă este asasinat premierul israelian, Itzhak Rabin, de un naționalist fanatic, iar premierul Metanahu, prin inflexibilitate, înrăutățește și mai mult relațiile arabo-israeliene, ducînd la căderea sa, în 1999. Naționalismul, petrolul și luptele dintre evrei și arabi au făcut din Orientul Mijlociu unul din locurile cele mai instabile de pe glob, iar, recent, în Caucaz. Descoperirea unor uriașe zăcăminte de petrol în Asia Mică a conferit putere și averi uriașe statelor zonei, în majoritate arabo-islamice. În 1973, criza petrolierului, determinată de reducerea producției de petrol din țările arabe și creșterea concomitentă a prețurilor, acutizează conflictele, marile puteri concurînd și ele pentru influență în zonă. În afara de conflictul arabo-israelian, disputele s-au axat pe controlul asupra uneia dintre cele mai importante zone petrolifere din lume, Golful Piersic. Din 1948, aici au izbucnit 6 războiuri importante.

Așa a izbucnit războiul dintre Iran și Irak din septembrie 1980, cînd Irakul a încercat să preia controlul asupra canalului strategic Shatt al Arab, cale de acces spre Golf. S-a folosit tot armamentul greu, gaze de luptă, dar timp de opt ani nu s-a decis un învingător, în schimb, au murit milioane de oameni, unul dintre responsabili fiind «celebrul» Saddam Hussein. În 1961, trupe din țări arabe preiau de la Anglia sarcina de apărare a Kuweitului în fața amenințării irakiene. În 1990, Irakul aceluiasi Saddam Hussein invadează Kuweit, forțele aliate a 29 de state, conduse de SUA, trimis în 1991 trupe în Golf și-l eliberează. Războiul a durat 100 de ore, dar a recidivat recent (1998/1999), de data aceasta fiind implicate Anglia și SUA, durînd mult mai mult și neterminat decis. Superrăzboiul mediatizat din Golf schimbă era războaielor tradiționale, acum accentul punîndu-se pe războiul computerizat și aerian... În 1975, căderea guvernului și rivalitatea dintre miliții religioase duc la un sîngeros război civil și în Liban, unde în 1982, intervin și forțele israeliene, care invadează Libanul. Abia în 1991 pacea începe să se instaureze, după ce țara a fost devastată de miliții rivale și intervențiile dure ale Israelului și ale celorlalte state arabe ce-si reglau aici conturile. În acest secol, se ridică puternic fundamentalismul islamic, adică revenirea la elementele fundamentale ale credinței islamică, prin liderul lor, Ayatolahul Khomeini, un teolog islamic, care provoacă detronarea sahului Iranului(1979), considerat corupt și prooccidental și transformă țara într-o republiecă islamică, impunînd strict legile islamică, convins că Iranul are misiunea sacră de a extinde fundamentalismul în toată lumea arabă, provocînd confruntări între prooccidentali și islamisti. În 1979, Ayatolahul Khomeini adoptă constituția islamică în Iran, iar în 1980 izbucnește - s-a văzut - sîngerosul conflict dintre Iran și Irak, încheiat abia în 1988. Celebre este cazul scriitorului indian, ascuns în Anglia, Rushdie, care, criticînd sarcastic islamul în romanul, Versete satanice(1988), este supus de Ayatolah

decizie fatwa, de condamnare la moarte, plătind o sumă fabuloasă pentru a fi ucis. Devenit mare Ayatolah, lider al islamului šiit, Khomeini conduce Iranul între 1979 și 1989, la moarte fiind condus de peste un milion de oameni. Altă țară puternic afectată de fundamentalismul islamic a fost Algeria, unde în 1991 Frontul Islamic de Salvare, deși cîștigă alegerile, este scos, în 1992, înafara legii, ducînd la război civil. Fundamentalismul islamic, conjugat cu divergențe economice, poate duce la uriașe confruntări și catastrofe inimaginabile. În 1945, Germania și Berlinul au fost împărțite în cele patru zone. În 1948, US impune o blocadă asupra sectoarelor vestice ale Berlinului, ca protest pentru unificarea lor într-o singură zonă, sub o singură autoritate, însă celelalte puteri au spart blocada, printr-un pod aerian (1948-1949), împiedicînd căderea orașului sub sovietici. Partea de vest a Germaniei și a Berlinului vor forma mai tîrziu RFG, cu capitala la Bonn, iar zona estică a devenit RDG, cu capitala Berlinul de Est. În 1961, sovieticii izolează Berlinul de Est de cel de Vest printr-un zid, simbol al "cortinei de fier" dintre cele două sisteme, al "războiului rece", numit și "Zidul Rușinii". În anii 1950, "războiul rece" a divizat Europa și întreaga lume în două ideologii, două sisteme economice, dar mai ales doi poli de potențial conflict atomic. NATO a sărbătorit la 4 aprilie 1999 jumătate de secol de la înființare, ca Organizație a Atlanticului de Nord de sprijin militar între cîteva țări vest-europene, inclusiv Canada și, bineînteleș, SUA, organizație pașnică, defensivă. Ca replică la constituirea NATO, în 1955, URSS a format o alianță militară comunistă europeană, Tratatul de la Varșovia, prin care se autoriza staționarea trupelor sovietice în statele semnatare, instrument al presiunilor de tot felul în acești sateliți ai Moscovei, numiți "republici populare". În 1956, Polonia și Ungaria ceruseră o mai mare libertate de autoguvernare. În timp ce-n Polonia amenințările și-au produs efectul, în Ungaria s-a format un puternic curent anticomunist, soldîndu-se cu retragerea din Pactul de la

Varșovia, dar, pe 4 nov. 1956, trupele sovietice intră în Budapesta, reprimînd mișcarea de eliberare cu extremă brutalitate și executîndu-i pe liderii acesteia. Tările NATO, deși scandalizate, n-au făcut nimic. Curajul ungurilor a produs un uriaș val de simpatie în lume și de condamnare a crudei intervenții sovietice. În 1968, în Cehoslovacia are loc "Primăvara de la Praga", o îndrăzneață încercare a liderului Dubcek de a reforma sistemul comunist, urmată de invazia și represaliile trupelor sovietice și ale aliaților din Tratat, cu excepția României lui Ceaușescu, care atunci a cîștigat o mare simpatie în lume pentru poziția sa curajoasă de condamnare categorică a gestului agresiv al sovietiilor. Dubcek a trăit în exil pînă în 1989. În 1977, în Cehoslovacia, 240 de intelectuali semnează "Carta 77", arătînd că nu există drepturi democratice. În anii '70, resentimentele est-europenilor față de ingerințele sovietiilor în treburile lor interne se intensifică. În 1980, în Polonia, la sănțierul naval din Gdańsk, se înființează sindicatul liber «Solidaritatea», condus de electricianul, Lech Walesa (n. 1943). Solidaritatea, sprijinită de puternica biserică catolică (ce l-a dat pe strălu-ciul papă, Ioan Paul II (Karol Wojtyla, n. 1920, papă din 1978), unul din principaliii «artizani» ai căderii comunismului, alături de Ronald Reagan sau de Gorbaciov și ai unirii bisericilor creștine, alături de Teoc-tist al României), a organizat puternice greve, silind guvernul la unele reforme, dar în decembrie 1981 acesta a declarat legea martiale, a scos Solidaritatea în afara legii, a arestat liderii. Confruntările cu Solidaritatea au continuat pînă în 1989, cînd candidații Solidarității cîștigă spectaculos alegerile, desprințînd Polonia de US, iar între 1990-1995 Walesa, laureat Nobel, devine președinte. În 1964, Leonid Brejnev preia puterea de la Hrușciov, o domnie lungă, cenușie. În martie 1985, Mihail Gorbaciov (n. 1931) este ales în fruntea PCUS, introducînd reforme care să restruc-tureze și fortifice putredul sistem comunist. Reconstrucția statului sovietic ("perestroika") printr-o politică transparentă ("glasnost"), se

întoarce împotriva sistemului, care nu suportă un astfel de tratament democratic și se va prăbuși. Politica externă a lui Gorbaciov a fost de deschidere către Occident, bucurîndu-se de o mare simpatie. În 1987, semnează cu Ronald Reagan istoricul tratat al distrugerii focoaselor nucleare cu rază medie de acțiune, modificări în constituție au dus la reabilitarea unor celebri disidenți, precum Saharov sau Soljenițin, au fost excluși comuniști de modă veche din aparatul superior de conducere. În 1989, Gorbaciov este ales președinte al US, în republicile sovietice apăruseră deja tulburări, mișcări democratice, unele dorind independență din URSS. Gorbaciov și-a pus semnătura și pe dărîmarea zidului Berlinului (10 nov. 1989), ducînd la unificarea Germaniei, în 1990. A produs și "dezghețul" dintre cele două blocuri. Popularitatea lui Gorbaciov în afara granitelor este mult mai mare decît cea din interior. Mișcările masive din cele 15 republici sovietice au dus la independența lor, iar suportul președinției lui Gorbaciov se spulberă. În 1991, are loc destrîmarea spectaculosă a URSS, Gorbaciov își dă demisia, de Crăciun, 1991, Elîn preia puterea în Rusia, ca președinte al acesteia. Mișcarea intelectualilor basarabeni, "Școala Basarabeană", duce la independența acestei republici, la reforme spectaculoase pe atunci și la speranță că s-ar putea realiza reunificarea cu țara mamă România, speranță spulberată de nevolnicia «politruclilor» români, antipatrioti, extrem de slabî și coruși. Este de remarcat patriotismul moldovenilor, care, în 1992, au ținut piept cu eroism pe Nistru luni întregi massive armate rusești, cu celebrii cazaci, ce susțineau guvernul marionetă al rusofonilor separatiști transnistreni ai lui Smirnov. Nici azi statutul acestei «republiki fantomă», nerecunoscută decît de Moscova, nu este clarificat, fiind clar însă că este un «cui al lui Pepelea», care a funcționat perfect și-n anii '40. Revolta din august 1991 împotriva lui Gorbaciov a fost înfrîntă de Boris Elîn, președintele Rusiei, această însemnînd sfîrșitul URSS și al lui Gorbaciov, ca om politic. Rusia lui Elîn s-a zbătut între extaz și ago-

nie, după încercările desperate ale "țarului Boris" de-a reforma Rusia și a învinge inertia forțelor nostalgice, extrem de puternice și virulente. Reformele sale au dus la sărăcie cronică, generatoarea crimei organizate, mafia rusească proliferând însăși în spăimântător, pînă foarte aproape de tronul prezidențial. În octombrie 1994, comuniștii au organizat o lovitură de stat împotriva lui Elțin, au ocupat Casa Albă, clădirea Parlamentului Rusiei, însă "țarul Boris", de o vitalitate fantastică, a renăscut încă o dată precum pasarea Phoenix, și și-a învins adversarii în stilul său specific: energetic, neprevăzut, spectacolar. Una din crizele acute căreia Elțin i-a făcut cu greu față, a fost cea din Cecenia (extinsă recent și la Daghestan), o mică republică caucaziană musulmană, care în 1991 și-a declarat independența din federație. Aici s-a reeditat un al doilea Afganistan și Transnistrie, căci, în urma intervenției trupelor rusești (1994, dar și 1999), cecenii au opus o puternică rezistență, prin războiul de gherilă. Groznîi și multe alte localități cecene au devenit ruine, au murit aproape 90.000 de oameni de ambele părți, președintele cecen, Dudaev, a fost lichidat, dar rușii au fost nevoiți, în august 1997, să se retragă din micuța republică, așezîndu-se la masa tratativelor, recunoscînd astfel indirect slăbiciunile cronice ale invincibilei, cîndva, Armate Roșii și a Rusiei, în general. (Acum se duce al doilea război devastator cu micuța republică cecenă). În ciuda unei operații pe cord deschis și a altor serioase probleme de sănătate, a valurilor succesive de contestații, Elțin conduce Rusia cu mînă de fier. Ce se va întîmpla în 2000, cînd se va retrage?! În 1986, dezastrul nuclear de la Cernobîl, Ucraina, cea mai gravă catastrofă la o centrală atomică, cînd, din cauza sistemului de protecție defectuos, s-a produs o explozie a unui reactor nuclear, producînd un dezastru ecologic, norul radioactiv fiind purtat de vînturile puternice în jurul globului, cele mai afectate fiind țările din Centrul și Estul Europei. În 1989, deci, cu zidul Berlinului, se dărâmă comunismul. Noile guverne din România, Bulgaria, Cehoslovacia, Germania

reunite, Ungaria, Polonia, Albania, ca și cele din republicile ex-sovietice, se confruntă cu acute probleme social-economice, dar față Europei s-a schimbat ireversibil. În acest an au loc, rînd pe rînd, revoluții "de catifea" în toată Europa Centrală și de Est, guvernele comuniște căzînd în stil domino, singura revoluție săngeroasă fiind în România lui Ceaușescu, unde mor peste 1000 de revoluționari, între 16-28 decembrie 1989. Acestea trec printr-o crîncenă criză, însă țările care au cunoscut colapsul postcomunist au fost Albania și Bulgaria. Astfel în Albania Sadi Berisha n-a putut face mai nimic pentru redresarea celei mai sărace țări din Europa, albanezii părăsind masiv țara pentru Italia, în primul rînd, sau investindu-și banii în jocuri de noroc piramidele, celebre și în România. Aceste scheme dubioase de îmbogățire s-au prăbușit, lăsînd zeci de mii de oameni falîti, fapt ce a dus la un război civil, o anarhie ce a spulberat toate instituțiile statului, care a putut fi oprită numai prin intervenția NATO, în 1997. Bulgaria a reușit să revină la linia de plutire, prin ajutor internațional, și se pare că este pe calea cea bună. În iunie 1991, Slovenia și Croația s-au declarat independente din Federația Yugoslavă, din cauza unor abuzuri "imperiale" ale sîrbilor și a vechi dispute religioase, etnice și istorice ireconciliabile, ruptură săngeroasă și de data aceasta. În 1992, Bosnia le urmează exemplul. Serbia, cel mai puternic stat, a încercat să le impună cu forță rămînerea în federație, opunîndu-se categoric dezmembrării Yugoslaviei și astfel declanșîndu-se cel mai lung și săngeros război din Europa postbelică. Forțele sîrbe au aplicat o politică de "purificare etnică", obligînd celelalte etnii și confesiuni să-și părăsească localitățile. Pînă-1994, peste 4 milioane de refugiați își părăsiseră Casele. Conflictul din Bosnia, unul dintre cele mai săngeroase și care a provocat peste 200.000 de victime, s-a terminat în 1995, prin Tratatul de la Paris, semnat de Croația, Bosnia și Serbia, păstrîndu-se unitatea amenințată a acestei republici multietnice și multireligioase. Criza din Kosovo a atins însă punctul culminant

și răbdarea occidentalilor, declanșînd intervenția extrem de brutală a celor 19 state NATO, o represiune similară cu cea din Golf. Intervenția NATO, din 24 martie 1999 (de 79 de zile), foarte controversată, s-ar putea să institue o nouă eră în relațiile internaționale și în destinul ONU, deschizîndu-se Cutia Pandorei: drepturile minorităților la secesiune pe criterii etnice, suveranitatea «limitată», contestarea tratatelor internaționale ce au consfințit actualele granițe și, în special, acordurile de la Helsinki (în 1976, aici se adoptă Convenția Drepturilor Omului) sau, și mai grav, încalcarea principiilor Cartei ONU și a propriilor legi de constituire, ca organizație defensivă în propriul perimetru. Tratatul de la Roma din 1957 deschide drumul către Comunitatea Economică Europeană (Piața Comună), prin asocierea a șase țări: Franța, Germania de Vest, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburgul, care desființă tarifele vamale dintre parteneri, asigură mișcarea liberă a forței de muncă, a capitalului și a bunurilor. În următorii 30 de ani, CEE s-a extins, cuprinzînd și Anglia, Danemarca, Irlanda, apoi Spania și Portugalia, Grecia, devenind o redutabilă forță comercială. Parlamentul CEE, numită între timp Uniunea Europeană, ales pentru prima oară în 1972, se întrunește la Strasbourg, în Franța. În 1958, generalul Charles de Gaulle aduce Franței o președinție foarte puternică. În 1968, revoltele studenților din Paris, apoi greva generală, fac presiuni pentru reforme educationale și sociale, contestînd, ca odinioară avangardiștii, de pe poziții stîngiste, valorile tradiționale, bugetul excesiv acordat înarmării, în detrimentul educației și protecției sociale. Demonstrații au fost susținute de muncitori și au fost împrăștiati de poliție, urmînd numeroase lupte de stradă și greve extinse în toată țara. Firește, au apărut baricadele. De Gaulle face concesii studenților și muncitorilor și, pierzîndu-și popularitatea, demisionează, în 1969. În 1949, Anglia recunoaște independența Irlandei. În 1951, Winston Churchill formează primul guvern postbelic din Anglia. În 1979, în Anglia este

aleasă prima femeie prim-ministru, Margaret Thatcher. 1997 însemnă anul morții Dianei, printesa de Wales, fostă soție a prințului moștenitor al Coroanei Britanice, una din cele mai populare figuri feminine din lume. Căsătorită cu Charles, în 1981, Lady Diana Spencer divorțează în 1996, dar pe 31 august 1997 ea moare în accident de mașină la Paris, fiind însotită pe ultimul drum de peste 1.000.000 de oameni. Premiul Nobel pentru pace acordat Comitetului Internațional pentru Interzicerea Minelor Antipersonal, i se datorează, fiind o recunoaștere post-mortem a activității ei în acest sens. În 1996, criza ESB, maladie vacii nebune, ce izbucnește în Anglia, tulbură Europa, ca și criza cărnii infestate cu dioxină, din Belgia, 1999. După împărțirea Irlandei din 1921, majoritatea protestantă unionistă sau loialistă a dominat cele șase comitate dominate de Anglia, Ulster, și a discriminat catolicii, care în 1968-69 au organizat marsuri de protest, ce au generat ciocniri violente cu protestanții. Trupele au fost bine primite de populația ce spera pacea, dar, după ce armata a deschis focul, în cunoscuta "duminică săngeroasă" din 30 ianuarie 1972, omorând 13 oameni și rănind 17, s-a ajuns la escaladarea conflictului dintre armată și catolici. Armata Republiканă Irlandeză, organizație paramilitară de unire cu Irlanda, a început o campanie de atentate teroriste cu bombe și arme de foc, precum și represalii împotriva catolicilor pe întreg teritoriul Marii Britanii. În 1972, guvernul britanic a desființat Parlamentul Irlandei de Nord, preluând guvernarea. Încercările de pacificare au eşuat și, după zeci de ani de violențe, au murit peste 3000 de oameni, pierderile materiale fiind considerabile. În greva foamei din 1980 a membrilor ARI, detinuți în închisoare, au murit zece dintre ei. Majoritatea protestanților din provincie nu doresc unirea cu Irlanda, ei numindu-se unioniști sau loialiști coroanei britanice, în timp ce minoritatea romano-catolică doresc unirea cu Irlanda. În 1985, s-a semnat Acordul Anglo-Irlandez, conferind Republicii Irlanda rol consul-

tativ în problema Ulsterului, iar în 1993 cele două părți au inițiat convorbiri menite să pună capăt vioLENtelor. Acordul de încetare a focului din 1994, la presiunile SUA, dintre ARI și grupările paramilitare loialiste, a adus pacea pentru întâia oară după anii 1960. O pace extrem de fragilă, căci în februarie 1996, ARI a reluat ostilitățile. Uriașul efort în lupta cu Mafia a atins punctul culminant în Italia în 1987, cînd au fost arestați 474 de capi ai organizației criminale, procesul durînd 2 ani, condamnîndu-se 338 de persoane. Procesul s-a ținut în condiții de securitate extreme, însemnînd o mare victorie asupra acestui flagel și o lovitură de grătie dată Mafiei italiene, dar și cu sacrificii din partea justiției, cum a fost cea a judecătorului Giovanni Falconi, care a arăstat 300 de suspecți, și a cărui mașină a fost aruncată în aer de o bombă telecomandată(1992). Mafia a pătruns pînă- cele mai înalte structuri ale societății italiene, cazul acuzării lui Giulio Andreotti(1995), premier de șase ori, fiind celebru. În timp ce țările din America Latină căutau modalități de consolidare a economiei, SUA a devenit cea mai bogată țară din lume, înegal împărțită această bogăție între albi și cetățenii de culoare, între care se duce o luptă, adesea violentă. SUA e-n acerbă concurență cu URSS pentru supremacia mondială în toate, cursă cîștigată pînă la urmă. În 1947, prin doctrina Truman, guvernul SUA oferă ajutor tuturor statelor ce se opun comunismului. Prin planul Marshall(1948-1951), SUA ajută Europa de Vest pentru a se reface după război(după conflictul NATO-Yugoslavia din Kosovo se vorbește de un plan similar pentru Balcani, o utopie, se pare). Din 1950, negrii americanii își intensifică lupta pentru drepturi civile. Milioane de oameni participă la demonstrații pașnice împotriva segregăției rasiale. S-a remarcat preotul baptist Martin Luther King(1929-1968), care, inspirat de Gandhi, i-a convins pe negri să demonstreze în liniste și cu demnitate. A făcut închisoare de 16 ori, devenind foarte respectat, iar, după asasinarea sa, devine simbolul luptei pentru emancipare rasială. Lupta negrilor americanii

continuă încă. și mișcările femeilor se intensifică în SUA, pentru obținerea egalității reale în drepturi. Multe alte mișcări pentru obținerea de drepturi și revendicări, unele contravenind legilor firescului, au avut loc, de pildă, drepturi pentru homosexuali. Țările din America Latină s-au specializat în perioada colonială pe cîte un singur produs de export, în epoca postbelică economiile lor s-au diversificat, cu împrumuturi din țările industrializate, pe care, la un moment dat, nu le-au mai putut returna. Între 1960-1980, economia n-a reușit să țină pasul cu explozia demografică, provocînd o tragedie umană a șomajului, săraciei și vagabondajului. Alianțele populiste de la guvernare dintre industriași și muncitori s-au prăbușit, dînd cîmp liber proprietarilor de pămînt și huntelor militare să preia puterea. Adesea guvernele militare au repremat singeros orice fel de opozitie, ca-n Argentina (1955), Brazilia (1964) sau Chile (1973). În 1955, ofițerii argentinieni preiau puterea de la președintele Perón, a cărui mare popularitate datorate soției, Evita, la moartea ei(1952), scade dramatic. În anii 1960, se consideră că numai lupta de gherilă poate să vină de hac dictaturilor militare. Astfel "Che" Guevara, un communist argentinian, a ajutat gherilele cubaneze să-l răstoarne de la putere, în 1959, pe dictatorul cubanez, înlocuit de Fidel Castro, apoi a plecat în Bolivia să pornească revoluția, însă a fost ucis de armată, fiind apoi venerat ca un martir. SUA n-a intervenit în extinderea URSS în Europa de Est, dar în 1947 au declarat că vor susține orice țară ce se opune URSS. Cele două supraputeri mențineau pacea printr-un "echilibru al terorii", adică uriașe arsenale nucleare, ce contribuiau la descurajare. Fidel Castro cere ajutor sovietic, cînd exilații cubanezi, pregătiți în SUA, au încercat în 1961 să invadzeze țara, iar în 1962 s-au depistat deja în Cuba focoase nucleare, ceea ce a determinat pe John F. Kennedy să instituie blocada Cubei, determinînd pe sovietici să-și retragă arsenalul nuclear, nu înainte ca lumea să trăiască teroarea unui iminent război nuclear, ceea ce a și

dus în 1963 la semnarea unui tratat de limitare a testelor nucleare. Kennedy, plin de şarm şi de charismă, a fost cel mai tîrăr preşedinte al SUA, declarind energetic că va institui o curajoasă reformă, "Noua frontieră", dar multe din legile propuse au fost blocate în Congres. Adoptă o poziţie fermă împotriva comunismului, în special în criza cubaneză sau sprînjind Vietnamul de Sud. A fost asasinat mișeleşte la Dallas, în 1963, consternînd umanitatea. În iulie 1999, familia «regală», Kennedy, a mai plătit cu o victimă, după moartea lui Robert, din 1968: John, junior, fiul fostului preşedinte s-a prăbuşit cu avionul în ocean, cu soţia şi cunoscata, în drum spre nunta fiului lui Robert. Accidental a şocat, aproape la fel ca dispariţia tatălui, unchiului sau prinţesei Diana. În 1968, în SUA apar proteste majore împotriva războiului din Vietnam. Între 1945-1970, America devine ţara abundenţei şi a prospe rităii majorităii populaţiei, cu excepţiile de rigoare, economia SUA crescînd de patru ori, iar venitul real de două ori. În această perioadă are loc revoluţia informaţională, extinderea în masă a televiziunii alb-negru şi color, înlesnind "micşorarea" lumii care intră în casele oamenilor, evoluează spectaculos era informaţională, chipurile de siliciu înlesnind explozia în industria computerelor şi roboticii, de la an la an. Între 1970-1974, SUA construieşte micro-computele. În anii 1960, unii tineri s-au dezis de valorile tradiţionale impuse de părinţi, de a munci pentru a cîştiga bani cu care să-şi cumpere case şi maşini, ei dorindu-şi o viaţă de pace şi dragoste, cu droguri, sex şi muzică. Moda hippy a influenţat milioane de oameni de pe întreaga planetă. De asemenea, muzica pop impusă între 1962-1970 de celebra formaţie engleză Beatles, şi, mai ales, rock-and-rollul, cu superstarul american Elvis Presley. În 1974, preşedintele Richard Nixon demisionează în urma scandalului Watergate. În 1987, în timpul lui Reagan(1980-1988), fost actor, economia americană începe să dea semne de slăbi ciune, în octombrie 1987, fiind cea mai spectaculoasă cădere a bursei,

"Luna neagră". În 1992, în SUA, datorită recesiunii, tensiunile rasiale au reizbucnit cu o violenţă de neimaginat. Scîntia ce-a condus la mişcările de stradă de la Los Angeles a fost maltratarea unui motociclist negru, Rodney King, de patru poliţişti albi, filmati, şi achitarea lor de către un tribunal alb. În furioasele mişcări de două zile de la Los Angeles, cele mai violente din ultimii 30 de ani, au murit 60 de persoane, 2000 au fost rănite, iar distrugerile s-au estimat la peste 800.000.000 de dolari, conflictul fiind cu greu stîns de poliţişti şi marina militară. Conflictul global al împărtirii zonelor de influenţă cîpăta forme diferite, de la zonă la zonă. În 1973, preşedintele Allende al statului Chile este asasinat prin lovitura de stat a generalului Pinochet. În 1979, în Nicaragua, fortele de gherilă sandiniste pun mîna pe putere, împotriva forţelor guvernamentale ale lui Anastasio Somoza. Reformele lor au fost percepute de americani drept comunişti, înarmînd forţele rebele, Contras, şi instituind starea de embargo. Sandinistii au plonjat direct în braţele sovieti cilor. În haosul creat, sandinistii pierd puterea la alegerile din 1990. Între 1980-1992, război civil în El Salvador. Biserica catolică, condusă de arhiepiscopul Romero, sprijină cererile de pămînt şi locuri de muncă pentru majoritatea populaţiei sărace, dar guvernarea militară (1979) nu se țîne de promisiuni şi reprimă mişcarea cu brutalitate, izbucnind un război civil, în care mor 75.000 de oameni. În 1982, războiul pentru Insulele Falkland (Malvine) dintre Argentina şi Anglia. Argentinienii invadăză Malvine, după un scurt, dar sinuos război, Marea Britanie recucereşte insulele, impunînd-o pe «doamna de fier», prim ministrul britanic, Margaret Thatcher (1979-1990). Cu această ocazie, după 17 ani de guvernare militară, generalul Galtieri este înlocuit de preşedintele reformist Raul Alfonsin. Azi este preşedinte, la al doilea mandat, Menem. În 1989, soldaţii americani invadăză Panama şi-l debarcă pe generalul corrupt Noriega. În cea mai săracă ţară din Caraibe, Haiti, dictatura brutală a lui Duvalier("Papa Doc"),

continuată de fiul său, a fost răsturnată de mişcarea preotului Bertrand Aristide, după succesiunea unor scurte guverne militare. În 1990, Aristide obţine o zdrobitoare victorie la primele alegeri democratice din Haiti, dar a fost obligat, după 9 luni, să ia calea exilului de armata, pe care a încercat să-o epureze. În 1994, fortele ONU l-au obligat pe generalul Cedras să redea puterea lui Aristide. Pînă-n anii 1990, drogurile au constituit o bogată sursă de profituri pentru unele ţări din regiunea Anzilor, unde se cultivă coca: Peru, Bolivia sau Columbia, care este cea mai mare producătoare de cocaină din lume. În războiul autoritaţilor cu mafia drogurilor, anul 1991 a fost un succes, prin arestarea şi împuşcarea lui Pablo Escobar, unul din cei mai importanţi baroni ai drogurilor (cartelul de la Medelin). Majoritatea naţiunilor din Oceania şi cîştigă şi ele independenţa (Samoa de Vest, Tonga şi Fiji, Papua Noua Guineea), deşi Franţa şi SUA sî-au păstrat controlul, asupra multor insule. Insulele Papua Noua Guineea, de plîldă, puternic izolate de restul lumii, sunt o lume aparte, puternic ataşată tradiţiei, deşi invadate de lumea modernă. Aici 3 milioane de trăitori în munţii împădurî vorbesc pest 700 de idiomuri. Testele nucleare din Insulele Marshall, atolul Bikini şi depozitarea deşeurilor radioactive aici provoacă resentimentele populaţiei faţă de Franţa, America şi Japonia. În 1985, nava Rainbow Warrior, navă Greenpeace, luptînd împotriva experienţelor nucleare din Atolul Mururoa, din Polinezia Franceză, e scufundată de doi agenţi francezi ai forţelor pro-nucleare în portul Auckland, producînd un imens scandal, cu demisia ministrului francez al apărării, dar şi la Tratatul de la Rarotonga din 1986, ce stabilise Zona denuclearizată a Pacificului de Sud, nesemnat însă de Anglia, Franţa şi SUA. Componenta etnică a Australiei s-a schimbat, prin emigrarea europenilor neanglofoni sau asiaticilor(după 1970), aborigenilor li se acordă drepturi civile, Australia şi Noua Zeelandă sunt tot mai puin legate de Anglia, tot mai autonome, mer-

gind pe cont propriu, căutându-și identitatea, specificul. "Țara norocului", Australia, are puternice minorități grecești, italiene, românești, dar și vietnameze, din Hong Kong etc. În 1980, recesiunea economică în Australia și Noua Zeelandă, își îndreaptă legăturile economice spre Asia. A 200-a aniversare a Australiei, 1988, a fost declarată "an de doliu" de către indigenii, ce au marcat bicentenarul sosirii primilor europeni prin numeroase demonstrații de reciștiagare a drepturilor, în special asupra pământurilor avute înainte de sosirea acestora. Tratatul Antarctic din 1959 determină limitarea exploatarii regiunii.

*** După cele trei guverne BND, conduse de generalii Sănătescu și Rădescu, la 6 martie 1945, se instaurează guvernul filostalinistului P. Groza. Țara era sub ocupație sovietică. Regele și partidele istorice (PNȚ, PNL, PSD) sunt tot mai marginalizați, izolați, comuniștii, în frunte cu Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, E. Bodnăraș, falsifică alegerile din 19 nov. 1946. La 30 decembrie 1947, printr-o lovitură de stat, regele Mihai I este obligat să abdice; este proclamată republică populară, președinte provizoriu fiind dr. C. Parhon, apoi dr. P. Groza devine președinte al forului legislativ. Urmează I. Gh. Maurer, Gheorghiu-Dej. În anii "dictaturii proletariatu", oamenii politici, bogătașii sunt întemnițați și suprimați, ca și oamenii de cultură, ofițeri, preoți, «inteligentia», urmărindu-se distrugerea fibrei naționale. Supraviețitorii lagărelor și Canalului sunt grătați în 1964, cînd are loc o depărtare de Moscova. După moartea lui Dej, 1965, președinte al CS e Chivu Stoica, apoi cumulează această funcție cu cea de Secretar General al PMR, Nicolae Ceaușescu. În 1974, Ceaușescu devine Președinte al RSR. Politica excesiv centralizată și dirijistă, nerealistă, instaurarea unui regim neostalinist, mai ales după Tezele din 1971, propaganda ideologică și cultul personalității, guvernarea de familie, au făcut viața de nesuportat în România. A existat o firavă opozitie, cu brutalitate reprimată de statul polițienesc. S-a naționalizat economia, agricultura s-a colectivizat, cul-

tura s-a ideologizat, totul dictat de la centru. Guvernul stalinist al unuia dintre cei mai tiranici despota roșii, părea de neclintit, însă, în urma încercării de arestare a unui naționalist extremist ungur la Timișoara, populația a percepuit distorsionat gestul și s-a opus, astfel izbucnind Revoluția Română, care, din Timișoara s-a extins rapid la București și apoi în toată țara. Ceaușescu a fugit cu elicopterul din sediul CC, a fost prins, judecat sumar și executat împreună cu eminența cenușie, soția sa, Elena, în prima zi de Crăciun, 1989: firava democrație pornea cu stîngul! Revolta populară din 1989, și alegerile din mai 1990 n-au adus, din păcate, în prim-plan decît eșalonul doi criptocomunist, nostalgic, veleitar și însesat de putere și averi, care a făcut reforme numai de formă și la presunile deosebite ale străinătății și străzii, culminînd cu revolta pașnică a studenților și tinerilor din Piața Universității (mai-iunie 1990), reprimată brutal prin intervenția forțelor de ordine și a primei avalanșe, din seria de șase, a celebrelor detașamente de mineri îndoctrinați ai lui Cozma, "mineriale", ce au adus uriașe deservicii țării. Noii guvernanti de la București, de un cinism revoltător, s-au întrecut în a rata mariile șanse istorice ale României, ducînd țara pe marginea prăpastiei. Au adus pluralism și oarecare democrație, dar, după o frînare serioasă de 7 ani, s-au pierdut oportunități istorice spectaculoase și ireversibile pentru țară. Alegerile din 1992 le-au reeditat pe cele din 1990. Din păcate, nici coaliția de centru dreapta, în care români și-au pus toate speranțele, nu a confirmat, din aceeași incompetență, din lipsă de unitate și de voință politică, din cauza corupției și a crizei generalizate, a certurilor intestine fără sfîrșit, lipsei de patriotism. A tergiversat reformele structurale, s-a bîlbîut, a făcut gafe uriașe, s-a lăsat copleșită de corupție, astfel încît România anului 1999, este o țară a desperării mute sau a revoltelor spontane, a lehamitei, a sărăciei și mizeriei cu tot cortegiul lor de rele, la un pas de colaps. Dezideratele de intrare în Comunitatea Europeană și în NATO

îi sunt permanent refuzate, ajutoarele bănești, aşijderea, astfel încît este, mai mult ca oricînd o țară bolnavă, slabă și izolată, cu minime speranțe pentru noul mileniu, dînd dovedă de lipsa unei strategii ferme și clare, servilism și lipsă de caracter în politică externă, fapte ieșite scandalos în evidență cu ocazia conflictului NATO-Yugoslavia, în raporturile cu unii vecini. România utopicului Constantinescu este mai sumbră decît cea a autorului moral al dezastrului post-revolutionar, Iliescu, fost colaborator al lui Ceaușescu, mazilit apoi și revenit în fruntea statului, unde, în 7 ani, a reușit să-l ducă la ruină și disprețul lumii, din cauza primelor minerade, antrenate și girate de el și acolitii lui, «clasa specială», elita securistă-activistă (mafiochiștă), ce trage sforile și caimacul din umbră în România ultimelor decenii, a ultimului îndeosebi, dar și a cinismului și lipsei de competență și responsabilitate interesate. România rezistă colapsului numai grație proniei cerești și poate dozajului special de suferință suportabilă oferită prosimii.

Literatură, artă, filosofie:

Dintre curentele de sfîrșit ale sec. XIX și începutul sec. XX doar simbolismul a dat mari creatori. Aceste curente o rup cu literatura de tip clasic, fiind moderne, moderniste, de avangardă. Deseori, marii inovatori nu sunt și mari creatori. Mariile personalități sunt cele care au și energia impunerii inovațiilor și capacitatea sintezei. Deși expresionismul, dadaismul sau suprealismul domină prima jumătate a secolului, geniile traversează accidental aceste curente sau mode, preluînd ce le convine și depășindu-le sau ilustrînd mai multe deodată. Între secole, Mallarmé cu arta combinatorie a poeziei sale ermetice, matematică a cuvintelor, solicitînd valențe extra-emoționale, virtuți demiurgice, obținute prin dislocările sintactice, arta de învăluire aluzivă, simbolică și sugestivă, Verlaine, care duce la perfecțiune lirismul intim, explorînd zonele inconștientului, cultivînd sugestiile fine muzicale, sonorități atenuate, refrenele cu sonorități de litanie, Rimbaud, vizionar, poemul-experiență existențială, poezia-

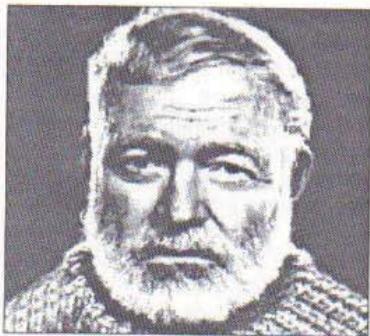
magie de transfigurare a lumii, mimind clișee parnasiene, epuizând experiențele în căutarea absolutului, duc lirica franceză la grupări efemere, cum ar fi naturismul unui Francis James, antisimbolist, întoarcere la natură, un neoromanticism, romanismul lui Jean Moréas, ce, opus simbolismului și romanticismului, cultivă Grecia și Roma clasică, teme mitologice în armonie, formă, stil perfecte evoluind în neoclasicism, suprarealismul, dadaismul, unanimismul lui Jules Romain, surprinzând sentimentele grupurilor largi. În căutarea autentică a unei noi orientări, desculțind din ermetismul lui Mallarmé, este Paul Valéry, care realizează o sinteză între clasicism și simbolism, vechea și noua estetică, concilierea poeziei pure cu estetica clasică, unde gîndirea și poezia se întîlnesc într-un limbaj pur. În general, poezia acestui secol, găsindu-și limbajul propriu, se depărtează de epic și dramatic, spațiul și timpul se pulverizează, devenind incoerente, assimilează creator limbajul civilizației tehnice moderne, valorifică în continuare miturile (Rilke, Valéry, Lorca, Eliot, Blaga (nominalizat Nobel, 1956), Barbu, Voiculescu, Philippide), sondarea adîncului conștiinței, onircului, mai ales după mările cuceriri ale psihanalizei (Rilke, Valéry, Eliot, Blaga, Voiculescu), mările teme sunt prezente, dar altfel abordate, poemul amplu, retoric, ornamental nu dispără (Lorca, Eluard), poezia rivalizează chiar cu matematica și geometria, fiind o sărbătoare a intelectului (Valéry, Barbu, Eliot, Stănescu (nominalizat Nobel, 1979), fascinația, magia metaforică e cultivată intens de Rilke,

Apollinaire, Valéry, Eluard, Lorca, Esenin, Eliot, Blaga, Arhezi, Bacovia, Barbu, Voiculescu, se creează prin imagini noi mituri în poezia lui Rilke, Apollinaire, Valéry, Lorca, Blaga, Barbu, Voiculescu, notația stenografică, limbajul poetic se recreează perpetuu prin spargere tiparelor limbii, a gramaticii, asintatism, exprimarea eliptică, încălcarea topicii, exploatarea polisemantismului, ermetismului încrînd sensurile (Barbu, Eliot, Valéry, Lorca), evitarea punctuației și oricărei prozodii la Eliot, Apollinaire, Eluard, inserția de citate din marile cărți ale lumii la Eliot. Din acest crochiu se desprind două orientări, după Hugo Friedrich, reprezentante de Rimbaud: «lirica alogică, a formelor libere» și Mallarmé: «o lirică a intelectualității și austerității formelor», poemul «Prăbușirea a intelectului» (Breton) și poemul «Serbare a intelectului» (Valéry). Paul Valéry (Sète, 1871-Paris, 1945), discipol al lui Mallarmé, Baudelaire sau Poe, începe în poezie, apoi se întoarce la matematică și fizică, regăsește gustul poeziei prin căutarea unității creațoare a spiritului (Introducere în metoda lui Leonardo da Vinci, 1895). Își compune o etică intelectuală (O seară cu dl Teste) și regăsește poezia, după 20 de ani: Tânără ursitoare (1917), Farmece (1922), în care figurează Cimitirul marin (1920). Începând cu 1937, la Colegiul Franței va preda Poetica, reflexiile sale despre pictură, muzică, științe, filosofie vor constitui materia eseurilor: Varietăți (1924-1944) sau dialogurilor socratice: Sufletul și dansul și o abundantă operă postumă: Faustul meu și Caiete (peste 26.000 pagini). Primele încercări le-a adunat în Album de versuri vechi. Cimitirul marin, poem de peste 500 de versuri, este un monolog al eului abstract, pendând între a fi și a nu fi, între viață cu infinitele-i fascinații și tărîmurile imaginare ale neființei, imaginante de cimitirul marin, care se află în fața mării. Rainer Maria Rilke, austriac, născut la Praga (1875-1926, Montreaux) este unul din cei mai mari poeți ai secolului. Locuiește mult la Paris, fiind secretarul lui Rodin (1905-1906), scrie

monografia Auguste Rodin (1903). Trece de la simbolism la căutarea semnificației concrete a artei și morții în poemele sale Cartea imaginilor (1902), Ceaslovul (1905), Elegii duineze, Sonete către Orfeu (1922), romanul Însemnările lui Malte Laurids Brige (1910). Stins de leuce-mie acută, poezia sa transparentă reflectă adîncimea și complexitatea fenomenelor, în lirica sa răsfîngîndu-se spațiul lăuntric al lumii, simte solidaritatea de sprijn cu lucrurile, cărora le relevă sufletul tainic, restituindu-l lumii, în Amintire, una din cele mai adînci poezii ale sale, după apropierea și depărtarea de lucruri, decantare și aşteptare, lucrurile revin altfel, față ascunsă a lucrurilor e recuperată prin cuvînt. *Guillaume Apollinaire* (Roma, 1880-1918, Paris), atras de principalele fenomene avangardiste, căruia îi oferă numeroase repere prin eseuri, dar și creații, reviste. Cîntările tuturor avangardelor, prieten cu cubiști ca Braque, Picasso, Delaunay (Pictorii cubiști, 1913) și poet (Bestiar, Alcooluri, 1913, Caligrame, 1918), teoretician sintetizînd ideile estetice în Spiritul nou și poeții, un precursor al suprarealismului în Sîni lui Tiresias, 1917. Artele poețice Zonă și Podul Mirabeau îl reprezintă cel mai bine. *Saint-John Perse* (Anabază, Elogii, Exil, Cronică, meditează asupra misterului ființei, a zonelor insondabile, în ton epopeic, cînturi, ca-n proza psalmodică), austriacul G. Trakl, influențat de Rimbaud și Hölderlin, reprezentant al expresionismului timpuriu, compune în manieră impresionistă, poet al angoasei morții și al regretului inocenței. Thomas Stearns Eliot (1888-1965), britanic de origine americană, critic al societății moderne prin miturile antice, poet al barocului contemporan, al fragmentului eliberat de emoție, meditează asupra timpului simultan și eternității, autor al Tărîmului pustiu (1922), Patru cvartete (1943), scrie teatru în versuri: Crimă în catedrală, Reuniune de familie, eseistică bogată: Pădurea sacră, Eseuri elisabetane. Scris în tradiția lui Mallarmé sau Valéry, amplul poem în cinci părți Tărîmul pustiu indică un «paradis în destrîmare» occidental, pus față în față cu mările va-

Reiner Maria Rilke

Ernest Hemingway

Iori ale lumii de la Vede și Upanishade, Biblie, la Dante, Shakespeare, Baudelaire, la care face aluzie sau din care citează copios, folosind tehnica colajelor din artele plastice, un savant joc al timpurilor, tema majoră a operei sale. Mare poet, prozator, gânditor, eseist este indianul Rabindranath Tagore(1861-1941), autor de lirică meditativă, de inspirație mistică sau patriotică (Ofrandă lirică(Gitanjali), Grădinarul (Mali), Luntrea de aur), teatru liric (Sacrificiul, Oleandrii roșii), romane (Naufragiul), eseuri(Drumul împlinirii), memorialistică, în care palpită bucuria vieții, comuniunea cu divinul și natura, dragostea. Ungaretti, S. Quasimodo, P. Neruda, Maiakowski, Esenin(«ultimul poet al satului» patriarhal, imagist, în Ziuă pomenirii, Seninul, Transfigurare, Orologiu satului, Moscova cîrcumăreasă), Eluard, Aragon sau F. Garcia Lorca (1898-1936, ucis de franchiști), pictor, muzician, dramaturg, poet tradițional spaniol, aventurindu-se în avangardă, autor de poeme (Cîntece, Cîntece tigănești, 1928, cu Romană somnabulă, capodopere), drame: Nuntă însingerată, Yerma, Casa Bernardei Alba, sunt poeți peste care nu se poate trece ușor, dintre cei mai mari ai secolului. Amintim și de o direcție fantast-ironică, umorist-parodică, desacralizând mituri consacrate, la un Prévert sau Sorescu (alt nominalizat Nobel). Proza manifestă aceeași diversificare a formelor și stilurilor, învînd tehnici noi. Proza scurtă se axează pe observația realistă, simbolic și fantastic. Nici proza scurtă SF nu este ignorată, dezvoltarea științei, tehnicii, psihologiei, geneticii, tehnicii spațiale – și nu numai – invitând imaginea la anticipări

incredibile. Prestigiul romanului crește, devenind specie majoră, matură, răspunzînd publicului înseitat de epic, dezbatînd condiția umană și destinul prin analizele profunde, satisfacînd concomitent și setea de cunoaștere. Criza romanului se resimte în acest sfîrșit de secol, din cauza crizei de timp, a invaziei televiziunii și hemoragia filmului, fiindu-i preferat genul scurt sau ecranul. Realismul lui Balzac, Flaubert, Tolstoi este continuat în romanul tradițional neorealist, naturalismul lui Zola în romanul comportamentist, iar romanul analitic al lui Dostoievski, H. James în romanul de opoziție, inovator. Idealul neoclasic este preluat de Thomas Mann (Lübeck, 1875 – Zürich, 1955, mare scriitor german, frate cu Heinrich, scriitor și el, ce scrie romane și nuvele în care opune cultul acțiunii și viața spiritului, în Casa Buddenbrock, 1901, Tristan, Tonio Kröger, Moarte la Veneția, 1912, Muntele magic (vrăjit), 1924, Dr Faustus, 1927, Lotte la Weimar, eseuri de o profundă intelectualitate). Influența stilului jurnalistic, sobru, direct, concis se resimte în proza comportamentistă a lui Ernest Hemingway (mare scriitor american, Oak Park, Chicago, 1899–Ketchum, Idaho, 1961, care a trecut de la decepția «generației pierdute» la glorificarea forței morale a omului, care se măsoară cu lumea și cu sine însuși pentru afirmarea demnității ființei umane, în Si soarele răsare, 1926, Adio, arme, 1929, Zăpezile de pe Kilimanjaro, 1936, Pentru cine bat clopoțele, 1940, Bătrînul și marea, 1952). Proza parabolică e cultivată de Franz Kafka (scriitor ceh de expresie germană, Praga, 1883 – sanatoriul Kierling, Viena, 1924, ce exprimă desperarea omului în fața absurdului existenței, a mutilării și strivirii lui în malaxorul unei societăți iraționale, în Metamorfoza, 1915, Procesul, 1925, Castelul, 1926, Verdictul, America, Jurnal intim, în care realul se îmbină cu fantasticul, logicul cu absurdul, într-o atmosferă cosmardescă, terifiantă, cu mijloace suprarealiste, expresioniste sau existentialiste, prin mituri și simboluri, caută sensul lipsei de sens), iar cea fantastică este splendid cultivată de românii Mircea Eliade și

Voïculescu, dar și de sudamericanii G. G. Marquez (scriitor columbian, Aracataca, 1928, a cărui operă constituie o cronică malițioasă, realistă și alegorică a Americii Latine, reprezentînd realismul magic sud american, în Un veac de singurătate, 1967, Toamna Patriarhului, 1975) sau Jorge Luis Borges(1899-1986, scriitor argentinian, autor de poeme, Caietele de la San Martin, nuvele fantastice, Fictiuni, Cartea de nisip, El Aleph, eseuri, Istoria infamiei, Istoria eternității), M. A. Asturias (DI Președinte), Pablo Neruda, Mario Vargas Llosa(Orașul și Cîinii). Apar și alte școli, precum noui roman francez, romanul sud american și.a. Romanele frescă de familie sunt cultivate, pe lîngă Th. Mann cu Casa Buddenbrook, și de J. Galsworthy (prozator și dramaturg englez, 1867-1933, pictor realist, liric și critic al înaltei societăți britanice, cu convențiile și prejudecățile ei, în capodopere ciclice Forsyte Saga (1906-1921) și O comedie modernă (1924-1928)), R.M. du Gard(Familia Thibault), W. Raymond (țărani), M. Sadoveanu (Frații Jderi). Romanul opoziționist se opune romanului tradițional, constănd că realitatea vie trăită e fragmentată în fapte mărunte, insignifice, multe invizibile, neprevăzute, ce provoacă răsturnări spectaculoase de destin, seminificativul e la tot pasul întrețiat de nesemnificativ, povestirea este suprimată, înlocuită de fapte, imagini, evocări. Discursul, monologul fac ca personajul să se impună ca prezență, faptul uman își păstrează întregul mister, dispar artificiile romanului tradițional, arhitectonica sferică, simfonică, finalurile previzibile sunt spulberate, totul este relativizat,

Thomas Mann

James Joyce

unele nu povestesc nimic despre nimic, se evocă vag, imprecis, confuz, criteriul logic și cronologic sunt sfârșimate, se jonglează cu relativitatea, timpul și spațiul sunt dislocate la Marcel Proust, de pildă, (titân al literaturii universale, ctitur al romanului modern, Paris, 1871–Paris, 1922, traducător, eseist, Contra Saint-Beuve (1954), povestiri, Plăcerile și zilele, Jean Santeuil (1952), domină istoria romanului francez prin ansamblul în căutarea timpului pierdut, scris în ultimii săi 15 ani, într-o chinuitoare dispută cu boala necruțătoare, apărut în 7 cărți, între 1913-1927; fericirea pe care eroul său, Naratorul, a căutat-o zadarnic în societatea mondenă, dragoste, contemplația operelor de artă, aventuri, o descoperă în puterea de evocare a memoriei instinctive, care reunește trecutul și prezentul într-o aceeași senzație regăsită: micuța prăjitură madeleine înmormântată în ceai reînvie magic, prin chemarea unei savoii uitate, o întreagă copilărie; el trăiește astfel un eveniment sub aspectul eternității, care este și al artei; roman de profundă analiză, are în centrul atenției problema timpului, văzut ca durată, jocul timpurilor obiectiv și subiectiv, posibilitatea de a salva din eternitate o clipă în toată splendoarea și bogăția ei de semnificații, revelația învingerii timpului prin artă, «Timpul regăsit», intuind esența realității prin imortalizarea experiențelor scoase din trecut și plasate în durata eternă). «Istoria eroilor este reconstituită din lăndări de timp», clipe. Portretul e

respins, omul nu e coerent, nici consecvent și eșești, e imprevizibil, înzestrat cu multiple și fine nuante și disponibilități psihice, accentuate, relevante, analizate, pe scriitor îl interesează atipicul, insolitul, sufletul nefiind un cosmos organizat, ci vraiește, incoerentă, haos și tenebre. Neexistând o logică internă a personajelor, lipsește intriga, eroul este misterios, enigmatic, greu descifrabil. Analiza psihologică nu este niciodată încheiată, exhaustivă. *James Joyce* (alt titan al prozei moderne, irlandez, Dublin, 1882 – Zürich, 1941, poet, Muzică de cameră, nuvelist, Oamenii din Dublin, 1914, Portret al artistului în tinerețe, 1916, este autorul a două «povesti» dotate cu un simbolism multiplu și al cărui personaj principal este în definitiv limbajul: Ulise, 1922, Vegheia lui Finnegan, 1939, se află la originea numeroaselor inovații ale literaturii moderne, introducând tehnici din alte genuri și specii, alte arte(muzică), reactualizând mitul, alegoria, pătrunzând în profunzimile subconștientului și visului, ermetizând; Ulise rămâne capodopera sa absolută, concentrând în 24 de ore experiența din Dublin a 3 personaje, conectate la simbolistica mitică a călătoriei de 10 ani a lui Ulise, tema fiind cea a călătoriei, simbol al cunoașterii și descoperirii de sine, inovațiile de limbaj fiind dintre cele mai interesante ale secolului), *A. Huxley*(Cea mai bună dintre lumi). Evenimentul Marcel Proust de la începutul secolului va marca ireversibil și categoric romanul secolului, la care se adaugă romanele *Virginie Woolf*, prin *Valurile*, *Spre far*, fără intrigă, face sensibilă viața zguduitoare a conștiinței). Bildungsromanul este cultivat de R. Rolland(Jean Christophe). Naturalismul trece în romanul comportamentist de notare sobră, concisă a amănuntelor comportamentale semnificative și la John Steinbeck(Fructele măniei, La est de Eden) sau la Alb. Moravia și Cesare Pavese, inclusi în neorealismul italian. Epica este evident sub influența marilor salturi din știință, tehnică, arte. Inovațiile se fac în toate modurile: schimbări de accente, modificări de structură, lărgirea perspectivei, explorarea

zonelor profunde ale psihicului și destinului omului, înnoirea limbajului. Beneficiind de experiența lui Dostoievski, de psihanaliză și filosofia lui Bergson, Husserl, Heidegger sau relativismul lui Einstein, se adâncesc zonele cunoașterii în sfera subconștientului, folosindu-se tehnica dicteului automat: la Joyce (Ulise), dar și la Faulkner (1897-1962, autor american de romane psihologice și simbolice, imaginind un lăut magic, Yoknapatawpha, întocmind apoi o frescă a Sudului(Mississippi), din timpul indienilor pînă astăzi: Sanctuar, Zgomotul și furia, Cătunul, Absalom -Absalom!, Conacul sau Orașul). Condiția umană se răsfringe în romane de meditație filosofică, cu aspect simbolic sau parabolic, ca la Fr. Kafka, Hemingway(Bătrînul și marea) sau la André Malraux(1901-1976, prozator și teoretician al artei, mare luptător pe baricadele istoriei secolului, fapt reflectat în Calea regală, Condiția umană, Speranța, mare conștiință etică (Antimemorii), dar și estetică, în Omul precar și literatura, Psihologia artei, Muzeul imaginari, Vocile tăcerii), la *Albert Camus* (scriitor francez, născut la Mondovi, Algeria, 1913-1960, în accident auto, Villeblevin, în eseurile sale Mitul lui Sisif, Omul revoltat, în dramele Caligula, Neînțelegeră, Dreptii sau romanele Ciuma, Străinul, Cădere, traduce sentimentul absurdității destinului uman, născut din socul războiului mondial, viață căpătind valoare prin angajarea liberă a omului, acțiunea conferă un sens existenței și dă solidaritatea umană: «Je me révolte, donc nous sommes»). Romanul condiției umane folosește curent tehnica eseului filosofic, problematizând. Camus, Sarte, Kafka cultivă romanul-parabolă al absurdului existentialist. Individul este distrus de mecanismele unui univers rece, străin și straniu, inuman, provocând neliniște, spaimă, sentimentul înstrăinării și inutilității, al absurdului existenței. Alegoria și parabola sunt intens folosite și de Ernst Jünger în Pe falezele de marmură sau de H. Hesse în Jocul cu mărgelele de sticlă. Romanul devine tot mai sincer, cuprinzând nu doar realitatea totală, ci interferind genuri și specii,

ca la Marcel Proust sau în Un veac de singurătate al lui Marquez, cele trei genuri literare, în Ulise al lui Joyce ori Cățunul lui Faulkner. Sincretic devine mai ales cind asimilează celealte arte și chiar elemente tehnico-științifice, ca-n Muntele vrăjit sau Doctor Faustus sau tehnica cinema în SUA-Paralela 42 al lui Dos Pasos. Formal, romanul își pierde tot mai mult din coerentă, personajele sunt atipice, nu mai reprezintă caractere, sunt relative la perspectiva din care sunt private. Naratiunea este dislocată după asociații de idei și sensuri, după capriile memoriei, iar naratorul nu mai este omniscient, omniprezent, omnipotent, își prezintă experiențe trăite direct, la persoana I, cititorul fiind implicat în acțiune, la Proust, Joyce, Camil Petrescu, Papadat-Bengescu. André Gide (1869-1951, pasionat de libertate și sinceritate, marcat de tentația angajării, încearcă să definească umanismul modern, capabil să concilieze luciditatea inteligenței cu vitalitatea instincților în Falsificatorii de bani, Pivnițele Vaticanului, Paludes, Simfonia pastorală, Jurnal sau piesele, interpretând original mituri antice, Prometeu rău întărit, Oedip, Tezeu, un înnoitor al limbajului artistic al secolului), Th. Mann (Doctor Faustus), Camil Petrescu (Patul lui Procus, piesele de teatru) introduc autenticitatea și documentele, relativizând punctele de vedere, prin tehnica oglinziilor paralele sau măștilor, luciditatea în analiza psihologică, anticalofilia. Relativizarea perspectivelor o întâlnim și în noul roman francez al lui Michel Butor, Robbe-Grillet sau Natalie Sarante. Timpul devine un subiect foarte serios de meditație nu doar la Proust, ci și la Th. Mann, Garcia Marquez și-a. Mitul, fantasticul, tragicul, liricul, grotescul, meditația filosofică sunt folosite cu succes, îmbinându-le cu realul. Romanul parodic sau cel ironic mai e cultivat, în afară de Joyce, Th. Mann, și de Robert Musil (Omul fără calități, Trei femei, Fabrica de absolut) sau Mihail Bulgakov, tratând miturile, în special cel faustic, parodic, fantasticul, tragicul, liricul, grotescul, ironicul, meditația filosofică unindu-se, cu referiri satirice spumoase la rea-

litate, în Maestrul și Margareta. SF – am văzut – se dezvoltă în proza scurtă, dar și în roman, la Wells, de pildă. Grup 47 din Germania, Grupul Beat din Anglia sunt doar două dintre ultimele tendințe ale prozei moderne. Convulsiile poeziei, prozei și teatrului reflectă ca un barometru sensibil convulsiile sufletului modern. Cât privește *dramaturgia*, inovațiile sunt la fel de spectaculoase, direcțiile tematici socială, psihologică și filosofică, diversificându-se formal, după expresionism, avangardism, existentialism, teatrul absurdului, drama mitică, poetică. Teatrul bulevardier apune, resimțit ca vechi. Teatrul modern îi are ca precursori și continuatori pe Henrik Ibsen, August Strindberg (scriitor suedez, 1849-1912, ce duce o viață zbuciumată, publică romane naturaliste, iar dezechilibrul nervos se reflectă în nuvele și povestiri autobiografice: Căsătoriți, A pleat unui nebun sau teatrul său istoric și simbolist, Dansul mortului, Visul, ce evoluează către misticism, creând Teatrul Intim, cu reprezentarea Sonatei spectrelor, prin care a influențat puternic teatrul expresionist) sau Cehov. Ibsen a perpetuat teatrul de idei, ilustrat cu brio la noi de Camil Petrescu. Drama istorică, în care subiectele și personajele sunt pretexte de meditație la istoria contemporană, căutându-se analogii, similitudini, mai puțin preocupată de veridicitate, cu tendință demitezării o întâlnim în Viața lui Galilei a lui Brecht, Sf. Ioana, Cezar și Cleopatra sau Discipolul Diavolului a lui Shaw. Si din evenimentul politic contemporan se extrag semnificații, dezbatându-se probleme ardente ale contemporaneității, în Ascensiunea lui Arturo Ulpiano poate fi oprită a lui Brecht. Limbajul metaforic al teatrului ce îmbină drama cu lirismul, într-o atmosferă de visare și mister, cu personaje simbolice, întâlnim în special în teatrul expresionist de-o mare profunzime poetică și filosofică al lui Lucian Blaga, Meșterul Manole, Zamolxe, Arca lui Noe sau Garcia Lorca, cu Casa Bernardei Alba, Yerma sau Nunta însingerată. Teatrul social e reprezentat de G. Bernard Shaw (mare dramaturg, romancier și eseist irlandez, Dublin, 1856-1950,

Ayot Sain Lawrence, îmbinând umorul sănătos din «piesele plăcute»: Armele și omul, Omul destinului, Pygmalion (1912) cu pessimismul «pieselor neplăcute»: Casele văduvilor, Pensuinea d-nei Waren, ce ironizează mușcător societatea timpului folosind paradoxul și o deosebită artă a dialogului), Gorki (Azilul de noapte, Dușmanii), Bertolt Brecht (dramaturg german, Augsburg, 1898-Berlin, 1956, teoretician al teatrului și poet, celebru prin creația, în opoziție cu teatrul tradițional, în care spectatorul se identifică cu eroul, a «teatrului epic», care invită actorul să-și prezinte personajul fără a se confunda cu el – « efectul de distanțare » și atitudinea critică a spectatorului liber să poarte asupra piesei privirea necruătoare, pe care el o poartă de obicei asupra realității, opunându-se dramaturgiei aristotelice, în piese ca Baal, Răpăit de tobe în noapte, Opera de trei parale, Mutter Courage, Domnul Puntile și sluga sa Matti, Viața lui Galilei, Ascensiunea lui Arturo Ulpiano poate fi oprită). Drama personalității umane traumatizate de seismele secolului, cu lipsa ei de coerentă, unitate, cu dedublarea personalității, cu sondarea tenebrelor subconștientului sau eredității, într-o psihanaliză dramatică, o afilă la Luigi Pirandello (Agrigente, 1867-1950, Roma, poet (Elegii renane), prozator italian în tradiție veristă: l'Excluse sau Nuvele pentru un an, Unul, nici unul, o sută de mii, dramaturg, în teatrul căruia personalitatea umană e dislocată în fațete și opinii contradictorii, incapabile de a se recompone logic: Fiecare cu adevărul său, Astă seara se improvizează, Henric IV, Șase personaje în căutarea unui autor, Este așa cum vi se pare, cu o bogată problematică filosofică, preocupat de relativitatea personalității umane, raportul dintre aceasta și măștile purtate, dintre realitate și ficțiune, teatrul în teatru) sau la Eugene O'Neill (1888-1953, ce, după studii la prestigioase universități americane și o viață aventuroasă, se dedică teatrului, trecând drept realist, naturalist sau psihanalist în Dincolo de zare, Maimuța păroasă, înfluit de expresionism: Patima de sub ulmi, având o viziune poetică a efortului

uman de a se integra în lume: Împăratul Jones, în care nu domină decât ființele de excepție, capabile de a-și asuma propriul destin în mituri antice transpuse în lumea modernă: Din jale se întrupează Electra (1931) sau urmărirea destinalului în determinările sale psihice, ereditare și psihologice: Straniu interludiu (1928), Lungul drum al zilei către noapte). Drama filosofică existențialistă a destinului uman apare la Sartre (Muștele), dar și-n drama mitică și metaforică a unui Jean Giraudoux (Război cu Troia nu se face) sau Garcia Lorca, Eliot. Teatrul de avangardă al lui Alfr. Jarry trece prin dadaism și suprarealism în cel al absurdului, al farsei tragic, limbajul își pierde conținutul, devenind o formă fără semnificație; lipsa comunicării, grotescul sunt la ele acasă în teatrul absurdului al lui Eugen Ionescu (1909-1994, mare scriitor român de expresie franceză, teatrul său denunțând absurdul existenței, al raporturilor umane, în Cîntăreață cheală, Lectia, Scaunele, de-a lungul unui univers parodic și simbolic în Rinocerii, Regele moare, Pietenoul aerului, Setea și foamea, Ucigaș fără voie, autor de eseuri, pamflete: Nu, Un homme en question) și al lui Samuel Beckett (scriitor irlandez, Foxrock, Dublin, 1906-Paris, 1989, de expresie engleză apoi franceză, principal reprezentant al teatrului absurdului, în Așteptându-l pe Godot, Oh, frumoase zile sau Sfîrșit de partidă, înnoind structura prin eliminarea intrigii, viață prezentată ca dramă a aşteptării absurde) sau Dürrenmatt (Fizicienii) și Max Frisch. Mari inovatori ai artei teatrale sunt românii George Ciprian, C. Petrescu, Andrei Serban. *** Pe la 1895-1900, apare în Germania expresionismul, reacție contra impresionismului și artei prea obiective a lui Cézanne. Cercul artistic e elaborat de Kandinsky, Woringer sau Blaga. Goya, Daumier, Van Gogh, Munch sunt considerați precursori. «Expresionismul transpune în imagini puternice, violente, impregnate de elan vital, impulsul interior, neliniștea existențială, idealul reîntoarcerii la sufletul primar», exprimând esențele prin mit, cu personaje-idei, simboliz-

ce. Arta e expresie a eului, accentul punându-se pe tensiunea emoțională lăuntrică, pe dimensiunile conștiinței, valoarea țintită este absolutul, realizarea formelor sintetice, prin esențializare și abstractizare; interes pentru culturile arhaice, exotic, irațional, elementar. După 1945, se ramifică în mișcarea «Cobra», expresionismul abstract al gestului în SUA, în cinema, ca o sinteză a avangardei teatrale și picturale. Antiimpresionismul, care punea accent pe senzații, pe impresii, expresionismul pune accent pe sentiment, pictând lubirea, de pildă («capul cel blond[al prietenului] pe albastrul fondului impresionează puternic ca o stea în adâncul Eternității. Toată iubirea pe care o simt pentru el trebuie să-o pictez în această scrisoare» (Van Gogh)). Opus civilizației tehnice, ce stereotizează, ucide, pervertește sufletul, postulează întoarcerea la patriarhal, bucolic, mit, mister, ca la Blaga, care dă una din cele mai inspirate definiri a curentului: «De cîte ori o operă de artă redă astfel un lucru încît puterea, tensiunea interioară transcend lucrul, trădînd relațiuni cu cosmicul, cu absolutul, cu ilimitatul avem de-a face cu un produs expresionist». Din expresionism se desprind curente abstractive precum cubismul, futurismul și abstracționismul. În artele plastice au strălucit Kandinsky, Archipenko, Kokoschka, Paul Klee. Pictura e impregnată de primitivism, cultivînd simplificarea formelor, violența grafică, erealismul culorilor, în literatură, prin schematicismul temelor și violența stilului, de unde predilecția pentru abstractizarea lirică din poezie, teatru. Pictura prezintă eroi zbuciumați de tensiuni interioare, predilecția pentru monstruos, caricatural, antiteze brute. Folosește perspectiva, claroscuro și modelarea, cu care se realizează misterul, drama, se preferă subiecte cu personaje malformate, se redă groaza și ironia, peisajele cu aspecte tragice, ori subiecte fantastice și macabre, preluînd cîte ceva din naturalism și simbolismul decadent. În literatură, Trakl, Benn, Werfel, Blaga, cu o poezie vizionară, onirică, apocalitică, ce refuză civilizația în numele culturii primitive, patriarhale, tinde spre simplitatea exaltată, afinități cu această poezie avînd simbolisti precum Rilke sau prozatorii ca Mann, Kafka, Musil, dramaturgii Strindberg, Wedekind, chiar Brecht, la debut. În muzică, se regăsește la Schönberg, Webern, a căror expresie muzicală este dominată de subiectivitate emoțională, voit haotică, disonantă, crispată, înclinată spre grotesc, fantastic, irațional. Între 1905-1907 apare fovismul (fr. fauve - fără sălbatică, sălbăticire carnavoră, feroce, cu părul roșiatic), care pune accentul în artele plastice pe culoarea pură, vie, violentă de contraste, redînd lumina soarelui prin efecte tari, variate, exaltarea culorii, fără nuanțe sau clarobscur, impresionînd direct și intens, cu un puternic accent decorativ, fără adâncimea planurilor. A luat naștere în grupul de artiști Matisse, Derain, Braque. Henry Matisse (1869-1957) maestru al fovismului, pe care-l depășește cu mult, utilizînd o largă gamă de culori, pe un desen savant eliptic, fluid, apăsat, cu mult negru, unul dintre strălucitii plasticieni ai secolului, opera cuprinzînd desene, gravuri, sculpturi (Serpentina), colajele de hîrtie colorată, vitralii. Debutând abia la 27 de ani, opera sa este impresionantă. Ca impresionist, a pictat marine și peisaje de pe Coasta de Azur și Corsica (Camera mea de la Ajaccio). E influențat de Cézanne (Nud cu pantofii roșii). Remarcabile: Tigana, Margot și Algeriana. De reînuit și Fete cu tamburină, Femeia cu chitară, Marele interior roșu, Odalisca, la românească (mai multe variante). Inovator prin redarea culorii pure, strălucite, dînd senzația de volum sugerat de conture, de spațialitate prin tentă special alese sau raportul obiectelor reper. Avangardismul desemnează mai curînd o atitudine estetică de căutare, depășind nivelul atins sau negîndu-l, ideea artistică și expresia considerate învechite, epuizate, omologate muzeal, înscriindu-se în logica creației de depășire continuă, propriu artei în genere. Ca program artistic, se constituie odată cu ivirea conștiinței inovației și delimitării categoriei de academism, după unii începînd din a doua jumătate a secolului XIX cu impresionismul și celelalte curente moderne: cubism,

suprarealism, dadaism, actionpainting, pop-art sau arta cinetică. Avangarda deschide drumuri, este un precursor, un stil, anticipă, devansează, inovează, sare etape, de unde utopismul ei în imediat. Are revelația unui mare adevăr pe care-l prezintă ca pe un mesaj unic, inedit într-un manifest zgomot, nonconformist, polemic, dinamitând ierarhii, prejudecăți consacrate estetice sau de altă natură. Protest, repulsie, intoleranță chiar față de idei fecunde ale prezentului, frondă și sfidare a tot ce e prezentul; libertate absolută în expresie, reușesc să destrame, să dezintegreze ceea ce era bine constituit, ajungându-se la negări precum antiarta, anti-teatrul, antimuzica, antipictura, anti-romanul. Anticonservatoare și anti-convenționale, prin negarea violență și totală, ele se neagă pe ele însese, metodele lor fiind perisabile, șocând pentru puțin timp și întrînd, ca orice modă, în desuetit. Rămân unele inovații autentice fertile, speculație creator de marile spirite creațoare, ce-au făcut sau nu parte din gruparea respectivă. Apărute în perioade de criză acută, ele însese sunt niște acute majore, de protest absolut împotriva a tot și a toate, fără ca aceste proteste să reușească vreodată să demoleze tot ce a creat spiritul uman, dar, după o astfel de «furtună», altfel se văd lucrurile, chiar cele mai stabile, trainice. Când sistemul de valori e-n criză, căutările pot oferi surpreze spectaculoase. Între 1907-'17, cubismul a substituit reprezentărilor tip Renaștere noi moduri de reprezentare plastică. Leția Cézanne și descoperirea artei negro-africane, pe care o cunoșteau deja foviștii, deschid drum unui Picasso (D-rele din Avignon) sau Braque ale căruia peisaje cezaniene păreau unui critic reduse la mici cuburi. Cei doi prieteni adoptă din 1909 perspective de figurare a unui obiect disecat în multiple fațete. În afară de culoare, ei adăugau în lucrări bucăți de obiecte, din materiale diferite, titluri de cărți, petice de ziare. Acest tip de opere atinge abstractul (cubismul hermetic). Grupul Puteaux apoi Sectiunea de aur, Orficii, diversi sculptori, interpretând în trei dimensiuni principii cubiste picassiene (Arhipenco,

Duchamp-Villon, Laurens, Lipchitz) organizează expoziții-scandal. Are trei faze: cézaneană, analitică și sintetică. Cézanne afirmase că natura trebuie văzută prin principalele corpuși geometrice: cilindri, cuburi, conuri, asemenea cristalelor, cubismul primitiv. În faza analitică, s-a reprezentat pe suprafața plană și «fața acunsă a lunii», simultan, ca și cum părțile invizibile ale obiectelor ar fi văzute din unghiuri diferite simultan, înconjurate de privire, holoscopic. Valoarea constă din ordinea recompunerei elementelor, echilibru de linii și culori, dând o artă subiectivă, abstractă. În faza sintetică sau stenografică, formele sunt recurgibile, dar exprimate sintetic, abreviat, adevărate stenogramme ale formelor ce nu mai sunt supuse analizei, chiar ideograme, ceea ce duce inevitabil la abstractionism și ermetism. Reconstituirea antimimetică a imaginii, pictura deductivă, conferă artistului libertate absolută în sinteza plastică apriorică. Creatorul curentului, unul din cei mai mari plasticieni din toate timpurile, Pablo Ruiz Picasso, pictor, desenator, sculptor și gravur spaniol (Malaga 1881 – Mougins, SUA, 1973). Instalat la Paris în 1904, opera sa a bulversat arta modernă marcând-o, de-a lungul unor uluitoare metamorfoze grafice și plastice, tînd mereu pasul cu nouătățile, mereu proaspăt, actual și imprevizibil, desfășurînd bogăția darurilor sale geniale în mai multe etape: epoca realistă (la 19 ani), epoca bleu (1901-1904, Săraci la malul mării, Viața, Cele două surori) și roz (1905, Arlechinii, Saltimbancii cu circul, Familia de acrobati), cubismul (1906-1907 - les Demoiselles d'Avignon, Portretul lui Volard), neoclasicismul anilor 1920, tentații suprarealiste și abstrakte, 1925-1936, expresionismul (Guernica (1937)), capodoperă a picturii universale). Lucrările cubiste au linii clare, proporțiile juste și compozitiile bine închegate. Desenul și culoarea sunt pe prim-plan. La cubism nu renunță niciodată, revenind în noi formulări, îmbogățindu-i maniera de la epocă la epocă. În Sylvette XIII, de după 1940, el se exprimă tot cubist. A încercat apropierea artei antice și romantice, tinzind spre mo-

numental (Natură moartă cu cap antic). Expus în muzeu din Paris și Barcelona. Georges Braque (1882-1963) admiră arta antică și impresionistă, creator al cubismului cu Picasso, celebru pentru hîrtiile sale lipite, sever ritmate (1912-1914), naturile moarte de o sensualitate reținută, Atelierele, Păsările sale, ilustrările din Hesiod, Reverdy etc. Paleta cubismului analitic este simplă, amintind foviștii: roșu, verde, violet intens, portocaliu (Vedere în portul Le Havre, Vapoare în portul Anvers); după ce-l cunoaște pe Picasso, o reduce la ocru, verde și gri. Redă natura geometrică, lumina impresionistă dispărînd cu desăvîrsire. Între războaie face cubism sintetic: Trei lămi, Vasul albastru. Introduce în pictură literele, notele muzicale și hîrtia lipită sau capul uman văzut simultan din două părți (capete cu aspect dublu). Din cubism derivă orfismul (1912), ce impune primatul, dinamismul culorii și a contrastului simultan în compozitie, cu Delaunay autor de compozitii ca Turnul Eifel, Fereastră simultană prismatice, Ritmuri fără sfîrșit. Discuri sau Forme circulare cosmice, purismul, ilustrat de strălucitorul arhitect le Corbusier, constă din redarea arhitectonică a obiectelor, simplu și autentic, excludînd fantasia ori prețiozitatea, avînd ca simbol mașina, futurismul (1909), manifestat în poezia șefului curentului, Marinetti, ce e adept al mișcării, dinamismului și vitezei, anticubist, nesuportînd statismul cubist, combatte impresionismul, ce surprinde numai un moment, futurismul dând o sinteză a tuturor momentelor în operă, locul, timpul, culoarea-ton și forma sunt prezente. Introduc timpul, sugerat prin treccerea mobilului prin repere spațiale diferite, în aceeași compozitie. S-a manifestat și în arta decorurilor, a influențat puternic teatrul, muzica și filmele de avangardă. Cubismul, impresionismul, fovișmul și futurismul converg în arta abstractă, creație a inteligenței și sensibilității, nesimțindu-se nevoie redării formei, ci resurselor oferite de culoare, pata de culoare, scursă, aruncată, străpînată, frecată sau frâmfînată cu peninsula, recent, astfel de «picturi» ale unui urangutan au provocat vîi con-

troverse academice! Împotriva naturalismului academic, antidiscursivă, arta abstractă este un efort în căutarea picturii pure, asemănător cu caracterul nonfigurativ din muzică, exprimând, dincolo de reprezentarea realității, o stare emotivă asemănătoare celei muzicale: simfonie de culori. Culoarea se manifestă exclusiv, atotbiruitoare, caldă sau rece, exprimă entuziasm, rezervă, revărsindu-se în efluviu lirice, personale. A dat formule noi precum Arta neformală, Pictura gestuală sau Action Painting. E expresie a inconștientului informal, asemănătoare cu suprarealismul avându-și, se pare, originile în 1909, cînd Kandinsky, întrînd într-un amurg în atelier, surprinde un tablou de-o strălucire uluitoare, de neimaginat. Apropindu-se, a constatat că era un tablou al său pus din greșeală pe dos și care avea putere de seducție doar prin forme și culorile ce nu au vreo corespondență în lumea reală. A dat astfel prima pictură abstractă, creînd și manifestul ei teoretic: Despre spiritualitate în artă (1912). Raymond Nacenta se întrebă: «mesajul abstracționist ne-a făcut oare cu adevărat să înaintăm în cunoașterea omului sau a universului sau el nu a fost decît obsezia neantului, una din forme de evaziune, ba chiar de panică, caracteristic acestor epoci?», Mannessier replica parcă: «Noi suntem oamenii acestui secol: frânti, rupti în bucăți; pe pînzele noastre țîșnește, fie că vrem sau nu, o minciună care este însăși minciuna societății noastre». După începuturi cu Kandinsky (1866-1944, amintiri vagi de realitate, linii unduite și drepte mărginind planuri colorate, străluciri, briouri muzicale wagneriene, sau dinamicul decorativ în Stabilitate animată, Acuarelă, Compoziție roză, Pe alb), olandezul Mondrian (ce reține din lucruri doar linii și ritmuri, raporturi plastice bazate pe verticale sau orizontale, culorile reducîndu-se la roșu, galben și albastru, unde se unesc albul, negru și griul, culorile primare neapărînd toate trei deodată, suprafața este brăzdată de cîteva linii colorate sau nu, redînd echilibru perfect universal: Compoziție), Paul Klee (înălță muzică și

pictură, optînd pentru ultima, găsește și cultivă marile afinități dintre aceste arte în improvizațiile sau compozitiile sale, adevărate simfonii de culoare: Apus de soare, Peisaj cu păsări galbene), arta abstractă trece în fază latentă vreo 30 de ani, izbucnind cu forță în anii 1940. Se distinge: «abstracția expresionistă», descinzînd din Kandinsky, «abstracția constructivistă», descinzînd din Mondrian și «abstracția magico-religioasă». În anii '50, în America se dezvoltă, datorită lui Pollock, promotorul tendinței Action painting (pictura în acțiune), valoarea ei constînd din însuși gestul de-a picta, emoția consumîndu-se odată cu efectuarea tabloului. În anii '60, după ce cunoaște extrema disoluție prin pictura informală, abstractionismul face loc neofigurativismului, de tip pop-art, deja depășit și intrat în istorie. Artă a subconștientului și dezintegrării ființei umane, ea «spune» extrem de mult celui ce știe să descifreze neantul ființei finalului de mileniu. E diversificat în pictură nonobiectivă, suprematism, constructivism, lucism (raionism). În avangardă se plasează și celebrele balete rusești, în care se remarcă Serghei Diaghilev prin arta îmbinării muzicii, dansului și picturii în spectacole de vis cu Boris Godunov, Sheherezada, Pasărea de foc, Petrușka. După amiază unui faun, montate în curcubeuri și auore vii de lumini în mișcare. Sculptura tradițională se impune prin personalități derivînd din Rodin: Bourdelle, Maillol, Mestrovici, însă Archipenko va face trecerea de la figurativ la nonfigurativ și abstract în sculptură, pregătind calea unui Brâncuși, prin Siluete, Medrano, aplicînd teoria cubistă din pictură. Se folosesc materiale noi, ca sticla, fierul pictat, chiar celuloïd (Gabo). Arhitectura profită de inovațiile din artele plastice și tehnica. Se pun bazele raționalismului, folosind expresiv și util noile materiale, prin compunerea de planuri simple, volume și suprafețe eliberate de balast inutil. Profită de experiența construcțiilor metalice ale unui Eiffel (1889), se folosesc fierul laminat, betonul armat, sticla, apar noi curente: constructivism, funcționalism. Dulci utile este omni-

rezent. Grupul olandez De Stijl (1917) (Doesburg și Mondrian), preconiza ca fundamentale funcția, masa, lumina, materialele, planul, spațiul, timpul și culoarea, jocul de volume și suprafețe, răspunzînd orașului modern: activ, mobil, agitat, dinamic. Intră definitiv betonul armat, folosit în 1867 de Monier pentru vase de pomi ornamentali, rezistent la foc, cutremure, extrem de plastic. Noile idei sunt preluate de școala de la Chicago (Root și Sullivan), căreia i se datorează primul zgîrie-nori (Monadnock-Building, de 16 etaje). Brehens introduce masiv sticla în noua arhitectură, iar Loos, volumul simplu, mari deschideri și terasele. La noi se remarcă Anghel Saligny, ce folosește primul betonul armat la silozurile de pe Dunăre, construind și celebrul pod de la Cernavodă. Între răboie se impus decisiv gruparea germană Bauhaus, alcătuită din arhitecți, pictori, sculptori, lucrători în metale și materiale plastice graficieni, fotografi, o corporație de artiști și artizani, sintetizînd ce e mai bun în artă și tehnică vizînd crearea estetică industrială (design), frumusețea funcțională, confort, standardizare, organizarea rațională a spațiilor, folosirea prefabricatorilor, de care vor ține seama Wright sau Le Corbusier, ce preconiza producția de serie, bazată pe geometrie, expresivitate plastică, modernitatea stilului adaptat cerințelor. După ultimul război apare «teoria arhitecturii organice». Se crează o arhitectură lamelară, pereti cortină metalică ușoară (Rohe), construcții transparente (Neutre), stilul brazilian aplicat la construirea capitalei, Brasilia (Niemeyer), se opun tot mai mult universalizării, prin adaptarea la condițiile specifice locale (Sartoris, Munford), se preferă stilul natur, lemnul și cărămidă nefinisate sau netencuite ori, dimpotrivă, stilul ultramodern al modulelor spațiale, cosmic, preferate de japonezi. Dadaismul fondat în 1916, de un grup cosmopolit de boemi refugiați în Elveția, la Cabaretul Voltaire, din Zürich, în frunte cu românii Tristan Tzara, poet, și Marcel Iancu, pictor. Se înscenăza în chip teribilist, de frondă, spectacole ca niște farse

scandaloase antimuzicale, antipoezie, antipicturale, luindu-și denumirea în mod aleatoriu, prin deschiderea Larousse la «dada»: termen infantil, hazliu, folosit pentru desemnarea unui cal, căluț cu cap de lemn fixat pe un băt, idee fixă sau hobby. E un curent insurecțional, renunțând la orice urmă conștientă, optind ostentativ pentru jocul de loterie al hazardului, o poezie fiind o asociere arbitrară de cuvinte: «Luati un ziar, luati o foarfecă, alegeti un articol, tăiat-i, tăiat-i pe urmă fiecare cuvînt, puneti totul într-un sac, agitați!». Supralicitarea scandaloașă a arbitriului irațional, cultul ostentativ și fanatic al ilogului, dezorganizarea forțată și exhibitionistă a compozitiei în înțeleșul ei clasic, folosirea demonstrativă a colajelor, fobia față de sintaxa și canoanele artei tradiționale, au făcut din dadaism un precursor al suprealismului și al altor curente moderne, căci haosul pozat adoptat pentru spectaculosul protestului nu puteau ține de artă și în scurt timp (1922), sfîrșesc prin a se autodesființa, pentru a nu cădea ei însăși în convenția nonconformismului sau nihilismului. Tzara este primul ce-și anunță demisia din Dada. Dada n-a fost un moft, ci expresie a dramei spirituale a intelectualității europene din timpul I RM, reunind pe un Hugo Ball, Hans Arp, Max Ernst, Picabia, Duchamp, Breton, Eluard, cu centre în Europa și America, mai toți trecând apoi la suprealism, printr-o insurecție sau disidență antidada. Ca un corolar al picturii expresioniste, se înscrise pictura metafizică a lui *Georgio de Chirico* (Volos, Grecia, 1888-1978, Roma), cel ce inventează la Paris (1911-1914) un nou mod de a picta. El nu înlătură principiile Renașterii din pictură, cum făceau ceilalți, ci, în tablouri admirabil construite, pictează misterul, teama și golul, făcînd loc, iarăși, viselor în pictură, miturilor, ca-n Muzele alarmate, Orasul mort, Marele metafizician, Misterul și melancolia unei străzi. După 1920, revine mai aproape de viață. *Marc Chagall*, alt uriaș al secolului, Vitebsk, 1887 – Saint-Paul-de-Vence, 1985, pictor, gravor și decorator francez de origine rusă, pictor al viselor, fără a fi totdeauna

suprarealist, cu vîrvă inventivă să inspirat din mitologia evreiască: Mesajul biblic, din folclorul și mitologia franceză sau rusă: Dublu portret în paharul de vin, Eu și satul, Violonistul, Negustorul de vite, Pendula, Aniversarea, plafonul Teatrului Operai din Paris. Mari artiști plastici sunt și *Maurice Utrillo* (1883-1955), pictor al peisajelor citadine, al cartierelor pariziene (Montmartre), al străzilor monotone, surprinde rusticitatea unor piete, case încărcate de poezie și melancolie: Casa lui Berlioz la Montmartre, Moulin de la Galette, Strada Saint Vincent sau André Derain (1880-1954), prieten cu Matisse, unul din creatorii fovismului, ce renunță în favoarea unui stil cézarian sau arhaizant (gotic), practicind un clasicism foarte personal: Un colț din Hyde Park, ilustrarează cărti ale lui Petronius, Rabelais sau Ovidiu). *Suprarealismul*, termen folosit prima oară de Apollinaire, desemnează un curent al căruia prim manifest este datat 1924, Manifest al suprealismului, în Revoluția suprealistă, al lui André Breton (părinte și «papă»), care-l definește: «Automatismul psihic pur, care-să propune să exprime prin viu grai, prin scris sau prin orice alt mod, funcționarea gîndirii. Dicteu al gîndirii lipsit de orice control al rațiunii, în afara oricărora preocupări estetice sau morale... Suprarealismul se întemeiază pe credința în realitatea superioară a anumitor forme de asociere neglijate pînă la el, în atotputernicia visului, în jocul dezinteresat al gîndirii. El trebuie să distrugă în mod definitiv toate mecanismele psihice, substituindu-se lor în rezolvarea principalelor probleme ale vieții». Socoțit ca o continuare a futurismului lui Marinetti și dadaismului lui Tzara, frecventat de noii promotori, are o scurtă preistorie sau stagiu futurist și dadaist (1918-1924). După organizarea comună de spectacole provocatoare (Paris), se rup de Dada; să manifestează pregnant în literatură și artele plastice. Prima operă rezultată din «dicteul automat»: *Les champs magnétiques* (1921) a lui André Breton și Soupault, demonstrează caracterul intentionat sistematic, experimental, opunîndu-se anarhismului nihilist dadaist. Fas-

cinația psihanalizei lui Freud asupra inconștientului, simbolurilor și viselor este evidentă. Apar reviste, manifeste, birouri de cercetare care emit teze, se expun în saloane, se editează broșuri, cărți, toate exprimînd primatul inconștientului asupra conștientului. Fac studii «clinice» pe retardati, nebuni, printre altele. Aragon publică *Un val de vise*. Nucleului grupului: André Breton, Paul Eluard, Louis Aragon, Desnos, Jacques Prévert i se alătură și alții: Antonin Artaud, Pierre Naville și.a. Mari artiști plastici aderă la mișcare: Marc Chagall, Max Ernst, Hans Arp, Giorgio de Chirico, Juan Miro, Giacometti, V. Brauner și, mai ales, *Salvador Dalí* (Figueras, 1904-id.1989, mare pictor, gravor și scriitor spaniol. Din 1929, a fost la Paris cel mai ușitor creator de imagini onirice al suprealismului prin Persistența memoriei, Premoniția războiului civil, Metamorfoza lui Narcis, Christ al sfintului Ioan al Crucii. Afirmarea subconștientului, a automatismului psihic, a creației onirice, a hazardului sau metoda plastică «paranoico-critică» a lui Salvador Dalí, ce constă în «obiectivarea critică sistematică a asociațiilor și interpretărilor» delirante erau în vogă). În Al II-lea Manifest al Suprealismului Breton identifică suprealitatea cu «acest punct al spiritului din care viața și moartea, realul și imaginariul, trecutul și viitorul, comunicabil și incomunicabil, ceea ce este sus și ceea ce află jos încețează să mai fie percepute contradictoriu», un fel de El Aleph borgesian! În spiritul acestui manifest, se practică o «revoltă absolută a nesupunerii totale» la tradiții, chiar a precursorilor, precum Rimbaud, Poe, Lautréamont, Jarry, Sade. Încă de acum, cere «ocultarea profundă, veritabilă, a suprealismului....». Cu Prolegomena la un al III-lea manifest al suprealismului (1946), Breton e înclinat puternic spre ocultism, afirmando credința în entități suprareale numite «Marii Transparenti», a căror manifestare ar depinde de comportarea noastră. Se răspîndește în numeroase grupări artistice, dar păstrează unitar căutarea unui punct suprem în vederea recuperării unor puteri psihice pierdute,

de ordinul celor abisal-inconștiente. Dezintegarea formulelor constituie prin tehnica surprizei, a «miracolului», spargerea universului imagistic și metaoric și recompunerea prin scriere automată, delir, humor negru, descoperirea obiectelor suprarealistă prin explorarea fenomenelor onirice, de hazard, relevind zăcăminte inconștientului cosmic, creând noi modalități de comunicare, asociind știința și arta, revoluționând existența umană. În ciuda marilor personalități, suprarealismul n-a produs capodopere, rămânind «între paranteze», ca «cea mai recentă tentativă a romanticismului de a rupe cu lucrurile care sunt, pentru a le substitui altele, în plină devenire». După al doilea război, se continuă al doilea val abstractionist: Kandinsky, Mondrian, Delaunay, Klee, apar scoli precum Tachism (fr. tache-pătă), Cobra, coexistând cu neorealismul, mai ales în țările latino-americane, unde, din revolta muraliștilor mexicani, rezultă expresionismul. Dr. Atl, promotorul școlii, cu Orozco (Zapota), Rivera și Siqueiros, fructifică vechile arte amerindiene, precolumbiene, pictura clasică și modernă, într-o amunoasă îmbinare. Sculptura impune o mare varietate de idei atât în opere figurative cât și nonfigurative. Apar elemente fantastice, forme interpretate sau schematizate, stilizate. O mare personalitate este sculptorul și gravorul englez H. Moore (1898-1986), format și sub influența fascinantă a lui Brâncuși, împuñind un stil biomorfic și monumental, într-un joc de goluri și vid: Figură întinsă, Familie, Piesă atomică, Arcul de triumf, Regele și regina. Cel mai mare sculptor al secolului este C-tin Brâncuși (Peștișani, Hobita, Tg. Jiu 1876-1957, Paris). A găsit esența simbolică a formei (Muza adormită, Pasăre în spațiu, ambele în mai multe variante), dar reînnodătă cu o venă frustă, arhaică, magică (Sărutul, Spiritul lui Buddha). Începând la 11 ani ca ucenic de tîmplărie, urmează cursurile școlii de arte și meserii din Craiova (terminată în 1898), apoi studiază la Arte frumoase din București (1901). Din perioada realistă se rețin G-I dr Carol Davila, capete de copii. După un drum de doi ani, oprindu-se și

sculptind pentru bani la München, Zürich și Baden, ajunge la Paris unde e atras de geniu lui Rodin: Orgoliu, Somnul. Cum «la umbra copacilor mari nu crește iarpa», refuză să lucreze cu Rodin, căutând forme plastice care să-i exprime gîndurile, ideile. Acum iese cu putere la iveau sculptura tărănească simplă, precisă, stilizată, expresivă. Artistul trece de la figurativ la stilizare pînă la schematicul semnificativ: Muza adormită, Cumintenia pămîntului, Narcis, Prometeu, D-ra Pogany, Măiastra (Pasărea măiasatră), în numeroase variante. În Măiastra, marele poet și filosof al sculpturii a redat țîșnetul spre ideal, zvînirea. Realizează, în 1924, Începutul lumii. Genial este com-

Brâncuși: *Mademoiselle Pogany*

plexul unitar de la Tg. Jiu dedicat eroilor români, alcătuit din Masa tăcerii, Poarta sărutului (eroilor) și Coloana recunoștinței fără sfîrșit (infinită) cu modulele romboedre însurubîndu-se parcă în cer, astăzi într-o renovare foarte discutată. Reușind o uluitoare sinteză dintre arhaic și modern, împletind idei sculpturale vechi cu filosofia orientală, Brâncuși este indiscutabil cel mai mare sculptor modern. Atelierul său parizian a fost reconstruit în fața centrului Pompidou. Dintre pictori români, se distinge Theodor Pallady (1861-1956), studiind la Paris și avînd coleg pe Matisse, printre alții. Formația de ingeră, se recunoaște

în desenul precis, limbajul concis, redus la linii esențiale, simplitatea, dar și sensibilitatea, cecoxistă, trădînd echilibru intelectual într-o cromatică nuanțată. Pictaază portrete, autoportrete, naturi moarte (Pălăria și umbrela artistului), dar e și un peisagist cu brume argintii și catifelări pastelate: Peisaj cu biserică, Moară, Notre Dame din Paris. Frumusețea feminină nu i-a fost indiferentă: Lectura, Nud. Nicolae Tonitza (1886-1940), pictor, grafician, publicist, rector al Academiei de arte frumoase din Iași, îmbinînd tradiția cu lirismul profund, desenul viguros, face caricaturi, portrete de și figuri de copii (Copil în roșu, citind, Fata pădurarului, Fetita olandeză, Catiusca lipoveanca), pictură monumentală (Mănăstirea Durău) sau Corneliu Baba (1906-1998), absolvă la Iași, lucrează cu Tonitza, conferă gravitate și seriozitate picturii sale, în desen viguros, cu contururi severe obținute prin culoare, paleta sa e dominată de gri, cafeniu și negru: tărani, Odihnă pe cîmp, numeroase portrete: Sadoveanu). După 1944, exceptînd pseudoartă tezistă, se remarcă D. Ghiață (1888-1972), cu ineditul robustei și prospețimii oamenilor și peisajelor mehedințene, din Hateg sau Hurezu (tărani din Hateg), dar și din Neamțul Moldovei, cu o vegetație extrem de bogată și flori inegalabile: Trandafiri, Flori și ferigă, Crăite, Struguri, I. Tuculescu (1910-1962, care atinge, prin perfectiune și exploatarea artei populare, universal: Interior tărănesc, Ochii familiiei). Se remarcă și «tinerii» Dan Hatmanu, Ion Pacea, Gh. Anghel sculptează portretele unor personalități artistice, sculptorul în lemn Gheza Vida, figuri masive, dure, Romulus Ladea se inspiră din istorie și legende, iar inegalabilul I. Irimescu, o sculptură izvorită din legende și arhetipuri perene românești. Filosofie: Henri Bergson (Paris, 1859 - id. 1941, filosof francez, care, opunînd intuiția inteligenței, face din intuiție singurul mijloc de cunoaștere a duratei și a vieții, considerînd că inteligența, esențialmente practică, produce o reprezentare spațială și mecanică a realității, incapabilă să înțeleagă viață, durată, libertatea sau

conștiința, înțelese doar de intuiție, ca prelungire a elanului vital, în Materie și memorie, 1896, Risul, 1900, Evoluția creatoare, 1907, Cele două surse ale moralei și religiei). Discuțiile cu Einstein i-au prilejuit Durată și simultaneitate (1922). Conceptul de timp ocupă un loc central în sistemul său, făcind distincție clară între timpul măsurabil și timpul pur, o secvență fluentă de evenimente, percepute prin experiența nemijlocită, în care putem trăi libertatea autentică. Impulsul realității fundamentale prin care cunoaștem puterea cosmică îl-a numit elan vital, liber și creator (asemănător, nu identic, cu Dumnezeu), net superior, ca formă de cunoaștere, înțeluctului, raționii (ființei): «afundați-vă direct în flux, dacă vreți să cunoașteți realitatea». Esența unei persoane este eul profund, pe care-l trăim mai degrabă decât îl conceptualizăm, nefiind coordonat cu trupul și trăirea în fragment, în clipă, ci în fluxul duratei. Marele ocean în care suntem scufundăți e recunoscut ca atare de înțelegerea noastră intuitivă, total diferită de înțeluctul ce fragmentează și imobilizează realul, pe care-l și privește din afară. Numai intuiția (instinct conștientizat și obiectivat) generează o cunoaștere nedeforțată și pură, participă la natura vie a lucrurilor. Înteluctul totuși se etalează în combinație cu instinctul pentru a dezvolta capacitatea intuiției de a pătrunde mai profund și mai susținut în adînc. Martin Heidegger (mare filosof german, Messkirch, 1889 -id. 1976, influențat de Kierkegaard și profesorul său, Husserl, metoda din Ființă și timp este cea învățată de la Husserl, cea fenomenologică. Opera îi este dominată de căutarea sensului faptului ulitor că «există lucruri în existență» sau «de ce există mai degrabă ceva decât nimic?», este o Căutare a Ființei și s-a delimitat de existențialistii cu care a fost asimilat. După Heidegger, doar filosofii greci presocrati și au redescoperit că Ființă este un loc de problematizare, întrebătoare, pentru om, și că omul trăiește cu moarte și angoasa, îngropat, ascuns în el. Este ceea ce Heidegger numeș-

te l'Être-là sau Dasein. Omul ce are simțul deplin al situații sale în lume are o existență autentică. Lumea este situația în care ne angajăm și trăim, suntem ființe-în-lume, iar Dasein e realitatea noastră umană, aceea multitudine de moduri de a fi în lume (existența umană concepută ca existență în lume). Ocupanții ai lumii, ne înșușim lumea, locuim în mijlocul propriilor noastre perspective, avem putere asupra situației în lume, luptăm cu lumea noastră, pe care o dominăm sau suntem anonimi domnați, conformiști, depersonalizați, neautentici. Ființa umană este aruncată în contextul lumii apriorice, iar Dassein, dominat de grija, se va implica cu grija în lumea găsită, dominând-o prin autenticitatea trăirii. Nu există subiect și obiect, ci o lume integrală. Distinge între frica concretă de ceva anume și anxietatea unei amenințări impalpabile, de nicăieri, metafizice, recunoaștere a participării și apartenenței la lume, conștiința vie a propriei existențe. Oamenii tind să se depărteze de experiența libertății și responsabilității, ascunzându-se în anonimatul unei vieți comune, lipsite de reflectie. Dasein: noi existăm nu numai ca părți componente ale comunității, ci și ca indivizi izolați, ambele moduri de existență alcătuiesc calea omenească a ființei în lume, structura sa universală. Anxietatea sau angoasa ne dezvăluie ce putem alege. Înțelegerea morții este cheia autenticității, a acceptării răspunderii pentru existența ta. Neantul ce înconjoară existența, face totul lipsit de sens, numai persoana noastră dă valoare sau sens. Structura Dasein, preliminarii la înțelegerea Ființei în ansamblu. Suntem o ființă temporară, în recreere perpetuă, condiție a conștiinței de sine și a acțiunii, a istoriei ce ne face să înțelegem Ființă în ansamblu. Viața autentică e trăită nu numai dintr-un simț al conștiinței de sine și al temporalității personale, ci și în cadrul istoricității și destinului. Scrieri extrem de dificile și din cauza limbajului foarte personal, a abordat metafizica, ontologia, logica, filosofia istoriei, a științei, limbajului, poeziei, matematică, filosofia elină. Ne-a dăruit: Ființă și timp (Sein und Zeit), 1927, Ce este

metafizica? (1929), Originea operei de artă, Introducere în metafizică, 1952). Sigmund Freud (medic austriac, Freiberg, 1856 - Londra, 1939; fondatorul psihanalizei, Freud gîndește că la originea tulburărilor nevrozice se află dorințele uitate în raport cu complexul lui Oedip și inconciliabile cu alte dorințe sau cu morala. Aceste dorințe refurate continuă să existe în inconștient, dar nu pot să erupă în conștient decât cu condiția de a fi desfigurate. Astfel că, în afară de simptome nevrozice, se formează visuri sau acte defectuoase, Interpretarea viselor, 1900, Trei eseuri asupra teoriei sexualității, 1905, Totem și tabu, 1912. Începînd cu 1920, cu publicarea Dincolo de principiul plăcerii, Freud opune pulsuna vieții și pulsuna morții și propune un nou model de aparat psihic: le moi, le ça, le sur-moi, adică subconștientul, inconștientul, conștientul. Se consacră tot mai mult din acest timp marilor probleme ale civilizației, cărora le aplică tehnica analitică, Viitorul unei iluzii, Indispoziția în civilizație, Moise și monoteismul. În 1910, înființează Asociația Internațională Psihanalitică, instituție în raport cu care toate celelalte urmău să se situeze în raport de subordonare). Carl Gustav Jung (Kesswil, 1875 - Küsnacht, Zürich, 1961, psihanalyst elvețian, cel mai apropiat discipol al lui Freud, primul care să depărteze de tezele maestrului său, creînd psihologia analitică: va desexualiza libidoul, considerîndu-l ca o formă de energie vitală, apoi introduce conceptul de inconștient colectiv și de arhetip, în Metamorfoze și simbolurile libidoului, 1912, Tipurile psihologice, 1920, Psihologie și religie, 1939, Psihologie și alchimie, 1944 §.m.a.). Inventii, descoperiri, întemeieri 1895-1945 Salt în secolul tuturor posibilităților Ultimii 5 ani din secolul XX: descoperirea razelor X, a radioactivității, a particulelor subatomice, a relativității și a teoriei cuantice. Toate conduc la o percepere diferită a lumii, a materiei și energiei și au influențat chimia, astronomia, geologia, biologia, medicina tehnologie, înșuși destinul planetelor prin folosirea energiei

Fotografia unei galaxii

atomice. Numărul savanților crește spectaculos, munca de echipă este o necesitate. Pe lîngă genii absolute ca Einstein, Bohr sau Rutherford, au existat sublimii anonimi ce au lucrat în echipe cu rezultate strălucite. Descoperiri din secolul trecut, ca tabelul periodic al elementelor, legile lui Mendel etc. au fost explicate prin noi teorii. Știința se extinde din laboratoare în fabrici și societate, timpul de trecere de la teorie la practică e extrem de scurt. Secolul culege nu doar roadele descoperirilor secolului trecut, ci și ale noilor descoperiri. Germania, America și Rusia domină cercetarea științifică. Primul război a demonstrat forța științei în hotărîrea învingătorilor, statele finanțând prioritar laboratoare militare. Apar filosofii pragmatici (Peirce, Mach, W.James), ce susțin posibilitatea cunoașterii empirice a realității (experiență). Știința devine modelul gîndirii filosofice sau unicul mod de a privi și a gîndi viața. Darwin a influențat pe Bergson, Spencer sau Dewey. Nernst formulează principiul al treilea al termodinamicii, conform căruia entropia unui sistem este nulă la zero absolut. Teoria cuantică a modificat considerabil modul de gîndire. Mecanica newtoniană a fost serios zguduită de aceasta. E descoperită izotopia unor specii atomice (Soddy, 1907).

tus din China, "omul din Pekin", s-au pierdut. Acum s-a descoperit și specia Homo Australopithecus. Descoperirea picturilor din peștera La Mouthe, din 1895, confirmă pe cele de la Altamira din 1879, arta paleolitică fiind recunoscută, mai ales că-n 1940 s-au mai descoperit și picturile din peștera Lascaux. Și antropologia culturală ia avînt, prin studiul civilizațiilor amerindiene, siberiene etc. În arheologie, cea mai uluitoare izbîndă este descoperirea civilizației minoice din Creta de către Arthur Evans, la 1900, ghidindu-se după legende și mituri, ca predecesorul său Schliemann. Descoperirea Knossosului și descifrarea parțială a scrierii minoice, descoperirea din 1911 în Anzii Cordilieri a așezării misterioase Machu Pichu, a Primului și Ultimului Inca, de Bingham, celebra descoperire din 1922 a mormântului lui Tutankhamon, cu uriașul tezaur, sunt doar cîteva din descoperirile spectaculoase ale acestui secol. Arheologia trece de la spectaculos la științămeticuoasă. Astronomia a sesizat că în univers nu este doar Calea Lactee, cum se credea, ci nebuluoasele constituie, de fapt, alte galaxii similare cu a noastră (Hubble). În 1906, Kapteyn determină dimensiunea galaxiei și forma ei lenticulară. Este descoperită rotația nebuluoaselor spirale (1914). Hubble, în 1920, sesizează că galaxiile se depărtăză de noi spre roșu cu o viteză proporțională cu distanța, de unde celebre teorie a Big-Bang-ului și a structurii universului. Sistemul solar se extinde la 9 planete, prin descoperirea lui Pluto, în 1930. Se înțelege și ciclul de viață al stelelor, ele fiind clasificate pe categorii de vîrstă și activitate, pînă la colapsul în black-holes. În 1917, este evaluat diametrul galaxiei noastre, iar Sitter deduce că Universul este în expansiune. În 1925, Hubble pune bazele astronomiei extragalactice. În 1936, Oparin formulează o teorie modernă asupra originii vieții pe pămînt. Biologia a început furtunos secolul, prin redescoperirea, în 1900, a lucrărilor lui Mendel de către Vries, Correns și Tschermak, ce pun bazele geneticii clasice. Conceptul de genă și de ereditate vor stăpîni întreg secolul. S-a în-

les rolul genelor și a raporturilor lor cu enzimele. Morgan elaborează teoria cromozomială a eredității (1910). În anii 1940 s-a descoperit agentul de transmisie a informației genetice, ADN. S-au făcut studii pe miciuță și celebre Drosofila privind mutațiile. Biochimia a ajutat mult biologia, mai ales în privința enzimelor și hormonilor. În 1940, se demonstrează că ADN și ARN se găsesc în orice fel de celulă, iar în 1944, Avery demonstrează rolul genetic al ADN. Chimia și țintele bine structura atomului și s-a folosit de aceasta, în explicarea proprietăților, stăpînirea și transformarea lor. Savanții au țintele că periodicitatea este în strânsă legătură cu periodicitatea configurației electronilor de pe ultimul strat al învelișului atomic și cu proprietățile chimice ale elementelor. Teoria legăturilor chimice a lui Linus Pauling, din 1930, a lămurit genial rolul electronilor în alcătuirea moleculelor: atomii se leagă între ei fie prin forțe electrostatice (legătura ionică), fie prin punerea electronilor în comun (legătura covalentă). Moderna și proaspăta mecanică cuantică a lămurit multe probleme spinoase ale chimiei, alcătuind temeiul ei teoretic, pentru studiul îndeosebi a legăturilor chimice și interpretarea spectrelor atomice și moleculare. Spectroscopia a fost utilizată în domeniul vizibil, dar și în cel infraroșu sau al microundelor. Apare metoda atomilor marcați. În 1913, se realizează sinteza amoniacului din elementele sale. Un domeniu mult studiat a fost acela al mecanismelor și vitezelor reacțiilor, a reacțiilor de polimerizare, lăud mare amplioare chimia macro-moleculară ce a dat fibrele sintetice și materialele plastice. În 1935, Carothers, din SUA, inventează fibrele poliamidice (moleculele lungi), inclusiv nylonul. În 1943, începe fabricarea fibrelor poliacrilice. Chimia siliconului, ce poate da compusi complexi, întocmai C, a dus la o intensă cercetare a acestuia. Geologia este marcată de teoria translatăiei (derivei sau deplasării) continentelor a lui Wegener, acceptată abia în anii 1960. De asemenea, studierea scoarței și straturilor Terrei pe baza undelor seismice:

scoarța, mantaua, miezul extern și miezul intern. "Belgica" a fost prima expediție ce-a iernat în Antarctica, având la bord și pe speologul român Emil Racoviță (1899). Este descoperit polul magnetic sud. Racoviță publică Studiul asupra problemelor biospeologiei (1907). În 1920, realizează la Cluj primul Institut de Speologie din lume. Radioactivitatea a dus la studierea vîrstei rocilor. Oceanografia s-a folosit de sonar pentru a cerceta munții submarini, Beebe a explorat mările adîncimi, cu batiscaful. Amundsen ajunge la Polul Sud (1911). și meteorologia capătă relevanță acum. Este descoperit, în straturile înalte ale atmosferei, ozonul (1913). Matematica a trecut de la bazele ei pur logice la găsirea unei baze axiomatice, prin David Hilbert (1899). Un sistem fundamental de principii matematice trebuie să fie coerent, complet și determinat, dar existența seriilor infinite duce la paradoxuri. Markov publică Calculul probabilităților (1900), Minkowski stabilește ecuația electrodinamică a corpurilor în mișcare (1907), Hausdorff demonstrează teoria mulțimilor (1914). În 1931, Kurt Gödel demonstrează că ideile lui Hilbert nu erau realizabile: matematica nu putea fi simultan coerentă și completă. Whitehead, Bertrand Russel, Peano extind algebra de la simbolurile numerelor la simbolurile atribuite conceptelor, creând logica simbolică. Grupul francez anonim, "N. Bourbaki", încearcă să dăruieze matematicii o bază axiomatică, prin căutarea structurilor fundamentale ale diferențelor teorii matematice. Grupul din Göttingen, condus de Noether, dezvoltă algebra abstractă, prin care se poate reprezenta orice tip de sistem. Deși conceptul de integrală a fost generalizat din secolul trecut de Stieltjes, în 1902, a fost definită complet, o dată cu teoria măsurii a lui Lebesgue. Aceeași teorie, combinată cu teoria mulțimilor și elemente de topologie, stă și la baza analizei funcționale, o disciplină nouă. Progrese notabile s-au făcut și în axiomatizarea teoriei probabilităților, geometria algebraică, ecuațiile integrale. Nici un matematician n-a mai putut fi competent în toate ramurile acestei discipline,

întocmai cum în secolul trecut nici un savant nu mai putea fi în toate ramurile științei. În 1945, Dan Barbilian publică Axiomatica mecanicii clasice și dă celebrele «spații barbiliene». Medicina continuă investigarea și lupta cu microorganismele ale unui Pasteur, Babeș, Koch. Sunt identificate toxinele secrete de microorganisme, ce deseori ele declanșează boala. Sunt identificați și sintetizați agenți antimicrobieni: sulfamidele, penicilina, obținută accidental de Fleming din mucegai (1929), Stoltz prepară piramidonul (1896). Era antibioticelor a dus la tratarea multor boli. Virușii sunt cauza multor boli, dar erau greu de depistat cu microscopă obișnuită, treptat s-a aflat că constituenții lor sunt acidul nucleic și proteinele, au putut fi fotografiați, în anii 1940 cu microscopul electronic. E introdusă noțiunea de hormon (Starling, 1906) și "vitamină" (Funck, 1907), iar Hopkins descoperă rolul vitaminelor. În 1926, Windaus prepară vitaminele sintetice. Hormonii și vitaminele au un rol determinant în sănătate, absența unor vitamine dând boli. Insulina (pancreina) descoperită de românul Nicolae Paulescu (1921) a salvat milioane de vieți omenești. Între 1898-1902, Gh. Marinescu folosește pentru prima dată în lume cinematografia în cercetarea științifică. În 1909, Marinescu publică lucrarea fundamentală Celula nervoasă. Sunt descoperite grupele sanguine (Landsteiner). Din 1910, este practicată în toată lumea vaccinarea antiholerică prin metoda "Cantacuzino". Primele electroencefalogramme (1924), iar în 1934, se fotografiază interiorul corpului cu camera cu endoscop. În 1938, se sintetizează ultimele vitamine, se obțin fotografii de virusuri, Waksman descoperă streptomicina (1944). Psihologia a căpătat o amplioare de nedescris prin psihanaliza lui Freud (v. supra), ale cărui studii au revoluționat știința, arta sau societatea, continuat de Adler sau Jung (v. supra). Fizica a cunoscut și ea în primele decenii o adevarată revoluție. Apar nume noi: Enrico Fermi (1901-1954), fizician italo-american, cu importante lucrări în fizica nucleară (studiu dezintegrării β , al radiației cosmice, al fisulu-

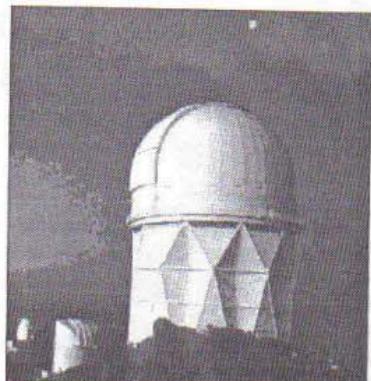
nii nucleelor grele). Concomitent cu Dirac (1925), a propus statistică cuantică ("statistica Fermi-Dirac"), a construit primul reactor nuclear (1942), a introdus denumirea de neutrin pentru particula descooperită experimental mai tîrziu. Laureat Nobel (1938). Werner Karl Heisenberg (1901-1976), mare fizician german, publicînd lucrări fundamentale în mecanica cuantică, elaborînd mecanica matricială, și în teoria cîmpurilor. A enunțat principiul indeterminării (incertitudinii) omonim. A propus modelul proto-neutronic al nucleului. Laureat Nobel, 1932. Lorentz publică relațiile de transformare ale spațiului și timpului (1904), dar conceptele de spațiu, timp, cauză, efect, continuitate din mecanica clasică newtoniană se modifică prin teoria relativității a lui Einstein și teoria mecanicii cuantice. Totul a pornit de la înțelegerea structurii atomului, care a declanșat o reactie de descooperiri în serie. Mișcarea particulelor conform legilor lui Newton stîrnează numeroase semne de nedumerire, cum ar fi distribuția energiei în moleculele unui gaz sau distribuția radiației emise de corpurile încălzite. În 1900, Max Planck enunță un postulat ce avea să revoluționeze fizica: energia poate fi eliberată de obiecte sub formă unor "pachete", "cuantumi", "felii" numite cuante de energie. În 1915, este determinată constanta lui Planck. Tot Planck expune într-o formă nouă principiul minimei acțiuni. Cînd

Einstein introduce, în 1905 noțiunea de foton, s-a înțeles că lumina se transmite sub formă unor "pachete", numite fotoni, idee reminiscentă de la Newton, cu privire la lumină ca ansamblu de particule vibratoare. Lumina este deci emisă și absorbită în impulsuri de mici "pachete", cuante, numite fotoni. Anumite metale expulzează electroni cînd sunt iluminatice puternic, iar viteza electronilor emisi nu depinde de intensitatea luminii, ci de culoarea ei: efectul fotoelectric. Einstein explică efectul fotoelectric prin faptul că un electron este expulzat prin impactul cu un foton de o anumită l.u., deci de o anumită culoare. Braun inventează tubul Braun (oscilograful catodic), Lodge descooperă principiul sin-toniei (acordul antenei), ce deschide o nouă eră în telecomunicații. Radiațiile catodice continuă să facă uriașe surpirse. Ele sunt compuse din diferite particule foarte mici, încărcate negativ, numite electroni, dar s-au descooperit razele X, precum și radioactivitatea. Becquerel descooperă radioactivitatea naturală (1896), iar Marie Curie introduce noțiunea de radioactivitate (1897). Toate au deschis calea înțelegerii structurii atomice. Este stabilită legea cantitativă a dezintegrării radioactive (1899). Pierre și Marie Curie descooperă radiul și poloniu, Rutherford descooperă radiațile α și β (1898), iar P. Curie propune să se folosească dezintegrarea ca etalon de timp (1901). În 1902, Rutherford emite teoria dezintegrării radioactive. A identificat particulele emise de substanțele radioactive și schimbările produse în atomii care emit aceste particule. Bombardînd atomii cu particule α , el a observat că unele sunt returnate, prin ciocnirea cu un corp foarte dens, încărcat pozitiv, numit nucleu, în jurul căruia electronii se rotesc ca-ntr-un sistem planetar minuscul. Așa a luat naștere modelul atomic al lui Ernest Rutherford din 1911, care însă nu reușea să explice de ce electronii, după emisia de unde electromagnetice, nu cădeau pe nucleu. În 1911, sunt descooperite supra-conductibilitatea electrică (Losev folosește [1922] cristale semiconduc-toare pentru generarea și amplifi-carea curenților de înaltă frecvență,

în 1927, Houston elaborează teoria conductibilității electrice a cristalelor), radiația cosmică și e măsurată direct sarcina electronului. În 1907-1908, Braun utilizează tubul catodic în transmiterea la distanță a imaginilor, Roizing realizează telescopia catodică (televiziunea cu fir). Einstein pune bazele cuantice ale fotochimiei. În 1909, Minkowski dă un model geometric teoriei relativității restrînse într-un spațiu cu patru dimensiuni. Rutherford identifică particulele α cu ioni de heliu, iar Dewar (1910) va demonstra că sunt identice cu nucleul de heliu. În 1913, Wilson construiește "camera cu ceată", cu care fotografiază traiectoriile particulei α . Stark descooperă despărțirea linilor spectrale în cîmp electric. Niels Bohr rezolvă dilema printr-un principiu asemănător cu cel al cuantei lui Planck, arătînd că electronii ocupă niveluri fixe de energie în atom și pot absorbi sau emite energie numai cînd sar de pe un nivel energetic pe altul. Acest model explică și spectrul atomului de H. Nici acest model cuantificat al atomului nu era perfect, neputînd explica spectrele elementelor complexe și nu se punea de acord cu teoria electrodinamicii lui Maxwell. Astfel s-au introdus cele patru numere cuantice și ideea de spin electronic, care descriu starea specifică în care se găsește electronul, se descrie exact mișcarea electronului pe orbită. Azi imaginea cea mai comună a unui atom conține nebuloase înțepoșate, în care, potrivit relativității și fizicii cuantice, se pot găsi electroni "undo - particulă". Teoria relativității restrînse din 1905 a lui Einstein a demonstrat că fenomenele mecanice sunt compatibile cu cele electrodinamice. În 1915, o dată cu relativitatea generalizată, s-a soluționat și probleme în legătură cu gravitația. Această teorie explică devierea luminii de obiectele masive, curba luminii, a spațiului și a timpului. Hilbert demonstrează că gravitația acționează astfel încît curbura spațiului și a timpului să fie minime (1915). În 1928, Einstein enunță teoria "cîmpului unitar", iar Gamow expune teoria dezintegrării radioactive. În 1919, Rutherford realizează prima reacție nucleară (de transmu-

Al doilea om pe Lună

Observator Astronomic

iar lucrările lui Goddard admit posibilitatea lansării unei rachete auto-propulsate spre Lună. Coandă inventează tunul fără recul. Sperry inventează pilotul automat. În 1915, Swinton, inventează carul de asalt blindat, tancul cu senile, Gogu Constantinescu realizează tragerea cu mitraliera printre palele elicei avionului, e inventat tunul antiaerian, detectorul de submarine, se folosesc pistoale-mitralieră, gazele toxice, pușca anticar. Între 1919-1922, Tr. Vuia construiește și experimentează elicopterele "Vuia". George de Bothezat, româno-american, construiește un elicopter cu patru rotoare, ce zboară cu două persoane în 18 decembrie 1922. Tot el face calculele traectoriilor pentru zborurile americane spre Lună. "Surcouf" este primul submarin purtător al unui avion, se face primul proiect al unui motor cu reacție (1930), după prototipul Coandă. Intră în serviciu avioanele cu reacție "Heinkel" (Germania și Anglia), construite în 1939 de Ernst Heinkel, în 1941, sovieticii folosesc lansatoare de rachete "Katiușa", în Germania se realizează racheta explozivă A4 și, ulterior, rachetele V1 și V2. La 6 august 1945, aviația SUA lansează asupra orașului Hiroshima, prima bombă atomică. Războaiele au dat un puternic impuls electronicii: radioul, radarul (1940-'45). Matematicianul Norbert Wiener a conceput un tun electronic bazat pe sistem feed-back, iar Turing a dezvoltat un computer ce putea deschide cripticul cod german "Enigma". În 1919, este introdus termenul de "robot". Primul computer electronic digital a fost realizat în

tate a N în O), primele reacții nucleare artificiale au fost realizate cu puțin timp înaintea celui de-al doilea război mondial, de către Otto Hahn și Fritz Strassmann, conducând la fabricarea bombelor atomice folosite în Japonia, în 1945. În 1917, Gogu Constantinescu fundamentalizează teoretic sonicitatea. În 1925, se introduce noțiunea de spin al electronului, Heisenberg introduce mecanica cuantică sub formă matricială, Pauli enunță principiul de exclusiune al lui Pauli, iar Dirac pune bazele statisticii cuantice. Tot Dirac elaborează teoria cuantică a radiației luminoase. În 1926, Schrödinger inventează mecanica ondulatorie, Born stabilește relația dintre funcția de undă și probabilitate, Busch inventează lentila electronică pentru microscopul electronic inventat în 1933. Heisenberg și Pauli elaborează teoria cuantică a cîmpului electromagnetic (1929). În 1930, e prevăzută teoretic existența pozitronului, Bloch elaborează teoria undelor de spin, Geiger și Müller inventează contorul de particule elementare omonim, Lawrence inventează ciclotronul de imprimare a unor viteze foarte mari particulelor, utilizat în fizica atomică, e folosită metoda plumb-uraniu pentru determinarea vîrstelor geologice. În 1931, este descoperit efectul izotopic nuclear, este separat, din hidrogenul lichid, deuteriul. În 1932, se obține prima reacție nucleară cu particule accelerate. În 1934, soții F. și I. Joliot Curie descoperă radioactivitatea artificială, Fermi folosește neutronii ca particule-proiectil în reacțiile nucleare și prevestește neutrini, iar Yukawa prevede existența mezonilor, în 1935, Dempster descoperă uraniul 235. În 1936, e descoperit mezonul μ și sunt izolați izotopii elementelor C, N, S. În 1938, Kapița descoperă fenomenul suprafluidității, Bethe și von Weizsäcker semnalează transformarea H în He, Kemmer prevede existența mezonului π neutră, Hahn și Strassmann obțin – am văzut – fisiunea nucleului de uraniu; se propune noțiunea de fisiune nucleară. Frenkel și Bohr emit ipoteza cantitativă a fisiunii uraniului (1939), F.J.Curie studiază neutronii eliberați prin fisiunea uraniului. În

1940, e descoperită fisiunea spontană a uraniului. Este obținut elementul transuranic, neptuniu. În 1941, Oppenheimer calculează masa critică a U235 și P239. Este descoperită radioemisiunea solară, e construit primul reactor de cercetare, la Chicago de Fermi (1942). În 1944, Seaborg obține elementele transuranice 95 (Americiu) și 96 (Curiu). În 1901, apare Fundația Nobel din cadrul Academiei Regale de Științe a Suediei, care acordă anual cel mai prestigios premiu pentru lucrări de excepție în domeniul fizicii, chimiei, medicinelor, literaturii, artei sau păcii, științele economice (din 1969). Noile cuceriri, au indus tehnologii noi, moderne, cum ar fi electronică, de pildă. Brown inventează difuzorul (1898), realizând o fonogramă (înregistrarea sunetelor pe peliculă foto), Ruhwer deschide calea cinematografului sonor (1901). Fessenden experimentează telefonia prin radio. Invenția tubului electronic vidat a fost una din cele mai fertile în aplicații, și cu consecințe uluitoare, pentru că acest tub amplifică semnalele electrice audio sau de generare, amplificare și detectare a semnalelor de înaltă frecvență, ce a dus la dezvoltarea tehnologiei telefonice și radio din anii 1920-1940, apoi a retelei de televiziune din anii 1940-1950. În 1922, în SUA se produc primele radiouri portabile și pentru mașini. Războaiele mondiale au direcționat inventiile înspre sectorul militar și, paradoxal, au impulsionat tehniciile sofisticate, multe preluate de societatea civilă, cum ar fi avionul. După ce în dec. 1903, frații Wright, efectuează primul zbor cu un aparat catapultat pe un plan înclinat, zbor de cca 12 sec, Traian Vuia se ridică pentru prima dată în lume de la sol, pe distanță de 12 m, cu un avion echipat cu mijloace proprii de bord și nu prin catapultare (18 martie 1905, la Montesson, lîngă Paris). Avionul face rapid saltul la primul avion cu reacție, datorită invenției lui Henri Coandă, care l-a conceput, construit și pilotat pe 14 decembrie 1910. Blériot traversa Canalul Mânecii cu un monoplan (1909), Vlaicu realiza un avion cu fuselaj aerodinamic, I. Stroiescu experimenta aeromodelele propulsate cu rachete,

Cray - unul din primele computere

perioada anilor 1930–1940. Creatorii lui, Atanasoff și Berry(Atanasoff-Berry Computer: ABC), l-au conceput în scopul soluționării sistemelor de ecuații, l-au abandonat în timpul II RM, dar ABC va sta la baza ENIAC, primul computer electronic digital cu destinație generală (universal) al lui Mauchly, operational prin 1945. În 1944, Howard Aiken, din SUA, inventează calculatorul cu program automat IBM. Fragilele și straniile automobile de la începutul secolului, devin aerodinamice și trainice, cu un confort și o viteză, fiabilitate sporite, populare și sigure. Așa, în 1898, Renault construiește un automobil în care introduce priza directă, schimbătorul de viteză și dinamul. Cuanta, relativitatea, descoperirea de noi radiatiilor, stăpînirea structurii și apoi a energiei atomului, punerea serioasă a electronului la treabă sub formă de curent electric, și nu numai, în industria electronică, descoperirea tainelor celulei vii și a codului genetic, descoperirea lumii microorganismelor și a contracărării atacului virusilor și microbilor, prin antibiotice și alte medicamente, tehnologiile moderne ale motoarelor automobilelor, tehnica zborului sunt numai cîteva din descoperirile geniuului uman din prima jumătate a secolului nostru, preluate și perfectionate după ultimul război (Apud AH, BB – IDŞ). "Să pui chestiuni noi, să deschizi noi posibilități, să privești vechile probleme sub un alt unghi, cer imaginație creațoare și fac cu

adevărat să progreseze știința" (Einstein). Din această primă jumătate a sec XX se mai rețin: fabricarea în serie a primelor tractoare (Holt,1912), se construiesc trenuri electrice aeriene(Berlin și New York), e inventat periscopul, ultramicroscopul(Zsigmondy), electrocardiograful(Einthoven), în 1903, Hülsmeier inaugurează radiolocația, Köhler inventează microscopul cu iluminare ultravioletă, se inventează "dioda" (valva lui Fleming sau termionică), procedeul de imprimare "offset"(1905), uzinele Rolls-Royce introduc schimbătorul cu patru viteze, Forest inventează trioda (1907), se realizează primele desene animate, becurile cu neon, Quevedo construiește o mașină combinată de scris și de calcul, Gr. Bell realizează "hidroptera", o navă rapidă cu pernă de aer, la Pittsburg (SUA) funcționează primul post de televiziune, dirijabilul german ZR III traversează Atlanticul, în 1925, Adanian propune un sistem de televiziune în culori. În 1926, Birdseye inventează televiziunea, în 1929, primele transmisiuni de televiziune în culori. În 1926, Amundsen trece cu dirijabilul peste Polul Nord. La IAR Brașov se construiesc primele avioane românești. În 1927, e inventată radiosonda, cu filmul sonor, Cîntărul de jazz, se pun bazele cinematografiei sonore la Hollywood, Pflemmer inventează banda de magnetofon, apar primele telexuri, ceasornicul cu quart, se obține cauciucul sintetic(1929), în 1931 se inaugurează Empire State Building din New York, 101 etaje, 448 m, se obțin fotografii cu ultramicroscopul, e inventată orga electronică Hammond (1932). W. Post face ocolul Pămîntului, cu zece escale, în 18 h 24 min de zbor efectiv, Barton și Beebe explorează fundul oceanului cu batisfera, pînă la 908 m (1934), e inventat radiotelescopul, cupitorul cu microunde (1945), parașuta pătrată, e lansat în cometă magnetofonul 1940.

Perioada 1945-1999: De la grotesc la sublim...

Războul a declanșat aplicarea strălucită a unor descoperiri și invenții dinainte: cauciucul sintetic, radarul, DDT, penicilina, fisiunea nucleară, avioane cu reacție, elicoptere, rachete balistice, computerul electronic digital, dar a adus și ciuma roșie în Est, pe lîngă zecile de milioane de oameni uciși cu precizie științifică și cu tehnica cea mai sofisticată. Tehnologiile acestea au fost preluate după război și amplificate. Impactul cumulat al progreselor a produs mutații în civilizația și mentalitatea umană, greu de definit și de stăpînit. Modificările se fac în progresie geometrică, salturile sunt atât de rapide încît nu mai pot fi asimilate. «Al treilea val» se prezintă, nimeni nu știe însă în ce va consta el. Unele tehnologii s-au dezvoltat exploziv după război: televiziunea. Altele n-au avut impactul scontat: DDT e interzis, iar elicopterul nu a înlocuit automobilul, computerul a avut o perioadă de expectativă, de stagnare, pînă-n anii 1990, ai Internetului, iar energia nucleară n-a rezolvat spectaculos toate problemele energetice, înlocuind petrolier sau cărbunele, de pildă, mai ales după accidentul Cernobîl. Nici un savant n-a avut curajul să prevadă că la sfîrșitul mileniului antropologia va apela la teste genetice de laborator, omul va păsi pe lună, că nî se va explica cum s-a născut universul, vor fi descoperite secretele eredității, că deplasarea tectonică este reală, că s-au rezolvat multe supozitii matematice, s-a reușit aproape completa determinare a particulelor elementare, iar dispozitivele electronice vor înlocui "bătrînele" tuburi cu vid, lămpile. Marele paradox e că știința și tehnica au luat-o cu mult înaintea mentalității umane medii, dar și a puterii

Personalități

Pablo Picasso

Pablo Picasso, pictorul care a revoluționat lumea artei într-un moment în care se credea că nimic nou nu va mai apărea în acest domeniu, s-a născut la 25 octombrie 1881, la Malaga. Fiul lui Jose Ruiz Picasso, profesor de desen, și al Mariei Picasso y Lopez, Pablo Ruiz Picasso și-a început cariera de artist la săpte ani, primele picturi fiind intitulate "Picador". Primele noțiuni despre artă le-a primit de la tatăl său. Si-a continuat studiile la "Școlile de Arte Frumoase" din La Coruna și Barcelona, precum și la "Academia Regală a Sfântului Fernando" din Madrid. Uimitor de talentul fiului său, Don Jose îi dăruiește acestuia pensulele și culorile sale, spunând că nu va mai picta vreodată. În 1897, Picasso primește primele mențiuni și mai târziu o medalie de aur pentru pânza "Știință și Caritate". În 1900, Picasso se mută în Franța unde își va petrece cea mai mare parte din viață. Din bogata sa creație s-au remarcat tablouri ca: "Atelierul lui Milliner" (1926), "Crucificarea" (1930), "Guernica" (1938), "Monument aux Espagnols" (1946), "Las Meninos" (1957). Pablo Picasso a creat decorurile și costumele pentru baletul "Tricornul" de Manuel Falla (1919), "Tulcinella" de Stravinski (1920), "Mercure" și "Trenul Albăstru". Ca semn al protestului său față de război, Picasso a pictat "Masacrul în Coreea", "Porumbelul Păcii", "Război" și "Pace". Activitatea sa a fost dominată de numeroase curente și stiluri, cum ar fi: proto-cubismul, neo-clasicismul, stilul albastru. Picturile sale înfățișează subiecte din comedia dell'arte, coride, toreadori-femei, femei, nuduri, scene de circ, naturi moarte. Picasso nu s-a limitat doar la pictură, fiind și un bun sculptor, ceramist și fotograf. A murit în 1973, la 8 aprilie, la Notre-Dame-de-Vie, în Mougin, fiind îngrăpat lângă castelul Vauvanergues.

Pablo Picasso

Bibliografie: Walther, Ingo F. "Pablo Picasso: 1881-1973: Genius of the century"

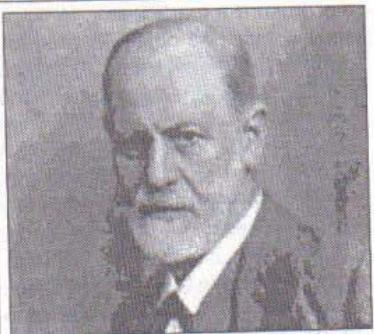
Janina Mălureanu
XI-B CNUFO

Sigmund Freud

O viață, o personalitate

"Freud era un geniu, astăzi de netăgăduit. Toate ideile aceleia legate într-un sistem... Chiar dacă mare parte e neadevărat, ce splendidă realizare!" "Omul cu lupii" (una dintre cele mai cunoscute persoane tratate de Freud). Poate că bătea vântul. Poate că era soare sau poate că nici măcar nu era zi, ci strălucea luna. Avem însă certitudinea unei zile de marți - 6 mai 1856, zi aniversară pentru Sigmund Freud. Primul copil al Amaliei și al lui Jacob Freud (din cei opt pe care i-au avut) le-a cucerit de la început inimile, rămânând incontestabil favoritul mamei, care-l numea "mein goldenes Sigi", până la sfârșitul vietii acesta în 1930, la cei 95 de ani. În 1859 familia Freud s-a stabilit în Viena. Aici Sigmund a trăit până în 1938, atunci când a fost nevoie să se mute la Londra, unde a și murit la 23 septembrie 1939. Încă de mic, Freud

s-a arătat a fi foarte silitor. În timpul școlii a reușit să obțină în sase ani, consecutiv, premiul întâi. Cunoșător de franceză, engleză, germană, ebraică, greacă și latină încă din timpul școlii, Freud și-a înșis noțiuni de italiană și spaniolă, fără ajutorul nimănui. În 1873 a devenit student al Facultății de Medicină din cadrul Universității din Viena. În timpul studiilor vieneze (1876-1882) a făcut parte dintr-o echipă de cercetare aflată sub îndrumarea lui Ernst Brücke. Cercetători pasionați, au reușit să descopere și efectele anestezice locale ale cocainei. A renunțat la cercetare în 1882 pentru a deveni medic și pentru a-și putea întreține familia și logodnica Martha Bernays, care, la 13 septembrie 1886 îl devine soție. Păcat că Freud nu ne poate explica de ce luna morții sale coincide cu luna în care își aniversa căsătoria aşa cum explică într-o scrisoare către Jung, obsesia sa morbidă, legată de cifre: "S-au întâmplat atunci [1899] două evenimente. Mai întâi am scris «Interpretarea visurilor», apoi am primit un număr nou de telefon pe care îl am și astăzi: 14362. E ușor de găsit un factor comun al celor două evenimente. În 1899 când am scris «Interpretarea visurilor» aveam 43 de ani. Așa încât era plauzibilă presupunerea că celelalte două cifre semnificau sfârșitul vietii mele, adică 61 sau 62". Freud a studiat hipnoza în Paris (1885-1886) cu Charcot, iar în Nancy (1889) cu doi dintre adversarii lui Charcot. Începând cu 1886 și până în 1938, atunci când s-a mutat în Anglia, a practicat psihanaliza la cabinetul său particular deschis în Viena. Influențat de cercetările prietenului său, dr. Josef Breuer, asupra isteriei, Freud a scris împreună cu acesta articolele: "Studii asupra isteriei". În 1900 a fost publicată "Die Traumdeutung" ("Interpretarea visurilor"), pe care autorul o consideră "cea mai valoroasă descoperire din căte mi-a fost dat să fac. Asemenea intuiții îți sunt oferite doar o dată în viață". În timp ce "Totem și tabu" (1912) s-a bucurat de aprecieriile lui Thomas Mann: "lucrarea lui Freud cu cele mai multe merite artistice; atât în ce privește concepția cât și forma literară, ea este o capo-

Sigmund Freud

dopera literară care stă alături și este comparabilă cu cele mai mari exemple de eseul literar". "Moise și monoteismul" a fost catalogată de majoritatea criticiilor ca una dintre cele mai puțin convingătoare lucrări ale sale. Freud a dezvoltat metodele asociației libere, a adus o nouă structură a aparatului psihic(sinele, eul și supraneul). El este autorul teoriei despre dezvoltarea sexualității infantile, ca origine a nevrozelor adulților, aşa cum explica prin complexul lui Oedip, stârnind numeroase controverse în rândul psihologilor și psihiatrilor. Deci ce contează că Freud a fost un înrăit fumător de trabuc și îmbolnăvindu-se de cancer din această cauză a necesitat peste treizeci de operații? Important este ceea ce a rămas în urma sa: psihanaliza.

Oana Dereli
XI-B CNUFO

Kafka Om și fenomen

Născut în anul 1883, pe pământ ceh, Franz Kafka este unul dintre scriitorii care au influențat puternic proza europeană de după cel de-al II-lea război mondial. Fiul de negustor și fabricant, el, deși a fost un copil ce s-a bucurat de o afecțiune deosebită din partea mamei sale, avea un caracter deosebit de reținut, iar timiditatea și retinența lui au reprezentat un obstacol în legarea de prietenii și relații sociale cu cei

din jur. Totuși puținele prietenii pe care le-a avut au fost cât se poate de trainice. Franz își va începe studiile în 1889 la o școală germană, deși el cunoștea mai bine limba cehă. Aceasta a fost ideea tatălui său pentru a-i ușura ascensiunea în societatea dominată de monarhia habsburgică, dar faptul că era evreu și că nu cunoștea bine limba germană a dus la conflicte sociale. Un anumit spirit de alienare a evreului din școala germană, trăit în mijlocul unei populații cehe, începe să se contureze încă din copilărie. În 1893, continua studiile la Alstadter Deutsches Gimnazium, cea mai severă școală de limba germană din Praga de odinioară (doar 24 de colegi din cei 84 înscriși obțin diploma de absolvire) studiind cu plăcere limbile clasice, matematica și desenul ornamental. În timpul acestor ani de studii, setea de cultură a adolescentului cu părul negru, cu buze subțiri și cu haine foarte largi se dezvoltă extrem de rapid. În anii aceștia când el purta la butoniera tradițională garoafa roșie a socialistilor apar și prietenii lui adolescente: Oskar Pollak, Emil Utitz, Hugo Bergman, Felix Pribam, Paul Kisch dintre care unele vor dăinui timp îndelungat. Timid, palid și pândit de diverse complexe, Kafka era iubit de colegii lui, Emil Utitz (profesor de filozofie): "Nouă, Kafka ne era foarte drag și-l prețuim, dar niciodată nu am devenit intimi cu el. Întotdeauna se închidea într-un zid de sticlă. Cu zâmbetul său calm și amabil se deschidea lumii și totodată se închidea în fața ei. Niciodată n-a luat parte la distracțiile noastre". În 1903 se leagă acea fructușă și durabilă prietenie cu Max Brod. Cei doi tineri se cunosc la sala de lectură și conferințe a studentilor germani, cu prilejul unor prelegeri ale lui Brod cu privire la Schopenhauer și Nietzsche. La 17 ianuarie 1906 termină studiile. Marele prozator austriac a studiat dreptul și germanistica, lucrând însă ulterior ca modest funcționar la diverse instituții, între care și o societate de asigurări. În timp ce lucra la birou a început să simtă că această muncă îl distrugă. În 1910 începe să citească lucrările scriitoricești ale vechilor săi prieteni, Oskar Baum, Brod, filozoful Felix Weltschi și simte tragedia profesiei ce-l apăsa: "...sunt la Asigurări Generale și am totuși speranța de a sta o dată pe fotoliul unor țări îndepărtate, la geamul biroului unor plantații de zahăr sau de a vedea cimitire mahomedane. Sistemul de asigurări mă interesează, dar munca mea pentru moment e tristă". A călătorit mult în Italia, Elveția, Franța, Austria, și Ungaria, frecventând diverse cercuri culturale. Opera sa este cât se poate de diversificată Kafka scriind: nuvele ca Verdictul (1916), Metamorfoza (1916), Colonia penitenciară (1919), Un artist al foamei (1924), romane precum Procesul (1925), Castelul (1926), America (1927), memorii însumate în volumul Jurnale (1951), corespondență publicată în volumele Scrisori către Milena (1952), Scrisori (1958). Din cauza îmbolnăvirii, în ultimii doi ani de viață a fost nevoie să renunțe și la modesta slujbă pe care o detinea. Proza lui este halucinantă prin viziune, dar și prin amestecul de real și fantastic, dintre logic și absurd, prezentarea, adesea, sub formă de parabolă, a angoaselor și alienările omului modern, strivit de presiunea constrângерilor sociale, conjuncturale, dezvăluind condiția tragică a acestuia. "Poate că de la Swift la Kafka nimeni n-a stăpânit în aceeași măsură facultatea de a crea un univers al spației, o lume ilogică și obsesivă din însumarea unor descrieri realiste sau chiar tehnice, din răbdătoare consemență cantitative, din acumularea unor fapte lipsite de orice notă senzațională, cu un cult înălțător al faptului concret. Kafka însă nu ne îngăduie nici o interpretare de la un capăt la altul coerentă, fiindcă ori de câte ori ni se creează impresia că am descoperit cheia acțiunii, intervene un element discordant, care ne impiedică să ajungem cu descifrarea pînă la capăt. Aceasta este, între altele, sursa aceluia sentiment de neliniște și anxietate produs de romanele lui Kafka, romane a căror enigmă nu cedează la nici o încercare de traducere a fictionalului conceptual. Problema fundamentală a gîndirii

Franz Kafka

kafkiene a fost: cum e posibil o viață justă pentru toți, pentru întreaga omenire. Tema neîmplinirii omenesti e, după Garandy, centrală operei kafkiene. Neîmplinirea însă, poate să însemne două lucruri. Odată insuficiența unei existențe care e conștientă de natura sa deficitară. Apoi, neîmplinirea ca un imbold al unei activități ce refuză definitiv și tinde în permanentă spre propria ei depășire. Kafka a fost un neîmplinit în ambele sensuri. Slăbiciunea a devenit la el virtute, dar nu ostentativ. Negăția a reprezentat pentru Kafka o reducere la absurd a ecuației gîndirii omenești până când ea ar fi putut fi clasificată ca adevărată sau falsă, pozitivă sau negativă. Această reducere avea scopul de a apăra adevărul pur de ipostazele sale interpretabile ce puteau duce la false idei despre realitatea transparentă și fragilă a vieții de zi cu zi. Acest procedeu a fost denumit "reducție artistică" și a demonstrat necesitatea unei vieți umane pozitive. Atractia lui pentru viață s-a manifestat în gusturile sale, iar gustul kafkian era total diferit de stilul operelor sale. Kafka ctea Th. Mann, H. Hesse, Flaubert, Stifter, fapt care ne dezvăluie gusturile lui spre creatorii robusti, echilibrați, pozitivi și caracterizați prin simplitatea și naturalețea simțirii. Cu toate acestea, Franz a avut tendințe de însingurare, dezgustat fiind de defectele omului, dar a încercat să evite singurătatea pentru că, după cum declară chiar el, "singurătatea atrage culpabilitatea". Cu timpul Kafka a devenit o modă în unele țări occidentale. În U. S. A. un publicist din patru scria despre Kafka. Multe sunt tezele ce încearcă să

explice clarvizionarea și gândirea kafkiană. Una din aceste teze afirmă că îmbolnăvirea de tuberculoză i-a modelat caracterul dându-i o pregnantă culoare pesimistă. Dar tot îmbolnăvirea l-a ajutat să scape de speranțele și iluziile omenesti pe care el le considera ca o slăbiciune a fiziei umane. Unicat inimitabil, ca orice opera majoră, creația lui Kafka s-a ivit și s-a dezvoltat într-o anumită epocă, iar epoca a lăsat urme în creația sa. S-a încercat adesea stabilirea de corespondență între opera kafkiană și operele altor scriitori, s-a încercat găsirea unui loc în literatură timpului, dar aceste încercări n-au avut sorti de izbândă căci, după cum am mai spus, gustul său diferă total de opera sa. Singura simpatie a lui Kafka a fost Robert Wallser cu care a împărtășit afiniță și amănătoare în ceea ce privește problematica artistică. Scrierile sale se aprize de expresionism, cel puțin la primele opere, naturalism, dar dovedesc și predilecția lui Kafka spre modelele clasice unde armonia se conjugă cu echilibrul funciar. El nu scria ci oficia literatura conștientă fiind de materia periculoasă pe care o manevra, de problemele liminare pe care le punea, de perspectiva eșecului ce-l amenința. Kafka a gândit în imagini de o rară forță sugestivă, o filozofie a omului de pretutindeni, a neliniștilor și a speranțelor sale. În imagini, pentru că vocația sa a fost artistică. De aceea opera sa e incomparabil mult mai mult decât ultimul strigăt al unei epoci întunecate: e literatură universală. Kafka nu a fost vestit în timpul vieții sale; din prima sa publicație s-au vândut doar 11 volume, dintre care zece au fost cumpărate de librari. A fost cunoscut după moarte și la început doar prin ținuturile anglo-saxone. Condițiile sociale ale acelor vremi au ridicat opera kafkiană la nivel de modă, o modă postbelică. Un oarecare cotidian, Dayli Telegraph, folosea într-un articol din 1939 termenul de "Kafka-like". Interdicția din 1938 a autorilor de origine ebraică n-a stat în calea afirmării scrierilor kafkiene, exegetii folosind opera lui ca material pentru ilustrarea propriilor teze. "Procesul" a devenit pelicula cinematografică

la dorința lui Orson Welles, apoi a fost editat ca prima operă în variantă muzicală; Brod scrie în 1953 scenariul pentru "Castelul", ecranizat mai apoi de Ingrid Bergman. Gândirea kafkiană se regăsește în noi toți, în fiecare, acoperită de fătănicie față de cei din jur și față de noi însine. Gunter Aders a fost unul dintre aceia care au încercat să găsească adevărata simțăminte kafkiana și tot el a fost acela care a găsit câteva motive posibile și le-a expus în volumul "Kafka, pro et contra" (München 1951): "Kafka, fiind evreu, nu era considerat creștin, ca vorbitor de limba germană nu era ceh, ca evreu german nu putea fi alăturat germanilor boem, ca boem nu putea fi considerat austriac, ca funcționar nu era burghez, ca burghez nu se putea solidariza cu tagma muncitorească, dar nici biroului nu-i apareținea pentru că era conștient de chemarea scriitoricească, dar nici scriitor nu putea fi, căci și-a sacrificat familia în acest scop". Exclus din societate, Kafka a putut să studieze de undeva, din afară cercului vicios pe care îl reprezintă disfuncționalitățile societății în sine.

Bibliografie:

Radu Enescu "Frantz Kafka"
Munteanu Romul "Introducere în literatura europeană modernă"

Murariu-Radu Constantin
X-B CNUFO

Beatles

Cea mai populară trupă a anilor '60 este una dintre cele mai aclamate formații ale secolului al XX-lea. Muzica acestui cvartet s-a dezvoltat într-un ritm rapid, debutând cu sunetul rudimentar al rock-and rollului. În cei zece ani petrecuți împreună, cei patru membri au reușit să încorporeze numeroase influențe în melodiile lor, inclusiv muzica electronică, muzica puternică, versurile pentru copii și muzica indiană. Liricele lor au evidențiat multe dintre

temele unei perioade sociale volatile. Liniile vocale și acordurile sunt încă surse de inspirație pentru compozitorii actuali. Forța asociată succesului Beatles-ilor este considerată de mulți drept cea mai convingătoare în muzica rock.

Succesele timpurii Toți membrii grupului s-au născut în Liverpool. Compozitorii John Lennon și Paul McCartney, perechea ce constituia miezul formației, s-au întâlnit la sărbătoarea Woolton Parish Church (1957), unde Lennon concerta alături de banda sa Quarry Men. La puțin timp după aceea, McCartney s-a alăturat grupului, cântând la chitară, pe lângă Lennon. În 1958, chitaristul George Harrison a devenit și el un membru al formației. În 1960, o cunoștință de-a lui Lennon, Stuart Sutcliffe, s-a integrat grupului, iar banda și-a schimbat numele în Beatles. În 1960, trupa a fost însoțită de toboșarul Pete Best la Hamburg, unde pentru mai mult de trei luni au cântat prin diverse cluburi. Au revenit la Hamburg de patru ori în următoarii trei ani și în acest mediu membrii grupului au adoptat mai multe trăsturi dinamice: replici spirituale pe scenă, un larg repertoriu de cântece rock-and-roll, suplimentat de un material original. Sutcliffe a părăsit formația în primăvara anului 1960, ceea ce l-a determinat pe McCartney să treacă de la chitară ritmică la bass. Ulterior spectacole ale Beatles-ilor la Liverpool, în special la Cavern Club, erau așteptate cu un entuziasm nebun de către audiență. În noiembrie, un patron local, Brian Epstein, a asistat la un asemenea concert, devenind astfel managerul lor. I-a încurajat să se îmbrace cât mai ordonat și le-a asigurat o înțelegere cu Parlophone, a subsidiary al EMI Records, în iunie 1960. Ringo Star (pe numele său adevarat, Richard Starkey) s-a alăturat grupului precum toboșar, în august 1962. În octombrie, formația și-a realizat singul de debut, Love Me Do, care a ocupat a șaptesprezecea poziție în topurile UK. Următorul cântec, Please Please Me (1963), a ajuns pe locul al doilea, semnalizând începutul unei perioade de intensă popularitate care a devenit cunoscută

drept "Beatlemania". Banda a adoptat pieptănătura cu breton, care a devenit o trăsătură distrugătoare, fiind adoptată și de noua generație. Sunetul în continuă îmbunătățire și foarte ritmat (de aici și termenul beat-a bate măsura) a avut o puternică sensibilitate în muzica pop. Acest lucru a fost dovedit cu albumul Please Please Me. Cântece melodioase de dragoste, precum She Loves You și I Want to Hold Your Hand (ambele apărute în anul 1963) au ajuns în vîrful clasamentelor. La sfârșitul anului 1963, este realizat un nou album, With The Beatles (1963), muzica lor fiind apreciată în Europa. *Faima globală: Beatlemania* Banda a fost de asemenea bine primită și în SUA. Apariția lor în Spectacolul lui Ed Sullivan, pe 9 februarie 1964, a fost urmarită de 73 milioane de telespectatori. La sfârșitul lui martie au reușit să ocupe primele 5 poziții ale topului US Billboard, o întâmplare fără precedent. Multe dintre realizările trupei din perioada imediat următoare s-au vândut într-un număr fenomenal. Două filme de lung metraj: A Hard Day's Night (1964) și Help! (1965) au fost succese comerciale, dovedind tăria de caracter, înțelepciunea Beatles-ilor. În coloana sonoră a filmului Help! melodiile au devenit mai mature și diversificate, încorporând influențe ale muzicii folk și lirici sofisticate. În 12 iunie 1965, Beatles-ii au fost

numiți membrii OBE. Albumul Rubber Soul (1965) a fost primul care cuprindea cântece originale, fiind privit ca o nouă apariție foarte creativă. Ambițiile formației au crescut de la compunerea unor melodii simple de dragoste până la o formă mai conștiincioasă a muzicii rock. Prin Revolver (1966), Beatles a mai avansat încă un pas pe scena muzicii. Producătorul George Martin a acordat formației libertatea de a experimenta sunetul, schimbările de ritm, efectele de studio.

Despărțirea Influentele cauzate de Beatlemania au dus la diverse probleme de siguranță ale grupului, în special când erau în turnee. Pe 29 august 1966, Beatles-ii au susținut ultimul lor concert, la Candlestick Park, San Francisco. Retragându-se în studio, au produs single-ul Penny Lane/ Strawberry Fields Forever (1967), indicând complexitatea sunetului pe care începuseră să-l promoveze. Această stil este evidențiat în albumul Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band (1967), care a implicat peste 700 de ore petrecute în studio. Albumul The Beatles (1968), cunoscut ca The White Album sugerează colaborarea foarte slabă a membrilor. Această iminentă despărțire este evidențiată în sedințele care au fost filmate în 1969 pentru documentarul Let It Be. În ciuda separării în activitatea muzicală din acea perioadă au continuat să realizeze melodii de

Beatles

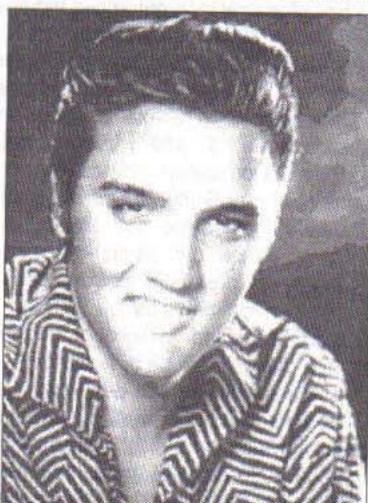
calitate, tînzând să revină la forme mai directe de expresie, de la Revolution în stil punch și Hey Jude (ambele în 1969) la optimismul din Here Comes The Sun (1969) și The Long and Winding Road (1970). Doar după ce McCartney a obținut hotărârea judecătorească din partea tribunalului, banda s-a despărțit oficial în 10 aprilie 1970. Când Lennon a fost împușcat mortal de către un fan, la 8 decembrie 1980, era evident că orice perspectivă de reunire a formației devinea imposibil de realizat. Pe 4 decembrie 1995, a fost produs single-ul Free as a Bird înregistrat de Lennon în 1977. Acesta a coincis cu un nou serial de televizune în şase părți, The Beatles Anthology, și cu o serie de albume, începând cu The Beatles Anthology 1, care cuprindea înregistrări alternative ale unor cântece faimoase. Un al doilea single, Real Love (1996), continuă succeseul comercial al trupei și-i confirmă clasicul statut.

Budileanu Alina
XI-B CNUFO

Elvis Presley

La 8 ianuarie 1935 se năștea în micul orașel Tupelo (Mississippi) Elvis Aaron Presley, considerat inovatorul muzicii "Rock and Roll". Începând cariera din 1954, a înregistrat peste 400 de cântece, iar discurile purtând pe generic numele lui s-au vândut în peste 500 de milioane de exemplare. Presley a debutat în cadrul unor spectacole școlare, câștigând, în 1943, Concursul tinerelor talente". Se mută la Memphis, în 1948, și, după terminarea studiilor preuniversitare, se angajează ca "plasator" de bilete de cinema. În 1953, lucrând ca șofer de camion, face prima înregistrare a unei piese dedicată mamei sale. Anul următor repetă aceeași tandemă filială, prilej cu care vocea sa, puțin comună, este remarcată de producătorul Sam Phillips (care a condus casa de discuri "Sun").

Succesul însă întârzie să apară. Se face remarcat de un cunoscut impresar de "country music", Tom Parker, care îi înlesnește prima apariție televizată, la 3 martie 1955. Astfel devine posibilă promovarea lui Presley pe plan artistic național. Interpretul se impune unei largi audiențe, mai ales în rândul tinerilor admiratori ai "Rock and Roll"-ului, care își doreau un "idol" mai apropi-

Elvis Presley

at de vîrstă lor. Primul său hit - "Heartbreak Hotel" – în 1956 a devenit simbolul mizicii "rock" a acelor ani și al non-conformismului tinerei generații. "Love me tender" a fost primul său film, în 1956, urmat de "Loving you" în anul următor. A mai turnat două pelicule, din care căror coloane sonore au fost extrase două "single" de mare succes. După satisfacerea serviciului militar, timp în care nu a apărut pe scenă, Elvis Presley oferă publicului o altă imagine stilistică muzicală și temperamentală a sa, înregistrând un material sonor de ritm mediu. Vechi admiratori solicitați din partea sa reîntoarcerea la contextul anterior, dar primesc în schimb filme Hollywood-iene de factură îndoielnică. În 1968 managerul Parker îl reduce în centrul atenției cu show-ul Elvis - T.V. Special turnat de compania NBC. În ultima perioadă, cântărețul a reînceput să facă înregistrări de calitate, dar este un alt Elvis, un interpret mai exigent, mai matur. Elvis Presley a început din viață în august 1977. A fost primul și cel mai

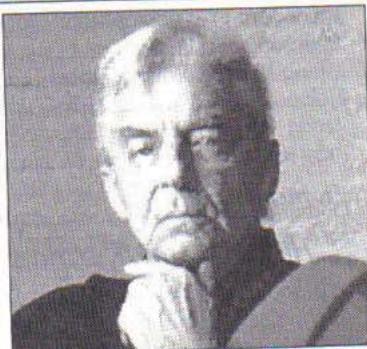
mare "erou" al adolescenței "rock"-ului.

Irina Tibori
XI-B CNUFO

In memoriam:

Herbert von Karajan

Născut în 1918 în Austria, celebrul dirijor identificat în timpul celui de-al treilea Reich cu wagnerismul, perioada în care a fost șeful orchestrei, preferat fiind de Goebbles, a avut de înfruntat după 1945 prejudecățile Europei sfârtecate de război și vendeta refugiindu-se la Londra în fruntea orchestrei Philharmonia. Aici soarta a avut inspirația de a reuni sub bagheta maestrului renumiți soliști printre care pianistul român Dinu Lipatti, violoncelistul catalan Pablo Casals, violonistul Yehudi Menuhin, violonistul rus David Oistrakh, pianista de origine română Clara Haskil, legenda clarinetului, Alfred Prinz, și alții. În această perioadă, dirijorul a dat culoare și o lină standard proprie unor compozitii celebre (Bach, Schumann, Mozart, Wagner, Rachmaninoff, Enescu, Liszt, Bartok) concretizate în înregistrări de mare rafinament, legendare de acum, pe vechile discuri ortophon de înaltă fidelitate de 78 și 45 de rpm. Cea mai benefică colaborare a fost după moartea lui Wilhelm Furtwängler, când Berliner Philharmoniker l-au preferat pe Karajan în locul lui Sergiu Celibidache, care a trecut imediat la Orchestra Regală din Stockholm. Cu orchestra din Berlin, care avea să fie refundată pe principii noi (autofinanțare, neutralizare față de programul financiar al statului care în mod inevitabil ducea la compromisuri de tot soiul, axare pe aportul în exclusivitate masculin al instrumentiștilor), Karajan urma să înregistreze pe disc celebrele integrale ale simponiilor lui Beethoven (1962, 1972, 1983) precum și majoritatea lucrărilor de referință din literatura muzicală preclasică, baroc, clasică, romantică,

Herbert von Karajan

neoromantică, a scolilor naționale și modernistă (Schoenberg, Berg, Bruckner, Mahler, Webern etc.). Turneele cu Berliner Philharmoniker pe toate continentele sunt celebre, iar filmările în condiții de înaltă definiție, pentru proaspăta televiziune color, cu sunet quadrofonic, fac și astăzi deliciul melomanilor care nu au putut asculta pe viu în celebra sală de la Titania Palast din Berlinul de Vest, sunetul înălțat la rang de perfecțiune.

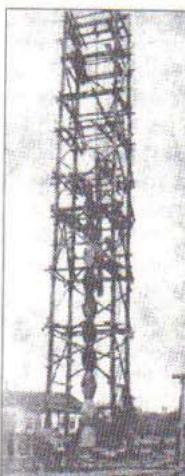
În 1989, Karajan pleacă dintre noi în lumea sferelor sonore pe care a invocat-o de atâtea ori, lăsând în urmă cea mai mare colecție de înregistrări, amintiri, filme, muzicieni lansați de maestrul, amintindu-ne permanent de perfecțiune, perfecționism, rigoare, profesionalism și mai ales interpretare în spirit. Acum, la zece ani după dispariția sa fizică, nu ne rămâne decât să rostим: "Aș vrea să ascult și să văd Eroica dirijată de Karajan!". Astă spune totul: maestrul este permanent pe podium.

Prof. Ambrus Imre

Simbolistica indiană în sculptura lui Brâncuși

Interpretarea sculpturii lui Constantin Brâncuși din generaosa perspectivă a culturii indiene este un exercițiu temerar, de regândire a operei artistului cu ajutorul simbolurilor specifice mitologiei indiene, a filozofiei și, nu în ultimul rând, a teoriilor dezvoltate de esteticieni indieni. O asemenea abordare se revendică din nevoie regăsirii primordialului și aflatii autenticității. Pentru Constantin Brâncuși însenăna găsirea originarului și redarea lui omenirii, în forme noi, aşa cum el însuși a făcut-o ceea ce l-a și singularizat în contextul epocii, deosebirea modalității sale de gândire și exprimare fiind în evident contrast cu a colegilor săi de la breaslă, care nu puteau înțelege noul decât ca pe un fel personal de exprimare. În sculptura brâncușiană există câteva teme dominante, reluate cu o deosebită stăruință de Maestru, cum ar fi: Oul, Cupul, Coloana, Pasărea. Ele nu aparțin numai spațiului cultural indian, întrucât se găsesc din preistorie în Africa, Australia, Europa, America de dinaintea sosirii lui Columb, însă, ceea ce apropie vizibil sculptura lui Brâncuși de viziunea indiană este modul solidar în care se află atât temele repertoriului artistului cât și temele celor mai vechi texte ale spiritualității indiene, Vedele. Nu ne putem opri asupra sensurilor cosmogonice prezentate atât în literatura Vedelor cât și în piesele Maestrului, ceea ce este important de semnalat este efortul singular al lui Brâncuși de refacere a drumului în sens invers, către o lume îndepărtată, aflată nu numai dincolo de veacuri, ci și de milenii. Asemenea parcurs nu ar fi fost posibil dacă artistul însuși nu s-ar fi născut în sănul unui popor a căruia cultură pătrunsă de o tradiție puternică n-ar fi păstrat un fond valoric spiritual, de origine arhaică, indo-europeană. Fără existența legăturilor dintre spiritualitatea românească și cea indiană, Brâncuși nu ar fi putut înțelege mai tîrziu comunicarea celor două

lumi, situate la o atât de mare distanță, una de cealaltă, dar atât de apropiate ca spirit. Accesul artistului la simbolurile folclorului românesc s-a putut realiza într-un mod adevarat datorită faptului că el însuși provine dintr-o zonă rurală a Olteniei cunoscută prin tradiția conservării și perpetuării valorilor trecutului. Cu toate acestea, Maestrul a efectuat traseul către primordialitatea spiritului, apelând mai degrabă la cultura indiană, în care a aflat acea continuitate a artei simbolice, nealterată din vremuri străvechi și până în contemporaneitate, cultura română nepermítându-i un atare demers, deoarece istoria a fracturat deseori cursul normal al vieții în spațiul miritic, dezvoltarea în mod organic a virtualității simbolismului lumii arhaice nefiind posibilă aidoma celei din subcontinental indian. Comunicarea dintre spiritualitatea românească și cea indiană a fost remarcată de însuși istoricul religiilor, Mircea Eliade, care, aflat pe pământ indian, în prima jumătate a veacului, observa căt de bine se poate studia folclorul românesc atunci când sunt înțelese izvoarele civilizațiilor asiatici, spunând că, de acolo, din Bengal, a putut reînnoda firul cu protoistoria neamului din care provine el însuși. Când Brâncuși vizita India cățiva ani în urma lui Eliade, constata și el, o dată în plus, consonanța celor două lumi. El avea să afirme că India este locul unde a regăsit înțelepciunea străveche a neamului său, pacea și bucuria pe care Occidentul nu le mai oferea de multă vreme omenirii. Fără îndoială că-n spațiul românesc vor circula manuscrise de factură populară aşa cum au fost "Istoria Sindipiei" sau "Istoria lui Siddhapati" precum și "Varlaam și Ioasaf" care este o variantă creștină a vieții lui Buddha. Despre studierea științifică a civilizațiilor Orientului, în general, și a Indiei, în special, se poate discuta în cadrul culturii române începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea când, prin intermediul activității a două mari personalități, B.P. Hasdeu și Mihai Eminescu, se pun fundamentele unui asemenea demers. Astfel Hasdeu a fost preocupat de legăturile dintre literatura Vedelor și fol-

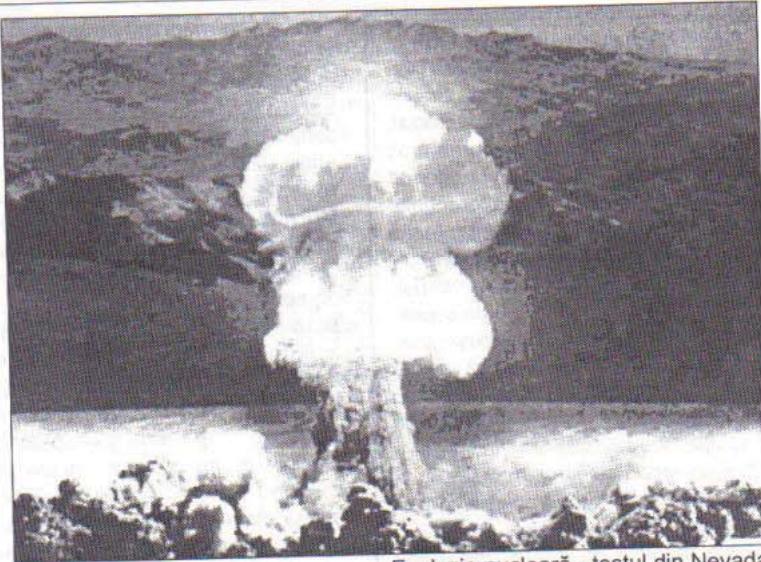

Coloana infinitului - construcția - 1937 sider că sunt necesare câteva precizări legate de simbol, rolul jucat de acesta în viața omului, necesitatea utilizării sale ca instrument de cunoaștere, conștiinții fiind de importanță pe care o reprezintă aceasta, aici ca și în trecut, în viața oricărora societăți tradiționale. Simbolul relevăază aspecte ale realității care nu acceptă un altfel de mijloc de cunoaștere. Simbolul are latura sa rațională, ce poate fi cunoscută, ca și o latură irațională, misterioasă, ce nu se lasă descoperită. Datorită laturii sale misterioase, el se oferă interpretării. El descoperă ascuțând și ascunde descoperind structuri sau situații paradoxale ale realității ultime, altfel imposibil de exprimat în planul imediat supus experienței. Simbolul este multivalent, având calitatea să exprime diferite semnificații. El rămâne mereu deschis, interpretarea lui nefiind vreodată absolută, încheiată. Simbolul a apărut nu ca un accident al spiritului uman ci, dimpotrivă, ca o necesitate cerută de dezvăluirea celor mai profunde și ascunse modalități ale ființei. Simbolismul are darul de a deschide posibilități de concepție nelimitate, atingând adevărurile cele mai înalte, imposibil de comunicat prin mijloacele obișnuite cunoașterii naturii umane. Mulți nu vor fi capabili să vadă dincolo de simboluri semnificațiile cuprinse de acestea, dar pentru cei care au puterea de a face, trecând de feno-

menalitatea lumii, li se vor reliefa esențele, în toată strălucirea lor. Despre ființa umană s-a zis de atât de ori că este un animal social, metafizic, nu cred că risc prea mult afirmando că omul este un făuritor de simboluri, tocmai ce îl diferențiază pe om de animal, inteligență, înalta sa inteligență, l-a ajutat să cerceze, să-și formeze o concepție despre lumea în care își duce existența. Constantin Brâncuși este sculptorul care reușește să refacă legătura cu valorile primordiale, să reînnoade firul rupt. Simbolistica sculpturilor sale exprimă într-un limbaj universal calea ce trebui urmată de sufletul nostru în vederea conetcării la transcendentul nepieritor. Fără îndoială că opera maestrului are rădăcini de necontestat în spiritualitatea românească, rădăcini fără de care sculptorul n-ar fi putut exista. Seva pământului strămoșesc a picurat în fiecare din creațiile sale, fie și numai prin faptul că Brâncuși se născuse în România. Opera sa, aidoma unui diamant cu zeci și zeci de carate, cu numeroase fațete, poate suporta multiple comentarii. Despre mariile spirite ale culturii universale întotdeauna s-au scris cărți și se vor scrie tocmai datorită izvorului permanent de inspirație în care se constituie acestea pentru cei ce doresc și încearcă să se apropiie de înțelesul ascuns al adevărurilor exprimate, fie prin cuvânt, forță cromatică sau forma obținută de sculptor în materialul în care acesta s-a decis să-și dăltuiască sinele său profund. Constantin Brâncuși este, cu certitudine, un asemenea artist, trecut în eternitate, un artist care prin forța sinelui său a făcut piatra, material prin excelență greu, să plutească și să cănte pentru umanitate, rezultat al tendinței sale spre Absolut, de traversare a jocului constant în care lumea se "multumește" să existe de atât de milenii.

Bogdan Mocanu
XI-B CNUFO

economice, nepregătite pentru un astfel de salt, cum ar fi zborurile interplanetare, de pildă. Sufletul trebuie pregătit pentru un astfel de salt, fără a produce fisuri grave, sfîșieri. Mareea știință, cu unele excepții ce presupun doar lucru individual, s-a făcut în echipă, dat-o rită programelor complexe de cercetare a laboratoarelor extrem de sofisticate și scumpe, a diviziunii muncii, a interdisciplinarității, tot mai frecventă acum. Multe științe de răsunet sunt interdisciplinare: astrofizica, biofizica etc. Numărul savanților a crescut exploziv, nivelul de instruire a populației crescând și el, mai ales după ce știința devine cultură de mass-media. Corporații ca IBM dispun de institute proprii de cercetare. Uriașe subvenții guvernamentale date universităților, au permis realizarea de departamente științifice, laboratoare. Savanții în Occident sunt extrem de apreciați și bine plătiți, mai ales cei din cercetare, care scriu din ce în ce mai mult, în numeroasele reviste de specialitate sau se lansează în Internet. A apărut o cantitate enormă de cunoștințe, ducând la celebră inflație informatională, rezolvabilă prin computerele de mare performanță. Stricta specializare se impunea imperativ, dar credeam că va fi «spartă» tot de computer și Internet. Dacă Newton a cercetat toate aspectele fizicii și a contribuit și la dezvoltarea matematicii, Einstein s-a limitat la fizica teoretică, un fizician de azi trebuie să se specializeze în particule, fizică nucleară, astrofizică, biofizică sau numai în gravitație. Doar cei deosebit dotați, ca Enrico Fermi, d. ex., se pot hazarda în construirea de puncte între domenii sau specialități. La fel, un biolog generalist, are puține în comun cu un biolog ce studiază celula. Chimia îndeosebi a fost extrem de divizată, devenind, în același timp, parte a fizicii, fizicienii redând chimia de la proton, neutron și electron până la substanțe. Biologii au pătruns în teritoriul chimiei, încercând să afle cum "funcționează" ființele la nivel celular și molecular: biochimia. Noi științe apărute: ecologia, etologia (com-

Explozie nucleară - testul din Nevada

portamentul animal), limnologia (lacurile și apele dulci), bionica (folosirea modelelor vii în electronică). În fizică se produce separarea dintre fizica nucleară și cea a particulelor, iar mulți astronomi au devenit cosmologi. Știința spațiului este încă în leagăn, însă ea implică la fel de mult știință și tehnologia ca și un război mondial. Sunt științe fără obiect deocamdată ufologia, exobiologia (studierea ființelor extraterestre) sau paleo-astronautica, o parte a antropologiei. Se pune serios problema moralității savanților, a unei deontologii a omului de știință, cu cît Cutia Pandorei se golește mai mult. Căutătorii imorali de cunoaștere, a unor descoperiri extrem de riscante, începînd cu bomba cu fuziune, cu neutroni, apoi ingerință genetică, clonarea, armele chimice sau biologice. «Uniunea Savanților Neliniștiți» nu rezolvă problema spinoasă a deontologiei celor manevrați. Pericolul războiului atomic este sabia lui Damocles ce planează deasupra noastră, mai ales că această armă a ieșit de sub umbrela savanților și a intrat în cocina murdară a politicienilor, mulți dintre ei irresponsabili. La fel celelalte arme de distrugere în masă. Trăirile apocaliptice sunt stimulate de ploi acide, fenomenul El Niño, poluarea de tot felul sau ingerință genetică pe seama căreia este pusă SIDA. Credința în aspectul benefic al științei este tot mai slabă. Antropo-

logii au descoperit alti hominizi fosili, Homo habilis (Tanzania, 1960) și Australopithecus afarensis, primul sigur din linia umană. S-au găsit schelete ale oamenilor de acum 100.000 de ani, dar acum antropologii, pornind de la o sugestie a lui Linus Pauling, au utilizat proteinele și ADN pentru analiza relației maimuță antropoidă – om și au constatat că între om și cimpanzeii pitici există relații de rudenie mai strînse decât cu toate celelalte maimuțe, că sciziunea dintre liniile oamenilor și a celorlalte maimuțe antropoide s-a produs cu numai cîteva milioane de ani în urmă. În anii 1970 s-a observat că primii oameni și australopitecii au conviețuit același areal, deci ei trebuiau să aibă un strămoș comun, Australopithecus afarensis. Arheologia a făcut cîteva descoperiri uluitoare, ca un sanctuar religios din era glaciară, bărci psihopompe ale unui faraon și celebră armată de teracotă a primului împărat al Chinei. Celebru este de asemenea marele oceanolog Jacques-Yves Cousteau, care a inventat echipamente speciale pentru cercetarea fundului submarin, unde s-au conservat numeroase vestigii de preț. Dispozitivul portabil de respirat le-a dat posibilitatea scafandrilor să exploreze zone dintre cele mai imprevizibile, descorend vase, comori, orașe întregi. În 1947, T. Heyerdahl traversează Pacificul cu nava cu pînze "Kon-

Tiki", iar un avion teleghidat prin radio traversează Atlanticul. În 1960, se realizează imersiuni din ce în ce mai adînci în ocean: Piccard, cu batiscaful "Trieste", cea mai mare adîncime, 10.921 m, apoi la 11.800 m, în fosa Marianelor, descoperită de nava sovietică "Viteaz", cu un an înainte. *Astronomie și spațiu:* în anii 1940, la Mount Palomar din California a fost instalat marele telescop Hale, pînă-n anii 1990, cel mai bun din lume. În 1947, e fotografiat nucleul central al galaxiei noastre. În anii 1950, după investigații în adîncimea universului, s-a constatat că acesta este de două ori mai mare decât se crezuse. Nu se știa dacă se extinde prin autocreare continuă de materie sau dacă s-a născut prin Big-Bang. Anii 1960 sunt cei ai primelor explorări cu sateliți și sonde a spațiului din vecinătatea apropiată, ca și surprizătoarea descoperire a quasarilor (1962, Sandage) și a pulsarilor (1967). Notiunea de univers expansiv ne-a ajutat să înțelegem ce este Big-Bang, teorie ce devine tot mai solidă, prin noi confirmări. Instrumentelor radio și optice li s-au alăturat cele cu raze X și neutrini. Fizica astronomică e tot mai legată de astronomie. Interes uriaș au stîrnit ipotezele black-holes, obiecte atât de masive și dense încât nici măcar lumina nu poate scăpa din cîmpul lor gravitațional imens. Nava "Voyager" ne-a extins cunoașterea spre periferia sistemului solar. În 1987, s-a putut observa cea mai apropiată supernovă, după cea din 1604. S-au descoperit planete în alte sisteme solare, nori de prafinele sau briuri meteorice sau de asteroizi. Tehnica spațială este complet nouă, un punct culminant al inteligenței umane, un focal al acesteia. Din 1957 cînd s-au lansat pe orbită circumerestră primele Sputnik sau Explorer (1958), s-au lansat sonde fără echipaj umani care au ajuns pe Lună, Venus, pe Marte, altele au trecut pe lîngă Mercur, Jupiter, Saturn, Uranus și cometa Hale, urmînd să fie explorat și Neptun. Sateliți au detectat centurile de radiații ce înconjură Terra, vîntul solar, gigantele clăpuri magnetice din spațiu. În 1959, e descoperită centura Van Allen.

Lumea a fost captivată de Odiseea lansării omului în cosmos. De la primele zboruri din 1961, aventura și uneori sacrificiul călătoriei spațiale umane au fost în centrul atenției. Până la aselenizarea omului, sunt de menționat ieșirea omului în cosmos la 12 aprilie 1961, la bordul navei "Vostok I", a lui Iuri Gagarin, fotografiearea părții invizibile a lunii (1960, Lunik III), ieșirea primei femei în cosmos, Valentina Tereškova (1963, pe Vostok VI, 18 rotații), atingerea suprafeței lunii fără om Ranger VII (1964), transmiterea primelor imagini de pe Marte (Mariner IV, 1965), prima ieșire a omului în spațiu, 20 min, legată cu un cablu de nava Voshod II, Lunik 9 aselenizează lin și transmite imagini panoramice de pe Lună (1966), în 1967, sonda Surveyor-3 aselenizează lin, ia probe, cărora le face analiza, și transmite rezultatele pe Pămînt, la 21 XII, Apollo-8, cu 3 oameni la bord, înconjoară de 10 ori Luna și revine pe Pămînt, iar pe 21 iulie 1969, acum 30 de ani, este o zi istorică pentruumanitate: Apollo 11 duce doi oameni pe Lună, Neil Armstrong și Edwin Aldrin, Collins rămînind în aşteptare pe orbită. Au adus 31,5 kg rocii lunare, pentru cercetări. Nava Apollo 14, cu trei astronauți la bord, aduce pe Pămînt 54,4 kg de rocă lunară (1971), Apollo 15 duce trei astronauți, care rămîn 67 de ore pe Lună, deplasîndu-se cu vehiculul lunar Rover. SUA a trimis primii oameni pe Lună în 1969, dar proiectul a fost abandonat concentrîndu-și atenția pe realizarea unui vehicul spațial economic și fiabil, ca un avion, dar și în proble-

ma navetei spațiale s-au produs perturbări, din cauza exploziei lui Challenger. Dezastrul a avut loc în 1986, la numai 2 minute după lansare, cînd naveta a explodat, omorînd cei 7 membri ai echipajului. După o suspendare a zborurilor, în 1988, acestea au fost reluate. URSS a dus la bun sfîrșit un program cu participare umană, dar numai pe orbitele terestre, neriscînd trimiterea de oameni pe Lună, ci a robotilor ultraperfectionați. Astfel în 1970, Lunik 16 aduce sol lunar, iar Lunik 17 depune pe Lună vehiculul automat Lunahod 1, care parcurge 11 km pe solul lunar, transmitînd obsevațiile pe Pămînt. A realizat și un laborator circumterestru, stația permanentă Mir, pe care mulți cosmonauți ruși și din alte țări au petrecut în spațiu luni întregi, făcînd diverse experimente. NASA a creat patru navete spațiale refolosibile, pentru a transporta oameni și echipament pentru sateliți circumterestri: Columbia, Challenger, Discovery și Atlantis, iar în 1981 a avut prima lansare, cu succes. În 1973, americanii lansează primul laborator spațial, Skylab. În 1975, are loc prima experiență spațială comună sovieto-americană, Soiuz-Apollo. Tehnologia spațială aduce beneficii întregii umanități. Sateliți francezi, chinezi, europeni, japonezi etc au transformat planeta într-un "oraș global", ni se oferă o prognозă foarte apropiată de realitate, se detectează resurse naturale, dar se pune și problema spionajului prin sateliți, a transportului de rachete nucleare sau a «războiului stelelor», acel scut antiatomic american. Biologia a făcut progrese incredibile, la nivelul molecular. Cea mai spectaculoasă este ingineria genetică. La 50 de ani după descoperirile lui Mendel, Watson și Crick au aflat cheia acestor legi, manevrînd codul genetic în cele mai incredibile moduri. În 1953, e dat primul model al structurii ADN, Miller produce artificial aminoacizi, iar în 1961-1965, Ochoa și Nirenberg descifrează codul genetic al acizilor nucleici. În 1953, G. E. Palade descoperă "ribozomii", pentru care va fi laureat Nobel, 1974. S-a studiat comportamentul animalelor, psihologia lor, sociabilitatea, pentru prima oară s-a

comunicat verbal cu urangutanii, încercîndu-se și cu delfini. Se realizează sinteza totală a clorofilei. Medicina a interferat cu biologia moleculară, dar există progrese strălucitoare și în grefă(transplantul) de organe, endoscopia, mai nou, dublată de operații endoscopice, fără deschidere, cu rezultate spectaculoase, angioplastia, folosirea chirurgiei cu laser, mînuirea ovulelor umane fertilizate pentru obținerea de copii sănătoși, scanări cu ultrasunete, numeroase noi vacinuri, înlocutori sintetici de piele sau organe interne etc, tot mai mult și face simțită terapia naturistă sau vindecări prin bioenergie. Ingineria genetică a dat rezultate spectaculoase în producerea de proteine, insulină, hormoni, localizarea prin marcatori genetici a unor boli. Descoperirea sistemului imunitar a dus la înțelegerea multor fenomene, iar descoperirea tipurilor de sînge, crearea imunității artificiale prin injectarea de bacterii ucise sau slăbite, souchile alergice au sugerat că unele procese sau substanțe din organism sunt activate prin expunere la proteine străine, astfel că multe boli sunt alarme false, uneori declanșate chiar de proteine ale propriului organism prost interpretate (alergiile). Ca o ironie a destinului, cînd sistemul imunitar a fost relativ bine cunoscut, a apărut SIDA, care-l distrugă. O mare realizare, relativ recentă este inventarea anticorpilor monoclonali, direcționați către un receptor-țintă (o moleculă sau parte a unei molecule) bine precizat. Ei detectează receptorul țintă și se fixează pe el. În 1946, H. Selye elaborează teoria stressului, în 1952, Ana Aslan prepară Gerovitalul(Vitamina H3). În 1953, e preparată tetraciclina. În 1959, se efectuează prima grefă de rinichi, iar Christian Barnard realizează primul transplant de inimă la om (1967). Chimia a reușit compuși ai gazelor nobile, care nu puteau intra în structura nici unei molecule. Compușii aceștia, în special ai He, ar putea avea un rol deosebit în tehnologia laserilor puternici. S-au efectuat experiențe în spațiu cosmic. Dar a devenit și o dușmană, mai ales prin pesticide, ierbicide, gazele de spray etc. Știința

Neil Armstrong
primul om pe Lună

Pământului a devenit tot mai sigură în teoria plăcilor tectonice, vinovat de vulcanism și seisme. În 1953, Hillary și Tenzing Norkey reușesc să escaladeze Everestul (8848m). Meteorologia este tot mai îngrijorată de modificările minime care provoacă tulburări majore ale vremii, după Lorentz, confirmate în ultimii ani de fenomenul El Nino. Gazele emanate în atmosferă produc acel efect de seră atât de incriminat. Apoi subțirea îngrijorătoare a stratului de ozon din cauza defrișărilor masive și a gazelor care transformă oxigenul cu trei atomi, ozonul, în oxigen obișnuit care nu mai protejează planetă de radiațiile cosmice. Matematica ce s-a abstractizat enorm, fiind tot mai puțin accesibilă neinițiaților, a dat și cîteva demonstrații importante ale unor vechi probleme insolubile, cum ar fi demonstrarea conjecturii (ipoteză improbabilă, supozitie). Ipoteza continuuătă a lui Cantor, privind mulțimile infinite, nu este, după Cohen, nici consistentă, nici inconsistentă cu teoriile generale ale matematicii. Există multe infinități diferite, iar ipoteza continuuătă presupune că două infinități particulare, construite prin metode diferite, au aceeași mărime, fapt intuit de Eminescu, în Sărmanul Dionis, deci poți opta fie pentru infinități egale, fie pentru infinități inegale, e totuna. S-a dezvoltat teoria catastrofei probabile pe principiul ultimei picături într-un sistem. În legătură cu aceasta, teoria atrăgătorilor străini, mulțimi aflate în legătură cu funcții instabile cu valori stabile în vecinătatea unui punct sau în vecinătatea a două puncte. Apoi teoria celebră a fractaliilor, formulată de Mandelbrot. Un fractal este o figură similară cu sine însăși la variații de scală. Berge publică Teoria grafurilor (1958). Fizica a ieșit cam sfidonată din război, datorită bombelor atomice americane ce-au distrus cele două orașe nipone. Din trei bombe, una a fost folosită ca test, la începutul același an, 1945. Fizica mai era "vinovată" și de alte crime la adresa umanității, în domeniul științei materialelor: tranzistorul cu descendenții săi, laserul, descifrarea superconductivității la temperaturi înalte. Descoperirea deplasării

Lamb a dat soluționarea matematică a problemelor atomice și subatomice, conducind la electrodinamica cuantică, "cea mai precisă teorie din fizică". Savanții au stat cu ochii apoi pe razele cosmice, studiind noile particule subatomici, care se comportau altfel decât se așteptau ei, conform teoriei, nu se dezintegrau, de pildă, repede în alte particule. Acest comportament "straniu" numit stranietate (în 1947 sunt descoperite particulele stranii), a fost debutul multor alte denumiri excentrice:夸rci, aromate, culoare, WIMP. Stranietatea și nou descoperitele particule stranii se încadrau perfect într-un sistem periodic numit "calea de opt ori", ce permitea anticiparea descoperirii unor noi particule. Cînd prin acest sistem s-a descoperit, în 1964, particula omega-minus, metoda era confirmată. Dezvoltată de Murray Gell-Mann prin matematica abstractă, metoda devine modelul quarkului, care explică particulele ca fiind combinații de alte particule, numite夸rci, cu sarcini electrice fractio-nare, exceptând electronii, neutrini și particulele înrudite cu aceștia. Modelul quarkului a avut și mai mare succes decât «calea de opt ori», fiind confirmată în 1977. Particulele stranii din 1947 au provocat mutații importante în gîndire. Particulele se dezintegrau în moduri ce contraziceau teoriile și bunul simț, sunt descoperite anti-particule precum antiprotonul, anti-neutronul, antineutrinul (1955-'56), antideuteronul (1965)). S-a introdus ipoteza distinctiei făcute de natură dintre dreapta și stînga (Yang și Lee), paritatea +, - sau dreapta-stînga nefiind strict respectată (se descoperă că paritatea nu se conservă la interacțiunile slabă (1956)), altfel materia s-ar autoanihiliza prin antimaterie și creația n-ar fi posibilă, aşa încît nu mai apare ca un paradox afirmația unui fizician celebru, Wolfgang Pauli, care a spus, mai în glumă mai în serios, că "Dumnezeu e un stîngaci slab", deci cosmosul este asimetric, dominind fortele de stînga sau -. Unde-i contrapondere? Modelul quarkului (în 1965, e emisă ipoteza existenței particulei夸rc) a încurajat pe unii să se folosească de modelul teoriei

grupurilor, pentru a explica ce este cu particulele din afară sistemului quarkului. Au ajuns la teoria electro-slăbiciunii, conform căreia la energii înalte, două forțe, distincte la temperaturi normale, se transformă în una singură, teorie confirmată experimental, în 1983. Succesul teoriei i-a îmbătat pe mulți care au crezut că se află în preajma unificării forțelor electro-tari și slabe prin teoria grupurilor, marea teorie a unificării, visată încă de Einstein, GUT. Teoria supragravitației a fost com-bătută de idei ca: particulele ar putea să nu fie particule, ci fire și bucle foarte subțiri; universul ar putea să nu aibă doar 4 dimensiuni, ci 10 sau 11 dimensiuni. Echipa lui Glenn Seaborg a creat noi elemente chimice, de la 95 la 100, prin adăugarea de protoni la elementele deja existente (în 1953, se obțin transuranienele 99 (einsteiniu) și 100 (fermu), 101 (mendeleeviu) apoi alte echipe au extins numărul de elemente la 109. Toate, de la uranu în sus, sunt radioactive, dezintegrindu-se, fiind foarte instabile. Elementul 108 a durat, de pildă doar 2 mișuni de secundă de la crearea sa în laborator, dar există speranțe ca de la 110, elementele noi create să fie mult mai stabile. Doar unul dintre elementele transuraniene a căpătat o importanță: Plutoniul, un element diabolic destinat armelor nucleare. Problema vidului (extrem de prezentă în filosofile orientale străvechi) a fost mult discutată de savanți, ca o mulțime născută din nimic, dar, de vreme ce lumina, cîmpurile magne-tice și căldura străbat acest nimic, însemnă că trebuie să existe ceva, numit eter. Einstein respinge ideea eterului și admite teoria vidului perfect, însă principiul incertitudinii lui Heisenberg, din 1927, i-a determinat pe fizicieni să admită că particulele elementare apar spontan din vid, cît timp pot dispărea înainte de a încălca principiul incertitudinii. Vidul cuantic este extrem de activ, într-un asemenea spațiu apărind și dispărind tot felul de particule (s.n.). Experimente minuțioase au demon-strat că susținătorii teoriei cuantice interpretează corect vidul. Fizicienii de după 1980, care se ocupă de fizica particulelor elementare, susțin că întregul univers este creat sub

Spațul - ultima cucerire

forma unui "vid fals", adică a unui vid cuantic, care are mai multă energie decât se crede. Descompunerea vidului corpuscular într-un vid cuantic permanent a dus la producerea tuturor maselor din univers și a declanșat Big-Bang-ul. În 1960, Pound și Rebka măsoară deplasarea spre roșu a cîmpului gravitațional. Radiația cosmică a fost atent studiată. Razele cosmice sunt ansambluri de particule care bombardeză Terra sau ansambluri de particule pe care razele cosmice le scot din moleculele întinute în atmosferă. Rezultatul acelor ciocniri este producerea de particule noi, cu mase mai mari decât cele din materia obișnuită. Acceleratoarele de particule și alte instalații au dus la noi dezvăluiriri, insuficiente însă pentru a dezlega misterul particulelor elementare și a razelor cosmice. Laserii sunt o consecință a teoriei lui Einstein, legată de lumină. El a arătat că moleculele energizate corespunzător emisă lumină de o singură culoare, monocromatică. În 1951, Ch. Townes și-a propus să producă microunde mai puternice și a realizat un maser cu molecule de amoniac gazos, care amplifica microundele prin emisie stimulată de radiație. Același principiu a fost aplicat și la amplificarea luminii prin emisie stimulată de radiație, laserul, cu numeroase aplicații practice (Maiman, SUA, construiește primul laser cu rubine, în 1960). Români

tac primul laser în 1962, prin L. Agârbiceanu. Tehnologia se remarcă prin diversitate și fanterie, ea putând fi specială sau generalizată. Tehnologiile specifice par a ne influența cel mai mult viața. Să observăm evoluția în industria automobilului, în înregistrări, în obiecte electronice, evoluția telecomunicațiilor. În 1948, este inventat tranzistorul, holografia, iar Norbert Wiener (1894-1964) fundamentează noua știință, Cibernetica, pe care în 1938 o înovase St. Odobleja, în Psihologia consonantistă. În 1970, în SUA, este inventat chipul de siliciu, revoluționând industria electronică, chipurile putând stoca o cantitate imensă de informații. Computerul s-a folosit de dispozitivele electronice "solide", microprocesoarele, care controlează curentul electric fără a uza de elemente afiate în mișcare, evoluind spectaculos, aici uzura morală fiind foarte rapidă. După inventarea dischetelor, pe la mijlocul anilor 1960, în 1979, companiile Phillips (olandeză) și Sony (japoneză) realizează, în cooperare, compact-discul (CD). De la mașina de adunat și scăzut a lui Pascal sau acea cu patru operații a lui Leibniz, prin Instrumentul Analitic al lui Barbaș, folosind cartelele perforate, pînă la computerele cu cristale lichide miniaturizate, este o distanță astronomică. Introducerea tranzistorului și a circuitelor integrate a fost un pas important în evoluția computerului de la ABC sau ENIAC, încoace. Cartelele perforate au fost abandonate pentru banda magnetică sau discurile magnetice. Sistemele hardware au evoluat spectaculos, iar cele software de la programe simple la actualele limbaje de înalt nivel. Progresele înregistrate în dezvoltarea limbajelor de înalt nivel și a inteligenței artificiale sugerează că timpul când computerele vor fi programate direct, prin simpla exprimare a dorințelor, nu este departe. În 1990, în SUA, este realizată deja realitatea virtuală, care fascinează savanți, filozofi, poeți, oameni obișnuiți. *Anticipația:* finalul de mileniu și începutul mileniului următor sunt deosebit de clare, în ciuda întoarcerii catastrofismului apocaliptic. Marea știință sau marile proiec-

te, extrem de ambicioase, domină omenirea acestui sfîrșit de mileniu: stațiile spațiale, telescoape spațiale, proiectul genomului uman, sistemul de observare a Pămîntului, călătorii prin spațiu cosmic și coborîrea omului pe alte planete, ufologia și comunicarea cu civilizații extraterestre, realizarea supraconductorilor. Manipularea genelor pune probleme uriașe de deontologie profesională, ca și clonarea, atât în privința scăpării de bactérii modificate, cât și-n privința supermanilor sau eugeniei. Există și pericolul unei hiperenzurări a savanților mai gravă decât Inchizitia. *Progrese majore:* Antropologia este tot mai aproape de stabilirea vîrstei omului, a înrudirilor dintre diferiți humanoizi sau a controversei dacă Homo habilis a fost vînător sau mîncător de stîrvuri, ultimele cercetări înclinînd spre ultima idee! Prin analiză genetică a ADN mitocondrial s-a stabilit că originea umanității este Africa, datînd de circa 200.000 de ani. Unii consideră focarul sau leagănul umanității S-E Asiei. Una dintre teoriile fascinante este reconstituirea unui individ pe baza unei molecule de ADN reconstituite, astfel fiind posibil să se reînvie orice ființă dispărătă, dar cu ADN recuperabil. Arheologia își are încă foarte multe proiecte de deschideri de șanțiere sau descifrarea unor scrieri vechi, cum ar fi cea mayașă, de la Copán (descifrată parțial în anii '60 de un computer sovietic). Astronomia și spațul vor fi desigur răsfățate în mileniul următor. În 1970, Weber a încearcat să demonstreze existența undelor gravitaționale. În 1976, Kantrowitz propune folosirea laserului cu emisie continuă pentru propulsarea navelor spațiale. Un succes răsunător a înregistrat în 1989 Voyager 2, care a înregistrat cele trei inele complete ale lui Neptun, a descoperit 6 sateliți ai acestuia necunoscuți, a semnalizat un cîmp magnetic neobișnuit, topografia stranie a lui Triton. Voyager 1 a făcut prima fotografie a sistemului solar din afară. Soarele apărînd ca o stea mai mare, iar șase planete ca niște puncte. Tot în 1990 satelitul COBE a analizat radiația de fond a universului, cosmică (nesolară), de la explozia Big-Bang (descoperită

1962-1963), și a determinat că aceasta este uniformă prețutindeni, ridicând dificultăți cosmologilor privind diferențele nete de densitate a materiei cosmice, universul fiind plin de «cocoloașev galactice. Mari eseuri sunt cele două Phobos trimise de ruși spre Marte, unul distrus, altul defect. Descoperirea unei galaxii în formare în vecinătatea noastră, recent, pune un mare semn de întrebare teoriei că toate galaxiile s-ar fi format cu puțin după Big-Bang. Se lucrează la cartarea distribuției galaxiilor în univers. Acum s-a descoperit structura asemănătoare unei bule, comună pentru distribuția galaxiilor, și o formă numită Marele Zid, cea mai mare structură din univers. Proiectul poate oferi și alte surpirze. Alt proiect e cel al determinării modului de producere a neutriniilor de către Soare. Eclipsa totală de Soare din 11 august 1999 va da răspuns la multe întrebări. Se încearcă comunicarea cu cosmosul și eventuale ființe extraterestre. Astfel în 1950 e construit de americanul Brown primul mare radiotelescop. Numai în 1975, sunt instalate în Caucaz, un telescop gigant, iar în Japonia un telescop cu laser. În 1972, se captează semnale radio din direcția stelei Cygnus X-3. Anii 1980 au adăugat telescoapele cu radiații infraroșii, instalabile în spațiu. În 1990, NASA a lansat Telescopul Spațial Hubble-HST, a cărui oglindă s-a dovedit defectuasă (eroarea de sfârșire de 1 mm!), în 1993 astronauții de pe naveta spațială Endeavour au efectuat cinci ieșiri în spațiu, montând zece oglinzi. Astfel reparat, Hubble a transmis în 1995, în premieră absolută, nașterea unei stele de la 450 ani-lumină, din Calea Lactee. În 1996, NASA afirmă că ar fi descoperit urme de microorganisme ce ar fi trăit pe Marte, pe o rocă marțiană. În 1997, trimite stația Mars Pathfinder, vehiculul Sejourner, culegând probe, iar în septembrie același an, Global Surveyor cartografiază planeta. În biologie continuă pretențiosul proiect Worm de realizare a unei hărți complete a genomului uman, după ce s-a reușit realizarea hărții viermisorului C elegans. Chimia a fost zguduită de afirmația a doi electrochimiști, din

1989, că pot provoca fuziunea nucleară la temperatura camerei, "fuziunea rece", cu-un aparat simplu aflat în majoritatea laboratoarelor. Noroc că aparatul a rămas un mister și că nu s-a putut demonstra acest fapt. Chimia pare singura știință cu aparatul teoretic de bază bine pus la punct, deocamdată, viitorul așteptând mai multe aplicații practice. Dar la sfîrșitul secolului trecut se credea același lucru despre fizică... Știința Pământului este preocupată de climat, de succesiunea erelor geologice și a glaciațiunilor, de efectul de seră, de disparițiile brusete catastrofale de specii, de seisme. Studiul dinozaurilor speră să aducă noi clarificări privind modul dispariției lor. În medicină, abilitatea de a mînui genele va duce la stoparea bolilor genetice, dar – și mai interesant – se poate acționa asupra senilității, practic revigorind trupul uman. Obținerea hormonilor pe cale genetică este altă cucerire ce va deveni realitate imediată: medicamente minune. Matematicienii sunt preocupati de mărimea numerelor care pot fi descompuse în factori, atingându-se deja numere de 155 de cifre, criptografii folosind acum numere mai mari, 200 de cifre sau foarte dificil de descompus, pentru protejarea sistemelor. Fizica va pune în funcțiune noi acceleratoare de particule, superconductibilitatea la temperaturi înalte își va găsi curind, și ea, aplicabilitatea. Tehnologia luptă cu plantarea cît mai multor tranzistori, mici dispozitive electronice care formează "creierul" computerelor, pe un chip(cip) (circuit integrat). Cei de la firma Intel văd cipul microprocesor standard al anului 2000 cu 100 de milioane de tranzistori, chiar un cip care să controleze 2 miliarde de instrucțiuni pe secundă. S-ar putea ca silicium să fie înlocuit. Producția de diamante artificiale a fost îmbunătățită, ca și producerea de filme de diamant, un excelent înlocuitor al siliciumului în circuitele viitoarelor computere, ca mijloc de transmisie eficient al căldurii. Dificultatea miniaturizării excesive o constituia supraîncălzirea dispozitivelor electronice. Apoi diamantele s-ar putea să nu mai funcționeze cu electroni, ci cu lumină, la fel de

transparente pentru lumină, ca și pentru căldură. Or, lumina prezintă avantajul net, față de electroni, al vitezei și lipsei interferenței. Prin urmare computerele optice s-ar putea să devină înlocuitorul ideal al celor electronice. Deja s-au făcut experimente cu astfel de computere, departe însă de marea performanță. Viitorul apropiat al spațiului este cel al stațiilor spațiale sau navetelor, funcționale deja la ruși sau la americani(apud AH,BB-ID\$). Ar mai fi de consemnat: în 1947 este spartă bariera sonică, aviatorul Jeager, cu un avion cu reacție, depășind viteza sunetului, e instalat primul generator nuclear experimental american(1951) și prima centrală atomoelectrică sovietică (1954), în SUA, apar primele apărate de radiorecepție cu tranzistoare (1955), în 1956, laboratoarele Bell inventează videofonul(telefonul televiziune), în 1957, e construit primul reactor atomic românesc și apar primele emisiuni televizate în România, alb-negru. Apar spărgătorul de gheăță cu propulsie nucleară sovietic, submarinul american cu propulsie atomică, Nautilus, ce trece pe sub ghețurile de la Polul Nord din Atlantic în Pacific și prima navă comercială cu propulsie atomică, Savannah. În 1959, e inventat sistemul francez tv color SECAM, iar cel german, PAL, în 1967. Apare vehiculul cu pernă de aer "aerobilul", avionul american cu geometrie variabilă, F111(1962), în 1968, avionul performant de călători franco-ngleze, Concorde, efectuează zboruri experimentale, în Anglia este realizat supersonicul cu decolare verticală. În 1964, se construiesc baterii solare, iar în 1970, este propus stimulatorul cardiac cu izotopi, "Blue Flame" propune un automobil cu reacție, ce dezvoltă o viteză de peste 1000 km/h, ca să nu vorbim de trenurile ultrarapide franceze sau japoneze. Se dă în folosință sistemul hidroenergetic de la Portile de Fier. Din 1973, apar și televizoare color tranzistorizate, iar în Scandinavia se inventează telefonul mobil sau celular.

Probleme globale: Lumea este într-o profundă criză

Dezvoltarea civilizației tehnice e și un balast și un bumerang. Problemele acute pleacă de la poluare, folosirea irațională a resurselor naturale, deteriorarea mediului, distrugerea de specii de plante și animale, periclitând însăși viața. Poluarea industrială pătrunde în lanțul trofic și-l otrăvesc; în mări și fluvii au fost deversate deșeuri chimice sau radioactive, în aer, gaze otrăvitoare, provocând celebrele ploi acide, ce distrug păduri, lacuri, monumente, clădiri. Poluarea mărilor duce la uciderea vieții subacvatice și a păsărilor. Stratul de ozon s-a subțiat îngrijorător, efectul de seră fiind datorat și defrișărilor masive, care-n Africa produc dezertificarea, serioase modificări climatice, provocate de fenomenul El Nino, răspunzător de eroziunea solului, inundațiile tot mai frecvente și devastatoare. În anii 1990, are loc un dezastru ecologic, prin defrișări masive, arderea plămâinului planetei, pădurea tropicală amazoniană, patria a cca 90% din speciile de animale și plante ale Terrei. Pădurile Canadei sunt în pericol, ca să nu mai vorbim de cele africane. Explosia demografică e o altă problemă acută: populația glo-bului a depășit, în iulie 1999, 6 miliarde, pînă-n 2100 dublindu-se. Curînd, peste jumătate din populația

Terrei va trăi în orașe sordide, cum ar fi Bombay, de pildă. Proliferarea consumului de droguri, extinsă în toată lumea, se datorează crizelor umanității, unor secte, modelor, precum hippy sau rock. De la drogurile naturale s-a trecut la drogurile sofisticate sau cele sintetice. «Moartea albă», prin halucino-

Victime ale radiațiilor

gene, cocaină, marijuana este unul dintre cele mai grave semnale de alarmă ce se trage la acest sfîrșit de mileniu. Terorismul este un alt flagel al finalui de mileniu.

Optimism: Din 1972, cînd ONU a ținut conferința asupra mediului, grupurile ecologiste ale "verzilor" sunt tot mai active, mai influente. Se scontează pe găsirea unor noi tehnologii mult mai sigure și curate, cum ar fi hidroturbinele sau fermele eoliene, bateriile solare. Vîntul, apă, soarele, energia marelor sunt posibile chei ale ieșirii din criză. Si mai sunt și numeroase alte motive de Optimism!...

Întemeieri: 1935- Arcul de Triumf din București, 1936-Muzeului Satului, București.

Bibliografie minimală:

Plantagenet Somerset Fry-Istoria Lumii (Atlas), Ed. Vox, Buc., 1998, PSF – ILA;
Ştefan Pascu-Istoria României (compendiu), EDP, Buc, 1974, ŞP – IRC;
Alex. Hellemans, Bryan Bunch-Istoria descoperirilor științifice, Edit. Orizonturi&Lider, Buc., AH, BB-ID\$;
Ovidiu Drimba-Istoria culturii și civilizației, Ed. Saeculum & Vestala, 1998, OD – ICC;
Ovidiu Drimba-Istoria literaturii universale – Ed. Saeculum&Vestala, 1997, OD – ILU;
Marin Nicolau-Golfin, Istoria Artei, EDP-Buc., 1977, MNG-IA;
Dicționarul cronologic al științei și tehnicii universale, ESE, Buc. 1979–DȘTU.
Compendiu de literatură universală, CLU. Le petit Larousse, 1993 – PL;
Diane Collinson–Mic dicționar al filosofiei occidentale, Nemira, Buc., 1995, DC-MDFU

La «Invenții, inovații, descoperiri, întemeieri» au contribuit și Alina Avram, Diana Cristea X-B; consultant științific pentru segmentul istoric, prof. Gabriela Obedariu

prof. Toader Aioanei

General și specific în comunicarea de masă

Termenul "ziaristică" înglobează în sfera sa concepte, acțiuni, idei scrise, roștite sau reproduse în imagini audiovizuale. Termenul "presă" are câteva acceptări:

-în sens strict, pentru a desmna texte scrise, publicate în ziar și reviste, deci presă tipărită;

-în sens larg, acoprend întreaga sferă a creației publiciste, în care cauz semnifică presă tipărită, presă vorbită (radioul) și presă audiovizuală (televiziunea).

Specificul comunicării interumane îl dă semnul lingvistic care poate fi oral (fonemă), scris (grafemă) sau vizual (cinemă). Cele trei aspecte ale semnului lingvistic nu au apărut simultan, ci pe anumite trepte ale evoluției comunicării. Evident, mai întâi a existat vorbirea și apoi scrierea; mult mai târziu a apărut imaginea. Similar, au apărut și s-au dezvoltat mijloacele de informare în masă, dar nu în aceeași ordine; pentru că ceea ce le deosebește nu este numai purtătorul lingvistic al mesajului ce se comunică (cuvântul-rostit, cuvântul-scris, cuvântul-imagine), ci și purtătorul fizic, material (tiparul, undele electromagnetice). Succesiunea apariției lor istorice este cea îndeobște cunoscută: mai întâi, a apărut presa tipărită, apoi radioul și, în cele din urmă, televiziunea. Cercetările sociologice concrete au stabilit aceeași ierarhie, de astă dată, nu cronologică, ci valorică. Criteriile alese au fost importanța și popularitatea ce le-au fost recunoscute în majoritatea țărilor. O atare situație nu reflectă însă raportul real de forțe și posibilități. Radioul – în comparație cu presa scrisă – și televiziunea – în relație cu amândouă – dețin avantaje neîndoible, fiecare dintre ele sintetizând modalități de expresie ale precedentelor: cuvântul, sunetul, imaginea. Utilizarea unor mijloace tehnice specifice în transmiterea fluxului informational conduce, de asemenea, la o diferență valorică a influenței asupra publicului receptor, astfel că aprecierea eficacității lor în funcție de gradul de personalicare a mesajului le așează în următoarea ordine: televiziunea, care prezintă omul vizibil în mod fizic pe micul ecran, apoi radioul, cu transmiterea intonativă și numai după aceea presa tipărită care, operând pe bază de cuvinte și simboluri, îndepărtează oarecum prin aceasta pe cel ce comunică de cel ce

receptează. Nefiind absolută, această ierarhizare nu exclude altele, dacă unghiul de vedere este diferit. Majoritatea specialiștilor în mass-media apreciază că radioul a fost și rămâne un mijloc de informare nedepășit sub triplu aspect: al vitezei, al raziei de pătrundere și al economicității. Așadar, principalele calități care-l detașează de celelalte mijloace de informare și comunicare în masă sunt: operativitatea, universalitatea, economicitatea. Într-adevăr, tranzistorizarea și miniaturizarea aparatelor de recepție, ca și sateliții de telecomunicații, au dat presei electronice dimensiunile operativității și universalității, maxime. Informația difuzată prin radio învechește cu câteva ore informația transmisă prin televiziune și cu o jumătate de zi pe cea difuzată de presa tipărită. Datorită universalității, o emisie radio poate fi receptată la orice distanță (în funcție de puterea emițătorului), în principiu, din orice punct al globului. În aceaste condiții, radioul devine primul emisar în lume al informatiilor dintr-o țară. În același timp, el este, deocamdată, singurul mijloc de comunicare în masă care-l poate însobi pe om absolut peste tot, nepresupunând nici alfabetizare, nici mijloace de transport moderne și nici rețea electrică, receptorul radio putând fi alimentat cu baterii. În sfârșit, cercetările au arătat că informația difuzată prin unde radio costă cel mai puțin. Cum atât de inspirat s-a spus, radioul, urmat îndeaproape de televiziune, reprezintă cu cel mai mare tiraj, ziarul fără hârtie și fără distanță, arma nucleară a oricărei propagări politice. Alături de aceste calități, radioul are și slabiciuni; și nu numai în raport cu televiziunea, dar și în raport cu presa tipărită. În primul rând, el beneficiază numai de cuvânt rostit (sunet) și influența auzului este mai mică decât cea a văzului (ca în cazul presei scrise) sau aceea a colaborării lor (ca în cazul televiziunii). Lipsindu-i imaginea, radioul nu poate reda obiectul în totalitatea sa concretă și se vede nevoit să apeleze la mijloace specifice ale non-limbajului: tonalitatea, inflexiunile vocii, sunetul de ambianță, ilustrația sonoră care nu sunt decât un apel la imaginea, acesteia revendu-i sarcina să reconstituie imaginea absentă. În al doilea rând, radioulul – ca și televiziunii, de altfel – îl este propriu în mai accentuată măsură comuni-

carea unilaterală; în consecință, cei ce se exprimă pe calea undelor nu pot să urmări reacțiile publicului său decât post festum, după ce mesajul a fost transmis, idirect deci, prin intermediul eventualelor scrisori și sugestii. Redactorul trebuie să încerce să rețină permanent atenția, să depună toate eforturile pentru a fi sigur că semnificația conținutului este clară și pe înțelesul tuturor, în orice moment al transmisiiei. La rândul lui, ascultătorul sau telespectatorul trebuie să înregistreze aşa cum se transmite sau să nu asculte ori să nu vizioneze deloc. Spre deosebire de cititor, care poate alege sau recita pasajele după bunul plac, ascultătorul sau telespectatorul nu poate da paginile înapoi, când a sărit sau nu a reușit să înțeleagă, să mediteze sau să compare și apoi să prindă firul, cum ar fi dacă citim ziarul, de pildă, sau o revistă magazin. Ceea ce i-a scăpat sau nu a prins ca înțeles rămâne pierdut pentru totdeauna. Atâtă muncă irosită de autor, operator, ilustrator etc devine un cartuș orb. De aici, primele imperiole pe care textul destinat comunicării prin unde trebuie să le satisfacă. Mai întâi, textul se impune a fi redactat într-o limbă clară, simplă, pentru a fi înțeles la prima ascultare, repetarea imediată nemaifiind posibilă. Nebeneficiind de posibilitățile grafice ale ziarului, radioul face apel la expresa non-verbale – pauzele, inflexiunile voii – pentru a sublinia un fapt, un sens sau altul. Dar nici cel mai experimental cranic nu poate "salva" un text rudimentar și neprofesional scris. Prin urmare, se recomandă, în general, stilul oral, frazele scurte, concise, precise, bine închegate și nu lungi, întortocheate, cu paranteze și inversiuni complicate, care sunt greu de citit și mai greu de urmărit. Economia verbală nu trebuie, bineîntelese, să dăuneze calității și plasticității celor comunicate. Apoi, ziaristul din radioteleviziune își cere un stil vioi, nici exagerat de sobru, dar nici unul ieftin, care diminuează respectul celui căruia își se adresează. El va trebui să utilizeze la maximum posibilitățile ritmice și fonetice ale limbii. Sunetul plăcut și calitatea muzicală a vorbirii, structura sa ritmică sunt proprietăți extrem de importante ale limbii literare care devin de două ori mai prețioase la radio, unde, prințând viață, cuvântul se aude. Se stie doar că nu există purtător de gândire mai puternic decât vocea omenească; gândurile care în scris sunt abia perceptibile se dezvăluie mult mai ușor când sunt roștite. Există pasiune și căldură în cuvântul rostit, ceea ce-l conferă strălucire gândirii, dublându-i acestuia impactul. Un alt aspect care individualizează radioul și televiziunea, deosbindu-le de

presa tipărită, constă în acesta că ambele își aflu publicul la ei acasă, ele surprind omul în timpul său liber, relaxat, în intimitatea familială, dar și la serviciu sau – în cazul radioului – într-un calecare mijloc de transport; adresându-se milioanelor de oameni deodată, ele se adresează, de fapt, fiecărui în mod individual, creând ambianță propice participării tuturor la dialogul colectiv. Existența microfonului pune în evidență o altă deosebire esențială față de presa tipărită. În textul scris, orice modificare este relativ simplă. La radio, ca și la televiziune, înregistrarea pune capăt tuturor operațiilor necesare elaborării mesajului. Nici un element în plus, acumulat în timpul predocumentării și documentării, nu mai poate fi adăugat. Oricâtă pricepe ar exista la montaj, interventia ulterioară este ușor sesizabilă. Foarfeca tăie nu numai banda sau pelicula, ci și emoția. Verdictul nu sporește astfel, ci se diminuează. Aceasta obligă la pregătirea foarte atentă a mesajului ce urmează transmis. Fără a avea drept de monopol, radioul și televiziunea reclamă acut sinteza. Forța metaforică a vorbirii individualiza-

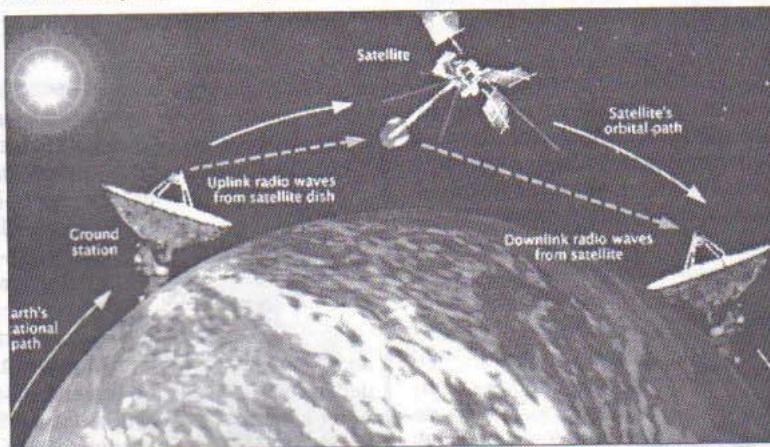
ză personalitatea redactorului. Prinț-o mai mare capacitate de sinteză, gazetarul poate reși să se apropie mai mult de cerința concentrării de semnificații maxime în informații minime. Cuvântul abstract reprezintă moneda curentă în schimbul de idei. La radio, reflectarea relatării se obiectivează întotdeauna în cuvânt. Aici se păstrează esența comunicării, aceea de a se adresa auditivului. Grafia a fost de la început mai puțin o descriere a naturii, cât, mai ales o transcriere a vorbirii. De aici, importanța cunoașterii deosebirilor esențiale dintre vorbirea orală și limbajul scris. Scrierea materialelor de radio este, înainte de toate, scrierea pentru cuvântul rostit și vorbirea zilnică trebuie să constituie ghidul pentru cuvintele alese și pentru modul în care le folosim. Utilizând limbajul oral, gazetarul de radio nu trebuie să facă însă nici o concesie de la exigentele și rigorile comunicării clare și, în același timp, elevate. El va trebui să ia înătimi accesibile, atât pentru cei care văd aproape, cât și pentru cei ce dispun de lunetele pe care le oferă cultura. Altfel, ascultătorul îl "pedepsește"

răsuind grăbișii butonului pentru a audia muzică. La televiziune primează imaginea, căreia cuvântul își se subordonează, fără a-și pierde însă importanța. Constituind împreună o categorie aparte în comunicațiile de masă, radioul și televiziunea păstrează, aşadar, deosebiri esențiale, ca o consecință a faptului că televiziunea adaugă la sunet imaginea. Prin urmare, acțiunea lor asupra publicului se va exercita oarecum diferit. Din punct de vedere intelectual, radioul – mai apropiat în acestă privință de carte – se complace abstracției, transmitând mesajul prin mijlocirea unui concept, în timp ce televiziunea rămâne mai mult în concret. Limbajul ei este în primul rând vizual-plastic. Televiziunea se impune cu mai multă forță personalității noastre, smulgându-șe oarecum propriului nos-

desen, adică incrementat. Cu toate acestea, când nu este vorba de o transmisie directă, atât televiziunea, cât și radioul nu pot pretinde un realism total. Ele rețin doar anumite momente pe care apoi le leagă între ele; decupajul, selecția și montajul deformează inevitabil realitatea. În cazul televiziunii, cu atât mai mult; alternând prim-planurile cu panorame minusculă, televiziunea nu ne lasă libertatea de a alege noi înșine între detaliu și esențial. Făcându-ne să vedem relitatea prin capătul mare și prin capătul mic al lornetei, ea devine un obstacol în calea obiectivității. Spațiul redat de micul ecran este, astfel, fragmentat, deformat sau parțial privilegiat de camera de luat vederi. Totodată, televiziunea nu a scăpat complet încă de ereditatea ei de radio și cinema care o genereză, dar a înregistrat progrese rapide în utilizarea și îmbogățirea limbajului ei specific. Generalizându-șă utilizarea culorii, îi rămân încă deschise immense perspective: relieful, marele ecran și rețelele lumii întregi (mondviunea), pe care stateliile spațiale leau făcut de domeniul concretului. Având certe avantaje, dar și dezavantaje unele față de

altele, pentru a-și putea exercita impactul specific asupra opiniei publice, presa tipărită, radioul și televiziunea trebuie să conlucreze, să se susțină și să se completeze reciproc. Nu e mai puțin adevarat că, aflându-ne la frunțările unei epoci care a și început să fie cea a comunicării audio-vizuale, pentru a-și înălța la un alt nivel rolul, presa scrisă trebuie să înfăptuiască – poate – cea mai mare revoluție din istoria sa. Care alta decât – iată – presa electrică în cel mai strict sens al cuvântului, care sintetizează cele mai multe dintre mijloacele și avantajele celorlalte mijloace de comunicare în masă?

Adrian Grăjdeanu – Radio-lăși

tru control. Deși pot rămâne uneori disperați în fața micului ecran, televiziunea solicită mai mult atenția decât radioul care este folosit adeseori ca fond sonor, în timp ce te ocupi de altceva. Apoi memoria este influențată într-o măsură mai mare de imagine decât de sunet; se reține mai bine și pentru mai mult timp ceea ce se vede decât ceea ce se audă. Dimpotrivă, imaginația este mai puțin liberă în fața micului ecran, imaginea vizuală fiind mai pregnantă. Televiziunea deține un avantaj net în cazul transmisiilor în direct. Ea poate depăși chiar prezența fizică la o manifestare. Dintr-o înghesuială dezamăgitoare pentru spectatori, televiziunea face un spectacol minunat grație procedurilor specifice: vânătoarea de imagini captivante, dramatizarea evenimentului, prin ilustrarea lui pe măsura derulării, continuitatea scenei, datorită comentariului cronicului care face legătura între secvențe. Evenimentul poate fi trăit astfel pe măsură ce se consumă, cu tot suspansul pe care-l presupune desfășurarea vieții. Altfel, ne parvine reconstituit prin cuvânt, fotografie sau

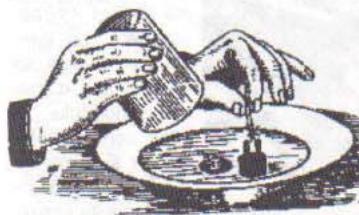
Fizică distractivă

A ieșit uscat din apă

Așezați o monedă pe o farfurie mare plană, turnați apă încât să acopere moneda și propuneți-le celor din jur să scoată cu mâna fără a-și uida degetele. Această problemă, aparent de nerezolvat, se rezolvă destul de simplu cu ajutorul unui pahar și al unei bucăți de hârtie aprinsă. Aprindeți o bucată de hârtie, introduceti-o în pahar și așezați paharul repede cu fundul în sus în apropierea monedei. Hârtia se va stinge, paharul se va umple cu un fum alb, iar apoi sub el se va aduna de la sine apa din toata farfurie. Moneda va rămâne, desigur, pe loc și, după un minut, când ea se va usca, o puteți lua fără să vă udați degetele.

Ce forță a făcut ca apa să intre sub pahar, tînând-o ridicată la o anumită înălțime? Presiunea atmosferică. Hârtia aprinsă a încălzit aerul din pahar, presiunea lui a crescut din această cauză și o parte din gaz s-a scurs în afară. Când hârtia s-a stins, aerul s-a răcit din nou; prin răcire presiunea a scăzut și sub pahar a pătruns apa împinsă de presiunea aerului înconjurator.

În locul hârtiei putem folosi chibrituri înfipite într-un cerculeț de dop, după cum este arătat în figura de mai jos.

Adesea auzim și chiar citim explicația greșită a acestei experiențe. Astfel se spune că "ardere oxigenul" și de aceea scade cantitatea de gaz de sub pahar. Această

O monedă care nu cade la fund

Nu există numai în poveste, dar și în realitate. Vă veți convinge de acest fapt făcând câteva experiențe ușor de efectuat. Începem cu obiecte mai mici, cu ace de exemplu. S-ar părea că este imposibil să forțăm un ac de otel să plutească pe suprafața apei și totuși acest lucru nu este atât de greu de realizat. Așezați pe suprafața apei o

foiță de țigară de sub ac. Acest lucru se face în felul următor: înarmându-ne cu un alt ac, marginile hârtiei se scufundă puțin în apă, apropiindu-ne treptat spre mijloc; când foiță se va uida complet, va cădea la fund, iar acul va continua să plutească (vezi figura de mai jos).

Cu ajutorul unui magnet apropiat de peretii paharului la nivelul apei, putem chiar dirija mișcarea acestui ac plutitor.

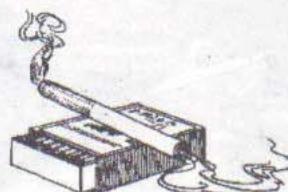
Având o oarecare experiență ne putem lipsi de foiță de țigară: prințând cu degetele acul de mijloc, lăsați-l să cadă în poziție orizontală, de la o înălțime mică, pe suprafața apei.

explicație este complet greșită. Cauza principală constă numai în încălzirea aerului și nu în consumul parțial al oxigenului de către hârtia aprinsă. Aceasta rezultă în primul rând din faptul că ne putem lipsi de hârtia aprinsă, încălzind doar paharul (clătinu-l cu apă cloicotită).

În al doilea rând, dacă în loc de hârtie luăm o bucată de vată muiată în spirit, care arde mai mult timp și încălzește mai puternic aerul, atunci apa se ridică aproape până la jumătatea paharului; și, totuși, se știe că oxigenul formează doar 1/5 parte din întregul volum de aer. În sfârșit, trebuie să avem în vedere faptul că în locul oxigenului "ars" se formează bioxidul de carbon și vapori de apă. Este drept că primul se dizolvă în apă, dar vapori rămân, ocupând în parte locul oxigenului.

O țigară instructivă

Pe cutia de chibrituri este așezată o țigară (figura de mai jos). Fumul iese la ambele capete. Dar fumul care iese prin carton coboară, în timp ce la capătul celălalt el se înalță. De ce? S-ar părea că la ambele capete iese aceelași fum.

Da, fumul este același, dar la capătul aprins al țigării există un curent ascendent de aer încălzit care antrenează particulele de fum. Aerul însă care trece împreună cu fumul prin cartonul țigării, se răcește și nu se mai înalță, iar particulele de fum, fiind mai grele decât aerul, coboară.

În locul acului putem să facem să plutească un ac cu gămalie (ambele cu o grosime de cel mult 2 mm), un nasture ușor, mici obiecte metalice plane. După ce căpătat o oarecare abilitate, încercați să faceți să plutească o monedă.

Cauza plutirii acestor obiecte metalice constă în aceea că apa umezește doar metalul pe care l-am ținut în mâna, acoperit astfel cu un strat subțire de grăsimi de pe piele. De aceea la suprafața apei, în jurul acului plutitor, se formează o adâncitură vizibilă chiar cu ochiul liber. Pelicula superficială de lichid, căutând să se destindă, exercită asupra acului o presiune de jos în sus, susținându-l astfel la suprafață. Acul mai este susținut și de forța de împingere a lichidului, conform legii de plutire: acul este împins de jos în sus cu o forță egală cu greutatea apei dislocate de el.

Plutirea acului se obține cel mai ușor dacă-l ungem cu ulei; un astfel de ac poate fi așezat direct pe suprafața apei, fără să cadă la fund.

Asemenea "siciului lui Mahomed"

Un caz interesant a fost observat o dată în timpul lucrului cu macaraua electromagnetică. Unul dintre muncitori a observat că electromagnetul a tras o sferă de fier grea cu un lanț scurt fixat în podea, care nu i-a permis sferei să se apropie complet de magnet: între sferă și magnet a rămas o distanță de o palmă. Tabloul era inedit: un lanț care stătea în picioare! Forța magnetului era atât de mare, încât lanțul și-a păstrat poziția verticală chiar atunci când un muncitor s-a agățat de el (aceasta arăta forța uriașă a electromagnetului, pentru că acțiunea de atracție a magnetilor slăbește mult o dată cu creșterea distanței dintre pol și corpul atras; magnetul în formă de potcoavă, care reține în contact direct o greutate de 100 de grame, își reduce la jumătate forța sa de

Capul "retezat" vorbește

Această "minune" a fost de multe ori arătată în "muzeele" și "panopticumurile" din provincie. Pe cei inițiați ea îi lasă cu gura căscată: în fața lor este o măsuță cu o farfurie... un cap omenesc viu, care și rotește ochii, vorbește, mănâncă! Sub masă corpul nu ar putea fi ascuns. Deși nu vă puteți apropia de masă - de ea vă despart o barieră - vedeti clar că sub ea nu este nimic.

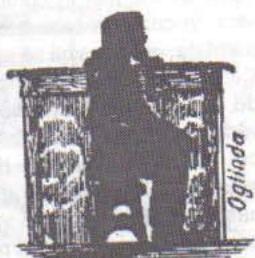
Când veți fi martorul unei astfel de "minuni", încercați să aruncați în golul de sub măsuță o bucată de hârtie mototolită. Secretul va fi imediat dezvăluit: hârtia va fi trimisă înapoi de... oglindă! Chiar dacă ea nu se va lovi de oglindă, îi veți descoperi totuși existența, pentru că va reflecta ghemul de hârtie (figura de mai jos).

Este suficient să se așeze căte o oglindă între picioarele mesei, ca spațiul de sub ea să pară de departe gol (bineînteles cu condiția ca în oglindă să nu se reflecte obiectele din încăpere sau publicul). Iată de ce camera trebuie să fie goală, pereții absolut identici, podeaua vopsită uniform, fără modele, iar publicul trebuie să fie la o distanță suficient de mare.

Secretul este caraghios de simplu, dar înainte de a afia în ce constă el te pierzi pur și simplu în supozitii.

Uneori această "minune" este montată cu mai mult efect. Vi se arată întâi o măsuță goală; nici pe ea și nici sub ea nu este nimic. Apoi se aduce din culise o lăda închisă, în care se păstrează,

căci „capul viu fără corp” (de fapt lada este goală). Această lăda se asează pe masă, se dă deosebită peretele ei din față spectatorilor uimiți apare un cap omenesc vorbitor. Cititorul a înțeles, desigur, că în planșeta mesei există o parte mobilă care închide deschizătura pe unde omul care stă sub masă, în spatele oglinzelor, își scoate capul atunci când pe masă se asează o lăda goală fără fund.

ridicare când între el și greutate se introduce o foaie de hârtie; iată de ce capetele magnetului nu sunt de obicei acoperite de vopsea, deși aceasta î-l ar proteja contra ruginiei). Un fotograf aflat în apropiere să grăbă să fixeze pe peliculă acest moment interesant și reproducem fotografia în desenul din figura de mai jos, asemenea legendarului siciu al lui Mahomed.

Dar iată și câteva cuvinte despre siciul lui Mahomed. Musulmanii drept-credincioși sunt convinși de faptul că siciul cu rămășițele "proorocului" stă suspendat în aer, în criptă, fără a se sprăjini de podea sau tavan. În lucrarea sa "Scrisori despre diferitele materii fizice", Euler scria: "Se spune că siciul lui Mahomed este susținut de forță unui magnet oarecare; aceasta nu apare imposibil, pentru că există magneti artificiali care ridică până la 100 de funți" (este scris în 1774, când electromagnetii nu erau încă cunoscuți; funtul rus = 409.512 g funtul englez = 453.6 g funtul german = 400 g). Această explicație nu este concludentă; dacă prin această metodă (adică folosind atracția magnetică) s-ar fi realizat un asemenea echilibru pentru o clipă, atunci ar fi fost suficient cel mai mic impuls, ceea ce mai mică mișcare a aerului, pentru a-l distrage și siciul fie că ar fi căzut pe podea, fie că ar fi fost atras spre tavan. Practic era tot atât de imposibil să fie menținut imobil, pe căt de imposibil ar fi fost de așezat un con în vârful lui, deși acest lucru este admisibil din punct de vedere teoretic.

De altfel fenomenul "siciul lui Mahomed" poate fi reprodus foarte bine cu ajutorul magnetilor, dar nu folosind atracția lor reciprocă, ci, dimpotrivă, forța lor de respingere (faptul că magnetii nu se atrag numai, ci se și resping). După cum se știe, polii cu același semn se resping reciproc. Două bare magnetizate, așezate astfel încât polii lor de același sens se găsesc unul deasupra celuilalt, se resping; potrivind greutatea barei de sus în mod corespunzător, nu este greu să obținem ca ea să plutească deasupra celei de jos, menținându-se, fără a se atinge de aceasta, într-un echilibru stabil. Este necesar doar ca, cu ajutorul unor suporturi din material nemagnetic - de exemplu din sticlă - să se prețintămpine posibilitatea rotirii magnetului de sus în planul orizontal. În felul acesta ar fi putut pluti în aer și siciul legendar a lui Mahomed.

Mihai Bogdan Dorobăț
XII-A CNUPO

*Scama mileniului**sau "economia de doi octeți"*

Secole de-a rândul, astrologi, cabaliști și profeti de ocazie au legat sfârșitul mileniului al doilea de "sfârșitul lumii". Astăzi toate aceste preziceri stârnesc, cel mult, zâmbete. Când, la începutul anilor '90, unii specialisti în informatică au avertizat că foarte multe aplicații vitale sunt păndite de un iminent dezastru la campania mileniului, prea puțini le-au dat crezare. Acum, când ne mai despart doar câteva luni de anul 2000, lumea întreagă aude ticătul unei immense bombe cu ceas... Am realizat atunci că "problema mileniului" (sau "criza anului 2000") este foarte adesea greșit înțeleasă. Mai cu seamă tinerii, care au "intrat" în informatică în epoca PC-urilor, nu au cum să înțeleagă un fenomen care se dătorează unor stări de lucruri de acum mai bine de 20 de ani. În plus, chestiunea în cauză aduce în discuție un aspect foarte important al programării: tipurile de date. "Criza anului 2000" nu este determinată de data sistemului. Problema este de altă natură: foarte multe aplicații economice dezvoltate în anii '60-'70 se mai află încă în funcțiune. Aceste aplicații au fost în mare parte dezvoltate în limbajul COBOL și rulează pe calculatoare mainframe sau mini. Fiindcă la vremea când au fost dezvoltate memoria era o resursă foarte scumpă, proiectanții au "economisit" doi octeți din reprezentarea anului în datele calendaristice, fără să-și imagineze că aceste aplicații vor supraviețui mai mult de un sfert de secol... Mai mult, această modalitate de reprezentare, fiind foarte larg utilizată la vremea respectivă, s-a impus ca un standard, fiind acceptată și utilizată chiar și atunci când costurile stocării au devenit accesibile, iar "economia de doi octeți" derizorie. Cum s-a ajuns la această situație? Sunt multe aspecte care trebuie luate în considerare și nu toate sunt de ordin tehnic. În primul rând trebuie să remarcăm că nu există practic o modalitate unanim acceptată de exprimare a datei, chiar și în afara calculatorului. E suficient să amintim că o notație de genul 2/1/98 va fi interpretată de un european ca 2 ianuarie 1998, în timp ce un american va înțelege 1 februarie 1998. Cu atât mai puțin se poate vorbi de o reprezentare digitală standard a datei calendaristice. Data era de formă AA/LJ/ZZ, adică an, lună și zi. Ciudătenia este că se folosea reprezentarea pe două caractere, și nu tipul întreg, care ar fi fost mai eficient, permitând reprezentarea pe doi octeți a anului până în 32768, ceea ce ar fi fost suficient. Totuși, programatorii de atunci au preferat această formă, deoarece câmpurile astfel descrise foloseau intern reprezentarea așa-zisă "ecimală-despachetată", ceea ce înseamnă că cifrele erau reprezentate prin caractere, dar erau considerate numerice și admiteau toate operațiile aritmetice. De ce anul înaintea lunii și a zilei? Simplu: pentru că relația de ordine lexicografică aplicată pe cele 6 cifre coincide cu ordinea temporală. Adică '980423' este mai mare decât '971230', ceea ce este corect (23 aprilie 1998 este după 30 decembrie 1997). Aceasta facilită comparațiile și permitea sortarea simplă a fișierelor prin utilizare de sis-

tem. De asemenea, această relație de ordine a fost și este folosită în fișierele de index. Din nefericire, această codificare pe doi octeți permitea doar reprezentarea numerelor între 0 și 99. Dacă depășirea decimală nu e tratată în program, atunci adunând o unitate la 99 se obține 0. Si de aici încep necazurile... În general, programele consideră implicit că primele două cifre ale anului sunt 19, astfel încât după 1999 urmează 1900, cu tot cortegiul de consecințe. Au fost însă și programatori care au tratat problema într-o manieră mai elegantă, utilizând o "fază de timp" de 100 de ani. Stabilindu-și un reper, de pildă 70, considerau că tot ce este peste 70 are în față 19 iar ceea ce este mai mic sau egal cu 70 are în față 20, acoperind astfel intervalul cuprins între 1971 și 2070. Dar, în acest caz, relația de ordine trebuia implementată în program, deoarece nu mai coincidea cu ceea ce lexicografic... Pe de altă parte, în cele mai multe aplicații, mai multe programe actionează asupra unui set comun de date. Cum aceste programe au fost scrise în perioade diferite de timp de diversi programatori, este foarte greu de aflat ce convenții s-au folosit. Este posibil ca implementările diferite să fie compatibile doar până la 31 decembrie 1999... Foarte pe scurt, problema mileniului implică două sarcini: 1) verificarea și refacerea (dacă este cazul) tuturor programelor; astfel încât să folosească o reprezentare a anului din 4 cifre; 2) convertirea tuturor fișierelor de date în conformitate cu această reprezentare. În cazul în care aceste conversii nu vor fi implementate, este posibil să apară anomalii după anul 2000. Cam ce ar putea însemna aceste anomalii? Este destul de greu de prevăzut. Scenariul alarmistilor este o adevarată apocalipsă birocratică: morții se vor amesteca cu cei vii, bebelușii vor primi prin poșta pensia de bătrânețe, iar moșnegii demult senili vor fi chemați la oaste; cetătenii onorabili vor fi somati să plătească miliocene de dolari penalizări pentru întârzirea achitării facturilor, iar porocișii vor ridică dobânzi pe o sută de ani pentru sumele depuse în bănci cu câteva zile mai devreme... Ar mai fi de menționat un aspect interesant: mulți analiști consideră că cei cărora li se vor bloca sistemele pe data de 4 ianuarie 2000 se vor putea considera... norociști! Mult mai grave vor fi problemele generate de aplicațiile care vor continua să funcționeze. Datorită schimbărilor generalizate de date, este posibil ca unele erori să se propage prin zeci de aplicații, alterând date din foarte multe sisteme. Societățile estimative consideră că "economia de doi octeți" va costa acum cel puțin 50 de miliarde de dolari, ceea ce nu înseamnă chiar o economie! Cei de la institutul "Case Strategies" din Statele Unite afirmău: "În 1990, în Danemarca, o femeie în vîrstă de 107 a primit o scrisoare de la inspectoratul școlar local prin care era invitată în clasa I-a. Un bărbat de 103 ani a fost internat într-un spital din SUA, unde a fost automat trimis la secția pediatrică. Toate acestea sunt fleacuri în comparație cu cele ce ne așteaptă în anul 2000, dacă fiecare organizație care folosește calculatoare nu începe încă de pe acum să trateze problemele antrenate de faptul că 00 este mai mic decât 99".

Gabriel Teriş XI-B CNUFO

Tigronometria bat-o vina!

În anii, nu puțini, pe parcursul cărora am discutat cu elevii de specii diverse, am observat câteva "capcane" comune. Una este memorarea unor valori ale funcțiilor trigonometrice. Vă propun o abordare diferită de manual, dar în litera programei, mai ușor de înțeles, memorat și utilizat.

1. Reprezentarea numerelor reale pe cerc.

Considerăm reperul cartezian ortogonal (O, X, Y) , cercul $C(0, 1)$, X' și Y' diametral opuse lui X și respectiv Y . Vom reprezenta numerele reale pe cerc folosind axiomele:

A1. O se reprezintă în X ; Π se reprezintă în X' .

A2. $(\forall x) x \in (0; \Pi) \rightarrow F(x)$ aparține arcului XYX' a.i. lungimea arcului AF este x .

A3. $(\forall x) x \in (0; \Pi) \rightarrow F(x)$ aparține arcului $XY'X'$ a.i. $I(AF) = -x$.

A4. $(\forall x) x \in \mathbb{R} \rightarrow F(x) = F(x + 2\Pi)$.

Consecință 1. Orice număr real se reprezintă pe cerc. Dacă x se reprezintă în punctul $F(x)$, atunci în același punct se reprezintă o mulțime de numere, toate numerele $x + 2k\Pi$, $k \in \mathbb{Z}$.

Comentariu. Intuitiv, asociem numărului real x un fir flexibil inextensibil de lungime $|x|$ pe care îl "înfășurăm" pe cerc începând din X .

Consecință 2. Cu deschiderea compasului cât raza, folosind punctele X, Y, X', Y' , oricare dintre voi poate fixa pe cerc puncte echidistante. Evident, lungimea fiecăruiu dintre cele 12 arce este

$$2\Pi : 12 = \frac{\Pi}{6}.$$

Prin simpla numărare obțineți reprezentarea numerelor $\frac{\Pi}{6}, \frac{2\Pi}{6}, \frac{3\Pi}{6}, \dots, \frac{11\Pi}{6}, \frac{12\Pi}{6}$.

Axele determină 4 unghiuri (nu le desenați!), fiecare are bisectoare și acestea

determină pe cerc patru puncte. Gândind lungimea arcelor corespunzătoare, reprezentați $\frac{\Pi}{4}, \frac{3\Pi}{4}, \frac{5\Pi}{4}$

$\frac{7\Pi}{4}$. Fără efort, obțineți figura 1, esențială.

2. Despre funcția sinus.

- Definim numărul $\sin x$ ca fiind ordonata punctului $F(x)$.
- Definim funcția sinus prin $f: \mathbb{R} \rightarrow [-1; 1]$, $f(x) = \sin x$.
- Adăugăm figurii 1 axa ordonatelor și proiecții punctele uzuale pe axă. Un banal

raționament geometric permite calculul ordonatelor trecute în diafragma din figura 2

Pentru memorare numărați: în origine 0, apoi 1, 2, 3,

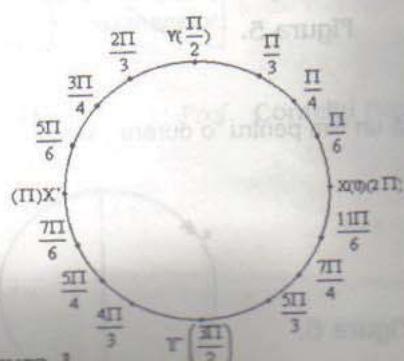

Figura 1.

4; adăugați numitorul 2, $\frac{0}{2}, \frac{1}{2}, \frac{2}{2}, \frac{3}{2}, \frac{4}{2}$ și la numărător calculați radical: $\frac{\sqrt{0}}{2}, \frac{\sqrt{1}}{2}, \frac{\sqrt{2}}{2}, \frac{\sqrt{3}}{2}, \frac{\sqrt{4}}{2}$.

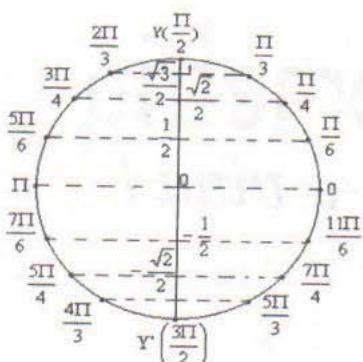
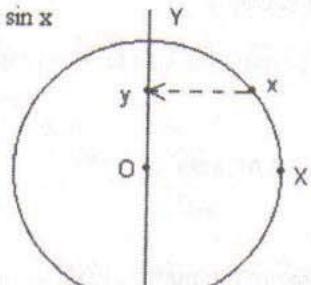

Figura 2.

$$y = \sin x$$

E simplu! Ați obținut mnemotehnic valorile calculate geometric. Sub origine ordonate negative!

d) Inversarea unei restricții bijective a funcției sinus.

Esența inversării unei funcții este prezentată în figura 3. Deci argumentului x din A îi asociem prin funcția f elementul y din B și scriem $y = f(x)$.

Funcția inversă pune în corespondență y din B cu x din A (preimaginea lui y) și scriem $x = f^{-1}(y)$.

În figura 4, argumentul x de pe cerc se asociază y de pe axă folosind proiecția. Invers, lui y de pe axă îi asociem punctul de pe cerc folosind perpendiculara în y pe axă. Dar sunt două intersecții! Este necesar să eliminăm ambiguitatea și pentru aceasta eliminăm

semicercul $YX'Y'$ folosind restricția $f: [-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}]$. Punctul A determină cu X un arc a cărui lungime (pentru $F \in XY'$) sau opusă sa

(pentru $F \in XY'$) o notăm $\arcsin y$.

Figura 3.

Am obțin-

ut $f^{-1}: [-1; 1] \rightarrow [-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}]$ $f^{-1}(y) = \arcsin y$, funcția inversă restricției considerată.

Seria de cinci desene din figura 5 sper să vă convingă că această funcție satisfăcă definiției din manual

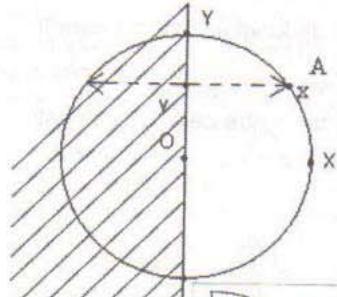
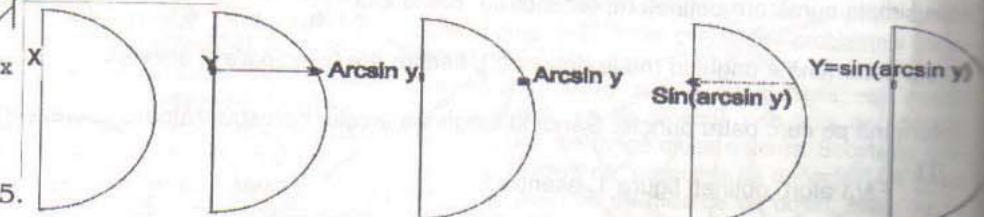

Figura 4.

Figura 5.

Acum realizați singuri "filmul" demonstrației pentru $x \in [-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}]$ $\arcsin(\sin x) = x$.

Și iată un film pentru "o durere", $x \in (\frac{\pi}{2}; \frac{3\pi}{2})$:

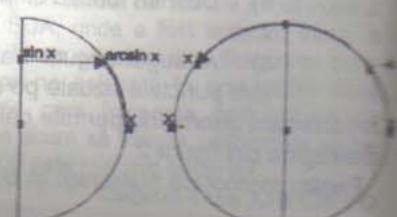
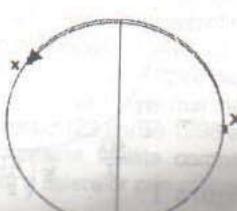

Figura 6.

Comentariu 2. Definițiile propuse includ ca un caz particular definițiile din clasa a VII-a. Exemplific cu cosinusul unui unghi. În manual. Fie ABC dreptunghic în A. $\cos C = \frac{b}{a}$. Propun. Fie $m(\text{AOB}) = x^\circ$, $x^\circ \in [0, 180]$. Aleg $X, X \in (\text{OB}, F \in (\text{OA} \text{ astfel încât } (\text{OX}) \cong (\text{OB}), \text{ pr}_{\text{ox}} F=C. \text{ Desnez semicercul } XYX'$. De fapt am desenat ... raportorul.

Deci $m(XF) = x^\circ$. Definesc prin $\cos x$ abscisa punctului F. Dar în OCF dreptunghic în C avem $\cos O =$

$$\frac{OC}{OF}. \text{ Cum în reper } OF=1, \text{ obținem } \cos O=OC, \text{ adică ... abscisa lui } F.$$

În acest mod și elevul de gimnaziu poate afla că se poate vorbi de sinus, cosinus pentru unghi drept, obtuz sau alungit. Memorarea valorilor uzuale e mai simplă prin diagramele din figura 6 decât prin tabelele din manual. Teorema lui Pitagora generalizată se poate prezenta sub forma mai simplă a teoremei cosinusului și devine puternic instrument de calcul nu numai pentru lungime, dar și pentru măsură de unghi.

Comentariu 3. Definesc $\cos x$ abscisa punctului $F(x)$. Adăugăm Z astfel încât OXZY pătrat. $\text{tg } x$ este ordonata punctului de intersecție dintre $OF(x)$ și XZ . $\text{ctg } x$ este abscisa punctului de intersecție dintre $OF(x)$ și XZ . Definițiile propuse sunt echivalente cu cele din manual. Pentru conformitate, exemplific definițiile din manual:

Numim funcție cotangentă funcția $f: R - \{k \pi / k \in Z\} \rightarrow R$, $f(x) = \text{ctg } x$,

$$\text{unde } \text{ctg } x = \frac{\cos x}{\sin x}. \quad (1)$$

Conform propunerilor, pentru

$x \in (\frac{\pi}{2} + 2k\pi; \pi + 2k\pi)$ avem

$$\begin{aligned} \sin x &= OB, \cos x = -FB, \\ \text{ctg } x &= -AY. \end{aligned}$$

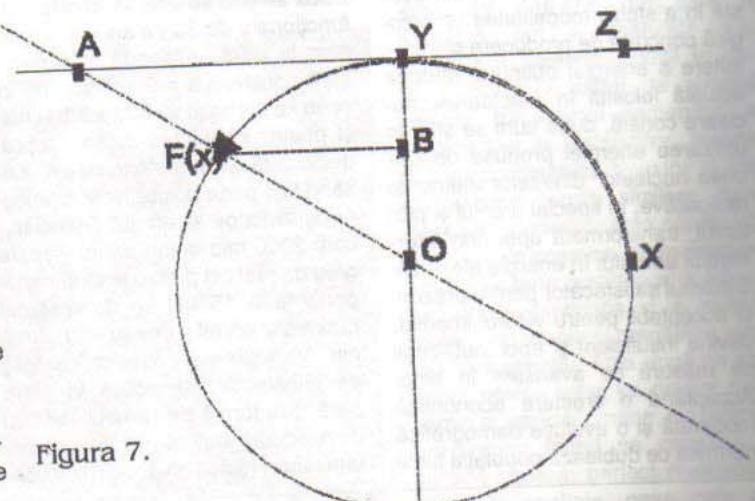
Banal $\Delta OFB \approx \Delta OAY$, de unde și atunci

$$\frac{-\cos x}{\sin x} = \frac{-\text{ctgx}}{1}, \text{ adică (1).}$$

Explorarea celorlalte cazuri este la îndemâna oricărui elev.

Această abordare are girul științific al catedrei de ecuații diferențiale de la facultatea de matematică a Universității București. Elevii care au folosit-o au reușit să construiască bazele trigonometriei numai cu un compas și o riglă. Cu speranța că și voiă aceste rânduri vă vor fi de folos, mult succes în pregătirea examenelor.

Figura 7.

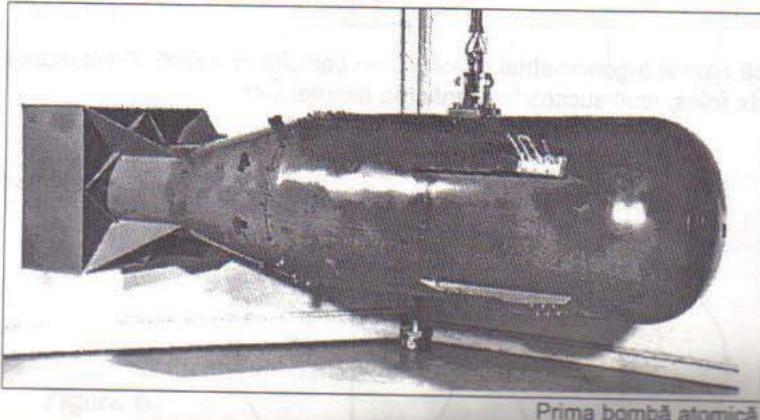
Prof. Cornelius Novetschi

Energia atomică - o problemă de viitor

Indiferent de modul în care se abordează problematica viitorului transporturilor, se ajunge în final tot la elementul de bază — asigurarea energiei necesare. Dacă în trecut toate drumurile duseau la Roma, pentru viitorul transporturilor această România este combustibilul sau energia. Cercetările ce se fac în prezent nu permit să se întrevadă cu claritate o unică soluție optimă. Se merge pe mai multe direcții, iar presiunea factorului timp este principalul element ce determină această dispersie. Între numeroasele scopuri tactice, telul energetic strategic pentru întreaga activitate materială ca și pentru transporturi rămâne probabil tot energia atomică. Problema fundamentală constă în a stabili modalitatea tehnologică concretă de producere și transmitere a energiei obținute. Metoda actuală folosită în reactoarele nucleare constă, după cum se știe, în utilizarea energiei produse de fisioanea nucleelor diferitelor elemente radioactive, în special uraniului și plutoniului, transformată apoi prin intermediul aburului în energie electrică. Sistemul satisfăcător pentru prezent și acceptabil pentru viitorul imediat, devine insuficient și apoi inutilizabil pe măsură ce avansăm în timp. Acceptând o creștere economică moderată și o evoluție demografică normală ce dublează populația lumii

la fiecare sfert de secol, ce efort s-ar impune pentru asigurarea peste 100 de ani a întregului necesar de energie numai pe baza surselor nucleare? Specialiștii din diferite domenii au făcut calculele necesare; s-a admis ipoteza că în viitorul apropiat capacitatea reactorilor existenți va crește de la 1 mil kw la 5 mil kw, cu menținerea randamentului de 40% realizat astăzi, care face ca pentru obținerea puterii electrice menționate să se consume de fapt 12.5 mil kw energie termică. Peste 100 ani ar fi necesari 24.000 reactori, fiecare producând 5 mil kw electricitate, pentru care ar trebui să se înceapă de acum construirea a câte 4 reactoare pe săptămână. Dacă se ține seama de duratele de funcționare de 30 de ani ale reactorilor, în ultima perioadă va fi necesară construcția a 2 reactori pe zi, ceea ce probabil va fi imposibil chiar și pentru societatea umană supradezvoltată și supr Tehnicizată. Lăsând la o parte posibilitățile tehnico-organizatorice și efortul financiar - cam 2000 mld dolari anual - apare greu de realizat prelucrarea și transportarea a 15 mil kg de material radioactiv anual - uraniu sau plutoniu. Vehicularea uriașelor cantități de substanță radioactivă în stare pură, sub formă de combustibil sau de reziduuri, implică obligatoriu contaminarea radioactivă, cu toate con-

secințele pentru viața de pe Pământ. Aceleași probleme se pun și pentru funcționarea centralelor care, la densitatea la care s-ar ajunge în viitor, ar deveni de asemenea un pericol latent. La toate aceste elemente se vor adăuga probleme politice și juridice internaționale. Ce va spune o țară vecină cu alta, pe teritoriul căreia se amplasează un număr de reactori fără protecție suficientă a funcționării lor sau cine va stabili condițiile de protecție minimă, ținând seama că suprafețe întinse, indiferent de apartenența la o țară sau la alta, pot fi contaminate pentru perioade de mii de ani? Probabil că viitorul apropiat nu este al fisiunii, ci al fuziunii nucleare. Este adevărat, în prezent nu s-a pus la punct dirijarea reacției termoneucleare. Oamenii de știință lucrează intens la rezolvarea acestei importante ecuații tehnico-științifice. Soluția este seducătoare din toate punctele de vedere, pornind de la materia primă și până la utilizarea energiei produse. Prin transformarea unui kilogram de hidrogen în heliu, pe baza fuziunii termoneucleare, se obține o energie egală cu cea obținută în peste 20 mii t cărbune superior; și ce simplu se poate obține din apă hidrogenul necesar, și cât de uriașe sunt cantitățile de apă pe care planeta noastră le conține! O ultimă problemă ar constitui-o sistemul de transport al energiei obținute. Soluția energiei electrice cu sistemul de transport actual se pare că nu corespunde în general viitorului și în special transporturilor care implică prin definiție mobilitate. Sistemele actuale de alimentare nu permit din punct de vedere tehnologic depășirea vitezelor de 300 km/h la vehiculele terestre, pentru navele maritime și aeriene nu s-au găsit soluții de transmitere a energiei. Se pare că viitorul aparține tehnicii laserelor, care va soluționa „in extremis” problema transmiterii energiei necesare tuturor mijloacelor de transport.

Prima bombă atomică

Mihai Bogdan Dorobăț
XII-A CNUFO

Câte ceva despre istoria astronauticii

Generația matură de astăzi a fost martora nașterii astronauticii, contribuind din plin la exceptionalele rezultate obținute în ultimele două decenii în acest domeniu. Se consideră 4 octombrie 1957 ca zi de naștere a transporturilor spațiale, o dată cu lansarea în fostul U.R.S.S. a primului satelit artificial al planetei, „Sputnik”, cu greutatea de 86,3 kg care a „zburat” 92 de zile, parcurgând o rotație completă în jurul Pământului în 96 min 17 s. Rădăciniile acestei neobișnuite performanțe sunt adânc implantate în trecut; mai întâi au fost vizuni de tipul Cyrano de Bergerac sau Jules Verne, apoi „cei trei mari” care au pus bazele teoretice ale astronau-

ticii: Tsiolkovski, Goddard și Oberth, iar în final nenumărații oameni de știință, savanți, ingineri, tehnologi, biologi, ciberneticieni etc, care au făcut posibilă desprinderea de pe Pământ și zborul în Cosmos mai întâi al corpuriilor materiale și apoi, începând cu ziua de 12 aprilie 1961, a omului. Realizările de până în prezent sunt bine cunoscute; între acestea se remarcă trimiterea sondelor spațiale către celelalte planete ale sistemului solar, zborul oamenilor pe Lună, lansarea din Cosmos a unor rachete sau sonde spațiale, realizarea laboratoarelor cosmice, a navetelor spațiale etc. Fără îndoială, astronautica constituie una din marile cuceriri ale geniului uman;

Un satelit în construcție

totuși, ceea ce s-a realizat până în prezent nu constituie decât un început modest comparativ cu imensitatea spațiului cosmic pe care omul va trebui într-un viitor apropiat să-l parcurgă. Până în prezent am ajuns pe Lună și cunoaștem câte ceva despre cele câteva planete ale sistemului nostru solar; ce reprezintă toate acestea față de cele peste 100 mld stele care formează calea noastră lacte? Mergând mai departe se poate lua în considerare că în Universul nelimitat există numeroase jerbe de „Căi lactee” care se întind pe distanțe de peste 1,5 mil ani lumină și aceasta numai în zona de Univers pe care am reușit să-o percepem cu mijloacele pe care le avem astăzi la îndemână. Sarcinile care stau în față transporturilor cosmice sunt uriașe și privesc atât perioada imediat următoare, cât și viitorul îndepărtat. Omenirea are nevoie de energie, materii prime, alimente care vor fi obținute din ce în ce mai greu pe Pământ, dar care în Cosmos pot fi realizate sau obținute, în anumite condiții, în cantități mari. O astfel de sarcină implică transportul oamenilor, al materialelor și instalațiilor, realizarea microclimatului terestru și alte numeroase sarcini similare. Sunt necesare perfecționarea construcțiilor de nave玄mic și de motoare pentru rachete purtătoare, a tehnologiilor de fabricație și a materialelor, antrenarea și pregătirea viitorilor cosmonauți. Abia după ce sistemul nostru solar va deveni nouă cămin al speciei umane, explorarea universului infinit va constitui o sarcină ușoară, perfect realizabilă. Navetele spațiale, nave care au „spart” limitele sistemului nostru solar, find crainicii civilizației noastre către Marea Necunoscut, de tipul Pioneer, programe privind „colonizarea” planetei Marte, iată unde ne aflăm, acum la granița dintre secole și milenii!

Mihai Bogdan Dorobăț
XII-A CNUPO

Secretul Marii Piramide

Năsterea civilizației egiptene n-a început să uimească pe istorici. În timpul celor două milenii ce au precedat foarmarea Regatului Unit, culturile neolitice au continuat să se dezvolte dar fără modificări profunde. În mileniul al IV-lea însă, contactele cu civilizația sumeriană provoacă o adevărată mutație. Egiptul împrumuta sigiliul-cilindru, arta de a zidi cu cărămizi, tehnica construirii corăbiilor, numeroase motive artistice și mai ales scrierea, care apare brusc, fără antecedente, la începutul primei dinastii (circa 3000 î. Hr.). Religia, și mai cu seamă dogma divinității au contribuit, de la început, la modelarea structurii civilizației egiptene. După tradiție, unificarea țării și fondarea statului au fost opera primului suveran, cunoscut sub numele de Menes. Venit din sud, Menes clădește noua capitală a Egiptului unificat la Memfis, lângă actualul Cairo. Acolo a avut loc pentru prima oară ceremonia încoronării. Apoi, timp de mai mult de 3000 de ani, faraonii au fost încoronati la Memfis. Foarte probabil, ceremonia culminantă o repeta pe aceea inaugurată de Menes. Ea nu era o comemorare a isprăvilor lui Menes, ci refinoarea sursei creatoare prezente în evenimentul originar (H. Frankfort). Faraonul era întruparea lui ma'at (adevăr) și constituia modelul exemplar pentru toți supușii săi. Așa cum se exprima vizirul Rekhmire: "El este un zeu care ne face să respirăm prin acțiunile sale". Opera faraonului asigura stabilitatea Cosmosului și a statului și prin urmare continuitatea vieții. Însă informațiile care apar cu mai multă abundență sunt cele legate de cultul funerar. Deși este un element comun în majoritatea credințelor religioase, moartea și lumea de dincolo i-a preocupat pe egipteni mai mult decât pe alte popoare; pentru faraon, moartea constituia punctul de plecare al călătoriei sale celeste și al imortalizării sale. În măsura în care se pot reconstrui, cele mai vechi credințe

privitoare la existența post-mortem se asemănă cu două tradiții amplu atestate în lume: lăcașul morților era fie subteran, fie celest, mai exact stelar. După moarte, sufletele se uneau cu stelele și le împărtășeau eternitatea. Sub numele de Artă Regală sau Sfântă, vechii preoți egipteni practicau un ansamblu de doctrine care nu au ajuns până la noi, dar care ne sunt astăzi cunoscute prin reputația lor și doar sub forma unor rămășițe. Aceste doctrine cuprindeau toate raporturile omului cu natura și practicarea lor făcea pe inițiat un rege al universului material și profetic. De aceea ele au constituit întotdeauna un punct de larg interes pentru oamenii de știință și nu numai. S-a crezut mult timp că informațiile se găseau ascunse adânc în piramide, aceste opere arhitecturale extrem de curioase și misterioase ale vechiului Egipt, monstruoase edificii al căror scop era adăpostirea unei camere funerare ce conținea corpul îmbălsamat al faraonului constructor. Numărul lor este mult superior celui pe care cea mai mare parte a occidentalilor și-l imaginau, ele fiind în realitate aproximativ 80. Dacă această teză este încă susținută în cazul unor piramide, ea este complet abandonată în ceea ce privește pe cea mai importantă dintre ele: Piramida lui Kheops (sau Koufou), denumită și Marea Piramidă sau Piramida Regină. Amplasată nu departe de vechile orașe Heliopolis și Memfis (în apropierea actualului Cairo) Marea Piramidă este orientată cu o precizie geometrică în timp ce surorile sale nu sunt orientate decât cu aproximație. Una din fețele sale, și anume aceea a intrării, este exact la Nord; liniile diagonalelor sale - prelungite - încadreză Delta de o parte și de alta, iar meridianul piramidei împarte această deltă în două părți riguroz egale. Este cea mai veche și totodată cea mai impunătoare, înălțimea sa de 137 m permitându-i, dacă ar fi fost goală pe dinăuntru, să înghiozeze în

înregime catedrala Sf. Petru din Roma. Enorma dimensiune a blocurilor de piatră, înălțimea la care cu siguranță au fost ridicate au permis celor mai mulți să credă că egiptenii primei dinastii dispuneau de procedee extraordinare de manipulare a acestora, al căror secret nu a ajuns până la noi. În realitate, acest popor care ajunsese la un înalt grad de civilizație materială, nu avea la dispoziție decât mijloace mecanice extrem de reduse. Fără îndoială, cunoștințele inițiatorilor erau mari și probabil superioare față de ale celor mai mari savanți ai epocii noastre. Ele nu erau neapărat aceleași, dar pareau să fie de un ordin mai înalt, având în vedere misterul inițierii și faptul că aceste cunoștințe nu erau aplicabile nevoilor materiale. Astfel, efectiv, egiptenii nu aveau alt scop decât să utilizeze piramida ca un cadran solar, reflexele acesteia oferind cu exactitate cronometrică și punctele principale ale anului solar, datele precise ale solstițiilor și echinoxilor, fapt demonstrat în secolul nostru de omul de știință Davidson. Mult timp s-a crezut că piramida lui Kheops adăpostea, ca și celealte, sarcophage, comori și picturi. Ulterior s-a descoperit că ea nu conținea nimic din toate acestea, simbolismul marii piramide fiind revelat de însăși geometria și modul ei de construcție, ce conținea, sub formă de măsuri precise, soluții a numeroase din cele mai mari probleme astronomice, geometrice, și geodezice ale tuturor timpurilor. După cum se va vedea în lucrarea de față, piramida este într-adevăr un monument metric; măsurătorile astronomului Piazzi Smith corespundea unui pătrat al bazei de 232,805 m latura și cu o înălțime de 148,208 metri. Pentru cei care ar fi surprinși de aceasta prezentare "în zecimale", trebuie specificat că arhitectii piramidei au calculat totul în măsuri speciale (coți sacri și degete piramide). De aceea, în virtutea acestor rațiuni, doar anglo-saxonii au fost desemnați să vină și să efectueze măsurători exacte edificiului piramidei, deoarece unitatea lor de măsură era aproape identică cu cea de care se serveau egiptenii și evreii. Mica diferență care există între degetul englez și degetul ebra-

ic sau piramidal este de 11/10000, iar echivalenta între cele două unități de măsură era încă ideală și în timpul reginei Elisabeth. După cum remarcase abatele Moreux în cartea sa "Știința misterioasă a faraonilor", problema cuadraturii cercului și implicit a calculului numărului π pare a fi rezolvată de Marea Piramidă; perimetrul bazei (931,22 m) împărțit la de două ori axa verticală (148,208 m) indicând exact 3,1416. S-a vehiculat ideea că marea piramidă ar fi primul astronom al lumii, având în vedere faptul că, și în condițiile de astăzi, nimic nu este mai greu de realizat decât o bună orientare. Busola însăși necesită corecții, pentru că ea nu indică decât nordul magnetic. Se poate spune cu siguranță că astronomii Observatorului din Paris au fost cei care au constatat că orientarea piramidei era aproape perfectă, cu o aproximare de doar 2' și 35". Există o distanță al cărei calcul este capital și anume distanța Pământului față de Soare, care servește ca unitate de măsură astronomică, permitând evaluarea dimensiunilor unei părți din univers. De-a lungul timpului s-au emis mai multe ipoteze referitoare la valoarea acesteia pentru că, în final, aceasta să fie de 149.500.000 km; astfel că era suficient să se multiplice de exact un milion de ori înălțimea marii piramide pentru a obține 148.208.000 km, o aproximare extrem de bună având în vedere ordinul de mărime. Concluzia abatului Moreux în "Ştiințele misterioase ale faraonilor" pare destul de credibilă având în vedere faptul că provine de la un om de bună credință dublat de un savant modern și constatarea că, multiplicând cu 100 miliarde degetul piramidal se obține lungimea drumului parcurs de Pământ pe orbita sa într-o zi de 24 de ore. Până la urmă Moreux a considerat că vechii egipteni nu au făcut niciodată vreo aluzie la raportul circumferinței cu diametrul, nici la numărul π ; nu reiese de nicăieri că ei ar fi folosit multiplicarea sau diviziunea numerelor 2, 3, 5, 7 (esențiale pentru piramidă); nimic nu lasă loc presupunerii că ar fi cunoscut raporturile dintre latitudine și înălțimea polului, nici că aveau o idee clară a

refracției datorată grosimii stratului de aer; că ignorau fără îndoială grosimea Pământului; nu se utiliza în mod obișnuit cotul sacru și erau departe de a gândi că, poate, acest cot reprezintă o fracțiune exactă a razei polare a Pământului nostru; dintr-o rațiune foarte puternică nu puteau evalua în coți piramidali drumul parcurs de Pământ în mișcarea sa în jurul Soarelui; nu se măsurase cu pasul în lung și în lat, sferoidul terestru, nici nu fusese calculată distanța de la Pământ la Soare, greutatea Pământului și temperatura lui medie, erau lucruri la care ei nu se gândeau; măsurile lor de capacitate și greutate nu erau deduse din datele piramidei; nu se făcuse niciodată mențiunea dimensiunii razei polare etc. Ori, posibilitatea ca toate aceste cuceriri ale științei moderne să existe în Marea Piramida, măsurate și totdeauna măsurabile, având nevoie pentru a ieși la lumină doar de evidențierea semnificației metrice pe care o conțin, este, evident un lucru inexplicabil după datele deținute de noi azi asupra civilizației antice. Este un fapt ce se încearcă zadarnic a fi pus la îndoială și care produce savanților actuali cea mai mare stupefactie. Enigma arhitecturală a sistemului de culoare Dacă măsurile exteroare ale piramidei au semnificații astronomice superioare, respectând cu minuțioasă precizie mari formule ale Universului, măsurile interioare ale piramidei vor să ne îndrepte către posibilități încă de

neatins, al căror interes este tot atât de pasionant, pe căt sunt legate de istoria prezentă a Umanității. Sistemul de culoare al piramidei comportă un ansamblu de pasaje și camere combinate într-o manieră subtilă și în care nu există nici o răspântie, distanță, care să nu-și aibă finală, precisa și constantă sa semnificație. Sistemul culoarelor este organizat după un plan geometric și simbolic, în care nimic nu este lăsat la voia întâmplării. Acest ritual funerar egiptean, care este Cartea Morților, este alcătuit dintr-o serie de alegorii superioare și aduce un omagiu Dumnezeului Inițiaților Ascunși, aceluia Dumnezeu unic. Aceasta este într-un fel replica marii piramide, iar simbolismul cuvintelor se completează cu simbolismul pictrei. Tot sistemul culoarelor și camerelor piramidei este comentat și explicat prin alegorile din Cartea Morților. Culoarul de intrare se deschide printr-o ușă exterioară la nivelul celei de-a 16-a asize (trepte). Blocul pivotant nu le-a fost cunoscut violatorilor decât atunci când aceștia au urcat până la el venind din spate interior, prin primul pasaj ascendent. Culoarul de intrare coboară oblic pe parcursul a 28 de metri, continuându-se pe aceeași axă prin culoarul descendant. Din același punct, și urcând, pornește primul culoar ascendent spre partea centrală a piramidei. La intersecția acestor 3 culoare se găsea "Lintoul ascuns" sau piatra triunghiulară destinată mascării

existenței culoarului ascendent. Culoarul intrării reprezinta, după "Cartea Mortilor" perioada pregătirii și inițierii în misterul Universului care însă va degenera spiritual după construirea piramidei. Culoarul ascendent continua să coboare urmând aceeași axă pe parcursul a circa 70 de metri, după care se întâlneste cu un mic corridor orizontal care se întinde până la Camera Subterană. Înălțimea sa medie este de 1,32 m și lățimea de 1,06 m. Simbolismul Culoarului Descendent este acela al degradării omului, care, negăsind calea care duce spre Adevăr, se afunda în tenebrele subsolului. Camera subterană sau groapa se afla la 100 de picioare sub prima asiză a piramidei. Ea prezintă particularitatea de a avea un plafon neted și, dimpotrivă, o pardoseala formată din pământ cu piatră bătătorit. Textele egiptene îi atribuiau o alegorie foarte curioasă, Camera Subterană simbolizând nebunia, oamenii fiind reprezentați ca umblând cu gesturi nechibzuite. Aici totul este fără sens, oamenii merg pe plafon, smulgându-și creierul cu lovitură repetate. Primul pasaj ascendent începe la intersecția culoarului intrării cu culoarul ascendent. El are ca și acestea o secțiune medie de 1,06 m și urcă în pantă ascendentă abruptă pe o lungime de 40 m pînă la joncțiunea cu începutul marii galerii și cu începutul pasajului orizontal. Simbolismul celor două pasaje ascendente le desemnează sub numele de "Dubla sală a Adevărului". Doar primul pasaj ascendent poartă în Cartea Mortilor numele de "Sala Adevărului din umbră". Simbolismul arhitectural a tradus aceasta printr-un culoar strâmt și foarte jos. Pasajul orizontal și camera reginei simbolizează Epoca Renașterii spirituale și "Venirea lumii adevărate în Orient" în "Ultimile zile ale legii". Pasajul orizontal are aceeași secțiune ca și culoarul ascendent, dar înălțimea sa pare mai mică. Pe ultimii metri, după trecerea peste o treaptă, solul coboară și culoarul atinge aproape 38 m în Camera Reginei, care măsoară 5,23 m x 5,76 m. Marea galerie pleacă din punctul joncțiunii pasajului ascendent cu pasajul orizontal. După Cartea Mortilor, iniția-

tul trebuie să-și dovedească curajul și integritatea înainte de a fi admis în marea galerie care este "Sala adevărului în lumină" și noi dovezi ale progresului și ale înțelepciunii sale îi vor fi impuse înainte de a fi admis la marea treaptă. Rampa marii galerii sfărșește cu marea treaptă, după care lărgimea marii galerii redenevine identică celei a pasajului ascendent. Simbolismul marii trepte este "Începerea pregătirii" însemnând "Consumarea anilor" și "Restituirea tuturor lucrurilor". Înălțimea pasajelor joase, care sunt întrerupte momentan prin Antecameră, este inferioară cu un metru. Nu se poate trece pe acolo decât foarte ghemuit. Pe peretii antecamerei se găsesc învelișuri de granit comportând o serie de crestături verticale. Deasupra se află o placă verticală, în totalitate din granit, încastrată într-o parte în zidul de est, reprezentând o ieșitură în formă de potcoavă. Partea inferioară a plăcii de granit este exact la nivelul plafonului pasajelor joase, astfel încât, după ce se redresează în prima parte a antecamerei vizitorul este obligat, înainte de a pătrunde în a doua parte a acesteia, să se apeleze din nou. Primul pasaj jos este alcătuit din piatră de calcar. Al doilea pasaj jos este din granit roșu. Acest ansamblu arhitectural este de o mare importanță în simbolismul vechilor egipteni. El se aplică în întregime la "Perioada haosului", deja structural anunțată prin faptul că, plecând de la Marea treaptă, ascensiunea Omului către înălțimi este îndreptată, drumul său plecând, din acest moment, pe plan orizontal. Antecamera poartă, în ritual egiptean, denumirea de "Camera Triplului Voal" - corespunzând unei perioade de "Încetare a haosului". Din punct de vedere inițiatic, creștările paralele verticale, brăzdate în învelișul de granit al peretilor de est și vest, erau simbolic destinate fixării unor paravane succesive care, îndepărându-se, descoperă intrarea în camera cea mai secretă - "Sfântul sfintilor". Intrând în Antecameră, adeptul nedevenit încă maestru, își dovedea încă o dată umilința în fața misterelor, plecându-se pentru a trece pe sub placa verticală de granit și, în fine,

la capătul antecamerei se angaja, cu spatele foarte plecat, în ultimul pasaj jos, simbolizând "Umilierea finală". Apoi, pătrunzând în ultima cameră, striga: "Am deschis porțile!... Binecuvântat fie acela care este în cufăr, căci toți morții vor trece prin față lui". Al doilea pasaj jos duce la extremitatea estică a camerei, numită în mod general a Regelui, cu toate că această denuire nu este justificată nici de vechea tradiție, nici de texte. Această cameră însumează desemnările simbolice din Cartea Morților. Ea este "Camera misterului și a morțăntului deschis", "Camera marelui Orient" a vechilor profetii egiptene mesianice, "Sala judecării și purificării națiilor", "Întoarcerea la adevarata lumină care vine din Vest", semnificând că "Moartea este complexită de lumină", că "Dumnezeu trăiește veșnic". Ea este în întregime goală și nu conține decât sarcogul de granit roșu, al cărui finisaj este perfect. S-a crezut timp îndelungat că acesta este mormântul unuia dintre vechii faraoni, dar între timp s-a observat că cufărul nu putea avea aceasta destinație pentru că nu are capac și nici nu ar fi putut fi introdus în piramidă decât în momentul construcției.

Cristian Stan
XII-A CNUFO

Privind cerul

Probabil când citiți aceste rânduri stați confortabil într-un fotoliu sau la birou. Vedeți Soarele sau Luna pe față? Până la Lună sunt 384.400 km, iar până la Soare sunt 150 milioane km. Dacă am micsora tot sistemul solar de 1 miliard de ori, Soarele ar fi un glob de 1,4 m diametru, o cireașă de 13 mm la o distanță de 149 m de Soare - Pământul,

iar la 4.500 m de Soare - Neptun.

Luminii îi trebuie 8 minute pentru a străbate distanța Soare-Terra, viteza sa fiind de 300.000 km/s, iar viteza celei mai rapide rachete construită cu tehnologia actuală este de

maxim 17 km/s. Dacă lumina străbate distanța Soare-Terra în 8 minute, atunci ea face până la cea mai apropiată stea,

Alfa Centauri, 4,3 ani. Unei rachete din zilele noastre i-ar trebui 80.000 de ani pentru a ajunge la Alfa Centauri. Să fie oare distanța, timpul sau amândouă ce împiedică rasa umană să atingă cele mai înalte trepte ale civilizației? Marele geniu național, Mihai Eminescu scria într-o din poeziile sale: "La steaua care-a răsărit! E-o cale-atât de lungă,/ Că mii de ani i-au trebuit! Luminii să ne-ajungă". Când ne uităm seara pe un cer instelat, de fapt ne întoarcem în trecut, majoritatea astrelor fiind la mii și sute de mii de ani lumină depărtare de Pământ, unele din ele fiind chiar stinse în momentul observării, deși tot le vedem. Imaginați-vă cum era lumea acum 2000 de ani, pentru Univers 2000

Marele Zid Chinezesc

Astronautii întorși de pe Lună au declarat că Marele Zid Chinezesc este singura construcție pământeană ce poate fi zărită de pe Selena. Numai optica limitată a antenelor reducea civilizația planetară la aria mediteraneană în lista celor șapte minuni ale lumii. La început, Marele Zid Chinezesc nu era decât o construcție defensivă ridicată în nordul Chinei. Din secolul al VII-lea î. Chr., principatele Chu, Qi, Qin, Han, Wei, Yan și Zhao se străduiau să construiască ziduri pentru a se apăra unul împotriva altora. În anul 221 î. Chr., anul reunificării Chinei, împăratul Shihuangdi, din Qin, a hotărât să unească zidurile existente într-un singur, care urma să fie lungit. Timp de zece ani în condiții inimaginabile, trei sute de mii de oameni (în unele perioade chiar 2 milioane) au reușit să împrejmuiască un continent. Mai târziu, în decurs de 1.100 ani, din timpul dinastiei Qin până la dinastia Tang, această construcție de apărare a fost reparată și mărită în mai multe rânduri. Lucrări de restaurare, de mare anvergură au avut loc de asemenea,

de ani comparându-se cu mai puțin de o secundă pentru viața unui om. În acești 2000 de ani omenirea a evoluat mult, dar are și mai mult de evoluat. Stele și planete care se formează, civilizații ce progresează sau regresă, altele ce de abia iau nastere, sori și galaxii ce mor în timp ce altele sunt doar gaze interstelare: acesta este Universul. Pentru ce? Din ce cauză a apărut viața și din ce cauză continuă? Este foarte clar că Universul, complexitatea sa, nu este produsul unei întâmplări, cineva l-a gândit, s-a gândit la legile ce vor guverna, și acel cineva în mod sigur a avut un scop pentru creația sa. Omenirea a ajuns la cătea bariere ce de abia putem să le atingem, dar să le mai și spargem! De exemplu, nu știm ce se întâmplă cu un corp ce depășește viteza luminii sau ce are temperatură sub 0° Kelvin. Oare aceste bariere au fost făcute pen-

tru a stagna civilizația sau pentru a stimula dezvoltarea ei? Dacă nu reușim să spargem măcar bariera vitezei luminii, nu vom fi în stare niciodată să populăm alte planete, alte sisteme solare. Dar dacă omenirea nu va reuși niciodată să treacă aceste limite, iar progresul va înceta să mai existe, civilizația stagnând la un anumit grad de dezvoltare? Depinde de fiecare dintre noi dacă vom afla răspunsul la aceste întrebări.

George Străjan
XI-B CNUFO

în timpul dinastiei Ming (1368-1644). Zidul a fost considerabil refăcut: de 18 ori la rând. Ridicat inițial din pământ și piatră, el a fost ulterior făcut cu leșpezi de piatră și cărămidă, stare în care se află și astăzi. În drumul său de la Marea Galbenă până la vest (provincia Gansu), are de urcat și coborât multe săruri muntoase, fapt care face ca lungimea lui să depășească 500 km. Măsurat în linie dreaptă, el are 2700 km. Înălțimea Marelui Zid este de 6,6 m, lățimea părții de jos (bază) de 6,5m, iar a celei de sus de 5,5m (pe care cinci cai pot galopa sau zece oameni pot merge în rând). Pe ambele părți ale acestuia sunt construite cornișe cu o înălțime de un metru. Între cornișe, trece un drum pietruit. Un sistem de semnalizare cu faruri pe Marele Zid și pe vârfurile munților din depărtare servea pentru transmiterea informațiilor de tip militar spre capitala dinastiei. Când se detecta prezența trupelor dușmane, se aprindeau focuri în faruri. În acest fel, veștile urgente din locuri îndepărtate erau transmise în câteva ore spre capitală, în timpurile vechi când nu existau mijloace perfectionate de comunicare. Acest fapt permitea autorităților să ia măsuri prompte de apărare.

Marele Zid Chinezesc

După o estimare aproximativă, construcția a necesitat 180 de milioane de metri cubi de pământ presat și 60 de milioane de cărămizi și piatră. Marele Zid s-a păstrat în stare perfectă, în-deosebi în zona orașului Beijing. Aproximativ la fiecare 120m sunt construite fortărețe pentru apărare, iar la fiecare 10 km turnuri de strajă înalte de 11 m, având baza mare de 12x12m, iar cea mică de 9 x 9m. Ele serveau drept puncte pentru pază.

Supernova

Steile, ca orice altceva, își trăiesc viață și apoi mor. Familiarul Soare pare să-și fi rezervat un sfârșit mult mai puțin spectaculos, deși cu efecte majore asupra sistemului nostru solar. Viața unei stele este luptă între reacțiile nucleare și gravitație. Aceasta din urmă "trage" steaua în ea însăși, dar atât timp cât există destul combustibil de ars, un echilibru precar este atins. Până la urmă combustibilul se va sfârși și forța de gravitație va învinge. Gravitația, care dusese la nașterea stelei prin condensarea unui nor de praf și gaze interstelare, va contribui la moartea ei. Soarele nostru consumă 700 milioane tone de hidrogen pe secundă. Când hidrogenul se va sfârși, adică peste 5 miliarde de ani, Soarele va începe să ardă "cenușă" rezultată din arderea hidrogenului, adică heliul. Dar nu va mai fi capabil să balanzeze forța de gravitație și va începe să se contracte, iar contracția îl va încărca central. Temperatura mult mai ridicată va aprinde alte focuri nucleare consumate de heliu. Spre sfârșitul vietii, Soarele va începe o expansiune. Planetele Venus și Mercur vor fi înghițite și orice viață de pe Terra va dispare. Soarele va fi atins de

giganta roșie. Până la urmă, Soarele va începe să se răcească și să se contracte, dar de această dată temperaturile nu vor mai fi înăejuns de mari pentru a iniția alte reacții nucleare. Stadiul final este acela de pitică albă în care Soarele nu va avea decât câteva mii de km diametru și un echilibru e atins. Soarele este o stea banală, comună din toate punctele de vedere. Mărimea medie îl oferă o viață mai lungă: o stea de zece ori mai mare ca Soarele trăiește doar cca. 20 milioane de ani, pe când o stea mai mică decât Soarele trăiește cam 100 milioane de ani. Stelele uriașe (de cel puțin opt ori masa Soarelui) au o viață scurtă și o moarte spectaculoasă. Fiind foarte mari, hidrogenul este consumat rapid. Ele încep să se contracte. Tot heliul este ars, apoi carbonul, siliciul, până când, în final, e produs fier. Nu se poate obține energie din spargerea atomului de fier și nici prin fuziune cu alte nuclee. Pur și simplu nu va arde. Atunci, centrul stelei va colapsa sub influența gravitației. Părțile exterioare ale stelei vor începe să se "prăbușească", dar vor întâlni nucleul care revine la normal. și îadă își deschide atunci porțile. Are loc o explozie în care o cantitate mare de energie este eliberată (unei, mai multă energie decât a unei întregi galaxii). O astfel de explozie poartă numele de supernovă. Cea mai interesantă supernovă a fost observată în 1987, relativ aproape, în Norul lui Magellan. Toate mijloacele moderne de observație au cercetat-o (și încă o mai fac), dar totul s-a petrecut aşa cum era de bănuit, iar această confirmare a fost un imens succes pentru astronomi. De curând, însă, supernova respectivă a început să ia forme neobișnuite, fiind urmărite cu mare interes. O altă supernovă faimoasă a fost cea care a dat naștere Nebuloasei Crabului, în anul 1054 A. D. Supernovele par să fie sursa tuturor elementelor grele din Univers (inclusiv din corpul uman). Ele oferă materialul necesar formării altor stele, sau pur și simplu declanșeză formarea acestora. Dacă o supernovă are loc în apropierea unui nor de gaze și praf interstelar, presiunea exercitată

poate duce la concentrări de astfel de materiale, din care, cu timpul, se formează o nouă stea. Supernovele sunt însă foarte rar observate și de aceea producerea uneia este un adevarat eveniment.

Copaci milenari

Se știe că fiecare an trecut se imprimă în trunchiul copacilor un inel. Mai puțin se știe că inelele unor arbori pot arăta și condițiile climatice când ele s-au format. Pentru a afla mai multe date, specialiștii au căutat cei mai bătrâni copaci de pe Terra. Ceii mai vechi copaci rămași în viață fac parte din familia pinaceelor Pinus Aristata și trăiesc în S-V continentului nord-american, pe pantele munților ale Californiei. Au fost descoperiți în anul 1955. După aprecierea specialiștilor, cel mai bătrân pin de aici are 4900 de ani. Astăzi ei nu depășesc 7,50 m înălțime. Au o creștere foarte lentă, de cel mult 2,5 cm la o sută de ani. Circulația sevei este asigurată de unele celule încă vii, protejate de învelișul gros și scorțos. Izolați de alte forme vegetale, acești arbori își duc viața la peste 3000 m altitudine, pe un sol foarte arid. Climatologii consideră că după retragerea ultimei glaciații, în urmă cu 11.000 de ani, începe o perioadă atlantică umedă și căldă. Atunci Pinii Aristata erau... plante tinere. Începe apoi brusc o perioadă secetoasă cu climat continental însotită, de circa 1500 de ani, de temperaturi scăzute. În jurul anului 1000, se instalează o perioadă relativ căldă și secoasă, care mai persistă și azi. Perioada Pinilor Aristata a permis determinarea în mod științific a scării timpului. Cu ajutorul lor s-a demonstrat că datarea prin cercetarea conținutului în Carbon 14 nu este valabilă decât pentru ultimii 3.500 ani. Bazându-se pe inelele arborilor Pinului Saristata, cercetătorii au corectat unele date mai vechi obținute prin metoda Carbon 14 și revizuirea "calendarului" unor importante fenomene naturale produse în trecutul anterior erei noastre.

Nicușor Cătălin
X-B CHUFO

Există extratereștri?!

Primul argument al partizanilor zborului în Cosmos l-a constituit ipoteza existenței altor civilizații și a ființelor extraterestre înzestrate cu rații une. În favoarea acestei ipoteze se citează diferite legende sau cronică din vechime, unele rezultate ale cercetărilor arheologice, precum și constatarea unor neconcordante logice între stadiul dezvoltării societății umane și nivelul de cunoștințe tehnico-științifice atins. Se pot citi desene antice de nave玄mice sau cosmonauți cu costume specifice și căști cu antene, hărțile mapamondului din posesia amiralului turc Piri Reis, deși acesta a trăit înaintea lui Columb, cunoștințele exacte ale oamenilor din antichitate în domeniul astronomiei cu mult înaintea folosirii telescopelor, descoperirea în ruinele Babilonului a pilelor electrice uscate de tip galvanic, găsirea unor vechi obiecte din sticlă, slefuite cu precizia pe care o impune numai tehnologia secolului nostru și numai ea poate realiza etc. Sunt elemente care impun o analiză științifică atentă, fără păreri preconcepute din partea specialiștilor. În zilele noastre problema O.Z.N.-urilor sau în termen mai familiar a „farfurilor zburătoare” a antrenat un număr extrem de mare de articole și cărți, făcând chiar obiectul unui program de cercetare special, denumit „Blue Book”, al forțelor militare aeriene ale SUA, desfășurat timp de 22 ani. Veridicitatea diferențelor întâlniri cu vehicule spațiale și ființe raționale extraterestre a fost pusă sub semnul întrebării atât de specialiști, cât și de opinia publică; nu este însă mai

puțin adevarat că unele relatari făcute de grupuri de oameni de specialitate și demni de încredere ca, de exemplu, piloți și controlorii de zbor, oamenii cu studii de specialitate în domeniu și în stare de perfectă sănătate au fost puse la dispoziția marelui public. Este și motivul pentru care rezultatele oficiale ale unor anchete și în primul rând ale proiectului „Blue Book”, de negare a existenței unor nave玄mice și a ființelor extraterestre, a fost primit cu rezervă de foarte mulți oameni de știință. Un grup de savanți, între care și prof. Melvin Calvin, laureat al premiului Nobel, au stabilit, în 1961, „ecuația de la Green-Bank” pentru determinarea existenței civilizației extraterestre. Potrivit valorilor minime și maxime pe care grupul de savanți l-au dat fiecărui termen al ecuației, în orice moment pot să existe în Calea Lactee cel puțin 40 sau cel mult 50 mil civilizații. Un răspuns pozitiv la întrebarea privind existența altor civilizații în Cosmos au dat-o și majoritatea cercetătorilor din domeniu, în frunte cu prof. Hermann Oberth, supranumit astăzi „părintele astronauticii”. Toată această discuție referitoare la ființele extraterestre reprezintă de fapt o dispută între partizanii și adversari zborurilor玄mice. Acceptarea existenței altor civilizații și a prezenței navelor玄mice extraterestre pe Terra duce implicit la acceptarea posibilității de realizare a zborurilor玄mice cu nave construite și dirigate de pământeni. Ar însemna, pentru unii, renunțarea la idei și concepții mai noi sau mai vechi, cu caracter neștiințific, în contradicția vădită cu realitatea materială cotidiană și posibilitățile nelimitate ale geniuului uman.

Mihai Bogdan Dorobăț
XII-A CNUFO

Adolescentă

Un model viu:

Constantin Bălăceanu-

Stolnici

Un reprezentant de elită al științei și al culturii românești, dintr-o străveche familie boierească neaoșă, domnul profesor Constantin Bălăceanu-Stolnici, academician, cunoscut ca specialist în medicină neurologică, geriatrie și cibernetică, a acordat în strada Orlando din București, unde locuiește, la interval de un an, iulie 1997– iulie 1998, două interviuri pentru *Tv Diplomatic*, pe care le-am adaptat tiparului, prin amabilitatea d-nei Lenormanda Florențiu, care l-a întrevievat și căreia îi mulțumim mult.

- Întâi și întâi aş vrea să fac o precizare: sunt profesor de medicină al universității ecologice.

- Dar înainte de asta ați fost la facultatea de medicină.

- Am fost la facultatea de medicină până în 1952, când am fost exclus din învățământ din motive politice.

- Vă rog, să ne vorbiți și nouă despre acea perioadă.

- A fost o perioadă extrem de dificilă, pentru că, prin originea mea socială, eram practic marginalizat automat, fără nici un fel de discuții și fără nici o posibilitate de negociere a lucrurilor, însă, și astăzi este un lucru foarte important, am reușit să trec peste anumite bariere și marginalizări numai prin profesioniune și concluzia pe care aş vrea să o tragă toti cei care citesc (și în special tineretul) și că instrumentul cel mai important de a reuși în societate, chiar în condiții grele, este profesionalismul, profesionalismul nu înseamnă neapărat să faci o facultate foarte complicată, dar ce faci să faci în aşa fel încât să poți să realizezi în domeniul respectiv un lucru de calitate.

de care oamenii să aibă nevoie.

- Îmi pare foarte bine că ati punctat acest lucru pentru că îmi aduc aminte de o situație «nostimă» când i-am spus unei fetițe că mă rog să poată să ajungă acolo unde vrea ea, dar pentru aceasta trebuie să muncească și cineva mi-a spus să tac pentru că asta, cu munca, sună a comunism, lucru care nu este deloc real, pentru că singura condiție pentru ca să putem ajunge acolo unde dorim este munca, indiferent de societate.

- Sigur că da, într-o societate care nu este reglementată totalitar, cum a fost societatea comunistă, și în care singura selecție se face prin concurență, prin merit, nu poți să te impui decât prin rezultatele muncii tale și, bineîntelește, printr-un dram de noroc, s-ar putea fără muncă, doar prin noroc să ajunci într-o poziție, dar este fragilă, este totdeauna discutabilă așa că părerea mea este că în competiția care se va naște între toți tinerii generației care acum intră în mecanismele propriu-zise ale vieții sociale nu poate fi realizată decât printr-un profesionalism și printr-o muncă în adevăratul înțelește al cuvântului lui dusă cu răbdare și cu ideea de a o desăvârși la nivelele cele mai înalte pe care la presupune disciplina respectivă.

- D-le profesor, vă rog să ne spuneti și nouă, așa mai în amănunt, deci din 1952 ati fost exclus din Învățământ și ce ati făcut toată perioada până când ati fost reabilitat, căci la un moment dat ati fost reabilitat.

- Nu, din Învățământ nu am fost reabilitat decât după revoluție, dar am putut să-mi duc mai departe cu succesele respective profesiunea de medic, ocupând posturi în rețeaua medicală, prin concurs, am fost intern, extern, medic specialist, medic primar, am ajuns șef de secție la Institutul de geriatrie, deci în materie de activitate profesională am putut să o realizez; ceea ce nu am putut să realizez, nu am putut ocupa locuri în Învățământ și posturi de conducere, care nu m-au prea tentat.

- Dar după revoluție, care a fost un lucru foarte bine venit la noi în România, lăsând la operte amănuntele, dumneavoastră ati trecut la munca la catedră, ati fost autorizat ca profesor.

- După revoluție, aveam deja o vîrstă la care universitățile de stat nu mai primesc profesori, mi-au dat într-adevăr titlul de profesor asociat, dar am fost numit membru titular al Academiei de medicină și după aceea membru al Academiei mari, în același timp universitatea de la Iași, Facultatea de Medicină "Grigore Popa" m-a numit *doctor honoris causa*, am putut să ajung director general al Institutului de Gerontologie și Geriatrie și în momentul de față sunt președintele Societății Ateneul Român, care are în structurile sale Universitatea Ecologică de la București.

- Spuneti-ne și nouă câte ceva despre facultatea ecologică.

- Este prima universitate privată și sigur că a creat o oarecare, și eu, bulversare în gândirea românească unde nu există tradiția unor universități private. Însă trebuie ca români să se obișnuiască cu această noțiune care este fundamentală în S.U.A., unde aproape toate universitățile sunt private și care devine familiară și în Europa, unde apar din ce în ce mai multe universități

particulare, aceste universități nu se substituie universităților de stat, ci intră în competiție cu ele și în felul acesta provoacă, după părerea mea, prin mecanismul acesta al competiției, o perfecționare a muncii de învățământ în universitățile de stat, în universitățile private. Așa că eu cred că apariția lor nu trebuie privită ca un lucru dezastruos, ca un lucru care, practic, vrea prin concurență să distrugă facultățile de stat, ci un lucru care, prin complementaritate, vrea să îmbunătățească posibilitățile tinerilor de a-și face o anumită profesiune înțelitoală.

- Vedeți, părerea comună este că la facultățile particulare se duc numai copiii care nu reușesc la facultățile de stat; este adevărat?

- În principiu foarte mulți care vin la noi vin direct, fără să încearcă să dea la universitățile de stat, de asemenea, în momentul în care a pierdut la universitatea de stat posibilitatea de a intra, încearcă și la universitățile private, știți că intrarea la universitățile private nu este chiar așa de ușoară, de altfel este obligatoriu prin legile din țara asta să dea un examen și examenul vă spun că nu este așa de ușor, așa că ceea ce se spune este una, iar realitatea este altceva.

- La această universitate ecologică predau și profesori de la universitatea de stat?

- Predau, pentru că, conform Legii Învățământului, trebuie ca cel puțin 50 - 60% din personalul didactic să fie cu titlurile obținute prin ministerul Învățământului, deci sunt profesori calificați și în general sunt profesori care sunt și cadre de Învățământ în universitățile de stat și cadre de Învățământ în universitățile particulare, sunt foarte puțini care au renunțat la stat și și-au luat norma întreagă în universitățile private, inclusiv Universitatea Ecologică.

- După cîte știu, nu a fost nici un an de absolvire până acum.

- Un an de absolvire în momentul de față este la drept la management (1997, n.r.).

- La medicină, mă refeream.

- N-au ajuns încă; o să ajungă.

- Dar nu s-a acreditat încă legal această facultate.

- Nici o universitate nu e acreditată, au în momentul de față adevărînte de funcționare și acreditarea se va da peste 3 ani de zile în funcție de rezultatele obținute.

- Da... D-le profesor, ca să ne abatem puțin de la meseria dumneavoastră, spuneti-ne, ce rol a avut în viața dumneavoastră cultura, prin cultură înțelegând literatură, muzica, pictura și toate celelalte lucruri minunate lăsate nouă în păstrare de Dumnezeu.

- Vedeți, eu m-am născut și am fost crescut într-o familie de oameni foarte cultivați, practic Învățământul meu profesional a mers în paralel cu preocupările de ordin spiritual și de ordin cultural, așa că pot să spun că în toată existența mea a existat totdeauna o anumită dimensiune culturală care a fost și ea obținută nu ca un cadou, ci printr-o muncă atentă și perseverentă pentru că accesul la cultură nu este mai ușor decât accesul la știință sau la tehnologie.

- Sigur că da. În cariera dumneavoastră de medic această preocupare în paralel, preocuparea pentru marea cultură, v-a ajutat la ceva?

- Sigur că a ajutat, astă este și explicația faptului că cea mai mare parte dintre medici sunt și oameni de cultură. În relația interumană pe care o presupune medicina intervin atâtea elemente extrem de complicate încât ele nu sunt intepretabile numai prin prisma unui demers științific, ci necesită acest demers cultural pe de o parte, pe de altă parte medicina este confruntată cu problema vietii, a morții, a tragediilor acestora pe care le generează boile incurabile și aşa mai departe, încât te obligă, fără să vrei, să reflectezi, dincolo de ceea ce-l oferă pur și simplu materia medicală asupra omului și a esenței sale, într-o anumită spiritualitate, în anumite coordonate ale existenței.

- Muzica simfonică vă place, domnule profesor?

- Mie toată muzica îmi place, aicea sunt eu în conflict cu Iosif Sava [marele muzicolog mai trăia încă], există și o imensă deschidere spre muzica așa-zisă cultă, care reprezintă, în fond, una dintre cele mai elaborate forme ale culturii europene, dar nu pot să spun că nu sunt piese folclorice atractive; deunăzi am fost la muzeul țăranului condus de Horia Bernea și ne-a adus niște orchestre autentice nu kitsch-ul din Cântarea României și după aceea este interesantă, cu toate că este cu totul altceva, muzica usoară și nu numai muzica usoară a generației mele, romântă, tangoul și.a.m.d., dar și muzica usoară a generației actuale, care are o structură muzicală și ritmologică și se impune în viața culturală a generației respective cu foarte mare impact, știu că sunt foarte mulți care o condamnă, dar, în realitate, ea reprezintă un anumit domeniu al frumosului auditiv.

- Muzica toată este un fel de *cry du coeur* al poporului pe care îl reprezintă și în toate timpurile ea se adaptează timpurilor în dezvoltarea lor. D-le profesor, ce ne mai puteți spune despre viața dumneavoastră?

- Ce pot să vă spun, viața mea a fost foarte complicată, pentru că în afară de profesiunea medicală pe care am avut-o, cum v-am spus, am avut și preocupări culturale care reprezintă un foarte mare consum de timp, m-am ocupat și de pictură.

- Observ, chiar astă vroiam să vă întreb.

- Sună făcute de mine, pentru că picturile noastre originale de familie au fost distruse când au fost preluate de către regimul comunist și atunci am încercat să le reconstituï, am avut și o deosebită, presupun eu, preocupare pentru o anumită ramură a matematicilor, am fost, împreună cu prietenul și colaboratorul meu profesorul Edmond Nicolau de la Politehnica, unul dintre fondatorii ciberneticii de la noi din țară și noi am început-o într-un moment în care cibernetica era condamnată, dvs erați tineri, nu știți, dar a fost aşa un fel de condamnare pronunțată de către Stalin și își avea efectele ei și aici în țară. Însă am trecut peste acest moment și, grație acestor cibernetici, am putut să mă afirm atât la noi în țară cât și peste hotare, am putut să voriaz foarte mult la congrese internaționale și am ajuns, împreună cu profesorul Nicolau, o figură cunoscută în lumea întreagă.

- În ce zodie sunteți, domnule profesor?

- Păi eu sunt născut mâine, în 6 iulie, în zodia rac.

- Aaa, la mulți ani, n-am știut, felicitări! O zodie foarte frumoasă, e o zodie romantică, o zodie de apă, în care iertarea față de semenii este, ca și în zodia pestilor,

foarte evidentă, înțelegerea pentru semenii, dragostea pentru muzică, pentru lucrurile fine, rafinate; este o zodie foarte interesantă...

- Toate zodii sunt interesante și nu există un destin privilegiat, privilegiul ti-l câștigi tu prin felul cum înțelegi, prin eforturile tale să te integrezi în anumite structuri ale societății și să respecti anumite sisteme de referință.

- Și de referință și de valori, bineînțeles că da, ce vroiam să vă spun: dumneavoastră sunteți ortodox, da, ce părere aveți despre religia noastră ortodoxă pentru că acum este foarte controversată, de aceea vă pun această întrebare.

- Nu sunt de acord cu dumneavoastră că e controversată, pentru că în toate datele statistice și în toate sondajele care s-au făcut peste 80% din populația României nu contestă religia ortodoxă.

- Păi noi suntem ortodocși prin tradiție, dar vreau să vă spun că prin apariția acestor secte, la astă mă referem, religia ortodoxă este controversată de către membrii acestor sectanți, ce părere aveți despre asta, vreau să discutăm astă acum pentru că în curând va avea loc congresul internațional al martorilor lui Iehova, eu la Focșani în ultimul timp m-am trezit aproape în fiecare zi cu persoane la ușă care vroiau să-mi facă daruri, cărți despre religia iehovistă, despre gândurile lor, bineînțeles că am refuzat politic aceste cărți, eu am respect pentru toate formele de credință în Dumnezeu, dar am și datoria sfântă față de țara în care m-am născut să susțin că religia ortodoxă este religia ce caracterizează poporul român, nu este așa?

- În primul rând, poporul român în toată evoluția sa istorică, a fost patronat, a fost călăuzit de biserică ortodoxă, care a fost în fond, cum spuneam într-o zi, într-o cuvântare de-a mea, a fost stâlpul în jurul căruia a gravitat poporul român de când există el. În al doilea rând, după părerea mea, în toate formele pe care le-a îmbrățișat creștinismul, biserică ortodoxă este cea mai profundă, că și biserică catolică este o biserică sacramentală care respectă dogmele fundamentale ale patristicii, așa cum au fost ele elaborate pe baza revelației evanghelice și apostolice, că și biserică catolică își are o ecclerologie bine stabilită, însă teologia ortodoxă este mai profundă, ea are acest parfum al Bizanțului în sensul pozitiv al cuvântului și ne dă nouă, ortodocșilor, o deschidere spre spiritualitate mult mai interesantă decât cea pe care o dă biserică catolică și astă se datorează poate și faptului că biserică catolică s-a lăsat prea mult influențată de aristotelism și după aceea de întreaga mișcare rațională și a introdus prea mult interpretarea umană și mecanismele logice în analiza fenomenului teologic. În ceea ce privește apariția acestor secte, în totdeauna m-am pronuntat împotriva lor, ele sunt ca o boală a acestei țări, fiindcă toate aceste secte nu sunt decât niște malformații spirituale, care până la urmă duc la o anulare a identității culturale a poporului.

- Cred că astă se și urmărește, de cine s-o urmări.

- Există parcă un complot pentru acest lucru. În ceea ce privește Martorii lui Iehova, aceștia nu pot fi considerați o sectă creștină, pentru că ei neagă existența treimii, ce este o dogmă fundamentală, neagă divinitatea lui Iisus Hristos, ceea ce este esența creștinismului, în

- același timp interpretează în mod aiurit apocalipsa Sf. Ioan din Patmos și fac din sfârșitul lumii un instrument de sănătate, care este făcut să prostească pe naivi și să le creeze o anumită stare de spirit, care este uneori avantajoasă pentru ei din punct de vedere material, în același timp, ei propovăduiesc niște doctrine care nu pot să încălcă decât la distrugerea statului și a națiunii românești, în primul rând, ei au o politică antimedicală, după cum știi nu acceptă unele intervenții chirurgicale și sunt total împotriva transfuziilor de sânge, apoi închipuiți-vă Tara Românească fără centre de transfuzie, mii și zeci de mii de copii, de batrâni, de tineri ar mori. În același timp, ei resping serviciul militar, puteți să spuneți că este o opțiune personală, dar dacă prin propagandă lor ei ar difuza suficient de mult această otravă în rândul poporului nostru, am deveni un popor situat într-o zonă geopolitică foarte periculoasă și care nu are la dispoziție nici un fel de instrument de a se apăra, de altfel această doctrină este o doctrină a lașității pentru că ei în momentul când ar fi confruntați cu necesitatea de a apăra patrimoniul țării, ori ar fugi, ori ar sta să lingă cismeile celor care vin. Ei sunt în același timp un element infiltrat la noi cu bani foarte mulți, acest lucru este suspect, de ce au venit la noi în țară, de ce se cheltuiesc aceste sume de bani, pentru că nimici nu face cadou, pentru că, ori de câte ori cineva cheltuiește sume de bani, este pentru că are un scop în sine, ori chiar dumneavoastră spuneați că ei nu fac prozenitismul spiritual, ci ei fac un prozenitism mercantil și acest lucru dă de gândit și de aceea am fost alături de conducerea bisericii ortodoxe în condamnarea celor care au autorizat sau au de gând să autorizeze ținerea acestui congres, care, în fond, este o palmă dată spiritualității românești.

- Sigur că și îmi pare foarte bine că oamenii de calitatea dumneavoastră, că un intelectual de elită și intelectual de profunzime și de vechime în această țară, mă refer la vechime, nu la vîrstă dumneavoastră, ci la familia pe care o aveți, au aceste gânduri și această atitudine față de o situație foarte importantă. Să știi că la Focșani aveți foarte mulți prieteni.

- Am fost de multe ori la Focșani, am avut și prieteni la Focșani, am fost și la o nuntă la Vărteșcoiu, lângă Focșani, aşa că...

- Puteți să ne spuneți câte ceva despre familia dumneavoastră?

- Este poate cea mai veche familie care mai există la noi, cu o vechime de 700 de ani și despre care eu am scris o biografie și în care, grație faptului că dispun de o serie întreagă de documente, am putut să aduc exact toată contribuția necesară și în ceea ce privește istoria fiecărei persoane în parte, dar și o reconstituire genealogică, mai mult sau mai puțin completă.

- Este foarte important de știut în România că avem familii tradiționale.

- Da, dar au murit aproape toate, au dispărut încetul-cu-încetul, mulți s-au stins prin procesul de stingere al marilor familii și mulți au emigrat din cauza revoluției comuniste. (* * *)

Stimate d-le profesor bine ați venit din nou la emisiunea noastră și permiteți-mi mai întâi să vă doresc toate cele bune cu ocazia zilei dumneavoastră de naștere.

- Mulțumesc foarte mult, îmi face mare plăcere să vă am din nou la mine acasă după exact un an și să pot să vorbesc tuturor celor care trăiesc în județul Vrancea.

- Domnule profesor, am venit întâi să vă întrebăm ce mai faceți?

- Ce fac? Lucrez foarte mult, pentru că am o mulțime de probleme: întâi conduce o universitate privată, o universitate ecologică, dirijez o și două universități private la Brașov, Universitatea "Gh. Barițiu", sunt antrenat într-o mulțime de activități culturale: scriu cărți, conduce, în cadrul de epitet testamentar, o fundație foarte veche: așezământul bisericesc "Domnița Bălașa", sunt în consiliul eparhial al arhiepiscopiei Bucureștilor etc. etc.

- Când aveți timp, d-le profesor, să le faceți pe toate?

- Nici eu nu știu cum. De asemenea sunt implicat în activitatea politică a țării, fac parte din conducerea P.N.L., sunt președintele senatului acestui partid și membru în consiliu de onoare al partidului și, prin aceasta, sunt iarăși angajat într-o serie de activități, dar care cred că este bine să le fac pentru a-mi îndeplini ceea ce consider eu că este misiunea mea.

- Stimate domnule profesor, despre universitatea ecologică ce ne mai puteți spune, adică lucruri de ultimă oră, anul trecut, după câte îmi aduc aminte, nu era acreditată încă?

- Universitatea ecologică, în primul rând, este prima universitate particulară din țară, ea a avut o evoluție progresivă, s-a perfecționat și, în momentul de față, are o serie întreagă de facultăți acreditate cum este facultatea de drept, de management, facultatea de polihetică, facultatea de arte și de artă dramatică, avem probleme cu facultățile de medicină pentru că aici intervin niște aspecte care prefer să nu le discut, pentru că mi-e rușine de modul cum fenomenul se desfășoară. Cred că facultatea ecologică este chemată la un foarte mare viitor, mai ales în ceea ce privește facultățile de drept și de management.

- Deci facultatea de management și de drept este acreditată. D-le profesor, în legătură cu activitatea dumneavoastră de epitet, de care spuneați înainte, lucru foarte important, aș vrea să ne vorbiți mai mult.

- Biserica "Domnița Bălașa" este o fundație, o ctitorie care a fost realizată în contextul unei fundații la 1745 de domnița Bălașa, fiica domnitorului Constantin Brâncoveanu, ca omagiu pentru tatăl și frații ei care au murit martirizați în palatul Topkapi de la Constantinopol, de la Istanbul. Este o fundație pentru că dispune de un foarte mare patrimoniu, o serie întreagă de moșii care îl sunt atribuite și care constituie fondul, averea respectivă și care a fost stabilită printr-un testament întărit cu un hrisov domnesc din epoca lui Mavrocordat, deci este o fundație istorică a cărei menire era mult mai complexă. Înainte fiindcă avea o școală, avea un azil de bolnavi, dar toate acestea au fost desființate când a fost desființată cealaltă componentă a așezământului, următoarea, doilea așezământ al spitalului Brâncovenesc, care să că a fost desființat. Întâi a fost expropriat și naționalizat în mod abuziv, deci fundația a dispărut prin 1948-1949, nu mai știu exact, pe vremea aceea epitetul era societatea mea și după aceea a fost practic desființat și dărâmată înșăși clădirea, iar teritoriile au fost luate, s-au făcut

s-au construit niște blocuri mizerabile care ocolesc și izolează biserică din peisajul bucureștean, în fine, toate racilele regimului trecut din punctul de vedere urbanistic. Biserică însă dispune la ora actuală de moșiile ei, de veniturile pe care le iau pentru că prin unul din fenomele cele mai ciudate, aproape să zice o minune, biserică n-a fost privată niciodată de averea ei funciară. În timp ce toate averile bisericești, toate bunurile materiale ale mânăstirilor au fost luate, biserică "Domnița Bălașa" a rămas cu averea ei funciară.

- Deci funcționează în continuare în bună stare cu toate ale ei?

- Da.

- Și activitatea dumneavoastră, ca epitrop acolo, în ce constă?

- Păi, constă în primul rând în administrarea și în garantarea modului de funcționare al tuturor contractelor pe care le avem, fiindcă nu biserică exploatează pământurile respective, ci sunt date în arendă, după aceea bunul mers al bisericii, biserică trebuie îngrijită, trebuie reparată, știi, că e o clădire complicată, de asemenea trebuie avut grija ca aspectele liturgice să fie la înălțime, deci tot ceea ce este necesar: cor, veșminte și, în plus, biserică are și o latură filantropică, adică dă, fără tamtam, fără spectacol, discret, ajutoare celor care au nevoie.

- Conform învățămintelor lui Iisus Hristos, să dai fără să fac vâlvă. Am fost acum, de curând, de fapt de Paști, am făcut un interviu cu părintele Iustin, la biserică Stravopeeos și am constatat cu foarte mare plăcere că se investesc bani foarte mulți pentru a se reface acest monument de amploare al Bucureștiului de altădată, deci probabil că Ministerul Cultelor sau nu știu ce alt minister acordă bani serioși pentru refacerea bisericilor, ceea ce mi se pare foarte bine, nu?

- Refacerea bisericii e o problemă foarte complicată pentru că se găsește «călare» pe trei domenii: al bisericii propriu zise, care are și ea fondurile ei, al Ministerului Cultelor, care trebuie să distribue niște bani tuturor cultelor și al Ministerului Culturii, fiindcă unele din aceste edificii sunt edificii de cultură, dar știi cum este când copilul cu multe moaște ramâne cu buricul netăiat, și atunci de foarte multe ori apar confuzii și sper că lucrurile se vor reglementa în timp în așa fel încât bisericiile, revenind la problema bisericii, să rezolve două aspecte: întâi crearea de biserici în cartierele care nu au, care au fost private de biserici, prin dărâmări sau care, prin extinderea teritorială a Bucureștiului, s-au dus în zone unde nu există biserici și după aceea refacerea și întreținerea bisericilor monumente istorice și, în fine, refacerea bisericilor care au fost distruse și care au avut un rol în spiritualitatea Bucureștilor și a altor orașe ale țării.

- D-le profesor, despre religia noastră ortodoxă ce părere aveți, este în pericol sau nu?

- Nu, asta sunt prostii, biserică ortodoxă își are rădăcinile ei în patristică și este poate cea mai tradițională dintre toate formele de cult ale creștinismului, iar la noi este adânc înrădăcinată în conștiința națională, ea face parte din spiritualitatea românească, circa 80% din populație este ortodoxă, hai să zicem că din știa o

mare parte sunt formalii, dar totuși rămân integrați în biserică noastră națională. Nu e în primejdia să dispară, dar trece printr-un moment dificil în clipa de față, pentru că trebuie să-și găsească și ea un drum mai modern, mai elastic și să abandoneze unele trăsături fundamentaliste, care riscă să o situeze mai în marginea spiritualității, acesta este pericolul, dar cred că va trece, patriarhul nu este fundamentalist, credincioșii și generația nouă de preoți pe care îi cunosc este remarcabilă și cred că ea va fi aceea care va reduce ortodoxia în poziția care trebuie să o aibă la noi în țară.

- Dar aceste secte care încearcă să se infiltreze în lume credeti că ar putea fi un pericol și pentru noi, pentru ortodocși?

- Este un pericol național, pentru că există în lumea întreagă o eflorescență de organizații aşa-zise religioase între care unele sunt absolut aberante și care se bucură de faptul că există stipulat în Declarația Drepturilor Omului, în toate legile acceașa care au apărut, este stipulată libertatea tuturor formelor de cult, or impresa mea este că asistăm la o invazie din aceasta pseudoreligioasă, care este de undeva dirijată pentru a desființa particularitățile spiritualităților, nu numai ale României, ci ale tuturor națiunilor, ca să se ajungă la o uniformizare din aceasta forțată, neoprotestantă, care nu are nimic din caracteristicile tradiționale ale bisericilor apostolice.

- Eu am impresia că este o luptă împotriva creștinismului în mod general.

- Nu asupra creștinismului în general, fiindcă foarte multe, poate chiar majoritatea sectelor au caracter creștin, aberant, dar creștin, și se reclamă de la revoluția creștină, așa sunt toate sectele pe care le cunoaștem din inventarul ministerului cultelor, cred că sunt peste 500 de secte înscrise.

- Dar aberante într-adevăr, care fac abatere serios de la ceea ce știm noi, că știm, pentru că lucrurile asta nu se pot ști prea mult niciodată, mă refer la creștinism. D-le profesor, am întâlnit un caz, aproape de ortodoxism și de creștinism și despre psihicul uman, care este așa, dumneavoastră ca profesor, ca medic neurolog știi mult mai multe despre asta, la un penitenciar la Focșani, un condamnat la 8 ani pentru tentativa de omor, s-a apucat să pictze capela închisorii, talent pe care și l-a descoperit în biserică și care mi-a declarat că cei mai căștiigați ani din viața lui sunt anii pe care i-a petrecut în închisoare, pentru că s-a întors la Dumnezeu, s-a întors la creștinism, lucru care m-a impresionat, mi-l-a pomenit pe Steinhart și pe toți cei de seamă din neamul românesc și am fost foarte plăcut impresionat.

- Se întâmplă de multe ori astfel de transformări ale personalității și în care anumite valori spirituale încep să apară predominant în peisajul gândirii personajului respectiv, fenomenul nu este rar, este destul de obișnuit, mai ales că este foarte probabil că tentativa asta de omor n-a fost în contextul unei acțiuni de jaf, această formă de remușcare mie mi se pare foarte explicabilă, fenomenul l-am mai văzut undeva, cred că la închisoarea de la Codlea, unde, și acolo, capela sau biserică care și-au făcut-o a fost pictată de un deținut care avea

un talent la pictură deosebit, e adevărat că nu era un criminal, era un deținut de alt ordin, dar care își făcea acolo meseria și picta această biserică.

- D-le profesor, n-am discutat nici data trecută și aş vrea foarte mult să vorbiți despre dumneavoastră. V-ați lansat în România și sunteți un nume definitiv cunoscut prin activitatea de medic neurolog, n-ați pomenit nimic despre toată perioada în care ați lucrat efectiv la clinica de neurologie.

- Eee... asta e o poveste veche. Eu am făcut neurologia la profesorul Ionescu Sisești și am ajuns asistent universitar în '57, când am fost dat afară din universitate pentru motive politice, am continuat să fac neurologie la o polyclinică până în 1964, când am putut să iau un concurs de medic primar la spitalul "Gheorghe Marinescu" și am stat acolo vreo 10 ani de zile alturi de profesorii: Traian Verde, profesorul Arsene, pentru care am o foarte mare considerație, și de profesorul Voiculescu, de care sunt destul de apropiat și, în 1974, am abandonat spitalul "Gheorghe Marinescu" pentru a mă activa în cadrul institutului de geriatrie, unde mă rugase doamna Aslan să vin ca șef de secție și în care am stat șef de secție până în 1992 când am preluat succesiunea mențină, fiindcă postul de director general n-a fost ocupată de la moartea ei până la mine și am stat vreo 2-3 ani de zile, când printre campanie de presă dirijată, printre acțiune a fostului ministru Mincu, am fost atât de săicanat, încât până la urmă am plecat de acolo și acum sunt prorector la Universitatea Ecologică.

- După câte am înțeles, continuați să dați consultații și în meseria pe care o aveți de drept.

- Întâi sunt singurul profesor de geriatrie din acestă țară, fiindcă facultățile de stat nu au geriatrie, facultatea noastră are geriatrie. După aceea, dău consultații la o polyclinică privată, bineînțeles, la Rompel, și în același timp activez, fac cercetări încă mai departe în geriatrie teoretică, acum sunt chemat să fac un curs chiar la Institutul de Geriatrie și în felul acesta nu m-am rupt nici de neurologie, nici de psihiatrie, și nici de geriatrie, deși, la vîrsta mea, aş fi putut sta foarte liniștit acasă să citesc, să scriu, să mă uit la televiziune sau eventual să tricotez...

- Eventual. Despre P.N.L., despre soarta lui în viitor?

- În momentul de față, eu cred că soarta P.N.L.-ului este clară, este cel mai puternic partid liberal, și poate spune că este singurul partid liberal din țară, toate celalalte formațiuni care și-au luat numele de liberal sunt niște micropartide al căror destin nu îl văd realizat decât dacă înțeleg să fuzioneze cu P.N.L.

- Să înțeleg că sunt un fel de secte aberante, aproape de ceea ce vorbeam mai devreme.

- N-aș spune că sunt secte aberante, este mult mai grav decât acestea, sunt niște grupuri de interes în jurul unor «personalități» al căror orgoliu este atât de mare încât nu înțeleg să sacrifice interesele personale pentru interesele de partid și, mai ales, interesele de partid pentru interesele naționale, ceea ce este astăzi absolut necesar, altfel tensiunile care au apărut în ultima vreme în coaliție se datorează tocmai lipsei de încredere în misiunea partidelor de a fi nu numai promotoarele unor anumite politici de partid, ci și a unei reforme care are va-

loare la nivel național și în care criteriile de partid trebuie putințele atenuate față de necesitățile țării, este, în fond, punctul de vedere pe care președintele, domnul Emil Constantinescu, cred că îl va impune în toate discuțiile de mediere pe care le va face.

- Nu credeți, domnule profesor, că în general, din păcate, tot ce se întâmplă acum, de fapt se lucrează în jurul unor interese ale cătorva persoane, care vor neapărat, nu știu ce vor, dar din cauza aceasta nu se poate face nici reformă, aşa cum ne-o dorim marea majoritate și stăm în urmă cu o grămadă de lucruri ce trebuiau să fie puse deja pe picioare?

- Nu, problema nu este legată de unele persoane care se opun, problema este a unei mentalități ce se opun încă la noi în țară, este înrădăcinată în gândirea populației o serie întreagă – hai să le spunem – de arhetipuri comuniste; întâi această absolutizare a statului, etatismul acesta care face ca să fie privit statul mai departe ca statul providență, statul care trebuie să asigure tot statul care trebuie să-și ia toate răspunderile și toate obligațiile și, tot ceea ce este în afară de stat, este așa ca o joacă, această mentalitate persistă, în al doilea rând, persistă încă formele de egalitarism, care au fost inserate încă din perioada aceasta utopică, romantică a lui Proudhon, a lui Saint-Simon și care au fost preluate după aceea de Marx și într-adevăr înscăunate în forma aceea redutabilă de către Lenin și Stalin, egalitarism datorită căruia orice om care a făcut avere, orice om care este bogat, în loc să fie considerat ca un model și ca un promotor al economiei, este în subconștient considerat ca un infractor, d-apoi și presa are o foarte mare vină în acest sens pentru că nu a înțeles încă faptul că într-o țară cu oameni bogăți există și oameni săraci, există și țări fără oameni bogăți și numai cu oameni săraci, dar Anatole France spunea: "În acest caz oamenii săraci sunt mult mai săraci decât în țările în care există și bogăți", aceasta este, în fond, marea problemă a reformei. Noi vrem să intrăm în sistemul politic al popoarelor vest-europene și nu o vrem pentru ambicioză, ci din faptul că dacă facem o comparație între produsul brut intern, între nivelul de trai la toate nivelele de existență, de la somer și până la marele bogățăș, vedem că totuși modelul vest-european, modelul acesta al capitalismului democratic, este cel care a dat cele mai bune rezultate. Lucru este evident d. e. în țările în care există o diviziune în interiorul lor cum este în Coreea, în Coreea de Nord sunt aplicate sistemele socialistice, după care tânjesc toți nostalgici nostri, în Coreea de Sud sunt aplicate sistemele capitaliste, eu am fost, să vedeti, diferența este uriasă, la același popor, în aceeași zonă geografică, cu aceleași posibilități mentale și cu aceleași tradiții istorice, deci de aia optăm noi pentru modelul vest-european, nu dintr-un fel de obnubilare (nebulozitate) mitică, toate sistemele au defectele lor, dar sistemul capitalismului democratic are cele mai puține defecți.

- Este evident, numai cine nu vrea, numai cei îndărătnici și răi, și, să mă ierte Dumnezeu, și prosti, nu-și dau seama că asta este adevărul, non bis in idem, dar, eu știu, văd că...

- Nu e vorba numai de prostie, este vorba de un fel de

sclerozare mintală, de un fel de lipsă de elasticitate a gândirii, am văzut chiar oameni inteligenți, cu o mare posibilitate de sinteză și de analiză și care, datorită sistemului de referință și de repere care le-a căpătat în ultimii 20 de ani, încă gândesc în sensul exact opus ideii de reformă de la noi.

- Să încă ceva, regimul comunist i-a învățat pe oameni să nu muncească, pentru că nu se muncea, era un sistem de egalizare îngrozitor, care aducea pe totă lumea la același numitor, ieafă de 1000 de lei pe lună, dar cred că și de frică nu vor, pentru că trebuie să iasă pe tapet cu ceea ce știu să facă, asta este, frica este mare, e un sindrom de amorseală, de paralizie a activității și iată unde am ajuns...

- Nu e vorba numai de asta, sistemul comunist, sistemul acesta socialist-marxist intransigent, a creat o mentalitate în clasa muncitoare, aceea că ori muncești, ori nu muncești, ieafă merge înainte și aceasta determină o anumită atitudine și față de muncă, și față de disciplina ce trebuie să existe, și de necesitatea de a te evidenția, evidențierea nu se putea face prin muncă, se putea face numai prin traficul de influență și prin corupție, deci corupție, traficul de influență și faptul că munca nu era considerată elementul principal, de altfel se și spunea «noi ne facem că muncim, voi vă faceți că plătiți», aici este totă drama comunismului și din această cauză populației noastre de astăzi îl este frică să iasă în fața exigențelor și a vieții moderne, în care omul, în funcție de ceea ce poate să dea, își crează situația în societate, lucrul e un risc, dar sistemul comunist nu a învățat omul să nu aibă alt risc decât acela de a intra în conflict cu șeful lui și, mai ales, cu secretarul de partid, acum riscul este al însăși existenței lui în societate, el trebuie să preia acest risc și acest risc se plătește sau e fructificat prin faptul că «cine riscă căștigă».

- Sigur că da, și încă ceva ce nu putem să iertăm regimului trecut este faptul că ne-a pervertit naționa, a învățat poporul să mintă, să ne ferim unii de alții, să ne fie frică să spunem ce gândim și să spunem. Aud la unele persoane: — Domne!, ce face copilul tău? — Se descurcă, nu spune că face facultatea cutare sau că muncește în fabrica cutare în mod cinstiț. Prin «se descurcă», înțelegându-se o mulțime de lucruri: sau «are școala vieții», o mitocanie cruntă, el n-are nevoie de carte, pentru că are «școala vieții».

- «școala vieții» poate să aibă și un sens pozitiv, dar «școala vieții» înseamnă că el nu merge numai pe cinstite, nu, «școala vieții» poate să însemne și o capacitate de adaptare și de elasticitate la diferite condiții, dar «școala vieții» nu e un concept care este rău, numai că în vechiul regim «școala vieții» însemna să știi cum să manipulezi corupția și traficul de influență, acolo era «școala vieții», la ora actuală «școala vieții» este cum îți fructifică capacitatele tale mentale, cum îți manipulezi risurile pentru a ajunge la anumite situații, este o strategie cu totul diferită, dar care tot «școala vieții» poate fi numită, dar în alt sens.

- Sau au fost obișnuiți copiii să mintă, minciuna făcea parte din educație.

- Minciuna și suspiciunea.

- Suspiciunea asta îngrozitoare, frica, nu aveau curajul

să iasă cu sufletul în lume. Dacă copilul se descurcă, lasă-l să asculte pe la ușă, să mintă, să fure, lucruri ce nici un servitor altă dată nu le-ar fi făcut, fără a fi aspru pedepsit. Bătrânnii spun: «cine minte și fură».

- La data respectivă, minciuna și delăjirea au fost două instrumente de parvenire în societate, cine nu putea să parve prin capacitate profesională, parvenea prin delăjire pe de o parte, minciună pe de altă parte.

- Întreg sistemul educațional a fost întors de la conduita lui firească și s-a ajuns la ce s-a ajuns, din păcate, dar cred că o să depăşim această perioadă, toti suntem supuși greșelii, trebuie să mergem mai departe. Ce scrieți la ora actuală, ce ați mai scris?

- Acuma chiar am terminat un tratat de geriatrie, sunt în faza în care fac ultimele corecturi și care sper ca până la sfârșitul anului să apară tipărit. Am mai dat spre tipărire la o editură «Andrei Șaguna» de la Constanța o carte despre cunoaștere și știință, care este în fond o analiză a modului cum marile probleme ale existenței au fost abordate prin demersul științific și prin demersul religios și mi-a apărut și am lansat acum o săptămână, la Brașov, o altă carte despre cabală, un studiu despre cabala iudaică și cabala creștină așa că pentru moment am avut o activitate scriptică și editorială destul de interesantă, nu știu cu ce o să mă ocup de aci înainte. Pentru moment, fac un studiu asupra lui Vlad Tepeș și kitsch, pentru că Vlad Tepeș este unul din personajele ce au fost introduse în lumea kitsch-ului și sper că cu această conferință să mă duc să o expun la Los Angeles în cadrul unui simpozion dedicat problemei Dracula, Vlad Tepes etc, dacă voi avea posibilitățile materiale să merg până acolo.

- Sper că la lansarea tratatului de geriatrie ne invitați și pe noi.

- Sigur, cu plăcere.

- Vă mulțumim pentru al cele două deranjuri și vă reînnoim invitația de a ne vizita la Focșani. La revedere!

- Să eu vă spun la revedere, în sensul adevărat al cuvântului de «la revedere»!

Interviuri consemnate de Lenormanda Florentiu, procesate de Alex. Papuc, X. B., CNUFO,
adaptat Theion Aiones-Balt

Crampe

de ce îmi cereți să cunosc
atât de multe lucruri ?
de ce trebuie să fiu mai bun
decât cel de alături ?
de ce e necesar să supraviețuiesc ?

de ce nu e frumos să mor acum ?
de ce nu mă lăsați să fiu prost ?
R.: de parcă te-am opri noi!

nu mai ești ca altădată...
nu credeam că timpul poate
trece și peste tine ...

mă dorea mâna, lua-o-ar dracu'
mă frigea carneea pe dinăuntru...
am tăiat-o și am privit minunea :
o lăcustă
- lăcustă, lăcustă, eu nu sunt o frunză.
(deși câteodată mi-aș dori să fi fost)
- știu, dar eu sunt Lăcuma Apocaliptică.

aș fi încercat să mă cunosc mai bine
dar m-aș fi îngrozit
așă că am lăsat-o baltă
am ales: prostia conștientă.

în vechea clopotniță
Dumnezeu e mai aproape
de pământ și de iad
și-aș vrea să-l privesc
născându-mă
lăsându-mă
în vechea clopotniță

în vechea clopotniță
mă joc mai mereu
de aici soarele e negru
iar steaua când mă mângâie
e mai caldă ca mâinile voastre
aici
în vechea clopotniță

în vechea clopotniță
am adus-o pe-nserat
și-am stat amândoi cuminti
până ce noaptea ne-a-ntunecat
și-atunci am păcătuit
păcatul născător de suflete
în vechea clopotniță

în vechea clopotniță
îmi făin sufletele
în brațe și le-arăt
orizontul

apoii îi arunc în lume
iar eu mă-ntorc
în vechea clopotniță

în vechea clopotniță
îmi scriu tainele
pentru cel muritor
ce va să fie
blestemat ca și mine
să moară
în vechea clopotniță.

cogito ergo ego non sum ego

he who leaves the heaven
not shalt be to return for ever
in sin to live, in hate to die
thou fell the sorrow
in rising lie

TH'eli

Sfaturi practice...

Ziua unui adolescent obișnuit începe cu programul obligatoriu de mers la cursuri. O zi proastă se cunoaște după numărul de pete de pe noua pereche de blugi. Dacă ati vrăsat pe ei cerneală, ar fi bine să adăugați și niște lapte cald sau lapte acru, iar după ce au fost lăsați câteva ore în agentul de decolorare frecați-i cu o cărpă înmuiață tot în lapte. În cazul în care ati trecut de la pata de cerneală la una de lapte, curătați locul cu apă căldătură. Dacă nu, tratați cu alcool și eter, amoniac diluat și apă. Cafeaua fără de care se închid ochii la ore, are sansa să ajungă lângă cerneală: pe pantaloni. Atunci poate că ar fi mai bine să apelați la puțină apă caldă și detergent. Dacă nu obțineți nici un rezultat tamponați locul cu glicerină, apă caldă iar în final cu apă oxigenată. Dacă preferați cafeaua cu frisăcă, trebuie să știți că aceasta din urmă cedează la glicerină și puțină apă. Atunci când comanzi la chioșcul liceului o Coca-Cola ar fi bine să ai în buzunar și cheile mașinii sau motociclei pentru că vei avea nevoie de puțină benzină și de o cărpă sau o perie ca să cureți eventualele pete. Masa luată în graba la "Julia" poate completa culoarea hainelor cu niște maioneză sau poate niște smântână. Nu ar fi nimic dacă la masa alăturată nu s-ar afla cele mai apreciate și mai bine cotate persoane din oraș. În aceste condiții se poate scăpa de roșul rusinii salvând aspectul lucrurilor. Petele de maioneză sunt inestetice însă pot dispărea dacă se folosește amoniac și sare de bucătărie 4:1. Un alt amestec care mai poate fi folosit este 7p benzină+1p eter+2p terebentină sau neofthalină și tetraclorură de carbon 1:1. În cazul petelor de smântână se tamponează locul cu glicerină după care se spală cu apă. Programul de seară este rezervat discotecii. În față cu o băutură mai mult sau mai puțin alcoolică și un pachet de țigări multe accidente se pot întâmpla. Berea ajunsă pe pantaloni poate fi înălțată pe loc cu apă căldătură, iar dacă pata s-a uscat, cu apă oxigenată 1-10%, alcool și glicerină. Cei care preferă lichiorul trebuie să știe că acesta poate fi curătat cu un amestec de alcool, amoniac și apă. Se pare că și în discotecă veți avea nevoie de mașină pentru că petele de ciocolată se pot curăta tot cu ajutorul unei cărpe îmbibate în benzină. "Micile amprente de ruj" uitate de prietena ta pe

gulerul alb al cămășii trebuie escădură degresate, iar apoi tamponate cu tetraclorură de carbon, după care se clătește cu apă. Când rujul vrea să fie o amintire veșnică trebuie să mai insista și cu alcool. Datorită căldurii sau poate a vârstei este probabil să-și facă simțită prezența și transpirația. Aceste pete se tratează cu un amestec de acetonă și amoniac sau cu o soluție de brom. În această călătorie prin viață de zi cu zi a unui adolescent, nu se poate fără să nu amintim și țigările. Indiferent de marcă, culoare sau mărime, țigările lasă pe degete urme de nicotină. Pentru a le îndepărta tratați un timp scurt cu o soluție compusă din: 10 p. acid fosforic sau citric, 10 p. glicerină, 60 p. alcool etilic și 20 p. apă. Petele mai vechi se tratează permanganat de potasiu 3%, se lasă să se usuce, după care se decolorează cu o soluție de sulfat de sodiu care conține și puțin acid clorhidric. În cazul în

care scrumul de țigară a ajuns pe haine, iar materialul nu a fost distrus, se poate apela la apă oxigenată, 10%, pentru țesăturile albe, iar la cele colorate apă oxigenată, 1%. Dacă materialul este din in, udați locul cu apă căldată, apoi tratați cu o soluție de perborat sau peroxid de sodiu, după care se clătește repede cu multă apă. Indiferent de metodele de îndepărțare a petelor pe care chimistii ni le recomandă, este mult mai bine să stați departe de orice sursă "de pictare" a hainelor.

Bratu Elena
XII-D CNUFO

Rămâne ca-n gară

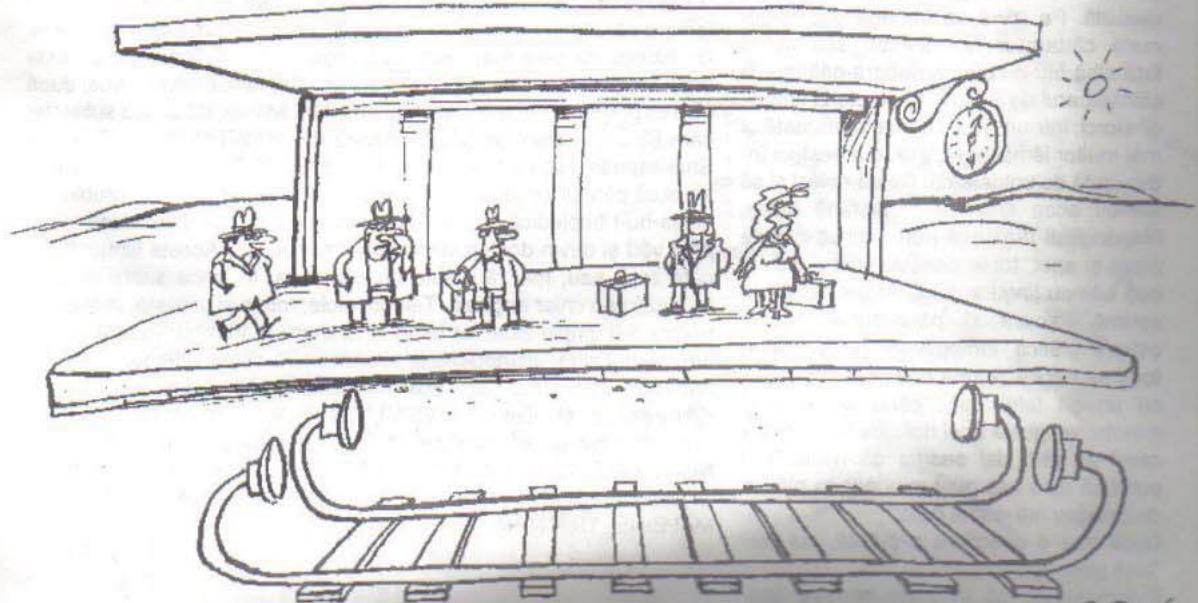
Îmi luasem bilet de tren pentru Focșani și tocmai mă uitam să văd locul și wagonul când am auzit o voce:

"E plină gara de cărți și ziare! Ne-am ajuns. Îl găsești pe Turțea pe toate mesele. Neam de neamul lui n-a visat așa ceva! Noroc de revoluția asta că cine ar fi mai știut de el! De parcă ne dă nouă de mâncare. Lumea moare de foame și ei cu Turțea pe masă. Îmi vine să-i scuip în ochi. Pe vremuri îmi cumpăram cărți, slavă cerului, și nu mă dădeam așa mare cum fac ăștia acum. Peste tot Turțea și Ciolan ăla de unde or fi mai apărut că s-au înmulțit ca ciupercile după ploaie. Eram deștept și fără ei și aveam frigiderul mai plin ca acum. Numai bunătăți aveam! Si inelele astea le vezi? Mai am încă

de două ori pe atât acasă și mi le-am cumpărat înainte de Revoluție sau ce dracu' a fost, Doamne iartă-mă! Înainte îmi venea banu' aproape din senin, pe când acum fac Turția de patru ori pe lună, că eu nu pot trăi fără bani, ca milogii. Să-i văd eu pe ăștia care cumpără cărți ce au în casă, că le plângi de milă. Da' le venim noi de hac! Le arătăm noi ce știm și ce putem. Eu boieroaică am fost, boieroaică am să mor și pe ăștia cu cărțile..."

Venea trenul, aşa că am plecat. Nu m-am întors ca să văd cum arată, pentru că știam...

Lenormanda Florentiu

C. Pavel

Literatură și gastronomie

Nu este greu de crezut că și unii dintre marii noștri scriitori sunt pasionați ai gastronomiei. Este adevărat că, după aer și apă, mâncarea este cel mai valoros lucru care ne ține în viață, și un expert afirmă că omul în timpul vietii consumă peste 500 de feluri de mâncare. Nu e de mirare că scriitorii noștri au făcut și din acest lucru ceva care să-l desfete pe cititor. Iată cum Al. Odobescu descrie cu migală o rețetă de pește la grătar: "Ce fel! Va zice vreun cititor, înamorat de ideile eteree, vrei să vorbești de prozaice bucate? Vrei să târăști muza poeziei și a istoriei pe taraba pescarului?" – "O, Doamne!, în ce greșeală adâncă te-ai afundat, iubitul meu cititor, oare nu e una din cele mai fericite însușiri ale spiritului omenesc, de a poetiza orice lucru după placul său?", zic eu. Socotește-te că ești pe drum, ai umblat mult, te-ai ostenit. Simți în sine-ți un gol, pe care l-ar împlini cu desfătare o bună și gustoasă mâncare. Atunci te așezi la umbră, sub un vechi stejar, pe un covor de iarba verde, aprinzi un focșor de surcele care scânteiază vesel, aducându-ți veste bună, și... dacă din nenorocire ai cu tine o plătică de Snagov, proaspătă și grasă... o crestezi de-a curmezișul cu cutiul pe amândouă laturile, o presari cu praf de sare, o pui pe grătar, deasupra unui jăratec, care o rumenește încetișor, întorcând-o când pe o parte, când pe cealaltă. Pe când ea fumegă sub dogoreala cărbunilor și schimbă searbăda-i față albă într-o culoare neagră-gălbuiie ca chihlimbarul de Sibiciu, tu nu pierzi timpul, ci storci într-un vas zeama profumată a mai multor lămăi gustoase, o amesteci într-o undă de untdelemn. Ca să-nviezi și să asmuți acea smeadă și diafană salce, răspândești d-asupră-i un oacheș nor de piper și apoi, toate acestea împreună, le bați iute cu lingura, până le prefaci într-o spumă usoară și palid-aurie. Atunci asterni plătica fumegândă pe un taler, torni pe dânsa zeamă spumoasă; acoperi cu un alt taler; și... când peste cinci minute, vei gusta acel delicios fel de mâncare" ai să-ți dai seama că nimic "n-a putut să aibă aşa gust minunat ca plătica de Snagov într-astfel gătit!"

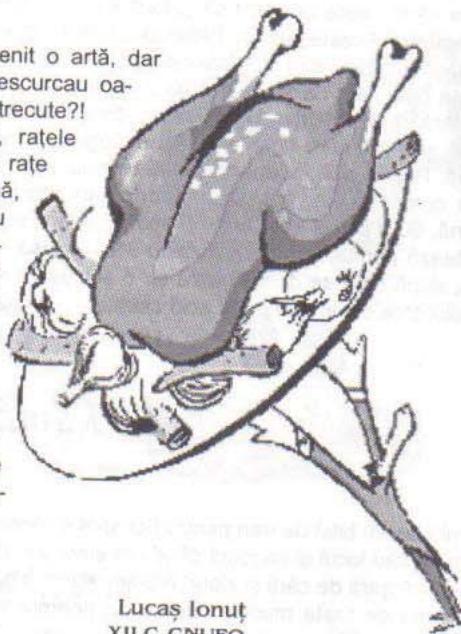
După așa o descriere a plăticii, cui nu-i "lasă gura apă"?

Puteam spune că în zilele noastre gas-

tronomia a devenit o artă, dar oare cum se descurcau oamenii timpurilor trecute?!

"După Aristotel, rațele domestice sunt rațe de origine marină, iar acestea iau naștere din ghindale stejarilor căzuți în mare."

În felul acesta argumentau călugării din evul mediu când mâncau în timpul postului rațe de origine... vegetală.

Lucas Ionuț
XII-C CNUFO

Los Telenovelas

Să vorbim despre acele filme, nespuse de "frumoase", care plăc tuturor persoanelor de diferite vîrste, începând de la cei mai tineri până la cei bătrâni. Aceste filme serial, cu titluri semnificative: "Esmeralda", "Sărmana Maria", și multe altele au același subiect: o femeie săracă și neștiutăre ajunge directoarea unei mari companii. Un bărbat, de care toate femeile atrăgătoare sunt îndrăgostite, este omul viselor sale. Desigur că cei doi se căsătoresc, astă numai după ce trec prin mai multe necazuri și aventuri. Mai există și alte subiecte, care fiind mai "inteligente", se inspiră din "ROMEO ȘI JULIETA" de Shakespeare, adică copiii se îndrăgostesc, fără să știe nici unul dintre ei că părinții lor se urăsc de moarte. Dar astă nu-i nici o problemă, nimic nu-i împiedică să se căsătorească. Mai rău este atunci când orbi văd și devin doctori vindecând "muribunzi". Aceste filmulețe au câte zeci, sau, mai rău, sute de episoade, în limba spaniolă, portugheză sau chiar engleză. Telenovelele, multe și proaste, îndeajuns pentru a-ți umple ziua, iar când vine seara te întrebă: "Pentru ce mi-am pierdut ziua, uitându-mă la telenovele?", și te uiți în continuare la televizor, fiind situat pe postul "ACASĂ". Nu numai acest post difuzează aceste filme. "PROTV", "ANTENA1" fac același lucru, doar ei nu sunt mai proști decât ceilalți. ÎN CONCLUZIE TELENOVELELE NU-TI POT SCHIMBA VIATA, AŞA CĂ HOTĂRÂTI-VĂ: "ORI VĂ UITATI LA TELENOVELE, ȘI TRĂITI VIATA PERSONAJELOR, ORI, MAI BINE, TRĂITI-VĂ VIATA AŞA CUM E".

Andreea Sandu
XI-B CNUFO

Autografe

Pentru
REVISTA NOASTRĂ,
cei oficialei și urmări
de susținută de către
Dineș Leon-Danu
24 IV 95

m. i. quintus

Pentru ^{Revista} _{noastră}
Revista "pe drag" și
noastră "pe lume" și
spunându-i să
amurător

Mona Musă

A. Manolescu
Cu prietenie și patru
Revista Noastră
"Colegiul" "Universității"
"Colegiul" "Universității"
"Colegiul" "Universității"

14.04.99.

valeriu stoica

valeriu stoica

Colegiul "Universitatea" Colegiul "Universitatea" Colegiul "Universitatea"
Revista Noastră! Dar Revista Noastră! Dar Revista Noastră!
aceasta revista este o aceasta revista este o aceasta revista este o
realitate a mai multora realitate a mai multora realitate a mai multora
cole de cunoscere și succese cole de cunoscere și succese cole de cunoscere și succese

alex popovici

SPONSORI:

**TIPOGRAFIA ROMRAL
FOCŞANI**

**AGROINDUSTRIALA
FOCŞANI**

Colegiul Național

“Unirea”

